

BIDRAG
TILL
SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

III) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 6.

ÅREN

1881—1885.

ÖFVERSTÅTHÅLLARE-EMMETETS UNDERDÅNIGA BERÄTTELSE

FÖR

STOCKHOLMS STAD.

1. Stadens allmänna beskaffenhet

Stockholms stad, hvars gränser under femårsperioden icke undergått annan förändring än den utsträckning af hamnområdet, hvarom nedan närmare förmäles, omfattar en areal af 3,118 hektar land och 509 hektar vatten, eller sammanlagt 3,627 hektar, sålunda fördelade:

Stadsdel.	Qvarter med bebyggda tomter.	Trädgårdar, åker och äng.	Skogs- berg- och hagmark.	Stadens berg-, grus- och strandplatser.	Gator och allmänna platser.	Summa land.
H e k t a r						
Kungsholmen	40.10	178.95	133.02	4.06	13.84	369.97
Norrmalm och Östermalm.....	215.00	193.93	116.89	10.40	119.45	655.67
Djurgårdsstaden o. Beckholmen	5.20	0.79	7.58	—	1.68	15.25
Galervarfvet, Skepps- o. Kastellholmen.....	5.64	15.78	5.73	—	0.71	27.86
Helgeandsholmen	1.68	—	—	—	0.88	2.56
Staden mellan broarne	18.16	—	—	—	13.49	31.65
Riddarholmen	2.20	—	—	—	3.44	5.64
Södermalm	171.63	167.67	123.24	26.97	55.62	545.13
Långholmen	4.67	7.40	21.51	0.18	0.53	34.29
Summa	464.28	564.52	407.97	41.61	209.64	1,688.02
Djurgårdens förra landsdel	—	381.70	1,048.53	—	—	1,430.23
Summa	464.28	946.22	1,456.50	41.61	209.64	3,118.25

Stadens administrativa indelningar äro följande:

1) Den grundläggande indelningen i 8 *territorialförsamlingar*, hvilka tillsammans omfatta stadens hela yttinnehåll. Öfver omfattningen af hvar och en af dessa församlingar lemnas följande öfversigt:

1) Nikolai eller *Storkyrkoförsamlingen* består af Staden inom broarne med Riddarholmen och Strömsborg, (men icke Helgeandsholmen). Församlingen har en ytvidd af omkring 37 hektar, och folkmängden utgjorde år 1880 13,348 människor, men endast 12,422 år 1885. På hvarje hektar bodde sistnämnda år 330 à 340 människor, hvadan om yttinnehållet uppginge till en hel kvadratkilometer och tätheten öfverallt vore densamma, församlingen skulle rymma inemot 34,000 personer. Sannolikt finnas icke många platser, som kunna uppvisa en sådan sammanträngd befolkning, helst när man besinnar, huru stora delar af Staden inom broarne äro upptagna för andra ändamål än bostadslägenheter.

2) *Klara* församling upptager den sydvestra delen af Norrmalm. Gränserna följa Gustaf Adolfs torg (vestra sidan), Malmtorgsgatan, Malmskilnadsgatan, Tunnelgatan till Vintervägen, sedan utefter denna och gatudesseinen till Bryggaregatan, efter hvilken gata gränsen går ned till Klaraviken. Ett mindre hörn af Norrmalm blir på detta sätt afskuret och räknas af gammalt till Kungsholms församling. Till Klara församling hör dessutom den vestra (och mindre) delen af Helgeandsholmen. Hela yttinnehållet uppgår till omkring 61 hektar, hvarå bodde 19,178 personer år 1880, men blott 18,682 år 1885. Folkmängdstätheten uppgår till öfver

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.

Berättelserna består av två avdelningar.

Första avdelning består av följande rubriker:

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

Andra avdelning är en tabellbilaga.

Statistiska centralbyrån samlar in och utger ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.

Föregångare:

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Underdånig berättelse.....	1-120.
1. Stadens allmänna beskaflenhet.....	1.
2. Stadens invånare.....	4.
Tab. Litt. A. Folkmängdens fördelning efter födelseorter vid folkräkningarna 1870 och 1880.....	6.
Tab. Litt. B. Utvandringen till och invandringen från främmande länder.....	10.
Tab. Litt. C. Sparbankernas och pantlåneinrättningarnes verksamhet månadsvis 1881-1885.....	15.
Tab. Litt. D. Fackföreningarnas ställning i Stockholm den 1 oktober 1885.....	29.
Tab. Litt. E. Stadsfullmäktigevalen åren 1871-1885.....	30-31.
Tab. Litt. F. Samfälda valen till Riksdagens andra kammare åren 1866-1884.....	33.
3. Näringarna.....	38.
Tab. Litt. G. Fabriksverksamheten i Stockholm åren 1866-1885.....	42.
4. Kommunikationer, sjöfart, varubyten.....	46.
5. Kameralförhållanden.....	46.
6. Politi.....	47.
Tab. Litt. H. Bostadstillgången och byggnadsverksamheten åren 1881-1885.....	97-98.
Tab. Litt. I. De olika beläggningsämnenas areal i % af hela gatuytan.....	103.
Tab. Litt. K. Dödsorsakerna åren 1861-1885, enligt Statistiska Centralbyrån.....	116.
Tab. Litt. L. Dödsorsakerna åldersvis 1881-1885, enligt Helsovårdsnämndens berättelser.....	116.
Tab. Litt. M. De direkta understödstagarnes fördelning efter ålder, år 1880, jemfördt med folkmängden.....	119.
Tabellbilagor.....	121-148.
Tab N:o 1. Folkmängden i Stockholms stad åren 1881-1885.....	121.
Tab N:o 2. Allmänna vägar och skjutsning i Stockholms stad åren 1881-1885	121.
Tab N:o 3. Tomter m.m. i Stockholms stad år 1885.....	122.
Tab N:o 4. Fideikommisssegendomar jemte deras innehafvare i Stockholms stad, år 1885.....	122.
Tab N:o 5. Egendomar tillhörande inhemska aktiebolag i Stockholms stad år 1885.....	123-124.
Tab N:o 6. Egendomar tillhörande främmande magters undersåtar i Stockholms stad år 1885.....	125.
Tab N:o 7. Brand-, sjö-, olycksfalls- och liffförsäkrings-inrättningarna i Stockholms stad åren 1881-1885.....	125-127.
Tab N:o 8. Fromma stiftelser, stipendiifonder, pensionsanstalter, sjukkassor och dermed jemförliga inrättningar i Stockholms stad, år 1885.....	128-148.

BIDRAG
TILL
SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

III) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 6.

ÅREN

1881—1885.

ÖFVERSTÅTHÅLLARE-EMMETETS UNDERDÅNIGA BERÄTTELSE

FÖR

STOCKHOLMS STAD.

1. Stadens allmänna beskaffenhet

Stockholms stad, hvars gränser under femårsperioden icke undergått annan förändring än den utsträckning af hamnområdet, hvarom nedan närmare förmäles, omfattar en areal af 3,118 hektar land och 509 hektar vatten, eller sammanlagt 3,627 hektar, sålunda fördelade:

Stadsdel.	Qvarter med bebyggda tomter.	Trädgårdar, åker och äng.	Skogs- berg- och hagmark.	Stadens berg-, grus- och strandplatser.	Gator och allmänna platser.	Summa land.
H e k t a r						
Kungsholmen	40.10	178.95	133.02	4.06	13.84	369.97
Norrmalm och Östermalm.....	215.00	193.93	116.89	10.40	119.45	655.67
Djurgårdsstaden o. Beckholmen	5.20	0.79	7.58	—	1.68	15.25
Galervarfvet, Skepps- o. Kastellholmen.....	5.64	15.78	5.73	—	0.71	27.86
Helgeandsholmen	1.68	—	—	—	0.88	2.56
Staden mellan broarne	18.16	—	—	—	13.49	31.65
Riddarholmen	2.20	—	—	—	3.44	5.64
Södermalm	171.63	167.67	123.24	26.97	55.62	545.13
Långholmen	4.67	7.40	21.51	0.18	0.53	34.29
Summa	464.28	564.52	407.97	41.61	209.64	1,688.02
Djurgårdens förra landsdel	—	381.70	1,048.53	—	—	1,430.23
Summa	464.28	946.22	1,456.50	41.61	209.64	3,118.25

Stadens administrativa indelningar äro följande:

1) Den grundläggande indelningen i 8 *territorialförsamlingar*, hvilka tillsammans omfatta stadens hela yttinnehåll. Öfver omfattningen af hvar och en af dessa församlingar lemnas följande öfversigt:

1) Nikolai eller *Storkyrkoförsamlingen* består af Staden inom broarne med Riddarholmen och Strömsborg, (men icke Helgeandsholmen). Församlingen har en ytvidd af omkring 37 hektar, och folkmängden utgjorde år 1880 13,348 människor, men endast 12,422 år 1885. På hvarje hektar bodde sistnämnda år 330 à 340 människor, hvadan om yttinnehållet uppginge till en hel kvadratkilometer och tätheten öfverallt vore densamma, församlingen skulle rymma inemot 34,000 personer. Sannolikt finnas icke många platser, som kunna uppvisa en sådan sammanträngd befolkning, helst när man besinnar, huru stora delar af Staden inom broarne äro upptagna för andra ändamål än bostadslägenheter.

2) *Klara* församling upptager den sydvestra delen af Norrmalm. Gränserna följa Gustaf Adolfs torg (vestra sidan), Malmtorgsgatan, Malmskilnadsgatan, Tunnelgatan till Vintervägen, sedan utefter denna och gatudesseinen till Bryggaregatan, efter hvilken gata gränsen går ned till Klaraviken. Ett mindre hörn af Norrmalm blir på detta sätt afskuret och räknas af gammalt till Kungsholms församling. Till Klara församling hör dessutom den vestra (och mindre) delen af Helgeandsholmen. Hela yttinnehållet uppgår till omkring 61 hektar, hvarå bodde 19,178 personer år 1880, men blott 18,682 år 1885. Folkmängdstätheten uppgår till öfver

300 pr hektar, eller ej långt ifrån samma tal som för Storkyrkoförsamlingen.

3) *Jakobs* församling, eller sydöstra delen af Norrmalm. Gränsen följer Malmskilnadsgatan, Brunnsgatan, Norrlandsgatan uppåt till dess fördelning i tvenne armar, derifrån åt sydost genom kvarteret Sperlingens backe ned till Biblioteksgatan, derifrån i åtskilliga krökningar, afskärande mindre kvartersdelar, rätt åt söder genom kvarteren Språkmästaren och Pumpstocken ned till Smålandsgatans fortsättning öster om Norrmalmstorg; vidare utefter torgets östra sida, Hamngatan till Nybrogatan och slutligen derifrån ned till Nybrovikens innersta hörn. Hit höra ock Skepps- och Kastellholmarna samt östra (större) delen af Helgeandsholmen.

Jakobs församling omfattar en ytvidd af 67 hektar, med en folkmängd år 1880 af 14,162 och år 1885 af 15,681 personer, samt en folkmängdstäthet sistnämnda år af 234 personer pr hektar. Frånräknas Skepps- och Kastellholmarna, hvarest å 20 hektars yta endast bo omkring 600 å 700 personer, så återstå för den egentliga delen af Jakobs församling 47 hektar med omkring 15,000 inv., hvilket gifver en folkmängdstäthet af omkring 320 personer pr hektar, eller ungefär lika med de båda föregående församlingarna.

Ännu förenad med Jakobs församling är den en gång sjelfständiga *Johannes* församling. Belägenheten är norr om Jakobs, och församlingsområdet sträcker sig på längden från Norrlandsgatan ända upp till Brunnsvikens strand. Utsträckningen på bredden är deremot endast obetydlig. Gränsen i vester fortsätter uppför den öfre delen af Malmskilnadsgatan, derifrån genom kvarteret Oxryggen till Döbelngatan och utefter dess fortsättning (med ett sidosprång genom det nya kvarteret Trädgårdsmästaren) in uti kvarteren Ormräsket, Hvilan och Cedern, öfver den tillämnade Sveaplanen, af hvilken ett mindre hörn räknas hit, samt slutligen till stadens gräns vid Stallmästargården. Gränsen i öster (mot Ladugårdslands församling) går från hörnet mellan Brunnsgatan och Norrlandsgatan, uppför denna senare gata och dess vestra gren, vidare längs Roslagstorg och Roslagsgatan till något norr om Rensgatan; derifrån genom kvarteret Trehörningen ut i den nya Birger Jarlsgatan, som följes till Surbrunnsgatan, hvarifrån gränsen genom kvarteret Trasten går ut till stadens gräns.

Johannes församling innefattar inom dessa gränser ett område af 89 hektar, till en stor del obebyggd mark. Folkmängden uppgick år 1880 till 6,936 personer, men år 1885 till 9,699, hvadan tillväxten under de fem åren utgjort ej mindre än 40 %.

Sammanlagdt ega Jakobs och Johannes församlingar en ytvidd af 156 hektar och en folkmängd år 1880 af 21,098 samt år 1885 af 25,380 personer. Såsom synes här ofvan, faller största delen af tillväxten på Johannes församling.

4) *Ladugårdslands* församling omfattar den del af stadens område, som ligger öster om Jakobs och Johannes församlingar, med inräkning af Kungl. Djurgården. Inom stadsplanen upptager församlingen 206 hektar och utom densamma 1,430 hektar, eller tillsammans 1,636 hektar, hvilket utgör mer än hälften af det under stadens jurisdiktion lydande området. Folkmängden uppgick år 1880 till 31,806 samt år 1885 till 41,575 personer. Församlingens folkmängd inom stadsplanen utgjorde sistnämnda år 38,815 personer eller 188 pr hektar; utom stadsplanen ater (Djurgårdens landsdel) 2,760 personer, eller endast 2 pr hektar.

5) *Adolf Fredriks* församling, upptagande den del af Norrmalm, som ligger norr om Klara och vester om Johannes församlingar, omfattar en yta af 274 hektar, på hvilka bodde 18,603 personer år 1880, men år 1885 ej mindre än 30,116. Tillväxten utgör alltså på fem år mer än 60 %.

6) *Kungsholms* församling upptager holmen af samma namn, hvartill kommer det lilla hörn af Norrmalm, som nämndes under Klara församling. Ytvidden uppgår till 374 hektar och folkmängden utgjorde år 1880 13,690 samt år 1885 20,154 pers., hvadan tillväxten är minst 50 %.

7) *Katarina* församling upptager östra delen af Södermalm. Gränsen mot Maria församling går från Mälarstranden straxt vester om jernvägsbron rätt upp till Södermalmstorg, (i gränsen mellan kvarteren Mälaren och Jerngrafven öfra, hvilka icke äro skilda genom gata); vidare utefter Götgatan, Maria Högbergsgatan, gränden från denna gata ned till södra Jernvägsstationen, genom stationshuset och öfver stationsplatsen, samt in uti kvarteret Fatbursholmen; vidare derifrån uti oregelbundna sicksacklinier, som afskära mindre delar af kvarteret Dykärret, ned till den beslutade fortsättningen af Timmermansgatan, som följes till nuvarande Grindgatan, vidare ett stycke åt öster utför denna gata och slutligen åt sydväst ned till Årstaviken, öster om vattenledningsbassängen.

Församlingens yttinnehåll uppgår till 283 hektar och folkmängden utgjorde 26,396 personer år 1880 samt 33,726 år 1885.

8) *Maria* församling upptager den vestra och återstående delen af Södermalm, äfvensom Langholmen och omfattar en yta af 296 hektar, med 23,749 inv. år 1880 och 29,084 år 1885.

Församlingarnas yttinnehåll och folkmängd (den mantals-skrifna såväl som den kyrkoskrifna) utgjorde vid 1885 års slut:

Församling.	Land, hektar.	Folkmängd d. 31/12 1885.	
		Mantals-skrifven.	Kyrko-skrifven.
Storkyrkoförsamlingen .	37.29	12,422	11,815
Klara.....	61.49	18,682	17,482
Jakobs.....	66.94	15,681	23,651
Johannes.....	88.90	9,699	
Ladugårdslands.....	1,635.95	41,575	36,489
Adolf Fredriks.....	274.32	30,116	28,540
Kungsholms.....	373.94	20,154	19,031
Katarina.....	283.97	33,726	33,429
Maria.....	296.05	29,084	29,134
Icke territoriella förs....	---	---	16,117
Summa	3,118.25	211,139	215,688

Angående oemotsvarigheten för staden i dess helhet mellan den mantals- och den kyrkoskrifna folkmängden redogöres under nästa afdelning af berättelsen. För de särskilda församlingarna beror oemotsvarigheten i främsta rummet på antalet medlemmar tillhörande de icke territoriella församlingarna. Särskildt för Ladugårdslands församling förklaras den stora skilnaden genom de flere här förlagda garnisonsregementena, hvilka i kyrkligt hänseende utgöra egna församlingar.

De icke territoriella församlingarna i hufvudstaden äro följande, med nedanstående kyrkoskrifna folkmängd år 1885:

Hofförsamlingen	1,924
Svea lifgardes	1,165
Lifgardets till häst	660
Andra lifgardets	1,194
Svea Artilleriregementes	1,735
Pontonierbataljonens	607
Trängbataljonens	153
Skeppsholms	1,686
Tyska	2,273
Finska	1,324
Danviks	314
Katolska församlingen	729
Mosaiska d:o	1,276
<i>Dessutom å inväntningar intagne: ¹⁾</i>	
Sabbatsbergs fattighus	1,002
Borgerskapets enkhus	74
Fängelserna å Långholmen	1
Summa	16,117

Af dessa är Trängbataljonens församling tillkommen under perioden. Vid flere af de stora fattig- och sjukvårdsanstalterna, äfvensom vid fängelserna föras dessutom egna ministerialböcker angående födde och aflidne.

B. I och för *mantalsskrifningen* är staden sedan år 1877 indelad uti *rotar*, hvilkas antal vid 1885 års slut var sjutton, och hvilka ansluta sig till den föregående indelningen, så att hvarje territorialförsamling är delad uti två eller tre rotar, med undantag för Storkyrkoförsamlingen, hvilken bildar endast *en* rote.

Omfattningen af hvar och en af dessa rotar är följande:

Första eller Storkyrkoroten omfattar, såsom nyss är nämnt, hela Storkyrkoförsamlingen;

Andra eller Klara södra rote omfattar Klara församling intill Oxtorgs-, Sergels- och Mäster Samuelsgatorna;

Tredje eller Klara norra rote; återstoden af Klara församling;

Fjerde eller Kungsholms östra — tillkommen genom stadsfullmäktiges beslut den 18 december 1884, enligt hvilken Kungsholms församling (förra fjerde roten) från och med 1885 års ingång är fördelad i tvenne, nya fjerde samt sjuttonde — omfattar östra delen af församlingen intill Pilgatan och Flemminggatan, samt kvarteret Tegelslagarens gräns från Flemminggatan till sjöstranden;

Sjuttonde eller Kungsholms västra rote innefattar återstoden af församlingen;

Femte eller Adolf Fredriks södra rote omfattar numera den del af församlingen, som ligger söder om Kungstens-, Uplands-, Kammakare- och Wallingatorna. Genom mantalsnämndens beslut den 16 oktober 1883 utvidgades denna rote vid 1884 års ingång med åtskilliga förut till följande rote hörande kvarter mellan Kammakare- och Kungstensgatorna;

Sjette eller Adolf Fredriks norra rote omfattar återstoden af församlingen;

Sjunde eller Jakobs södra rote omfattar hela Jakobs församling utom den del, som ligger ofvanför Lutternsgatan (kvarteren Sparfven, Kåkenhusen och Polacken);

Åttonde eller Jakobs norra rote med Johannes omfattar Johannes församling samt de nämnda tre kvarteren af Jakobs;

Nionde eller Östermalms västra rote omfattar — efter den omreglering, som den 16 oktober 1883 beslöts, och vid 1884 års ingång genomfördes af roteindelningen uti Ladugårdslands församling — den del af församlingen, som ligger mellan Jakobs— Johannes församlingar, samt i öster Jakobsbergs- och Grefturegatorna, Karlavägen samt Nybrogatan;

Tionde eller Östermalms mellersta rote, stadsdelen öster om förra roten, intill Skeppargatan, Storgatan, Artilleri-, Tyskbagare- och Jungfrugatorna; från sistnämnda gata går gränsen igenom yttersta kvarteret öster om gatan ut till stadens gräns;

Elfte eller Östermalms östra rote med Djurgården; hela den återstående delen af församlingen;

Tolfte eller Katarina sydöstra rote sträcker sig sedan början af år 1884 (enligt mantalsnämndens beslut den 16 oktober 1883) i norr till Folkunga-, Vermdö- och Tjärhofsgatorna samt Ersta backe;

Trettonde eller Katarina norra rote omfattar sedan nyssnämnda tid den del af församlingen, som ligger norr om angifna gräns;

Fjortonde eller Katarina sydvästra rote omfattar återstoden af församlingen;

Femtonde eller Maria östra rote sträcker sig i vester till Timmermans-, Tavast- och Stora Skinnarviksgatorna;

Sertonde eller Maria västra rote omfattar återstoden af församlingen med Långholmen.

Den omreglering, som alltså i vissa delar under periodens lopp redan mast ega rum i fråga om roteindelningen (fjerde rotens fördelning i tvenne samt flyttandet af gränserna mellan femte och sjette, nionde och tionde, tionde och elfte samt tolfte och trettonde rotarna), har skett för åstadkommande af rättvisast möjliga fördelning af rotemannagörömlen, hvilket nödvändigt kräfvades, såvida dessa görömlen allestädes skola kunna fullgöras med önskvärd skyndsamhet och omsorg. Hufvudstadens hastiga utveckling under perioden i fråga, hvilken försiggatt i mycket olika skala uti olika stadsdelar, hvarigenom vissa rotar på endast några få år ända till fördubblat sin folkmängd, har, för än väntadt varit, gjort omregleringen till en nödvändighet.

Då den ursprungliga roteindelningen fastställdes af Eders Kungl. Maj:t, understälde stadsfullmäktige sitt beslut af den 18 december 1884 om Kungsholmsrotens fördelning i tvenne Eders Kungl. Maj:ts pröfning. På samma gång beslutet fastställdes, tillkännagaf Eders Kungl. Maj:t genom skrivelse till Öfverstatshallareembetet den 23 januari 1885, att da stadsfullmäktige framdeles ansage anställning af flere rotemän inom Stockholm eller tillökning af rotemannsdistrikten erfordras, sådan fråga skulle få afgöras i den ordning, som är bestämd för de ärenden, hvilka icke behöfva underställas Kungl. Maj:ts pröfning.

Angående rotarnes folkmängd samt den uti hvardera af dem under perioden förefunna folkökningen redogöres under rubriken »byggnadsverksamheten».

¹⁾ Ej annorstädes kyrkoskrifue.

C. Öfriga administrativa indelningar framgå af nedanstående tabell:

F ö r s a m l i n g.	Skatt- distrikt (7)	Val- kretsar (5)	Polis- distrikt (8)
Storkyrkoförsamlingen	I	I	I
Klara	II	II	IV
Jakobs	III	²⁾ III	VI
Johannes	III	IV	VI
Adolf Fredriks	IV	III	V

F ö r s a m l i n g.	Skatt- distrikt (7)	Val- kretsar (5)	Polis- distrikt (8)
Kungsholms	IV	I	III
Ladugårdslands	V	IV	VII
Katarina	VII	V	VIII
Maria	VI	V	II

För beräkningsberedningen utgör hvarje rote ett distrikt med samma nummer som resp. rote.

2. Stadens invånare.

Folkmängdsförhållanden. Under den period af fem år, för hvilken Överstatthållarembetet denna gång har att redogöra, har Stockholms folk mängd äfven efter de lägsta uppgifter tillvuxit med fullt en *fjerdedel*. Ett sådant uti hufvudstadens häfder åtminstone under de senast förflutna århundradena ensamtstående resultat uppfordrar till en något utförligare öfverblick af denna periods befolkningsförhållanden i jämförelse med flydda tiders.

Kännedomen om hufvudstadens verkliga folk mängd är, såsom bekant torde vara, ännu behäftad med åtskilliga ofullkomligheter. Ända hittills har Stockholms presterskap varit befriadt från skyldigheten att föra s. k. husförhörlängder, hvadan mantalslängderna måst i vissa fall anlitas såsom källa för kännedomen om folk mängden. Att dessa längder skola kunna lemna ett fullständigt och tillförlitligt material härtill, kan af många skäl ej rimligtvis begäras, likasom väl icke uti något land de folk mängdsbelopp torde anses vara fullt tillförlitliga, som man vinner vid skattskrifningar. Äfven om dessa uppgifter omfattade hvarje Stockholms kommun rättsligen tillhörande person — något som, i följd af det stora antalet frånvarande, icke kan vara händelsen, — så tillkommer ytterligare såsom ett för folk mängdsberäkningen störande element den årligen försiggaende afskrifningen af s. k. »obefintlige», hvilka afföras till särskilda, mantalslängderna tillhörande bilagor. Då desse »obefintlige» icke enligt lag och författning kunna kyrkoskrifvas a annan ort, utan att från förra kyrkoskrifningsorten medföra utflyttningsbetyg, så följer häraf att alla i mantalslängderna för Stockholm såsom obefintlige antecknade personer, hvilka icke affidit eller emigrerat, rättsligen äro att fortfarande räkna såsom Stockholm tillhörige, hvaraf framgår, att hufvudstadens rättsliga folk mängd måste vara något större än den uppgifves. Antalet af de afförde har under hvar och ett af periodens år varit följande:

År.	Män.	Qvinnor.	Summa.
1881.....	2,712	1,923	4,635
1882.....	2,669	1,696	4,365
1883.....	2,530	1,353	3,883
1884.....	2,342	1,365	3,707
1885.....	2,089	1,251	3,340
Summa	12,342	7,588	19,930

¹⁾ Uppbördsdistrikten sammanfalla med taxeringsdistrikten. ²⁾ Skepps- och Kastellholmarne tillhöra första valkretsen.

Dessa tal afse folk mängdsberäkningen för resp. års slut, alltså mantalskrifningarna af åren 1882—86.

Af detta stora antal — utgörande i medeltal årligen mer än 2 % af hela folk mängden — återfinnas visserligen en betydande del efter hand vid följande mantalskrifningar, så att i jemnbredd med afskrifningen går ett oafbrutet återupptagande i längderna; men äfven om endast en fjerdedel skulle komma att afföras för alltid, så representerar detta för perioden i fråga ett antal af ej mindre än omkring 5,000 personer, af hvilka endast en ringa bråkdel torde få anses verkligen hafva utflyttat ur riket, eller hafva affidit, under det den återstående delen ännu är att räkna såsom kyrkoskrifven i Stockholm. En stor del torde väl ock i sjelfva verket fortfarande vistas i hufvudstaden, ehuru de på ett eller annat sätt undandraga sig anteckning.

Härtill kommer ytterligare att vid de s. k. folkräkningarna, — hvilka utföras så, att invånarnes uppgifter till mantalskrifningen för den gangen föreskrifvas skola innehålla en del ytterligare upplysningar vid sidan af dem, som vanligen förekomma, hvarjemte då å listorna upptagas jemväl tillfälligt närvarande, — många personer af okunnighet eller af annan orsak uppgifva orätt kyrkoskrifningsort, så att de, ehuru utskrifna från landsorten, likväl uppgifva sig vara derstädes hemmahörande, — något som enligt särskild undersökning vid 1870 års folkräkning befans vara fallet med ej mindre än 2,304 personer. Äfven häraf framgår alltså, att hufvudstadens folk mängd är högre än hvad vid mantalskrifningarna uppgifves, och detta alldeles fransedt det stora antal tillfälligt närvarande, som inräknas när fråga är om den *faktiska* folk mängden. Enligt presterskapets uppgifter (tillkomna med stöd af födelse- och dödböcker, samt in- och utflyttningslängderna, med 1880 års folkräkning såsom utgångspunkt) utgjorde inbygggarantalet i Stockholm vid periodens slut 215,688 personer. Mantalslängderna upptogo 211,139. Beträffande de tillfälligt närvarande, var dessas antal vid 1880 års folkräkning 9,588 eller nära 6 % af folk mängden (hwaremot kan anföras, att 2,266 i stadens folk mängd inräknade angäfvos sasom frånvarande).

Som mantalslängderna äro den enda källa, ur hvilken obrutna serier af uppgifter kunna hemtas, hafva uti det följande städe användts de på detta sätt vunna talen för folk mängden, dock att den s. k. medelfolk mängden, der ej särskildt annorlunda säges,

är den af Statistiska Centralbyrån använda, hvilken grundar sig på uppgifterna från presterskapet.

Folkmängden och folkökningen uti hufvudstaden under senast gångna tre årtionden har då, enligt mantalslängderna, i såväl absoluta som relativa tal uppgått till följande belopp:

År.	Folkmängd.	Antal personer.	Procent.
1850.....	93,070	—	—
1855.....	97,952	4,882	5·2 %
1860.....	109,878	11,926	12·2 "
1865.....	126,180	16,302	14·8 "
1870.....	133,597	7,417	5·9 "
1875.....	144,974	11,377	8·5 "
1880.....	167,868	22,894	15·8 "
1885.....	211,139	43,271	25·8 "

I absoluta tal har alltså folkmängden under de sista fem åren vuxit med 43,271 (enligt presterskapet: 46,913) personer, eller ett nästan lika stort belopp som under de *tjugu* åren mellan 1855 och 1875; och den relativa tillväxten är äfven, så vidt känt, vida utöfver den för någon annan femårsperiod.

För hvart och ett af periodens år har den uppgifna folkmängden och folkökningen varit:

År.	Folkmängd.	Tillväxt.	Procent.
1880.....	167,868	—	—
1881.....	174,702	6,834	4·07 %
1882.....	182,358	7,656	4·38 "
1883.....	190,842	8,484	4·61 "
1884.....	200,781	9,939	5·21 "
1885.....	211,139	10,358	5·16 "

Den absoluta tillväxten har alltså befunnit sig uti ett oafbrutet stigande, men torde ock med år 1885 hafva uppnått sitt maximum, kanske för långa tider.

Tillväxtens särskilda faktorer hafva under samma tid uppnått följande belopp:

Åren.	Lefvande födde.	Affidne.	Öfverskott af födde.	Vinst genom inflyttning.	Folkökning.
1851—55.....	16,276	21,337	— 5,061	9,943	4,882
1856—60.....	18,937	19,850	— 913	12,839	11,926
1861—65.....	22,175	21,022	+ 1,153	15,149	16,302
1866—70.....	22,440	20,616	+ 1,824	5,593	7,417
1871—75.....	23,457	25,418	— 1,961	13,338	11,377
1876—80.....	25,774	21,544	+ 4,230	18,664	22,894
1881—85.....	31,364	23,195	+ 8,169	35,162	43,271
1881.....	5,344	4,244	+ 1,100	5,734	6,834
1882.....	5,944	4,397	+ 1,547	6,109	7,656
1883.....	6,194	4,574	+ 1,620	6,864	8,484
1884.....	6,779	4,715	+ 2,064	7,875	9,939
1885.....	7,103	5,265	+ 1,838	8,520	10,358

Såsom synes, var hufvudstaden under tidigare år för sin folkökning nästan uteslutande hänvisad till inflyttningar, i det de föddes antal vanligen understeg eller åtminstone obetydligt öfversteg antalet affidne; men under de senaste tio åren har

härutinnan den högst glädjande förändringen inträdd, att dödsfallens antal begynt i allt högre grad understiga födelsesiffran, så att hufvudstaden under den senaste tiden haft ett nativitetsöfverskott af inemot 2,000 personer årligen.

De relativa tal, som motsvara ofvanstående absoluta belopp, innehållas uti nedanstående tabell:

Åren.	Medelfolkmängd.	Årligen på 1,000 af medelfolkmängden.				
		Lefvande födde.	Affidne.	Öfverskott af födde.	Vinst genom inflyttning.	Folkökning.
1851—55.....	95,189	34·2	44·8	— 10·6	20·9	10·3
1856—60.....	103,050	36·7	38·5	— 1·8	24·9	23·1
1861—65.....	122,395	36·2	34·3	+ 1·9	24·7	26·6
1866—70.....	135,836	33·1	30·4	+ 2·7	8·2	10·9
1871—75.....	144,848	32·4	35·1	— 2·7	18·4	15·7
1876—80.....	165,287	31·2	26·1	+ 5·1	21·4	26·5
1881—85.....	190,780	32·9	24·3	+ 8·6	36·8	45·4
1881.....	172,760	30·9	24·6	+ 6·3	33·3	39·6
1882.....	181,035	32·8	24·3	8·5	33·8	42·3
1883.....	189,897	32·6	24·1	8·5	36·2	44·7
1884.....	199,799	33·9	23·6	10·3	39·4	49·7
1885.....	210,408	33·8	25·0	8·8	40·4	49·2

Beträffande antalet *födde*, förefaller af dessa tal som skulle en relativ minskning egt rum under senare tider i jemförelse med tidrymden 1856—65. Förhållandet är emellertid det lyckliga, att minskningen helt och hållet kommer på de utom äktenskapet födde; antalet äkta födde har tvärtom under den senaste femårsperioden varit synnerligen högt, såsom synes af följande tal:

Årligen bland 1,000 innevånare lefvande födde.

Åren.	Äkta.	Oäkta.	Summa.
1851—55.....	18·7	15·5	34·2
1856—60.....	21·5	15·2	36·7
1861—65.....	21·6	14·6	36·2
1866—70.....	20·0	13·1	33·1
1871—75.....	20·3	12·1	32·4
1876—80.....	20·6	10·6	31·2
1881—85.....	23·0	9·9	32·9

Om den utomordentliga nedsättningen af antalet utom äktenskapet födda barn, hvilket visserligen fortfarande måste anses mycket högt, skall talas något närmare under rubriken »det sedliga tillståndet» här nedan.

Stor och betydelsefull är den förändring, hvarom talen uti tabellen här ofvan bära vittne i fråga om hufvudstadens *dödlighetsförhållanden*. Att Stockholm härutinnan ej längre behöfver sidoställas med St Petersburg, Moskva och andra vår verldsdels allra ofördelaktigast utmärkta storstäder, utan intagit sin plats bland de stadssambällen, der den offentliga och enskilda sundhetsvarden med framgång tillgodogör sig den nyare tidens viktiga iakttagelser och förbättringar på detta område, är utan tvifvel af allt, som Öfverståthallareembetet denna gång har att anföra, det mest glädjande. Såsom synes, kan den lyckliga förändringen egentligen anses räknas sin början från perioden 1876—80 (fransedt den sänkning i dödligheten, som 1860-talet medförde, men hvilken afbröts genom de svåra epidemierna under 1870-talets

förre hälft). Emellertid fans åtskilligt, som talade för att de låga dödssiffrorna under perioden 1876—80 möjligen kunde anses såsom en tillfällighet, en reaktion mot de sorgliga åren 1873—75. Så mycket mer hugnande är därför att nu kunna konstatera förbättringens fortgång äfven under perioden 1881—85. Angående orsakerna till detta förhållande, torde i första rummet böra nämnas den sällsynta friheten från svårare, mera utbredda farsoter, hvartill kommer den allt större och noggrannare omsorgen om den offentliga sundhetsvården; men ögonskenligt är ock, att vändningen till det bättre sammanföll med förbättringen uti bostadsförhållandena, vunnen genom den stegrade byggnadsverksamhet, hvilken mer än något annat gifvit den sista perioden af hufvudstadens historia dess särskilda karakter.

Af befolkningsrörelsens faktorer återstå ytterligare *in- och utflyttningarna*. Om dessa kan man emellertid endast på den indirekta vägen af en jämförelse mellan den uppgifna folkökningen och skillnaden mellan de föddes och afdnes antal vinna en ungefärlig föreställning. Från och med år 1851 ega vi dock äfven en relativt någorlunda fullständig kunskap om antalet till främmande land utvandrade, och från och med år 1875 äfven om invandringen från dessa länder. En sammanställning af dessa olika källor leder till det resultat, som innehålles i nedanstående tabell. Sista kolumnen i denna tabell utvisar det inflyttningsöfverskott, som hufvudstaden måste hafva emottagit från landsorten, för att trots folkförlusten till utlandet, den verkliga förefintligen tillväxten i inbyggareantalet skall kunna hafva vunnits. Talen i näst sista kolumnen äro hemtade från tabellen å sid. 5 här ofvan.

Åren.	Folkbytet med främmande länder.			Hela inflyttningsvinsten.	Således: vinst från landsorten.
	Utvandring.	Invandring.	Således förlust.		
1851—55.....	508	?	508	9,943	10,451
1856—60.....	166	?	166	12,839	13,005
1861—65.....	1,461	?	1,461	15,149	16,610
1866—70.....	3,718	?	3,718	5,593	9,311
1871—75.....	2,596	¹⁾ 215	2,381	13,338	15,719
1876—80.....	3,698	1,725	1,973	18,664	20,637
1881—85.....	6,976	2,484	4,492	35,102	39,591
1881.....	1,605	409	1,196	5,734	6,930
1882.....	1,824	444	1,380	6,109	7,489
1883.....	1,438	539	899	6,864	7,763
1884.....	1,017	533	484	7,875	8,359
1885.....	1,092	559	533	8,520	9,053

¹⁾ Denna siffra afser endast året 1875.

Beträffande dessa tals tillförlitlighet, torde kunna för visst antagas, att siffrorna för såväl in- som utvandringen äro för låga, dock ej så mycket, att det ej skulle vara i någon man orätt att, sasom här ofvan skett, för de perioder, för hvilka uppgifter om invandringen saknas, lata hela den *kända* utvandringen representera den verkliga *förlusten*. Talen i sista kolumnen torde alltså för de fyra första perioderna möjligen vara något för höga, men för de bada sista äro de säkerligen något för låga. Later man detta väga mot hvartannat, så synes som skulle slutsumman

komma att bli jämförelsevis ganska sannolik, och denna innebär att under de trettiofem åren i fråga Stockholm från landsorten mottagit i rundt tal 125,000 människor flere, än det till densamma har aflemnat. Under den senaste femårsperioden har vinsten för hvarje år uppgått till nära 8,000 personer, hvilket är lika mycket som befolkningen i en af våra medelstora landsortsstäder.

En så storartad folkrörelse, hvilken, såsom bekant, bland annat medför att vida mer än hälften af hufvudstadens befolkning i sjelfva verket utgöres af inflyttade från landsorten, förtjenar tydligen att uppmärksammas, så långt tillgängliga uppgifter göra detsamma möjligt. Den kännedom, som om densamma kan vinnas, finnes hufvudsakligen uti den af Kungl. Statistiska Centralbyrån utarbetade redogörelsen för den vid senaste folkräkningen befintliga befolkningens födelseorter. Som denna redogörelse icke var tillgänglig vid afgifvandet af föregående femårsberättelse, torde hufvuddragen deraf få meddelas här (*tab. Litt. A*), ehuruval den afser slutet af år 1880 och således tiden omedelbart före den nu behandlade femårsperioden. För jämförelsens skull bifogas motsvarande tal för närmast föregående folkräkning, eller den af 1870.

Tab. Litt. A. Folkmängdens fördelning efter födelseorter vid folkräkningarna 1870 och 1880.

Födelseort.	Antal personer födda å vidstående orter.		Tillväxt, %.
	År 1870.	År 1880.	
Stockholms hela folk mängd.....	136,016	168,775	24
<i>Deraf födde</i>			
i Stockholm.....	58,899	69,744	18
annorstädes i riket.....	74,237	94,780	28
utom riket.....	2,779	3,323	20
å okänd ort.....	101	928	—
<i>Särskildt uti:</i>			
Stockholms län.....	10,368	12,768	23
Uppsala ".....	5,606	6,018	7
Södermanlands ".....	7,881	8,853	12
Östergötlands ".....	8,430	10,652	26
Jönköpings ".....	3,594	4,056	13
Kronobergs ".....	1,663	2,465	48
Kalmar ".....	5,967	9,780	61
Gotlands ".....	1,427	1,932	35
Blekinge ".....	2,074	2,700	30
Kristianstads ".....	1,024	1,341	31
Malmöhus ".....	1,912	2,505	31
Hallands ".....	327	506	55
Göteb. o. Bohus ".....	1,718	2,034	18
Elfsborgs ".....	1,542	2,416	57
Skaraborgs ".....	4,067	6,248	54
Värmlands ".....	3,095	4,475	45
Örebro ".....	4,824	6,124	27
Vestmanlands ".....	4,106	4,461	9
Kopparbergs ".....	1,763	2,259	28
Gefleborgs ".....	1,021	1,237	21
Vesternorrlands ".....	648	803	24
Jemtlands ".....	175	188	7
Vesterbottens ".....	522	479	— 8
Norrbottens ".....	483	480	— 1

Man finner af dessa tal, hurusom endast 43·3 % af Stockholms kyrkoskrifna befolkning år 1870 och år 1880 till och med endast 41·3 % voro födda inom hufvudstadens egna gränser och således ej mindre än resp. 56·7 och 58·7 % inflyttade från andra orter. Af dessa senare var hufvudmassan kommen från den närmast omgifvande bygden (Mälardalen), medan de öfriga orterna i det hela synas hafva lemnat bidrag i mån af afståndet och de mer eller mindre lätta kommunikationerna. Märklig från den senare synpunkten är den särskildt starka tillväxten uti inflyttningarna från rikets södra och vestra orter, hvarest just under 1870-talet kommunikationsväsendet nådde en mycket hög grad af utveckling. Inflyttningen från det nordligare Norrland var deremot flerstädes till och med stadd i aftagande.

Sammanförda efter större grupper gifva talen följande resultat:

Födde uti	År 1870.	År 1880.	Tillväxt.
Stockholm	58,899	69,744	18 %
Mälareprovinserna	27,961	32,100	15 "
Återstoden af Svealand	9,682	12,858	33 "
De fem Norrländska länen	2,849	3,187	12 "
Öster- och Västergötland ¹⁾ ...	15,757	21,350	35 "
De tre Smäländska länen	11,224	16,301	45 "
Skåne, Halland o. Blekinge ...	5,337	7,052	32 "
Gotland	1,427	1,932	35 "

Största tillväxten faller alltså på inflyttningen från de småländska länen, d. v. s. egentligen från Kalmar och Kronobergs län, ty kontingenten från Jönköpings län har ökat rätt obetydligt. Den talrika inflyttningen från dessa nejder och från Gotland medför, såsom i det följande skall visas, åtskilliga mindre goda element.

För år 1880 kan ytterligare göras följande fördelning:

Födde	Män.	Qvinnor.	Summa.
i Stockholm	30,921	38,823	69,744
i landsortsstäder	9,333	13,380	22,713
å landsbygden	32,560	39,507	72,067
utom riket	1,717	1,606	3,323
å okänd ort	685	243	928.

I hela riket funnos samma år 347,281 personer födda inom dess landsortsstäder; af dessa hade alltså 22,713 eller 6·5 % flyttat till hufvudstaden. Af personer födda å landsbygden funnos 4,098,754, af hvilka 72,067 flyttat till Stockholm, eller endast 1·8 %. Lusten att begifva sig till hufvudstaden, för att derstädes bosätta sig, är alltså tre å fyra gånger större uti städerna än på landsbygden, — oberäknadt att sannolikt ett betydande antal af de från landsbygden inflyttade icke direkt derifrån begifvit sig till Stockholm, utan sasom ett genomgångsstadium bott i någon af de mindre städerna.

En vigtig fråga är den, huruvida inflyttningen till något betydligare flertal utgöres af qvinnor, något som man varit böjd att föreställa sig vid tanken på det öfvervägande antal, hvarmed qvinnorna ingå uti Stockholms folkmängd. För den senaste femårsperioden ställa sig inflyttningsförhållandena för hvarterda könet på följande sätt:

a) Mantalsskrifven folkmängd af <i>mankön</i> den ³¹ / ₁₂ 1880	74,700.
Flere födde än afidne	4,025
Invandrare	1,447
Utvandrare	3,896
Beräknad folkmängd år 1885	76,276.
Verklig d:o " d:o	95,624.
Alltså inflyttning från landsorten	19,348.
b) Mantalsskrifven folkmängd af <i>qvinkön</i> den ³¹ / ₁₂ 1880	93,123.
Flere födda än afidna	4,144
Invandrare	1,037
Utvandrare	3,080
Beräknad folkmängd år 1885	95,224.
Verklig d:o " d:o	115,515.
Alltså inflyttning från landsorten	20,291.

Folkbytet med landsorten har alltså för Stockholms stad under perioden medfört en öfverskjutande inflyttning af

19,348 mankön }
och 20,291 qvinkön, } ¹⁾

hvilken temligen ringa skilnad utvisar, att hufvudanledningen till qvinkönets stora öfvertalighet inom hufvudstaden är mankönets högre dödlighet.

Mot hvarje tusental mankön svarade i Stockholm qvinkön:

År 1880	1,247
" 1885	1,308

utvisande dessa tal för perioden i fråga en ej obetydlig förbättring. Erinras bör för öfrigt, att den stora öfvertaligheten af qvinnor i främsta rummet träffas inom de högste åldrarna.

Af stor vigt måste det vara för hufvudstaden och dess framtid, att icke värdet, från ekonomisk och sedlig synpunkt, af denna ofantliga tillströmning af människor är af underhållig art. Sedan numera 1880 års folkräkning gifver möjlighet till en om ock blott antydningssvis utförd undersökning härutinnan, meddelas här de vigtigaste dervid funna resultaten.

Frågan, huruvida massor af de inflyttande landsortsborna befinna sig uti den *ekonomiska* ställning, att de sluta med att falla Stockholms fattigvard till last, kan endast belysas genom en jemförelse mellan den funna hela folkmängden år 1880 samt antalet detta år i hvarje grupp befintlige understödstagare. Delas dervid för mera öfverskådlighets vinnande hela landet uti de större områden, som redan särskilt i det föregående, befinnas förhållandena vara följande:

Från:	Infödingar.	Deraf understödstagare.	% af samtliga infödingar.
Skåne, Halland, Blekinge	7,052	276	3·9 %
Öster- o. Västergötland m. m. ...	21,350	959	4·3 "
De tre Smäländska länen	16,301	707	4·3 "
Svealand utom Mälareprovinserna	12,858	588	4·6 "
Stockholms stad	69,744	3,616	5·2 "
De fem Norrländska länen	3,187	173	5·4 "
Gotland	1,932	108	5·6 "
Mälareprovinserna	32,100	2,090	6·5 "
Stockholm	69,744	3,616	5·2 "
Landsortsstäder	22,713	1,096	4·8 "
Landsbygden	72,067	3,805	5·3 "
Utom riket	3,323	72	2·2 "

¹⁾ Summan af dessa båda tal afviker i ringa mån från den i tab. å spalt 1 af föreg. sida meddelade, beroende af att, vid fördelningen efter kön, folkmängdsiffran för år 1880 med 45 personer understiger den i öfrigt använda siffran.

¹⁾ Med Bohuslän och Dal.

Antalet fattige är hemtadt ur den till fattigvårdsnämnden ärligen ingifna redogörelsen, hvilken icke bland dessa inräknar de »indirekta understödstagarne», d. v. s. minderåriga, hvilkas föräldrar mottaga fattighjelp. Som nu, i fråga om den inom hufvudstaden födda befolkningen, de minderåriga naturligtvis utgöra en mycket stor del, skulle kanske fattigprocenten ökas för Stockholms infödingar, om äfven de indirekta understödstagarne medräknades, hvaremot visserligen å andra sidan skulle kunna anföras, att dessa minderåriga rättvisligen borde räknas till föräldrarnes födelseort. Om man låter dessa förhållanden väga jemnt, torde få anses, att ofvanstående tal först och främst vittna om att, i allmänhet taget, de inflyttade icke synas i relativt större antal än Stockholmarne sjelfve vara i behof af understöd; men vidare att en ganska väsentlig skilnad eger rum mellan inflyttningarne från olika landsdelar, nemligen i stort sedt så, att ju mera långväga de inflyttande äro, desto sällsyntare är att bland dem finna understödstagare. Denna slutsats låter sig till och med tillämpa på de utomlands födde, hvilka just visa minsta fattigprocenten af alla. Såsom en nära till hands liggande förklaring, torde då kunna anföras, att en längre flyttning också kräfver något större tillgångar, hvadan från mera aflägsna orter ju egentligen några redan utfattiga äro att förvänta. — Största procenten af understödstagarne finner man bland inflyttningen från hufvudstadens närmaste omnejd. Allra högsta procenten, eller fullt 7 %, träffas bland dem som komma från Uppsala län. Det kan under sådana förhållanden icke vara annat än välkommet att inflyttningen från just dessa trakter endast i obetydlig mån tillvuxit.

Beträffande det *moraliska* värdet af inflyttningen, vinnes derom en föreställning genom att för hvarje grupp beräkna dess relativa tal af för brott dömda personer. Uppgift om födelseorten eger man dock endast i fråga om de för gröfre brott dömda, och som de absoluta talen här äro mycket små, har medtagits en tidrymd af tvenne år före och tvenne år efter 1880 års folkräkning, alltså åren 1879—1882. Resultatet af denna undersökning blir följande:

Födelseort.	Hela folkmängden 1880.	Brottslingar 1879—82.	Ärligen bland tio tusen inv.
Stockholm	69,744	350	13
Svealand utom Mälareprovinserna	12,858	94	18
Mälareprovinserna	32,100	267	21
Öster- och Vestergötland m. m.	21,350	183	21
Skåne, Halland och Blekinge	7,052	66	23
De fem Norrländska länen	3,187	34	27
De tre Småländska länen	16,301	216	33
Gotland	1,932	27	35.

Väl förminskas värdet af dessa tal deraf att bland de för brott dömda här äfven ingår en mängd personer, som icke äro kyrkoskrifna i Stockholm och alltså icke inräknade uti kol. för »hela folkmängden» här ofvan. Men rimligt är väl, att detta antal origtigt hitförde är störst för de landsdelar, som ligga hufvudstaden närmast, och kunde dessa öfverallt fränskiljas, skulle alltså olikheterna till och med skärpas, ty fastän de hufvudstaden närmast belägne landsdelarnes tal fått vidkännas den största obehöriga förhöjningen, äro de dock i allmänhet just de lägsta. Med särdeles höga tal framträda deremot de smäländska länen samt ön Gotland. Detta är så mycket anmärkningsvärdare, som de inflyttade från dessa län, nemligen åtmin-

stone från de smäländska, icke, enligt hvad nyss är funnet, tyckas vara bland dem som hafva att mest kämpa mot ekonomiska svårigheter utan tvärtom lemna ett mycket lågt antal understödstagare. Bland gotlänningarne är visserligen understödstagarnes antal högt. Detta må då vara i öfverensstämmelse med den gamla erfarenheten att brott och nöd gemenligen äro följeslagare. Men i öfrigt öfverensstämma talen här ofvan ganska litet med denna erfarenhet.

Ändtligen krävas några ord angående det utomordentligt gynsamma talet för infödingarne från sjelfva Stockholm. Det är icke fullt jemförligt med de öfriga, enär, såsom redan är anmärkt, den infödda befolkningen till en mycket större del än den inflyttade måste antagas bestå af minderåriga. Och likväl torde det knappast vara origtigt att antaga att, om fullt likformiga tal kunde vinnas, frekvensen af brott skulle befinnas vara något mindre bland de infödda stockholmarne, än bland de inflyttade landsortsborna. Dels är nemligen skilnaden i talen här ofvan *för stor* att gerna en annan förklaring skulle vara möjlig, dels vinner man ett stöd för en sådan uppfattning af den märkliga omständigheten att frekvensen är större bland de inflyttade från landsbygden (25 ärligen bland 10,000 innevånare) än bland dem från landsortsstäderna (22 ärligen bland 10,000).

Å Sveriges landsbygd i dess helhet var under ifrågavarande år frekvensen af gröfre brottslingar ärligen ungefär 2 bland tio tusen inv., men bland de från landsbygden till hufvudstaden inflyttade, såsom här ofvan synes, 25. Väl utöfvas här åter ett stort inflytande på talen af den olika sammansättningen af dessa grupper, i det de flyttande ju till störste delen utgöras af vuxne; men i alla händelser kvarstår en utomordentlig skilnad, utvisande kanske icke så mycket den mindre goda beskaffenheten hos de flyttande som fastmer att landsortsbon, icke mera än stadsbon, är i stånd att motstå de frestelser, som de stora stads-samhällellenas lif, och icke minst Stockholms, alltid medföra.

De grofva brottslingarna utgöras, såsom bekant, till ofjämförligt störste delen af män. Beträffande den qvinliga befolkningen, eger man en mätare af sedlighetstillståndet genom kännedomen om födelseorterna för de prostituerade. Förhållandena härutinnan utvisas af följande tal:

Födelseort.	Antalet qvinnor 1880.	Deraf prostituerade.	Bland ett tusen.
Gotland	1,153	23	20
Kalmar och Kronobergs län	6,994	72	10
Öfriga orter utom Stockholm	46,589	229	5
Stockholm	38,823	93	2
Summa	93,559	417	4.

Äfven här finnes Gotland intaga den sämsta platsen, och denna gång rent af en exceptionel sådan. Det utomordentligt gynsamma talet för Stockholms stad torde väl till en del kunna förklaras såsom nyss, eller genom erinrande om det höga antalet minderåriga, men skilnaden är alltför stor, att ej med temlig säkerhet skulle kunna sägas, det förhållandena i sjelfva verket åtminstone icke äro sämre bland den infödda befolkningen än bland den inflyttade. — Anmärkningsvärdt är, att skilnaden till infödingarnes fördel här är vida större än i fråga om brotten.

Utflyttningar. Liksom Stockholms stad otvifvelaktigt i högre mätt än alla Sveriges län mottager inflyttningar, så har den ock

relativt taget lemnat den största utflyttningen, åtminstone till inrikes orter. Utom ofvan upptagna 69,744, i Stockholm födda och derstädes vid 1880 års folkräkning boende personer, funnos nemligen ej mindre än 23,267 stockholmare spridda å andra orter inom riket, så att jemnt *en fjerdedel* af Stockholms infödingar kommit att utflytta från staden. Procenten var så godt som densamma för man- och för qvinkönet. Af dessa utflyttade stockholmare funnos ej mindre än 6,050 inom Stockholms län och i de öfriga Mälarelänen 5,178, hvaraf framgår att nästan halfva antalet ej flyttat längre bort än till grannprovinserna. En stor del torde väl återfinnas redan i stadens närmaste omgifning (Liljeholmen, Sundbyberg m. fl.) Inom återstoden af Svealand funnos 1,899, uti de fem norrländska länen 2,915 (hvaraf 2,332 i Gefleborgs och Vesternorrlands), i Öster- och Vestergötland med Bohuslän och Dal 3,305, i de tre smäländska länen 1,944, i Skåne, Halland och Blekinge 1,474 och ändtligen ensamt på det lilla Gotland ej mindre än 502. Minsta antalet uti något län, eller endast 95, förekom uti Halland. Endast Jemtlands län hade emottagit flere stockholmare än det sjelf aflemnad af sina infödingar till hufvudstaden.

I Stockholms läns städer hade 593 stockholmare bosatt sig och å samma läns landsbygd ej mindre än 5,457. Af de öfrige hade 7,458 nedsatt sig uti städer och 9,759 på landsbygden. Folkbytet särskildt med landsortsstäderna och särskildt med landsbygden, har alltså gestaltat sig på följande sätt:

	Stockholms stad har	
	mottagit från	aflemnad till
landsortsstäderna	22,713	8,051
landsbygden	72,067	15,216

hvaraf synes att hvarje till landsortsstad utflyttad stockholmare ersättes af nära 3 och hvarje till landsbygden af nära 5 inflyttade.

Sammanlagdt uppgäfvos vid 1880 års folkräkning 93,011 personer såsom födda uti Stockholm. Åtskilliga tusental torde dock finnas ytterligare, nemligen uti främmande länder. Under de år, man härom har kännedom, nemligen sedan 1851, hafva i rundt tal säkerligen mer än 20,000 Stockholm rättsligen tillhörande personer lemnat riket (det kända antalet är 19,123), af hvilka dock måhända ej ens hälften varit infödd i staden, och en stor del redan hunnit affida. Så högt som till ett tiusental torde därför antalet i utlandet vistande infödde stockholmare icke kunna räknas; proportionen till de inom landet qvarstadnade tycks blifva ungefärligen densamma som för riket i dess helhet. Ungefär hälften af de utflyttade torde finnas inom Nordamerikas Förenta Stater.

Under den tidrymd, för hvilken uppgifter föreligga, har den kända utvandringen till främmande länder omfattat följande antal personer:

År.	Hela antalet utvandrare från hufvudstaden.	Årligen pr tiotusen af medelfolkmängden. I Stockholm. I hela riket.
1851—55.....	508	10·7 7·2
1856—60.....	166	3·2 2·2
1861—65.....	1,461	23·9 9·9
1866—70.....	3,718	54·7 49·3
1871—75.....	2,596	35·9 30·2
1876—80.....	3,698	44·7 38·1
1881—85.....	6,976	73·1 75·9

K. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1831—1885. Stockholms stad.

År.	Hela antalet utvandrare från hufvudstaden.	Årligen pr tiotusen af medelfolkmängden. I Stockholm. I hela riket.
1881.....	1,605	92·9 100·7
1882.....	1,824	100·8 109·7
1883.....	1,438	75·7 68·8
1884.....	1,017	50·9 51·0
1885.....	1,092	51·9 50·4

För tiden före 1865 och särskildt för 1850-talet äro dessa siffror temligen ofullständiga, såsom i det följande skall visas.

De relativa talen adagalägga en märklig öfverensstämmelse mellan hufvudstaden och riket i öfrigt, hvarvid emellertid bör ihågkommas att den betydelsefullaste grenen af utvandringen, nemligen den till Amerika, är relativt mindre uti Stockholm.

Särskiljer man utvandrarne till Amerika, blifver resultatet följande:

År.	Till Amerika.	Till öfriga länder.
1851—55.....	495	13
1856—60.....	166	?
1861—65.....	526	935
1866—70.....	1,828	1,890
1871—75.....	1,098	1,498
1876—80.....	1,815	1,883
1881—85.....	4,918	2,058
1881.....	1,224	381
1882.....	1,405	419
1883.....	988	450
1884.....	619	398
1885.....	682	410

Här framträder genast att uppgifterna angående utvandringen till *andra länder än Amerika* under 1850-talet voro högst ofullständiga eller till och med aldeles saknades; under den tid då uppgifterna härom äro mera tillförlitliga (efter 1865) synes denna utvandring hafva fortgått med anmärkningsvärd jemnhet. Hvarje år har nemligen på detta sätt bringat hufvudstaden en förlust af 300—500 personer. Af hela antalet hafva gått

	Åren 1851—85.	Åren 1881—85.
Till Finland	3,049	647
» Danmark	1,413	408
» Tyskland	1,329	403
» Stor-Britannien och Irland	508	190
» Norge	431	122
» Öfriga länder (utom Amerika) eller okänd ort ..	1,547	288
Summa	8,277	2,058

Såsom af *tab. Litt. B* härnedan framgår, motsvaras denna utvandring af en ej obetydlig invandring.

Den faktor, som egentligen astadkommer vexlingarne uti utvandringsbeloppet, är tydligen utvandringen till *Amerika*. Under de trettiofem åren har denna i allt omfattat 10,846 personer, men af dessa komma ej mindre än nära nog halfva antalet på den femårsperiod, som nu är i fråga (1881—1885). Under denna tid hafva från Stockholm enligt uppgift 4,918 personer — och således i verkligheten säkert mer än 5,000 — utflyttat till den nya världen. Af de särskilda åren nadde 1881 och 1882 maximum, hvarefter en betydande sänkning inträdde, som dock redan år 1885 lemnade rum för en ny ökning.

Tab. Litt. B. Utvandringen till och invandringen från främmande länder.

Grupper.	1851—1885. ¹⁾	1876—1885. ²⁾		1881—1885.	
	Utvandrare.	Utvandr.	Invandr.	Utvandr.	Invandr.
Hela antalet.	19,123	10,674	4,209	6,976	2,484
Kön:³⁾					
Män	11,343	6,213	2,430	3,896	1,447
Qvinnor	7,780	4,461	1,779	3,080	1,037
Familjestånd:⁴⁾					
a) Hela utvandringen (inv.)					
Gifta män	1,360	817	391	588	239
Gifta qvinnor	1,331	788	428	559	276
Barn	2,038	1,117	610	718	347
Ogifte män	8,962	4,847	1,747	2,975	1,043
Ogifta qvinnor	5,432	3,105	1,033	2,136	579
b) Amerika (till — från):					
Gifta män	892	574	63	458	51
Gifta qvinnor	851	533	52	417	40
Barn	1,278	735	53	529	41
Ogifte män	4,608	2,878	277	1,960	210
Ogifta qvinnor	3,217	2,013	130	1,554	91
c) Öfriga länder (till — fr.):					
Gifta män	468	243	328	130	188
Gifta qvinnor	480	255	376	142	236
Barn	760	382	557	189	306
Ogifte män	4,354	1,969	1,470	1,015	833
Ogifta qvinnor	2,215	1,092	903	582	488
Yrke:					
Industri	7,301	3,601	1,775	2,169	1,061
Handel	744	427	434	245	152
Sjöfart	279	155	58	109	37
Jordbruk	162	75	32	37	21
Arbetare (obest.)	1,782	1,321	250	902	192
Tjenstehjon	3,899	2,121	538	1,451	332
Öfriga eller okänt	4,956	2,974	1,122	2,063	689
Land (till — från):					
Nordamerikas F. S.	10,846	6,733	575	4,918	433
Finland och Ryssland	3,049	1,527	1,575	647	871
Danmark	1,413	681	459	408	279
Tyskland	1,329	718	989	403	529
Britiska öarna	508	318	120	190	86
Norge	431	233	210	122	103
Öfriga eller okänt	1,547	464	281	288	183

¹⁾ Den tidrymd, för hvilken uppgifter om utvandringen föreligga.²⁾ Endast för denna tidrymd (samt året 1875) egas uppgifter om invandringen.³⁾ För 1850-talet har det i en summa angifna talet »barn» fördelats lika på man- och på qvinkön.⁴⁾ Till och med 1880 äro de gifta män och qvinnor, som rest ensamma, inräknade bland de ogifta. Säsom barn räknades under 1850-talet personer under 17 år; sedermera personer under 15 år.

Den utvandring, som från hufvudstaden försiggår till Finland, Danmark, Tyskland m. fl. europeiska länder, är ej större än att den kan förklaras såsom ett normalt folkbyte, som betingas af grannskapet eller i allmänhet af den håg för omflyttning, som är ett utmärkande drag för den närvarande tiden. Utvandringen till Amerika åter är en företeelse, för hvars tillkomst särskilda orsaker måste ligga till grund.

Dessa orsaker måste utan tvifvel väsentligen sökas inom ett område: det ekonomiska. Ty det missnöje, som stundom låter sig förnimma bland utvandrarne med afseende å andra förhållanden inom fäderneslandet, torde vara af den art, att det uppstått endast såsom en följd af missnöjet med den egna ekonomiska ställningen. Då nu utvandringen vunnit en betydande utsträckning först under de senaste årtiondena, torde orsakerna till densamma få sökas uti de förhållanden, som för dessa årtionden varit särskildt karakteristiska i jämförelse med föregående tider. Säsom sådana torde få påpekas den starkt uppdrifna konkurrensen, samt det vidsträckta användandet af kredit-systemet, hvilket allt åstadkommit en förut okänd rörlighet och osäkerhet på det ekonomiska området, något som i främsta rummet måste förefalla tryckande för de samhällsklasser, hvilkas ställning härutinnan af sig sjelf är mest underkastad vaxling.

Utvandringens (äfvensom invandringens) fördelning efter kön, civilstånd, yrke m. m. innehålles uti *tab. Litt. B.* — Af densammas innehåll torde här i främsta rummet böra uppmärksammas yrkesfördelningen.

För bedömandet af yrkesfördelningen inom utvandringen är emellertid nödvändigt att känna densamma jemväl inom folkmängden i dess helhet. Då, efter utvandringstiden räknadt, tyngdpunkten för utvandringen under perioden 1851—85 faller omkring år 1875, torde vara rättast att beräkna befolkningens yrkesfördelning genom medeltal för de båda åren 1870 och 1880. Utföres detta med tjenstehjonens fränkiljande såsom en egen grupp, och sammanställles resultatet med motsvarande fördelning af utvandrarne, finner man följande — naturligtvis i hög grad approximativa och osäkra tal:

Grupp.	Fördelning efter yrke inom	
	Folkmängden.	Utvandringen 1851—85.
Industri	30 %	38 %
Handel och transport	13 "	5 "
Tjenstehjon	12 "	21 "
Arbetare af obestämdt slag	6 "	9 "
Öfrige	39 "	27 "
Summa	100 %	100 %

Det skulle alltså vara grupperna industri, tjenstehjon samt arbetare af obestämdt slag, hvilka rekrytera utvandringen i större proportion än den uti hvilken de ingå i folkmängden, hvaremot förhållandet är det motsatta för de öfriga grupperna (handel och transport, förvaltning och försvar, f. d. yrkesutöfvare m. m.) Detta resultat torde få anses i sin mån bekräfta det omdöme, som ofvan blifvit uttaladt med afseende å utvandringens orsaker.

Befolkningens välstånd. Utom det allmänna intyg om stigande eller fallande välstånd, som en fullständig näringsstatistik lemnar, torde ett kriterium i viss mån kunna hemtas af uppgifterna angående dels fastighetsvärdets och bevillningens belopp, dels angående de penningeinrättningar, som företrädesvis uppsamla

den stora allmänhetens besparingar — såsom sparbankerna, — eller, i tillfälle af behof, mot enklaste säkerhet lemna lånehjelp, — alltså pantlåneinrättningarna. Hvar och en af dessa källor för sig gifver följande intyg om välmågans utveckling eller aftagande under perioden i jämförelse med närmast föregående tider.

Fastighetsvärdet af hus och tomter äfvensom a jordar har blifvit taxerad till följande belopp:

År.	Sveriges samtliga städer.	Stockholm.	Stockholm i %.
1860.....	249,129,033	100,105,584	40.2 %
1865.....	404,201,997	142,970,491	35.4 "
1870.....	441,989,579	154,075,066	34.9 "
1875.....	507,820,627	176,888,615	34.8 "
1880.....	775,067,985	261,883,620	33.8 "
1885.....	983,413,664	402,674,450	40.9 "

När man vid sidan här af erinrar sig att (enligt folkräkningarna och presterskapets uppgifter) Stockholms folkmängd i % af samtliga städers utgjorde:

År 1860	25.9 %
» 1870	25.2 "
» 1880	24.4 "
» 1885	26.8 "

och således med temligen stor jemnhet hållit sig omkring 25 %, allt medan, såsom här ofvan synes, taxeringsvärdet af hufvudstadens fastigheter steg för steg nedgick från öfver 40 till knappt 34 %, så framgår här af ganska tydligt, att om än af helt naturliga skäl hufvudstadens taxeringsvärde äfven under de svagaste åren var högre än af dess folkmängdsproportion till landsortsstäderna var att vänta, ett ständigt nedgående under tjugu års tid egde rum uti det relativa taxeringsvärdet, vid sidan af en konstant proportion för folkmängden, hvilket allt ojäfaktigt vittnar om den välbekanta förminskning i bostadstillgangen, som slutligen under 1870-talet öfvergick till en bostadsbrist af den svåraste beskaffenhet. Men lika tydligt vittnar den utomordentliga tillväxten af hufvudstadens fastighetsvärde under perioden 1881—85, hvilket härigenom med ens ateruppnådde och öfverträffade proportionen af år 1860, om den oerhördt stora byggnadsverksamheten under perioden i fråga, hvilken redan här visar sig hafva hunnit fullkomligt råda bot för de förutvarande missförhållandena. Om dessa tal än icke lemna någon tillförlitlig grund för bedömandet af befolkningens välstånd under perioden i fråga, låta de åtminstone ana att bostadsförhållandena i hög grad förbättrats, något som ock a vederbörligt ställe i det följande skall adagaläggas hafva varit händelsen.

Uppskattade inkomsten af kapital, rörelse, näring, yrke samt allmän eller enskild tjänstebefattning eller pension har utgjort (i femarssummor, ej årliga medeltal):

Åren.	I hela riket (landsbygd och städer).	I Stockholm.	Stockholm i %.
1866—70.....	802,134,882	167,200,303	20.8 %
1871—75.....	1,125,492,242	227,322,016	20.2 "
1876—80.....	1,419,019,572	298,346,346	21.0 "
1881—85.....	1,634,880,247	356,166,831	21.8 "

Hufvudstaden har alltså under dessa tjugu år med en märklig jemnhet hållit sig uppe vid något mer än en femtedel af landets hela taxerade inkomst. Detta kan visserligen betraktas såsom en ganska hög procent, när man besinnar att hufvudstaden ännu ej innesluter ens en tjugondedel af landets folkmängd. Men å andra sidan tillkommer, att hufvudstadens befolkning under samma tidrymd befunnit sig i en vida starkare tillväxt än landets i dess helhet, så att Stockholm numera omfattar 4.61 % af riksfolkmängden, mot endast 3.24 % år 1865, och under sådana förhållanden hade man egentligen kunnat vänta en tillväxt jemväl uti Stockholms procentiska andel af bevällningen. Det nästan fullständiga uteblifvandet af denna tillväxt skulle alltså vittna om att hufvudstaden icke fullt kunnat hålla jemna steg med det öfriga landet i utvecklingen af sina näringar, och det allmänna medvetandet torde knappast vilja helt och hållet jäfva en sådan slutsats. Det har länge varit ett föremål för uppmärksamhet att flere af våra landsorter upptagit en täflan med hufvudstaden, hvilken täflan, om den ock å den senares sida mötts med ifriga ansträngningar, dock i vissa hänseenden har förmått att tillbakatränga hufvudstaden från dess förra dominerande ställning. Åtskilliga af de senare årens jernvägsanläggningar anses hafva kringskurit hufvudstadens handelsområde, och den ställning, Stockholm af gammalt intagit gentemot Norrland, såsom förmedlande största delen af denna landsdels import af förnödenhetsvaror från utlandet, har mer och mer undergräfts till förmån för en sjelfständigare ställning för Norrlands egna stapelstäder. Äfven uti industrielt hänseende intager hufvudstaden — såsom i det följande skall visas — ej fullt samma relativa ställning som under föregående tider.

Beräknar man den taxerade inkomst af kapital och arbete, som enligt ofvanstående tal *ärligen* skulle kommit på en familj af t. ex. fem personer, befinnes resultatet blifva:

Åren.	I hela riket utom Stockholm.	I Stockholm.	
1866—70.....	157.50	1,230.90	d. ä. 7.8 ggr mera
1871—75.....	217.50	1,569.40	» 7.2 "
1876—80.....	258.50	1,804.70	» 7.0 "
1881—85.....	289.70	1,866.90	» 6.4 "

Att särskildt för den sista perioden tillväxten i hufvudstaden varit så ringa, torde förklaras af den stora inflyttningen under denna tid af arbetsfolk.

Af *sparbanker* eger hufvudstaden egentligen endast en, Stockholms stads sparbank. Den här äfvenledes förlagda Stockholms läns sparbank (upprättad år 1862) torde dock till största delen äfven basera sin tillvaro på insättningar från staden. Dessutom ega åtskilliga af bankerna sparkasseafdelningar, hvilka stundom erbjuda fördelaktigare villkor för inlaning, än de egentliga sparbankerna och därför draga till sig ej obetydligt af allmänhetens besparingar. Och slutligen torde böra erinras om den mängd af sjukkassor och föreningar, särskildt byggnadsföreningar, hvilka under senare tider tillkommit, och hvilka säkerligen representera ett jämförelsevis ganska betydligt kapital, sammansparadt af den egentliga arbetsklassen, af mindre handlande och handverkare m. fl. Af allt detta framgår, att rörelsen uti *Stockholms stads sparbank* visserligen icke kan lemna någon fullständig föreställning om det af hufvudstadens befolkning sparade kapitalet, men det torde icke desto mindre hafva sitt

intresse att iakttaga de olika stadierna jemväl af densammas utveckling, hvilken ådagalägges genom följande siffror:

Vid slutet af år	Antal delegare.	Delegarnes behållning.	Delegare pr 100 inv.	Behållning pr inv. Kr.
1855.....	20,072	3,488,254	20	35.6
1860.....	21,293	3,410,007	20	31.0
1865.....	27,043	4,472,523	21	35.4
1870.....	42,292	7,805,773	32	58.4
1875.....	65,740	14,048,570	45	96.9
1880.....	73,784	14,857,638	44	88.5
1885.....	88,256	19,285,396	42	91.3

Af dessa tal framgår otvetydigt att tidrymden 1866—75 är den egentliga perioden för sparbanksväsendets utveckling i Stockholm. Den stagnation, som sedan inträdt, får dels tillskrifvas mindre goda ekonomiska förhållanden, men utan tvifvel i betydlig mån jemväl de omständigheter, som anförts här ofvan. Icke desto mindre framträda för femårsperioden 1881—85 anmärkningsvärdt bättre tal än för den närmast föregående, med undantag deraf att relativa antalet delegare ytterligare något nedgått.

Tillväxten i delegarnes behållning under perioden har, såsom synes, uppgått till 4.4 millioner kronor. En sådan tillväxt uppstår emellertid ej blott genom öferskjutande insättningar, utan naturligtvis äfven genom den tillgodoskrifna räntan. I följd häraf eger det sin särskilda betydelse att jemväl beakta omfattningen af in- och uttagningarna, hvilken varit följande:

Åren	Insättningar, kronor.	Uttagningar, kronor.	Öferskjutande insättningar, kronor.	Tillgodoskrifven ränta, kronor.
1856—60.....	3,371,172	4,083,000	— 711,828	633,581
1861—65.....	4,491,725	4,223,398	268,327	794,189
1866—70.....	8,052,486	6,049,209	2,003,277	1,329,973
1871—75.....	15,897,803	12,058,836	3,838,967	2,403,831
1876—80.....	16,362,344	18,585,332	— 2,222,988	3,032,056
1881—85.....	19,664,944	18,946,377	718,567	3,709,191

Såsom synes, har under den sista perioden tillväxten genom insättningsöferskott utgjort endast sjettedelen af hela tillväxten, medan de öfriga fem sjettedelarna härflyta från tillgodoskrifna räntor. Men perioden 1881—1885 intager i alla händelser med sitt insättningsöferskott af 700,000 kronor ett gynnsamt rum vid sidan af den närmast föregående, då *uttagningarna* öfvervägde insättningarna med ej mindre än nära 2 $\frac{1}{4}$ millioner kronor.

Uti *Stockholms läns sparbanks* hufvudkontor (Drottninggatan N:o 39) äro sedan dess öppnande den 23 oktober 1862 insatta och derifrån uttagna följande belopp:

Åren	Insättningar, kronor.	Uttagningar, kronor.	Tillgodoskrifven ränta, kronor.
1862—65.....	774,749	340,921	31,450
1866—70.....	2,750,431	1,811,619	217,525
1871—75.....	6,512,948	5,122,898	601,169
1876—80.....	5,618,583	6,293,619	751,268
1881—85.....	7,438,967	6,491,302	1,033,235

Befolkningens välstånd. Sparbanker. Pantlånerörelsen.

Och utgjorde antalet kvarstående delegare samt desses innestående behållning vid nedanskrifna års slut:

År.	Delegare.	Behållning.
1865.....	3,573	465,278
1870.....	7,331	1,621,615
1875.....	13,895	3,612,834
1880.....	16,443	3,689,066
1885.....	20,961	5,639,341

Angående den fragan, huru stor del af det i Stockholms läns sparbanks hufvudkontor innestående kapitalet kan anses tillhöra personer, som äro bosatta inom hufvudstaden, eges ingen annan upplysning, än att af de 978 delegare, som inskrefvos under sparbankens första verksamhetsår (23 okt.—31 dec. 1862) i Stockholm voro bosatta 712 eller nära tre fjerdedelar. I sjelfva verket torde kunna antagas att äfven numera Stockholmsbornas antal är öfvervägande, helst när man erinrar sig att redogörelsen här ofvan icke afser sparbankens uti länets olika delar arbetande komitéer.

Under sådana förhållanden torde med en viss rätt rörelsen uti de båda sparbankerna kunna summeras, och utfaller denna summering på följande sätt:

År.	Vid årets slut kvarstående delegare.	Behållning.
1860.....	21,293	3,410,007
1865.....	30,616	4,937,801
1870.....	49,623	9,427,388
1875.....	79,635	17,661,404
1880.....	90,227	18,546,704
1885.....	109,217	24,924,737

Och har alltså uti de båda sparbankerna tillsammans det innestående kapitalet under perioden 1881—85 ökat med den betydliga summan af mer än 6 $\frac{1}{3}$ millioner, hvaraf fullt 1 $\frac{2}{3}$ million genom öferskott af insättningar öfver uttagningar.

Detta faktum vittnar otvifvelaktigt om att det ekonomiska tillståndet uti hufvudstaden under perioden såsom helhet betraktad varit jemförelsevis gynnsamt. Förklaringen härtill torde i främsta rummet böra sökas uti de rikliga tillfällen till arbetsförtjenst, som erbjudits genom byggnadsverksamheten. För storindustrien deremot torde konjunkturerna i allmänhet få anses hafva varit mindre gynnsamma.

Bland negativa bevis på välmågens stigande eller fallande är främst att anföras *pantlånerörelsen*. Vid stadens Pantlånerättning och (sedan 1874) Stockholms Pantaktiebank tillsammans har rörelsen varit följande:

Åren	Utgifna lån.	Lånebelopp, kronor.	Kronor årligen pr invånare.
1856—60.....	663,118	5,142,278	9.98
1861—65.....	710,822	6,210,196	10.15
1866—70.....	759,462	7,017,845	10.33
1871—75.....	737,950	6,805,781	9.40
1876—80.....	1,351,407	12,284,311	14.86
1881—85.....	1,785,687	17,275,939	18.11

Stigningen eller fallandet af dessa tal influeras emellertid i hög grad af en den ekonomiska ställningen icke vidkommande faktor, nemligen den tillgänglighet, som dessa offentliga inrättningar erbjuda allmänheten, och härutinnan har tydligen till-

komsten af Stockholms Pantaktiebank år 1874 utöfvat ett mycket stort inflytande. Att pantlånörörelsen nära nog fördubblas — relativt taget — under de båda senaste perioderna, kan därför icke från ekonomisk synpunkt tillmätas den bevisningskraft, detta faktum annars skulle ega.

Af de utlemnade lånen hafva mast genom auktion indrifvas:

År.	Antal lån.	Belopp.	Beloppet i % af hela lånesumman.
1856—60.....	75,884	494,681	9·6
1861—65.....	105,143	689,820	11·1
1866—70.....	135,579	923,364	13·2
1871—75.....	134,396	817,473	12·0
1876—80.....	149,518	1,009,413	8·2
1881—85.....	169,466	1,119,549	6·5

Sista kolumnen här ofvan utvisar visserligen en starkt utpräglad förbättring under senare tider, men då vändpunkten äfven här sammanfaller med tiden för Pantaktiebankens tillkomst, är sannolikt att förbättringen åtminstone delvis är framkallad genom de nya bestämmelserna angående rörelsens organisation.

Medelbeloppet å hvarje lån har utgjort å de

Åren	beviljade, kr.	genom auktion indrifna, kr.
1856—60.....	7·75	6·52
1861—65.....	8·74	6·56
1866—70.....	9·24	6·81
1871—75.....	9·22	6·08
1876—80.....	9·09	6·75
1881—85.....	9·67	6·61

Stigningen uti medelbeloppet af de beviljade lånen torde delvis, åtminstone för vissa perioder, få tillskrifvas endast penningevärdets fallande; för perioden 1881—85 kan dock denna faktor icke hafva inverkat, då tvärtom, såsom bekant, denna period gemenligen har karakteriserats af låga varupris. Huruvida i allmänhet en stegring uti medelbeloppet af de utgifna lånen skall anses bevisa en höjning eller en sänkning uti välståndet, torde vara mycket svårt att afgöra.

Beträffande de genom auktion indrifna lånen medelbelopp faller först i ögonen att detta är betydligt lägre än för de utgifna lånen. Det är alltså i främsta rummet de minst värdefulla panterna som af den låntagande gifvas till spillo; likasom ock den fattigaste befolkningens lån i medeltal torde belöpa sig å endast mindre summor. Så många faktorer inverka emellertid på dessa resultat, att bestämda slutsatser endast med svårighet torde kunna dragas. — Hvad som dernäst tilldrager sig uppmärksamheten med afseende å de indrifna lånen är medelbeloppets nästan konstanta jemnhet under hela den behandlade trettioårsperioden. Vid sidan af ett i allmänhet fallande penningevärde torde detta förhållande kanske få betraktas såsom ett godt tecken, hvilket bekräftas deraf att den period, som ensam afviker genom ett anmärkningsvärdt lågt medelbelopp, är den i ekonomiskt hänseende erkändt gynsamma perioden 1871—75.

Antalet af Öfverstathållarembetet handlagda *utsökningsmål*, samt det till betalning ådömda beloppet hafva utgjort:

Åren	Utsökningsmål.	Ådömdt belopp.	Kr. årligen pr inv.
1866—70.....	11,082	7,109,353	10·47
1871—75.....	5,216	3,054,707	4·22
1876—80.....	8,801	4,480,286	5·42
1881—85.....	12,303	4,520,483	4·74

Ehuruval det absoluta antalet utsökningsmål under perioden varit högt, har det ådömda skuldbeloppet relativt pr inbyggare varit lägre än åren 1876—80 och endast föga högre än under de goda åren 1871—75. Anledningen till att *medel*beloppet af de efter lagsökning utdömda skuldsommorna så betydligt förminskats torde i främsta rummet vara att söka uti den lättnad, som införandet af nya utsökningslagen beredt fordringsegare att indrifva jemväl fordringar till mindre belopp och af mera tillfälligt art.

Beloppet af beviljade *lagfarter*, äfvensom den andel deraf, som tillkommit efter utmätning eller konkurs, har utgjort:

Åren	Lagfarter, kronor.	Deraf efter utmätning eller konkurs.	Det senare i %.
1866—70.....	42,730,576	8,297,787	19·4 %
1871—75.....	80,609,443	4,243,724	5·3 "
1876—80.....	95,252,962	1,443,695	1·5 "
1881—85.....	219,636,643	2,151,851	1·0 "

Det under perioden mer än fördubblade beloppet af lagfarter vittnar om den lifliga spekulation, som åtföljt byggnadsverksamheten; den andel af lagfarter, som tillkommit efter utmätning eller konkurs, har, relativt taget, nedsjunkit till en obetydlighet (1 %).

Beloppet af *resterande kommunalutskylder* är naturligtvis också i någon mån en mätare af det ekonomiska välståndet. Här inverka dock äfven andra omständigheter, såsom i första rummet de skattdragandes större eller mindre villighet att fullgöra sina samhällspligter. Hvad först beträffar antalet utfärdade debetsedlar samt antalet efter behörig uppbördsstämma resterande sådana, så utgjorde dessa:

Åren	Utfärdade debetsedlar.	Deraf resterande.	%.
1866—70.....	226,116	147,085	65·0
1871—75.....	248,162	145,170	58·5
1876—80.....	283,078	161,899	57·2
1881—85.....	346,506	215,782	62·3

Detta abnormala förhållande att stundom ända till *två tredjedelar* af de skattskyldige underlåta att å rätt tid infria sina förbindelser, är visserligen en af samhällslifvets skuggsidor i hufvudstaden. Såsom synes, har saken under den senaste perioden ställt sig ogynnsammare, efter att under de båda närmast föregående hafva i någon mån förbättrats. Den jemförelsevis ringa skilnaden mellan de hvarandra i ekonomiskt hänseende så olika perioderna 1866—70 och 1871—75 torde emellertid ådagalägga att det vittnesbörd, som af dessa tal vinnes angående befolkningens välstånd, icke är af synnerligen stor betydelse.

Då det naturligtvis i främsta rummet är de lägst beskattade, som försumma att betala kommunalutskylderna, enär bland dessa finnas många, för hvilka svarigheterna härvid äfven med god vilja icke kunna öfvervinnas, så följer, att procenten resterande

utskylder ingalunda när så högt som af nyss anförda tal kan befaras. Förhållandena härutinnan hafva varit följande:

Åren	Påförda utskylder, kronor.	Deraf resterande, kronor.	%.
1866—70.....	10,335,729.04	2,202,089.98	21.3
1871—75.....	14,398,116.16	1,653,805.47	11.5
1876—80.....	19,648,412.62	2,179,332.59	11.1
1881—85.....	25,283,139.23	2,801,052.50	11.1

En del af det här såsom resterande upptagna beloppet inflyter naturligtvis sedermera genom indrifning, men vid pass 45 % af samtliga debetsedlar, representerande ungefär en sextondedel af hela den påförda utskylden, plägar till sist få för fattigdom afskrifvas. — Beträffande de här ofvan upptagna periodernas inbördes ställning, synes att förhållandet under de tre senaste varit så godt som konstant, hvaremot den första perioden (1866—70) här, som uti de flesta öfriga hänseenden, afviker genom ett abnormt ogynnsamt resultat.

En god mätare ändtligen af det ekonomiska tillståndet har man jemväl uti antalet *ingångna äktenskap*, och har detta utgjort:

Åren	Medel-folkmängd.	Ingångna äktenskap.	Årligen på ett tusen inv.
1851—55.....	95,189	4,030	8.47
1856—60.....	103,050	5,118	9.93
1861—65.....	122,395	5,168	8.44
1866—70.....	135,836	4,831	7.11
1871—75.....	144,848	6,524	9.01
1876—80.....	165,287	7,545	9.13
1881—85.....	190,780	8,931	9.36

Och har alltså under perioden 1881—85 äktenskapsfrekvensen varit så hög, att af samtliga här ofvan upptagna femårsperioder endast åren 1856—60 kunnat uppvisa en högre.

Den slutsats, hvilken ofvanstående undersökning gifver vid handen, kan icke gerna blifva någon annan, än att det ekonomiska tillståndet uti hufvudstaden under 1881—85, i jämförelse med föregående tider, öfvervägande varit gynnsamt.

Såsom af en under en annan afdelning af denna berättelse intagen undersökning af näringslivets utveckling framgår, måste emellertid inskränkingsvis tilläggas, att detta jämförelsevis goda ekonomiska tillstånd mindre har sin grund uti någon lifligare utveckling af hufvudstadens näringskällor, än uti de rikliga tillfällena till arbetsförtjenst, som erbjudits genom byggnadsverksamheten.

Då hufvudstaden alltså under denna tid, så att säga, lefvat på sin egen förstoring, är detta ett förhållande, som innebär afsevärda faror för framtiden, och den hastiga tillväxt, som under de senare åren tillkommit hufvudstaden, kräfver därför nya ansträngningar för att hålla den gamla näringsverksamheten uppe och om möjligt för densamma vinna nya områden.

Uti det föregående har perioden 1881—85 behandlats under ett, i jämförelse med föregående femårsperioder.

För ådagaläggande, så vidt möjligt, af det ekonomiska tillståndet under hvart och ett af periodens särskilda år, torde få anföras följande data:

År.	Fastigheternas taxeringsvärde, kronor.	Uppskattad inkomst af kapital och arbete.
1880.....	261,883,620	62,132,681
1881.....	273,708,672	64,956,393
1882.....	300,616,485	68,991,945
1883.....	323,321,810	72,217,816
1884.....	375,547,500	69,281,730
1885.....	402,674,450	80,718,947

Dessa tal utvisa ett temligen jemnt framatskridande, trots sänkningen uti den uppskattade inkomsten för år 1884. Till följd af sakens natur afse emellertid dessa tal närmast förhållandena resp. ett år tidigare än det som angifves uti tabellen.

Delegarne uti de tvenne i det föregående omnämnda sparbankerna samt deras inestående behållning utgjorde vid slutet af år

	Delegare.	Behållning.	Kronor pr delegare.
1880.....	90,227	18,546,704	206
1881.....	92,811	20,079,662	216
1882.....	96,025	21,402,303	223
1883.....	99,854	22,646,331	227
1884.....	103,389	23,717,639	230
1885.....	109,217	24,924,737	228

och utvisa jemväl dessa tal en jemn stegring med undantag blott af den lilla sänkningen uti delegarnes *medelbehållning* under år 1885, hvilken sannolikt endast är beroende af den ovanligt stora tillkomsten detta år af nya delegare.

Insättningarna och uttagningarna hafva utgjort:

År.	Insättningar, kronor.	Uttagningar, kronor.	Öfverskott, kronor.
1880.....	4,798,128	4,376,994	421,134
1881.....	5,271,248	4,585,979	685,269
1882.....	5,257,812	4,825,124	432,688
1883.....	5,423,202	5,146,652	276,550
1884.....	5,532,511	5,445,701	86,810
1885.....	5,619,138	5,451,632	167,506

Äfven här framträder en jämförelsevis ganska stor jemnhet, och insättningarna förmå hvarje år att i någon mån höja sig öfver uttagningarna.

Genom pantlaneinrättningarna beviljade lan samt den andel här af, som måst genom auktion indrifvas, hafva varit följande:

År.	Lånebelopp, kronor.	Deraf indrifna genom auktion, kronor.	Det senare i %.
1880.....	2,817,634	188,494	6.7
1881.....	3,065,123	200,605	6.5
1882.....	3,249,325	233,149	7.2
1883.....	3,581,483	255,271	7.1
1884.....	3,590,357	233,623	6.5
1885.....	3,789,651	196,901	5.2

Nagon allmänare förändring under perioden uti det ekonomiska tillståndet kan icke heller läsas i dessa siffror.

Af Öfverståthållareembetet handlagda utskönningsmal samt uti dessa ådömdt skuldbelopp har utgjort:

År.	Utsökningsmål.	Ådömdt belopp, kronor.
1880	1,841	673,599
1881	2,198	672,676
1882	2,163	636,341
1883	2,155	554,479
1884	2,473	1,100,970
1885	3,314	1,556,017.

År.	Utfärdade debetsedlar.	Resterande.	%.
1880	60,281	35,639	59.1
1881	62,181	36,950	59.4
1882	66,414	40,829	61.5
1883	68,953	42,204	61.2
1884	72,479	45,605	62.9
1885	76,479	50,194	65.8

Här visa de båda sista åren en begynnande försämring, för-
bådande hvad den sedan inbrutna femårsperioden skulle medföra.

Beviljade lagfarter samt den andel deraf, som följt efter
utmätning eller konkurs, hafva utgjort:

År.	Beviljad lagfart, kronor.	Deraf efter utmätning eller konkurs.	%.
1880	26,301,594	463,360	1.8
1881	28,985,290	226,600	0.8
1882	27,453,741	198,101	0.7
1883	40,484,779	458,347	1.1
1884	59,729,547	391,610	0.7
1885	62,983,286	877,200	1.4.

Vid erinran om att under perioden 1866—70 utmätningar
och konkurser upptogo inemot 20 % af samtliga lagfarter, torde
äfvén de ogynsammaste af ofvanstående tal icke kunna sägas
vittna om obestånd.

Antalet utfärdade debetsedlar samt antalet efter resp. upp-
bördsstämmor resterande sådana har utgjort:

Uti dessa tal framträder visserligen en nästan oafbruten för-
sämring, men orsakerna härtill torde icke ensamt vara att söka
uti den ekonomiska ställningen.

Beloppet af påförda utskylder samt restantierna utaf dessa
hafva utgjort:

År.	Påförda utskylder, kronor.	Restantier, kronor.	%.
1880	4,309,687.52	468,683.98	10.4
1881	4,569,714.02	487,182.72	10.7
1882	4,937,890.03	544,912.73	11.0
1883	4,882,333.28	577,714.01	11.8
1884	5,082,617.28	437,113.99	8.6
1885	5,810,584.62	754,129.05	13.0

Det senaste årets förhållanden äro de ogynsammaste, dock
utan att kunna jämföras med tillståndet t. ex. under perioden
1866—70, då i medeltal mer än 20 % af utskylderna resterade.

Slutligen torde få anföras att antalet *ingångna äktenskap*,
hvilket, såsom nämnt, plägar anses såsom en ganska god mätare
af det ekonomiska tillståndet, uppgått till:

Tab. Litt. C.

Sparbankernas och pantlåneinrättningarnes verksamhet månadsvis 1881—85.

Månad. (Sammanlagdt för åren 1881—85).	Sparbankerna.			Pantlåneinrättningen och Pantaktiebanken.								Månad. (Sammanlagdt för åren 1881—85).
	Insättningar, kronor.	Uttagningar, kronor.	Öfverskott, kronor.	Utgifna lån.			Genom auktion indrifna lån.		Medeltal pr dag.			
				Antal lån.	Belopp, kronor.	Medel- belopp, kronor.	Antal lån.	Belopp, kronor.	Utgifna lån.	Indrifna lån.		
Januari	3,310,543	1,645,706	1,664,837	160,584	1,487,810	9.26	12,978	80,842	1,036	84	Januari.	
Februari	2,852,206	2,295,670	556,536	138,448	1,265,977	9.14	12,423	85,599	982	88	Februari.	
Mars	2,035,448	3,284,299	— 1,248,851	155,234	1,512,114	9.74	14,898	95,438	1,002	96	Mars.	
April	2,268,923	2,119,993	148,930	160,237	1,563,049	9.75	13,830	87,012	1,068	92	April.	
Maj	1,977,951	2,013,663	— 35,712	158,729	1,514,393	9.54	14,866	97,373	1,024	96	Maj.	
Juni	2,034,764	2,175,785	— 141,021	138,233	1,373,374	9.94	13,625	89,179	922	91	Juni.	
Juli	2,285,733	1,481,175	804,558	160,158	1,538,188	9.60	14,021	91,660	1,033	90	Juli.	
Augusti	1,787,248	1,524,404	262,844	147,162	1,377,462	9.36	13,493	93,104	949	87	Augusti.	
September	1,696,971	2,762,275	— 1,065,304	139,972	1,413,147	10.10	16,366	106,611	933	109	September.	
Oktober	2,440,345	2,103,520	336,825	152,888	1,493,243	9.76	15,528	105,547	986	100	Oktober.	
November	2,012,556	1,566,613	445,943	137,610	1,326,441	9.64	15,244	105,344	917	102	November.	
December	2,401,223	2,423,491	— 22,268	136,432	1,410,741	10.34	12,194	81,840	880	79	December.	
Summa	27,103,911	1) 25,396,594	2) 1,707,317	1,785,687	17,275,939	9.67	169,466	1,119,549	978	93	Summa.	

¹⁾ De i det föregående anförda beloppen af uttagningar öfverstiga denna summa med kronor 41,085, hvilka uttagningarnas alltså icke är känd. — ²⁾ Jfr föregående not.

År.	Medel-folkmängd.	Ingångna äktenskap.	På ett tusen inv.
1880.....	171,104	1,481	8·66
1881.....	172,760	1,508	8·73
1882.....	181,035	1,624	8·97
1883.....	189,897	1,816	9·56
1884.....	199,799	1,912	9·57
1885.....	210,408	2,071	9·84

hvilka tal utvisa en under hela perioden fortgående stegring, som för det sista året förde till en af de högsta siffror, som någonsin i hufvudstaden förekommit. Då, såsom bekant, flertalet äktenskap ingås under årets sista kvartal, vittna dessa tal om att ännu på hösten år 1885 förtroendet till det goda tillståndet icke var undergräfdt ¹⁾.

Den nu lemnade utredningen torde hafva ådagalagt, att de ekonomiska svårigheter, som hemsökt hufvudstaden år 1886, icke under perioden 1881—85 hunno göra sig märkbart gällande, ens under dess senaste år, eller 1885. Såsom ett intyg om att detta jämförelsevis goda förhållande förmådde bibehålla sig in i det sista, må anföras att ännu under december månad sistnämnda år uti sparbankerna insattes 608,196 kr., medan uttagningarna endast uppgingo till kr. 596,925.

Det ekonomiska tillståndet uti hufvudstaden undergår icke blott växlingar, hvilkas tidsutdrägt räknas i årtal. Hvert år för sig ega bestämda periodiska till- och aftaganden rum, åtminstone för mycket talrika samhällsklasser, — beroende af den under olika årstider rikligare eller mindre rikliga tillgången på arbetsförtjenster, äfvensom å de större utgifter, som uti vårt klimat vissa årstider, t. ex. vintern, nödvändigt medföra. Detta för hvar och en med de fattiges lif förtrogen välbekanta förhållande låter sig emellertid endast sällan direkt påvisa uti sifferdata. Ut i *tab. Litt. C* äro införda redogörelser månadsvis för sparbankerna samt för de offentliga pantlåneinrättningarna. Hvad först sparbankerna beträffar, framstå med öfverskott af uttagningar samtliga de fyra månader, som närmast föregå de sedvanliga tiderna för hyreskvartalens erläggande, samt dessutom maj månad. Största öfverskottet af insättningar utvisa januari, möjligen såsom en följd af den lifliga handelsomsättningen vid jultiden. Beträffande åter pantlåneinrättningarna, så finnas samtliga månaderna januari—maj stå öfver medeltalet i fråga om utgifna lån pr dag, samt dessutom juli och oktober. Minsta antalet lån faller, märkvärdigt nog, på december, och uppvisar samma månad jemväl högsta medelbeloppet pr lån, eller kr. 10·34. Det synes här af såsom en möjlighet framgå, att denna månad för den fattiga befolkningen skulle vara den minst betungande af alla, och om denna förmodan innebär någon verklighet, framträder gerna för tanken såsom en ny möjlighet, att man härutinnan kan spåra en frukt af de bättre lottades välvilliga hjälpsamhet, hvilken vid jultiden plägar yttra sig mera lefvande och verksam än någonsin annars. — I öfrigt torde kunna anmärkas, att i fråga om pantlånerörelsens omfattning årets olika tider i allmänhet förete en jemnhet, som måste sägas vara temligen oväntad.

Mera upplysande äro talen för de af kommunens fattigvård tillfälligt lemnade understöden (frånsett fattigvårdsinrättningarna). Medelantalet *äldre* sådana understödstagare har under år 1885 utgjort:

¹⁾ År 1886 deremot synes antalet äktenskap hafva sjunkit till endast omkring 1,850.

Januari.....	1,609	Juli.....	996
Februari.....	1,545	Augusti.....	1,002
Mars.....	1,361	September.....	1,021
April.....	1,261	Oktober.....	1,107
Maj.....	1,046	November.....	1,252
Juni.....	1,030	December.....	1,700
Medeltal för året.....		1,244.	

Och öfverträffades alltså årsmedeltalet, delvis betydligt, under den kallare årstiden, medan månaderna maj—oktober utvisa det motsatta förhållandet.

Förmögenhetens fördelning a hufvudstadens särskilda *församlingar* är framställd under afdelningen för näringarna.

Det sedliga tillståndet. Vid hvarje bedömande af det sedliga tillståndet uti hufvudstaden är nödvändigt att uppmärksamma den abnorma sammansättningen af dess folkmängd i fråga om ålders- och civilståndskategorier, hvarom man får en tydlig föreställning af följande öfversigt, utarbetad med ledning af den nu utkomna sista afdelningen af Kungl. Statistiska Centralbyråns redogörelse för folkräkningen af 1880. Detta år var folkmängden på följande sätt fördelad i Stockholm, jemfördt med vårt land i dess helhet:

Ålder och familjestånd.	Antal personer.	I % af hela folkmängden:	
		I Stockholm.	I hela riket.
Män under 20 år.....	26,080	15·48	21·45
Qvinnor under 15 år.....	19,796	11·73	16·12
Ogifta män, 20—60 år.....	24,656	14·60	8·50
Ogifta qvinnor, 15—45 år.....	33,276	19·73	12·74
Gifta män, 20—60 år.....	19,974	11·85	13·82
Gifta qvinnor, 15—45 år.....	14,776	8·75	9·11
Enklingar ¹⁾ , 20—60 år.....	1,511	0·89	0·66
Enkor ¹⁾ , 15—45 år.....	1,632	0·97	0·42
Män öfver 60 år.....	2,994	1·77	4·09
Qvinnor öfver 45 år.....	24,074	14·25	13·09
Hela folkmängden ²⁾		163,775	100 — 100 —

¹⁾ Inberäknadt fränskilde.

²⁾ Inberäknadt 1 man och 5 qvinnor i okänd ålder.

Eller sammanslagning i ännu större grupper:

Grupp.	Antal personer.	I % af hela folkmängden:	
		I Stockholm.	I hela riket.
Ej vuxen befolkning.....	45,876	27·19	37·57
Gift medelålders befolkning.....	34,750	20·60	22·93
Ej gift vuxen befolkning.....	61,075	36·19	22·32
Äldre befolkning.....	27,068	16·02	17·18

Det är i fråga om två af dessa grupper som hufvudstaden framträder med särskildt egendomliga förhållanden: en synnerligt fåtalig barndomsgrupp och en öfvermåttan talrik vuxen ogift befolkning. Hvad denna sista angår, synes att densamma, som i riket i dess helhet upptager endast 22 % af befolkningen, uti hufvudstaden uppgår till 36 %, ett tal, som icke blott är enastående inom vårt land, utan ock säkerligen utan många motstycken bland alla hufvudstäder i vår verldsdel. Då nu, såsom känt torde vara, denna grupp af folkmängden är den, inom hvilken ojemförligt oftast förbrytelser förekomma, nära nog af hvilket slag man än vill taga i betraktande, så framträder här den bjudande nödvändigheten att icke uti sådana frågor utan vidare jemföra Stockholm med andra orter eller med vårt land i dess helhet; och visst torde vara, att många ofta upprepade hårda omdömen om Stockholms befolkning icke ega giltighet, innan ofvanstående omständighet har fått tillmätas den förmodrade inverkan, som vederbör. Om den ock sällan är tillräcklig att rent af vända domen till Stockholms förmån, så torde dess inflytande i alla händelser icke finnas ringa, när man nämner, att den för jemförlighets ernående vid bedömandet af sedlighetstillståndet fordrar afräkning af kanske en tredjedel — alldeles fränsedt att särskilda omständigheter i vissa fall kunna kräva en än längre gående reduktion.

Beträffande anledningarne till denna särdeles stora öfvertalighet för den vuxna ogifta befolkningen, äro dessa egentligen trenne: tillströmningen af arbetssökande, de garnisonerade truperna, den ringa äktenskapsfrekvensen samt — indirekt — den ringa fruktsamheten inom äktenskapen, och den höga barndödligheten, hvarigenom allt barngruppen blir ovanligt fåtaligt representerad. I fråga om äktenskapsfrekvensen förefaller densamma visserligen, om man ser endast till de ingångna äktenskapens proportion till folkmängden i dess helhet, vara mycket hög, i det nemligen förhållandena härutinnan varit och äro följande:

Åren.	Medelfolk-mängd.	Ingångna äktenskap.	Årligen pr 1,000 invånare.	
			I Stockholm.	I hela riket.
1851—55.....	95,189	4,030	8.47	7.33
1856—60.....	103,050	5,118	9.93	7.88
1861—65.....	122,395	5,168	8.44	7.13
1866—70.....	135,836	4,831	7.11	5.98
1871—75.....	144,848	6,524	9.01	7.02
1876—80.....	165,287	7,545	9.13	6.60
1881—85.....	190,780	8,931	9.36	6.46

De relativa talen för Stockholm hinna således understundom nära nog en half gång högre belopp än rikssiffrorna. Men icke desto mindre är den verkliga äktenskapsfrekvensen — när alltså proportionen tages ej till hela utan endast till den vuxna ogifta befolkningen — så mycket mindre i Stockholm än eljest i riket, att rikssiffran är en tredjedel högre än Stockholms.

Under senast gångna båda årtionden har emellertid äktenskapsfrekvensen befunnit sig uti ett afgjort stigande i hufvudstaden, och särskildt under femårsperioden i fråga har den säkerligen varit högre än under långa tider förut varit händelsen.

Denna högre äktenskapsfrekvens har emellertid varit åtföljd af en ännu större förökning uti det redan förut mycket höga

antalet *skilsmessor*. Antalet genom skiljobref upplösta äktenskap har nemligen i jemförelse med antalet ingångna utgjort:

Åren.	Ingångna äktenskap.	Skilsmessor.	Skilsmessor mot ingångna 1,000 äktenskap.	
			I Stockholm.	I hela riket.
1851—55.....	4,030	104	25.8	4.4
1856—60.....	5,118	101	19.7	4.3
1861—65.....	5,168	139	26.9	4.8
1866—70.....	4,831	133	27.5	5.0
1871—75.....	6,524	197	30.2	5.8
1876—80.....	7,545	272	36.1	7.1
1881—85.....	8,931	294	32.9	7.4

I vanliga fall är alltså det relativa antalet skilsmessor i hufvudstaden omkring fem gånger högre än inom vårt land i dess helhet. För en mansålder sedan svarade mot hvarje tusental ingångna äktenskap ungefär 20 å 26 upplösta, men numera omkring 30 å 36. Ett hopp om förbättring, eller åtminstone icke fortsatt försämring, ligger deruti att den sista periodens tal är i någon mån lägre än den närmast föregående.

De (levande) födda barnens fördelning med afseende å äkta eller oäkta civilstånd ådagaläggas af följande siffror, utvisande den mest glädjande förbättring:

Åren.	Äkta.	Oäkta.	Oäkta mot 100 äkta.	
			I Stockholm.	I hela riket.
1851—55.....	8,889	7,387	83.1	10.3
1856—60.....	11,038	7,899	71.6	9.6
1861—65.....	13,256	8,919	67.3	10.1
1866—70.....	13,529	8,931	66.0	11.1
1871—75.....	14,710	8,747	59.4	12.1
1876—80.....	17,024	8,750	51.4	11.1
1881—85.....	21,925	9,439	43.0	11.3
År 1881.....	3,705	1,639	44.2	11.1
» 1882.....	4,125	1,819	44.1	11.4
» 1883.....	4,301	1,893	44.0	11.2
» 1884.....	4,793	1,986	41.4	11.4
» 1885.....	5,001	2,102	42.0	11.6

Trots den utomordentliga förbättringen torde dessa siffror för de oäkta födda uti Stockholm icke desto mindre synas förfärande höga i jemförelse med talen för landsorten. Men neppeligen torde uti något annat hänseende skilnaden mellan den skenbara och den verkliga frekvensen af det onda hafva i den grad förvillat omdömet om hufvudstadens befolkning, som uti ifrågasvarande. Medan frekvensen här ofvan framställas såsom äfven under den sista perioden ungefär fyra gånger högre än riksmedeltalet, är skilnaden uti verkligheten ej ens så stor, att hufvudstadens tal är hälften högre än rikets. Detta torde förefalla mera begripligt, när uppmärksamheten fästes vid att jemförelsen här ofvan är gjord mellan antalet äkta och oäkta födda, men att

antalet äkta födda i Stockholm är ovanligt ringa till följd af låg äktenskapsfrekvens samt ringa fruktsamhet; medan

antalet oäkta födda stegras genom den utomordentliga talrikheten af hufvudstadens vuxna ogifta befolkning.

Redan härigenom skulle visserligen en väsentlig omändring blifva nödvändig uti de tal, som representera den verkliga frekvensen i Stockholm i jämförelse med landsorten, men härtill kommer ytterligare

att en mycket stor del af de Stockholms stad påförda oäkta födda tillhöra mödrar, som endast för att uti en stor stad, fjerran från hembygden, lättare kunna dölja sin nedkomst, begifvit sig till hufvudstaden och der med begagnande af den rätt, lagen medgifver, fått förblifva okända, medan deras barn upptagas såsom tillhörande Stockholm. Enligt hälsovårdsnämndens berättelse för år 1884 funnos bland detta års 1,983 ogifta barnaföderskor ej mindre än 394, som vid nedkomsten vistats uti staden kortare tid än fyrtio veckor.

Jämföres därför de oäkta föddas antal endast med antalet ogifta qvinnor inom medelåldern, och göres på grund af härofvann sist anförda omständighet för Stockholms stad ett afdrag af en femtedel af för densamma uppgifna födelser, så blifver det slutliga förhållandet

att visserligen den verkliga frekvensen af oäkta födelser är omkring hälften högre uti hufvudstaden än annars uti riket; men

att åtskilliga län finnas uti vårt land, der till och med på landsbygden frekvensen är lika hög eller högre än uti Stockholm.

Beträffande frågan om huru genomförandet af en sådan, noggrannare jämförelse skulle utfalla med afseende å olika tidrymder, blifver resultatet, att den här ofvan funna förbättringen icke är endast skenbar, om än möjligt är, att den i någon ringa mån är beroende af det höjda antalet äktenskap.

Osedligheten bland qvinnorna, för så vidt den yttrar sig uti yrkesmessig skörlefnad, visas af följande siffror för antalet första gången bland de besigtningsskyldiga inskrifna samt de från besigtningsskyldighet befriade:

Åren.	Medel-folkmängd af qvinnor.	Inskrifna.	Befriade.	Årliga antalet inskrifna bland 10,000.
1866—70.....	74,733	408	160	11
1871—75.....	80,647	308	158	8
1876—80.....	90,765	611	177	13
1881—85.....	104,429	508	294	10

Det relativa antalet inskrifna har således icke undergått någon höjning, hvaremot antalet befriade under den sista perioden har varit betydligt högre än under någon af de föregående.

Antalet vid slutet af nedanstående år underkastade besigtning har varit:

År 1865.....	307	År 1881.....	395
» 1870.....	303	» 1882.....	413
» 1875.....	264	» 1883.....	451
» 1880.....	417	» 1884.....	407
» 1885.....	484	» 1885.....	484

Mellan åren 1865 och 1885 har (enligt mantalslängderna) den qvinliga folkmängden vuxit med 69 %, men antalet prosti-

tuerade endast med 58 %. Äfven härutinnan visar sig alltså någon förbättring. Tydligt framgår dock, i huru hög grad nöd och fattigdom bidraga att öka de prostituerades antal, medan den i ekonomiskt afseende utomordentligt gynsamma perioden 1871—75 utvisar minimum.

Att de prostituerade till jämförelsevis stort antal synas rekryteras bland de inflyttade från Gotlands, Kalmar och Kronobergs län, är redan visadt i det föregående. Af de år 1884 besigtningsskyldige hade mer än en tredjedel blifvit förförda å annan ort än Stockholm.

Dryckenskapen. Man kan numera på trenne särskilda vägar söka genom siffror vinna en föreställning om dryckenskapens stigande eller fallande bland Stockholms befolkning, nemligen dels af antalet fyllerimål, dels af antalet genom alkoholmissbruk direkt förorsakade sjukdomar, dels ändtligen af de siffror, som af hufvudstadens utskänkningsbolag meddelas angående den utskänkta och utminuterade quantiteten spirituosa.

Hvad först beträffar de åtalade fylleriförseelserna har antalet härför sakfäldes under ofta behandlade tidrymd varit följande:

Åren.	Medel-folkmängd.	Antal sakfäldes.	Årligen pr ett tusen invånare.
1856—60.....	103,050	11,106	21.6
1861—65.....	122,395	10,595	17.3
1866—70.....	135,836	8,565	12.6
1871—75.....	144,848	14,737	20.3
1876—80.....	165,287	30,983	37.5
1881—85.....	190,780	30,725	32.2
År 1881.....	172,760	6,207	35.9
» 1882.....	181,035	6,851	37.8
» 1883.....	189,897	6,422	33.8
» 1884.....	199,799	6,564	32.9
» 1885.....	210,408	4,681	22.2

Utan allt tvifvel vore det fullkomligt origtigt att endast af dessa siffror vilja sluta till en betydligt större dryckenskap under de båda senaste femårsperioderna, än under de föregående. Ty äfven om superiet icke tilltager, kan fyllerimålens antal stiga efter hand som den patrullerande polispersonalens tjänstgöring blir ändamålsenligare ordnad samt denna personal ökas, något som just i hög grad var händelsen under perioden 1876—80. Krogrörelsens koncentrerande på ett kommunalt bolag har derjemte naturligtvis stegrat omsorgen att å krogarne hålla god ordning, hvarom de förra privata utskänkningsinnehafvarne sannolikt ofta voro mindre angelägne.

Att den senast förflutna femårsperioden åter medfört en minskning uti fyllerimålens relativa antal, är, hvad angår ensamt året 1885, beroende å en då vidtagen mildare regime, enligt hvilken de i öfverlastadt tillstånd anträffade, der ej särskilda förseelser annorlunda fordrade, så vidt möjligt fördes till sina hem, i stället för att anhållas och inställas uti polisdomstolen. Beträffande talen för 1881—84, under hvilka förfarandet öfverhufvud öfverensstämde med det förut använda, torde minskningen uti de sakfäldes antal få anses såsom ett fullgiltigt intyg om att dryckenskapen minskats.

Då dryckenskapens utbredande bland kvinnorna utan tvifvel är ett ännu större socialt ondt än bland männen, är det af vikt att särskildt söka besvara den frågan, huruvida denna last är i tilltagande hos det förstnämnda könet. Af de för fylleri sakfælde hafva varit:

	Män.	Qvinnor.	Qvinnor i % af samtliga.
Åren 1871—75	13,749	988	6.7 %
” 1876—80	29,266	1,717	5.5 ”
” 1881—85	29,329	1,396	4.5 ”

För hvarje period har alltså qvinkönets procentiska andel förminskats. I fråga om de båda första perioderna inbördes torde kanske procentens fallande visserligen icke få tillmätas så stor betydelse, alldenstund den till följd af utvidgad polisbevakning åstadkomna höjningen uti antalet fyllerimål under perioden 1876—80 rimligtvis borde i främsta rummet drabba mankönet, eftersom kvinnornas förseelser härutinnan torde få anses äfven förut ha väckt det uppteende att de relativt oftare än männens beifratts. Men den betydliga sänkningen uti antalet sakfälda qvinnor under den nu senast gångna perioden torde deremot vara ett fullgodt intyg, och det vinner ytterligare i skärpa genom att sammanställas med folkmängden, såsom af följande tal framgår. På hvarje tusental af hvarterda könets numerär utgjorde årliga antalet sakfälda:

	Män.	Qvinnor.
Åren 1876—80	78.6	3.8
” 1881—85	67.5	2.7

Äfven om hänsyn tages till den i det föregående omnämnda förmildrade praxis under år 1885, blifver nedsättningen uti dessa tal ganska betydlig.

Samma gynsamma intryck, att dryckenskapslasten under perioden befunnit sig uti aftagande, vinnes äfven å den andra väg, å hvilken det låter sig göra att kontrollera alkoholmissbrukets utbredning, eller antalet genom detsamma direkt förorsakade sjukdomar. För kännedomen härom gifvas numera två källor, nemligen dels rapporterna från sjukhusen (de militära såväl som de civila), dels förste stadsläkarens uppgifter om fattigsjukvården i hemmen. Då emellertid för de äldre åren endast förstnämnda källa kan anlitas, torde man till en början böra inskränka sig till denna, enligt hvilken antalet å sjukhusen behandlade alkohol-sjukdomar utgjort:

Åren.	Kronisk alko- holism.	Fylleri- galen- skap.	Summa.	Årligen pr 10,000 invånare.
1861—65	514	963	1,477	24.1
1866—70	303	669	972	14.3
1871—75	619	1,479	2,098	29.0
1876—80	1,174	1,151	2,325	28.1
1881—85 ¹⁾	1,176	752	1,928	20.2

¹⁾ Uppgifterna för år 1885 äro ännu, dock blott i ringa mån, ofullständiga.

Denna tabell öfverensstämmer på ett slående sätt med den förra derutinnan, att perioden 1866—70 bestämdt antydes såsom den tidrymd, då dryckenskapen varit minst. Häri ligger åter utan tvifvel ett intyg om att hvad som kraftigare än allt annat förmår sätta en dam för bränvinsmissbruket är en knapp tillgång på penningar; ty den ekonomiska ställningen torde under ingen annan af dessa perioder varit så tryckt som under åren 1866—70. Ett sådant resultat kan visserligen synas nedslående för våra dagars nykterhetssträfvanden, men behöfver dock icke vara det, ty att dessa icke äro magtlösa, derför att den hårda nödvändigheten är ett ännu starkare medel, härom vittna tydligt talen för de båda senaste femårsperioderna. Väl tyckes det förfärande språnget mellan perioderna 1871—75 och 1876—80 uti fallen af kronisk alkoholism tala kraftigt deremot, då man erinrar sig, bland annat, att den sistnämnda perioden just är tidpunkten för bränvinshandelns öfverlåtande åt Stockholms utskänkningsbolag; men vid närmare undersökning visar sig, att hvad som i så hög grad stegrat summan för denna period är de abnorma talen för de båda åren 1876 och 1877, som väl må anses representera efterverkningarna af den utan tvifvel mycket starka dryckenskapen under närmast föregående år; hvaremot från och med året 1878, eller utskänkningsbolagets första verksamhetsår, en betydande minskning straxt vidtog, som visserligen sedan åter följdes af en ringa höjning (relativt taget) af kronisk alkoholism, men deremot af en fortgående minskning uti fallen af fylleri-galenskap. Och den vändning till det bättre, som dessa tal utmärka i det hela, har icke afbrutits under den nu senast gångna femårsperioden, under hvilken den ekonomiska ställningen för hufvudstadens arbetande befolkning sannolikt varit bättre, än åtminstone var fallet under åren närmast före 1880. Häraf torde vara tydligt, att den offentliga och enskilda nykterhetsverksamheten under dessa år icke varit utan sina goda frukter.

Tillägges man jemväl antalet uti de fattiges hem för alkohol-sjukdom vårdade, hvarom uppgifter föreligga från och med år 1870, blifva talen för de sedandess förflytna åren följande:

	Kronisk alkoholism.	Fylleri- galenskap.	Summa.	Pr tiotusen invånare. ¹⁾
År 1870	59	151	210	15.7
” 1871	74	226	300	21.9
” 1872	118	245	363	25.9
” 1873	124	336	460	32.6
” 1874	166	436	602	42.0
” 1875	201	412	613	42.3
År 1876	386	392	778	52.7
” 1877	294	376	670	43.6
” 1878	210	217	427	26.4
” 1879	203	167	370	22.7
” 1880	230	195	425	25.3
År 1881	272	193	465	26.6
” 1882	293	199	492	27.0
” 1883	262	161	423	22.2
” 1884	369	207	576	28.7
” 1885 ²⁾	350	197	547	25.9
Åren 1871—75	683	1,655	2,338	32.3
” 1876—80	1,323	1,347	2,670	32.3
” 1881—85 ²⁾	1,546	957	2,503	26.2

¹⁾ Af den mantalskrifna folkmängden vid årets slut. För femårsperioderna medelfolkmängd enligt presterskapets uppgifter.

²⁾ Uppgifterna för år 1885 äro ännu, dock blott i ringa mån, ofullständiga.

Dessa tal äro ovanligt upplysande och de vittna om ett tillstånd vid midten af 1870-talet, som man väl må hoppas aldrig måtte återkomma. — Af femårsiffrorna framgår en betydande minskning för den sista perioden. Dessutom framträder det märkliga förhållandet att fyllerigalenskapens frekvens starkt aftagit, medan fallen af kronisk alkoholism ökats. Förhållandet blifver ännu tydligare genom följande relativa siffror:

Årligt antal fall pr tiotusen invånare:

	Kronisk alkoholism.	Fyllerigalenskap.	Summa.
Åren 1871—75	9.4	22.9	32.3
” 1876—80	16.0	16.3	32.3
” 1881—85	16.2	10.0	26.2

Äfven under den sista perioden hafva alltså fallen af kronisk alkoholism ökats, ehuru blott i mycket ringa mån; men fyllerigalenskapens frekvens har nedgått till mindre än hälften mot för tio år tillbaka.

Hvad slutligen beträffar det tredje sätt, hvarpå dryckenskapslastens omfattning kan mätas, eller sjelfva brännvinsförbrukningen, så eger man härom uppgifter under den tid, Stockholms utskänkningsbolag utfövat sin verksamhet, alltså från och med år 1878.

Förhållandet härutinnan har varit följande:

År. ¹⁾	Folkmängd. ²⁾	Brännvinsförbrukning, liter.	Liter pr invånare.
1878.....	161,722	4,077,590	25.2
1879.....	163,040	3,863,529	23.7
1880.....	167,868	3,884,457	23.1
1881.....	174,702	3,923,181	22.5
1882.....	182,358	3,854,068	21.1
1883.....	190,842	3,703,592	19.4
1884.....	200,781	3,511,421	17.5
1885.....	211,139	3,735,620	17.7
Åren 1878—80.....	164,210	11,825,576	24.0
” 1881—85.....	190,780	18,727,882	19.5

Med undantag af en ringa höjning för det sista året har medelförbrukningen alltså oupphörligen aftagit och i det hela nedgått från öfver 25 liter pr invånare till mindre än 18, hvilket motsvarar en sänkning af 30 %. I ofvanstående tal ingår icke förbrukningen af brännvin å källare och schweizerier samt af utländska spirituosalag.

Om den lifliga verksamhet för nykterhetens befrämjande, som under perioden drifvits af Goodtemplarorden, lemnas en kortfattad berättelse här nedan.

Antalet för *gröfre brott* (urbota och vanfrejdande) sakfälda personer uti hufvudstaden har under de senaste tjugu åren varit följande:

¹⁾ Talen för brännvinsförbrukningen omfatta för 1878 tiden från $\frac{1}{10}$ 1877— $\frac{9}{10}$ 1878; för 1879, $\frac{1}{10}$ 1878— $\frac{9}{10}$ 1879 o. s. v. — ²⁾ Mantalskrifven folkmängd vid kalenderårets slut; för femårsperioderna medelfolkmängd enligt presterskapets uppgifter.

Åren.	Medelfolkmängd.	Sakfälda.	Årligen på tiotusen invånare.	
			I Stockholm.	I hela riket.
1866—70.....	135,836	1,328	19.6	5.58
1871—75.....	144,848	1,492	20.6	4.75
1876—80.....	165,287	1,495	18.1	3.84
1881—85.....	190,780	1,840	19.3	4.02
År 1881.....	172,760	346	20.0	4.29
” 1882.....	181,035	375	20.7	4.40
” 1883.....	189,897	338	17.8	3.75
” 1884.....	199,799	348	17.4	3.78
” 1885.....	210,408	433	20.6	3.89

Hvad här först beträffar riket i dess helhet, framträder en betydande förbättring, ehuru väl icke under den nu senast tilländagångna femårsperioden. Särskildt åter inom hufvudstaden utvisa talen hvarken förbättring eller försämring. Den sista perioden har stått fördelaktigare än tidrymden 1866—75, men ofördelaktigare än åren 1876—80. Af de särskilda åren visa 1883 och 1884 ovanligt gynsamma förhållanden, relativt taget, men år 1885 höjde sig brottslingarnes antal ånyo ganska betydligt.

Af ofvanstående jmförelse att döma, synes som skulle frekvensen af grofva brott i Stockholm vara ej mindre än fyra å fem gånger högre än eljest i riket. Fästes åter afseende vid den förut omnämnda utomordentliga talrikheten af Stockholms vuxna, ogifta befolkning, så torde man komma sanningen närmare genom att säga, det frekvensen är blott omkring tre gånger högre. Redan detta är förvisso ett sorgligt intyg om storstadslifvets demoraliserande inflytande och vittnar om, huru vidsträckt det fält är, som här erbjuder sig för såväl det offentliga som det enskilda räddningsarbetet. Mycket har onekligen i hufvudstaden redan verkats i denna riktning; men långt mera är tydligen ännu af nöden.

Under de fyra senaste femårsperioderna har antalet för gröfre brott sakfälda på följande sätt fördelats på de båda könen:

Åren.	Antal sakfälda		Qvinnor mot 100 män.	
	män.	qvinno.	I Stockholm.	I hela riket.
1866—70.....	963	365	38	18
1871—75.....	1,170	322	28	17
1876—80.....	1,190	305	26	17
1881—85.....	1,501	339	23	17

Förbättringen för qvinkönets vidkommande är uppenbar och glädjande; den framträder ännu bättre, om man jmför antalet med folkmängden:

Åren.	Medelfolkmängd af qvinno.	Sakfälda qvinno.	Årligen bland tio tusen.
1866—70.....	74,733	365	9.8
1871—75.....	80,647	322	8.0
1876—80.....	90,765	305	6.7
1881—85.....	104,429	339	6.5

Nedgången omfattar ej mindre än en tredjedel af talet för perioden 1866—70, hvilket visserligen torde hafva varit ganska högt, till följd af den då rådande nöden.

Trots denna lyckliga förbättring är emellertid fortfarande antalet grofva brottslingar mycket högt bland Stockholms qvinliga befolkning, i det att för den sista perioden (1881—85) en jämförelse med landsorten utfaller sålunda:

	Medelfolk- mängd.	Sakfäld.	Årligen bland tio tusen.
<i>Mankönet:</i>			
Stockholm	86,351	1,501	34.8
Det öfriga riket	2,146,170	6,422	6.0
<i>Qvinkönet:</i>			
Stockholm	104,429	339	6.5
Det öfriga riket	2,267,774	998	0.9

För mankönet är Stockholms relativa tal fem à sex gånger högre än landsortens, men för qvinkönet mer än sju gånger. Oaktadt hufvudstaden innesluter mindre än en tjugondel af landets qvinliga folkmängd, komma på dess lott fullt en fjerdedel af landets qvinliga brottslingar. Detta förhållande står otvifvelaktigt i sammanhang med den så starkt utbredda osedligheten i Stockholm, enär öfverallt iakttagits, att osedligheten mer än allt annat slappar motståndskraften mot frestelser jemväl af annan art.

Beträffande de olika *slagen* af brott utgjorde antalet i poliskammaren anmälda

a) brott, hvarigenom menniskolif spilts:

Åren.	Mord.	»Barnamord».	Dräp.	Summa.	Årligen pr tio tusén in- vånare.
1866—70	5	11	3	19	0.28
1871—75	3	21	6	30	0.41
1876—80	9	18	7	34	0.41
1881—85	6	9	11	26	0.27
Summa	23	59	27	109	0.34

Härutinnan har altså den senaste perioden framstått i en gynsamare dager, än någon af de tre föregående, hvilket egentligen är beroende på den starka minskningen uti antalet »barnamord», hvaremot antalet dräp för hvarje period ökats. Beträffande antalet barnamord äro de hithörande talen alltför små, att några bestämda slutsatser skulle kunna dragas, men huru lågt antalet af sådana brott varit under perioden, synes vid en jämförelse med antalet oäkta födda barn under resp. perioder; denna jämförelse utfaller sålunda:

Åren.	Oäktalevande födda barn.	Barnamord.	Mord bland ett tusen barn.
1866—70	8,931	11	1.2
1871—75	8,747	21	2.4
1876—80	8,750	18	2.1
1881—85	9,439	9	1.0
Summa	35,867	59	1.6

Inom hela riket, med frändragning af Stockholm, föddes 59,454 lefvande oäkta barn åren 1881—85; under samma tid förekommo 318 barnamord eller mot hvarje tusental barn 5.3. På detta sätt beräknad, har altså frekvensen af barnamord under perioden i Stockholm ej ens uppgått till femtedelen af den i landsorten. Detta torde väl i främsta rummet få tillskrifvas den större lättheten i en stor stad för den ogifta modern att blifva obemärkt och dermed äfven att åt sig och sitt barn skaffa uppehälle.

Den jämförelsevis gynsamma ställning, som perioden 1881—85 intagit, när afsags brott, hvarigenom menniskolif spilts, återkommer icke med hänsyn till

*b) brott mot egendom*¹⁾. Antalet sådana brott, som anmäls i poliskammaren, har utgjort:

Åren.	Rån.	För- falsk- ning.	Bedrä- geri.	Stöld.	Snat- teri.	Summa.	
						Antal.	Årligen pr 10,000 invånare.
1866—70	40	153	395	7,875	8,468	16,931	249
1871—75	22	292	278	6,679	6,983	14,254	197
1876—80	24	240	412	7,374	6,667	14,717	178
1881—85	82	451	615	11,916	9,579	22,643	237
År 1881	15	66	85	1,986	1,874	4,026	233
» 1882	13	66	79	2,356	2,030	4,544	251
» 1883	6	56	115	2,408	1,975	4,560	240
» 1884	20	204	166	2,492	1,693	4,575	229
» 1885	28	59	170	2,674	2,007	4,938	235

Sedan den af starkt ekonomiskt betryck lidande perioden 1866—70 har alltså ingen period visat ett relativt så högt antal tjufnadsbrott som åren 1881—85. I synnerhet framstå rån, förfalskningar och bedrägerier genom en utomordentlig talrikhet. Af de särskilda åren står 1882 sämst, med 251 brott af ifrågasvarande slag för hvarje tiotusental af folkmängden; året 1885 med de mycket höga absoluta talen står dock relativt något lägre än medeltalet för hela femårsperioden som är 237. Året 1884 står i det hela taget bäst, ehuru väl det företer det häpnadsväckande antalet af 204 förfalskningar, eller mera på detta enda år, än under hela femårsperioden 1866—70.

Af de på statistisk väg vunna upplysningar, som kunna lämpa sig för begagnande vid försök att gifva en föreställning om sedlighetens tillstånd, återstår ännu afdelningen om själfmorden. Det absoluta och relativa antalet af dessa har under ofta behandlade tidrymd inom hufvudstaden varit följande, jemfördt med frekvensen uti riket i dess helhet:

¹⁾ I det följande äro jemväl ringare brott inräknade; deraf anledningen till de vida högre summorna än å sid. 20, hvarest behandlas endast för gröfre brott sakfäld.

Åren.	Medel-folkmängd.	Antal sjelfmord.	Årligen bland 100,000 invånare.	
			I Stockholm.	I hela riket.
1851—55.....	95,189	98	20.6	7.12
1856—60.....	103,050	113	21.9	5.66
1861—65.....	122,395	214	34.9	7.55
1866—70.....	135,836	255	37.5	8.50
1871—75.....	144,848	197	27.2	8.13
1876—80.....	165,287	246	29.8	9.21
1881—85.....	190,780	268	28.1	9.68
År 1881.....	172,760	33	19.1	8.40
» 1882.....	181,035	60	33.1	10.53
» 1883.....	189,897	56	29.5	10.24
» 1884.....	199,799	46	21.9	9.32
» 1885.....	210,408	73	34.7	9.93

I våra dagar är alltså sjelfmordsfrekvensen vid pass tre ganger högre i Stockholm än uti landsorten. Men denna proportion har under gångna tider varit ännu högre, och öfverhufvud kan förekomsten af sjelfspilling numera snarast sägas befinna sig uti aftagande i hufvudstaden, isynnerhet när man erinrar sig, att det laga talet för perioden 1851—60 i sjelfva verket var ett undantagsfall i jämförelse med föregående tider. Af hela antalet sjelfmördare voro:

Åren.	Män.	Qvinnor.	Qvinnor i % af samtliga.	
			I Stockholm.	I hela riket.
1851—55.....	84	14	14 %	20 %
1856—60.....	95	18	16 "	24 "
1861—65.....	181	33	16 "	22 "
1866—70.....	221	34	13 "	21 "
1871—75.....	161	36	18 "	24 "
1876—80.....	211	35	14 "	21 "
1881—85.....	226	42	16 "	22 "

Här framstå altså qvinnorna med en mindre andel i Stockholm, än eljest i riket är vanligt, och frekvensen befinna sig numera i det hela i aftagande, sasom synes af följande tal:

Åren.	Årligt antal sjelfmördare bland etthundratusen qvinnor.	
	I Stockholm.	I hela riket.
1851—55.....	5.4	2.75
1856—60.....	6.4	2.64
1861—65.....	9.9	3.18
1866—70.....	9.1	3.42
1871—75.....	8.9	3.75
1876—80.....	7.7	3.70
1881—85.....	8.0	4.22

Sammanfattas resultatet af den framställning, som här på grund af officiella upplysningar blifvit gjord angående det sedliga tillståndet inom hufvudstadens befolkning, torde kunna sägas, att dryckenskap, lösliga förbindelser utom äktenskapet och jemväl andra arter af osedlighet, såvidt derom af siffror kan dömas, befunnit sig uti aftagande, hvilket likaledes gäller om sjelfmordsfrekvensen; att antalet gröfre brott åtminstone icke i det hela befunnit sig i tilltagande, om än detsamma beklagligen måste antagas vara händelsen inom hufvudstadens uppväxande befolkning, samt den sista perioden utmärkt af sorgligt höga tal för alla slags brott mot eganderätten.

I stort taget och med frånseende af sistberörda omständighet torde emellertid en rigtning till det bättre få anses under en lång tid hafva varit förherrsande inom hufvudstaden. I huru hög grad detta varit både önskvärdt och behöfligt, framgår tydligen af en nyligen verkställd undersökning, som utvisat att under föregående årtionde, (1871—80) dödligheten inom hufvudstadens manliga befolkning i vissa åldrar var ända till tre ganger högre än inom samma åldrar bland rikets öfriga befolkning, och att särskildt bland de ogifte männen uti åldern mellan 40—50 år de afidnes relativa antal närmade sig till fyradubbelt mot de ogifta qvinnornas. Trots den förbättring, som sannolikt i någon mån härutinnan har gjort sig gällande under sist gångna period, torde därför det sedliga tillståndet uti hufvudstaden icke kunna sägas vara godt, och det är därför med sann tillfredsställelse, som man bevittnat de mångfaldiga rörelser på det andliga och sedliga området, hvilka under den senaste tiden satt såsom sitt mål det ondas bekämpande uti särskildt dess mest förstörelsebringande yttringar, — en verksamhet, som Öfverståthållarembetet blott i ringa mån är i tillfälle att skildra.

Främsta rummet härutinnan intages utan tvifvel af den verksamhet uti ordets förkunnande och uti själavård, som hufvudstadens presterskap å embedets vägnar nitiskt fullgjort. För Öfverståthållarembetet, som egentligen har att sysselsätta sig med det för perioden nya, som på ett eller annat sätt kommit inom dess verksamhetskrets, är visserligen icke här tillfälle att närmare inlåta sig på en skildring af detta kyrkans arbete, hvilket under de förflutna åren fortgått ungefärligen i den omfattning och efter de yttre anordningar, som under den närmast föregående tiden; men det har synts som skulle ett omnämnande af enskilda sträfvandens välsignelsebringande verkningar rättvisligen kräfva ett omnämnande i spetsen för allt detta äfven af den ännu större verksamhet, som härutinnan öfvas af den svenska kyrkan.

Härnäst torde bland de verksamaste krafterna för bekämpande af samhällslytenas utbredning böra räknas det starka religiösa intresse, som i våra dagar gifver sig tillkänna inom de mest olika samhällsklasser. Om än obestriddligt är, att detta intresse, för såvidt det tagit en okyrklig eller kyrkofientlig rigtning, i vissa fall genom att göra sig skyldigt till tidens gemensamma lyte: brist på skyldig pietet, arbetat i de samhällsupplösande tendensernas tjänst, så torde dock å andra sidan få anses visst, att dessa religiösa rörelser i många hänseenden verkat till sedlighettens fromma, såväl genom motarbetande af dryckenskap och andra laster, som genom det allvar, den samvetsgrannhet och den andliga lyftning, de onekligen förmått att gifva åtminstone sina bättre medlemmar. Under en följande afdelning (»samhällsrörelser») torde Öfverståthållarembetet få återkomma

till behandlingen af denna märkliga faktor uti det nutida samhällslifvet. Här torde endast böra påpekas dess nu nämnda betydelse i sedligt hänseende, alldenstund denna betydelse blifvit såväl öfver- som underskattad.

Af den enskilda verksamheten för särskilda samhällslytens bekämpande har under perioden ingen tilldragit sig så mycken uppmärksamhet som nykterhetsrörelsen. Såsom ett glädjande bevis på befolkningens sinne och håg för nykterhet har Öfverståthållareembetet att omnämna den stora omfattning, som denna rörelse under perioden vunnit inom hufvudstaden. Bland de föreningar och sällskap, som härvid verkat, framstår i främsta rummet

Goodtemplarorden. Den rörelse, som bär detta namn, har i vårt land utbredt sig med sådan hastighet och på kort tid vunnit en sådan framgång, att den med skäl kan betraktas såsom en af de märkligaste företeelser, som hos oss på senare tider förekommit. Då goodtemplarrörelsen ej mindre i hufvudstaden än öfverallt, der den framträdtt, visat en förvånande lifskraft och utöfvat ett obestriddigt inflytande i nykterhetens intresse, samt den föreställning ännu på många håll är rådande, att goodtemplarne skulle vid sina enskilda sammankomster förehafva något i kyrkligt eller politiskt hänseende skadligt, har Öfverståthållareembetet ansett ett och annat af de faktiska förhållandena rörande denna orden, hvarom Öfverståthållareembetet vunnit kännedom, vara förtjent af att i korthet här omförmälas.

Goodtemplarordens verksamhet är internationel, i det medlemmar af alla folk kunna upptagas i orden, samt dess organisation, verksamhet och mål äro desamma bland alla folk. »Bandet emellan de olika medlemmarne är kärlekens, broderskapets; målet är dryckenskapens utrotande och folkens förbrödring.» Inom orden är qvinnan fullt likställd med mannen.

Ordens grundsatser äro: 1:o fullständig afhållsamhet från alla berusande vätskor såsom dryck; 2:o ingen tillåtelse under någon form eller under några omständigheter att sälja spirituosa att begagnas till dryck; 3:o absolut förbud för tillverkning eller införsel af berusande drycker för sådant ändamål; 4:o åstadkommande af en sund allmän opinion i nykterhetsfrågan genom ett verksamt spridande af ordens grundsatser på alla sätt, som stå den upplyste människovännen till buds; 5:o val till lagarnes handhavande af gode och hederlige män, som lofva att i första rummet göra hvad de kunna till dryckenskapens utrotande; 6:o offentligt sträfvande att rädda enskilde och kommuner från fyllerilasten.

Ordens hemland är Amerika, der den stiftades år 1851 i staden Utica, New-York. År 1868 infördes densamma till England. En separation inom orden skedde år 1876, i det att en del amerikanska loger vägrade sitt godkännande af negrernes likställighet inom orden med de hvite. Under de senare åren har likväl frågan om de sålunda bildade båda grenarnes, — den engelska och den amerikanska, — återförening fortskridit så långt, att den slutliga föreningen ej anses vara aflägsen. Tillsammans lära goodtemplarordens grenar för närvarande omfatta omkring 600,000 medlemmar, fördelade på 10,000 loger.

I Sverige stiftades den första goodtemplarlogen i Göteborg den 5 november 1879. Stockholms första loge stiftades den 19 mars 1881. Med hänsyn till det allmänna intresse, goodtemplarordens arbeten tillvunnit sig, torde formerna för logernas verksamhet icke böra lemnas utan ett kort omnämnande.

Goodtemplarordens hela och enda hemlighet äro vissa igenkänningstecken, såsom handtecken, logetecken, ord och lösen.

Lösen gifves vid hvarje logemöte. Den ombytes kvartalsvis, på det att utgångne medlemmar ej skola kunna genom att utsprida lösen skada ordensarbetet. — Dessa tecken kallas för det oskrifna arbetet, emedan de hvarken skrivas eller tryckas, utan endast muntligt meddelas. — Hvarje loge sammanträder i regel en gång i veckan. Vid ett sådant möte kallar Ordföranden (V. Ö. T.) först till ordning, befäller derefter tvenne tjänstemän, som kallas marskalkar, att mottaga lösen af hvar och en, hvilket sker hviskande, för att förvissa sig om, att alla de närvarande äro ordensmedlemmar. Sedan detta är gjort och tillkännagifvet, frågar V. Ö. T. tjänstemännen, hvilka deras särskilda pligter äro, hvarefter de hvar för sig omtala dessa. Således förekommer äfven uppfostran till pligttröhet både för tjänstemännen och de öfrige medlemmarne. Härefter håller en annan tjänsteman, Världig Kaplanen, tacksägelse till Gud för hans visade vård och beskydd sedan sista logemötet och nedkallar i bön Guds välsignelse öfver det förestående arbetet. Sedan en för ändamålet lämplig psalm härefter sjungits, förklarar V. Ö. T. att logen är öppnad.

Derefter vidtaga de löpande ärendena, såsom upprop af tjänstemän och medlemmar, uppläsning af protokoll öfver föregående möte samt justering af detsamma, hvarjemte spörjes, om någon frånvarande medlem är sjuk, i hvilket fall medlemmar utses att besöka och skiftesvis vaka öfver dem. Vidare förekommer intagande af nya medlemmar, val af medlemmar att besöka dem, som möjligen uppgifvas hafva brutit sitt löfte, beslut att tillkalla nykterhetspredikanter och anställa s. k. fester för att blifva i tillfälle att för många icke goodtemplare göra vigten af nykterhetssaken känd m. m. Äfven förekomma samtal öfver frågor, som afse att främja nykterhet och sedlighet. Samtal öfver kyrkliga, teologiska och politiska frågor få likväl icke förekomma. Skulle en loge företaga sådana samtal och, efter skedd uppmaning, dermed icke upphör, blir den ur föreningen utesluten. Goodtemplarorden har blott ett mål: dryckenskapens motverkande och nykterhetens befrämjande.

Då någon önskar inträda i orden, tillsättes en besökskomité, för att underrätta kandidaten om ordens lagar och vigten af nykterhetslöftet. Sedan denna komité afgifvit rapport och förordat intagning, anställes omröstning för att utröna, huruvida den eller de, som önska inträde, tillåtas inträda. Bifalles inträdet, beder V. Ö. T. två af tjänstemännen att utgå i förrummet och fråga kandidaterna, om de vilja inträda i orden och om de tro på en personlig Gud. Besvara de jakande dessa frågor, uppbäres äfven inträdesavgiften, som är 1 krona. Derpå uppmanas marskalkarne att införa den sökande. Vid inträdet är hela logen stående under sjungande af en välkomstsång. Sedan de ställt sig framför ordföranden, tillfrågas de äfven af honom, om de vilja blifva medlemmar af orden, och efter några väckelse- och uppmuntringsord ledsagas de till vice ordföranden att införa honom aflägga sitt löfte, således icke någon ed. Löftet innehåller att tro på en allsmäktig Gud och att icke tillverka, sälja, förtära eller bjuda rusgifvande drycker såsom njutningsmedel, samt att på alla lagliga sätt motverka dryckenskapen. De i orden inträdande försäkras, innan de afgifva detta löfte, att deri finnes intet som strider mot deras pligter i andra lifsförhållanden. Härefter uppläsa olika tjänstemän vissa mot rusdrycker och för

nykterhet talande lämpliga bibelspråk, hvarefter de inträdande ytterligare välkomnas, uppmuntras och uppmanas till trohet och ståndaktighet, och till sist nedkallar kaplanen i uttalad bön öfver dem, deras framtida lif och verksamhet, Guds nåd, beskydd, kraft och välsignelse. Sedan intagningen sålunda blifvit verkställd, erhålla de af V. Ö. T. kännedom om det förut nämnda oskrifna arbetet.

Innan V. Ö. T. skriker till logemötets afslutande, frågar han, om någon medlem har något att andraga till ordens fromma, då hvar och en, som vill, får anmäla sig och tala.

Sedan logearbetet blifvit slutadt, slutes äfven logen. Detta tillgår sålunda, att kaplanen nedkallar Guds välsignelse öfver arbetet och öfver arbetarne hvar för sig under den kommande arbetsveckan, på samma gång han utbeder sig och dem Guds förlåtelse för begångna fel och försummelser. En lämplig psalm sjunges, och V. Ö. T. förklarar derefter mötet vara slut.

Arbetsättet vid Goodtemplarnes sammankomster är inom ordens alla loger detsamma, och jemte det medlemmarne uppmanas till ståndaktighet att fasthålla vid ordenslöftet, meddelas äfven uppmaningar till laglydnad och sedlighet.

Antalet goodtemplarloger i Stockholm den 1 februari 1886 utgjorde af den engelska grenen 42 med 2,524 medlemmar och af den amerikanska 22 med 892 medlemmar, eller sammanlagt 64 loger och 3,416 medlemmar. För vårt land i dess helhet uppgifves medlemsantalet vid nämnda tidpunkt till 38,222 af den engelska ordensgrenen och 18,289 af den amerikanska, eller tillsammans 56,511. Stockholms distrikt (inom den engelska grenen), hvilket jemväl omfattar den närmast omgifvande landsbygden, var under åren 1882 och början af 1883 landets främsta distrikt, med största antalet loger och medlemmar, men under senare delen af sistnämnda år öfverflyglades det af andra och är numera endast det tredje i ordningen. Af lätt förklarliga skäl har goodtemplarrörelsens utbredning i hufvudstaden varit förenad med större svårigheter än på många andra orter inom landet.

Såsom kännetecknande för den ifver, med hvilken under dessa år arbetet drifvits, torde få anföras att, enligt uppgift, en af ordens stiftare inom Sverige under loppet af ej fullt tre år i ordens angelägenheter rest sammanlagt 73,787 kilometer, uppträdd i 166 kyrkor och hållit 1,455 offentliga föredrag.

Vid periodens slut egde goodtemplarne i Sverige 37 egna ordenshus, representerande ett sammanlagt värde af mer än en half million kronor. Det dyrbaraste af dessa är det i Stockholm, å Kungsholmen, belägna.

Samhällsrörelser.

De religiösa rörelserna.

Då en kortfattad redogörelse för hithörande företeelser såväl bland den svenska statskyrkans bekännare som bland derifrån afvikande trosmeningars anhängare icke lärers kunna anses falla utom området för denna berättelse, lemna Öfverståthållareembetet i det följande några korta meddelanden angående en del mera betydande religiösa föreningar.

Främst bland dessa torde vara att nämna

Evangeliska fosterlandsstiftelsen. Denna i Sveriges kyrkliga förhållanden under senaste årtionden så djupt ingripande förening stiftades i Stockholm den 7 och 8 maj 1856. Såsom sin uppgift

framstälde föreningen »att till ett ändamålsenligare och mera ordnad användande af de många frivilliga krafter, hvilka redan inom vårt land på spridda håll börjat verka i evangeliij tjenst, för dessa utgöra en gemensam föreningspunkt, samt att till framkallande af nya sådana, hittills obegagnade krafter, öppna tillfälle för en och hvar att med personlig verksamhet, skrifter, böcker, årliga eller tillfälliga gåfvor, testamenten eller annorledes, lemna sitt bidrag till vinnande af det åsyftade ändamålet: Kristi rikets tillväxt ibland kristna bekännare». På samma gång betonades, att stiftelsen ville utöfva sin verksamhet på den evangelisk-lutherska bekännelsens grund.

Enligt de nu gällande, år 1874 antagne stadgarne, handhafves stiftelsens ledning af en styrelse, bestående af minst tolf i Stockholm eller dess närmaste omgifning bosatte män af den evangelisk-lutherska bekännelsen. Hvarje år utträder en tredjedel, hvarefter nyval anställas af en konferens, bestående af styrelsen, missionsföreningarnas deputerade och landsortsombuden. Missionsföreningar i riket, som anslutit sig till stiftelsen och sända deputerade till denna konferens, utgjorde i maj 1886 ett antal af 118. Provinsombuden, hvilka utses af stiftelsen och hvar å sin ort arbeta för det af stiftelsen afsedda ändamålet samt minst en gång årligen böra insända berättelse om arbetets fortgång, utgjorde vid nämnda tid 340, af hvilka 187 voro prester. De omnämnde nye stadgarne af 1874 betona starkare än de äldre att verksamheten bör fortgå å evangelisk-luthersk grund och »med fri anslutning till vårt kyrkosamfunds inrättningar».

Stiftelsens verksamhet, hvilken fördelats på tvenne hufvudafdelningar, den inländska och den utländska missionen, omfattar utsändande af resepredikanter, missionsverksamhet bland skandinaviska sjömän i utlandets hamnar, predikande af evangelium bland de hedniska folken, samt vid sidan af detta en vidsträckt förlagsverksamhet och skriftspridning. För utbildande af kolportörer för den inländska missionen har inrättats en »Hemlandsmissionsskola» och för bildande af missionärer i hednaländerna ett missionsinstitut å Johannelund. Stiftelsens inkomster äro dels gåfvomedel, dels inkomsterna af stiftelsens förlagsverksamhet. Beträffande de förstnämnda, eller gåfvomedlen, upplysa stiftelsens årsberättelser, att dessa sammanlagt utgjort, kronor:

	För den inländska missionen.	För den utländska.
Åren 1856—80.....	325,508	1,459,904
» 1881—85.....	88,692	725,659
Summa	414,200	2,185,563

eller sammanlagt omkring 2,600,000 kronor, hvaraf under den senaste femårsperioden öfver 800,000 kronor, under åren 1876—80 omkring 700,000 och åren 1871—75 omkring 5- å 600,000. En stor del af utgifterna för den inländska missionen bestrides dessutom af de lokala missionsföreningar, som omnämnts här ofvan.

Inkomsterna af förlagsverksamheten synas icke hafva varit synnerligen stora, enär massor af skrifter utdelats gratis. Hela antalet genom stiftelsens försorg tryckta skrifter har utgjort:

Åren 1856—60.....	1,656,400 exemplar
» 1861—65.....	1,802,700 »
» 1866—70.....	1,934,200 »
» 1871—75.....	2,853,800 »
» 1876—80.....	5,682,600 »
» 1881—85.....	4,808,600 »

Summa 18,738,300 exemplar.

Största delen här af — till nummertalet räknadt — torde visserligen utgöras af tryckta blad, blomsterkort o. d.; dock har äfven tryckningen af större skrifter varit högst omfattande, och af *biblar*, nya testamenten eller andra delar af bibeln hafva spridits

Åren 1856—80.....	524,730 exemplar
” 1881—85.....	374,552 ”
Summa 899,282 exemplar.	

De senaste fem åren utvisa alltså relativt en betydlig utvidgning af denna gren af stiftelsens verksamhet.

Beträffande fosterlandsstiftelsens förhållande till den svenska kyrkan och dess presterskap, var detta till en början mångstädes prägladt af en viss bitterhet. Under senare tider har likväl härutinnan inträdt en betydande förändring, och torde numera stiftelsens verksamhet i allmänhet följas med välvilja och deltagande af presterskapet. Ut i tillkomsten af senare tiders lifliga rörelser i vart land på det religiösa området torde Evangeliska fosterlandsstiftelsen hafva haft en väsentlig andel.

Närmast nu behandlade förening torde med afseende å omfattningen af dess verksamhet komma

Svenska missionsförbundet. Detta, hvars medlemmar utgöras af anhängare af den s. k. Waldenströmska riktningen, stiftades 1878, och dess stadgar äro daterade den 2 juli 1879. Såsom sitt ändamål angifver förbundet »att förena kristna missionsföreningar eller församlingar i landet till gemensam verksamhet för såväl inre som yttre mission». Ledningen af förbundets angelägenheter utöfas af medlemmarne sjelfve genom befullmäktigade ombud; vid hvarje årsmöte väljes ett verkställande utskott af sju medlemmar. Förbundet har inrättat en missionsskola i Kristinehamn samt idkat missionsverksamhet, utom i allmänhet inom landet, särskildt uti Lappland, samt äfven uti Finland, Ryssland, Spanien m. fl. länder. De influtna gåfvomedlen hafva utgjort

	Kronor.
Åren 1878—80.....	45,397.64
” 1881—85.....	231,634.30
Summa 277,031.94.	

Bidragen hafva sedan förbundets stiftande befunnit sig i nästan årlig tillväxt.

Bland öfriga föreningar af religiös art torde med några ord böra omnämnas den under perioden nytillkomna

Kristliga föreningen af unge män. Denna förening grundades år 1884 på de principer, som vid en världskonferens af dylika föreningar antogs i Paris år 1855, och afser salunda »att verka för unge mäns sanna väl i intellektuellt, moraliskt och andligt afseende». Medlemskap af föreningen i Stockholm berättigar till inträde i hvilken som helst af de 3,000 dylika föreningar, som numera existera i alla världsdelar. Centralstyrelsen för alla dessa föreningar är förlagd till Genève. Såsom medlem antages hvarje välfrejdad ung man, som betalar stadgad afgift, hvilken i Stockholmsföreningen numera uppgår till 10 kronor arligen. Föreningen erbjuder i sin lokal, som består af läs-, skrif- och konversationsrum m. m., föredrag, bibelklasser (en gång i veckan), kurser i de moderna hufvudspråken, gymnastik, fäktning, diskussionsmöten samt omkring 60 religiösa, literära, politiska, illustrerade o. s. v. tidningar på åtta språk, hvartill kommer ett bibliotek af blandadt innehåll på tio språk. Derjemte meddelas

rekommendationer o. d. för utlandet. — Föreningens medlemmar utgjorde vid 1884 års slut ett antal af 40 och hade vid 1885 års slut vuxit till 113.

Enligt samma grunder och likaledes i förbindelse med motsvarande föreningar i utlandet stiftades den 30 november 1885 i Stockholm **Kristliga föreningen för unga kvinnor**, som snart räknade 300 medlemmar.

Af de olika **sekt**er, hvilka under senare tider drivit sin propaganda inom vårt land, har ingen uti hufvudstaden vunnit så stor anslutning som

Baptismen. Antalet baptister i Stockholm utgjorde, enligt Öfverståthållarembetet meddelade uppgifter, vid slutet af

År 1880.....	1,470	År 1883.....	2,393
” 1881.....	1,710	” 1884.....	2,723
” 1882.....	2,256	” 1885.....	2,899

Antalet har alltså under perioden nästan fördubblats. Af den mantalsskripta befolkningen i Stockholm vid 1885 års slut voro 1.37 % baptister, hvilket är en nära dubbelt högre andel än medeltalet utvisar för hela riket ¹⁾.

Hufvudstadens baptister äro fördelade uti sex församlingar, af hvilka den äldsta är stiftad år 1855 och den andra i ordningen år 1878; de öfriga fyra äro tillkomna under perioden, nemligen en år 1883, tvenne år 1884 och en år 1885. En egenhet för baptisterna är att de icke sammansluta sig under gemensamma centralstyrelser; hvarje församling är absolut själfständig (»independent») i sina angelägenheter och bestämmer själf jemväl sin gudstjenstordning. Ja, äfven för församlingen finnes ingen verklig styrelse, enär föreståndaren (principiellt den samme som predikanten) endast är att betrakta såsom verkställare af församlingens beslut och erhåller sitt uppdrag genom församlingens val. Emellertid hafva församlingarna bildat större föreningar, s. k. distriktsföreningar, hvilka tillsätta verkställande utskott, och från Sveriges alla baptistförsamlingar mötas ombud vid den gemensamma treårskonferensen. Denna tillsätter jemväl ett verkställande utskott, som förvaltar en del gemensamma kassor. Verldens alla baptistförsamlingar arbeta gemensamt i fråga om missionsverksamhet och allmän välgörenhet, men stå annars icke under någon gemensam styrelse. Till sina kyrkobyggnader hafva baptisterna i Stockholm från trosförvandter inom landet mottagit mindre bidrag samt från England och Amerika omkring 45,000 kronor.

Vid periodens slut egde baptisterna inom hufvudstaden en egen lokal, hvilken kostat 130,000 kronor och är taxerad till 100,000 kronor (intecknad skuld 25,000 kronor). Denna lokal erbjuder sittplatser för 1,000 å 1,100 personer. Ett ytterligare kapell var vid periodens slut under byggnad. Dessutom hyrdes fem lokaler med sammanlagdt 1,050 sittplatser, hvarjemte en församling fatt lokal sig upplaten af enskildt sällskap mot mindre bidrag.

Baptisterna i Stockholm idka en betydande söndagsskoleverksamhet (334 lärare och lärarinnor år 1885, samt omkring 2,400 barn). I understöd åt fattiga såväl inom som utom församlingen lemnades under periodens sista år omkring 5,000 kronor. Missionsverksamhet drifves jemväl i främmande länder

¹⁾ Ut i de Öfverståthållarembetet meddelade uppgifterna angifves hela antalet baptistförsamlingar i riket vid periodens slut till 434, och medlemsantalet lär uppgå till nära 30,000.

(Finland, Ryssland, Spanien m. fl. länder, äfvensom bland skandinaviska sjömän).

För utbildande af sina predikanter hafva Sveriges baptister gemensamt upprättat det s. k. »Betel-seminariet» i Stockholm, till hvilket bidrag ärligen lemnas från Amerika.

Närmast baptisterna i antal komma

Metodisterna. Dessa hafva tvenne församlingar inom hufvudstaden, S:t Pauls metodist-episkopalförsamling, stiftad år 1868, och S:t Peters, stiftad år 1883. Medlemsantalet utgjorde vid slutet af

År 1880.....	439	År 1883.....	724
» 1881.....	465	» 1884.....	890
» 1882.....	?	» 1885.....	963

Af S:t Paulsförsamlingens 405 medlemmar år 1885 hade 67 lagligen utträdt ur svenska kyrkan; för den andra församlingen äro inga uppgifter meddelade. (Af baptisterna tillhöra det öfvervägande flertalet ännu nominelt den svenska kyrkan).

Metodisterna hafva en egen gudstjenstlokal (S:t Paulskyrkan vid Adolf Fredriks torg), med sittplatser för 700 personer; dessutom förfoga de öfver en förhyrd lokal med 450 sittplatser.

Samtliga metodistförsamlingar i Sverige erhålla sina lärare på utnämning af en biskop inom metodistepiskopalkyrkan i Amerika, och dessa predikanter samlas ärligen till konferens. Ut i hvarje församlings styrelse är predikanten sjelfskrifven ledamot, men icke sjelfskrifven ordförande.

Från metodistepiskopalkyrkans i Amerika missionssällskap mottaga Stockholms metodister i frivillig hjälp ärligen omkring 4,500 kronor.

För utbildande af sina predikanter hafva Sveriges metodister, med understöd från Amerika, upprättat en predikantskola. I kollekt till sektens missionsverksamhet inflyta ärligen några hundra kronor.

Evangeliska brödrasamfundet (s. k. »Herrnhutare») torde utgöra hufvudstadens äldsta befintliga religiösa privatförsamling, enär detsamma daterar sig från år 1760. Medlemmarna här af (hvilka för närvarande utgöra endast ett tiotal personer) intaga emellertid icke någon separatistisk ställning utan bilda närmast en privat förening för befrämjande af kristlig uppbyggelse. Såsom bekännelseskraft angifves den augsburgiska bekännelsen, och såsom villkor för medlemmars intagande: »sann gudsfruktan och aktning för de bestående kyrkliga inrättningarna». Samfundet eger sedan 1801, genom testamente, en temligen betydande fastighet vid Kungsträdgårdsgatan, hvarest är inredd en gudstjenstlokal med sittplatser för 300 personer. Utom denna lär ut i Sverige finnas blott en herrnhutisk församling, nemligen i Göteborg, och stå begge under »Evangeliska Brödra-unitetens direktion», hvilken väljes af unitetens allmänna synod.

»**Nya kyrkan**» eller »Det nya Jerusalems församling» (Svedenborgarne) har äfven en organiserad församling i Stockholm sedan år 1885. Medlemmarnes antal är omkring 200.

Katolsk-apostolska församlingen stiftades år 1878 (enligt K. resolutionen af den 21 december 1877). Församlingens bekännelseskrafter äro endast de af alla kyrkoafdelningar antagna tre symbola. Föreståndaren kallas engel eller biskop, och under honom finnas prester och diakoner till hjälp i församlingen. Församlingarna i Sverige (hvilka äro tre till antalet) såväl som öfverallt i kristenheten stå under ledning af apostlarnes kollegium, som har sitt säte i England; apostlarne kunna icke väljas af

menniskor, de äro omedelbart sända af vår Herre Jesus Kristus». Af apostlarne väljas och insätts biskoparne (»englarne») inom hvarje församling. Medlemmarne, hvilka alla utträdt ur statskyrkan, utgjorde ett antal af:

År 1880.....	110	År 1883.....	195
» 1881.....	141	» 1884.....	221
» 1882.....	248	» 1885.....	247

Till och med år 1882 äro inräknade jemväl medlemmarne af församlingen i Norrköping¹⁾. Från de båda församlingarna i landsorten ingå ärligen omkring 800 kronor till bestridande af gemensamma utgifter, och från England ärligen omkring 1,700 kronor.

Sjundedags-adventisternas församling stiftades i Stockholm år 1885 och räknade vid årets slut 72 medlemmar. Såsom bekännelseskraft angifves »bibeln». Samtliga församlingar af detta slag i Sverige sända ombud till en konferens för riket, hvilken väljer en centralstyrelse. Ombud från Sverige deltaga i generalkonferensen, som väljer öfverstyrelse. Från Amerika ingå till församlingen i Stockholm ärligen omkring 2,000 kronor. Församlingen förhyr tvenne gudstjenstlokaler med sittplatser för sammanlagdt 250 personer.

Betydlig uppmärksamhet har under perioden väckts af den verksamhet, som utförs af den s. k. »Frälsningsarmén». År 1882 begynte »armén» sitt arbete i Stockholm, med uppgifvet ändamål »att med alla tillätta medel söka med Kristi evangelium nå och upprätta hufvudsakligen de djupast sjunkna och i allmänhet för öfriga samfund otillgängliga samhällslagren». »Arméns» fullt militäriska organisation och dess uppseendeväckande tillvägagångssätt torde vara så väl kända, att någon redogörelse icke kan vara af nöden. Vid 1885 års slut räknade de båda »kårerna» i Stockholm omkring 400 medlemmar. För arméns räkning förhyrdes en gudstjenstlokal med 400 sittplatser, hvarjemte under år 1885 af enskild person utan ersättning uppläts en lokal med sittplatser för 700 personer.

Samma enskilde person har under perioden låtit på egen bekostnad uppföra en betydande kyrkobyggnad vid *Floragatan*, hvilken fullbordades år 1885. Under nämnda år upplätos dess lokaler kostnadsfritt dels till frälsningsarmén, dels till predikande såväl lekmän som prester.

Öfvanstående summariska meddelanden torde gifva någon antydning om den rika och mångskiftande verksamhet på det frireligiösa området, som gifver sig tillkänna inom hufvudstaden, och hvilken torde få anses såsom en icke betydelselös motvigt mot de religionsfiendtliga sträfvanden, som under femårsperioden inom hufvudstaden förspotts.

Arbetarerörelsen.

För den förflutna femårsperioden karakteriserande är den liflighet, hvarmed inom arbetareklassen sträfvanden pågått för ernående af en förbättrad ekonomisk ställning. Såsom yttring af dessa sträfvanden är att betrakta den under sommaren år 1883 började s. k. ringrörelsen, hvars ursprung dock icke torde böra uteslutande tillskrifvas ett af arbetarne sjelfve känt behof att uppnå samtliga de syften, som programmet för rörelsen upptog.

¹⁾ Den tredje församlingen i Sverige finnes i Roslagen.

ett antagande, hvars berättigande vinner stöd af rörelsens i förhållande till den lifliga anslutningen synnerligen hastiga förlopp.

I de fall, der förenämnda sträfvanden ansetts böra baseras på en för arbetarne mera själfständig ståndpunkt gent emot arbetsgifvarne, hafva de funnit sitt uttryck i strejker och bildandet af fackföreningar, hvilka sistnämnda i sin ordning utgjort ett tacksamt fält för den social-demokratiska agitationen.

För nyssnämnda yttringar af arbetarerrörelsen går Öfverstat-hållarembetet att lemna en kortfattad redogörelse.

Ringrörelsen. Denna rörelse tog sin början vid det arbetaremöte, som den 14 maj 1883 hölls i arbetareföreningens lokal och dervid nykterhetssaken och arbetarnes ekonomiska ställning utgjorde föremål för diskussionen. Resultatet af detta möte blef tillsättandet af en komité, bestående af 15 arbetare ur olika yrken, hvilken erhöi uppdrag att föreslå åtgärder mot missbruket af spritdrycker samt derjemte uppgöra en plan till bildande af konsumtionsföreningar i syfte att afskaffa konsumtionskrediten och genom kontanta köp eller annorledes nedbringa alla lefnadskostnader för arbetarne. För anskaffande af erforderliga medel för sin verksamhet i den antydda riktningen satte sig komitén i förbindelse med en enskild person, hvilken äfven stälde penningar till komiténs förfogande, men dervid gjorde anspråk på att öfvertaga ledningen af dess verksamhet. Åtskilliga cirkulär i såväl nykterhetssaken som den ekonomiska frågan utsändes och rörelsens första verksamhet gälde den af Öfverstat-hållarembetet under redogörelsen för bränvinshandeln omnämnda agitation mot hufvudstadens krogar, hvilken efter någon tid likväl upphörde. Under sommarens lopp vann rörelsen, som nu antagit benämningen »Arbetarnes Ring», stor anslutning genom de utfärder, som af komiterade anordnades, och på hösten samma år utsände komiterade ett förslag till bildande af en arbetarebank, hvilken skulle utgöra centralpunkten i en mängd ekonomiska företag. Denna bank, som längre fram i denna berättelse kommer att omnämnas, konstituerades den 2 september 1883.

I själfva arbetareringen saknades emellertid någon egentlig organisation. Omkring 19,000 ledamöter fingo inskrifva sig, utan att erlägga någon som helst afgift. Dessa ledamöter indelades i 20 ringar med hvar sin styrelse af 5 personer, af hvilka styrelser 1 person utsågs af hvarje att representera ringen i en centralstyrelse, som med sålunda utsedde 20 ledamöter konstituerades den 5 oktober 1883.

Centralstyrelsens verksamhet utgick till en början på att träffa aftal med ett antal handlande inom de olika stadsdelarne att till ringens ledamöter lemna viss rabatt vid köp af lifsförnödenheter m. m. Då, oaktadt stora ansträngningar, svarigheter härvid uppstodo och underhandlingarne ej ledde till något resultat samt arbetareringens förläggare i följd häraf ville undandraga ringen sitt understöd, företog sig centralstyrelsen att, emot dennes vilja, upprätta egen affär för ofvannämnda ändamål, och sedan några större uppköp för arbetareringens räkning under hösten visat sig lemna god vinst, inrättades genom centralstyrelsens försorg två handelsbodas, en på Norr- och en på Södermalm, hvilka tillhandahöllo ringens ledamöter de flesta slags lifsförnödenheter. Medel härtill erhöles dels genom den vinst, som uppstätt på de förenämnda uppköpen och dels genom afgifter för de af ringens ledamöter utlösta s. k. arskort å 1 krona stycket, hvilken afgift till den 1 april 1884 influtit från 2,351 ledamöter. Till denna siffra hade nemligen vid denna tid antalet af ringens

medlemmar nedgått från omkring 19,000 under sommaren 1883. Ett kreditiv å 6,000 kronor, som till befrämjande af ringens handelsrörelse beviljats centralstyrelsen af arbetareringens ofvannämnde förläggare, blef emellertid efter någon tid indraget och da styrelsen härigenom råkade i förlägenhet, måste i slutet af år 1884 arbetareringens handelsverksamhet upphöra.

Sedan man funnit denna form af allenast en förening vara i många afseenden olämplig för drifvande af handelsrörelse, bildades under hösten 1884 »Aktiebolaget Arbetarnes Ring» med ett aktiekapital af 100,000 kronor i serien A, hvilka tecknades utslutande af ofvannämnde i arbetareringen intresserade enskilde person och inbetalades dels kontant och dels med ett af honom i april månad samma år öppnadt angkök till värde af omkring 50,000 kronor. Aktiekapitalet af serien B utgjordes af aktier å 5 kronor, tecknade af arbetare. Egarne af aktier i denna serie voro delade i tre grupper efter olika stadsdelar. Hvarje grupp hade sin handelsbod och varorna hemtades från bolagets hufvudaffär¹⁾.

Vid bildandet af nyssnämnda aktiebolag hade af »Sällskapet Arbetarnes Ring» en del deri ingått. Sällskapet qvarstod dock såsom sådant. År 1883 hade sällskapet i donation af byggmästaren C. E. Westin erhöi en summa af 10,000 kronor, att användas till grundplåt för en pensionskassa för äldrestigne arbetare. Sällskapet beslöt därför den 22 juni 1885 att tillsvidare tillsätta en af endast 5 personer bestående styrelse, som skulle förvalta de donerade medlen och utarbete stadgar för pensionskassan. Dessa stadgar blefvo antagna den 15 december 1886 och det äldre sällskapet ombildades dermed till »Pensionskassan Arbetarnes Ring».

Strejker. I början af juni månad år 1881 instälde största delen af hufvudstadens s. k. utarbetare (stensprängare, grundläggare, stensättare, jordschaktare, murare, med flere) sina arbeten och höllo några talrikt besökta möten vid Lill-Jans. Två af dessa möten leddes på derom framställd begäran af en person, som själf icke tillhörde arbetareklassen, och hvilken dervid framlade ett förslag till så kallade ombuds-föreningar, genom hvilket förslag han kan anses hafva gifvit uppslag till fackföreningsväsendet. Efter nära en veckas förlopp upphörde strejken.

Under tiden hade äfven bland trävaruarbetarne uppstått strejk och denna blef af vida längre varaktighet, liksom den äfven företedde mera ordnad ledning och fastare sammanslutning mellan de strejkande. Denna strejk utbröt den 13 juni 1881 först bland arbetarne vid en snickerifabrik, der arbetsgifvaren afslagit arbetarnes begäran om en förhöjning af 15 procent i arbetslönen, och spred sig samma dag till åtskilliga andra verkstäder, belägna i närheten af den förstnämnda fabriken. Flere möten följde derpå, och underhandlingar drefvos med arbetsgifvarne, men da desse afslog arbetarnes fordringar, som förutom förhöjning af arbetslönen gingo ut på fastställandet af en normal-arbetsdag, uppstod en allmän rörelse bland hufvudstadens träarbetare och strejken hotade nu sprida sig till alla snickeri-verkstäder. På ett talrikt besökt möte vid Lill-Jans tillsattes en s. k. strejkkomité bestående af tolf personer, hvarjemte beslöts att bereda understöd åt de strejkande, samt att ingen verkstad skulle inlata sig i strejk, förrän den tillkännagifvit denna sin afsigt för komitén. Denna öfvertog nu ledningen och inrättade

¹⁾ Detta bolag upplöstes den 1 april 1886. De tre grupperna af bolaget ombildades sedan till själfständiga bolag, af hvilka dock numera återstå endast två.

en expedition, der komitén hvarje afton höll sammanträden, och dit penningebidrag inflöto såväl från Stockholm som från landsorten och utlandet.

Såsom villkor för de strejkandes återgång till arbetet och fortsatt arbete af de öfrige arbetarne fordrades:

en normal arbetstid af 10 timmar pr dag eller 60 timmar i veckan;

50 % förhöjning å aflöning för allt öfvertidsarbete; samt

20 % förhöjning för såväl tim- som styckarbete.

Dessa fordringar inlemnades, efter komiterades hörande, af arbetarne vid flere olika verkstäder till deras arbetsgifvare, och da de icke biföllos, inställdes arbetet vid den ena verkstaden efter den andra, och arbetsinställelserna pågingo, till dess arbetarne på allmänt sammanträde den 14 oktober beslöto, att årets strejk skulle upphöra. Mindre bidrag till strejkkassan skulle dock för hvarje vecka på verkstäderna uppbäras och till strejkkomitén aflämnas, för att förvaltas för möjligen kommande behof. Resultaten af denna strejk för de deri deltagande utföllo mycket olika. Så vanns vid några verkstäder ingen fördel. Vid andra åter beviljade arbetsgifvarne den begärda normala arbetsdagen af 10 timmar samt ökade aflöningen, ehuru i mindre mån, än hvad arbetarne fordrat. Åtskillige arbetsgifvare togo icke ens arbetarnes fordringar under ompröfning, under det att andra godkände alla fordringarna. Deremot kostade strejken arbetarne ganska stora summor. I strejkkassan hade influtit omkring 6,000 kronor, hvilka i det närmaste förbrukades.

En bättre utgång för de strejkande hade den arbetsinställelse, som bland skrädderiarbetarne utbröt i maj månad 1883, och i hvilken omkring 200 arbetare deltog. Arbetarne fordrade viss procents förhöjning i arbetslönen samt bestämda prislistor att gälla för ett år i sender, äfvensom införandet af kontraböcker. De strejkande hade möten verkstadsvis, men det hela leddes af en förmedlingskommission, bestående af tre facket tillhörande personer och tillsatt af fackföreningen. Denna kommission underhandlade med arbetsgifvarne, och da desse funno arbetarnes fordringar rättmätiga, vanns snart nog uppgörelse, så att vid ingen verkstad arbetet var längre inställt än 14 dagar. De förbindelser, som arbetsgifvarne då ingingo med sina arbetare, hafva ock sedan i de flesta fall uppfyllts år efter år. Under den tid strejken pågick, skedde ingen fördelning af understöd bland de strejkande, som till och med förmodade betala förmedlingskommissionens medlemmar för deras arbete.

Dessa voro de mest omfattande strejkerna under denna femårsperiod. Bland de mindre betydande må nämnas de, som under år 1884 utbröto å en mekanisk verkstad vid Inedal, bland arbetarne å en kakelfabrik å Söder samt vid en del plåtslagerifabriker.

Vid den förstnämnda låg orsaken till strejken icke i missnöje med arbetslönen, utan med en vid verkstaden anställd ingenjör, hvilken den 25 april af arbetarne med vald aflägsnades ur fabriken, hvarefter arbetet inställdes. Då fabriken egare, som för tillfället var borta, dagen efter strejkens utbrott hemkommit, förklarade arbetarne, att de endast i det fall återginge till arbetet, att den ifrågavarande ingenjören blefve afskedad. Härpå svarades emellertid ett bestämt nej, hvaraf följden blef, att strejken fortsattes. Slutligen kommo arbetsgifvare och arbetare så till vida öfverens, att de öfverlemnade å en undersökningskomité att afgöra tvisten. Denna komité, som valdes för tillfället och bestod

af fem personer, ibland hvilka en var arbetare, aflämnade i slutet af maj månad sitt beslut åt parterna. Enligt detta skulle den ifrågavarande ingenjören bibehållas. I sjelfva verket var också strejken, redan innan detta beslut delgafs, upphörd, ty arbetarne hade strax efter undersökningskomiténs tillsättande allmänt återtagit arbetet. Deltagandet för de strejkande var rätt stort bland öfrige jernarbetare i hufvudstaden, och insamlingar till deras förmän gjordes.

Strejken vid ofvannämnda kakelfabrik å Söder utbröt den 5 maj 1884, sedan underhandlingar om bättre aflöningsförmåner under sex månader derförut utan resultat pågått. Strejken, hvars ändamål var att få stadgad en bestämd aflöning att gälla för hela året, leddes af fackföreningen genom en strejkkomité och nedlades, utan att den dermed afsedda fördel blifvit ernadd.

Plåtslageriarbetarnes strejk samma år slöts med att arbetsgifvarne måste antaga den prislista, som af arbetarnes fackförening uppgjorts. Fackföreningen visade sig under strejken vara ett godt stöd för sina medlemmar.

Sista strejken under femårsperioden utbröt på sensommaren 1885, i det arbetet inställdes vid ett bageri, sedan arbetsgifvaren vägrat bifalla arbetarnes begäran att en ny föreständerska för arbetarnes mathållning skulle tillsättas. Sedan strejken pågått någon tid, hvarunder arbetsgifvaren med hjälp från andra bagerier fortfarande förmådde betjena sina afnämare, lyckades han medelst införskrifvande af tyske arbetare åter fullständigt upptaga arbetet utan att gifva efter för sina förra arbetare, hvilka nödgades söka arbetsförtjenst å andra ställen.

Om samtliga här ofvan oförmälda arbetsinställelser gäller det omdöme, att äfven om anledningarna till desamma i en del fall varit obefogade, de strejkande arbetarnes uppförande i allmänhet varit godt, och att, med undantag för strejken bland utarbetarne år 1881, något försök att med våld förmå till deltagande i arbetsinställelserna ej förekommit. Strejknas i de flesta fall för arbetarne mindre fördelaktiga utgång torde likväl i många arbetares sinnen hafva nedlagt övilja mot arbetsgifvarne i allmänhet. Kändt är, att de arbetare, som sedermera ifrigast verkat för fackföreningsrörelsen, på nära håll iakttagit strejkerna år 1881 och äfven deltagit i desamma. De funno derunder, att de gamla arbetareföreningarna icke för dylika fall voro till någon nytta, och att man måste på annat sätt organisera arbetareföreningsrörelsen. Närmast till hands låg då idén att efter fack eller yrken och sålunda på grund af närmaste gemensamma intressen sammansluta arbetarne i

Fackföreningar. Såsom här ofvan i redogörelsen för strejkerna är omnämndt, väcktes af ledaren för strejken i juni 1881 förslag att bilda s. k. ombudsföreningar. Dessa skulle bestå af ombud från hvarje yrke och hafva till uppgift att ordna förhållandet mellan yrkets utöfvare inbördes samt mellan dessa och andra personer. Emellertid fanns redan förut fackföreningsidén representerad af två år 1880 bildade föreningar, nemligen träarbetarnes och ornamentbildhuggarnes. Den förra räknade under 1881 års träarbetarestrejk 400 medlemmar. Vid strejkens slut nedgick medlemsantalet betydligt. Ett femtiotal af föreningens medlemmar emigrerade till Amerika och andra utgingo ur föreningen, de flesta af det skäl, att de ansågo sig under strejken icke hafva haft det stora gagn af föreningen, som de väntat. De återstående räknade dock ibland sig många personer, som

ville göra hvad de kunde för att utveckla fackföreningsidéen och ordna Stockholms arbetare efter yrken. För detta ändamål utlyste träarbetareföreningen ett stort möte, som hölls den 30 december 1881 på Ladugårdslandsteatern, och tillsatte en »komité för utredande af fackföreningsidéen». Denna komité offentliggjorde den 1 mars 1882 »förslag till program och stadgar för fackföreningar». Under tiden pågick bildandet af föreningar. År 1881 bildades fyra och 1882 två fackföreningar. Inbördes sammanhang fingo dessa föreningar genom en fackföreningarnas centralkomité, hvilken, bestående af ombud från de olika föreningarna, höll sitt första sammanträde på hösten 1882 och der- efter uppgjorde förslag till program och stadgar, hvilka antogs den 28 juni 1883. Programmet upptog flere punkter från de utländske socialdemokraternes program och var i följd deraf i många afseenden olika de gamla arbetareföreningarnes. Centralkomitén utsände dessutom cirkulär med uppmaningar att bilda fackföreningar, men rörelsen gick dock mycket trögt och tog icke någon större fart förrän under år 1885, sedan centralkomitén till sitt förfogande fått en tidning, hvilken meddelade artiklar i fackföreningsfrågan, upprop till fackföreningars bildande och redogörelser för föreningarnes möten, hvarigenom uppmärksamheten började fästas på den nya arbetarörelsen. Den ena nya föreningen efter den andra bildades nu, och ehuru den stora mängden af arbetare visade likgiltighet för den samma, började dock

rörelsen att ga framåt. I föreningarne sysselsatte man sig i allmänhet endast med löpande ärenden och diskussioner. För sistnämnda ändamål tillsattes inom nagra föreningar diskussionsklubbar. Samtidigt hade en förening, som antog benämningen »Socialdemokratiska Klubben», för hvilken redogöres här nedan, lyckats förvärfva många anhängare inom fackföreningarna, synnerligast bland yngre arbetare, hvilka icke underlätto att i fackföreningarna göra bruk af hvad de vid den socialdemokratiska klubbens sammanträden inhemtat. Följden häraf var, att efterhand inom de största föreningarna uppstodo två partier, ett mera sansadt, som bestod af äldre, mera erfarne arbetare, och ett socialistiskt, hvilket icke gillade de asigter, som förfäktades af de äldre. Detta ledde till splittringar, hvilket till slut verkade hämmande på många arbetares nit för fackföreningsrörelsen, och under det att denna hade till syfte arbetarnes sammanslutning, pasingo i sjelfva verket inom densamma skarpa slitningar, hvilka slutligen fingo sitt uttryck i de olika elementen inom centralkomitén. Denna hade år 1885 betydligt tillväxt och nära halfva antalet af dess medlemmar bestod af personer, som förklarade sig sjelfva för socialister. Då på hösten samma år nytt program för fackföreningarna skulle uppgöras, och en komité för detta ändamål tillsattes, fick denna komité socialistisk pregel. Förslaget till det nya programmet blef färdigt i början af december månad, och den 9 i samma månad diskuterades detsamma i

Tab. Litt. D. Fackföreningarnas ställning i Stockholm den 1 oktober 1885.

Föreningens namn.	Stiftelseår och dag.	Medlemmar.		Inträdesavgift, kr.		Månadsavgift, kr.		Tillgångar, kr.				Styrelsens arvoden, kr.
		Föreningen.	Sjuk-kassan.	Föreningen.	Sjuk-kassan.	Föreningen.	Sjuk-kassan.	Fonder, kontant.	Sjuk-kassorna kontant.	Inventarier.	Summa.	
Bleck- och plåtslageriarbetarefackfören.	1881, nov. 1	58	58	4 50	1) —	1 00	—	1,145 69	—	44 —	1,189 69	—
Bokbinderiarbetareföreningen	1872, juni 14	182	182	3 —	1) —	0 83	—	4,659 83	—	3) 3,169 65	7,829 48	4) 50
Borstbinderiarbetarefackföreningen	1882, april 10	29	29	4 40	1) —	1 00	—	1,064 04	229 23	—	1,293 27	—
Eldarefackföreningen	1885, mars 29	49	20	2 25	—	0 08	0 83	41 91	61 —	30	132 91	—
Gjutarefackföreningen	1881, sept. 18	60	51	1 25	2 —	0 25	0 50	502 86	231 34	30	764 20	—
Jernarbetarefackföreningen	1884, dec. 14	30	2) —	1 25	—	0 50	—	—	—	—	—	—
Kakelugnsmakarefackföreningen	1883, maj 27	225	2) —	1 25	—	0 50	—	1,088 24	—	99 —	1,187 24	—
Kopparslageriarbetareföreningen	1885, juli 19	35	2) —	3 50	—	0 50	—	80 —	—	—	80 —	—
Maskinarbetareföreningen	1876, april 30	296	283	2 —	—	0 08	0 67	5,410 23	—	1,581 —	6,991 23	200
Murarefackföreningen	1885, juli 5	325	2) —	1 50	—	0 83	—	225 —	—	50 —	275 —	—
Ornamentsbildhuggareföreningen	1880, nov. 1	32	1) 32	2 —	2 —	0 17	0 75	564 46	—	20 —	584 46	—
Skandinaviska Tobaksarbetareförbundet	1884, maj 28	182	115	0 25	2 —	0 44	0 64	853 20	360 76	92 —	1,305 96	145
Skomakeriarbetareföreningen	1882, maj 26	265	5) 72	0 50	2 50	0 16	0 75	115 —	409 25	43 —	567 25	—
Skrädderiarbetareföreningen	1881, okt. 10	315	6) 120	0 50	4 —	0 35	0 75	1,441 42	1,468 31	111 —	3,020 73	290
Smedernas yrkesförening	1885, maj 31	31	2) —	1 —	—	0 50	—	40 50	—	—	40 50	—
Tapetserareföreningen	1876, febr. 17	48	48	5 —	1) —	0 75	—	2,141 62	—	20 —	2,161 62	4) 30
Träarbetareföreningen	1880, sept. 5	96	70	1 50	3 —	0 25	0 75	784 73	604 91	300 —	1,689 64	—
Tunnbinderiarbetareföreningen	1885, maj 31	49	2) —	1 —	—	0 25	—	12 19	—	22 —	34 19	—
Typografiska föreningen 7)	1846, okt. 3	273	273	2 —	1) —	0 50	—	9,804 36	—	7) 18,000	27,804 36	—
Typografiska tryckarnes fackförening ...	1885, aug. 23	42	2) —	1 —	—	0 50	—	—	—	—	—	—
Summa	—	2,622	1,353	—	—	—	—	29,975 28	3,364 80	23,611 65	56,951 73	715

1) Sjuk-kassan innefattas i sjelfva föreningen.

2) Någon sjuk-kassa är ännu icke bildad inom föreningen.

3) Föreningens bibliotek ingår i denna summa med 2,798 65.

4) Arvodet är anslaget åt kassören.

5) Skomakeriarbetarefören. sjuk-kassa bildades den 10 nov. 1884.

6) Skrädderiarbetareföreningens sjuk-kassa bildades den 14 jan. 1883.

7) I denna summa ingår både värdet af inventarierna och biblioteket.

*) Ombildades först under femårsperioden till fackförening i egentl. mening.

centralkomitén, då båda partierna enade sig om följande punkter, att utgöra en del af förslag till program för Stockholms fackföreningar:

1) Förkortning af arbetstiden till högst 10 timmar pr dag. Förbud för söndags-, helgdags- och nattarbete utom i särskilda, af lag bestämda undantagsfall.

2) Sunda och med hänsyn till arbetarnes säkerhet till lif och helsa ändamålsenligt inrättade arbetslokaler, samt tillsyn deröfver af tillsyningsmän, valde af arbetarne.

3) Obligatorisk olycksfalls-, sjukdoms- och alderdomsförsäkring genom bidrag af staten och arbetsgifvarne. Särskildt skadestånd af arbetsgifvaren, om olycksfall eller sjukdom inträffar genom hans försumlighet att, som sig bort, trygga arbetarnes lif och helsa.

Programfrågans vidare behandling uppsköts härpå till år 1886.

Innan striden mellan socialister och icke socialister uppstod inom centralkomitén, gälde för denna ett program, hvilket, såsom ofvan är nämnt, upptog flere socialistiska punkter. Komitén hade, oaktadt dess medlemmar ådagalade en viss räddhåga för ordet socialism, likväl icke underlåtit att träda i förbindelse med representanter för denna rörelse inom utlandet. I Köpenhamn hade på försommaren 1885 en »lock-out» uppstått inom maskinarbetarefacket. Då ordföranden för »Maskinarbetarnes förbund» hitkom för att intressera Stockholms arbetare för de utestängande danska smederna, föranstaltade centralkomitén ett möte i arbetareföreningens lokal, der denne uppträdde och redogjorde för »lock-out»en. Efter mötets slut företogs en insamling för de köpenhamnske arbetarne, och denna fortfor sedan någon

tid. Senare på året satte centralkomitén den tyske socialisten v. Vollmar i tillfälle att likaledes i arbetareföreningens lokal redogöra för den tyska socialdemokratien. Bland möten, som under 1885 utlystes och höllos af centralkomitén, må nämnas ett vid Ugglevikskällan, hvarvid fördelarne af fackföreningar diskuterades, samt ett annat i arbetareföreningen, der juryfragan behandlades. För att utreda arbetsklassens ställning, begärde centralkomitén på initiativ af sin sekreterare under sommaren 1885, att de olika föreningarna skulle inkomma med uppgifter om arbetstid, arbetslön m. m. inom de olika yrkena.

Under centralkomiténs och de olika fackföreningarnes tillvaro hafva några strejker, för hvilka förut är redogjort, inträffat i hufvudstaden. Med dessa synes centralkomitén likväl icke hafva tagit någon verksammare befattning. Beträffande föreningarna inom de olika yrkena, inom hvilka strejkerna egt rum, är redan nämnt, att träarbetarnes förening vid strejken bland träarbetarne år 1881 fick sitt medlemsantal ökad till 400. Föreningen lemnade då understöd åt dem af sina medlemmar, som i följd af strejken saknade arbetsförtjenst. Vid plåtslagarnes strejk 1884 genomdrefs, — med fackföreningens hjälp — en prislista, som ännu lär allmänt följas. Kakelugnsmakarefackföreningen uppgjorde också vid strejken 1884 detaljerade prislistor, men kunde ej förmå arbetsgifvarne att antaga desamma. Fackföreningarnas ställning mot slutet af år 1885 framgar af tab. Litt. D (å föregående sida).

Socialismen. Den förening, som, enligt hvad vid redogörelsen för fackföreningarna är omnämnt, under benämning af den *Socialdemokratiska Klubben* sökte att inom dessa föreningar vinna

Tab. Litt. E.

Stadsfullmäktigevalen

År.	Folk-mängd.	V a l h e r ä t t i g a d e .						R ö s t e t a l e t .								
		Deraf			I % af folkm. utgjorde de			Före nedsättningen.	Efter nedsättningen.	Ned-sättning, %.	Af det verkliga röstetalet (efter nedsättn.)			Medelantal röster per		
		Hela antalet.	röst-egande.	med förverkad rösträtt.	de senare i % af samtl.	valbe-rättigade.	röst-egande.				tillhörde röst-egande.	voro förver-kade.	Förver-kade i %.	För-verkad rösträtt.	röst-egande.	röstän-de. ¹⁾
1871.....	136,932	25,874	17,065	8,809	34.1	18.9	12.5	341,772	279,837	18.1	262,099	17,738	6.3	2.1	15.4	53.9
1872.....	139,896	26,751	17,070	9,681	36.2	19.1	12.2	356,623	286,810	19.6	269,538	17,272	6.0	1.8	15.8	53.5
1873.....	141,251	29,442	18,330	11,112	37.8	20.8	13.0	403,594	307,187	23.9	288,160	19,027	6.2	1.7	15.7	56.0
1874.....	143,307	34,992	19,322	15,670	44.8	24.4	13.5	441,515	331,433	24.9	307,717	23,716	7.2	1.5	15.9	53.1
1875.....	144,974	36,568	21,623	14,945	40.9	25.2	15.1	496,792	358,205	27.9	333,554	24,651	6.9	1.6	15.4	58.9
1876.....	147,522	37,180	21,919	15,261	41.1	25.2	14.9	519,449	383,689	26.1	354,437	29,252	7.6	1.9	16.2	52.8
1877.....	153,528	38,494	19,744	18,750	48.7	25.1	12.9	563,763	420,819	25.4	375,658	45,161	10.7	2.4	19.0	55.1
1878.....	161,722	39,849	22,923	16,926	42.5	24.6	14.2	585,137	434,295	25.8	392,907	41,388	9.5	2.4	17.1	54.4
1879.....	163,040	42,874	23,953	18,921	44.1	26.3	14.6	593,068	440,847	25.7	401,538	39,309	8.9	2.0	16.8	53.0
1880.....	167,868	43,519	21,701	21,818	50.1	25.9	12.9	614,675	458,288	25.4	409,240	49,048	10.7	2.2	18.9	53.4
1881.....	174,702	45,629	21,562	24,067	52.8	26.1	12.3	622,880	466,501	25.1	415,456	51,045	10.9	2.1	19.3	56.1
1882.....	182,358	46,199	22,117	24,082	52.1	25.3	12.1	661,813	490,528	25.9	439,424	51,104	10.4	2.1	19.9	45.6
1883.....	190,842	49,455	23,326	26,129	53.2	25.9	12.2	710,784	520,027	26.8	463,382	56,645	10.9	2.2	19.9	51.4
1884.....	200,781	51,729	24,283	27,446	53.0	25.7	12.1	746,634	549,877	26.3	483,012	66,865	12.2	2.4	19.9	35.0
1885.....	211,139	28,023	19,263	8,760	31.2	13.3	9.1	771,931	538,413	30.3	489,411	49,002	9.1	5.6	25.4	48.6

¹⁾ Med afdrag af ett ringa antal röstande, hvilkas röstetal ej kunnat vid den statistiska öfversigtens upprättande konstateras.

anhängare för sina sträfvanden, räknar sitt första ursprung från det folkmöte, som Annandag Jul år 1881 hölls i hufvudstaden, och hvars ledare under en vistelse i Tyskland och Danmark gjort bekantkap med de socialistiska lärorerna samt på detta möte, der han för första gången uppträdde inför hufvudstadens arbetare, sökte vinna anslutning till sina åsikter. Socialismen hade härmed bragts på tal, och den 8 januari 1882 hölls ett nytt arbetaremöte. Detta var sammankalladt på initiativ af flere framtående arbetare, och alla talare yttrade sig emot socialismen, hvarefter en resolution antogs, som förklarade dess läror olämpliga för svenska förhållanden.

Året derpå gjordes försök att från hufvudstaden utgifva den socialistiska veckotidningen »Folkviljan», af hvilken dock endast några nummer utkommo. Såsom en följd af nyssnämnda försök att vinna anhängare at den socialistiska rörelsen kan anses bildandet af den s. k. socialdemokratiska klubb, som den 8 augusti 1884 första gången sammanträdde i hufvudstaden. Denna klubb bestod ursprungligen af endast ett tiotal medlemmar och var att betrakta som ett enskildt sällskap, men antalet medlemmar ökades småningom under vintern 1884—85, och sammankomsterna blefvo slutligen offentliga. Vid årets slut uppgick antalet medlemmar till omkring 200. Redan under varen 1885 började klubben mera direkt söka inverka på den kroppsarbetande klassen. För detta ändamål höllos på olika ställen i stadens omgifningar s. k. agitationsmöten, vid hvilka det bestående klandrades, och utfall gjordes mot religionen såsom hinderlig för arbetarnes frigörelse, hvarjemte arbetarne eggades till afund och hat mot arbetsgifvarne. Detta tillvägagående gillades emellertid

icke af en del af klubbens medlemmar, hvilka satte sig emot det påbörjade agitationsarbetet och ville återföra klubben till att tillsvidare halla de vanliga diskussionsöfningarna, men dessa medlemmar visade sig snart utgöra klubbens mindretal och agitationsarbetet fört gick därför.

I redogörelsen för fackföreningarna är socialisternes försök att få dessa i sina händer redan omtaladt. Då de dervid mötte motstånd af de äldre arbetarne, som ogillade deras tillvägagående, eggades de ännu mera i sitt agitationsarbete, och mot slutet af sommaren 1885 bildades en förening för utgifvandet af en socialdemokratisk tidning, hvilken skulle öppet föra socialismens talan. En dylik tidning, kallad »Socialdemokraten», utgafs första gången den 25 september och utkom sedan hvarje vecka samt förde samma språk, som förut begagnats på de s. k. agitationsmötena. Tidningen hade af den nyssnämnda föreningen blifvit öfverlemnad at den socialdemokratiska klubben, som i sin ordning anförtrorde densamma at en medlem af den socialdemokratiska klubben såsom redaktör.

På hösten 1885 ändrade klubben namn och kallade sig »Stockholms socialdemokratiska förening» samt antog och gillade den 1 november samma år stadgar, hvilkas § 1 har följande lydelse:

»Föreningens ändamål är att i förbund med liknande föreningar i in- och utlandet verka för de socialdemokratiska idéernas utbredande och realiserande i öfverensstämmelse med det socialdemokratiska programmet, som kan sammanfattas i följande två punkter:

åren 1871—1885.

Antal personer.			Antal röster,			Personer med 1—10 röster. ¹⁾			Personer med 10—50 röster. ¹⁾			Personer med öfv. 50 röster. ¹⁾			År.
Röstegande.	Röstande.	De senare i %.	som egt att afgifvas.	som afgifvos.	De senare i %.	Röstegande.	Röstande.	De senare i %.	Röstegande.	Röstande.	De senare i %.	Röstegande.	Röstande.	De senare i %.	
17,065	691	4.05	262,099	38,629	14.7	?	?	?	?	?	?	?	?	?	1871
17,070	663	3.88	269,538	35,249	13.1	10,984	47	0.4	4,409	283	6.4	1,677	326	19.4	1872
18,330	626	3.42	288,160	34,883	12.1	12,233	63	0.5	4,459	249	5.6	1,638	311	19.0	1873
19,322	646	3.34	307,717	32,804	10.7	12,882	84	0.7	4,665	259	5.5	1,775	275	15.5	1874
21,623	615	2.84	333,554	35,900	10.8	14,700	51	0.3	5,005	228	4.6	1,918	330	17.2	1875
21,919	1,012	4.62	354,437	52,948	14.9	14,251	112	0.8	5,516	433	7.8	2,152	457	21.2	1876
19,744	937	4.75	375,658	51,443	13.7	11,938	115	1.0	5,458	352	6.4	2,348	466	19.8	1877
22,923	922	4.02	392,907	48,384	12.3	14,801	112	0.8	5,695	367	6.4	2,427	410	16.9	1878
23,953	1,227	5.12	401,538	64,998	16.2	15,543	132	0.9	6,004	532	8.9	2,406	562	23.4	1879
21,701	1,280	5.90	409,240	68,302	16.7	13,161	152	1.2	5,990	522	8.7	2,550	605	23.7	1880
21,562	909	4.22	415,456	50,085	12.1	12,882	90	0.7	6,107	360	5.9	2,573	443	17.2	1881
22,117	2,091	9.45	439,424	94,059	21.4	12,944	383	3.0	6,407	918	14.3	2,766	760	27.5	1882
23,326	1,276	5.47	463,382	64,802	14.0	13,717	167	1.2	6,707	519	7.7	2,902	575	19.8	1883
24,283	1,443	5.94	483,012	50,094	10.4	14,377	242	1.7	6,872	605	8.8	3,034	583	19.2	1884
19,263	2,674	13.88	489,411	128,621	26.3	9,001	398	4.4	6,951	1,165	16.8	3,311	1,084	32.7	1885

¹⁾ För år 1872 äro grupperna: 1—9, 10—49 och öfver 49. Summorna röstegande öfverensstämma ej fullt med hela antalet röstegande i det föregående, beroende deraf att för en del personer antalet dem tillkommande röster vid upprättandet af denna öfversigt ej kunnat konstateras.

»1) Afskaffande af alla privilegier, som bereda sysslolöshet och öfverflöd åt ett fåtal, trældom och brist åt flertalet af samhällets medlemmar.

2) Införandet af verklig jemlikhet, så att alla samhällsmedlemmar blifva fullkomligt lika delaktiga i de förmåner, som samhället kan erbjuda.

Under år 1885 lemnade föreningen strejkbidrag till brädgårdssarbetarne i Hudiksvall, till de genom en »lock-out» arbetslöse maskinarbetarne i Köpenhamn, till de under detta år här i staden strejkande arbetare samt till strejkande hamnarbetare i Göteborg.

Allmänna val. Längre har bland de mindre goda sidorna hos Stockholms befolkning räknats ett föga vaket intresse för allmänna angelägenheter. Under de år, som utgöra föremål för denna redogörelse, har otvetydigt härutinnan inträdt en förändring. Om än deltagandet i Stockholm uti samhällsangelägenheter ännu icke tål någon jemförelse med det motsvarande uti länder och orter med mera upprörda politiska eller sociala förhållanden, så torde dock kunna sägas, att början nu är gjord till uppkomsten äfven i Stockholm af det mera organiserade partiväsende, som gör till en nödvändighet att vid hvarje tillfälle söka föra de valberättigade mangrannt till rösturnorna. Ett betydelsefullt bevis på, huru långt denna organisation framskridit, lemnar det senaste allmänna riksdagsmannavalet den 12 januari 1885, och verkningarne af detta val visade sig tydligt uti det ovanligt lifliga intresse, hvarmed man omfattade de några månader senare hållna stadsfullmäktigevalen.

Då sålunda efter all sannolikhet en ny tid med nya fördringar och nya rön är att förvänta inom hufvudstadens offentliga lif, torde det icke vara ur vägen att här lemna en öfverblick af huru detta lif under de senare åren gestaltat sig, i hvad detsamma gifvit sig uttryck vid de allmänna valen. De mest omfattande och för hufvudstadens lokala förhållanden mest betydelsefulla af dessa äro:

Stadsfullmäktigevalen. Enligt K. förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862 är berättigad att i dessa val deltaga en hvar svensk undersåte, som är medlem af Stockholms kommun samt förbunden att till densamma erlägga skatt.

De inskränkningar som med afseende på faktiska omständigheter äro föreskrifna angående denna rösträtt äro, att från densamma är utesluten en hvar, som

ej råder öfver sig och sitt gods, — står under annans husbondevälde, — sin egendom till borgenärer afträdt och ej visat sig vara från deras kraf lagligen fri, — är för nesligt brott tilltalad, dömd eller under framtiden stäld, eller genom domstols beslut förklarad medborgerligt förtroende förlustig eller ovärdig att inför rätta föra annans talan.

Huru dessa stadganden yttra sig i verkligheten framgår af ofvanstående tab. Litt. E. öfver stadsfullmäktigevalen, enligt hvilken antalet valberättigade, före de senaste ändringarne i bevillningsförordningen, utgjorde fullt *en fjerdedel* af hela folkmängden. Härutinnan är alltså den allmänna rösträtten erkänd till en utsträckning, som knappast torde kunna mycket öfverskridas, helst då, såsom bekant, en egenhet för den svenska kommunalstyrelsen är att ej ens kvinnor äro uteslagna från valrätten.

Förverkat sin rösträtt har enhvar, som häftar för ogulda kommunalutskylder.

Denna lilla passus uti lagbestämmelsen nedsätter med ens det verkliga antalet röstberättigade till mindre än hälften.¹⁾ Beklagligtvis har nemligen under de senast gångna femton åren detta förhållande i hög grad försämrats, så att medan år 1871 endast 34 % af denna anledning förverkat sin rösträtt, detta år 1884 var fallet med ej mindre än 53 %, ett förhållande, som utan tvifvel i viss mån föranledts af den mindre goda ekonomiska ställningen, men säkerligen också utvisar en växande liknighet för fullgörandet af medborgerliga skyldigheter, bjert afstickande mot det allt lifligare begäret att tillvarata medborgerliga rättigheter.

Det verkliga antalet röstberättigade vid 1884 års val utgjorde alltså omkring 24,000 personer, eller ungefär 12 % af folkmängden.

Vid valet eger hvarje röstberättigad att rösta i mån af sin påförda bevillning efter andra artikeln, på så sätt, att hvarje hel kronas bevillning gifver *en* röst; dock må ingen ega högre röstetal än 100, hvilket efter 1 % bevillning är det röstetal som motsvarar 10,000 kronors uppskattad inkomst. Hela det antal röster, som skulle fått beräknas, om icke sistnämnda inskränkning förefunnits, uppgick år 1871 till 341,772 eller något mer än 13 på hvarje valberättigad, och år 1884 till 746,634 eller omkring 14½ på hvarje valberättigad.

Till följd af nedsättningen till 100 röster för alla som egentligen haft att beräkna ett högre röstetal, sjönk det verkliga antalet röster år 1871 till 279,837 och år 1884 till 549,877, eller begge åren ungefär 11 på hvarje valberättigad. — I % af hela röstetalet utgjorde år 1871 den nämnda nedsättningen 18 %, steg sedan hastigt och oafbrutet till och med år 1875, då den uppgick till nära 28 %, men höll sig sedan dess mycket konstant mellan 25 och 27 %. Utan tvifvel lemna dessa procenttal en mycket god upplysning angående det ekonomiska tillståndet, åtminstone hvad angår konjunkturerna för den större industrien.

Trots att under de senare åren mer än halfva antalet valberättigade personer hade förverkat sin valrätt, utgjorde dock de förverkade rösterna år 1884 endast 12 % af samtliga (mot 6½ % år 1871). Häraf framgår tydligt, hvad som ock säger sig sjelft, att det egentligen är de för en mindre inkomst uppskattade som undandraga sig att betala sina kommunalutskylder; också hade de som förverkat sin rätt i medeltal ej egt mer än 1½ à 2½ röster, medan röstetalet för dem, som betalt sina utskylder och således behållit sin valrätt, uppgått till 15 à 20 på hvarje. Äfven dessa tal gifva omisskänneligen intyg om det allmänna välståndets vaxlingar. — Sålunda var under det i ekonomiskt hänseende lyckliga året 1874 medelröstetalet pr förverkad rösträtt endast 1½, utvisande att detta år endast de synnerligen lågt taxerade voro ur stånd att fullgöra sina skyldigheter, men under de sista åren steg detta tal till 2½, hvadan till denna kategori nu ock måste räknas åtskillige, som upptagits till en något högre inkomst.

Hela röstetalet för dem, som verkligen egde utöfva rösträtt, uppgick år 1871 till 262,099 eller 15½ pr röstegande och år 1884 till 19½ pr d.o. Medeltalets tillväxt föll helt och hållet på tiden efter 1875 och var till en stor del beroende derpå att ett allt större antal af de lägst taxerade förverkat sin rösträtt.

¹⁾ Den följande redogörelsen afser tiden till och med 1884; året 1885 med dess till följd af den ändrade bevillningsförordningen afvikande förhållanden skall behandlas särskildt.

Genom höjandet af existensminimum uti den nya bevilningsförordningen sänktes de vid stadsfullmäktigevalen valberättigades antal i högst betydlig mån. I stället för nära 52,000 år 1884 uppgick antalet år 1885 blott till 28,000. De afgångne utgjordes emellertid synbarligen till vida största delen af personer, som i alla fall icke skulle betalt sina utskylder och således likväl förverkat sin rösträtt. Det *verkliga* antalet röstberättigade sjönk nemligen blott från 24,000 till 19,000. Medelröstetalet för hvar och en af dessa höjde sig från 20 till 25. Hela röstetalet sänktes icke, om än stegringen var mycket minskad (489,411 röster, som verkligen egt att afgifvas år 1885, mot 483,012 år 1884). Medeltalet röster pr förverkad rösträtt steg från 2.4 till 5.6.

I valen deltagande. Af de 17,070 personer, som vid valen 1872 — det första för hvilket man har mera detaljerade uppgifter — egde rätt att uti desamma deltaga, infunno sig vid valurnorna 663 eller 3.88 %. Af de 269,538 röster, som egt att afgifvas, afgafvos 35,249 eller 13.1 %. Dessa förhållanden återkommo med ringa vexlingar vid de flesta öfriga val under återstoden af årtiondet, och de ådagalägga visserligen en kommunal liknøjdhed, hvartill man i fråga om en så stor stad sannolikt förgäfvos skall söka ett motstycke.

Synnerligen belysande äro emellertid de ofvanstaende talen derigenom att de gifva ett medelröstetal at hvarje röstande af ända till 53 å 54 röster, under det att medeltalet för de röstegande i sjelfva verket var ej fullt 16. Detta visar uppenbarligen att det egentligen var de högre uppskattade, som deltog uti valet, och detta vinner full bekräftelse af de specifikationer, som tabellen vidare innehåller. Af dessa framgår att af de nära 11,000 röstegande, som hvardera egde 1 å 9 röster, infunno sig 47, af de 4,400 som egde 10 å 49 röster deremot 283 eller 6 å 7 %, samt af de nära 1,700 som räknade 50 röster eller derutöfver 326, eller inemot 20 %. Äfven dessa förhållanden återkommo med ringa vexlingar under en lang följd af år. Dock märker man tydligt, att intresset var något lifligare vid de stadsfullmäktigeval,

som följde närmast efter ett allmänt riksdagsmannaval till andra kammaren.

Först stadsfullmäktigevalet år 1882 bringar i nagon mån ett afbrott, — äfven detta följande näst efter ett allmänt riksdagsmannaval. Procenten af deltagande uppgick i allt till 9½ och hann äfven inom den lägsta gruppen (se tabellen) till 3 %, medan den mellersta nådde 14 och den öfversta 27 å 28 %. De bada följande årens val återsjönko emellertid fullständigt till det gamla tillståndet, dock inom den lägsta gruppen något mindre, än uti de bada öfriga.

Vid 1885 års val var deltagandet betydligt lifligare än någon gång förut. Inemot 14 % af de röstberättigade aflemnade sina röstsedlar, ett procenttal, som visserligen är mycket ringa i och för sig, men dock nära nog hälften högre än det förut uppnadda maximum. Inom gruppen med lägsta röstetalet deltog denna gång 4.4 % i valet, inom den mellersta gruppen 16.8 % och inom den högsta 32.7 %. I följd af de betydande förändringarne uti valmanskares sammansättning lata sig i öfrigt inga jemförelser med föregående år göra.

Riksdagsmannavalen. Riksdagsordningens allmänna bestämmelser angående valrätt vid val till Riksdagens andra kammare hafva med afseende å sin tillämpning i Stockholm icke varit föremål för någon större meningsskiljaktighet, förrän vid 1884 års val olika åsikter framträdde angående rätta förståendet af uttrycket »häftar för oguldna kommunalutskylder». För de åtgärder, hvilka genom tvisten härom föranleddes, redogöres närmare uti det följande.

Vid 1869 års allmänna val, jfr *Tab. Litt. F*, funnos i Stockholm 7,914 valberättigade personer, vid 1884 års val åter (januari 1885) ej mindre än 15,241 eller 93 % flere. Folkmängden hade under mellantiden vuxit endast med 48 %; de valberättigade utgjorde år 1869 endast 6.02 % af folkmängden, men år 1884 ej mindre än 7.84 %.

Denna betydliga tillväxt uti de valberättigades antal motväges emellertid, åtminstone delvis, deraf att allt flere genom att

Tab. Litt. F.

Samfälda valen till Riksdagens andra kammare åren 1866—1884.

Vid valet år	Folk-mängd ¹⁾	Riksdags-män.	Valberättigade.					I valet deltagande.		Personer med vid stadsfullmäktig-val:								
			Hela antalet.	Deraf			Verkl. röstegande i % af folk-mängden.	Hela antalet.	% af röstegande.	1—10 röster ²⁾ .			11—50 röster ²⁾ .			Öfver 50 röster ²⁾ .		
				röstegande.	ej röstegande.	de senare %.				Röstegande.	Röstande.	%.	Röstegande.	Röstande.	%.	Röstegande.	Röstande.	%.
1866.....	133,361	13	?	?	?	?	?	3,110	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
1869.....	131,400	13	7,914	7,001	913	11.5	5.33	3,243	46.3	?	?	?	?	?	?	?	?	?
1872.....	133,512	13	7,886	7,392	494	6.3	5.34	3,398	46.6	2,629	785	29.8	3,382	1,663	49.2	1,381	941	68.1
1875.....	150,446	15	9,287	8,799	488	5.3	5.85	3,835	43.6	3,286	950	28.9	3,925	1,838	46.8	1,588	995	62.7
1878.....	165,677	16	11,138	10,313	825	7.4	6.22	4,918	47.6	3,460	1,099	31.8	4,852	2,418	49.8	2,001	1,262	63.1
1881.....	168,775	16	12,359	10,479	1,880	15.2	6.21	6,228	59.4	3,340	1,613	48.3	5,015	3,075	61.3	2,124	1,506	70.9
1884 ³⁾	194,469	19	15,241	11,416	3,825	25.0	5.87	8,261	72.4	3,729	2,555	68.5	5,286	3,782	71.6	2,401	1,891	78.8

¹⁾ Folkmängden vid föregående års slut, enligt presterskapets uppgifter, hvilken folkmängdssiffra är den för riksdagsmannaval fastställda.

²⁾ För år 1872 äro grupperna: 1—9, 10—49 och öfver 49.

³⁾ Talen afse valet af den 12 januari 1885 (det ursprungliga valet af den 26 september 1881 upphäfdes).

försumma kommunalutskyldernas erläggande förlora sin rösträtt. År 1869 var detta fallet med 11.5 % af samtliga valberättigade; år 1875, efter några i ekonomiskt hänseende utomordentligt gynsamma år, hade talet sjunkit till 5.3 %, men år 1881 hade det nått 15.2 %, och när äntligen vid valet i januari 1885 en strängare praxis begynte tillämpas, steg antalet af dem, som på detta sätt förverkat sin rösträtt, ända till 25 %.

Det verkliga antalet röstberättigade, som år 1869 utgjort 7,001 personer, hade därför år 1885 endast ökat till 11,416 eller med 63 %. Dock öfverträffar äfven denna tillväxt ej obehörligt den samtida folkökningen, som blott uppgått till 48 %. År 1869 voro 5.33 % af folkmängden verkligt röstberättigade, men år 1885 (i januari) 5.87 % (år 1878 6.22 %).

De verkligt röstberättigades antal fördelade sig nedanstående år på följande sätt efter yrke och samhällsställning:

	År 1880.	År 1885.	Tillväxt %.
Akademiprofessorer, akademiadjunkter, artister, arkitekter, ingenjörer, literatörer, tidsningsutgivare eller läkare.....	637	785	23 %
Brusegare, landtbrukare eller husegare.....	199	238	20 "
Bolagskorporationers eller kommuners tjänstemän	340	258	— 24 "
Civile, militäre, ecklesiastik- och hofstjänstemän	2,071	2,119	2 "
Fabrikanter, grosshandlare, handlande.....	1,866	2,062	10 "
Handverkare.....	1,171	1,319	13 "
Näringsidkare utom ofvan uppgifne.....	978	1,113	14 "
Bokhållare eller handelsbetjente.....	1,181	1,316	11 "
Skollärare.....	216	225	4 "
Underbefäl eller poliskommissarier.....	192	183	— 5 "
Öfverkonstaplar eller konstaplar vid polisen.....	230	281	22 "
Vaktbetjente eller enskilde tjenare.....	679	826	22 "
Arbetsföreståndare, gesäller eller arbetare.....	548	697	27 "
Obekante.....	5	4	—
Summa	10,313	11,416	11 %.

Den jemförelsevis ringa tillväxten af 11 % mellan åren 1880 och 1885 (folkökningsprocenten var mer än dubbelt högre) har sin grund i den redan omnämnda strängare praxis, som vid det senaste riksdagsmannavalet gjorde sig gällande i fråga om uteslutande af dem, som häftade för oguldna kommunalutskylder.

Deltagandet uti riksdagsmannavalet har varit öfver all jemförelse lifligare än vid stadsfullmäktigevalen; sidoställer man med de allmänna riksdagsmannavalet resp. närmast efterföljande val till stadsfullmäktige, finner man följande tal:

Af de röstberättigade deltog i valet, %

År ¹⁾ .	Riksdagsmannavalet.	Stadsfullmäktigeval.
1869.....	46.3 %	7.1 %
1872.....	46.0 "	3.4 "
1875.....	43.6 "	4.6 "
1878.....	47.6 "	5.1 "
1881.....	59.4 "	9.5 "
1885.....	72.4 "	13.9 "

I fråga om begge slagen af val utvisar den senaste femårsperioden ett vida allmännare deltagande än som någonsin förut försports.

Egendomligt är att, ehuru vid riksdagsmannavalet, såsom bekant, hvarje röstberättigad eger endast *en* röst, deltagandet uti

¹⁾ För stadsfullmäktigevalen i hvarje fall (utom det sista) det år som följde närmast efter här angifna.

valet dock tydligen äfven här länge var lifligast inom de förmögnare samhällsklasserna, såsom framgår af följande tal:

I % af de röstberättigade inom hvarje grupp deltog i riksdagsmannavalet af dem som vid *stadsfullmäktigeval* egde

År.	1—10 röster.	11—50 röster.	Öfver 50 röster.
1872.....	29.8 %	49.2 %	68.1 %
1875.....	28.9 "	46.8 "	62.7 "
1878.....	31.8 "	49.8 "	63.1 "
1881.....	48.3 "	61.3 "	70.9 "
1885.....	68.5 "	71.6 "	* 78.8 "

År 1872 var deltagandet alltså uti den mellersta gruppen 65 % högre än uti den lägsta, och uti den högsta gruppen igen 38 % högre än uti den mellersta. Dessa proportioner fortlevde ungefärligen oförändrade ännu vid valet år 1878; vid de båda sedan hallna har ställningen emellertid förändrat sig betydligt. Vid valet i januari 1885 voro skiljaktigheterna nästan utplånade, särskildt mellan de båda lägsta grupperna inbördes.

Märkligt riksdagsmannaval. Efter en mer än vanligt liflig valrörelse förrättades den 26 september 1884 val för utseende af nitton representanter för Stockholms stad i Riksdagens andra kammare för tiden från och med den 1 januari 1885. Öfver detta val, som utmärkte sig för stor lifaktighet, anfördes den 6 oktober förstnämnda år hos Öfverståthållareembetet besvär, hvori yrkades upphäfvande af hela valet och förordnande om nytt val på den grund

1:o) att i röstlängden upptagna personer, hvilka såsom utländingar eller på grund af tillfälligt hinder enligt grundlagen icke varit röstberättigade, tillåtits att deltaga i valet;

2:o) att röstlängderna vid valet icke blifvit följda, utan personer, angående hvilka i de justerade röstlängderna funnits anteckning, utmärkande att de icke varit valberättigade, fått vid valet afgifva röstsedlar;

3:o) att bland desse senare, oaktadt den i vallängderna anmärkta obehörighetsgrund varit den, att de häftade för obetalda kommunalutskylder, personer funnits, som fått deltaga i valet på grund af företedt qvitto å betalda kommunalutskylder för år 1883, ehuru de vid valet häftade för obetalda stadsutskylder för föregående år; samt

4:o) att sålunda deltagit i valet icke röstberättigade till det antal, att det måste anses hafva inverkat på hela valets utgång, helst de af dessa personer afgifna valsedlars lydelse icke kunde vara känd. Sedan besvären i föreskrifven ordning blifvit utställda till förklaring, meddelade Öfverståthållareembetet den 23 ofvannämnde oktober utslag, och emedan icke utredt vore, att någon person, som afträdt sin egendom till konkurs och icke visat sig vara från sina borgenärers kraf fri, fått deltaga i valet; samt beträffande de personer, angående hvilka klaganden i besvären uppgifvit att de först vid valtillfället visat sig hafva erlagt dem påförda kommunalutskylder för år 1883, verkan af den anteckning, som i röstlängden funnits derom, att de häftade för oguldna stadsutskylder för nämnda år, måste genom utskyldernas erläggande före valet anses hafva blifvit undanröjd, och desse personer till följd deraf jemväl blifvit af vederbörande å magistratens vägnar i röstlängden betecknade såsom röstberättigade, mot hvilket förfarande något i lag stadgad förbud icke förefunnes; alltså och då medelst embetsintyg, hvilket på Öfverståthållareembetets föranstaltande tillförordnade kamereraren i afdelningen

för uppbördsärenden den 17 oktober 1884 afgifvit, det i fråga om de personer, hvilka enligt klagandens uppgift deltagit i valet, oaktadt de icke guldit 1882 års kommunalutskylder, blifvit adaglagddt, att de på grund af fattigdom fått afkortade sina för sistnämnda år oguldna utskylder, för hvilka de följaktligen icke kunde anses hafva vid valtillfället vidare häftat, blefvo klagandens anmärkningar i besvären härutinnan af Öfverståthållareembetet lemnade utan vidare afseende, men alldenstund af de vid handlingarna fogade bevis likasom af magistratens förklaring funnes utredt, att fem i utslaget namngifna personer icke voro svenske undersåtar, men likväl fått deltaga i valet, på hvilket utgång deras obehörigen afgifna röster kunnat inverka vid det förhållande, att den person, hvilken af magistraten antagits vara till riksdagsman vald med lägsta röstetalet, 3,681 röster, endast erhållit två röster mer än de två personer, som näst efter honom undfått de flesta rösterna eller hvardera 3,679; för den skull och emedan genom valet icke hela det antal af nitton riksdagsmän, som jemlikt riksdagsordningens § 13, jemförd med § 25, bort på en gång väljas, funnes vara i laglig ordning utredt, samt följaktligen valet i dess helhet måste anses ogildt, pröfvade Öfverståthållareembetet i förmågo af nyssnämnda lagrum samt med stöd af riksdagsordningens § 14 och 9 § i Kungl. förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862 lagligt att med upphäfvande af öfverklagade valet förordna, att nytt val skulle i laga ordning anställas för utseende af nitton ledamöter i Riksdagens andra kammare för tre år, räknadt från och med den 1 januari 1885.

Uti detta utslag söktes hos Eders Kungl. Maj:t ändring dels af den person, som hos Öfverståthållareembetet öfverklagat valet, och hvilken yrkade, att jemväl hans af Öfverståthållareembetet utan afseende lemnade anmärkningar måtte vardas godkända, dels af fyra andra personer. Af desse yrkade en, att da efter afräkning af 310 obehörigen afgifna röster åtta af de valde erhållit mindre antal röster än som tillfallit andra personer, hvilka icke förklarats vara valde, nytt val af åtta ledamöter i stället för nyssnämnde valde personer måtte förordnas skola ske; en, att det öfverklagade valet måtte fastställas eller ock omval föreskrifvas endast i fråga om den af de valde, som erhållit det minsta antalet röster; en, att valet måtte vardas i dess helhet fastställt; samt en, att nytt val måtte förordnas endast efter den med lägsta antalet röster valde, såvida de mot hans val framställda anmärkningar vunne afseende.

Genom nädigt utslag den 18 november 1884 fann Eders Kungl. Maj:t dels att den omständighet, att för de personer, hvilka först vid valtillfället visat sig hafva betalt de dem för år 1883 påförda kommunalutskylder, i den justerade vallängden förut funnits antecknad, att samma utskylder varit oguldne, icke lagligen utgjort hinder för nämnda personer att derest de eljest varit valberättigade, i röstning deltaga, dels ock att Öfverståthållareembetet, utan afseende dera att fem i Öfverståthållareembetets utslag namngifna personer varit i röstlängden sasom valberättigade uppförde, egt befogenhet att pröfva deras behörighet i nämnda hänseende. Beträffande öfriga fullföljda fragor förekomme att, enligt hvad ostridigt vore, en del af de personer, som, på sätt ofvan förmäles, vid valtillfället visat qvitto öfver erlagda kommunalutskylder för 1883, äfvensom andra sasom valberättigade ansedde personer, till ett antal af tillsammans tjugutta, icke till fullo guldit de dem för år 1882 påförda kommunal-

utskylder; och emedan hvarken genom det af Öfverståthållareembetet aberopade intyg, att sistnämnda personers allmänna utskylder för år 1882 blifvit dels inbetalda, dels afkortade på grund af fattigdom, eller eljest vore styrkt, att den icke inbetalda delen af nämnda kommunalutskylder blifvit af vederbörande kommunalmyndighet efterskönt, så att kommunen derför icke vidare hos de skattskyldige egde någon fordran; ty och som följaktligen dessa personer, fastän de erlagt de dem för år 1883 påförda kommunalutskylder, likväl måste antagas hafva vid valet häftat för oguldna dylika utskylder och således varit oberättigade att valrätt utöfva samt upplyst vore, att ofvan bemälda fem personer icke voro svenske undersåtar och således icke heller egt att i valet af riksdagsmän deltaga; alltså och då följaktligen vid valet afgifvits och beräknats röstsedlar utaf icke valberättigade personer till sådant antal, att visshet saknades, huruvida, derest dessa icke i valet deltagit, samtliga de nitton personer, som nu ansetts hafva erhållit de flesta rösterna, då varit till riksdagsmän utsedde, samt något af de fall, då enligt riksdagsordningen val af en eller flere riksdagsmän till fyllande af uppkomna ledigheter särskildt får ega rum, nu icke voro för handen, pröfvade Kungl. Maj:t lagligt fastställa Öfverståthållareembetets beslut, hvarigenom med upphäfvande af öfverklagade valet, blifvit förordnad, att nytt val skulle i laga ordning anställas för utseende af nitton ledamöter i Riksdagens andra kammare för tre år, räknade från och med den 1 januari 1885.

Med hänsyn till de skäl, på grund af hvilka Eders Kungl. Maj:t salunda upphäft detta riksdagsmannaval, föreskref Öfverståthållareembetet, att en granskning af röstlängderna skulle företagas. Vid denna granskning hade man att eftersöka och förteckna de personer, som under de tio senaste åren blifvit försatta i konkurs. Vidare de personer, som för något af de tre senaste åren ej betalt kommunalskatt, samt slutligen de personer, som befunno sig i omyndighetstillstånd, saknade medborgerligt förtroende eller ej voro svenske medborgare. Ett par af dessa namnlister upptogo flere tusen namn. Ytterligare gälde det att uppsöka de personer, som dels fått sina konkurser afskrifna, dels varit upptagne sasom röstberättigade, ehuru deras konkurser ännu fortgingo, och dels varit upptagne sasom röstberättigade, ehuru de icke betalt sina kommunalutskylder för alla de senaste tre åren. Resultatet af detta arbete föreligger i följande statistiska uppgift å antalet personer, som i vallängderna förut upptagits sasom röstberättigade, men som vid vallängdernas komplettering befunnits sakna rösträtt till följd af

a) obetald kommunalskatt	554
(deraf 74 i Nikolai, 57 i Klara, 75 i Jakobs och Johannes, 111 i Adolf Fredriks och Kungsholms, 108 i Ladugårdslands, 73 i Maria och 56 i Katarina församlings vallängd).	
b) konkurstillstånd	86
(deraf i samma församlingar resp. 15, 16, 10, 9, 17, 8 och 11),	
c) omyndighetstillstånd	34
(deraf i nämnda församlingar resp. 5, 4, 4, 1, 14, 2 och 4),	
d) bristande medborgerligt förtroende	1
e) saknad af svensk medborgarrätt	50
(deraf i samma församlingar resp. 7, 5, 16, 5, 10, 1 och 6).	
Summa 725.	

Af desse hade, enligt hvad utröntes, 330 personer deltagit i det upphäfdade riksdagsmannavalet.

På grund af Eders Kungl. Maj:ts ofvan omförmälda nädiga utslag egde förnyadt riksdagsmannaval rum den 9 januari 1885.

Påföljande dag inlemnades till magistraten en skrift, deri yrkades, att enär en af de valde befunnits häfta för obetalda kommunalutskylder för åren 1877 och 1878 till kommun i landsorten, alla de med sagda persons namn försedda valsedlar måtte förklaras ogiltiga; men vid bekantgörande af valet den 12 i samma månad förklarade sig magistraten icke hafva funnit skäl att gilla detta yrkande. Valet öfverklagades härpå hos Öfverståthållareembetet under yrkande, att da de vid valet begagnade röstlängder icke varit upprättade i öfverensstämmelse med de föreskrifter, som innehållas i 17 § riksdagsordningen och 6 § i Kungl. förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862, samt en af de valde icke förr än den 10 januari 1885 betalat förfallna utskylder till uppgifna kommun i landsorten för åren 1877 och 1878 och i följd deraf icke varit på grund af 14 § riksdagsordningen, jemförd med 11 § i Eders Kungl. Maj:ts nädiga förordning om kommunalstyrelse i Stockholm till riksdagsman valbar, Öfverståthållareembetet måtte förklara valet ogiltigt och förordna om anställande af nytt val, eller att, i händelse detta yrkande icke kunde bifallas, alla vid valet afgifna röstsedlar, som upptaga ofvannämnda persons namn, måtte förklaras ogiltiga och sammanräkning företagas af deras namn, som funnos på de öfverblifna röstsedlarna upptagna.

Uti utslag den 30 januari 1885 yttrade Öfverståthållareembetet att, enär jemlikt 17 § i riksdagsordningen vid val till riksdagsman skola tjena till efterrättelse de för kommunerna gällande röstlängder, samt af innehållet i 6 § af Kungl. förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862 framginge, att dylik röstlängd för Stockholm icke gäller till efterrättelse, förrän densamma i och för val af stadsfullmäktige hallits för de röstegande tillgänglig och, i händelse af framställda anmärkningar, blifvit af magistraten pröfvad; men i fråga om den röstlängd, för hvilken 1884 års taxering borde ligga till grund, ett dylikt förfarande så mycket mindre kunnat ega rum, som val af stadsfullmäktige i Stockholm skall jemlikt 8 § i ofvannämnda förordning verkställas i mars månad hvarje år; ty och som efter det Kungl. Maj:t genom utslag den 18 november 1884 med upphäfvande af det den 26 förutgångna september förrättade val för utseende af nitton ledamöter för Stockholms stad i Riksdagens andra kammare för en tid af tre år, räknadt från och med den 1 januari 1885, förordnat om anställande af nytt val, någon annan röstlängd icke kunnat blifva till efterrättelse gällande, än den, som vid det upphäfdva valet varit följd, samt denna röstlängd jemväl blifvit, med iakttagande af de af Kungl. Maj:ts ofvannämnda utslag föranledda rättelser, vid öfverklagade valförrättningen tillämpad; alltså och då den emot uppgifne persons valbarhet gjorda invändning, att han ännu å valdagen icke i vederbörlig ordning guldit honom för åren 1877 och 1878 påförda utskylder till namngifven stad, icke förtjenade afseende vid det förhållande, att det i 11 § af Kungl. förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862 för utfölvande af valrätt stadgade vilkor att ej häfta för oguldnas stadsutskylder måste antagas afse allenast utskylder till Stockholms stad, funne Öfverståthållareembetet skäligt att, med ogillande af besvär, fastställa öfverklagade valet.

Klaganden anförde emot detta utslag underdåniga besvär, i anledning hvaraf Eders Kungl. Maj:t genom nädigt utslag den 2 mars 1885 förklarade, att enär förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862, hvori föreskrifves i 6 §

att magistraten skall, sedan taxeringslängden blifvit af pröfningskomitén granskad, lata med ledning deraf upprätta röstlängder för de särskilda valkretsarne, deremot i fråga om tiden, inom hvilken röstlängderna böra upprättas och till granskning framläggas, icke innefattar annan bestämmelse än den, som kan anses följa deraf, att röstlängderna äro afsedda att begagnas vid det allmänna val till stadsfullmäktige, som enligt 8 § skall hvarje år i mars månad verkställas, samt af omförmälda stadganden följde, att vid ifrågavarande den 9 januari 1885 förrättade riksdagsmannaval, då röstlängder grundade på 1884 års bevilningstaxering ännu icke voro upprättade, bort, på sätt som skett, användas de med ledning af 1883 års taxering uppgjorda röstlängderna, hvilka vid tiden för det öfverklagade riksdagsmannavalets förrättande voro att anse såsom för kommunen gällande; alltså och på de af Öfverståthållareembetet i fråga om förut omförmälda persons valbarhet anförda grunder fann Eders Kungl. Maj:t icke skäl att i Öfverståthållareembetets utslag göra ändring.

1) **Vägörenheten** i hufvudstaden har under denna period i de mest skilda former verkat med en lifaktighet, som med rätta kan sägas göra medkänsla för likars nöd och offervillighet vid dess afhjelpande till ett utmärkande drag hos Stockholms befolkning. En redogörelse för de olika sätt, på hvilka denna vägörenhet mera offentligt funnit sitt uttryck, meddelas såväl genom ömmanandet längre fram i denna berättelse af de för detta ändamål bildade föreningar, som ock genom tillägg i **Tab. N:o 8** af de under perioden tillkomna fromma stiftelser. En art af vägörenhet, hvilken, såsom stödd nästan uteslutande på frivilliga gåfvor, icke tillhör någon af förenämnda tvenne kategorier och angående hvilken i följd deraf Öfverståthållareembetet anser ett meddelande böra här lemnas, är inrättandet af nattherbergen för husvilla af båda könen.

Nattherbergen för män. Det äldsta af dessa herbergen är det, som den 1 november 1881 öppnades i huset N:o 14 vid David Bagares gata och som, uteslutande underhållet af den enskilda vägörenheten, inrymmer 35 husvillor nattgäster. En del af desse erhålla fritt qvällsmal, nattlogis och frukost, mot det att de på morgnarna saga och hugga ett visst quantum ved, andre ater betala en afgift af 10 öre och erhålla derför nattlogis samt på morgonen bröd och dricka.

Stiftelsen »**Hem för de elände**» anordnade på hösten 1882 ett nattherberge inom stiftelsens egendom N:o 73 Hornsgatan. I detta herberge erhålla de husvilla, efter urval, som bland dem hvilka anmäla sig verkställas med biträde af traktens polis, vid ankomsten till herberget klockan 7 om aftonen bad och qvällsvard samt nattlogis och om morgonen frukost, hvarjemte de under natten få sina gångkläder uti en särskild förbränningsugn befriade från ohyra. Såsom någon ersättning för dessa fördelar förrätta nattgästerna, innan de aflägsna sig på morgnarna, ett par timmars arbete med vedsägning eller annan sysselsättning för hemnets räkning. Herberget, till hvilket Stockholms stads fattigvårdsnämnd under åren 1884—85 lemnat ett årligt bidrag af 500 kronor, hade under år 1885 inlogerat 5,455 husvilla manspersoner.

Ett tredje nattherberge för husvilla män är sedan den 1 oktober 1885 på stadens bekostnad anordnad inom egendomen N:o 36 vid Kammakaregatan, hvarest Adolf Fredriks polisstation

är belägen. Tillträdet till herberget, som är stäldt under uppsigt af traktens polis, är afgiftsfritt.

Nattherberge för kvinnor. Ett dylikt är under benämning »nattasyl för kvinnor» sedan den 24 januari 1884 öppnadt i huset N:o 9 vid Riddaregatan. Medel till detta herberge hafva åstadkommits genom frivilliga gåfvor samt insamlingar från franska reformerta kyrkan. Under år 1885 hade herberget begagnats af 974 kvinnor, af hvilka 213 genom herbergets försorg erhöello tjenst eller arbete. Afgiften är frivillig.

Härjemte finnes i huset N:o 17 vid Kungsgatan ett **herberge för tjenst- och arbetssökande unga kvinnor**, och i skilda delar af staden **adresskontor för unga arbeterskor**, alla tillkomna i ändamål att utau egen vinst skaffa för tillfället arbetslösa unga kvinnor platser eller arbete, — samt inom de särskilda församlingarna inrättningar för bespisande af fattiga skolbarn m. m.

e) Idrott. Det intresse, hvarmed hufvudstadens befolkning under perioden emfattat idrotten i dess olika grenar, har på ett i ögonen fallande sätt icke blott gifvit sig tillkänna vid täfningar och uppvisningar af äldre idrottsföreningar, utan jemväl och i ännu högre grad framträdt i den lifliga anslutning, som de under perioden stiftade föreningar för idrottsöfningar lyckats tillvinna sig.

Vid förra femårsperiodens slut verkade inom hufvudstaden följande sällskap och föreningar för befrämjande eller idkande af idrott, nemligen: Stockholms simsällskap (stiftadt 1827), Svenska jägarförbundet (st. 1831), Kungl. svenska segelsällskapet (st. 1832), Lidingö segelsällskap (st. 1865), Föreningen för befrämjande af skolungdomens vapenöfningar (st. 1866), Kungl. skridskoklubben (st. 1869), Segelsällskapet Svearne (st. 1870), Stockholms skidlöpareklubb (st. 1871), Stockholms gymnasi gymnasitiska sällskap (st. 1872), hvilket sällskap vid gymnasi upp-lösning ändrade sin benämning till Gymnastiska sällskapet inom norra latinläroverket, Stockholms gymnastikförening (st. 1875), Stockholms gymnastik och fäktklubb (st. 1876), Vaxholms segelsällskap (st. 1878) och Stockholms roddförening (st. 1880).

Af dessa fortleva ännu samtliga med undantag af skidlöpareklubben, hvilken synes hafva upphört.

Under femårsperioden har detta stora antal idrottsföreningar ytterligare ökats med Gymnastikföreningen inom realläroverket (st. 1881), Stockholms södra gymnastik- och fäktklubb (st. 1882), Mälarderoddklubben, Gymnastikföreningen inom nya elementarskolan, Gymnastikföreningen N. N., Gymnastikföreningen inom Beskowska skolan, Allmänna skridskoklubben och Vaxholms roddklubb, Sällskapet för befrämjande af skolungdomens fria lekar (samtliga stiftade 1883), Stockholms velocipedförening, Dufnäs segelsällskap, Stockholms trafklubb, Tegelö roddklubb och Svenska trafklubben (stiftade 1884) samt segelsällskapet Kungshatt (st. 1885).

Såsom mera minnesvärda händelser inom idrottens, särskildt gymnastikens område under perioden torde böra nämnas den fjärde svenska gymnastikfesten, som egde rum den 28 och 29 april 1882 och hvari deltog representanter från gymnastikföreningar i Stockholm, Göteborg, Uppsala, Lund, Malmö, Kristiania och Helsingfors, samt det besök, som i juli månad 1882 i hufvudstaden gjordes af 24 engelska officerare och underofficerare, hvilka togo kännedom om hufvudstadens anstalter för gymnastik och kroppsöfningar samt flere gånger på olika platser inför talrika

askadare öfvade gymnastik, boxning och fäktning m. m., dervid de voro föremål för en ovanlig uppmärksamhet.

Kungl. svenska segelsällskapets femtioårsfest den 17 juni 1882 med regatta, hvari äfven norska och danska fartyg deltog, samt sällskapets kappsegling den 4 och 5 september 1885, bevestad af H. K. H. Prinsen af Wales, utgöra anmärkningsvärda tilldragelser inom segelsporten, och första allmänna roddregattan den 2 september 1883 samt andra skandinaviska regattan den 13 juli 1884 buro vittnesbörd om den höga standpunkt, till hvilken roddsporten inom hufvudstaden utvecklats.

Skyttesaken har arligen haft sina bemärkelsedagar dels genom svenska jägareförbundets årliga högtidsdagar och dels sedan skarpskyttarne från och med år 1883 hvarje höst samlats till gemensam täflan om statens pris, och särskildt framstår den allmänna skandinaviska skyttefesten den 1—6 september 1885 genom storartade anordningar, värdefulla pris och liflig anslutning.

Anordnandet af denna skyttefest, hvilken tillkom på initiativ af öfverbefälhafvaren för Stockholms skarpskytteförening, leddes af en komité med H. K. H. Kronprinsen såsom ordförande. Till bestridande af kostnaderna för festen och för täflingspris vid densamma behagade Eders Kungl. Maj:t den 17 april 1885 bevilja ett anslag af 20,000 kronor. Förut hade komitén utverkat rättighet för deltagarne att å statens jernvägar färdas för en afgift motsvarande truppbiljett, en fördel, som jemväl beviljades af en del enskilda banor.

Täflingarne utgjorde till antalet sex, af hvilka en var afsedd för den arligen återkommande täflingen emellan de 20 bästa skyttarne af svenska skarpskytteföreningar om statens pris, 6,000 kronor, två voro gruppsskjutningar med fem representanter, utsedde af vederbörande regementen eller skytteföreningar i hvarje grupp, och öfriga voro öppna för enskilda medlemmar af skytteföreningar eller jägareförbund.

Afståndet vid täflingarna var 240 meter och täflorna 6 fots 10-ringade med centrum räknad för 10 points med undantag af en täfling, som egde rum på 120 meter mot svenska jägareförbundets malskjutningstaflo.

Deltagarnes antal utgjorde 1,836, af hvilka omkring 240 danskar och 210 normän. Af förstnämnda antal deltog

i 1 dagens täfling	410 man
» 2 » »	470 »
» 3 » »	1,444 »
» 4 » »	752 » samt
i återstående täflingar 20 och 80 man.	

Med undantag af dessa två sista täflingar, i hvilka hvarje skytt sköt 8 skott i hvarje serie, skedde täflingarne med 5 skott. Skottens antal utgjorde 16,660, förutom dem, som förbrukades vid omskjutningar mellan prisberättigade skyttar, hvilka erhållit samma pointantal. Dylik omskjutning, som skedde med 3 skott för hvarje skytt, ifragakom vid endast tvenne täflingar, vanligen om hedersprisen och om statens pris.

Prisen voro i grupptäflingarna statspris om 1,500, 1,000 och 500 kronor, hvarförutom i den första af dessa täflingar funnos 12 och i den andra 8 pris, skänkta af skytteföreningar eller enskilda personer. I de täflingar, hvilka voro öppna för enskilda deltagare voro prisen, i den ena: statspris å 1,000, 600 och 300 kronor, jemte 56 skänkta pris, och i den andra: statspris å 500, 300 och 200 kronor jemte 14 skänkta pris. Hedersprisen voro:

1:o dryckeskanna, skänkt af H. M. Konungen; 2:o pokal, skänkt af H. K. H. Kronprinsen; 3:o pokal, skänkt af Stockholms stad; samt 4:o bordställ af silfver, skänkt af Stockholms skarpskytteförening. Till de grupper, hvilka eröfrade de tre första prisen i hvardera grupptäffingen, utdelades äfven hederstecken jemte minnesmedaljer att bäras å bröstet af hvarje grupps medlemmar. I öfriga täffingar tilldelades hvarje skytt, som erhöill statspris, äfvensom skyttar, hvilka erhöillo enskildt pris i värde öfverstigande det lägsta statspriset, dylik minnesmedalj med samma rättighet.

Festen afslutades med prisutdelning, som förrättades af H. M. Konungen och H. K. H. Kronprinsen i närvaro af H. K. H. Prinsen af Wales.

3. Näringarna.

Såsom en allmän öfersigt af hufvudstadens näringslif under den senaste tiden, torde fa lemnas en kortfattad redogörelse för de viktigaste hufvuddragen af den vid 1880 års folkräkning förfunna *yrkesfördelningen*, angående hvilken ännu intet meddelande var offentliggjordt af Statistiska Centralbyrån vid afgifvandet af föregående femårsberättelse.

Den 31 december 1880 upptogs hufvudstadens befolkning enligt folkräkningen till 75,211 man och 93,556 qvinnor, eller sammanlagt 168,767 personer, den kungliga familjen oberoende.

Af männen voro:

25,353 af minderårighet, orkeslöshet, fångenskap eller annan anledning urständsatte till yrkesarbete (hit äro ock förda 470, om hvilka alla uppgifter saknas).....	33.7 %
20,738 arbetade såsom hufvudpersoner inom särskilda yrken eller lefnadsställningar, inberäknadt f. d. yrkesutöfvare....	27.6 "
29,120 angäfvos såsom biträden, arbetare och tjenstehjon inom olika yrken.....	38.7 "

Gränsen mellan hvad som bör förstås med »hufvudperson» och med »biträde», är emellertid af lätt insedda skäl svår att draga; en person, som i en viss ställning kan sägas vara biträde, är i en annan ställning hufvudperson. — I många, kanske de flesta fall, antydes med rubriken »hufvudperson» endast en dylik ställning inom familjen.

Af kvinnorna voro:

62,650 uteslutande sysselsatta inom hemmen, eller genom minderårighet, orkeslöshet, fångenskap eller annan anledning urständsatte till yrkesarbete; hit äro ock förda 2,833, för hvilka alla uppgifter härutinnan saknas.....	66.9 %
17,650 tjenariinnor eller f. d. sådana.....	18.9 "
13,256 yrkesidkande eller f. d. sådana.....	14.2 "

De tillgängliga uppgifterna medgifva icke någon fördelning af den första gruppen mellan dem som äro urständsatte till *allt* arbete och dem som arbeta inom familjen, men en föreställning härom vinnes genom befolkningens aldersfördelning, hvilken med särskiljande af de från denna synpunkt betydelsefullaste grupperna var följande:

Utgifterna för denna skyttefest uppgingo till 31,400 kronor, till hvilkas betäckande komitén hade till sitt förfogande 31,725 kronor, hvaraf öferskjutande beloppet 325 kronor blifvit afsatt till pris vid en blifvande skyttefest.

Slutligen må här erinras om invigningen af stadens nya badhus i Norrström vid Stockholms simsällskaps årshögtid den 20 augusti 1884 samt inom vinteridrotten de årliga skridsko- och skidlöpningstäfflingarne samt traftäfflingarne å Brunnsviken.

Idrotten inom hufvudstaden eger numera sitt särskilda organ i »Tidning för idrott», hvilken sedan år 1881 utgifves.

Ålder.	Män.	Qvinnor.	Tillsammans.	I % af hela folkmängden.
0—5 år.....	8,035	8,325	16,360	9.7 %
5—15 ".....	11,198	11,471	22,669	13.4 "
15—20 ".....	6,847	7,352	14,199	8.4 "
20—50 ".....	40,891	48,301	89,192	52.8 "
50—70 ".....	7,554	15,004	22,558	13.4 "
öfv. 70 ".....	690	3,101	3,791	2.3 "
Summa ¹⁾	75,216	93,559	168,775	100.0 %

Åldrarna under 15 och öfver 70 år upptaga alltså 19,923 personer af man och 22,897 af qvinnor, eller sammanlagt 42,820, motsvarande 25.4 % af hela folkmängden. Sammanställas dessa tal med de ofvanför anförda, vinnes följande ungefärliga fördelning:

	Män.	Qvinnor.	Summa.
Personer i improduktiv ålder.....	19,923	22,897	42,820
Uteslutande sysselsatta i hemmen....	5,430	57,403	62,833
Yrkesutöfvare.....	49,858	13,256	63,114
Summa	75,211	93,556	168,767

Uti mellersta gruppen ingår äfven antalet af dem som, ehuru i produktiv ålder, icke äro på något sätt angifne såsom yrkesidkare. Bland männen ingå alltså här de studerande (i åldern öfver 15 år). Bland kvinnorna i denna grupp torde i sjelfva verket ett betydande antal vid sidan af sitt arbete inom familjen drifva någon mindre näring, såsom bakning, strykning m. m., ehuru endast sällan anteckning härom uti längderna meddelas angående gifta kvinnor och familjemedlemmar.

Uppkastas den fragan, af hvilka särskilda yrken eller lefnadsställningar hufvudstadens befolkning ytterst har sitt *uppehålle*, sa få under hvarje hufvudpersons yrke hänföras ej blott hans biträden, utan ock hans familjemedlemmar och tjenstehjon, och gestalta sig förhållandena då på följande sätt vid 1880 års folkräkning under jämförelse med motsvarande tal för folkräkningen af 1870:

¹⁾ Inberäknadt 1 man och 5 kvinnor i okänd ålder.

Grupp.	Antal personer.		Tillväxt %
	År 1870.	År 1880.	
Tillverkningsindustri	40,565	57,991	43 %
Handel och transport	19,821	30,534	54 "
Förvaltning och försvar	15,639	15,294	— 2 "
Undervisning, sjuk- o. fattigvård	4,959	6,510	31 "
Jordbruk	1,003	1,247	24 "
F. d. yrkesutöfvare m. m. ¹⁾	22,181	22,557	2 "
Arbetare, ej specificerade ²⁾	20,060	24,395	22 "
Öfrige	11,776	10,239	— 13 "
Summa	136,004	168,767	24 %

De fem första grupperna, som utgöra den del af befolkningen, för hvilken en mera speciel yrkesredogörelse föreligger, omfattade således 81,987 personer vid folkräkningen år 1870, men 111,576 år 1880, eller i % af hela folkmängden resp. 60.3 och 66.1 %. Denna tillökning af 6 % torde väl i främsta rummet få anses sasom ett intyg om mera detaljerade uppgifter vid den senare folkräkningen, men torde möjligen också, åtminstone i någon mån, utvisa att principen om arbetets fördelning med allt större stränghet genomföres inom stadens näringslif. Den betydliga tillökningen från omkring 60,000 personer till nära 90,000 inom de båda första grupperna (industri, handel och transport), eller från 44½ till 52½ % af folkmängden vittnar äfven om en alltmer utvecklad och ansträngd näringsverksamhet uti hufvudstaden.

I % af folkmängden i dess helhet hafva ofvanstående grupper utgjort i Stockholm, i jämförelse med motsvarande tal för rikets samtliga städer:

Grupp.	Stockholm		Samtliga städer
	år 1870.	år 1880.	år 1880.
Tillverkningsindustri	29.8	34.3	30.8
Handel och transport	14.6	18.1	17.1
Förvaltning och försvar	11.6	9.1	7.4
Undervisning m. m.	3.6	3.9	3.1
Jordbruk	0.7	0.7	2.7
Öfrige	39.7	33.9	38.9
Summa	100 %	100 %	100 %

Hufvudstaden företer alltså inom alla de specificerade grupperna utom jordbruket en öfvervigt öfver landsortsstäderna; dock är skillnaden icke synnerligen betydlig. — Anmärkningsvärd är minskningen i hufvudstaden, äfven uti absoluta tal, för gruppen förvaltning och försvar.

Om man, för vinnande af en ungefärlig öfversigt, fördelar de uti Kungl. Statistiska Centralbyråns redogörelse under afdelningarna husegare, kapitalister, f. d. utöfvare af tjänst eller yrke, enkor utan uppgifvet yrke, tjenstehjon utan bestämd anställning, arbetare af obestämdt slag samt öfriga utan uppgifvet yrke upptagna personer på hvar och en af yrkesgrupperna i det föregående i mån af dessas numeriska styrka, erhåller man följande resultat, hvilket torde få anses åtminstone i hufvudstaden representera de faktiska förhållandena:

¹⁾ Inberäknadt husegare, kapitalister och enkor utan uppgifvet yrke.

²⁾ Tjenstehjon utan bestämd anställning samt arbetare utan angifvet yrke.

Personer hemtande sitt uppehälle af		
Industrien	87,800	52.0 %
Handel och transport	46,200	27.4 "
Förvaltning och försvar	23,100	13.7 "
Undervisning, sjuk- och fattigvård	9,800	5.8 "
Jordbruk	1,900	1.1 "
Summa	168,800	100.0 %

Stockholms tredubbla egenskap af handels- och fabriksstad samt säte för landets centrala förvaltning framträder tydligt i ofvanstående siffror, som utvisa att staden i dessa sina egenskaper lemnar uppehälle åt 93 % af sin befolkning.

En annan serie af sifferuppgifter, som vid folkräkningarna vunnits och hvilka i någon mån tjena att belysa hufvudstadens sociala och ekonomiska förhållanden, är framställningen af befolkningens fördelning efter *hushåll*. Hufvudresultaten af hithörande undersökningar äro följande:

Af Stockholms vid 1880 ars slut räknade 168,775 innebyggare hafva 9,443 ansetts böra ställas helt och hållet utom hushållsberäkningen. Hit höra de garnisonerade trupperna, inväsnarne a de stora sjukvårds- och fattigvårdsinrättningarna, fängelserna m. fl. Denna kategori omfattade alltså 5.6 % af hela folkmängden. Uti rikets samtliga städer utgjorde motsvarande tal 2.7 % och för landsbygden endast 0.3 %. Den för Stockholm karakteristiska talrikheten af denna utanför hushållsberäkningen stående folkmängd har emellertid förut varit ännu starkare utvecklad: år 1870 räknades hit 10,841 personer, eller ej mindre än 7.6 % af hela befolkningen.

Närmast dessa följer kategorien »hushåll bestående af en person», om hvilka jemväl tvekan kan uppstå, huruvida de verkligen böra inordnas under rubriken *hushåll* i egentlig mening.

Hit räknades

År 1870	20,052 personer, d. ä. 14.1 % af folkm. ¹⁾
» 1880	29,772 " " 17.6 " "

Tillväxten uti de ensamma levande personernas antal har alltså under denna tid varit mycket betydlig, ett förhållande som afgjort hör till de mindre gynsamma sidorna af hufvudstadens utveckling. — Anmärkas bör, att bland dessa personer en tvifvelsutan mycket stor del står på gränsen att tillhöra hushåll, d. v. s. utgöras af s. k. »inneboende». Om detta systems såväl påtagliga olägenheter som dess mera förbisedda fördelar redogöres något närmare under afdelningen för byggnadsverksamheten.

Sammanräknar man de båda nu anförda kategorierna af innebyggare, hvilka vid en hushållsfördelning i egentlig mening kunna lemnas å sido, uppstår ett antal af

År 1870	30,893 personer, eller 21.7 % af folkm.
» 1880	39,215 " " 23.2 "

Senast anförda år utgjorde motsvarande tal för rikets samtliga städer endast 13.2 % och för landsbygden endast 4.4 %. Eller med andra ord: å landsbygden kunde mera än 95 % af

¹⁾ Hushållsfördelningen af 1870 afsåg den *faktiska* folkmängden, hvilken då utgjorde 142,019 (den rättsliga var 136,016).

folkmängden anses tillhöra hushåll i egentlig mening, i städerna ater endast 87 % och särskildt i Stockholm endast 77 %. Det inflytande, som dessa så skarpt markerade olikheter äro egnade att öfva med afseende å de olika orternas hela sociala och sedliga tillstånd, torde ligga uti öppen dag.

Till hushåll af två eller flere personer aterstodo alltså af Stockholms befolkning 111,126 personer år 1870 och 129,560 år 1880. På följande sätt voro dessa procentiskt fördelade uti grupper af hushåll från synpunkten af dessas storlek:

Hushåll af	År 1870.	År 1880.
Två—fyra personer	48.6 %	48.8 %
Fem—sju "	34.9 "	34.6 "
Åtta—tio "	10.3 "	11.2 "
Öfver tio "	6.2 "	5.4 "
Summa 100.0 %		100.0 %

Förändringarne härutinnan uti hufvudstaden hafva under tiden mellan 1870 och 1880, synbarligen varit ganska obetydliga. Om än den länge iakttagna tendensen till hushållens förminskande icke helt och hållet kan döljas uti ofvanstående tal, så synes densamma åtminstone under den ifrågakvarande tiden hafva varit mycket ringa utpreglad i Stockholm.

En jämförelse mellan hufvudstaden, rikets samtliga städer samt landsbygden år 1880 utfaller sålunda: Af den till hushåll af två eller flere personer hörande folkmängden kommo på

Hushåll af	Stockholm.	Samtliga städer.	Landsbygden.
Två—fyra personer	48.8 %	43.5 %	33.0 %
Fem—sju "	34.6 "	38.2 "	43.1 "
Åtta—tio "	11.2 "	12.9 "	19.2 "
Öfver tio "	5.4 "	5.4 "	4.7 "
Summa 100.0 %		100.0 %	100.0 %

Och framträder alltså det oväntade förhållandet att hushållen af det största slaget i Stockholm och i allmänhet i städerna äro relativt talrikare än på landsbygden. — Medelstyrkan af hushållen inom ofvanstående grupper är i Stockholm 4.02, i samtliga städer 4.25 och på landsbygden 4.75.

I viss mån kan ändtligen af folkräkningen år 1880 inhemtas befolkningens fördelning efter jemväl *familjestånd* inom olika yrkesklasser. Bland hufvudpersoner samt biträden fanns inom nedanstående grupper procenten hafva utgjort af de *gifta*:¹⁾

Yrkesgrupp.	Stockholm.	Landsortsstäderna.	Landsbygden.
Industri	55.6 %	55.5 %	73.2 %
Handel och transport. 43.6 "		49.7 "	52.4 "
Förvaltning o. försvar 27.0 "		52.4 "	73.8 "

Inom industrien framträda alltså städerna i allmänhet med ett ej obetydligt lägre antal gifta personer än landsbygden, men mellan Stockholm och de öfriga städerna inbördes råder ingen olikhet. Inom gruppen handel och transport är skillnaden mellan stad och landsbygd jämförelsevis mindre. Inom gruppen förvaltning och försvar, der gemene man vid armén och flottan genom sitt öfverlägsna antal bestämmer resultatet, framträder på ett slående sätt skillnaden mellan Stockholm med dess kasererade

¹⁾ Samtliga efterföljande procenttal äro egentligen något för låga, emedan hustrur som drifva själfständig näringsverksamhet äro uti tabellerna frånräknade.

trupper och landsbygden med dess jordbruksidkande soldater hvilka nästan mangrant äro gifta (eller varit det.) Beträktar man särskildt gruppen »underofficerare, soldater, båtsmän och kronohandverkare» finner man procenttalet för de gifta utgöra:

å landsbygden	74.3 %
i landsortsstäderna	27.6 "
i Stockholm	8.8 "

Af denna yrkesgrupp funnos i hufvudstaden ungefär 3,500 ogifte män (och enklingar) mot å rikets hela landsbygd med dess mer än 20 gånger större folkmängd endast omkring 7,000.

Om från hela gruppen »förvaltning och försvar» nyssnämnda särskildt behandlade grupp af försvarsmanskapet frånräknas, blir procenten af de gifta:

å landsbygden	72.4 %
i landsortsstäderna	70.8 "
i Stockholm	51.7 "

och framträder således här ganska märkbart hufvudstadens rikedom på ogifte embets- och tjenstemän, officerare m. m., om än skillnaden är betydligt mindre än förhållandet var i fråga om gruppen i dess helhet.

En öfversigt af hufvudstadens näringsverksamhet vinnes härnäst genom en framställning af *bevillingsstatistikens* viktigaste hufvudpunkter. Beträffande

a) **Fastighetsbevillingen** är redan i det föregående under afdelningen »befolkningens västånd» omnämndt beloppet af fastigheternas taxeringsvärde under senare tider; den fastställda bevillingen för fastigheter har utgjort sammanlagt för

Åren 1866—70	382,781.95 kr.	År 1881	136,829.90 kr.
" 1871—75	413,953.91 "	" 1882	150,283.72 "
" 1876—80	585,292.60 "	" 1883	161,636.37 "
" 1881—85	837,758.95 "	" 1884	187,722.74 "
		" 1885	201,286.22 "

b) **Inkomstbevillingen.** Sammanlagda beloppet af den uppskattade inkomsten utgjorde för

Åren 1866—70	167,200,303 kr.	År 1881	64,956,393 kr.
" 1871—75	227,322,016 "	" 1882	68,991,945 "
" 1876—80	298,346,346 "	" 1883	72,217,816 "
" 1881—85	356,166,831 "	" 1884	69,281,730 "
		" 1885	80,718,947 "

På följande sätt har detta belopp fördelats efter de i bevillningsförordningen förekommande hufvudgrupperna. Uppskattade inkomsten utgjorde

Åren	Af kapital.	Af rörelse, näring eller yrke.	Af allmän tjänst eller pension.	Af enskild tjänst eller pension.
1866—70	15,259,056	96,146,745	45,852,517	9,941,985
1871—75	17,338,751	154,790,682	51,925,174	3,267,409
1876—80	21,099,266	189,842,147	66,214,670	21,190,263
1881—85	27,566,621	225,336,321	71,599,206	31,664,683
1881	4,791,618	41,197,687	14,085,442	4,881,646
1882	4,774,828	44,200,042	14,132,590	5,884,485
1883	5,378,580	46,116,670	14,454,305	6,268,261
1884	6,112,128	42,340,977	14,012,755	6,815,870
1885	6,509,467	51,480,945	14,914,114	7,814,421

Det ligger i sakens natur att en hufvudstad, som tillväxer i proportionsvis långt större skala, hvad folkmängden angår, än landet i dess helhet, skall förete en vida starkare förhöjning uti inkomsten af näringarna än uti inkomsten af allmänna tjänstebefattningar, hvilka senare ju i allmänhet måste stå i ett visst förhållande till landet i dess helhet. Jemför man de båda perioderna 1866—70 och 1881—85 finnes också att tillväxten från den förra perioden till den senare har utgjort uti inkomsten af

rörelse, näring eller yrke	134 %
enskild tjänstebefattning eller pension	218 "
kapital	81 "
allmän tjänstebefattning eller pension	56 "

Inkomsten af allmän tjänstebefattning eller pension upptog åren 1866—70 27.5 % af hela den uppskattade inkomsten, under perioden 1881—85, åter blott 20.1 %. Eller med andra ord: hufvudstadens karakter af att vara den centrala förvaltningens säte träder mer och mer tillbaka för dess egenskap af att vara landets största samhälle inom näringsverksamhetens område. Detta öfverensstämmer fullkomligt med hvad i det föregående redan är omnämndt såsom folkräkningarnas resultat: att gruppen »förvaltning och försvar» inom hufvudstadens befolkning relativt intager en anmärkningsvärdt mindre andel än förr.

På grund af den sålunda uppskattade inkomsten har bevillingen sammanlagdt utgjort:

Åren 1866—70	1,359,405.03 kr.	År 1881	536,533.93 kr.
" 1871—75	1,867,050.16 "	" 1882	569,082.45 "
" 1876—80	2,465,018.46 "	" 1883	595,053.16 "
" 1881—85	2,923,772.81 "	" 1884	594,530.30 "
		" 1885	628,572.97 "

c) **Hela bevillingen** för fast egendom och inkomst erhålles genom sammanläggning af de summor, som äro anförda under litt. a) och b). — På hvar och en af hufvudstadens församlingar fördelade sig denna bevilling på följande sätt:

Stadsdel.	Påford bevilling för fast egendom och inkomst.		Pr invånare kr.	
	1880.	1885.	1880.	1885.
Storkyrkoförsamlingen	107,499.96	102,142.02	7.94	7.96
Klara	135,936.70	145,210.58	7.03	7.82
Jakobs (del)	92,832.44	122,211.10	7.73	9.18
Skepps- och Kastellholmen	2,597.16	2,056.63	3.76	2.56
Ladugårdslands (del)	90,224.96	173,681.74	3.37	4.67
Djurgårdens landsdel	6,032.85	8,381.61	2.36	3.10
Johannes	18,405.20	19,452.71	2.38	1.90
Adolf Fredriks	46,767.69	71,522.78	2.55	2.63
Kungsholms	26,942.92	42,104.14	2.06	2.33
Katarina	51,731.03	67,788.40	2.00	2.14
Maria	63,071.16	75,393.39	2.73	2.67
Summa	642,042.07	829,945.05	3.94	4.13

Beräkningarna i de båda sista kolumnerna äro gjorda på grund af folkmängden vid närmast föregående års slut.

Vid behandlingen af de särskilda näringsgrenarna torde i främsta rummet vara att nämna

A) **Industrien.** Enligt Kungl. Kommerskollegii uppgifter till rikets officiella statistik utgjorde hela tillverkningsvärdet vid fabriksinrättningarna

Åren.	Inom hela riket.	I Stockholm.	Stockholm i %.
1866—70	414,830,534	87,433,866	21.1 %
1871—75	719,558,597	142,377,541	19.6 "
1876—80	772,934,873	139,148,699	18.0 "
1881—85	928,214,547	162,924,149	17.6 "
1881	168,021,096	29,350,308	17.5 "
1882	186,312,431	32,403,253	17.4 "
1883	191,037,886	33,050,126	17.3 "
1884	191,373,248	32,355,565	16.9 "
1885	191,469,886	35,764,897	18.7 "

Dessa tal, företeende en nästan oförbruten nedgång uti hufvudstadens procentiska andel af rikstillverkningen, bekräfta det i en föregående afdelning uttalade omdömet att Stockholm såsom fabriksstad är på väg att förlora den dominerande ställning det förr, åtminstone i vissa brancher, intagit. I och för sig vill väl detta icke säga detsamma som en verklig tillbakagång, ens relativt taget, uti hufvudstadens industriella verksamhet: förhållandet är i första rummet framkalladt af det allmänna faktum att på våra landsbygder jordbruksnäringen begynt i någon mån träda tillbaka såsom den allt beherskande näringen och lemna rum bredvid sig jemväl åt någon industri. Men tal sådana som de ofvanstående torde dock för hufvudstadens industri innebära ett varningstecken att i tid söka rädda af Stockholms gamla inflytande hvad ännu räddas kan.

Den grad af betydelse inbördes, med hvilken de särskilda grenarna af industrien under de fyra senaste femårsperioderna ingått uti hufvudstadens hela tillverkning af fabriksvaror, framgår af *Tab. Litt. G.* (Se nästa sida.) Af denna synes, att Stockholm har tre stora brancher inom detta område, nemligen i första rummet gjuterierna och de mekaniska verkstäderna, i det andra sockerbruket och i det tredje tobaksfabrikerna. Inom hvar och en af dessa brancher har den *årliga* tillverkningen under perioden 1881—85 nått ett värde af öfver 3 intill öfver 6 millioner kronor.

I andra ledet med en årlig tillverkning af öfver $\frac{1}{2}$ intill nära 2 millioner kronor komma: maltdrycksfabriker, porslinsfabriken, mekaniska snickerier, såp- och tvålfabriker, kulsprutfabriken, kemisk-tekniska fabriker, sidenfabriker, bomullsvärfverier, oljeslagerier, stearinljusfabriker samt korkfabriker.

I tredje rummet med en årlig tillverkning af öfver 200,000 kronor, men under en half million komma elfva olika fabriks-grenar, för hvilka äfvenledes redogöres uti *tab. Litt. G.*

Af industribrancher ändtligen, inom hvilka årliga tillverkningen icke upphinner 100,000 kronor, finnes ett ej ringa antal representerade.

Sammanlagda tillverkningsvärdet för femårsperioden inom hvar och en af dessa grupper har utgjort:

Inom	Tillverkningsvärde.	%.
Första gruppen	73,236,072	45.0 %
Andra "	54,904,703	33.7 "
Tredje "	22,145,861	13.6 "
Fjerde "	12,637,513	7.7 "
Summa	162,924,149	100.0 %

De 14 ofvannämnda brancherna (de båda första grupperna) omfatta alltså sammanlagdt inemot 80 % af hela tillverkningen och de i tab. Litt. G specificerade öfver 92 %.

Beträffande de viktigaste af dessa industrigrenar torde få lemnas följande öfversigt öfver deras relativa utveckling i jämförelse med motsvarande anläggningar inom det öfriga riket:

a) *Mekaniska verkstäder och gjuterier.* Tillverkningsvärdet vid dessa har utgjort:

Åren.	I hela riket.	I Stockholm.	Stockholm i %.
1866—70.....	39,422,845	10,990,754	27.9 %
1871—75.....	106,257,688	25,624,605	24.1 "
1876—80.....	115,952,061	25,281,284	21.8 "
1881—85.....	148,736,429	33,138,873	22.3 "

Och har alltså hufvudstaden inom denna sin numera viktigaste industrigren förmått under den sista perioden någorlunda bevara sin ställning, efter en relativ tillbakagång under de två närmast föregående perioderna.

b) *Sockerbruken.* Tillverkningen har utgjort (värde kr.):

Åren.	I hela riket.	I Stockholm.	Stockholm i %.
1866—70.....	70,498,504	25,924,303	36.8 %
1871—75.....	85,754,570	32,541,091	37.9 "
1876—80.....	75,209,528	21,176,942	28.2 "
1881—85.....	100,551,292	23,335,112	23.2 "

hvilka tal ådagalägga en stark tillbakagång för hufvudstadens sockerbruk efter år 1875, ej blott i förhållande till rikssummorna, utan jemväl i och för sig.

c) *Tobaksfabrikerna.* Tillverkningsvärdet utgjorde, kr.:

Åren.	I hela riket.	I Stockholm.	Stockholm i %.
1866—70.....	31,075,566	12,095,760	38.9 %
1871—75.....	44,357,645	14,667,106	33.1 "
1876—80.....	53,889,925	16,255,605	30.2 "
1881—85.....	54,155,058	16,762,087	31.0 "

Tab. Litt. G.

Fabriksverksamheten i Stockholm åren 1866—85.

Fabriksgrenar.	Medeltal fabriker. ¹⁾				Anställda arbetare.					Sammanlagda tillverkningsvärdet, kronor.			
	1866—70.	1871—75.	1876—80.	1881—85.	1865.	1870.	1875.	1880.	1885.	1866—70.	1871—75.	1876—80.	1881—85.
1 Mekaniska verkstäder ²⁾	51.8	51.6	52.6	45.4	1,264	1,305	2,523	2,003	2,756	10,990,754	25,796,605	25,281,284	33,138,873
2 Sockerbruk.....	3.6	4.8	3.0	2.8	243	448	384	244	229	25,924,303	32,541,091	21,176,942	23,335,112
3 Tobaksfabriker.....	37.6	38.8	35.6	30.6	1,051	929	1,140	1,041	863	12,095,760	14,667,106	16,255,605	16,762,087
4 Malttdrycksfabriker.....	—	—	4.2	7.6	—	—	31	198	920	—	—	4,819,647	9,610,996
5 Porslinsfabriken.....	1.0	1.0	1.0	1.0	285	339	553	622	853	2,482,443	5,118,852	4,386,325	6,838,965
6 Mekaniska snickerifabriker.....	2.8	3.0	4.8	5.0	13	220	306	504	550	1,244,000	2,474,000	3,768,700	5,491,100
7 Såp- och tvålfabriker.....	3.2	2.4	3.2	3.8	33	30	41	50	78	4,201,246	6,010,340	5,527,650	4,916,467
8 Oljeslagerier.....	1.6	1.0	1.0	1.0	10	7	26	37	33	1,387,336	4,196,579	3,518,383	4,407,510
9 Stearinljusfabriker.....	2.0	1.0	1.0	1.0	107	121	111	148	135	2,793,020	4,744,000	4,592,000	4,357,000
10 Kulsprutfabriken ³⁾	—	0.2	1.0	1.0	—	—	36	274	407	—	⁴⁾ 85,000	1,512,700	4,289,000
11 Kemisk-tekniska fabriker.....	16.6	23.4	23.8	23.8	91	88	178	177	252	995,949	2,353,498	3,314,211	4,152,283
12 Sidenfabriker.....	3.0	2.0	2.0	2.0	376	282	413	362	323	3,280,413	5,832,350	3,824,927	3,938,432
13 Bomullsvärfverier.....	2.0	2.0	1.0	1.0	27	13	254	248	352	49,021	1,439,316	2,228,719	3,632,400
14 Korkfabriker.....	5.8	7.4	7.6	5.2	60	53	124	186	202	297,355	1,387,311	2,580,307	3,270,550
15 Metall- och bronsfabriker.....	2.4	4.6	9.4	10.0	9	4	161	169	192	21,290	501,200	1,799,860	2,464,860
16 Gasverket ⁴⁾	—	1.0	1.0	1.0	—	—	294	165	237	—	⁵⁾ 1,166,229	3,033,286	2,441,585
17 Garfverier.....	11.0	10.4	5.2	3.0	166	121	95	59	65	4,558,002	5,348,760	9,906,245	2,375,381
18 Bomullsspinneriet ⁶⁾	—	1.0	1.0	1.0	—	—	—	—	—	—	⁶⁾ 3,234,346	2,700,479	1,832,711
19 Bleckslagerier ⁶⁾	0.6	3.6	5.2	4.6	—	63	178	133	96	482,107	1,940,533	2,260,790	1,621,000
20 Pressjästfabriker ⁷⁾	—	—	0.8	2.0	—	—	—	38	43	—	—	⁸⁾ 886,710	1,544,377
21 Kakelfabriker.....	2.6	3.6	3.0	2.8	166	97	147	145	137	542,460	831,200	1,326,000	1,500,417
22 Sömnadsfabriker.....	12.2	15.6	14.4	7.4	110	117	474	217	136	919,050	2,488,000	2,266,950	1,425,940
23 Tändsticksfabriker ⁸⁾	1.0	2.0	1.0	1.0	—	77	95	109	124	⁹⁾ 81,720	716,369	1,274,528	1,402,956
24 Tapet- och gardinfabriker.....	3.8	4.2	3.2	3.4	61	80	160	62	38	643,910	1,394,000	1,280,712	1,186,800
25 Galvaniska fabriker.....	2.2	3.6	5.4	6.6	18	62	98	105	122	161,500	520,220	880,000	1,058,205
26 Borstbinderier ⁹⁾	—	1.0	1.8	2.0	—	—	45	68	63	—	⁶⁾ 155,000	510,704	925,000
27 Färgerier.....	20.0	16.2	14.6	8.6	102	95	139	132	60	763,057	900,872	1,212,654	873,878
28 Ättiksfabriker.....	3.8	2.8	2.2	2.0	6	9	8	12	10	238,850	519,460	727,700	790,700
29 Litografiska fabriker.....	1.6	4.0	4.0	3.6	—	9	64	141	54	51,700	291,825	1,050,277	702,051
30 Öfriga fabriker.....	?	110.8	109.0	91.4	1,345	919	1,258	1,003	1,106	13,228,620	15,723,479	12,244,404	12,637,513
Summa.....	?	323.0	323.0	281.6	5,543	5,488	9,336	8,652	10,436	87,433,866	142,377,541	139,148,699	162,924,149

¹⁾ För hvilka redovisats. ²⁾ Inräknadt gjuterier. ³⁾ Från och med 1868. ⁴⁾ Från och med 1872. ⁵⁾ Från och med 1874. ⁶⁾ Uppgifter först från och med 1874. ⁷⁾ Från och med 1875. ⁸⁾ Från och med 1879. ⁹⁾ Från och med 1867.

Anm. Arbetarne vid bomullsspinneriet äro de samma som vid bomullsvärfveriet, hvilka båda utgöra endast ett etablissemang.

Gången af utvecklingen har här varit ungefärligen densamma som vid de mekaniska verkstäderna: relativ tillbakagång intill perioden 1881—85, hvilken förmått att ånyo hejda sjunkandet.

Antalet *arbetare* vid hufvudstadens fabriker utgjorde (verkmästare inräknade):

År.	Hela antalet.	Deraf	
		män.	qvinnor.
1865	5,543	3,781	1,762
1870	5,488	3,914	1,574
1875	9,336	6,500	2,836
1880	8,652	6,124	2,528
1885	10,436	7,638	2,798

Bristen på en bestämd gräns mellan hvad som bör räknas till fabriksindustrien och till handtverkerierna, äfvensom i allmänhet dessa uppgifters ofullständighet göra dem vanskliga att använda vid slutsatser. Den väldiga uppblomstringen af hufvudstadens såväl som det öfriga landets industri under början af 1870-talet aftecknar sig emellertid tydligt i ofvanstående tal, och då de alltså befinnas gifva utslag åtminstone för större omhvalfningar, torde vara af intresse att anföra motsvarande siffror jemväl för hvar och ett af den nu gångna femårsperiodens särskilda år. Antalet fabriksarbetare utgjorde:

År.	Hela antalet.	Deraf	
		män.	qvinnor.
1880	8,652	6,124	2,528
1881	9,425	6,771	2,654
1882	9,770	7,104	2,666
1883	10,068	7,216	2,852
1884	9,810	7,172	2,638
1885	10,436	7,638	2,798

En förhöjning märkes alltså för samtliga åren, med undantag af 1884. När man besinnar, att hufvudstadens folkmängd mellan åren 1880 och 1885 växte med minst 26 %, så framgår af den ringare tillväxten af blott 21 % uti fabriksarbetarnes antal en ny bekräftelse å det förut uttalade omdömet, att hufvudstadens näringar icke under perioden utvecklats i den skala, som af folkökningen kunde väntas och önskas. Sedan 1875 har folkmängden vuxit med 46 %, men fabriksarbetarnes antal endast med 12 %.

Närmare sedt fördelade sig vid periodens början och slut Stockholms fabriksarbetare sålunda:

	År 1880.	År 1885.
Hela antalet	8,652	10,436
Deraf:		
Män	6,124	7,638
Qvinnor	2,528	2,798
Ålder:		
Öfver 18 år, män	5,558	7,206
” qvinnor	2,184	2,515
Under 18 år, män	566	432
” qvinnor	344	283

Af de mer än 18 år gamla arbetarne voro år 1885 vid resp. fabriker mantalsskrifna 1,994 män och 824 qvinnor; i nunorstädes: 5,065 män och 1,691 qvinnor.

Fördelningen på de särskilda slagen af fabriker framgår af tab. Litt. G.

Handtverkerierna. Under detta i öfrigt icke närmare bestämda namn hafva i rikets officiella statistik upptagits nedanstående antal hufvudstaden tillhöriga näringsidkare med deras arbetare:

År.	Hela antalet.	Deraf	
		män.	qvinnor.
1865	7,278	7,052	226
1870	6,218	5,837	381
1875	9,122	8,378	744
1880	9,664	8,739	925
1885	10,627	9,407	1,220

Den stora tillväxten uti antalet qvinnor är i ögonen fallande. Särskildt bland arbetarne funnos 793 qvinnor år 1880 och 1,170 år 1882; år 1885 hade dock antalet åter nedgått till 1,052. De öfriga resp. 132 och 168 åren 1880 och 1885 äro angifna sasom hufvudpersoner inom sina yrken. Af männen angafvos sistnämnda år 2,198 sasom hufvudpersoner och 7,209 sasom arbetare.

Den hufvudstadens handverkare påförda beivllningen utgjorde i jemförelse med stadens hela inkomst-bevillning:

Åren.	Hela inkomst-bevillningen.	Deraf å handtverkerierna.	Eller i %.
1866—70	1,359,405	117,368	8.6 %
1871—75	1,867,050	142,863	7.7 ”
1876—80	2,465,018	218,683	8.9 ”
1881—85	2,923,773	273,356	9.3 ”

Under hvar och ett af den senaste femårsperiodens år hafva beloppen utgjort:

År.	Hela inkomst-bevillningen.	Deraf å handtverkerierna.	Eller i %.
1881	536,534	53,003	9.9 %
1882	569,083	55,191	9.7 ”
1883	595,053	51,891	8.7 ”
1884	594,530	56,708	9.5 ”
1885	628,573	56,563	9.0 ”

B) *Handeln.* Den relativa omfattningen af hufvudstadens handelsomsättning med utlandet, hvad angår importen, framgår af följande tal, utvisande beloppet af den influtna *tulluppbörden*:

Åren.	Hela riket.	Stockholm.	Stockholm i %.
1851—55	44,607,337	15,614,133	35.0 %
1856—60	59,885,571	21,813,461	36.4 ”
1861—65	70,162,876	25,976,348	37.0 ”
1866—70	67,149,185	24,281,901	36.2 ”
1871—75	112,207,443	46,724,397	41.6 ”
1876—80	124,697,428	48,173,088	38.6 ”
1881—85	157,302,356	55,987,486	35.6 ”

Särskildt för hvar och ett af den senaste periodens år har tulluppbörden utgjort:

År.	Hela riket.	Stockholm.	Stockholm i %.
1881	29,097,083	10,761,488	37.0 %
1882	30,290,301	11,013,238	36.4 ”
1883	32,643,891	11,337,396	34.7 ”
1884	33,003,426	11,741,007	35.6 ”
1885	32,267,655	11,134,357	34.5 ”

På detta område, eller sasom var förnämsta importhamn, har hufvudstaden synbarligen förmått bättre bibehålla sig än i

fråga om fabriksindustrien. Procenten för den senaste femårsperioden (35.6 % af rikets hela tulluppbörd) är dock lägre än för någon annan här ofvan upptagen utom perioden 1851—55.

Antalet *handlande*, som idka grosshandel eller sälja varor i bod eller å annan upplagsplats, har utgjort:

År.	Antal handlande.	Betjening.	Summa.
1865.....	2,178	1,795	3,973
1870.....	3,545	2,376	5,921
1875.....	3,082	3,919	7,001
1880.....	3,234	4,957	8,191
1885.....	3,956	6,986	10,942

Af dessa utgjorde antalet kvinnor:

År.	Handlande.	Betjening.	Summa.
1865.....	904	175	1,079
1870.....	1,584	368	1,952
1875.....	1,146	880	2,026
1880.....	1,078	1,189	2,267
1885.....	1,244	1,829	3,073

Den hufvudstadens handlande påförda *bevillningen* utgjorde i jämförelse med stadens hela inkomstbevillning:

Åren.	Hela inkomstbevillningen.	Deraf å handlande.	Eller i %.
1866—70.....	1,359,405	347,112	25.5 %
1871—75.....	1,867,050	520,323	27.9 "
1876—80.....	2,465,018	598,451	24.3 "
1881—85.....	2,923,773	751,968	25.7 "
År 1881.....	536,534	135,597	25.3 %
" 1882.....	569,083	144,040	25.3 "
" 1883.....	595,053	154,749	26.0 "
" 1884.....	594,530	159,611	26.8 "
" 1885.....	628,573	157,971	25.0 "

I viss mån belysande för handelsomsättningens liflighet äro jemväl följande data:

De å Stockholms börs anmälda *reselsluten* i *främmande myntslag* utgjorde, i svenskt mynt räknadt:

Åren.	Kronor.	År.	Kronor.
1861—65.....	429,786,281	1881.....	77,170,631
1866—70.....	395,858,152	1882.....	79,841,163
1871—75.....	711,282,777	1883.....	72,330,506
1876—80.....	619,845,736	1884.....	63,722,907
1881—85.....	349,128,122	1885.....	56,062,915

Försäljningssumman af de å *fondbörs-auktionerna* i Stockholm sålda värdepapperen uppgick till:

Åren.	Kronor.	År.	Kronor.
1866—70.....	2,696,898	1881.....	1,923,701
1871—75.....	3,856,424	1882.....	1,015,440
1876—80.....	7,929,956	1883.....	1,856,819
1881—85.....	9,336,504	1884.....	2,073,354
		1885.....	2,467,190

Hela antalet genom Stockholms *postkontor* befordrade försändelser utgjorde i jämförelse med folkmängden:

Åren.	Medel-folkmängd.	Post-försändelser.	Årligen pr inv.
1866—70.....	135,836	10,814,377	15.9
1871—75.....	144,848	13,791,124	19.0
1876—80.....	165,287	26,126,225	31.6
1881—85.....	190,780	40,428,127	42.4
År 1881.....	172,760	6,914,458	40.0
" 1882.....	181,035	7,284,746	40.2
" 1883.....	189,897	8,011,247	42.3
" 1884.....	199,799	8,696,418	43.5
" 1885.....	210,408	9,521,258	45.0

Vid Stockholms *telegrafstation* befordrades följande antal taxerade telegram (t. o. m. 1873 blott privattelegram inräknade):

Åren.	Telegram.	År.	Telegram.
1861—65.....	504,086	1881.....	403,485
1866—70.....	1,007,853	1882.....	403,964
1871—75.....	1,686,867	1883.....	413,161
1876—80.....	1,794,164	1884.....	416,523
1881—85.....	2,046,942	1885.....	409,809

Trafiken vid stadens *jernvägsstationer* har omfattat:

Åren.	Anlände och afgångne resande.	Anländt och afsändt frakttogs, deciton (å 100 kg.).
1866—70.....	1,461,155	2,475,370
1871—75.....	2,295,129	6,454,360
1876—80.....	3,222,393	11,244,610
1881—85.....	4,253,622	16,729,140
År 1881.....	737,347	3,212,330
" 1882.....	789,785	3,053,370
" 1883.....	847,679	3,326,650
" 1884.....	908,957	3,458,200
" 1885.....	969,854	3,678,590

En icke obetydlig inkomstkälla har Stockholm, i likhet med flertalet märkligare orter i våra dagar, uti *hotellbrörelsen*. Antalet anmälda resande har utgjort:

Åren.	Resande.	År 1881.....	68,431
1866—70.....	95,248	" 1882.....	78,309
1871—75.....	100,162	" 1883.....	79,724
1876—80.....	304,180	" 1884.....	84,082
1881—85.....	387,803	" 1885.....	77,257

Dessa tal omfatta dock, såsom lätt kan inses, endast en ringa del af det verkliga antalet resande. Den inkomst, hufvudstadens näringsidkande befolkning hemtar af denna förvärfsskälla, fördelar sig temligen ojemnt öfver årets olika månader, såsom framgår af följande tal:

Antalet anmälda resande sammanlagdt under

Månad.	Åren 1876—80.	Åren 1881—85.
Januari.....	14,367	18,846
Februari.....	12,846	17,821
Mars.....	16,702	24,246
April.....	23,228	33,031
Maj.....	31,155	37,337
Juni.....	29,362	40,618

Juli	29,418	36,081
Augusti	32,695	41,603
September	35,275	42,928
Oktober	34,799	42,823
November	26,352	30,036
December	17,981	22,433
Summa 304,180		387,803

C) **Sjöfarten.** I Stockholms stad hemmahörande fartyg äfvensom dessas ton-tal utgjorde:

	Antal fartyg.	Ton-tal.
År 1865	83	16,082
» 1870	150	16,762
» 1875	221	35,188
» 1880	232	26,622
» 1885	247	30,992
År 1881	248	27,280
» 1882	256	28,690
» 1883	266	30,929
» 1884	277	36,833
» 1885	247	30,992

Sammanställes detta *ton-tal* med motsvarande för riket i dess helhet, får man följande proportioner:

År.	Hela riket.	Stockholm.	Stockholm i %.
1865.....	266,016	16,082	6.0 %
1870.....	346,862	16,762	4.8 "
1875.....	507,049	35,188	6.9 "
1880.....	542,642	26,622	4.9 "
1885.....	517,061	30,992	6.0 "

Betydligt fördelaktigare för Stockholm ställer sig relationen om man, såsom vanligen plägar iakttagas, räknar hvarje ton af ångfartygen = 3 ton af segelfartygen. Utföres denna beräkning, får man nedanstående *reducerade ton-tal*:

År.	Hela riket.	Stockholm.	Stockholm i %.
1875.....	673,063	77,336	11.5 %
1880.....	704,740	56,202	8.0 "
1885.....	737,363	79,130	10.7 "

Hufvudstadens ångbåtsflotta utgjorde nemligen:

	Fartyg.	Ton-tal.	Ton-tal för hela riket.	Stockholm i %.
År 1875	156	21,074	83,007	25.4 %
» 1880	166	14,790	81,049	18.2 "
» 1885	205	24,069	110,151	21.9 "
År 1881	178	16,914	79,245	21.3 %
» 1882	182	18,065	87,524	20.6 "
» 1883	186	20,129	95,276	21.1 "
» 1884	202	23,895	107,831	22.2 "
» 1885	205	24,069	110,151	21.9 "

Sammanlagda ton-talet af *anlända och afgångna fartyg* (i utrikes fart) utgjorde:

Åren.	Hela riket.	Stockholm.	Stockholm i %.
1876—80	31,141,666	3,313,979	10.6 %
1881—85	42,155,175	4,237,199	10.1 "

	Hela riket.	Stockholm.	Stockholm i %.
År 1881	7,006,254	699,136	10.0 %
» 1882	8,537,684	815,836	9.6 "
» 1883	8,918,542	846,196	9.5 "
» 1884	8,676,260	951,437	11.0 "
» 1885	9,016,435	924,594	10.3 "

Stockholms sjöfart omfattar således vid pass en tiondedel af hela landets, och har under det senaste årtiondet icke någon större nedsättning egt rum uti denna proportion. Under åren 1881—85 var dock hufvudstadens sjöfart endast 28 % högre än under åren 1876—80, medan hela rikets sjöfart samtidigt vuxit med 35 %. För äldre tider låter sig en dylik jemförelse icke fullt exakt göras, till följd af olika mätningssystem.

D) **Jordbruket.** Angående det *jordbruk*, som i ringa omfattning drifves inom hufvudstaden, verkställdes för femårsberättelsen af åren 1871—75 en närmare undersökning. Då under den tidrymd, som sedan dess förflutit, den lifliga byggnadsverksamheten äfvensom jordens i allmänhet stigande värde märkligt bidragit att ytterligare inskränka jordbrukets omfattning, har Öfverståthållarembetet ansett en förnyad undersökning af dessa förhållanden numera vara af behovet påkallad, och har en nyligen verkställd sådan lemnat det resultat, som här i korthet meddelas.

Beträffande landbruksarealens fördelning, har densamma i jemförelse med förhållandena år 1875 varit följande (i tunnland):

	År 1875.	År 1886.
Träd-, humle- och kålgård.....	292	105
Åker och annan odlad jord.....	789	670
Naturlig äng.....	573	141
Skogbärande mark.....	2,229	640

Samtliga tal ådagalägga alltså den inskränkning i jordbruksnäringen, som redan blifvit anmärkt, om än en del af differenserna, särskildt i fråga om den skogbärande marken, torde få förklaras genom olika uppfattning af hvad under resp. rubriker bör innefattas. Gränsen mellan trädgård och åkerjord i Stockholm är också ganska svår att uppdraga; till åkerjord är vid den sista undersökningen hänförd all jord (160 tunnland), a hvilken odlats tobak. I öfrigt har åkerjorden användts till odling af följande sädesslag:

Höstsäd	14 tunnland
Vårsträsäd	58 "
Baljväxter	12 "
Potatis	39 "
Andra rotfrukter.....	52 "
Foderväxter till bete	53 "
» » skörd	212 "
Andra växtslag	53 "
Träde	17 "
Summa 510 tunnland.	
Tillkommer: tobak	160 "
Summa 670 tunnland.	

Af höstsäd förekom endast råg (utsäde 21 kbft, skörd 190). Af korn uppgifves endast 3 kbfts utsäde, med en skörd af 27 kbft;

hwaremot af hafre såddes 299 kbft och skördades 2,475. Af baljväxter förekommo ärter (utsäde 47, skörd 405 kbft) samt bönor (utsäde 1, skörd 12 kbft). Af potatis sattes 1,206 kbft och skördades 9,846; af öfriga rotfrukter vunnos 17,501 kbft. Af raps såddes 6 kbft, hvaraf skördades 420. Tobaksskörden är uppgifven till 3,378 centner, hvilket gör något mer än 20 centner pr tunnland. Af hö skördades enligt uppgift 7,315 centner.

Det inom hufvudstadens gränser förekommande jordbruket drifves å 93 särskilda brukningsdelar, hvilka fördelas sålunda, med hänsyn till arealen af odlad jord:

a) Brukade af egaren:

1. Af högst 4 tunnlands storlek.....	17
2. Af 4—40 " "	6
3. Af 40—200 " "	1

b) Brukade på arrende:

1. Af högst 4 tunnlands storlek.....	36
2. Af 4—40 " "	29
3. Af 40—200 " "	4

Summa 93

Antalet i hufvudstaden underhållna *kreatur*, bland hvilka naturligtvis det stora flertalet af hästar icke användas för jordbruk, har vid de särskilda tidpunkterna befunnits vara följande:

	År 1875.	År 1886.
Hästar	3,506	5,641
Oxar.....	28	4
Tjurar	2	1
Kor.....	1,205	680
Ungnöt under två år.....	12	—
Får.....	34	13
Getter	15	—
Svin.....	352	76

Bland hästarna uppgäfvas år 1886 endast 3 vara under tre ar (mot 8 år 1875). Tillväxten uti hästarnas antal är i öfrigt ganska betydande och relativt högre än den samtida förökningen uti hufvudstadens folkmängd. Antalet kor har deremot nedsjunkit nära nog till hälften och far-, get- och svinhållningen nära nog upphört.

4. Kommunikationer, sjöfart, varubyten.

Skjutsväsendet. Enligt Öfverståthållareembetets kungörelse den 23 december 1874 äro hufvudstadens akare skyldige att vid beställning å skjutsstationen verkställa skjuts från Stockholms stad till nedannämnde närmast staden belägne gästgifvaregårdar för en lega af 2 kronor pr mil, med tillägg af 25 öre för schäskärria eller dylikt åkdon, 50 öre för skjutsvagn med 2 hästar och 10 öre för vanlig åkarekärria, allt pr mil, nemligen:

Barkarby.....	1½ mil från Stortorget.
Ensta	1½ " " "
Fitja.....	1½ " " "
Gustafsberg.....	2½ " " "
Länna.....	1½ " " "
Rotebro.....	2½ " " "
Tappström.....	1½ " " "

Bland hufvudstadens allmänna vägar äro i bilagornas **tab. N:o 2** inberäknade de gator, som måste passeras för att på ginstaste vägen komma från en af stadens tullar till en annan, dock att hvarje gata endast en gang inberäknats.

Samtliga de i samma tabell uppgifna reservskjutsar hafva skett inom hufvudstadens område för Kungl. Arméförvaltningens

och ammunitionsförrådets behof. Nagon kungsskjuts har under perioden ej blifvit ombesörjd.

Norra gästgifveriets utbytande mot en skjutsstation. Då i anseende till Kungsgatans framdragande öfver den egendom vid Klara Norra Kyrkogata, der norra gästgifvaregården var inrättad, denna gästgifvaregård icke kunde efter den 1 oktober 1882 der bibehållas, och det ringa hästantal, som på senare tider utgått, utgjorde giltig anledning att förvandla gästgifvaregården till en sådan i § 2 af Eders Kungl. Maj:ts nädiga stadga om skjutsväsendet den 31 maj 1878 omförmälda skjutsstation, der herberge och förplägning för resande icke behöfver hållas tillhanda, bestämde Öfverståthållareembetet den 31 december 1881, på derom af Drätselnämnden gjord anhållan, att gästgifvaregården skulle indragas och för resandes betjenande med skjuts i stället anordnas en skjutsstation.

Den vidare redogörelsen för kommunikationsanstalter lemnas under särskild rubrik i afdelningen *politi* här nedan. Rörande *sjöfart* och *handel* hänvisas dels till afdelningen *närningar*, dels ock beträffande den del af sjöfarten, som rör *hamnväsendet* samt *hamn- och vattenbyggnader*, till den fullständiga redogörelse, som under afdelningen *politi* kommer att derom lemnas.

5. Kameralförhållanden.

I afseende å antalet nybygda böningshus 1881—1885 samt bebygda och obebygda tomter äfvensom lägenheter och fastigheternas taxeringsvärde hänvisas dels till bilagornas **tab. N:o 3** dels äfven till den under afdelningen *politi* förekommande redogörelse för *byggnadsverksamheten*.

Egendomar af fideikommissnatur. Uti bilagornas **tab. N:o 4**, upprättad i öfverensstämmelse med formulär N:o 4 till Kungl.

Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1881—1885, lemnas en uppgift på de i hufvudstaden befintliga egendomar af fideikommissnatur 1885.

Antalet **inhemska aktiebolag**, samt **främmande magters undersåtar**, som under perioden erhållit *loqfart å fast egendom*, äfvensom denna egendoms *taxeringsvärde* framgar af följande tabellariska redogörelser:

Inhemskas aktiebolag, hvilka erhållit lagfart å fast egendom i Stockholm.

År.	Antal bolag.	Taxeringsvärde.
1881.....	10	175,100
1882.....	5	245,000
1883.....	14	1,506,500
1884.....	23	1,153,000
1885.....	13	1,783,000
1881—85.....	65	4,862,600

Af de fastigheter, å hvilka lagfart erhållits, hafva 21 vid tiden för lagfarten icke varit taxerade.

Rörande egendomar tillhörande inhemska aktiebolag år 1885 hänvisas till **tab. N:o 5** bland bilagorna, hvilken tabell upptager jemväl egendomar, tillhörande de s. k. bostadsaktiebolagen, hvilka, såsom utgörande på aktier grundade *bostadsföreningar*, äro inbegripna i den redogörelse, som angående dessa föreningar kommer att under afdelningen *politi* lemnas härnædan.

Främmande mægters undersåtar som undfått lagfart å fast egendom i Stockholm.

År.	Belgisk.	Stor-britannisk.	Antalet fastigheter.	Tiden för lagfarten.	Taxeringsvärde 1885.
1881.....	1	—	11	$\frac{15}{8}$	447,800
1882.....	—	—	—	—	—
1883.....	—	—	—	—	—
1884.....	—	—	—	—	—
1885.....	—	1	1	$\frac{15}{8}$	216,000
1881—85.....	1	1	12	—	663,800

Af de fastigheter, tillsammans taxerade till 779,000 kronor, å hvilka under förra femårsperioden lagfart beviljades för utländske undersåtar, har en, till taxeringsvärde af 200,000 kronor, under denna period öfvergått till svensk undersåte.

I fråga om *krono-* och *kommunaluppbörden* samt om Stockholms stads finanser hänvisas till den af stadsfullmäktiges beredningsutskott utgifna berättelse angående Stockholms kommunalförvaltning.

6. Politi.

A) Stadens myndigheter.

a) **Ny instruktion för Öfverståthållareembetet.** Sedan den af Eders Kungl. Maj:t jemlikt nädiga brefven den 23 maj och 15 oktober 1880 fastställda nya organisation af Öfverståthållareembetets kansli och embetets afdelning för uppbördsärenden från och med ingången af femårsperioden börjat tillämpas, var tiden inne för Öfverståthållareembetet att söka bringa till lösning den för flere år sedan väckta frågan om utfärdande af ny instruktion för Öfverståthållareembetet. De förändringar, som den nya organisationen medförde, voro dock af den genomgripande art, att Öfverståthållareembetet ansåg nödigt att, innan förslag till en sådan instruktion för Eders Kungl. Maj:t framlades, vinna någon tids erfarenhet om verkningarne af desamma. Först sedan detta skett, kunde Öfverståthållareembetet göra förslaget till föremål för Eders Kungl. Maj:ts nädiga pröfning och uti underdånig skrifvelse den 1 november 1882 blef förslaget för detta ändamål till Eders Kungl. Maj:t öfverlemnadt, hvarefter Eders Kungl. Maj:t den 1 december samma år behagade fastställa den nya instruktionen för Öfverståthållareembetet, hvilken trädde i kraft med början af år 1883, då »Kungl. Maj:ts instruktion, hvarefter öfverståthållaren öfver Kungl. Maj:ts residensstad Stockholm sig hafve att rätta» af den 25 augusti 1791 och öfriga i strid med bestämmelserna i den nya instruktionen stående föreskrifter upphörde att gälla.

Då Öfverståthållareembetet i förra femårsberättelsen vid omnämnandet af ofvan omförmälda omorganisation lemnat en framställning ej mindre af den arbetsordning, som före förändringen tillämpades inom ifrågavarande afdelningar af Öfverståthållareembetet än äfven af der anstälde embets- och tjenstemäns göromal efter den nya organisationens trädande i kraft, samt denna organisation bildar grunden för den nya instruktionen, torde Öfverståthållareembetet i fråga om innehållet af denna in-

struktion kunna inskränka sig till följande hufvudsakliga redogörelse.

Redan vid Öfverståthållareembetets inrättande hade det samma, jemlikt regeringsformen den 29 juli 1634, anförtratts åt en öfverståthållare, hvilken borde till sitt bistånd hafva en underståthållare, som skulle presidera i stadsrätten och »i alle andra mätto biträda» öfverståthållarens ställe, när han vore förhindrad. Uti instruktionen för öfverståthållaren den 25 augusti 1791 föreskrefs, att hvad uti densamma vore för öfverståthållaren stadgad och förordnad, skulle tjena till efterrättelse för underståthållaren, som i öfverståthållarens frånvaro, eller då han vore förhindrad, borde öfverståthållareembetet förrätta och i öfverståthållarens ställe företräda på de rum, der det utföades, hvarigenom upprätthållandet af öfverståthållarens arbete, i händelse af hinder för honom, blef underståthållaren ålagdt, i likhet med hvad uti 1634 års regeringsform ursprungligen föreskrefs.

Någon förändring uti förevarande hänseende har icke heller genom den nya instruktionen egt rum, utan underståthållarens befattning är bibehållen med åliggande att biträda vid utföningen af öfverståthållarens embete, på sätt hittills varit öfligt och hvarom närmare förmåles i §§ 1 och 30 af instruktionen.

De till öfverståthållarens embete hörande ärenden handläggas å tre afdelningar: öfverståthållareembetets kansli, öfverståthållareembetet för uppbördsärenden och öfverståthållareembetet för polisärenden.

Hos Öfverståthållareembetet äro anstälde följande tjenstemän:

i kansliafdelningen: sekreterare och notarier;

i afdelningen för uppbördsärenden: kamrer, revisor, som tillika är bokhallare, samt kammarskrifvare och uppbördskommisariier; samt

i afdelningen för polisärenden: polismästare, polisdomare, polisintendent, sekreterare, räkenskapsförare, notarier och kanslister.

Polismästare, polisdomare, polisintendent, sekreterare och kamrer utnämnas af konungen, de tre förstnämnda efter anmälan af öfverståthållaren, samt sekreterare och kamrer efter förslag, som det åligger öfverståthållaren att, sedan inträffad ledighet blifvit behörigen kungjord och ansökningstiden tilländalupit, upp-
rätta och jemte ansökningshandlingarna till konungen insända.

Öfrige tjenstemän samt polis- och vaktbetjening tillsätts af öfverståthållaren, som jemväl eger i mån af behof antaga extra ordinarie tjenstemän.

För polismästaren, polisdomaren och polisintendenten gälla särskilda instruktioner, hvilka konungen på förslag af öfverståthållaren fastställer ¹⁾.

Sekreterarne i kansli- och polisafdelningarna samt kamrern i afdelningen för uppbördsärenden, hvilken sistnämnde är chef för denna afdelning, åligger att föredraga och expediera de ärenden, som till handläggning i afdelningarna förekomma.

För den händelse underståthållaren skulle vara hindrad att handlägga de ärenden, hvilka, då öfverståthållaren är i embetsutöfning, det tillhör underståthållaren att i hans ställe handlägga, samt då underståthållaren åtnjuter semester, tillkommer det sekreteraren i kansliafdelningen att i underståthållarens ställe ombesörja dessa ärendens handläggning, dervid sekreterarens tjenst förrättas af de i kansliafdelningen anstälde notarier.

Genom denna anordning har ur instruktionen uteslutits det i förra instruktionen stadgade åliggande för polismästaren att i vissa fall vid exekutionsverket lägga hand. I motsats till hvad hos Öfverståthållarembetet förut egde rum, stadgas i den nya instruktionen att öfverståthållaren skall i de ärenden, der särskild föredragande finnes, inhemta dennes mening, och att föredragande, som icke låtit i protokollet anteckna skiljaktig mening, skall anses hafva det fattade beslutet biträdt. Vederbörande föredragande är sålunda lika med den, hvilken beslutanderätten åligger, ansvarig för beslutet. Dessa stadganden gälla dock icke de ärenden, som handläggas i poliskammaren och polisdomstolen, der ärendena utan föregående föredragning afgöras af vederbörande ordförande.

Vid behof af tjenstledighet för öfverståthållaren under längre tid än åtta dagar eller för underståthållaren, polismästaren, polisdomaren, polisintendenten, kamrern och sekreterarne under längre tid än en och en half månad skall hemställan om ledighetens beviljande göras hos konungen, men i alla andra fall beviljas ledighet för tjenstemän hos Öfverståthållarembetet af öfverståthållaren.

Förordnande af vikarie för öfverståthållaren eller underståthållaren meddelas af konungen, och skall fråga om förordnande af vikarie för ofvan uppräknade tjenstemän under längre tid än en och en half månad jemväl till konungens afgörande öfverlemnas, men i andra fall af öfverståthållaren meddelas.

Ansökning om afsked från befattning hos Öfverståthållarembetet afgöres af konungen, då sysslan är af honom tillsatt, i annat fall af öfverståthållaren.

b) **Polisen.** Uti den organisation af polisväsendet, som med ingången af förra femårsperioden trädde i verket, hafva under denna period ej inträffat några mera betydande förändringar. Rörande polisväsendets utveckling och verksamhet under denna tid har Öfverståthållarembetet att afgifva följande hufvudsakliga redogörelse.

¹⁾ Instruktionerna för polismästaren och polisdomaren äro utfärdade den 20 maj 1868 och för polisintendenten den 30 december 1864.

Utgiftsstaten. Anslagen till polisväsendet hafva utgjort:

För år	Anslag		Andra inkomster.	Summa.
	af staden.	af staten.		
	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.
1881.....	501,432	30,374 30	4,550 70	536,357
1882.....	521,896	30,374 30	4,550 70	556,821
1883.....	532,496	30,374 30	4,550 70	567,421
1884.....	576,440	30,374 30	4,550 70	611,365
1885.....	576,440	30,374 30	4,550 70	611,365

Kommunens bidrag till polisväsendet har under perioden ökats med ett belopp af 75,008 kronor. Samma bidrag utgjorde för år 1876 470,375 kronor, hvadan tillökningen i kommunens kostnad för polisväsendet under senaste tio åren utgör 106,065 kronor.

Det vid femårsperiodens slut till polisen utgående anslag var sålunda fördeladt:

Embets- och tjenstemännen.

1 polismästare.....	9,000	
1 polisdomare.....	7,000	
1 polisintendent.....	5,500	
1 sekreterare.....	2,400	
1 räkenskapsförare.....	2,400	
4 notarier à 2,400.....	9,600	
2 kanslister à 2,400.....	4,800	
3 kanslister à 2,000.....	6,000	
1 kanslist.....	1,500	
1 magasinförvaltare.....	2,000	50,200.

Detektivpolisen.

1 kommissarie (föreståndare).....	3,400	
1 kommissarie.....	1,500	
3 öfverkonstaplar à 1,950.....	5,850	
3 öfverkonstaplar à 1,750.....	5,250	
5 konstaplar à 1,520.....	7,600	
19 konstaplar à 1,320.....	25,080	
8 konstaplar à 1,220.....	9,760	58,440.

Prostitutionspolisen.

1 föreståndare.....	400	
1 öfverkonstapel.....	1,950	
6 konstaplar à 1,320.....	7,920	10,270.

Centralpolisen.

1 föreståndare.....	400	
1 öfverkonstapel.....	1,800	
1 öfverkonstapel.....	1,600	
3 konstaplar à 1,400.....	4,200	
9 konstaplar à 1,200.....	10,800	
4 konstaplar à 1,100.....	4,400	23,200.

Distriktspolisen.

7 kommissarier à 3,000.....	21,000	
6 öfverkonstaplar à 1,800.....	10,800	

Transport 31,800

Transport	31,800	
14 öfverkonstaplar à 1,600	22,400	
8 öfverkonstaplar à 1,400	11,200	
42 konstaplar à 1,200	50,400	
110 konstaplar à 1,100	121,000	
67 konstaplar à 1,000	67,000	303,800.
30 extra konstaplar à 600	18,000	
10 extra konstaplar à 500	5,000	23,000.
3 vaktmästare à 1,000	3,000	
3 ordonnanser à 1,000	3,000	6,000.

Öfriga utgifter.

Ersättning för vikariering	5,500	
» » extra tjänstgöring	9,000	
» » biträde åt verkets revisorer och kontroll öfver uppbörden	750	
Beklädnad och beväring	41,175	
För anordning af ridande polis	20,500	
Embetslokaler	2,300	
Vaktkontoren	23,200	
Skrif- och tryckningskostnader, böcker o. d.	11,700	
Förselkostnader	4,200	
För särskildt biträde, handräckningar o. d.	1,000	
Medikamenter, fältskärskostnader o. d.	2,900	
Kostnader af flere slag	10,500	
Stadens öfriga utgifter för polisväsendet ¹⁾	3,730	136,455.
Summa kronor	611,365.	

Enligt förestående anslagsfördelning utgjordes polisstyrkan af:

Kommissarier	9
Öfverkonstaplar	37
Konstaplar	273
Extra konstaplar	40
Summa	359.

sålunda fördelade:

Detektiv-polisen.	Prostitutions-polisen.	Centralpolisen.	Distriktpolisen.	Extra konstaplar.	Summa.
Kommissarier.	Öfverkonstaplar.	Konstaplar.	Kommissarier.	Öfverkonstaplar.	Konstaplar.
2	6	32	—	1	6
—	—	—	—	—	—
2	16	7	28	219	40
					359

1881 utgjorde polisstyrkan:

Kommissarier	9
Öfverkonstaplar	35
Konstaplar	249
Extra konstaplar	40
Summa	333.

¹⁾ Bland dessa kostnader äro i staten upptagna ved till Gustaf Adolfs- och Södermalmstorgsvakten, beräknad hyra för posteringar i kvarteren Ufven mindre, Tjurberget mindre och Roslagen samt för polistationerna å Kungsholmen och Ladugårdslandet.

och var styrkan enligt den för samma år fastställda stat sålunda fördelad:

Detektiv-polisen.	Prostitutions-polisen.	Centralpolisen.	Distriktpolisen.	Extra konstaplar.	Summa.
Kommissarier.	Öfverkonstaplar.	Konstaplar.	Kommissarier.	Öfverkonstaplar.	Konstaplar.
2	5	26	—	1	6
—	—	—	—	—	—
2	16	7	27	201	40
					333

Tillökningen i polisstyrkan under perioden utgör, såsom af ofvanstående synes, 2 öfverkonstaplar och 24 konstaplar, af hvilka komma på detektivavdelningen 1 öfverkonstapel och 6 konstaplar samt på distriktpolisen 1 öfverkonstapel och 18 konstaplar. Att denna tillökning ej står i någon rimlig proportion till hufvudstadens tillväxt under samma tid i såväl utsträckning som befolkningsantal, ligger i öppen dag. Öfverståthållarembetet har därför hos stadsfullmäktige gjort framställning om att, för att sätta polisverket i tillfälle att uppfylla de anspråk, som med skäl ställas på detsamma, det från kommunen till polisverket utgående anslag måtte för år 1887 höjas med ett belopp af 115,778 kronor ¹⁾.

Ridande polis. I den mån stadsplanen tillämpades och staden började i utkanterna och i dertill närmast belägne delar af dess områden bebyggas och befolkas, förspordes allt oftare klagomål öfver den ofullständiga polisbevakningen i dessa trakter, synnerligen hvad beträffade norra och östra delarna af Ladugårdslands församling och norra delen af Kungsholms församling. Öfverståthållarembetet, som fann dessa klagomål befogade, ansåg sig därför böra hos stadsfullmäktige göra framställning om beredande medelst anslag för detta ändamål i 1884 års stat af ökad polisbevakning i dessa stadsdelar, hvartill i fråga om ofvan anmärkte del af Ladugårdslands församling fanns särskild anledning i de arbeten för Stockholm—Rimbo-banan, som då inom kort skulle taga sin början och af hvilka en ökad rörelse och trafik var att förvänta. Då emellertid med hänsyn till förenämnda bevakningsområdets stora utsträckning det blefve nödvändigt att, om bevakningen skulle bestridas medelst fotpatruller och besörjas på ett något så när tillfredsställande sätt, i högst väsentlig mån öka polispersonalen, hvilket åter skulle vålla alltför stora kostnader, och med skäl kunde ifrågasättas, huruvida icke i så beskaffade trakter som ofvannämnda, ridande bevakning vore att under alla förhållanden föredraga framför bevakning till fots, fann Öfverståthållarembetet tiden vara inne att taga under öfvervägande frågan om ridande polis i hufvudstaden.

I anledning här af aflät Öfverståthållarembetet den 2 oktober 1883 skrifvelse till stadsfullmäktige, deri Öfverståthållarembetet, med framhållande af nyss anförda omständigheter samt på grund af uppgjorda beräkningar, uttalade den åsigt, att bevakningen i stadens ytterkanter neppeligen kunde under några förhållanden på ett så fullständigt och tillfredsställande sätt besörjas af fot- som af hästpatrull, hvadan Öfverståthållarembetet, utan att framlägga något mera omfattande förslag i

¹⁾ Vid stadsfullmäktiges sammanträde den 8 december 1886 har denna framställning i hufvudsakliga delar bifallits.

detta ämne, önskade att på försök anordna ridande polisbevakning å tvenne linier, innefattande den ena norra och vestra delarne af Kungsholms församling med angränsande delar af stadens område, och den andra den s. k. villastaden, och de gator, som derifrån leda till Roslagstull jemte angränsande delar af stadens område å Djurgården. Då denna bevakning emellertid vore att betrakta endast såsom ett försök, ansåg sig Öfverståthållarembetet icke kunna ifrågasätta någon tillökning af poliskårens personal, utan ville under försökstiden bestrida patrulleringstjensten med den personal, som redan stod till förfogande, hvadan det anslag, som för ändamålet erfordrades, endast afsåge kostnader för anskaffande af hästar samt deras mundering, vård och underhåll, i hvilket afseende Öfverståthållarembetet, med bifogande af kostnadsförslag, hemställde att för ifrågasättande ändamål ett belopp af 17,375 kronor måtte för år 1884 ställas till Öfverståthållarembetets förfogande.

Med bifall till Öfverståthållarembetets sålunda gjorda framställning anslogo stadsfullmäktige vid uppgörande af polisverkets stat för år 1884 ett belopp af 17,000 kronor till anordnande af ridande polisbevakning, hvilket anslag utan specifikation ställdes till Öfverståthållarembetets förfogande och i staten upptogs under titeln »kostnader af flere slag». Efter inköp af nödigt antal hästar, om hvilkas utfodring Öfverståthållarembetet träffade aftal med Stockholms nya ridinstitut, beordrades till tjänstgöring vid den ridande polisafdelningen 8 konstablar, hvilka på grund af föregående tjänstgöring vid kavalleriregementen egde erforderlig skicklighet i ridning, hvarefter afdelningen, som ställdes under centralpolisens befäl, den 1 januari 1884 trädde i tjänstgöring.

Att bevakningen med rytteri i stadens utkanter icke kunde i följd af den nya afdelningens ringa styrka på ett tillfylligörande sätt bestridas, var för Öfverståthållarembetet lätt att inse, men Öfverståthållarembetet antog, att den beridna polisen, äfven om den ej alltid komme till direkt användning, skulle genom sin blotta tillvaro i dessa trakter vara till stort gagn. Att detta antagande varit berättigadt samt att i de delar af staden, som bevakats af ridande polis, den vidtagna anordningen af dylik bevakning medfört ökad säkerhet till person och egendom, är Öfverståthållarembetet, på grund af vunnen erfarenhet, i tillfälle att vittnande, och den beridna polisens uppträdande i de yttre stadsdelarne och å vägarne utom staden har med tillfredsställelse helsats af i dessa trakter boende personer, likasom ock af dem, som der färdats fram. Förutom tjänstgöringen med bevakning i stadens yttre delar, hvilken bevakning, sedan under år 1885 hälften af den beridna styrkan förflyttades till söder, blifvit utsträckt jemväl till Maria och Katarina församlingar, har afdelningen tjänstgjort för ordningshållning dels å Kungl. Djurgården om söndagsaftnarna under sommaren, dels ock å andra platser utom staden, der polisbevakning till häst tillfälligtvis påkallats samt vid tillfällen, då inom staden beriden polis för ordningens upprätthållande ansetts nödig, hvarjemte beridne patruller efter särskilda order å olika ställen inom staden öfvervakat och ordnat trafiken å gator och allmänna platser.

Såsom ofvan är omnämndt, bestreds till en början utan anslag till särskildt manskap tjänstgöringen vid den beridna polisen med inom poliskåren redan befintligt, rikdunnigt manskap. Då detta manskap till största delen uttogs bland personalen inom distriktpolisen och de vakanser, som härigenom inom de olika

polisdistrikten uppstodo, icke alltid kunde fyllas med manskap från extra poliskåren, samt bevakningen inom dessa distrikt sålunda försvagades, men åtgärden att med extra konstablar fylla vakanserna så mycket mindre kunde anses lämplig, som extra poliskårens manskap genom dylik tjänstgöring, för hvilket det ofta nog saknade den nödiga utbildningen, hindrades ifrån den undervisning, som under tjänstgöringen vid denna kår meddelas, fann sig Öfverståthållarembetet böra hos stadsfullmäktige göra framställning om att vid uppgörande af 1885 års stat för polisverket särskildt manskap måtte beviljas, dervid Öfverståthållarembetet likväl ej ansåg sig böra ifrågasätta att å anslaget till den ridande polisen, vare sig i fråga om manskap eller öfrige kostnader, gäfves annan form, än den, hvarunder anslaget under nästföregående år utgått. Denna framställning blef af stadsfullmäktige bifallen och anslaget till anordnande af ridande polis för år 1885 beviljadt med det begärda beloppet 20,500 kronor.

Under år 1885 har inom stadens egendom N:ris 9 och 11 vid Tjörhofsgatan, inom hvilken egendom Katarina polisstation är belägen, stall blifvit inredt för den beridna polisafdelningens samtliga hästar, hvarjemte för sex af denna afdelningens konstablar bostad blifvit beredd i stationens logement.

Ordonnansafdelningen. Bland förrättningar, som ombesörjas af polispersonalen, förekomma införskaffande af upplysningar och handlingar m. m., för hvilkas erhållande myndigheter, tjenstemän eller enskilda personer väntat sig till Öfverståthållarembetet för polisärenden, eller som erfordras för de administrativa ärendenas utredning i sekreterare- och notarieexpeditionerna; åtgärder för att bereda vederbörande styrelser tillfälle att pröfva ifrågakomna fattig- och sjukvårdsbehof; efterforskning af försvunna personer, som icke antagas hafva begått brott; verkställighet af kallelser och hemtningsbeslut för domstolars eller andra embetsverks räkning i vissa fall m. m. Dessa jemte åtskilliga andra likartade bestyr hafva, i brist på annan för ändamålet lämplig personal, omhänderhafts af detektivpolisen, hvilket vållat splittring af denna afdelningens arbetskrafter och stora hinder för dess egentliga verksamhet.

För afhjelpande af denna olägenhet har på försök organiserats en särskild polisafdelning, hvilken öfvertagit ifrågasättande tjänstgöring tillika med den, som förut ålegat de s. k. distriktsordonnanserna. Dessa ordonnanser utgjorde 8 konstablar, en från hvarje polisdistrikt, och deras tjänstgöring bestod i att uppvakta vid poliskammarrens sessioner för mottagande af polisstyrelsens order samt deras öfverbringande till den polisafdelning eller distriktspersonal, verkställigheten ålåg, samt att jemväl i öfrigt förmedla förbindelse mellan polisstyrelsen och dess underordnade.

Den nya afdelningen trädde i verksamhet den 1 mars 1885 under benämning ordonnansafdelningen; och som några särskilda medel för aflöning af dess personal icke stodo till polisstyrelsens förfogande, kommenderades till tjänstgöring vid afdelningen polismän från de äldre afdelningar, hvilka genom den nyas inrättande fått sina göromål minskade. Afdelningen utgöres af 1 öfverkonstapel, som med titel af kommissarie är ordonnansafdelningens föreståndare, samt 6 man.

Under den tid, den sålunda provisoriskt ordnade ordonnansafdelningen funnits, har den visat sig i stånd att afhjelpa de olägenheter, för hvilkas undanrödjande den tillkommit, samt jemväl i öfrigt varit till synnerligt gagn, särskildt för en stor

mängd ärendens utredning och fullgörandet af den på polismyndigheten ankommande handräckning åt fattigvårdsstyrelsen och andra myndigheter.

Polisunderrättelser. Om beskaffenheten af och syftet med de i »polisunderrättelser» lemnade meddelanden har Öfverståthållarembetet i förra femårsberättelsen fullständigt redogjort. Under denna period har utgifvandet af polisunderrättelser fortgått i öfverensstämmelse med den af Eders Kungl. Maj:t fastställda grund, och har under denna tid förhållandet emellan i polisunderrättelser efterlysta personer och efterlyst egendom, samt genom sådan efterlysning ertappade personer och tillrättaskaffad egendom, varit följande:

Årgången	Efterlyste.	Personer.			Egendom.	
		Ertappade å efterlysningsorten.	Ertappade å annan ort.	Summa ertappade.	Efterlyst i antall fall.	Återfunnen i antal fall.
1881.....	375	66	113	179	419	97
1882.....	414	45	124	169	338	101
1883.....	348	54	110	164	379	91
1884.....	358	48	147	195	404	93
1885.....	371	51	134	185	381	103
Summa	1,866	264	628	892	1,921	485

Från och med år 1878, då polisunderrättelser började utgifvas, och intill 1885 års slut har hela antalet efterlysta personer utgjort 3,347, af hvilka blifvit ertappade å efterlysningsorten 500 och å annan ort 1,173. Under samma tid hafva i polisunderrättelser intagits 3,457 efterlysningar om förkommen egendom och i 837 fall efterlyst egendom tillrättakommit.

Enligt Eders Kungl. Maj:ts nädiga skrifvelse till Öfverståthållarembetet den 12 juni 1885 har till Öfverståthållarembetets förfogande ställts dels ett tilläggsanslag af 1,250 kronor för bestridande af den förökning i kostnaden för utgifvande af polisunderrättelser, som orsakats af stadgandena i lösdrifvarelagen, och dels ett anslag af 5,600 kronor för utgifvande af ett allmänt register till polisunderrättelser öfver årgångarna 1878—1884.

Tjensterum för poliskommisarierna. Uti förra femårsberättelsen är omnämndt, hurusom Öfverståthållarembetet med anledning af nödvändigheten att hvarje polisdistrikts kommissarie inom sitt tjenstgöringsområde hade ett tjensterum, der han vore att träffa för allmänheten och der han ostörd kunde hålla förberedande förhör samt vore i tillfälle att på nära håll öfvervaka sina underordnade, vidtagit början till en ny anordning i dylikt syfte, i det att på fyra af distriktens stationer, nemligen i Maria, Kungsholms, Adolfs Fredriks och Jakobs församlingar särskilda tjensterum för distriktens kommissarier blifvit inrättade. Den stora nytta, som denna anordning visat sig medföra, har gjort det för Öfverståthållarembetet angeläget att, i den mån sådant genom utvidgning af äldre lokaler eller vid förflyttning af polisstation till annan lägenhet lämpligen kunnat ske, på detta sätt inreda jemväl öfriga polisstationer, och hafva i följd häraf dylika tjensterum blifvit under perioden beredda jemväl inom Klara, Ladugårdslands och Katarina polisstationer, hvadan numera endast polisstationen i »Staden inom broarna» saknar särskildt tjensterum för kommissarien.

Fördelarne af logement för de ogifte konstaplarne invid distriktspolisens stationer hafva af Öfverståthållarembetet i förra femårsberättelsen framhållits. Dylika logement voro vid förra periodens slut anordnade vid fyra af distriktspolisens stationer för tillsammans 26 konstaplar, hvarjemte i centralpolisens station inom egendomen N:o 5 vid Myntgatan, hvarest nämnda afdelnings föreståndare och en af dess öfverkonstaplar äro boende, logement funnos för fem ordinarie och 31 extra konstaplar. Efter inrättandet af logement i sammanhang med förflyttningar af Adolf Fredriks och Ladugårdslands polisstationer samt utvidgning af polisstationen i Katarina församling äro nedannämnda stationer numera försedda med logement för följande antal konstaplar:

Polisstationen i Maria	6 konstaplar
» » Kungsholmen	5 »
» » Adolf Fredrik	14 »
» » Jakob	11 »
» » Ladugårdslandet	6 »
» » Katarina	12 »
» » N:o 5 Myntgatan	3 ordinarie 34 extra
Summa 91 konstaplar	

Af de i logementet vid Katarina station boende konstaplar tillhöra 6 den ridande polisafdelningen.

Polispersonalens pensionsinrättning egde vid periodens början ett behållet kapital af 705,758 kronor 34 öre, hvilket under femårsperioden ökats med 200,776 kronor 75 öre, hvadan behållningen den 31 december 1885 utgjorde 906,535 kronor 9 öre.

Då s. k. supplementärunderstöd under denna period börjat att från pensionsinrättningen utgå, torde platsen här vara att erinra, hurusom i öfverensstämmelse med ett af pensionsinrättningens direktion väckt och med Öfverståthållarembetets förord till Eders Kungl. Maj:t öfverlemnadt förslag till afhjelpande af olägenheter deraf att de nu fastställda, relativt oansenliga pensionsbeloppen ej sällan lade hinder i vägen för att, på sätt för polispersonalens tjenstbarhet vore önskligt, polisman i regeln lemnade kåren, så snart han uppnått pensionsåldern, Eders Kungl. Maj:t genom nädigt bref den 11 augusti 1882 medgifvit pensionsberättigad att, utöfver den reglementerade pensionen, tillsvidare och intill dess karens pensionsväsende blefve definitivt ordnad, bekomma ett arligt understöd af den storlek, att det, sammanlagt med den ordinarie pensionen, motsvarade 60 % af den gällande högsta aflöning inom vederbörande tjenstegrad, eller för den som vore berättigad till

Kommissariepension	Kr. 1,800
Öfverkonstapels d:o	» 1,080
Konstapels d:o	» 720

Ofvannämnda nädiga bref innehåller tillika föreskrift för vederbörande att året näst efter det, då pensionsinrättningens behållna fond uppgått till en million kronor, i reglementsenlig ordning uppgöra och Eders Kungl. Maj:ts pröfning underställa förslag till de definitiva ändringar i reglementet, som kunna påkallas för en förbättrad pensionering af polispersonalen.

Beloppet af de supplementärunderstöd, som utbetalades under år 1885, utgjorde 10,305 kronor 83 öre.

Polispersonalens i Stockholm enskilda enke- och pupillkassa stiftades den 9 maj 1883 och har till ändamål att bereda pen-

sioner at aflidne polismäns efterlemnade enkor eller minderåriga barn. Kassan är indelad i tre klasser, och medgifves hvarje pensionär att vid inträde i densamma bestämma, i hvilken klass han vill ingå. I första klassen erlägges 3 kronor, i andra klassen 2 kronor och i tredje klassen 1 krona, med rätt till pension i förhållande till inbetalningarna, hvilka vid aflöningsstillfällena i början af hvarje månad verkställas hos en inom hvarje distrikt eller afdelning tillsatt uppördsman.

Kassans behållning uppgick den 31 december 1885 till 10,627 kronor 36 öre.

Ändrad anordning af polishuset. Redan i revisionsberättelsen angående polisverkets räkenskaper för år 1876 anfördes i fråga om poliskammarens och polisdomstolens embetslokaler, att dessa med hänsyn till utrymme och ventilation icke kunde anses motsvara ens de billigaste anspråk. Revisorerna uttalade därför den enstämmiga mening, att nya tids- och ändamålsenliga lokaler för polisverket voro i högsta måtto af behovet pakallade.

Detta af revisorerna påpekade och allmänt kända missförhållande hade, förutom de svåra olägenheter af mångahanda slag, som det medfört för alla dem, som af en eller annan anledning måste inställa sig i poliskammaren eller polisdomstolen, länge visat sig i hög grad hinderligt för arbetet inom verket. Då dessa missförhållanden, långt ifrån att minskas, tvärtom dag efter dag ökades, samt avvägbringande af ändring i detta hänseende icke kunde anstå i afvaktn å den tillämnade rådstu- och polisbyggnaden, ansåg Öfverstathållarembetet af yttersta vikt att åtgärder till afhjelpande deraf snarast möjligt blefve vidtagna. Af den utredning, som för detta ändamål verkställdes, framgick att den ifrågasatta förändringen kunde avvägbringas genom polisdomstolens förflyttning till fattigvårdsnämndens i tredje våningen belägna lokal, hvilken såväl i fråga om sanitära förhållanden som utrymme vida öfverträffade de lokaler, i hvilka polisdomstolen hittills varit inrymd, och sedan ritningar samt kostnadsförslag öfver de med förändringen förenade arbeten blifvit uppgjorda, ingick Öfverstathållarembetet den 10 mars 1885 till stadsfullmäktige med framställning, att fattigvårdsnämnden, för hvilken ny lämplig lägenhet stod att erhålla, måtte till afflyttning uppsägas och den af nämnden disponerade våning upplåtas åt polisverket, för att användas till polisdomstol, samt lokalerna i polishuset jemte den för en ny trappuppgång till dessa lokaler behöfliga del af cellfängelset ändras och inredas i öfverensstämmelse med i sådant afseende åberopade ritningar. Denna framställning blef af stadsfullmäktige bifallen och arbetet med de föreslagna förändringar, som omedelbart derpå tog sin början, bedrefs med den raskhet, att de nya lokalerna redan den 1 oktober 1885 kunde till begagnande upplåtas.

Genom de verkställda förändringarna hafva såväl poliskammaren som polisdomstolens sessionsrum erhållit ett icke obetydligt utvidgadt utrymme, tillträdde till dessa sessionsrummen har beredts genom två trappor och skilda förstugor, och sessionsrummen erhållit två, med hvarandra icke omedelbart kommunicerande förmak, samt poliskammarens embetslokaler blifvit koncentrerade på ett sätt, att de embets- och tjänstemän, som samarbete, kommit i hvarandras närhet, hvarjemte polisdomstolens lokaler blifvit försedda med en kraftig ventilation. Polisverkets behof af ändamålsenliga lokaler har härigenom blifvit nöjaktigt tillgodosedt intill den tid, då man kan hoppas få se planen att för stadens embetsverk uppföra en ny byggnad bragt till verkställighet.

Polisens telefonförbindelser. Sedan under början af år 1883 polisstationernas telegrafapparater blifvit utbytta mot telefoner, inrättades under 1885 i polishuset en telefonstation, hvilken sattes i förbindelse med Öfverstathållarens och understathållarens samt polischefernas bostäder, uppördsverkets och polisverkets embetslokaler, samtliga polisstationerna, Kungl. pontonierbataljonens och de tre lifgardenas kaserner äfvensom telefonbolagens stationer. Härjemte hafva de inom 2:a, 6:e och 8:e polisdistriktten belägna militärposteringsställena blifvit satta i telefonförbindelse med de resp. distriktens stationer, och dylika förbindelser anordnade mellan 4:e polisdistriktets station och Johannis brandstation samt emellan Kungl. Djurgårdens polis- och brandstationer.

c) **Löneförbättring för stadsfogdarne.** Efter derom af Öfverstathållarembetet gjord framställning bestämde stadsfullmäktige den 5 december 1881 stadsfogdarnes aflöningsförmåner för hvardera till 4,500 kronor om året, deraf lön 3,000 kronor och tjänstgöringspenningar 1,500 kronor, med rätt att efter fem års väl vitsordad tjänstgöring undfå ett ålderstillägg å 500 kronor, men med skyldighet att icke befatta sig med enskilda inkasseringsuppdrag samt att till vikarie afstå tjänstgöringspenningarna och derutöver af lönen hvad för tjenstens uppehållande kan erfordras.

d) **Ny stat för Stockholms stads cellfängelse.** Vid olika tillfällen under perioden hafva såväl från direktionen vid stadens cellfängelse som från dess personal i öfrigt till Öfverstathållarembetet inkommit framställningar om löneförbättring. Detta jemte den omständighet att genom tillämpning från den 1 oktober 1884 af lagen den 16 maj samma år om upphäfvande af strafflagens stadgande angående fängelsestraff vid vatten och bröd förändrade förhållanden inträdt i afseende å fängantalet samt fängvården inom fängelset föranledde Öfverstathållarembetet att i skrifvelse till stadsfullmäktige den 22 oktober 1885 framlägga förslag till ny utgiftsstat för cellfängelset. Sedan denna framställning blifvit den 14 december sistnämnda år i hufvudsakliga delar bifallen, utgör skillnaden mellan den under femårsperioden tillämpade och den senast fastställda aflöningsstaten följande:

	1881.		1886.	
	Antal.	Aflöning.	Antal.	Aflöning.
Direktör	1	5,500	1	4,000
Bevakningsbefälhavare	1	2,000	1	2,250
Fångpredikant	1	1,200	1	1,200
Vaktmästare	1	1,100	1	1,300
Vaktknektar	25 å 700	17,500	23 å 850	19,550
Vaktknekt för eldning och renhållning	1	800	1	850
Portvakt	1	800	1	850
Vaktvinnor	2 å 600	1,200	2 å 700	1,400
Summa kronor	—	30,100	—	31,400

Härvid är att märka, att i direktörens aflöning enligt den äldre aflöningsstaten ingick ett belopp af 2,000 kronor till skrifvarebiträde, hvilket belopp uti den nya utgiftsstaten är för enahanda ändamål under särskild rubrik uppfördt förslagsvis mot redovisning af Öfverstathållarembetet.

Förutom ofvannämnda lönebelopp åtnjuta fängelsedirektören, bevakningsbefälhafvaren och vaktmästaren boställen, fängspredikanten hyresersättning, samt personalen i öfrigt, med undantag af den vaktknekt, som besörjer eldning och renhallning, bostad eller hyreshjelp, för hvilket sistnämnda ändamål i staten för år 1886 upptages förslagsvis ett belopp af 1,500 kronor, att af Öfverståthållarembetet utdelas bland vaktknektar, som bo utom fängelset.

e) **Ålderstillägg för magistratens ledamöter.** Ut i skrifvelse till stadsfullmäktige den 17 december 1880 hade magistraten anhållit, att åt magistratens ledamöter, utöfver de 6,000 kronor, som hvar och en af dem åtnjöt i lön och tjenstgöringspenningar, måtte, i likhet med hvad som skett vid bestämmandet af lönerna för embets- och tjenstemännen vid de statens embetsverk, som omreglerats efter det aflöningsstaten för magistraten af Eders Kungl. Maj:t fastställdes, medgifvas förmånen af ålderstillägg efter vissa års tjenst inom graden, samt att dessa ålderstillägg måtte bestämmas till två, hvarterda å 500 kronor, att tillgodonjutas, det första efter fem års tjenstgöring inom graden, räknadt från och med kalenderåret näst efter det, da sådan tjenstgöring blifvit fullgjord, och det andra efter ytterligare fem års sådan tjenstgöring under enahanda vilkor. Denna framställning blef af stadsfullmäktige bifallen genom beslut den 5 december 1881, dervid stadsfullmäktige såsom vilkor för denna förändring i lönestaten uppstälde, att af denna tid minst fyra år, deri inbegripen den lagligen medgifna semestern, tillbragts i verklig tjenstgöring.

Hvarje dåvarande magistratsledamot, som önskade komma i åtnjutande af de sålunda förbättrade aflöningsförmånerna, äfvensom magistratsledamot, som dädaneft utnämndes af Eders Kungl. Maj:t, förklarades genom samma beslut skyldig att vid fyllda 70 år afgå från tjensten mot rättighet att uppbära den stadgade pensionen af 4,800 kronor, hvarjemte bestämdes, att denna pensionsrätt tillkommer hvarje ledamot vid fyllda 65 år, utan att genom läkarebetyg behöfde styrkas sjuklighet sasom skäl för afskedstagandet.

Det sålunda beslutade tillägget till 1875 års aflöningsstat för magistraten underställdes Eders Kungl. Maj:t med begäran att de föresatta villkoren måtte godkännas, hvarjemte stadsfullmäktige tillika anhöllo, att de för blifvande magistratsledamot sålunda ifrågasatta nya bestämmelser skulle förklaras tillämpliga å afsked jemväl för borgmästare, som dädaneft utnämndes. Hvad stadsfullmäktige sålunda hemställt blef jemlikt nadigt bref till Öfverståthållarembetet den 13 januari 1882 af Eders Kungl. Maj:t godkändt.

f) **Ändringar i kommunalförordningen.** Uppå derom af en bland stadsfullmäktiges ledamöter väckt förslag beslöto stadsfullmäktige den 9 november 1875 att nedsätta en komité med uppdrag att undersöka, om och hvilka förändringar i de för stadens kommunalförvaltning gällande bestämmelser kunde vara af behovet påkallade. Sedan denna komité afgifvit sitt utlåtande med förslag till sådana ändringar, och de förvaltande myndigheternas yttranden deröfver blifvit infortrade, samt drätselnämnden vid behandling af ärendet föreslagit ytterligare ändringar i komiterades förslag, hade stadsfullmäktige vid frågans slutliga behandling den 8 mars 1881 funnit den föreslagna förändringen icke böra inskränka sig till allenast en ny fördelning af göromålen

mellan drätselnämndens afdelningar, utan att hela kommunalförvaltningen med dertill hörande räkenskaps- och kassainstitutioner borde sammanföras till en gemensam förvaltningsnämnd med gemensam tjenstemannapersonal och gemensamma förvaltningsbyråer, för att at denna förvaltning gifva nödig enhet och sammanhållning. I enlighet med dessa asigter intogs i det uppgjorda ändringsförslaget en bestämmelse derom, att verkställighet och förvaltning skulle utöfvas af en förvaltningsnämnd med dess afdelningar, hvilkas antal likasom ärendenas fördelning skulle bestämmas i nämndens instruktion, som på förslag af stadsfullmäktige skulle fastställas af Eders Kungl. Maj:t. Förslaget att fattigvårdsnämnden skulle ingå såsom en afdelning i den tilltänkta förvaltningsnämnden antogs dock först efter omröstning med 45 röster mot 37, hvilka afgafvos för fattigvårdsnämndens bibehållande såsom särskild nämnd.

Uti underdanig framställning, som af Öfverståthållarembetet förordades, anhöllo härefter stadsfullmäktige, att Eders Kungl. Maj:t täcktes vidtaga åtgärder på det att nämnda förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862 måtte erhålla den förändrade lydelse, som ofvannämnda förslag innehölle, men fann Eders Kungl. Maj:t, enligt nadigt bref till Öfverståthållarembetet den 30 december 1881, att da, hvad anginge de viktigaste utaf de ifrågasatta förändringarne, eller de, som afsåge att sammanföra hufvudstadens hela kommunalförvaltning till en gemensam förvaltningsnämnd, meningarne inom stadsfullmäktige rörande dessa ändringars lämplighet varit synnerligen delade, samt de öfriga föreslagna ändringarne icke vore af den betydelse, att ensamt för deras genomförande skäl funnes att till riksdagen afläta nadig proposition i ämnet, den underdåniga framställningen icke till nagon åtgärd föranleda.

Frågan om fattigvårdsnämndens organisation på ofvan angifna sätt maste i följd häraf öfvergifvas, men stadsfullmäktige funno sig icke därför böra underlåta att söka genomföra den föreslagna omorganisationen af drätselnämnden. För att detta mål skulle kunna ernås, fordrades emellertid att kommunalförordningen ändrades, ty äfven om ärendena kunde utan sådan ändring fördelas annorlunda mellan drätselnämndens afdelningar, vunnes dermed blott en del af hvad som asyftats, enär enligt den då gällande kommunalförordningen det icke berodde af stadsfullmäktige att bestämma, hvilka af drätselnämndens ledamöter, som skulle höra till de särskilda afdelningarna, samt nämndens afdelningar icke hade rättighet att i sista hand afgöra eller omedelbart vända sig till stadsfullmäktige med framställningar i ärenden af större och allmänna vikt, således ej heller att till fullmäktige omedelbart ingifva förslagen till utgifts- och inkomststater, utan alla sådana ärenden skulle gå genom nämndens plenum. Da emellertid ett af hufvudändamålen med stadsfullmäktiges framställning var, att på grund af erfarenheten derom att drätselnämndens plenum icke kunnat tillvinna sig den betydelse, som vid förordningens utfärdande afsetts, inskränka pleni verksamhet till sådana ärenden, som nödvändiggjordes af den för afdelningarne gemensamma tjenstepersonalen eller påkallades af olika meningar om afdelningarnes kompetens och dylikt, samt att ställa de nybildade afdelningarne i alla öfriga frågor fullt sjelfständiga gent emot hvarandra och låta dem omedelbart lyda under stadsfullmäktige, kunde ett snart genomförande af den tilltänkta organisationen af drätselnämnden icke uppnås utan en ny underdanig framställning i ämnet till Eders Kungl.

Maj:t om kommunalförordningens ändrande. I sammanhang härmed ansågs lämpligt att söka få genom ändringar i förordningen tjänstgöringstiden för nämnder och afdelningar bestämd efter kalenderår, sista tiden för statsförslagens aflemnande till stadsfullmäktige framflyttad från slutet till midten af oktober, bestämmelsen om ett tvunget sammanträde första helgfria dag i augusti borttagen, föreskriften om antal ledamöter i nämnderna öfverflyttad till deras instruktioner och några mindre ändringar vidtagna. På nu anförda skäl anhöllo stadsfullmäktige i underdänig skrifvelse den 18 januari 1883 hos Eders Kungl. Maj:t, att åtgärder måtte vidtagas, på det att förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm måtte på ofvan angifna sätt ändras. Med bifall till denna stadsfullmäktiges hemställan gjorde Eders Kungl. Maj:t framställning i ämnet hos riksdagen, som lemnade sitt bifall till de föreslagna ändringarne, hvarefter dessa genom nådig förordning den 22 juni 1883 utfärdades.

g) **Ny instruktion för drätselnämnden.** På grund af nyss omförmälda ändringar i kommunalförordningen antogo stadsfullmäktige den 7 november 1883 en ny instruktion för drätselnämnden, enligt hvilken nämnden skulle delas på två afdelningar med tio ledamöter och fem suppleanter i hvardera, samt ärendena mellan afdelningarne delas så, att den första skulle handhafva penningförvaltningen samt handlägga alla andra ärenden, som icke enligt instruktionen tillkomme andra afdelningen, d. v. s. hus-, hamn-, kaj- och brobyggnader, gatuläggning, trumbyggnad, afloppstrummors rengöring, gatubelysning, plantering samt vattenledning, utom hvad anginge afgifternas debitering och uppbörd. Nämndens samfälda verksamhet inskränktes till att besvara remiss eller behandla annat ärende, som uttryckligen hänsköts till nämnden af Öfverståthållareembetet, stadsfullmäktige, beredningsutskottet eller någon nämndens afdelning; att afgöra mellan afdelningarne uppkommen fråga, till hvilkenderas behandling ett ärende rätteligen hörde; samt att förordna till tjänster, som vore gemensamma för hela nämnden. Med bibehållande af öfverståthållarens rätt att föra ordet i nämnden och dess afdelningar blef hans benämning af ordförande öfverflyttad på de förre vice ordförandene. Denna nya instruktion blef af Eders Kungl. Maj:t fastställd den 14 december 1883.

h) **Ändring i fattigvårdsnämndens instruktion.** Sedan med anledning af borttagandet ur kommunalförordningen af bestämmelsen om antalet ledamöter och suppleanter i nämnderna, stadsfullmäktige den 7 november 1883 antagit och underställt Eders Kungl. Maj:t en ändrad lydelse af § 2 i fattigvårdsnämndens instruktion med intagande deri af den förra föreskriften om antalet af denna nämnds ledamöter och suppleanter samt förläggande af tjänstgöringsårets början till den 1 januari, har Eders Kungl. Maj:t den 14 december ofvannämnda år godkänt denna ändring och derom utfärdat nådig kungörelse; hvarförutom på hemställan af Öfverståthållareembetet i några andra paragrafer af instruktionen benämningen vice ordföranden utbyttes mot ordföranden och § 22, som allenast handlade om ordningsmän, upphäfdes.

i) **Handelskemister.** Sedan den 14 november 1884 är antalet af i Stockholm af Öfverståthållareembetet godkände handelskemister ökad till två. Den tid, under hvilken handelskemi-

sterne skola å sina tjänstelokaler vara för allmänheten tillgängliga, är bestämd till minst 3 timmar hvarje söckendags förmiddag, och skall underrättelse om mottagningstiden likasom om tjänstelokalen kungöras allmänheten, hvarjemte är föreskrifvet att ett exemplar af den af Öfverståthållareembetet fastställda taxa, enligt hvilken handelskemist eger åtnjuta ersättning, skall vara å tjänstelokalen anslagen.

Den för handelskemisterna nu gällande taxa är af Öfverståthållareembetet fastställd den 12 maj 1885.

j) **Fattigsakförare.** Under år 1883 väcktes hos stadsfullmäktige förslag dels om beviljande för nästpåföljande år af ett anslag å 5,000 kronor att användas till arvoden å 2,000 kronor hvarterda åt tvenne fattigsakförare samt till bekostande mot redovisningsskyldighet af deras expenser, dels ock att at beredningsutskottet måtte uppdragas såväl att uppgöra och för stadsfullmäktige framlägga förslag till de bestämmelser rörande den nya institutionen, hvilka kunde finnas erforderliga, som ock att förordna lämplige lagfarne män att bestrida dessa befattningar.

I anledning häraf beslöto stadsfullmäktige den 13 december samma år att, i afvaktan på frågans närmare utredning, i 1884 års stat uppföra 5,000 kronor till juridiskt biträde åt mindre bemedlade, hvilket anslag enligt stadsfullmäktiges beslut den 18 februari 1884 ställdes till mantalsnämndens förfogande att användas för ändamålet, på det sätt nämnden kunde finna lämpligast, hvarjemte nämnden fick i uppdrag att lemna föreskrifter i afseende å den ordning, i hvilken den åsyftade förmånen skulle komma de mindre bemedlade till godo.

På grund häraf tillsatte mantalsnämnden den 21 mars 1884 tvenne sakförare att under år 1884 tillsvidare kostnadsfritt tillhandagå mindre bemedlade medlemmar af kommunen med juridiskt biträde såväl utom rätten som vid domstol inom Stockholm, med åliggande att afvisa gagnlösa och orättrådiga tvister samt i främsta rummet söka åstadkomma förlikningar i de mål, som till dem anmälles. Enligt den instruktion, som i sammanhang härmed af mantalsnämnden utfärdades, skola sakförarne hvarje söckendag klockan $\frac{1}{2}$ 8— $\frac{1}{2}$ 10 f. m. vara för rättsökande tillgängliga å sina lokaler, hvarom kungörelse skall af hvardera sakföraren minst en gång i månaden införas i Stockholms Dagblad.

Till erhållande af kostnadsfritt biträde af sakföraren är endast den berättigad, som saknar förmåga och enligt rotemans intyg är af medellöshet hindrad att sjelf utföra sina rättssaker, sakföraren dock obetaget att lemna kostnadsfritt biträde, utan att rotemans intyg företes. Vill sakföraren biträda någon, som icke eger fordra eller eljest skall komma i åtnjutande af kostnadsfritt biträde, är han skyldig att på förhand underrätta denne om att ersättning skall lemnas. Hvarje till kostnadsfri behandling anmält ärende skall upptagas i ett diarium och sakförarne skola inom en manad efter kalenderårets slut till mantalsnämnden afgifva berättelse öfver sin verksamhet under det sist förflutna året.

Aföningen för hvardera sakföraren är 2,000 kronor, för ar räknadt, hvarjemte sakföraren erhåller *dels* 200 kronor såsom arligt bidrag till hyra af lokal, *dels* ock, mot redovisning, 300 kronor till betäckande af kostnader för utgifter i de medellösas mål.

Anslaget till fattigsakförare har med oförändradt belopp utgått jemväl under år 1885.

Af de utaf fattigsakförarne lemnade redogörelser, omfattande tiden från den 1 april 1884 till och med 1885 ars slut, inhemtas att sammanlagda antalet personer, som under nämnda tid i rättsliga angelägenheter begärt deras biträde, utgjort under år 1884 308 och under år 1885 538. Detta biträde har bestått dels uti meddelande af råd och upplysningar, dels uppsättande af skrifter af olika slag, och dels anhängiggörande och utförande vid domstol af rättegångar.

k) **Kontroll å pantlånare.** Bland yrken, genom hvilas utöfning i obegränsad frihet den allmänna säkerheten äfventyras med en lätthet och i en grad, som rättfärdigar särskilda garantier mot denna samhällsfara, intager den enskilda pantlånerörelsen ett framstående rum. Uppenbart är, att en affär, som åt en hvar lemnar kontant försträckning mot säkerhet af alla slags bohagsting och andra för dagligt bruk afsedda förnödenheter, ofta icke stadnar vid att för mindre bemedlade afhjelpa tillfällig penningeförlägenhet eller nöd, utan, der den lemnas alldeles okontrollerad från det allmännas sida, bereder utväg för snabb af-sättning af orättfånget gods samt härigenom blir ett medel att främja brott mot eganderätten och dölja spåren derefter.

Till förebyggande eller förringande af den våda, hvarmed pantlånerörelsen sålunda hotar rättstillståndet, har man i utlandet föreskrifvit vissa villkor för rättigheten att drifva detta yrke samt jemväl ställt dess utöfning under tillsyn af polismyndigheten. Hvad Sverige beträffar, har deremot pantlånerörelsen icke varit stäld i något beroende af den administrativa myndigheten och denna har följaktligen saknat hvarje medel att på förhand söka i någon mån bereda trygghet mot dylik rörelses anordnande för olagliga ändamål, likasom densamma i fråga om befogenhet till undersökning, huruvida missbruk i sådant hänseende rådt, saknat annat stöd, än lagens stadgande om husransakan, hvilket likväl uppenbarligen icke afser att sätta polismyndigheten i tillfälle att utöfva en allmän och fortgående uppsigt öfver dem, hvilas verksamhet i mer än vanlig grad frestar till oloflig befattning med orättfånget gods.

Angelägenheten att få afhjelpat den brist i vår lagstiftning, som för pantlånaren sålunda möjliggjorde att ställa sin rörelse till deras förfogande, hvilka äro i behof af ett säkert och lättvindigt medel att realisera genom brott åtkommen egendom, föranledde Öfverståthållareembetet att i underdanig skrifvelse den 21 juni 1884 afgifva förslag till sådana bestämmelser angående ifrågavarande yrke, hvarigenom rättigheten att drifva detsamma gjordes beroende af vissa villkor och utöfningen deraf ställdes under polismyndighetens uppsigt; och täcktes Eders Kungl. Maj:t den 7 november samma år låta utfärda nådig kungörelse, angående villkoren för idkande af pantlånerörelse, hvilken kungörelse trädde i kraft den 1 april 1885.

1) **Jernvågens upphörande.** Enär jernvågen under senaste tider högst sällan anlitats, beslöto stadsfullmäktige den 20 december 1884, att densamma skulle upphöra med den 1 oktober 1885, hvilket beslut den 5 februari sistnämnda år af Öfverståthållareembetet fastställdes.

Angående *sparbanksväsendet* hänvisar Öfverståthållareembetet till den redogörelse, som under rubriken »Befolkningens välstånd» i afdelningen 2 i denna berättelse redan blifvit lemnad.

B) Undervisningsväsendet.

Fränsedt de talrika *tillämpningsskolor* af mångahanda slag, hvilka hufvudstaden innesluter, har Stockholm, såsom bekant, numera bildningsanstalter af alla de tre grader, i hvilka man vanligen plägar fördela undervisningen, nemligen primär- (folkskole-)undervisningen, den hos oss förr s. k. elementarbildningen, samt den högsta eller universitetsbildningen. Hufvudstadens samtliga folkskolor stå alltsedan år 1862 under inseende af *Öfverstyrelsen för Stockholms folkskolor*, samt läroverken af andra graden, de »allmänna läroverken», sedan år 1819 under *Kungl. Direktionen öfver Stockholms stads undervisningsverk*; de begge anstalter, som afse den högsta eller universitetsbildningen, lyda deremot icke under gemensam förvaltning, utan styras, Högskolan såsom en privat anstalt af *Stockholms Högskolas styrelse*, och Karolinska Mediko-kirurgiska Institutet af *kanslern* för universiteten i Uppsala och Lund, med biträde af en särskildt förordnad inspektor.

Privata undervisningsanstalter finnas naturligtvis många, af hvilka en del åtnjuter understöd af staden, en del äfven erhåller bidrag af statsmedel; för de viktigaste af dessa skola meddelas några kortare notiser i det följande.

a) **Folkskolorna.** Till följd af den väldiga tillökning i folk-mängd, som under den tilländagångna femårsperioden kommit hufvudstaden till del, hafva äfven dess folkskolor varit målet för en tillströmning, som till och med antagit ännu större proportioner än folkökningen och bidragit att göra Stockholms folkskoleväsende till en i hög grad omfattande och komplicerad institution. Med begagnande hufvudsakligen af Öfverstyrelsens arliga berättelser lemnas här i korta drag en öfersigt af det viktigaste af denna institutions verksamhet under de fem åren i fråga.

Uti Öfverstyrelsens befogenhet och åligganden, sådana dessa äro uttryckta i K. f. den 27 september 1861, har under perioden icke någon förändring inträdt. Ledamöternes antal är fortfarande tolf, af hvilka *en* utses af Stockholms stads konsistorium, *en* af fattigvårdsnämnden och *en* af hvarje territorialförsamlings skolråd, hvarefter de sålunda valde sjelfve ytterligare invälja *en* ledamot, hvilken företrädesvis bör tagas bland hufvudstadens läkare (såsom ock varit händelsen). Ordförande väljes af öfverstyrelsen sjelf, inom eller utom styrelsen, i hvilket förstnämnda fall den sålunda valdes plats bland ledamöterna fylles af en vederbörligen tillsatt ny ledamot.

Närmast under öfverstyrelsen handhafves öfverinseendet öfver Stockholms stads folkskolor af en af öfverstyrelsen utsedd *inspektor*. Inom hvarje församlings folkskola finnes en »förste lärare», hvilken utöfvar sin verksamhet enligt särskildt utfärdad instruktion.

I afseende å undervisningens allmänna **organisation** har icke någon förändring inträdt. Undervisningen är fortfarande fördelad uti dels skolor med daglig undervisning, dels sådana, der undervisning meddelas endast vissa aftnar i veckan äfvensom söndagsmorgnarna, med hvilket sistnämnda slag af skolor början gjordes år 1873.

Skolorna med daglig undervisning äro fördelade i sju klasser, hvar och en beräknad att kunna genomgå på 1 år, ehuru väl ett hastigare absolverande äfven förekommer. Inom hvarje klass

förekomma två kurser, afsedda en för hvardera af läseårets båda terminer. Sjetten klassen bildar den egentliga afslutningen af folkskolekurserna, hvaremot sjunde klassen kan anses motsvara de annars s. k. högre folkskolorna. Fattiga skolbarn medgifvas dock vanligen att sluta sin skolgång redan med femte klassen, med skyldighet att sedan bevista söndags- och aftonskolan.

Söndags- och aftonskolorna äro afsedda dels att för dem, som i förtid afgått från folkskolan, bilda hvad folkskolestadgan benämner repetitionsskolor, dels att utgöra fortsättningsskolor för dem, som fullständigt genomgått den undervisning, folkskolorna kunna meddela. I dem mottagas alltså barn, som redan inträdt i utöfning af tjänst eller yrke, dock icke efter öfverskridandet af skolåldern.

Skollokaler. För att bereda utrymme åt det i hög grad växande barnantalet hafva under perioden i fråga omfattande åtgärder måst vidtagas.

Inom Storkyrkoförsamlingen fullbordades år 1882 de under år 1880 påbörjade, genomgripande ändringarna å församlingens hus, N:o 22 Svartmangatan, så att dervarande lokaler under loppet af höstterminen förstnämnda år kunde upplåtas till begagnande. Detta skolhus inrymmer nu 13 lärosalar med utrymme för omkring 450 barn.

Inom Klara församling uppfördes under år 1885 å skolhus-tomten i kvarteret Pilen, N:o 29 Gamla Kungsholmsbrogatan, ett nytt skolhus, rymmande omkring 450 barn.¹⁾

Inom Ladugårdslands församling behandlades under år 1881 förslag om uppförande af ett nytt skolhus, och år 1883 beslöts att å tomterna N:ris 4—8 i kvarteret Vildsvinet låta uppföra ett sådant, hvilket fullbordades år 1884 och rymmer 800 å 900 barn.

Adolf Fredriks församling beslöt år 1883 att inom kvarteret Jasminen vid Karlbergs-allén låta uppföra ett nytt skolhus, beräknadt för 1,000 å 1,200 barn.¹⁾

Kungsholms församling beslöt år 1881 att uppföra en ny skolhusbyggnad, men detta beslut har icke ännu kommit till utförande, enär den för ändamålet inköpta byggnadstomten tagits i anspråk för stadsregleringen. Annan tomt är visserligen nu förvärfvad i Stadshagen, men vid periodens slut var arbetet med det nya skolhusets uppförande ännu icke börjadt.

Under perioden hafva alltså fyra nya skolhusbyggnader uppförts eller apterats för folkskolans ändamål, och hafva på detta sätt vunnits lärosalar med utrymme för vid pass 2,850 eller högst 3,000 barn; af dessa skolhus hafva dock två blifvit till begagnande färdiga först efter periodens slut. Dessutom hafva ett stort antal lägenheter blifvit förhyrda, omfattande i allt 74 lärosalar med utrymme för 2,180 barn. Häruti ingå icke lägenheter, förhyrda af Ladugårdslands församling, hvilka återstälts, sedan denna församling numera efter det omnämnda nya skolhusets uppförande (år 1884) ej vidare har behof att hyra lokaler för sina folkskolor.

Vid föregående periods slut ansågos då tillgängliga lokaler lemna utrymme för högst 10,800 barn. Under perioden i fråga hafva anskaffats nya lokaler (egna eller förhyrda) med utrymme för omkring 5,000 barn.

¹⁾ Detta skolhus har under år 1886 blifvit färdigt och upplåtits till begagnande.

En blick på talen i det följande för skolbarnens stegrade antal visar tillräckligt, att dessa omfattande åtgärder varit af behofvet påkallade. Till följd af alltjemt bristande utrymme har icke desto mindre från och med år 1882 småningom i alla församlingars folkskolor, utom i Ladugårdslands, den för undervisningen ogynnsamma anordningen måst vidtagas, att för åtskilliga afdelningar undervisningen förlagts till eftermiddagarna.¹⁾

Anskaffande och underhåll af lokaler för folkskoleundervisningen är ännu en de särskilda församlingarnas angelägenhet. Samtliga församlingarnas utgifter för detta ändamål hafva utgjort:

Åren 1876—80	436,625·16 kr.
» 1881—85	689,367·29 »

och hafva dessa utgifter fördelat sig på följande sätt på de särskilda församlingarna:

	Åren 1876—80.	Åren 1881—85.
Storkyrkoförsamlingen	43,944·65	124,573·76
Klara	46,848·77	27,390·12
Jakobs och Johannes	99,145·42	29,509·76
Ladugårdslands	83,468·07	333,382·75
Adolf Fredriks	27,676·85	47,571·35
Kungsholms	16,574·44	41,194·22
Maria	92,050·04	34,532·13
Katarina	26,916·92	51,213·20
Summa	436,625·16	689,367·29

Uti ofvanstående tal ingår emellertid synbarligen icke kostnaderna för de under periodens senaste år påbörjade skolhusen, hvilka komma att upptagas på det år, då byggnadsföretaget afslutas.

Lärarne. Antalet lärare och lärarinnor under perioden har, jemfördt med antalet under föregående tider, varit följande:

År.	Hela antalet.	Deraf			m.	qv.
		ordinarie.	extra ordinarie			
			examin.	ej exam.		
1865	93	?	?	?	19	74
1870	197	?	?	?	35	162
1875	265	120	81	64	76	189
1880	270	161	99	10	60	210
1885	430	240	184	6	81	349

År 1885 var fördelningen af lärare och lärarinnor följande:

	m.	qv.
ordinarie	54	186
examinerade, ej ordinarie	25	159
icke examinerade	2	4

Utom här upptagne lärare och lärarinnor fanns vid periodens början och slut följande antal öfningslärare:

¹⁾ Vid terminsafslutningen den 11 juni 1886 disponerade stadens församlingar öfver 20 egna skolhus samt 11 förhyrda privatlägenheter, hvarjemte i Skeppsholms församling skolhus upplåtes af kronan. Härtill kommo under loppet af år 1886 de två nya skolhus, som omnämnts i det föregående.

Lärare i	År 1880.	År 1885.
Manlig slöjd.....	15	26
Qvinlig slöjd.....	12	15
Ritning.....	6	6
Sång.....	7	7
Gymnastik och vapenöfningar.....	2	2
Bokhålleri.....	1	2
Summa 43		58

Af de 58 öfningslärarne år 1885 voro 22 qvinnor, nemligen 15 undervisande i qvinlig och 2 i manlig slöjd, 2 i ritning, 2 i sång och 1 i bokhålleri.

Huru sparsamt antalet lärare och lärarinnor — trots den ofantliga tillväxten under perioden i fråga — ännu är tilltaget, synes deraf att dessa 430 lärare hade att sköta undervisningen uti 417 afdelningar eller klasser, och att hvarje sådan afdelning i medeltal omfattade 32 å 33 barn.

Lönerna till folkskolans lärare och lärarinnor äro sedan år 1884 följande: a) för ordinarie lärare 1,400, 1,800 och 2,000 kronor, med tvenne ålderstillägg å 200 kronor hvardera efter resp. fem och tio års tjenstgöring; b) ordinarie lärarinna 1,100 eller 1,400 kronor, med tvenne ålderstillägg, likaledes efter fem och tio års tjenstgöring, å 100 kronor hvardera; c) extraordinarie lärare, om han är examinerad, 1,400 kronor, eljest 1,000 å 1,200; d) extraordinarie lärarinna, examinerad 1,100 kronor, i annat fall 800 kronor.

De lärare och lärarinnor, som äfven tjenstgöra i söndags- och aftonskolorna, åtnjuta dessutom för denna tjenstgöring 300 kronor, och de, som äfven undervisa i slöjdskolorna under eftermiddagarna, godtgöras härför särskildt med 700 kronor.

Förste lärare uppbära, utom ordinarie lärarelönen, 500 å 1,200 kronor alltefter barnantalet; i tvenne församlingar eger förste läraren derjemte fri bostad. Undervisar han dertill i söndags- och aftonskolan samt i slöjdskolan, uppbär han härfor samma ersättning, som nyss är angifven för öfrige lärare.

Lärjungarne. På sätt i föregående femårsberättelse omnämnas vanns genom rotemannainstitutionens införande möjlighet att äfven för hufvudstaden upprätta fullständiga listor öfver barn i skolåldern, och derigenom verksammare än förr kontrollera att undervisning, der ej af lagen erkända hinder derför mötte, verkligen komme hela det uppväxande släktet till del. De resultat, som genom dessa numera arligen fortgående undersökningar kommit i dagen, äro följande (för år 1881 finnas ej liknande uppgifter tillgängliga):

År.	Barn i skolåldern.	D e r a f		
		åtnjöt undervisning.	åtnjöt ej undervisning.	uppgift saknas om.
1880.....	17,495	16,136	1,156	203
1882.....	18,584	16,772	1,597	215
1883.....	19,323	17,972	1,177	174
1884.....	20,942	19,453	1,313	176
1885.....	22,058	20,539	1,282	237

Beträffande först hela antalet barn i skolåldern äro uppgifterna härom icke alldeles fullständiga, särskildt ej för de första åren; den sedermera vunna större noggrannheten kan alltså ega någon del uti den till utseendet högst betydliga tillväxten, hvilken emellertid icke uppgår till mer än jemnt lika mycket, som folkmängden vuxit i dess helhet, eller 26 %. Af stadens

hela befolkning upptaga skolåldrarna mellan 10 och 11 %, mot för vårt land i dess helhet fulla 15 %. Denna skolbarnens relativa fåtalighet i Stockholm är beroende dels på den höga dödligheten inom de späda åldrarna, dels på den stora inflyttningen af vuxen befolkning, hvilken gör medelåldern oproportionerligt talrikt representerad.

Antalet barn utan undervisning kan synas betydligt, men finner sin förklaring vid en närmare granskning af de orsaker, som åstadkommit afsaknaden af undervisning. Dessa hafva varit:

År.	Behörig afgång.	Sjukdom eller naturfel.	Annan anledning.
1880.....	418	274	464
1882.....	478	45	1,074
1883.....	296	70	811
1884.....	371	77	865
1885.....	463	91	728

Största delen af de under rubriken »annan anledning» upptagna äro sådana, hvilka, såsom födda mot kalenderårets slut, icke vid resp. hösttermins början ännu hunnit fylla sju år och derför ej kunnat mottagas i skolorna. Dessa tillhöra således icke i egentlig mening skolåldern. — De öfriga båda rubrikerna utvisa äfven af lagen godkända förfall.

Af de barn, som under ofvan angifna år verkligen åtnjöt undervisning, undervisades vid nedanstående olika läroanstalter:

År.	Stadens folkskolor.	Folkskola utom staden.	Allmänt läroverk eller specialskolor.	Enskilda skolor.	Hemmen.
1880.....	10,124	1,944		3,486	582
1882.....	11,337	290	1,397	3,532	216
1883.....	12,320	196	1,654	3,513	289
1884.....	13,534	251	1,576	3,616	476
1885.....	14,540	325	1,736	3,494	444

Ehuruval dessa siffror icke i allo ega önskvärd fullständighet och likformighet, vittna de dock ganska tydligt om den tendens, som utan tvifvel varit för perioden ntmärkande, nemligen en oerhörd tillströmning till folkskolorna vid sidan af ett jemförelsevis stationärt lärjungeantal vid öfriga undervisningsanstalter.

Hela antalet lärjungar uti folkskolorna framgår dock icke af ofvanstående tal, hvilka afse endast skolbarnen uti åldern mellan 7 och 14 år. Inom folkskolorna finnas nemligen barn både af en något lägre och af en något högre ålder, och inräknas äfven dessa, blifva totalsummorna:

År.	I skolor med		Summa.
	daglig undervisning.	icke daglig undervisning. ²⁾	
1862 ¹⁾	2,456	—	2,456
1865.....	4,228	—	4,228
1870.....	7,200	—	7,200
1875.....	7,956	667	8,623
1880.....	9,157	1,066	10,223
1885.....	13,512	1,760	15,272

¹⁾ Första året af hufvudstadens folkskoleväsendes nuvarande organisation.

²⁾ Upprättades år 1873.

1881	9,452	1,169	10,621
1882	10,504	1,461	11,965
1883	11,353	1,826	13,179
1884	12,524	1,827	14,351
1885	13,512	1,760	15,272

Inräknas skolorna med icke daglig undervisning (söndags- och aftonskolorna), så har alltså lärjungeantalet i folkskolorna under de fem senaste åren vuxit från något öfver 10,000 till öfver 15,000 eller med i det närmaste 50 %. När detta förhållande sammanställs med det förut omnämnda faktum, att antalet barn i skolåldern samtidigt neppeligen vuxit med mer än 25 %, så finner man häraf bekräftadt, dels att ett större antal än förr i skolorna kvarstannar till inemot skolålderns slut, men dels ock otvifvelaktigt — då nemligen nyssnämnda förhållande icke innebär en tillräcklig förklaring — att folkskolorna börjat besökas äfven af de samhällsklassers barn, hvilka förut nästan utan undantag vänt sig till andra läroanstalter. Vid en år 1883 verkställd undersökning visade sig också, att lärjungarnes *måls-män* på följande sätt fördelades med afseende å yrke eller lefnadsställning:

	Antal barn.	%.
1. Embets- och tjenstemän.....	352	3·1 %
2. Artister, litteratörer, läkare m. fl.....	90	0·8 "
3. Handlande, landtbrukare, bruksegare, fabrikanter, husegare m. fl.....	727	6·4 "
4. Bokhållare, handelsresande, handelsbetjenter	244	2·1 "
5. Boktryckare, byggmästare, ingenjörer, sjökaptenen m. fl.....	325	2·9 "
6. Konstförfvänder m. fl.....	192	1·7 "
7. Åkare, hyrkuskar m. fl.....	278	2·4 "
8. Handverkare, arbetsföreståndare.....	1,794	15·8 "
9. Öfrige näringsidkare.....	272	2·4 "
10. Vaktmästare, poliskonstaplar, tjenare.....	1,068	9·4 "
11. Handverks- och fabriksarbetare.....	3,344	29·5 "
12. Öfrige arbetare, sjömän, stadsbud m. fl.....	2,257	19·9 "
13. Ogifta qvinnor.....	410	3·6 "
Summa	11,853	100 %

Åtminstone de fem första af dessa grupper torde få anses representera samhällsklasser, hvilkas inträde i folkskolorna är af ganska nytt datum, och omfattade dessa, såsom synes, redan år 1883 mer än 15 % af hela barnantalet. — I öfrigt finnas vid pass 32 % tillhöra de öfriga i viss mån sjelfständigt näringsidkande klasserna (grupperna 6—10); ej fullt hälften (49·4 %) tillhörde den egentligen kroppsarbetande befolkningen.

Den oerhörda tillväxt, som tabellen här ofvan utvisar beträffande folkskolebarnens antal, förklarar till fullo de i det föregående omnämnda svårigheterna att erhålla tillräckliga skollokaler äfvensom den betydliga tillökningen uti antalet lärare och lärarinnor, hvilken under femårsperioden uppgått till nära 60 %. Att lärarekrafterna sålunda ökats i något högre grad än lärjungeantalet, kan visst ej synas obilligt i betraktande deraf att hvarje lärare ännu har på sin lott att undervisa i medeltal ungefär 33 barn; men öfverstyrelsens berättelser ådagalägga emellertid, att den verkliga anledningen till denna högre tillväxt är svårigheten att uti de hyrda lägenheterna förvärfva lokaler, som medgifva bildandet af lika stora afdelningar som de äldre.

Då folkskoleväsendet ännu i viktiga hänseenden är en de särskilda församlingarnas sak, torde en öfversigt af skolbarnens antal församlingsvis icke sakna sitt intresse. Detsamma har utgjort (i skolor med daglig undervisning):

Församling.	År 1862.	År 1865.	År 1870.	År 1875.	År 1880.	År 1885.
Storkyrko.....	313	429	742	629	663	811
Klara.....	404	622	1,013	857	1,001	1,220
Jakobs—Johannes.....	303	507	826	787	871	1,358
Ladugårdslands.....	350	655	1,189	1,559	1,677	2,135
Adolf Fredriks.....	298	556	893	1,017	1,123	1,879
Kungsholms.....	85	159	362	536	842	1,373
Maria.....	182	488	912	1,090	1,387	2,256
Katarina.....	521	812	1,263	1,481	1,593	2,480
Hela staden	2,456	4,228	7,200	7,956	9,157	13,512

Tilläggas jemväl lärjungarna uti skolorna med icke daglig undervisning, varder hela antalet:

Församling.	År 1875.	År 1880.	År 1885.
Storkyrko.....	679	737	879
Klara.....	902	1,086	1,345
Jakobs—Johannes.....	848	957	1,525
Ladugårdslands.....	1,700	1,936	2,366
Adolf Fredriks.....	1,114	1,302	2,111
Kungsholms.....	668	970	1,547
Maria.....	1,161	1,484	2,649
Katarina.....	1,551	1,751	2,850
Summa	8,623	10,223	15,272

I det hela öfverensstämma dessa tal någorlunda med skilnaderna de olika församlingarna emellan med afseende å folkkökningen; dock hafva uti Maria och Katarina församlingar skolbarnen ökat uti en abnormt större proportion, såsom synes af följande tal:

Tillökning mellan åren 1880 och 1885.

Församling.	Folkmängd.	Folkskolebarn.
Storkyrko.....	— 7 %	19 %
Klara.....	— 3 "	24 "
Jakobs—Johannes.....	20 "	59 "
Ladugårdslands.....	31 "	22 "
Adolf Fredriks.....	62 "	62 "
Kungsholms.....	47 "	59 "
Maria.....	22 "	78 "
Katarina.....	28 "	63 "
Hela staden	26 %	49 %

Endast i Ladugårdslands församling har alltså folkskolebarnens antal icke vuxit i lika hög grad som folkmängden, sannolikt emedan denna församling, såsom bekant, under de senaste åren mer och mer blifvit ett hemvist för personer, tillhörande de förmögnaste samhällsklasserna.

Ofvanstående tal hänföra sig alla till barnantalet vid slutet af resp. års höstterminer. I sjelfva verket är det tidtals under årens lopp icke obetydligt (några hundratal) större. Öfversty-

relsens redogörelser afse emellertid alltid ofvannämnda tidpunkter, emedan detaljuppgifterna derigenom kunna hemtas ur katalogen, hvilken hänför sig till höstterminens slut.

Under de fem åren hafva i stadens folkskolor med daglig undervisning *inskrifvits* ej mindre än 20,525 barn, af hvilka emellertid 5,057, eller ungefär en fjerdedel kommo från folkskola inom annan församling i Stockholm. Af de återstående torde äfven ett betydligt antal förut hafva beviljat folkskola (utom hufvudstaden), i det nemligen de 15,468 för Stockholms folkskolor nyinskrifne på följande sätt fördelade sig med afseende å alder:

Under sju år.....	2,849
Sju år.....	7,085
Åtta år.....	2,116
Nio år.....	875
Tio år.....	773
Elfva år.....	634
Tolf år.....	540
Tretton år.....	344
Fjorton år och deröfver.....	252
Summa 15,468	

Barnens *uppförande* har, med få undantag, kunnat vitsordas såsom godt. Frånvaron från skolan utan giltig orsak blifver allt sällsyntare, såsom framgår af följande tal:

Frånvaro, i % af hela dagantalet, på grund af					
År.	Sjukdom.	Brist på kläder.	Annan giltig orsak.	Utan giltig grund.	Summa.
1871—75.....	4.5 %	1.2 %	2.7 %	1.2 %	9.6 %
1876—80.....	4.6 "	0.9 "	3.5 "	0.7 "	9.7 "
1881—85.....	4.6 "	0.9 "	3.9 "	0.4 "	9.8 "

Under det senaste året (1885) utgjorde antalet utan giltig grund försummade skoldagar endast 0.2 %, mot 1.3 % år 1873. — Den ökade frekvensen af frånvaro på grund af ej specificerad giltig orsak torde sammanhånga med det strängare genomförandet af den grundsatsen, att äfven friska barn måste afstå från skolgången, när smittosam sjukdom förefinnes inom resp. hem. — Frånvaron på grund af sjukdom följer för de olika åren ganska noga vexlingarna inom stadens allmänna helsotillstånd.

Bristen på kläder är väl i en del fall endast en följd af vårdslöshet eller bristande omtanke hos föräldrarna, men har dock i de flesta fall vållats af verklig fattigdom. Det borde alltså vittna om stegrad omtanke och välmåga, att äfven försummelser af denna orsak så småningom blifvit fåtaligare. År 1870 upptogo de 1.7 % af undervisningsdagarna, men år 1885 endast 0.8 %. På grund af dessa förhållandens betydelse torde en öfversigt för hvarje församling icke vara utan intresse. Under hela perioden 1881—85 hafva de försummade skoldagarna utgjort, (i % af hela läsetiden) på grund af:

Distrikt.	Sjukdom.	Brist på kläder.	Utan giltig grund.
Storkyrkoförs.....	4.4 %	0.5 %	0.3 %
Klara.....	4.8 "	0.6 "	0.1 "
Jakobs—Johannes.....	5.0 "	0.9 "	0.4 "
Skeppsholms.....	3.7 "	0.4 "	0.0 "
Adolf Fredriks.....	5.1 "	0.8 "	0.5 "
Ladugårdslands.....	4.5 "	0.8 "	0.5 "
Djurgårdens.....	3.9 "	0.9 "	0.1 "
Kungsholms.....	4.7 "	1.7 "	0.6 "
Katarina.....	4.5 "	1.0 "	0.4 "
Maria.....	4.2 "	1.1 "	0.2 "
Hela staden	4.6 %	0.9 %	0.4 %

Adolf Fredriks och Johannes' församlingar, alltså de öfversta delarna af Norrmalm, visa de största sjukdomsprocenterna, men Kungsholms och de båda södra församlingarna den största frånvaron på grund af brist på kläder. Frånvaron utan giltig orsak är äfven oftast förekommande i Kungsholms församling, dock med ringa öfvervigt i jämförelse med de andra. — År 1883 försumrades i Kungsholms församling 2.1 % af skoldagarna till följd af brist på kläder, eller om läsåret räknas till 250 dagar, i medeltal fullt fem dagar för hvarje barn, hvilket måste betraktas såsom ett anmärkningsvärdt sorgligt förhållande.

Undervisning i modersmalet samt räkning och skrifning meddelades år 1885 i skolorna med daglig undervisning åt alla skolbarnen, och i kristendom åt hela antalet så när som på 44 eller 0.3 %. I historia och geografi undervisades 59 %, i naturkunnighet 41 % och i geometri 26 %. I teckningsundervisningen deltog så godt som samtliga barnen; från sångöfningarna voro endast 6 % befriade och från gymnastiköfningarna 7 %. — I söndags- och aftonskolorna undervisades uti alla ofvannämnda läroämnen, med undantag af geometri, samt uti sång, men icke uti gymnastik och ritning. Från synpunkten af ordentliga skolbesök lemna lärjungarna i dessa sistnämnda skolor ännu mycket öfrigt att önska.

Gymnastiköfningarna hafva skötts af skolornas lärare och lärarinnor under ledning af en för ändamålet anställd instruktör. Katarina, Kungsholms och Adolf Fredriks församlingars folkskolor sakna ännu egna gymnastiklokaler, hvilket dock hvad Katarina församling angår blifvit afhjelpat derigenom att gymnastiklokaler vid Katarina allmänna läroverk fortfarande upplåtits till begagnande. I de öfriga folkskolorna, der särskilda gymnastiklokaler saknas, hafva ifrågavarande öfningar mäst försiggå dels i de vanliga skolrummen, dels å skolornas gårdsplaner.

Vapenöfningarna, som omfattat dels gevärsexercis och marschöfningar afdelningsvis samt målskjutning med salongsgevär, dels kompani- och bataljonsexercis, hafva äfven skötts af skolornas lärare under ledning af en för dessa öfningar anställd instruktör. I vapenöfningarna hafva deltagit:

År 1881.....	661 lärjungar.
" 1882.....	711 "
" 1883.....	627 "
" 1884.....	753 "
" 1885.....	756 "

I *ritning* har den s. k. Stuhlman'ska metoden fortfarande användts i skolorna, och synes densamma medföra goda resultat.

Tillfälle till *badning* och *undervisning i simning* under sommarmanaderna har vid i staden befintliga badinrättningar (fr. o. m. 1884 vid stadens nya badinrättning) beredts at följande antal barn:

År.	Hela antalet		Deraf lärt sig simma	
	gossar.	flickor.	gossar.	flickor.
1881.....	2,011	1,291	1,038	167
1882.....	1,850	1,237	1,027	148
1883.....	1,882	1,086	954	206
1884.....	2,139	1,717	957	539
1885.....	2,353	1,896	886	569

Utaf folkskolans läroämnen återstår ännu att omnämna:

Slöjden. Då slöjdundervisningen i Stockholms folkskolor under perioden i fråga gjort i hög grad anmärkningsvärda framsteg, samt vårt land med hänsyn till denna sida af uppfostran torde få anses intaga en mycket hög ståndpunkt, torde icke vara ur vägen att härstädes åt denne gren af skolarbetet egnas ett något utförligare omnämnande. Utförliga redogörelser angående slöjdundervisningens utveckling hafva för hvarje år meddelats uti folkskoleöfverstyrelsens berättelser.

Under benämningen slöjdundervisning sammanfattas här såväl undervisningen i vanligen s. k. handarbeten — för flickorna och (efter det s. k. Fröbel'ska systemet) äfven för de mindre gossarne, — som ock undervisningen i verklig slöjd, — för de äldre gossarne äfvensom, i ringa mån, för de äldre flickorna.

Uti undervisningen i *handarbeten* hafva under denna period så godt som alla flickorna deltagit; de yngre (äfvensom de mindre gossarne) hafva undervisats af samma lärarinnor, som skött den öfriga undervisningen inom de resp. afdelningarna; de äldre flickorna hafva undervisats af särskilda, öfningslärarinnor. De handarbeten, som förekommit, hafva varit stickning och sömnad, hvarjemte spinning och väfnad förekommit i Katarina församlings folkskola, samt spetsknyppning i folkskolan inom Adolf Fredriks församling. I fråga om det metodiska förfaringssättet har den s. k. Schallensfeld'ska metoden allmänt kommit till användning. För att uti Tyskland inhemta kännedom om denna metods teori samt i England studera dess tillämpning, afreste, med understöd af ett statsanslag å 500 kronor, till ofvannämnda länder en lärarinna, hvilken, efter ytterligare en dylik studieresa på egen bekostnad, antagits till inspektris öfver undervisningen i handarbeten vid Stockholms folkskolor. För att äfven lärarinnorna i öfrigt skulle sättas i tillfälle att göra sig förtrogna med metoden, anordnades under inspektrisens ledning på olika tider under år 1885 handarbetskurer, i hvilka deltog 175 lärarinnor.

Redogörelse för den sålunda till användning komna metodens allmänna grundprinciper meddelas uti Öfverstyrelsens berättelser för 1883 och 1885, och öfverensstämma desamma i tillämpliga delar med hvad som här nedan säges angående metoden för slöjdundervisningen.

Slöjdundervisningen i egentlig mening. Redan vid detta undervisningsämnes införande i Stockholms folkskolor hade Öfverstyrelsen fixerat dess uppgift samt bestämt de hufvudgrunder, enligt hvilka denna undervisning borde ordnas. I afseende härå gillades nemligen de åsigter, som funnos uttalade i ett af särskilde inom Öfverstyrelsen utsedde komiterade den 30 december 1876 afgifvet betänkande, hvaruti bland annat yttrades följande:

»1:o. Då de fleste gossar, som besöka Stockholms folkskolor, sakna tillsyn under de stunder af dagen, då de ej uppehålla sig i skolan, äro de derigenom utsatte för alla de faror, som sysslöshet och dagdrifveri medföra. Om de äldre gossarne, för hvilka dessa faror äro störst, sålunda under eftermiddagen kunde erhålla en nyttig sysselsättning, vore derigenom mycket vunnet. Ensamt från denna synpunkt är införande af handarbete i folkskolorna af stort värde.

Men genom införande af en dylik undervisningsgren i skolan torde äfven något mera kunna vinnas. Till följd af den omväxling mellan kropps- och själsarbete, som skolan sålunda erbjuder, blir densamma mera kär för gossen; hos honom väckes håg och lust för nyttigt arbete, och han lär sig att taga vara

på tiden, hvarjemte han förvärfvar en handfärdighet, som kan blifva honom af stort gagn i lifvet.

Undervisningen i handaslöjd vid folkskolan kan dock få en ännu högre betydelse, om den så skötes, att den hand i hand med den öfriga undervisningen uppfostrar gossen till ordning och uppmärksamhet, att den hos honom utvecklar raskhet och ihärdighet, omdöme och fyndighet vid arbetet, att den skärper ögat och iakttagelseförmågan, utvecklar formsinnet och smaken och sålunda i likhet med de öfriga läroämnena blir ett formellt bildningsmedel, samt slutligen att den verksamt bidrager att främja husslöjden, hvilken är af så stor betydelse för vårt land.

En sådan undervisning afser således icke speciel yrkesskicklighet eller utbildningen till något visst handverk, men genom den allmänna handfärdighet, som förvärfvats, och genom den bildning, som bibringats, utträder gossen ur skolan mer förberedd för lifvet och mer i stånd att välja sitt yrke, och, om han så önskar, blifva en god handverkare. Det är till detta mål, som slöjdundervisningen vid Stockholms folkskolor bör sträfvat. Det torde dock icke kunna vinnas på en gång, utan småningom, allteftersom passande lokaler kunna erhållas samt tillräckliga penningemedel kunna anskaffas.

2:o. Ehuru det vore önskvärdt, att undervisning i slöjd kunde äläggas alla folkskolans gossar, torde dock, med hänsyn till den möjliga olika tolkningen af föreskriften i Kungl. Maj:ts nädiga stadga angående folkundervisningen i Stockholms stad i afseende å läroämnena, slöjdundervisningen ovilkorligen böra förekomma endast vid den inom Öfverstyrelsen föreslagna högre afdelningen af folkskolan eller deremot svarande sjunde klass, och i de öfriga afdelningarna i den mån församlingarna för ändamålet anskaffa tjenliga lokaler.

Befrielse från deltagande i denna undervisning bör dock alltid kunna medgifvas de gossar, hvilka under eftermiddagarne äro upptagne af göromål i hemmen eller hafva annan nyttig sysselsättning.

3:o. Hvad undervisningstiden angår, torde i den förenämnda högre afdelningen af folkskolan slöjdundervisning lämpligen kunna meddelas under såväl för- som eftermiddagarne, hvarvid slöjdläraren undervisar 5 timmar, och gossarne, fördelade i två arbetslag, sysselsättas 2 1/2 timmar hvarje dag.

4:o. I afseende på beskaffenheten af den undervisning, som bör förekomma i slöjdskolan, må den ej afse speciel yrkesskicklighet utan omfatta en mångfald af slöjdarter, hvilka i naturlig ordning följa på hvarandra, hvarvid fasthållas den pedagogiska grundsatsen att öfvergång sker från det lättare till det svarare. Tröttnar lärjungen vid ett visst slags arbete, bör försigtighet iakttagas att ej väcka olust för arbete i allmänhet, genom att för länge tvinga honom till detsamma, icke heller genom för hastig öfvergång till ett annat nära den böjelse för ombytlighet, som är så vanlig hos gossar, ihågkommande att det är framgången eller den till en viss grad förvärfvade skickligheten i en sak, som gifver lust för densamma.

Skulle en gosse visa afgjorda anlag för ett visst yrke, må han särskildt deruti öfvas.

5:o. Hvad angår de slöjdalster, som tillverkats, böra dessa tillfalla skolan, men dem asättes ett försäljningsvärde, hvaraf lärjungen, som förfärdigat dem, får en viss andel; dock kan, efter pröfning af inspektor, den tillverkade artikeln få såsom särskild

uppmuntran tillhöra tillverkaren, i synnerhet om han betalt materialerna för densamma.

6:o. För hvarje församlings slöjdskola antages tillsvidare sasom föreståndare en slöjdlärare, som företrädesvis bör vara kunnig i snickeri och svarfning. Denne tillsättes af Öfverstyrelsen på förslag af inspektör. Biträdande lärare antages efter behof för öfning i andra grenar af slöjd.

7:o. För anordnandet af och tillsynen öfver församlingarnas slöjdskolor antager Öfverstyrelsen en slöjdinstruktör, för hvilken särskild instruktion utfärdas».

År 1877 tog denna undervisning i hufvudstadens folkskolor sin början. Redan förut var dock uti Adolf Fredriks församling början gjord genom inrättandet på församlingens bekostnad af en arbetsskola för folkskolebarnen. Vid den föregående femårsperiodens slut funnos redan anstalter af detta slag i alla församlingarna utom Kungsholms.

De bestämmelser, som här ofvan anförts, trädde genast i gällande kraft. Dock återstod länge mycket att önska i fråga om det uppställda målets förverkligande. Väsentliga orsaker härtill voro dels afsaknaden af en instruktör, som kunde leda och öfvervaka denna nya undervisning, dels ock svårigheten att genast erhålla lämplige lärare. Men år 1882 blef ändtligen den omnämnda slöjdföreståndareplatsen tillsatt, och detta år gör epok i fråga om slöjdundervisningens utveckling uti hufvudstadens folkskolor.

Allmän träslöjd ansågs och anses ännu i allo vara den lämpligaste gren af slöjd, som uti folkskolorna kan förekomma. Till följd häraf har densamma införts öfverallt, och öfrige grenar hafva förekommit mest såsom bisysselsättningar. Härvid uppstod emellertid genast en svårighet, som länge åstadkom stora olägenheter, nemligen att, enär undervisningen i handarbeten för gossar upphör med tredje klassen (medelålder: 9½ år) och man ej gerna ville låta gossarne sedan, ända till det tolfte året, gå utan någon slöjdundervisning, så intogos till undervisningen i träslöjd en mängd gossar i åldern mellan 10 och 12 år, hvilka snart befunnos härför vara alldeles för unga och utvecklade, helst som — enligt hvad Öfverstyrelsen anmärkt — »af lätt begripliga skäl barnen i Stockholm i allmänhet röja en stor brist på hvad man kallar handlag och vid inträdet i slöjdskolan visa sig i hög grad opraktiska och tafatta». Men de svårigheter, som sålunda tryckte undervisningen i träslöjd, hafva blifvit lyckligen häfda, derigenom att man för gossarne i den omnämnda tidigare åldern fann på att införa undervisning uti tillverkning af *papparbeten*, något som ej blott visat sig lämpligt för denna ålder, utan äfven i många hänseenden i hög grad för densamma lärorikt. Till följd häraf har nu medelåldern hos de gossar, som sysselsättas med träslöjd, hunnit till 12½ år, hvarutöfver visserligen vore önskvärdt att den ytterligare kunde stiga, men hvilket knappt är möjligt, i betraktande deraf att flertalet gossar lemna folkskolan vid ungefär 13 års ålder.

Andra grenar af slöjden som kommit till användning äro först och främst träsnideri, hvilket emellertid anses icke böra utgöra en särskild slöjd, utan bättre kunna tagas i förening med den allmänna träslöjden; vidare korg- och listflätning samt bokbinderi. Särskildt märklig är den uti Kungsholms församling år 1884 upprättade skolan för *metallslöjd*, till hvars utrustning med modeller, verktyg och maskiner frikostigt understöd erhållits dels af stiftelsen »Lars Hiertas minne», dels af ett par

enskilda personer. Uti tillverkningen af papparbeten deltaga äfven flickorna, som dock bilda särskilda arbetsafdelningar.

Undervisningen meddelas åt hvarje arbetslag under loppet af 2½ timmar i följd, och hafva i allmänhet under år 1885 i träslöjdsskolorna tre sådana lektioner gifvits i veckan, hvadan sammanlagda arbetstiden pr vecka blef 7½ timmar. I Adolf Fredriks och Storkyrkoförsamlingens träslöjdfdelningar arbetades dock 15 timmar i veckan. Uti metallslöjdskolan arbetades 7½ timmar och uti de öfriga slöjdgrenarna 5 timmar i veckan.

Slöjd.	Lärjungar.	Medelålder.
Papparbeten för flickor.....	137	13.64 år
Do för gossar.....	72	10.35 »
Allmän träslöjd.....	909	12.17 »
Snideri.....	72	12.17 »
Korg- och listflätning.....	25	11.68 »
Bokbinderi.....	255	10.60 »
Metallslöjd.....	111	11.94 »
Summa	1,581	11.94 år.

Beträffande *lärarne* i slöjd och desses ställning till sitt arbete sammanfattades år 1883 den vunna erfarenheten i följande ord:

»Skall slöjden kunna häfda sin plats i den allmänna folkuppföstran, så ligger hufvudvigten derpå, att undervisningen anförtras åt personer, som betrakta sig sjelfva såsom *lärare*, ej som *yrkesidkare*, och som i första hand hafva sitt intresse fäst vid de *barn*, som skola uppfostras, ej vid det *handverk*, som de före eller vid sidan af sin lärareverksamhet drifvit eller fortfarande drifva. Visserligen kan det ej nekas, att en och annan handverkare, som vid äldre år så att säga tillfälligtvis kommit in på lärarebanan, kunnat visa en sådan begåfning för uppfostrarekallet och fattats af ett sådant intresse för detsamma, att dessa egenskaper i viss mån ersatt bristen på allmän och pedagogisk bildning. Men klart är att sådana fall måste höras till undantagen. Alla, som satt sig närmare in i saken, hafva derför kommit till den slutsatsen, att slöjdundervisningen vid folkskolorna, så vidt möjligt är, bör skötas af *folkskoleläraren*.

Till följd häraf gjordes år 1883 ett försök med anställande af tvenne folkskolelärare, hvilka genomgatt en slöjdlärarekurs vid den kända och ansedda läroanstalten vid Nääs. Detta försök kröntes med så afgjord framgång, att man sedan sökt att fullständigt genomföra denna tanke, och vid 1885 års slut hade man äfven kommit så långt, att af de 19 lärare, som då undervisade i träslöjd, ej mindre än 16 voro examinerade folkskolelärare, hvilka för öfrigt också deltog uti undervisningen i folkskolans öfriga ämnen. De fördelar, som härigenom vunnits, angifvas i Öfverstyrelsens berättelse sålunda: »I fråga om ordentligt deltagande i undervisningen hafva visat sig tydliga framsteg. Medan antalet olofligt försummade dagar år 1883 uppgick till 4.97 %, sjönk det år 1884 till 2.60 och år 1885 till 0.63 %. Samtidigt med att skolbesöken blifvit regelbundnare och uthålligheten större, har äfven sjelfva undervisningen väsentligen förbättrats. Ordning och tukt äro bättre än förut, lärjungarne vänja sig mer och mer att göra sin sak så godt de förmå, och lärarne lägga allt större vikt vid att utveckla deras uppfattningsförmåga och inverka på deras karakter, d. v. s. att använda slöjdarbetet såsom ett medel för deras uppfostran».

Vid bedömandet och kontrollerandet af lärjungarnes arbeten hafva de grundsatser vidhållits, hvilka för länge sedan af en slöjdpedagogikens främste målsman sammanfattats sålunda:

»Läraren får icke vara nöjd med ett verkställt arbete, som icke fullkomligt motsvarar de anbefalda fordringarna. Utom att det är högst dåraktigt att hoppas, det ett barn, genom att ofta göra en sak dåligt och slarfvigt, slutligen skall lära sig att göra den bra, så medför detta beständiga slarfvande, att ungdomen systematiskt inöfvas i fuskari och fjäsk. Om icke skolan inlägger hos sina lärjungar den oryggliga öfvertygelsen, att man måste göra allt, som man företar sig, så bra som möjligt, skall hon aldrig frambringa några för lifvet välsignelserika frukter. Saken är ingalunda lätt; den fordrar lärarens hela energi. Och hvad som allra mest försvårar genomförandet af denna regel är den gamla frasen: »det är icke möjligt; man skall ej fordra för mycket af barn». I sammanhang med denna fordran på korrekthet, renlighet och ordentlighet står äfven den, att hvarje fulländadt arbete kontrolleras. Den skola, som försummar denna stränga kontroll, är ingen uppfostringsanstalt».

Såsom redan förut är omnämndt, saknades vid periodens början slöjdskola endast uti Kungsholms församling. Först år 1883 kunde en sådan derstädes upprättas, genom understöd af enskilda personer. Att denna församling, likaledes till stor del genom enskilda medel, erhöi en skola för metallslöjd, är redan i det föregående omtaladt.

Den största svårigheten för slöjdundervisningens rätta handhavande ligger uti den starka omsättningen bland lärjungarna. I den mån den korta tid, som salunda i de flesta fall kommer hvarje lärjunge till del, blifvit ordentligare begagnad, har dock denna svarighet åtminstone delvis öfvervunnits. Såsom ett talande intyg om det intresse, hvarmed lärjungarne numera sjelfve omfatta slöjdundervisningen, kan anföras att år 1885 antalet olofligt försummade slöjddagar uppgick till endast 0.6 %, ett tal som får sin rätta belysning när man ihågkommer att deltagandet uti slöjdundervisningen åtminstone inom vissa gränser kan sägas vara frivilligt.

Medelantalet timmar på hvarje lärjunge samt på hvarje utfördt arbete utgjorde år 1885:

	För hvarje lärjunge.	För hvarje arbete.
Vid träslöjden	165 timmar	12.5 timmar
» träsnideriet	63 »	18.7 »
» metallslöjden	146 »	14.1 »
» papparbetet för gossar	69 »	5.1 »
» do för flickor	74 »	8.3 »
» bokbinderiet	88 »	3.6 »
» korgmakeriet	80 »	17.2 »
Allmänt medeltal	133 timmar	9.6 timmar.

I Adolf Fredriks och Storkyrkoförsamlingen steg arbetstiden under året för de särskilda afdelningarna af träslöjdsskolan ända till 255 å 278 timmar.

Beräknas åter hela timantalet, som under skolgängen kommit de träslöjdande till del, befinnes att vid 1885 års slut de då i skolorna intagna barnen i medeltal erhållit en slöjdundervisning af 271 timmar (i Storkyrkoförsamlingen 448 och uti en afdelning i Adolf Fredriks församling 455 timmar). Lärjungar funnos, för hvilka undervisningen omfattat ända till mer än 1,000 (intill öfver 1,300) timmar.

Från Stockholms folkskolor med daglig undervisning afgingo under femårsperioden 16,170 barn, af hvilka emellertid 5,102

endast öfvergingo från en församlings folkskola till annan församlings, samt 2,126 till följd af afflyttning från orten. Återsta alltså 8,942 verkligen afgångna. Häruti ingår då äfven de *afslutnes* antal, hvilket utgjort i jemförelse med medelantalet skolbarn:

Åren.	Medelantal skolbarn.	Afslutne.	Årligt antal afslutne, $\frac{0}{100}$.
1873—75.....	7,835	204	8.7 $\frac{0}{100}$
1876—80.....	8,564	320	7.5 »
1881—85.....	11,469	363	6.3 »

Förhallandena härutinnan hafva alltså under den sista perioden varit ovanligt gynsamma. För riket i dess helhet uppgick under årtiondet 1871—80 dödligheten inom de aldersklasser, som utgöra skolaldern, till ungefär 5 $\frac{0}{100}$ årligen. Hufvudstadens ställning är alltså, såsom kunde väntas, något ofördelaktigare än rikets i öfrigt, men skillnaden kan dock icke, om blott den sista perioden afses, sägas vara betydande; öfverhufvud är det i denna ålder, som Stockholm i afseende å dödlighetsbeloppet lättast uthärdar en jemförelse med landsorten.

Under periodens sista sommar gjordes af en del menniskoälskande personer de första försöken att, efter föredöme från Tyskland, anlägga s. k. *skolofskolonier*, uti hvilka fattiga skolbarn, som eljest måst tillbringa sina sommarferier uti den ohelsamma staden, bereddes tillfälle att i stället under vederbörlig uppsigt vistas på landet. Försöken torde allmänt få anses hafva utfallit särdeles tillfredsställande, och hafva derför ock manat till vidare efterföljd; det torde kanske blifva nästa femårsberättelses uppgift att skildra utvecklingen af denna rörelse, hvars början redan gifvit goda löften.

Från folkskolorna (med daglig undervisning) hafva till *andra undervisningsanstalter* afgått i *årliga* medeltal:

Årligen.	Hela antalet.	Deraf till allmänt läroverk.	söndags- och afton- skolorna.	Annan skola.
1873—75.....	492	109	?	383
1876—80.....	751	97	1) 310	344
1881—85.....	1,145	100	755	290

Om än dessa siffror, till följd af bristande likformighet uti deras affattande, icke gifva en fullt tydlig framställning af förhallandena, vittna de dock otvifvelaktigt om att ett allt större antal icke anser sin skolgång afslutad med kursen uti folkskolan. Ännu tydligare framgår detta af nedanstående tal, utvisande *årliga* antalet från folkskolorna afgångne till *hemmet, tjenst eller yrke*:

Årligen.	Antal.	I % af hela antalet verkligen afgångne.
1873—75.....	1,236	72 %
1876—80.....	916	57 »
1881—85.....	549	32 »

Under det att för tio år sedan nära tre fjerdedelar af de afgångna barnen öfvergingo till hemmet eller till tjenst eller yrke, har detta alltså under de senaste åren varit fallet med ej fullt en tredjedel. Den väsentligaste anledningen till denna förändring får emellertid sökas uti inrättandet år 1873 af söndags- och aftonskolorna med uppgift att bilda repetitions- eller fort-

1) Åren 1877—80.

sättningskurser till folkskolan. Som uti dessa skolor deltaga just barn, som, ehuru ännu i skolåldern, från folkskolan afgått, — nästan alltid antingen till hemmet eller till tjänst eller yrke, — så gripa här ofvan upptagna rubriker i sjelfva verket in i hvarandra, och sannolikt har under de senaste åren bland till hemmet m. m. afgångna upptagits endast de som *icke* i denna sin nya ställning tillika besökt söndags- och aftonskolorna. För så vidt detta varit händelsen, skulle alltså talen här ofvan icke vara fullt jemförliga med hvarandra.

Med samma reservation, att gälla i tillämpliga delar, torde till sist få anföras jemväl nedanstående specifikation af den *ålder*, uti hvilken barnen från skolan afgått för att egna sig åt det produktiva arbetet. *Arliga* antalet sådana afgångna har utgjort i åldern:

Arligen.	Under tio år.	Tio eller elfva år.	Tolf år.	Tretton år.	Fjorton år och deröfver.
1873—75	48	342	343	283	220
1876—80	12	135	260	246	263
1881—85	4	11	40	95	399

Dessa siffror tala ganska tydligt för sig sjelfva; den förändring hvarom de bära vittne, står väl till någon del i sammanhang med det förut påpekade faktum att folkskolorna mer och mer besökas jemväl af de mera burgna samhällsklassernas barn, men en verklig minskning, såsom här, af det absoluta antalet i förtid afgångna vore dock icke möjlig annat än derigenom att genomgående gjorde sig gällande en tendens att längre begagna sig af skolans undervisning.

Vissa år inverkar på detta förhållande i någon mån den ekonomiska ställningen bland befolkningen. Under år af ringa arbetsförtjenster få barnen gemenligen qvarstadna i skolan, då ju sysselsättning i alla fall icke kan beredas dem på annat sätt; under goda år åter, då arbete lättare kan erhållas, tagas barnen förr ur skolan för att skickas till arbete. Att emellertid denna omständighet icke har någon afgörande betydelse vid sidan af de förut anförda, framgår temligen tydligt af talen häröfvan.

Kostnaderna för folkskoleväsendet. Frånsest kostnaderna för anskaffandet och underhåll af lokaler, hvilket ännu är en de särskilda församlingarnas angelägenhet, hafva utgifterna för hufvudstadens folkskoleväsende uppgått till:

Åren 1871—75	1,255,622 ⁶³ kronor
” 1876—80	2,066,617 ⁵⁷ ”
” 1881—85	3,099,832 ⁸³ ”

Tillökningen har alltså under den senaste perioden i jemförelse med den närmast föregående utgjort jemnt 50 %.

Kostnaderna för anskaffande och underhåll af lokaler hafva utgjort:

Åren 1876—80	436,625 ¹⁶ kronor
” 1881—85	689,367 ²⁹ ”

och tilläggas jemväl dessa summor blifva hela utgiftsbeloppen för folkskoleundervisningen:

Åren 1876—80	2,503,242 ⁷³ kronor
” 1881—85	3,789,200 ¹² ”

Dessa utgifter hafva fördelat sig efter hufvudposter på sätt som framgår af följande tabell:

Utgiftsposter.	Åren 1876—80.	Åren 1881—85.
Aföningar och arvoden ¹⁾	1,537,666 ²⁵	2,325,442 ⁶⁹
Undervisningsmateriel	76,541 ²⁸	82,194 ¹⁵
Skolinredning och möbler	72,354 ⁷⁴	96,898 ⁸⁸
Ved- och lyshållning	121,210 ⁸⁵	173,359 ¹⁶
Renhållning i skolorna	80,726 ⁷⁹	131,308 ⁹²
Premier	11,886 ⁵⁰	17,306 ⁶⁶
Bad- och simöfningar	7,445 ⁹⁵	15,240 ⁰⁰
Pensioner	16,073 ⁰⁴	9,600 ⁰⁰
Slöjdundervisningen ¹⁾	35,632 ⁷²	93,512 ¹²
Diverse	9,699 ¹⁴	18,557 ⁴⁵
Öfverstyrelsen	97,380 ³¹	136,412 ⁸⁵
Summa	2,066,617 ⁵⁷	3,099,832 ⁸³
Ytterligare: För skollokaler	436,625 ¹⁶	689,367 ²⁹
Summa	2,503,242 ⁷³	3,789,200 ¹²

För bestridande af dessa utgifter (utom för lokaler) hafva under den sista perioden följande inkomster varit att tillgå:

	Åren 1881—85.	År 1885.
Folkskoleafgift af kommunen	2,352,791 ⁴²	615,602 ⁷⁰
Bidrag af statsmedel	716,991 ¹⁵	179,942 ¹⁷
Intressemedel	17,291 ⁸⁸	5,762 ⁰⁷
Aföningsbidrag till lärare	925 ⁰⁰	65 ⁰⁰
Inkomster hos skolråden	10,700 ²⁹	4,245 ⁴⁰
Summa	3,098,699 ⁷⁴	805,617 ³⁴

För hvart och ett af periodens år hafva Öfverstyrelsens inkomster och utgifter uppgått till sammanlagdt:

År.	Inkomster.	Utgifter.
1881	435,205 ⁴⁰	479,958 ⁵¹
1882	515,634 ⁸⁵	532,024 ⁰⁰
1883	599,668 ⁷¹	615,497 ⁸⁸
1884	742,573 ⁴⁶	703,367 ¹⁷
1885	805,617 ³⁴	768,985 ²⁷
Summa	3,098,699 ⁷⁴	3,099,832 ⁸³

b) **Enskilda skolor.** 1. Af den stora mängd enskilda skolor, som finnas uti hufvudstaden, afse de, som meddela *daglig* undervisning, i det öfvervägande antalet fall dels undervisning för *flickor*, svarande mot den som i de allmänna läroverken meddelas gossarne, dels den *förberedande* undervisningen för inträde uti dessa senare läroverk. Endast ett mindre antal torde i fråga om undervisningens plan och omfattning böra sidoställas med folkskolorna. Gränsen är kanske icke alltid så lätt att draga. Särskiljer man emellertid från de öfriga de skolor, i hvilka undervisning meddelas i främmande språk, blifver fördelningen för år 1885 följande:

A. Skolor med undervisning i främmande språk:

	Skolor.	Gossar.	Flickor.	Summa.
1) Uteslutande för gossar	9	773	—	773
2) För både gossar och flickor 16		291	262	553
3) För flickor	17	87	1,821	1,908
Summa A 42		1,151	2,083	3,234

¹⁾ Aföningarna och arvoden till lärarne i slöjd ingå under posten »slöjdundervisning».

B. Skolor utan undervisning i främmande språk:

Summa B: 25 skolor med 548 gossar och 602 flickor; summa 1,150 barn.

Samtliga enskilda skolor utgjorde alltså till antalet 67, med 4,384 lärjungar, hvaraf 1,699 gossar och 2,685 flickor.

Medelantalet lärjungar är enligt ofvanstående tal, bland de skolor som meddela undervisning i främmande språk, uti skolor uteslutande afsedda för gossar: 86, uti flickskolorna 112 samt uti de för gossar och flickor gemensamma 34. Dessa sistnämnda äro alltså i allmänhet endast mindre anstalter.

De nio uteslutande för gossar afsedda skolorna fördelas sålunda:

f. d. Beskowska skolan med	286	lärjungar
Kraftiska skolan med	25	"
Fem »förberedande elementarskolor» med.....	423	"
Två andra med.....	39	"

Af flickskolorna med undervisning i främmande språk hade följande det högsta antalet lärjungar:

	Flickor.	Gossar.	Summa.
Wallinska skolan	203	6	209
Åhlinska skolan	392	3	395
Lyceum för flickor.....	249	11	260
Ateneum för flickor.....	213	21	234
Södermalms Högre läroanstalt för flickor...	236	10	246
Östermalms d:o	134	13	147
Elfva ¹⁾ andra anstalter	394	23	417

Utom de nu nämnda skolorna finnas endast tre enskilda sådana med daglig undervisning, hvilka hvardera ega mer än ett hundra lärjungar.

Med afseende å *åldern* hafva de i enskilda skolor med daglig undervisning intagna barnen fördelat sig på följande sätt vid 1885 års slut:

	Gossar.	Flickor.	Summa.
Under sju år.....	187	177	364
Sju—tio år.....	726	586	1,312
Tio—femton år.....	604	1,302	1,906
Femton år och deröfver	182	620	802
Summa	1,699	2,685	4,384

Det betydande antalet flickor i åldern 15 år och deröfver vittnar om att bland dessa skolor ingå samtliga hufvudstadens undervisningsanstalter för den qvinliga ungdomen.

Beträffande den frågan, huruvida den enskilda skolverksamheten under perioden vunnit i utbredning eller icke, torde få hänvisas till efterföljande tabell:

Skolor.	Antal skolor.		Antal lärjungar.	
	1880.	1885.	1880.	1885.
A. Med undervisning i främmande språk:				
1) Uteslutande för gossar.....	8	9	552	773
2) För både gossar och flickor.....	23	16	725	553
3) För flickor.....	22	17	1,473	1,908
B. Utan undervisning i främmande språk...	37	25	1,411	1,150
Summa	90	67	4,161	4,384

¹⁾ Af hvilka ett par ej lemnat uppgift om lärjungeantalet.

Ehuruväl denna jämförelse icke kan sägas vara fullt exakt, till följd af osäkerheten i många fall, till hvilken grupp resp. skolor böra föras, så torde dock såsom sannolikt kunna anses, att småbarnsskolorna för gossar och flickor gemensamt (med eller utan undervisning i främmande språk) under perioden starkt gått tillbaka i antal och lärjungetal, medan de för flickor afsedda läroverken väl minskats i antal men betydligt höjt sitt lärjungetal, samt de uteslutande för gossar afsedda skolorna (f. d. Beskowska skolan, de förberedande elementarskolorna m. m.) icke förlorat terräng utan, af dessa tal åtminstone att döma, snarare gått något framåt.

2. Enskilda skolor med icke daglig undervisning. Dessa äro af trenne slag, dels *kateketskolor*, upprättade för öfver 100 år sedan af samfundet »Pro fide et christianismo» och afseende att bereda presterskapet hjälp vid nattvardsundervisningen; dels *söndagsskolorna* med undervisning endast uti kristendom (hvar till blott i Rörstrands söndagsskola kommer modersmålet, räkning och skrifning); dels ändtligen Stockholms *borgareskola*, hvarest undervisas uti modersmål, räkning och skrifning, hvartill uti en högre afdelning komma geometri och ritning.

Lärjungeantalet vid dessa undervisningsanstalter var år 1885 följande:

	M.	Qv.	Summa.
2 kateketskolor	61	23	84
14 söndagsskolor	929	1,343	2,272
5 afd. af borgareskolan	517	—	517
Summa	1,507	1,366	2,873

Af borgareskolans lärjungar voro alla så när som på 11 mer än fylda 15 år; kateketskolornas lärjungar voro, i enlighet med dessa skolors bestämmelse, uti åldern för nattvardsundervisningen. Söndagsskoleverksamheten förefinnes egentligen på Södermalm, och i synnerhet uti Katarina församling, der söndagsskolorna räknade mer än 1,500 lärjungar, det stora flertalet i åldrarna från 8 till 11 år.

c) **Allmänna läroverken.** Under femårsperioden 1876—80 förverkligades, såsom i föregående berättelse utförligt är visadt, den omorganisation af hufvudstadens läroverk, hvilken anbefaldes genom Kungl. brefvet den 12 mars 1875. Sedan dess utgöras de allmänna läroverken i hufvudstaden af följande sex undervisningsanstalter:

1. Högre Latinläroverket å Norrmalm;
2. Högre Latinläroverket å Södermalm;
3. Högre Realläroverket;
4. Ladugårdslands lägre allmänna läroverk;
5. *Jakobs* d:o d:o d:o
6. Katarina d:o d:o d:o

Till dessa ansluter sig ytterligare, såsom en offentlig anstalt, ehuru intagande en egen ställning i fråga om undervisningens plan, Nya Elementarskolan (högre läroverk).

Enskilda läroverk, hvilka ega rätt att dimittera sina lärjungar till universiteten äro trenne, nemligen f. d. Beskowska skolan (dimissionsrätt sedan år 1877), Wallinska skolan (för flickor, dimissionsrätt sedan år 1875), samt Lyceum för flickor (dimissionsrätt, genom Kungl. brefvet den 16 juni 1882, beviljad för fem år från och med början af läsåret 1882—83). Ett läroverk af detta slag har deremot under perioden upphört, nemligen

Stockholms Ateneum, hvilket sedan år 1882 ej längre egde dimissionsrätt.

De båda högre latinläroverken äro sjukklassiga (nioåriga) på latinlinien och ega uti fjerde och femte klasserna jemväl reallinie. Realläroverket åter har icke i någon klass latinlinie. De tre lägre läroverken äro femklassiga (femåriga); af dem ega Ladugårdslands och Katarina uti fjerde och femte klasserna såväl latin- som reallinie, hvaremot uti Jakobs läroverk från och med läsåret 1882—83 latinlinien är indragen, hvadan denna anstalt numera fullständigt motsvarar de fem nedre klasserna af realläroverket.

Uti Kungl. direktionens sammansättning har under perioden icke någon förändring inträdd. Uti dess befogenhet och åligganden har så till vida en utvidgning kommit till stånd, att enligt Kungl. brefvet den 27 april 1883 undervisningsproffen hädanefter försiggå inför direktionen och icke, såsom förut, inför Stockholms stads konsistorium.

Läroverkshusen. På sätt i föregående femårsberättelse är visadt, har skyldigheten att bekosta byggandet och underhåll af läroverkshus och rektorsboställen öfvergått från de särskilda territorialförsamlingarna till Stockholms kommun. I följd häraf ega icke heller hufvudstadens läroverk några byggnadsfonder, utan öfverlemnas de andelar af lärjungarnes terminsafgifter, som enligt lag skulle tillkomma byggnadskassan, till stadens drätsel-nämnd, som i ersättning härför ansvarar för allt hvad till läroverksbyggnaderna hör. De bidrag, som på ofvannämnda sätt inflyta till drätsel-nämnden, förvaltas af densamma såsom en särskild fond, och utgjorde densammas behållning utöfver dess skulder vid periodens början kronor 198,037·04 och vid dess slut kronor 139,681·62. De sammanlagda belopp, som under perioden från läroverken influtit, hafva uppgått till 84,410 kronor. Stadens utgifter för ifrågakvarande ändamål hafva utgjort:

Åren.	Hela beloppet.	Deraf från läroverksbyggnads- fonden.	Således stadens egen utgift.
1868—70	60,367·97	—	60,367·97
1871—75	173,478·94	—	173,478·94
1876—80	1,467,173·82	56,829·68	1,410,344·14
1881—85	1,093,499·08	177,031·98	916,467·10
År 1881	264,868·86	88,984·21	175,884·65
» 1882	216,697·14	45,129·15	171,567·99
» 1883	191,926·78	14,406·89	177,519·84
» 1884	196,233·97	12,020·52	184,213·45
» 1885	223,772·38	16,491·21	207,281·17

Den skyldighet, kommunen åtagit sig att bereda lämpliga lokaler åt de enligt den nya organisationsplanen upprättade läroverken, har redan infriats i fråga om högre latinläroverket på Norrmalm samt Ladugårdslands och Jakobs lägre läroverk, hvaremot ännu vid periodens slut detta önskemål icke var uppnådt i fråga om södra latinläroverket och realläroverket. Beträffande Katarina läroverk blef, såsom i föregående femårsberättelse är omnämndt, detsammas förutvarande byggnad den 1 december 1873 af staden inköpt från Katarina församling, och torde alltså för detta läroverk någon nybyggnad icke komma i fråga.

Å **Norra latinläroverkets** ståtliga och dyrbara byggnad (Drottninggatan 71), för hvars tillkomst utförligt redogöres uti förra femårsberättelsen, utfördes under år 1881 de sista afslut-

ningsarbetena. De kostnader härför, som icke ersattes af Stockholms högskola för hvad som nedlagts å dess derstädes hyrda lokaler, uppgingo till 13,392 kronor 31 öre, deri inberäknad sista afbetalningen på entreprenadsumman. För skolmaterialier utgafvos derjemte 415 och för planteringar 1,300 kronor.

Tilläggas dessa belopp till den i förra berättelsen meddelade summan af kronor 1,140,379·12, så uppgår alltså kommunens hela kostnad för detta läroverkshus till dess fullbordande till kronor 1,155,486·43, hvarifrån dock bör afdragas värdet af den del af tomten, som, på sätt i föregående berättelse är visadt, användts till utvidgning af gatan.

Södra latinläroverket. På sätt i föregående femårsberättelse visats, började detta läroverk sitt arbete den 1 juli 1879, uti en lokal, som utgöres af dels Maria skolas gamla läroverkshus (S:t Paulsgatan 10), dels det midt emot belägna huset (S:t Paulsgatan 13), af hvars lägenheter en del från den 1 oktober 1872 till sagde dag begagnats af södra afdelningen af Stockholms gymnasium. Under loppet af år 1879 utvidgades denna lokal genom förhyrande af flere rum inom sistnämnda hus, men under femårsperioden i fråga har någon förändring icke inträdd, utan är Södra latinläroverket fortfarande hänvisadt till lokaler, hvilka i mångt och mycket ej motsvara hvad af vår tids läroverksbyggnader plägar fordras.

Den 9 november 1881 ingick ock rektor vid läroverket till Kungl. Direktionen med en framställning rörande det trängande behovet af ny och ändamålsenlig lokal för läroverket.

Denna hemställan remitterades af Direktionen till stadsfullmäktige, men då de högst betydliga omkostnaderna för Norra latinläroverkshuset tycktes med nödvändighet kräfva för kommunen någon tids hvila från utgifter af detta slag, måste framställningen tillsvidare lemnas utan afseende. Från och med läsåret 1882—83 anskaffades dock i huset N:o 21 S:t Paulsgatan en lämpligare och närmare belägen gymnastiksal, om hvilken ej försports någon annan olägenhet än att den är för sitt ändamål för liten.

Realläroverket har sedan sin verksamhets begynnelse år 1876 varit inrymdt uti det s. k. Stadshuset (Götgatan N:o 1), hvarest i mån af behof för detsamma inredts allt flere lägenheter. Om dessa lokalers olämplighet råder lika litet tvifvel som i fråga om lokalerna för södra latinläroverket, och behovet af en särskild för ändamålet uppförd och lämpad byggnad måste därför äfven här sägas vara trängande.

Den 12 januari 1882 ingick rektor till direktionen med en anhållan, att densamma måtte söka utverka att ett nytt, lämpligt och tidsenligt läroverkshus måtte, så fort möjligt vore, för realläroverket anskaffas. För nästa femårsberättelse torde blifva ett föremål för redogörelse de åtgärder, som under de senare åren vidtagits till detta önskemåls förverkligande, men hvilka under perioden i fråga icke hunnit till definitiv afgörelse.

Ladugårdslands lägre allmänna läroverk. Sasom i föregående femårsberättelse är visadt, erhöill detta läroverk år 1878 en nybyggd och fullt tidsenlig lokal (Qvarngatan 52). Den stora tillökningen uti lärjungarnes antal har dock kraft ökad utrymme, hvadan den 23 november 1885 hos drätsel-nämnden framställning gjordes om behovet af ytterligare tvenne klassrum samt af en rymligare och ändamålsenligare gymnastiksal.

Katarina lägre allmänna läroverk. På sätt i föregående femårsberättelse redovisas, inköpte Stockholms stad i december

1873 af Katarina församling det läroverkshus, uti hvilket Katarina allmänna läroverk fortfarande är inrymdt. Under den senast gångna femårsperioden har år 1881 genom stadens försorg *gymnastikhus* blifvit uppfördt, upptagande, i en enda sal, en golfyta af 479 qvm. och ett rymdinnehåll af 4,454 kbm. Såväl dess inredning och materiel som dess uppvärmning, ventilation m. m. hafva ansetts vara af utmärkt beskaffenhet, och har således läroverket nu fått ett behof fylldt, hvilket förut varit mycket kient tillgodosedt, i det ingen egentlig gymnastiklokal förut funnits, utan man måst härtill begagna bön- och samlingssalen.

Den i förra femårsberättelsen omnämnda om- och påbyggnaden af *Jakobs läroverks* hus nådde under år 1881 sin fullbordan.

Lärare. Uti 1885 års statskalender upptagas för Stockholms allmänna läroverk nedanstående antal ordinarie lärareplatser, hvilka här sidoställts med motsvarande antal lärjungar under periodens sista läseår:

Läroverk.	Lektorer.	Lärjungar i kl. VI och VII.	Lärjungar pr lektor.	Adjunkter (kolleger).	Lärjungar i kl. I—V.	Lärjungar pr adjunkt.
Norra latin.....	7	228	32.6	7	426	60.9
Södra latin.....	7	90	12.9	7	286	40.9
Real.....	4	207	51.8	7	170	24.3
Jakobs.....	—	—	—	6	160	26.7
Katarina.....	—	—	—	7	117	16.7
Ladugårdslands.....	—	—	—	7	410	58.6
Summa	18	525	29.2	41	1,569	38.3

Det missförhållande, som här vid åtskilliga läroverk framträder mellan antalet ordinarie lärare och antalet lärjungar, afhjelpes, såsom synes af tabellen här nedan, genom en utsträckt användning af extra lärare. Verkliga antalet tjänstgörande lärare utgjorde nemligen, enligt katalogen för höstterminen 1885:

Läroverk.	Rektor.	Lektorer.			Adjunkter (kolleger).		
		Ordinarie.	Vikarier.	Extraord.	Ordinarie.	Vikarier.	Extraord.
Norra latin.....	1	6	1	1	6	1	16
Södra latin.....	1	3	4	—	7	—	5
Real.....	1	3	1	3	5	2	3
Jakobs.....	1	—	—	—	5	1	2
Katarina.....	1	—	—	—	6	1	—
Ladugårdslands.....	1	—	—	—	7	—	7
Summa	6	12	6	4	36	5	33

Antalet tjänstgörande *öfningslärare* var enligt katalogen för läseåret 1885—86:

Ordinarie.....	11
Vikarierande.....	7
Extra.....	4

eller sammanlagdt 22, af hvilka 12 tjänstgjorde vid de högre läroverken och 10 vid de femklassiga.

Lönebeloppen utgå till *rektorer* vid de högre läroverken med 4,500 kronor jemte 250 kronors lönetillägg å extra stat, äfvensom fri bostad, i stället för hvilken senare förmån tvenne af rektorerna åtnjuta en ersättning af 1,500 kronor hvardera. Efter tio års tjänstgöring höjes lönen med 500 kronor. — *Rektorerna* vid lägre läroverk åtnjuta 3,500 kronors lön med 250 kronors lönetillägg äfvensom fri bostad. *Lektorslön* utgör i lägsta lönegrad 2,500 kronor; i den högsta 4,500. Härtill komma 500 kronors lönetillägg (i högsta lönegraden blott 250 kronor) samt ett hyresbidrag af 600 kronor årligen, lemnadt af Stockholms kommun. Extra ordinarie lektorer aflönas med 2,000 kronor och vikarierande lektorer, som tjänstgöra i tillfälle af mera stadigvarande vakans, med kronor 2,000, hvartill komma 500 kronor lönetillägg, om vikarien fullgjort för platsens ordinarie innehafvande föreskrifna kompetensvilkor. — *Adjunkter* och kolleger erhålla i lägsta lönegrad 1,500 kronor, i den högsta 3,500, hvartill kommer 500 kronors lönetillägg å extra stat (i högsta lönegraden 250 kronor) samt 400 kronors hyresbidrag af kommunen. — *Extra lärare* erhålla efter genomgången profärskurs 1,500 kronor, annars 1,200; i hyresbidrag erhålles af kommunen efter tre års tjänstgöring årligen 400 kronor. Extra lärare, som fullgjort för vinnande af adjunksbefattning föreskrifna kompetensvilkor, räknas tjänsteår genast från sitt anställande, öfrige sådana deremot icke.

Den föreskrifna *profärskursen* för vinnande af kompetens till anställning vid de allmänna läroverken har under perioden vid läroverken i hufvudstaden fullbordats af sammanlagdt 125 lärarekandidater, af hvilka 42 vid hvart och ett af Norra latin- samt Realläroverket och 41 vid Södra latinläroverket.

Lärjungarne. Antalet lärjungar vid hvart och ett af hufvudstadens allmänna läroverk och Nya Elementarskolan samt de med afseende å afgangsexamen med dessa likställda enskilda läroverken för gossar, utgjorde vid början af resp. höstterminen 1880 och 1885:

Läroverk.	Den 15 sept. 1880.	16 sept. 1880—15 sept. 1885.		Den 15 sept. 1885.
		Inskrifne.	Afgångne.	
Norra latinläroverket.....	466	781	593	654
Södra latinläroverket.....	395	452	473	374
Realläroverket.....	313	491	422	382
Jakobs.....	170	275	291	154
Katarina.....	245	164	292	117
Ladugårdslands.....	367	506	463	410
Nya Elementarskolan.....	300	? 263	? 269	302
Ateneum.....	174	? 27	? 201	—
f. d. Beskowska skolan.....	234	?	?	226
Summa	2,664	?	?	2,619

Af dessa siffror framgår det märkliga faktum att under femårsperioden lärjungarnes antal vid dessa de högre läroverken icke förökats, utan tvärtom i någon mån minskats. Ännu mera i ögonen fallande framträder detta förhållande, när man erinrar sig att hufvudstadens folkmängd samtidigt vuxit med en fjerdedel. Utsträcket jämförelsen till en något äldre tid, finner man lärjungeantalet vid dessa läroverk — eller vid de å resp. tider

befintliga, som med dessa äro jemförliga, — hafva utgjort, i jemförelse med hela folkmängden:

År.	Folkmängd.	Antal lärjungar.	Lärjungar pr ett tusen inv.
1860.....	109,878	1,425	13·9
1865.....	126,180	1,756	13·9
1870.....	133,597	1,674	12·5
1875.....	144,974	2,027	14·0
1880.....	167,868	2,664	15·9
1885.....	211,139	2,619	12·4

Mellan åren 1870 och 1880 ökades alltså lärjungeantalet vid de högre läroverken absolut taget med 59 % och förhållandet till folkmängden med 27 %; men 1885 års relativa siffra har sjunkit ned under den lägsta, som företes af öfriga här upptagna år. Orsakerna till en sådan, från åtskilliga synpunkter välkommen förändring, kunna vara mångahanda: utom de mindre goda utsigterna för närvarande på den lärda banan, torde en medverkande orsak hafva varit att den stora inflyttningen till hufvudstaden under dessa år till största delen utgjorts af personer tillhörande arbetsklassen, hvilka ju endast undantagsvis sända sina barn till dessa läroverk.

De detaljerade uppgifterna angående *inskrifne* lärjungar afse resp. läseår i deras helhet. Enär det ojemförligt stora flertalet inskrifves vid höstterminens början, torde femårsperioden i det närmaste motsvara läseåren 1881—82 t. o. m. 1885—86. Under denna tidrymd hafva vid de *allmänna* läroverken (Nya Elementarskolan inräknad, men ej de privata skolorna) sammanlagdt 2,822 gossar vunnit inträde. Angående den undervisning, som desse åtnjutit *före* sitt inträde vid något af dessa läroverk, föreligga icke fullt ensartade uppgifter; i rundt tal synas dock ungefär 900, eller bortåt en tredjedel, endast hafva öfvergått från ett allmänt läroverk till ett annat och således icke i egentlig mening kunna kallas nybegynnare. (Denna höga siffra får sin förklaring genom den tvungna afgangen från de lägre läroverkens högsta klass till de högre läroverken). Af de omkring 1,900 verkliga nyinskrifne hade veterligen ungefär 560 begagnat undervisningen uti folkskolan. Under hvar och ett läseår för sig hafva förhållandena härutinnan varit följande:

Läseår.	Hela antalet inskrifne.	Deraf nyinskrifne.	Veterligen bevi- stat folkskolan.
1881—82.....	565	omkr. 400	99
1882—83.....	568	” 380	100
1883—84.....	593	” 410	126
1884—85.....	570	397	112
1885—86.....	526	326	121

För de båda senaste läseåren synes allmänneligen med dessa siffror hafva afsetts endast dem som *direkt* från folkskolan öfvergått till allmänt läroverk (utan begagnande deremellan af annan läroanstalt); i fråga om de tre första läseåren torde deremot ett mindre antal ingå, hvilka efter folkskolan vändt sig till enskilda läroverk. Jemför man talen i sista kol. härofvän med antalet *nyinskrifne*, torde således för de tre första läseåren snarast erhållas i någon mån för höga tal; och under sådana förhållanden synes att antalet direkt från folkskolan öfvergångne lärjungar, från att under det första läseåret hafva utgjort högst 25 % af samtliga nyinskrifne, under det sista läseåret höjt sig till 37 %.

Dessa tal vittna om en allt starkare utvecklad beröring mellan folkskolan och de allmänna läroverken.

Något mer än ett tusental af de nyinskrifne lärjungarne, eller ej mindre än 55 %, kommo från enskilda läroverk och förberedande skolor (endast för de båda sista läseåren finnas fullt likformiga uppgifter, lydande å sammanlagdt 457). Knappt mer än 300, eller ej fullt en sjettedel, torde uteslutande hafva åtnjutit undervisning i hemmen.

Lärjungarnes *medelålder* inom de olika klasserna har af läroverkskomitén blifvit beräknad för början af vårterminen 1883; en jemförelse mellan hufvudstadsläroverken och rikets samtliga läroverk utfaller sålunda:

	Rikets samt- liga läroverk.	Stockholms läroverk.	Skilnaden för Stockholm.
Första klassen.....	11·4	11·1	— 0·3
Andra ”.....	12·4	12·0	— 0·4
Tredje ”.....	13·4	13·0	— 0·4
Fjerde ”.....	14·4	14·1	— 0·3
Femte ”.....	15·5	15·0	— 0·5
Nedre sjette ”.....	16·5	16·2	— 0·3
Öfre ”.....	17·4	17·0	— 0·4
Nedre sjunde ”.....	18·4	18·1	— 0·3
Öfre ”.....	19·4	19·0	— 0·4

Då dessa åldersberäkningar äro gjorda vid en vartermens början, hafva medeltalen blifvit ganska höga; genom tillägg af blott ungefär ett fjerdedels år afser resultatet läsearets slut och således egentligen i hvarje fall den närmast högre klassen.

I öfrigt utvisa dessa beräkningar en anmärkningsvärd jemnhet uti medelålderns tillväxt från klass till annan, hvadan åtminstone under de senaste åren skolgången icke kan sägas hafva tenderat att begynnas uti tidigare år. Genomgående finnas lärjungarne vid Stockholms läroverk vara ungefär 0·4 år yngre än uti motsvarande klasser uti landsortsläroverken. I öfrigt framgår af komiténs undersökningar att realisterne inom hvarje klass äro åtminstone fullt ett år äldre än latinarne.

Lärjungarnes *helsotillstånd* har under perioden varit föremål för omfattande undersökningar af den ofvan nämnda läroverkskomitén. Resultatet af en jemförelse mellan hufvudstaden och landsorten utfaller härutinnan sålunda (vårterminen 1883):

Klass.	Antal lärjungar i Stockholm.	Deraf sjuke. ¹⁾	Sjuka i % af samtl.	D:o för ri- kets samtl. läroverk. ²⁾
Första klassen.....	282	122	43·3	34·4
Andra ”.....	376	168	44·7	37·6
Tredje ”.....	382	156	40·8	38·0
Fjerde ”.....	326	142	43·6	35·6
Femte ”.....	264	100	37·9	33·7
Nedre sjette ”.....	165	48	29·1	33·4
Öfre ”.....	165	67	40·6	37·4
Nedre sjunde ”.....	91	45	49·5	38·9
Öfre ”.....	112	51	45·5	37·3
Summa	2,163	899	41·6	36·9

¹⁾ »Långvarigare sjukdomar» (utom närsynthet).

²⁾ Talen afse endast de *högre* allmänna läroverken.

Inom så godt som alla klasserna är altså sjukdomsprocenten ej obetydligt högre för hufvudstadens läroverksungdom än för landsortens. Detta ofördelaktiga förhållande framträder äfven derutinnan att, medan vid rikets samtliga läroverk endast 7.5 % af lärjungarne behöfde befrias från gymnastiköfningarne (höstterminen 1877), detta vid Stockholmsläroverken i medeltal under perioden 1881—85 varit fallet med 10.6 %.

Terminsavgifter. Enligt K. läroverksstadgan äro lärjungarne vid rikets allmänna läroverk underkastade terminliga avgifter till trenne läroverkets kassor, nemligen 1) biblioteks- och materialkassan, 2) byggnadskassan och 3) ljus- och vedkassan. Såsom redan i det föregående är omnämndt, förvaltas ej längre vid Stockholmsläroverken några medel under namn af byggnadskassor, utan ingå motsvarande andelar af avgifterna till stadens drätselnämnd.

Avgifterna till de båda första af ofvanstående kassor äro i läroverksstadgan bestämda, nemligen till biblioteks- och materialkassan 4.50 kronor för hvarje termin och till byggnadskassan 5 kronor, likaledes för hvarje termin. Läroverksstyrelserna ega att från en eller begge af dessa avgifter befria lärjungar, som förete godkända intyg om mindre bemedlade omständigheter eller medellöshet. Vid en del af hufvudstadens läroverk förekommer icke befrielse från endast den ena avgiften, utan sker befrielserna alltid från båda avgifterna på en gång.

Avgifterna till den tredje kassan, ljus- och vedkassan, bestämmas för hvarje termin af resp. läroverksstyrelse på grund af förefallande behof. Från denna avgift kan ingen lärjunge varda befriad. Beloppet har under perioden vexlat mellan kronor 4.50 pr termin (vid Ladugårdslands läroverk och en termin vid Jakobs) samt kronor 10.50 (under ett par år vid Norra latinläroverket).

Under rubriken »befrielser» i nedanstående tabell har iakttagits att befrielse från blott endera af de båda avgifter, af hvilka eftergift kan ske, räknats endast såsom ett halft fall, — i det stora flertalet fall sker befrielse samtidigt från båda avgifterna. På detta sätt befinnes medeltalet »befriade» och »befrielser» under perioden förhålla sig till medelantalet lärjungar som följer:

Medelantal under åren 1881—85.				
Läroverk.	Lärjungar.	»Befriade».	»Befrielser».	»Befrielser» i % af lär- jungeantalet.
Ladugårdslands	382	25.1	25.1	6.6 %
Realläroverket	334	40.0	40.0	12.0 »
Södra latinläroverket	362	52.8	45.6	12.6 »
Jakobs	155	23.9	21.2	13.7 »
Norra latinläroverket	565	84.5	84.5	15.0 »
Katarina	154	44.6	39.3	25.5 »
Summa 1,952		270.9	255.7	13.1 %

Vid pass en sjundedel af hela antalet lärjungar har alltså erhållit befrielse, men vid Katarina läroverk ända till mer än en fjerdedel, medan Ladugårdslands stadnar vid en sextondel. De öfriga läroverken afvika endast föga inbördes.

Stipendier och premier. I jemförelse med många af landsortsläroverken äro hufvudstadens skolor i detta hänseende ganska torftigt utrustade. Hela beloppet af under femårsperioden utdelade stipendier och premier har utgjort:

Allmänna läroverken. Afgifter. Afgang.

Läroverk.	Medelantal lärjungar.	Utdeladt belopp, kr.	Kr. årligen pr lärjunge.
Södra latin	362	5,766.05	3.19
Jakobs	155	2,283.75	2.95
Katarina	154	1,837.75	2.39
Norra latin	565	6,289.04	2.23
Realläroverket	334	2,994.59	1.79
Ladugårdslands	382	2,080.15	1.09
Summa 1,952		21,251.33	2.18

Afgångne lärjungar. Frågan om till hvilka yrken eller sysselsättningar de från de allmänna läroverken afgående lärjungarne vända sig, är för samhället af ett ganska stort intresse. Af de förteckningar, som uti läroverkens årsberättelser härom förekomma, kan inhemtas hufvudsakligen följande, beträffande först de lärjungar som afgå före fullbordade studier, d. ä. före mogenhetsexamen.

Antalet sådana afgångar från de allmänna läroverken har under perioden uppgått till 2,308. Härifrån få dock genast frånräknas de, som endast öfvergått till annat allmänt läroverk, hvilka utgjort ej mindre än 724 (deraf tvungen afgång från lägre läroverks femte klass till högre läroverk: 277). Afräknas böra jemväl de, som afgått

till följd af sjuklighet	30
» » » afflyttning från orten	38
» enskildt läroverk	37
» enskilda studier	154
» »hemmet»	8
på grund af § 34 läroverksstadgan	14,

eller (sammanlagdt med de föregående) 1,005, hvilkas afgång icke kan betraktas såsom förorsakad af egnandet åt ett bestämt yrke eller sysselsättning. Återstå alltså 1,303, för hvilka detta skulle hafva varit fallet. Af dessa hafva emellertid 325, eller ungefär en fjerdedel, ingen upplysning lemnat om sin tilltänkta lefnadsbana. Under antagande att dessa i allmänhet icke egnat sig åt studier, skulle resultatet blifva, att de praktiska yrkena årligen mottagit 200 å 250 adepter från hufvudstadens allmänna läroverk, oberäknadt dem, som valt denna väg först efter aflagd mogenhetsexamen.

Nyssnämnda antal har på följande sätt fördelat sig med afseende å den klass vid läroverket, från hvilken afgången skett:

Från	Med upp- gifven lefnadsbana.	Med ej uppgifven	Summa.
Första klassen	30	40	70
Andra »	70	35	105
Tredje »	141	45	186
Fjerde »	239	67	306
Femte »	300	58	358
Sjette » (tvåårig)	181	69	250
Sjunde » (d:o)	17	11	28
Summa 978		325	1,303

Synbarligen visar sig här, att i allmänhet för dem, som tänka egna sig åt de praktiska yrkena, femte klassen betraktas såsom afslutningskursen; efter en gång begynta studier i sjette klassen blifva afgångarna sällsyntare, för att äntligen i sjunde klassen nästan alldeles upphöra. Anses afgång från första klas-

sen i medeltal innebära, att denna klass' kurs är helt genomgången, från andra klassen att tvenne klasser äro genomgångna o. s. v. (för sjette och sjunde klasserna får med hänsyn till tvåårigheten beräknas resp. $6\frac{1}{2}$ och $7\frac{1}{2}$), så skulle de 978 till angifven sysselsättning afgångne i medeltal hafva genomgått 4.5 klasser d. v. s. befinna sig i den femte. Då en del emellertid afgår redan före läsårets slut, torde ofvanstående medeltal böra sänkas något, kanske med ett halft eller ett fjerdedels läsår.

Med afseende å de olika yrken eller sysselsättningar, till hvilka afgången skett, har fördelningen varit följande:

Till	Antal.	%.
Handel eller handelsskola	465	47.5 %
Borgerliga yrken	291	29.8 "
Sjömansyrket	70	7.2 "
Landtbruk	68	7.0 "
Statens eller kommunens tjänst	50	5.1 "
Tekniska högskolan	19	1.9 "
Diverse sysselsättningar	15	1.5 "
Summa 978		100 %

Den obestämdhet, som vidlader en hel del af dessa uppgifter, gör deras värde mindre än annars skulle vara händelsen. Under den andra rubriken »borgerliga yrken» ingå sålunda ej mindre än 132, hvilka endast äro betecknade såsom afgångne till »yrke» eller »näringsarna»; möjligen har en del af desse egentligen bort hänföras till första gruppen (handelsyrket). För de 465, som verkligen intagits under denna sistnämnda rubrik, hafva förekommit följande olika beteckningar:

»Handel»	259
Handelskontor	71
Bokhandel	16
Bankkontor	1
Handelsskola	118
Summa 465	

Gruppen borgerliga yrken omfattar, utom de båda nämnda obestämda rubrikerna »yrke» och »näringsarna», endast spridda fall af de flesta förekommande yrken och erbjuder således icke några karakteristiska drag. — Den något oväntade rubriken »statens och kommunens tjänst» omfattar hufvudsakligen adepter till sjökrigsskolan eller förberedande studier för densamma; vidare några fall af inträde vid jernvägen, postverket m. m.

För de viktigaste kategorierna har afgången skett från nedanstående olika klasser inom läroverket:

Klass.	Handel.		Borgerliga yrken.	Sjömansyrket.	Landtbruk.	Sjökrigsskolan (eller förber.)	Tekniska högskolan (eller förber.)
	Yrket.	Handelskola.					
Första	10	—	17	2	1	—	—
Andra	25	3	28	11	2	1	—
Tredje	39	13	58	15	7	7	—
Fjerde	80	30	72	16	19	14	—
Femte	129	41	73	16	22	11	4
Sjette	55	29	41	10	16	3	15
Sjunde	9	2	2	—	1	—	—
Summa	347	118	291	70	68	36	19

Efter samma beräkningsgrund som nyss finner man, att de afgångne i medeltal genomgått nedanstående antal klasser:¹⁾

Afgångne till handelsskola	4.9 klasser
" " landtbruk	4.6 "
" " handel	4.5 "
" " borgerligt yrke	4.0 "
" " sjömansyrket	3.9 "

hvilka tal utvisa så ringa skilnad, att tydligen i de flesta fall skolgångens långvarighet icke beror på den högre eller lägre grad af insigt, som kan synas nödvändig för resp. yrken, utan endast beror på den tidpunkt, när lärjungen uppnått den ålder, att hans speciella anlag kunna synas i tillräcklig mån gjort sig märkbara.

Mogenhetsexamen. Godkänd sådan har under perioden vid hufvudstadens samtliga med dimissionsrätt försedda läroverk afslags af 705 manlige lärjungar samt af 43 qvinliga. Af de manlige lärjungarne aflade 569 examen vid det läroverk, de tillhört, hvaremot 136 voro s. k. privatister. Bland de qvinliga var privatisternas antal 2.

För hvart och ett af periodens ar var antalet godkände manlige abiturienter:

År.	I allt.	Deraf privatister.	Latinare.	Realister.
1881	126	31	89	37
1882	144	33	86	58
1883	161	28	93	68
1884	137	26	92	45
1885	137	18	91	46
Summa 705		136	451	254

Af privatisterna voro 69 latinare och 67 realister, af skolornas egne lärjungar resp. 382 och 187. På de olika läroverken var fördelningen för hela perioden räknadt följande:

Läroverk.	Hela antalet.	Egne.	Privatister.
Realläroverket	183	150	33
Norra latinläroverket	176	151	25
Nya Elementarskolan	130	80	50
Södra latinläroverket	117	89	28
f. d. Beskowska skolan	85	85	—
Ateneum	14	14	—
Summa 705		569	136

Af Nya Elementarskolans abiturienter voro 63 latinare och 67 realister (af dessa sistnämnde 34 privatister), af Ateneums voro 10 latinare och 4 realister. I f. d. Beskowska skolan förefinnes icke reallinie.

Beträffande den lefnadsbana, hvilken de nyblifne studenterna ämna välja, har endast på den sista tiden uppgifter samlats, hvadan det material, som för denna frågas besvarande är att tillgå, ännu är ytterst ringa. I afvakten på samlandet af ytterligare uppgifter angående denna viktiga sak torde emellertid de data böra meddelas, som för närvarande finnas. Af 73, som aflagt examen å *latinlinien*, uppgåfvo såsom sin tillämnade lefnadsbana:

¹⁾ Enligt hvad som anmärkts i det föregående, äro dessa tal gemenligen $\frac{1}{2}$ & $\frac{1}{4}$ läsår för höga.

Fortsättning af studierna vid universitetet	47
Statstjenst (tullverket, de kamerala verken)	4
Militäryrket	9
Tekniska studier (tekniska högskolan)	4
Industriella yrken (boktryckeri)	2
Handelsyrket (eller studier därför)	5
Landtbruk	2

Till näringarna öfvergingo alltså sammanlagdt 11, eller ej fullt en sjundedel. Ungefär två tredjedelar ämnade fortsätta vid universitetet. Af dessa uppgåfvo sig 19 ämna blifva jurister, 10 läkare, 7 idka studier tillhörande den filosofiska fakulteten samt 2 att aflägga prestexamen; de öfriga 9 uppgåfvo endast universitetsstudier i allmänhet (af hvilka 4 vid Stockholms högskola).

Angående *realisterna* finnas uppgifter för ett antal af 65. Af desse uppgåfvo sig endast 16 ämna fortsätta sina studier vid universitetet, alltså endast en fjerdedel, mot två tredjedelar bland latinerna. Med hänsyn till realstudenternas ringa kompetens vid universitetsexaminas afläggande torde emellertid denna proportion af en fjerdedel snarast förefalla oväntadt hög. I öfrigt öfvergingo 20 till högre tekniska studier, 10 till militäryrket, 8 till lägre statstjänster (vid tull, post, jernväg m. m.), 6 till handelsaffärer, 4 till diverse borgerliga yrken samt 1 till landtbruksinstitut. Sammanlagdt torde alltså 31 få anses hafva ingått i näringarnes tjänst, hvilket är nära halfva antalet, mot endast en sjundedel bland latinarna.

d) **Stockholms högskola.** Ut i föregående femårsberättelse har blifvit redogjort för de bemödanden, som alltsedan år 1865 blifvit gjorda att uti hufvudstaden åstadkomma en högre bildningsanstalt under formen af ett universitet, äfvensom huru dessa bemödanden kröntes med den framgång, att Stockholms högskola den 14 oktober 1878 kunde begynna sin verksamhet. Under nu ifrågavarande femårsperiod har denna verksamhet blifvit såväl utvidgad som fastare organiserad. År 1881 utnämndes för första gången *ordinarie* innehafvare af *professorsplatser*, till antalet två; år 1882 utnämndes ytterligare en, 1884 två och 1885 en. Det första institutet, det *zootomiska*, började upprättas år 1880; under senare delen af 1881 började *kemiska laboratoriet* och det *mineralogiska institutet* att grundläggas; hösten 1882 tillkom *botaniska institutet* och hösten 1885 det *fysiska institutet*, hvilka alla institutioner alltsedan såväl med afseende å verksamhet som utrustning smänigom utvidgats.

Undervisningen, hvilken började med matematiskt-naturvetenskapliga ämnen, — hufvudsakligen af den orsak, att goda lärare-krafter voro lättare att erhålla för dessa ämnen, — har meddelats dels genom offentliga föreläsningar, dels genom handledning vid de särskilda instituten, dels vid så kallade »seminarier». Arbetena vid högskolan hafva bedrifvits med kraft och lefvande intresse, och ej mindre än 51 vetenskapliga afhandlingar, som utarbetats vid högskolan (deraf 45 af eleverna) hafva under åren 1878—85 intagits uti Vetenskapsakademiens Handlingar. Af dessa afhandlingar tagas separataftryck under den särskilda rubriken *Meddelanden från Stockholms Högskola*.

Den 15 juni 1881 ingick högskolans styrelse till Kungl. Maj:t med underdånig anhållan att Kungl. Maj:t måtte medgifva att lärjungar vid Stockholms högskola finge, utan hinder deraf, att de ej inskrifvits eller studerat vid rikets universitet, underga

tentamina och examina vid dessa universitet i likhet med universitetens egna lärjungar, derest de för hvarje ämne, hvori tentamen eller examen begärdes, förededde vederbörande lärares vid högskolan intyg om genomgångna studier och öfningar i ämnet, samt under förutsättning att de i öfrigt fullgjort hvad som fordrades af universitetens lärjungar för rätt att undergå omför-mälda prof. Genom resolution af den 22 juni 1883 förklarade Kungl. Maj:t sig vilja den gjorda ansökningen såtillvida bifalla, att lärjunge vid Stockholms högskola, som aflagt för inträde vid rikets universitet stadgad mogenhetsexamen, må vid dessa inskrifvas utan att erlægga andra afgifter än dem, som det enligt gällande bestämmelser åligger studerande vid ett af rikets universitet att erlægga, då han önskar inskrifvas såsom studerande vid det andra universitetet.

Högskolans *rektor* utses för två år i sänder af lärarérådet bland dem af dess medlemmar, som äro professorer med fast anställning; första rektorsvalet egde rum i slutet af 1882.

Under läsåren 1881—82 till och med 1885—86 hafva inskrifvits 183 *lärjungar*, nemligen:

Läsåret 1881—82	34
» 1882—83	33
» 1883—84	34
» 1884—85	43
» 1885—86	39

Summa 183

Lärjungarne hafva, efter föredöme af de studerande vid universiteten i Uppsala och Lund, bildat en *studentförening* för samkväm och litterära sysselsättningar.

Högskolans *lokal*, — hvilken under höstterminen år 1878 var Stockholms slöjdskolas lokal, derefter intill slutet af vårterminen 1880 Vetenskapsakademiens hörsal, hvarefter intill den 1 oktober 1885 begagnades förhyrda lokaler dels uti Norra Latinläroverkets hus, dels uti huset N:o 11 Klara Strandgata, — utgöres sedan sistnämnde dag af de tre öfversta våningarna m. fl. lägenheter uti huset N:o 30 vid Kungsgatan, hvilka förhyrts för en tid af elfva år. Högskolans bibliotek var emellertid ännu vid periodens slut inrymdt i en därför ordnad lägenhet högst upp i Latinläroverkets hus på Norrmalm.

Da för högskolans nuvarande institutioner och de flere, som kunna komma att efterhand upprättas, behöfdes samlingar till ganska vidsträckt omfattning, hvilkas anskaffande skulle betydligt underlättas, om högskolan kunde påräkna att andra redan fullfärdiga institutioner ville gå henne välvilligt till mötes med att från sina samlingar lemna högskolan dupletter, som dessa utan svårighet kunde undvara, men hvilka voro af värde för bildande och komplettering af högskolans samlingar, så aflät högskolans styrelse år 1882 en rundskrifvelse till universiteten, offentliga bibliotek och andra institutioner i Sverige, Norge, Danmark och Finland med anhållan att de ville i nämnda hänseende hafva högskolan i atanka. I anledning häraf fick styrelsen emottaga de mest tillmötesgående svar. Så ingick från Kungl. stora biblioteket i Köpenhamn och från Kristiania universitets bibliotek erbjudande att från dessa biblioteks rika dublettsamlingar låta uttaga allt hvad som önskades, hvarefter ock sändningar till högskolan ankommit af ett betydande volymantal böcker. Flere verk och institutioner i Sverige, bokförläggare och andra enskilda personer samt litterära föreningar

hafva jemväl ihågkommit högskolans bibliotek med rikliga gåfvor.

Af *pennningegåfvor* har högskolan jemväl under denna period fått mottaga delvis högst betydande, såsom en donation af 100,000 kronor för upprättande af en professur i de fria konsternas teori och historia, m. fl. gåfvor. Det under åren 1879—84 af Stockholms stadsfullmäktige beviljade årliga bidraget af högst 40,000 kronor till lärares aflönande, beviljades, på styrelsens hemställan, för ytterligare tio år, räknadt från och med 1885.

Högskolans samtliga *fonder* uppgingo vid 1885 års slut i rund summa till kronor 1,360,200, hvartill bör läggas fasta egendomen (tomt) N:o 2 i kvarteret Kungsten (under perioden till högskolans donerad), hvilken bokförts till kronor 42,000. Högskolan eger vidare en tafvelsamling (likaledes under perioden donerad) uppskattad till 100,000 kronor, samt möbler, instrument, samlingar och böcker brandförsäkrade tillhopa för 200,000 kronor. Samtliga tillgångar voro alltså vid periodens slut upptagna till ett värde af i rundt tal 1,700,000 kronor.

(1) Brandväsendet.

Uti den *organisation* af brandkåren, för hvilken Öfverståthållareembetet i förra femårsberättelsen lemnade en fullständig redogörelse, har under denna period ej vidtagits någon förändring.

a) **Personalen.** Antalet befäl och underbefäl är oförändradt, hvaremot manskapets numerär sedan början af år 1883 ökats med fem man under åtta månader af året. Denna tillökning påkallades af den i Öfverståthållareembetets kungörelse den 30 januari 1882 föreskrifna vaktgöring af brandmanskap under representationer å hufvudstadens teatrar. — Enligt den vid 1885 års slut gällande utgiftsstat var brandkårens numerär och aflöning följande:

1 brandchef, arvode och personligt lönetillägg.....	kr.	6,000
1 löjtnant d:o d:o	"	3,500
1 underlöjtnant d:o d:o	"	2,400
1 verkställare och förste maskinist.....	"	2,000
1 fanjunkare, arvode och personligt lönetillägg.....	"	1,800
2 serjeanter d:o d:o å 1,400	"	2,800
2 d:o, hvaraf en andre maskinist	"	2,400
20 korporaler	å 300	6,000
40 brandkarlar	å 240	9,600
65 d:o	å 180	11,700
5 d:o i 8 månader.....	å 120	600
Summa kr.		48,800

Såväl befäl som underbefäl erhålla dessutom fri bostad och vedbrand, samt manskapet, som är kaserneradt, fri mat och beklädnad.

Under femårsperioden har manskapets faktiska medelstyrka årligen utgjort:

År 1881.....	121 man
» 1882.....	123 »
» 1883.....	125 »
» 1884.....	123 »
» 1885.....	127 »

b) **Materielen.** Af större materiel, anskaffad under åren 1881—85, må nämnas följande:

En mindre redskapsvagn med fullständig utrustning af slangar, stegar och öfriga räddningsmateriel inköptes under år 1881. Vagnen är afsedd att användas af den vid Johannes station hemmavarande reserv, vid de tillfällen, då brandkåren uttryckt till eldsvåda, och ny sådan samtidigt uppstår å annat håll. — En manskapsvagn, afsedd för tolf man utom kusk samt medförande ett mindre slangförråd, inköptes under år 1884. — Under år 1885 erhöles de båda landångsprutorna nya pannor af Ljusne förbättrade konstruktion, hvilka apterades till de båda gamla maskinerna. Resultatet af denna förändring har visat sig ytterst fördelaktigt. — I öfrigt hafva en del mindre materiel jemte slangar anskaffats och nödigt underhåll verkstälts, så att all stadens eldsläcknings- och räddningsmateriel befinner sig i tidsenlig och fullgod ordning. — Bokförda värdet, efter behörigen gjorda afskrifningar, uppgick vid 1885 års slut för samtliga materielen till 116,271 kronor 65 öre.

c) **Brandkårens hästar.** Under 1884 ökades hästarnes antal med 3, och hafva sedan dess 9 varit placerade vid Johannes och 6 vid Katarina station. Hästarnes medeltjenestetid var vid 1885 års slut 5:03 år, medelåldern 10:43 år och längsta tjenestetiden 9 år 4 månader.

Bokförda värdet af hästar, seldon, körredskap och stallinventarier utgjorde vid 1885 års slut 14,727 kronor 85 öre.

d) **Brandstationerna.** Östermalms station blef under år 1883 förflyttad till stadens egendom N:o 25 Sibyllegatan, inom hvilken samtidigt traktens polisvaktkontor inrymdes.

e) **Tjenstgöring och öfningar.** Med afseende å personalens fördelning emellan hufvudstationerna och den till de mindre stationerna fördelade vaktstyrkan har icke någon ändring vidtagits eller visat sig af behovet påkallad.

Brandvakt har under föreställningarna å hufvudstadens teatrar bestridits från Johannes brandstation:

Å Kungl. Stora teatern af.....	1 korp.,	1 vice korp.	och 3 man
» » Dramatiska teatern af 1 d:o,	1 d:o	och 2 d:o	
» Nya teatern af	1 d:o,	1 d:o	och 2 d:o

samt från Katarina station:

Å Södra teatern af.....	1 d:o	och 1 d:o
Tillsammans 4 korp., 3 vice korp. och 8 man		

Dessutom har under sommarmånaderna, då föreställningar egt rum å teatern och manegen å Kungl. Djurgården, brandvakt förrättats å dessa ställen af 1 korpral och 2 man.

Förutom med eldsläckning och den vakthållning, som ofvan är omnämnd, sysselsättes brandkåren hufvudsakligast dels med öfningar i eldsläcknings- och räddningsmaterielens begagnande jemte annan exercis och gymnastik, dels med arbeten i de inom de större stationerna befintliga smides-, snickeri-, skomakare- och skräddareverkstäder, dels äfven med instruktionsläsning, skrifning, öfning i telegrafering m. m. — Vidare upptages manskapets tid icke obetydligt genom den dagliga tillsynen af materielen och arbeten, som påfordras i och för brandkårens ganska vidtomfattande ekonomi.

f) **Eldsvådors signalering.** Enligt stadsfullmäktiges beslut indrogs under 1885 vaktgöringen i Katarina kyrktorn, och för-
rättas nu vakt endast i tornet vid Johannes station.

Antalet af stadens brandskåp har ökats med 7 st., hvadan
hela antalet nu utgör 73. För enskilda personer, verk och in-
rättningar hafva tillkommit 13, och utgör antalet enskilda brand-
skåp 39 samt hela antalet sålunda 112.

Värdet af brandtelegrafen är bokfördt till 53,709 kronor 90
öre, hvaraf 27,293 kronor 65 öre komma på apparater m. m.
och 24,416 kronor 25 öre på ledningar med hvad dertill hör.

g) **Eldsvådestatistik. Brandförsäkringsinrättningarnes verk-
samhet.** Antalet eldsvådor utgjorde

Åren 1876—80	828
” 1881—85	1,333

Uti sistnämnda tal ingå 316 fall, der brandkårens hjälp ej
behöfde påkallas, samt 60 fall af falskt allarm.

Beloppet af utbetald *brandskadeersättning* utgjorde, jemfördt
med hela försäkringsbeloppet för de brandskadade egendomarne:

Åren.	Hela försäkrings- beloppet, kronor.	Brandskadeersätt- ningen, kronor.	Procent.
1876—80.....	12,074,168.66	1,689,505.97	14.0
1881—85.....	15,619,034.99	546,391.66	3.5

De betydligt ofördelaktigare talen för perioden 1876—80
äro i främsta rummet framkallade af de båda stora eldsvådorna
i Tyska kyrkan och i Eldqvarnen år 1878.

På årets olika *månader* fördelade sig eldsvådorna under
perioden på följande sätt:

Januari.....	171
Februari.....	154
Mars.....	140
April.....	129
Maj.....	72
Juni.....	79
Juli.....	61
Augusti.....	60
September.....	69
Oktober.....	123
November.....	117
December.....	158

Summa 1,333

Den större talrikheten af eldsvådor under den kalla och
mörka årstiden framträder tydligt.

På de olika *veckodagarne* var fördelningen följande:

Söndagen.....	188
Måndagen.....	201
Tisdagen.....	197
Onsdagen.....	205
Torsdagen.....	183
Fredagen.....	179
Lördagen.....	180

Summa 1,333

Skiljaktigheterna synas vara temligen betydelselösa.

På *dygnets olika tider* var fördelningen af de eldsvådor, för
hvilka brandkåren påkallats, följande:

Klockan 12—3 f. m.	55
” 3—6 ”	39
” 6—9 ”	78
” 9—12 ”	128
” 12—3 e. m.	171
” 3—6 ”	183
” 6—9 ”	233
” 9—12 ”	130

Summa 1,017

Med afseende å *lokalen* för eldens utbrott har antecknats,
att densamma i nedanstående antal fall varit:

Bostäder, kök m. m.	404 fall
Handelslokaler	67 ”
Uthus, magasin, stallar, höskullar, tvätt- inrättningar m. m.	32 ”
Byggnader under uppförande.....	23 ”
Snickerifabriker och verkstäder	23 ”
Upplag.....	17 ”
Soteld	563 ”
Öfriga ställen.....	144 ”
Falskt allarm	60 ”

Summa 1,333 fall.

Anledningen till eldens utbrott har varit:

Anlagd eld	i 10 fall
Felaktig byggnadskonstruktion	” 98 ”
Eldfarliga oljor	” 75 ”
Bristande tillsyn vid eldning	” 81 ”
Bar eld, som kommit i beröring med gardiner	” 74 ”
kläder	” 23 ”
andra brännbara ämnen	” 54 ”
Soteld	” 563 ”
Öfriga anledningar	” 183 ”
Obekant	” 112 ”
Falskt allarm	” 60 ”

Summa 1,333 fall.

Inom *stadens olika delar* hafva inträffat nedanstående antal
eldsvådor:

	Antal fall.
Staden inom broarna.....	170
Norrmalm	507
Östermalm	261
Djurgården	46
Kungsholmen	80
Södermalm	255
Utom staden	14

Summa 1,333

Uppgift å antalet personer, som omkommit genom eldsvådor
eller vid eldsvådetillfällen blifvit mer eller mindre skadade och
varit utsatta för fara:¹⁾

¹⁾ Häruti ej inberäknad brandkårens personal.

År.	Menniskolif räddade.			Menniskolif förlorade.						Menniskolif mer eller mindre utsatta för lifsfara.			Summa.	
				Uttagna lefvande.			Uttagna icke lefvande.							
	Män.	Qvinnor.	Summa.	Män.	Qvinnor.	Summa.	Män.	Qvinnor.	Summa.	Summa.	Män.	Qvinnor.		Summa.
1881.....	1	2	3	1	2	3	—	—	—	3	8	1	9	15
1882.....	2	4	6	—	—	—	—	1	1	1	1	3	4	11
1883.....	—	2	2	1	—	1	1	4	5	6	2	—	2	10
1884.....	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
1885.....	—	—	—	—	—	—	3	1	4	4	3	—	3	7
1876—1880.....	3	10	13	2	2	4	4	6	10	14	14	4	18	45
Summa	16	26	42	2	4	6	8	8	16	22	14	4	18	82

Försäkringsgifvares utbetalade brandskadeersättningar, försäkringsbeloppen, ersättningen i procent samt dessa siffror fördelade på olika år under femårsperioden äro följande:

	Utbetalade ersättningar.		Hela försäkringsbeloppet.		Ersättningen i %.
Stockholms stads brandförsäkringskontor	117,568	60	6,314,694	99	1.86
Stockholms stads brandstodsbolag till försäkring af lösegendom	84,828	58	1,792,300	—	4.73
Skandia	187,679	77	4,384,440	—	4.28
Svea	81,887	51	1,698,300	—	4.82
Sverige	70,414	70	1,066,100	—	6.60
Magdeburger assuranssällskapet	4,012	50	363,200	—	1.10
Summa	546,391	66	15,619,034	99	3.49

	Utbetalade ersättningar.		Hela försäkringsbeloppet.		Ersättningen i %.
År 1881 utbetalades	54,923	08	1,364,576	66	4.02
» 1882 »	96,636	51	3,673,121	67	2.63
» 1883 »	219,279	87	3,170,441	66	6.92
» 1884 »	84,750	11	3,322,280	—	2.55
» 1885 »	90,802	09	4,088,615	—	2.22
Summa	546,391	66	15,619,034	99	3.49

a) **Kostnaderna för brandväsendet.** Utgifterna för brandväsendet, som under förra perioden, med inberäkning jemväl af organisationskostnaderna, uppgingo till 1,205,219 kronor 12 öre, hafva under denna period utgjort:

År 1881	kr. 162,586.33
» 1882	» 163,412.25
» 1883	» 159,797.11
» 1884	» 157,601.58
» 1885	» 167,614.29

Summa kr. 811,011.56

K. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1881—1885. Stockholms stad.

Till bestridande af dessa utgifter hafva, såsom förut, årliga bidrag lemnats af Stockholms stads brandkontor med 30,000 kronor och af Stockholms stads brandstodsbolag till försäkring af lös egendom med 15,000 kronor.

i) Under femårsperioden har endast en större eldsvåda timat, nemligen den 10 februari 1883 inom Ekmans mekaniska snickerifabrik och brädgårdar. För släckning af denna eldsvåda måste biträde af såväl garnisonens som Kungl. flottans manskap anlitas. Stadens egna tvenne samt Kungl. flottans ångsprutor arbetade under 42 timmar hvarjemte från vattenledningen och diverse större handkraftsprutor 13 strålar voro i gång, innan elden kunde begränsas.

Ersättningen för förlusten vid denna eldsvåda uppgick till 27 procent af hela ersättningssumman under femårsperioden.

D) Bränvinshandeln.

Stockholms utskänkningsaktiebolag, hvars bildande, organisation och första verksamhet senaste femårsberättelse skildrat, har under perioden fortsatt sin rörelse, till hvars drifvande bolaget är efter annat erhållit nödig koncession.

Bolagets *krogar*¹⁾ hafva under perioden hållits öppna å samma tider som förut, hvaremot *bränvinsmagasinen* (= afhemtningsställena) från och med den 20 januari 1883 varit stängda från kl. sex aftonen före sön- eller helgdag till kl. nio morgonen efter sådana dagar. Samtidigt härmed infördes å krogarne den anordning, att under motsvarande tidrymd bränvin icke serveras till andra än dem, som till hvarje sup intaga matförtäring för minst tio öre. Denna till måttlighetens befrämjande vidtagna inskränkning efterföljdes i juni 1884 af en ytterligare sådan, ity att sedan dess spirituosa å krogarne under middagsmåltidstimmarna (12—2 om hvardagarne och 1—4 sön- och helgdagar) serveras allenast åt måltidsgäster. Härigenom hafva under dessa timmar krogarne blifvit, till matgästernas trefnad, likställda med de i föregående femårsberättelse omförmälda *aptitsupställena*. Dessa blefvo deremot den 1 oktober 1884 indragna såsom dämera obehöfliga och enär de för öfrigt hvarken besöks i den mån, afsedt varit, eller burit sig. Att vid aptitsupställenas sida eller i deras ställe inrätta ett eller flere stora *ångkök* ingick i bolagets ursprungliga program, men frågan härom har förfallit, sedan den utredning, bolaget deruti förskaffat sig, klargjort: först och främst att ett ångkök här i Stockholm, ensamt för sig och utan biinkomster, efter all sannolikhet icke skulle bära sig, samt vidare att, åtminstone under förhandenvarande bespisningsförhållanden, det vore tvifvelaktigt, huruvida ett ångkök skulle för de arbetande klasserna medföra fördelar, som stode i proportion till de dryga kostnaderna för ett någorlunda centralt beläget dylikt, eller till de ännu större utgifter, som ifrågakomme, derest man, med hänseende till Stockholms utsträckning, skulle behöfva inrätta ångkök i flere olika stadsdelar.

Alltsedan periodens början hafva härvarande handelskemister tid efter annan haft bolagets uppdrag att serievis verkställa undersökningar rörande storleken och beskaffenheten af krogarnes matportioner. I stället för denna mera tillfälliga kontroll an-

¹⁾ I afseende å denna benämning hänvisas till not 1 å sidan 46 i senaste femårsberättelsen.

ordnade bolaget i december 1883 en ständigt fortlöpande tillsyn å det brännvin, den mat och de näringsämnen i öfrigt, som tillhandahållas allmänheten å dess försäljningsställen, i det nemligen bolaget alltsedermå haft en särskild *inspektör* anställd i detta hänseende. De rapporter, som ingått från handelskemisterna och inspektören, hafva vitsordat, hursom maten, i allmänhet taget, är både god och billig. Något i motsatt riktning gående utlåtande af sakkunnig opartisk person har icke afhörs, och det förklenande omdöme om maten, som i början af 1883 års sommar offentliggjordes af komiterade för det förut i denna berättelse omnämnda sällskapet »Arbetarnes Ring», synes mera haft karakter af ett agitationsmedel, än hvilat å faktisk grund.

I senaste femårsberättelse finnes nämnt, hursom Reymerholms spritförädlingsaktiebolag alltsedan den 10 februari 1879 levererat och vid periodens slut fortfarande levererade allt för utskänkningsbolaget behöfligt brännvin. Under nu ifrågasvarande period fortgick leveransen till en början från samma håll, men öfvertogs under år 1881 af Reymerholms nya spritförädlingsaktiebolag, hvilket vid det förra Reymerholmsbolagets då inträffade upplösning efterträdde detsamma. Det nya Reymerholmsbolaget fick genom kontrakt den 3 maj 1881 brännvinsleveransen sig tillförsäkrad för tiden till den 1 oktober 1886. Icke långt efter detta kontrakts upprättande började en af de andra spritfabrikerna en konkurrens, hvilken först sökte vinna sitt mål genom att, på requisitioner från personer i Stockholm, från försäljningsplatser i landsorten hitsända brännvin i smärre poster, men, när detta ej medförde åsyftad verkan, vann bistånd hos innehafvaren af Fjäderholmens vårdshus, i det nemligen denne i december 1882, med begagnande af den utskänkningsrättighet, han för vårdshusrörelsen fått sig upplåten, anordnade en storartad afhemtning af brännvin från nyssnämnda fabrik, en försäljning, hvilken, i likhet med hvad som under senaste femårsperiodens »brännvinskrig» egde rum, genom låga pris och kostnadsfria färder å särskilda ångbåtar lockade allmänheten och synnerligast de arbetande klasserna att å Fjäderholmen inköpa sina brännvinsförråd. Detta nya »brännvinskrig», i hvilket utskänkningsbolaget till motståndare hade icke blott nyssnämnda brännvinsförsäljare, utan äfven åtskilliga under sommaren 1883 bland hufvudstadens arbetarebefolkning bildade föreningar, hvilkas sträfvanden i fråga om spirituosakonsumtionen mindre syntes rigtade på att minska denna, än på att öfverflytta den från utskänkningsbolagets försäljningsställen till konkurrentens, varade tilldess att ofvannämnda utskänkningsrättighet med slutet af oktober 1883 upphörde.

Omfånget af utskänkningsbolagets verksamhet under femårsperioden och dess ekonomiska resultat framgå af följande öfversigter.

De åt bolaget upplåtna *minuteringsrättigheter* användes på följande sätt:

	$\frac{1}{10}$ 1880— $\frac{1}{10}$ 81.	$\frac{1}{10}$ 1881— $\frac{1}{10}$ 82.	$\frac{1}{10}$ 1882— $\frac{1}{10}$ 83.	$\frac{1}{10}$ 1883— $\frac{1}{10}$ 84.	$\frac{1}{10}$ 1884— $\frac{1}{10}$ 85.
Åt enskilda personer för försäljning af spirituosa till afhemtning	1	2	1	1	1
Åt leverantör för att sätta denne i tillfälle leverera i små partier	1	1	1	1	1
Begagnade af bolaget för egen räkning	1	1	1	1	1
Lemnade obegagnade	7	6	7	7	7
Summa	10	10	10	10	10

Af de *utskänkningsrättigheter*, som voro åt bolaget upplåtna, öfverlät bolaget åt enskilda personer:

	$\frac{1}{10}$ 1880— $\frac{1}{10}$ 81.	$\frac{1}{10}$ 1881— $\frac{1}{10}$ 82.	$\frac{1}{10}$ 1882— $\frac{1}{10}$ 83.	$\frac{1}{10}$ 1883— $\frac{1}{10}$ 84.	$\frac{1}{10}$ 1884— $\frac{1}{10}$ 85.
För försäljning af spirituosa till afhemtning	38	41	43	46	47
För källare- eller schweitzeri-rörelse under hela eller en del af försäljningsåret	87	85	78	80	80
Begagnade bolaget sjelft:					
för krogar	83	79	76	71	69
för s. k. aptisupställen	2	2	3	3	—
för brännvinsmagasin	26	26	26	27	27
lemnades obegagnade	15	18	25	23	27
Summa	251	251	251	250	250

Bolagets *afsättning* af spirituosa utgjorde, räknadt i hela kannor:

	$\frac{1}{10}$ 1880— $\frac{1}{10}$ 81.	$\frac{1}{10}$ 1881— $\frac{1}{10}$ 82.	$\frac{1}{10}$ 1882— $\frac{1}{10}$ 83.	$\frac{1}{10}$ 1883— $\frac{1}{10}$ 84.	$\frac{1}{10}$ 1884— $\frac{1}{10}$ 85.
<i>På krogarne:</i>					
brännvin	805,954	806,865	630,230	596,326	632,602
bättre spirituosa	33,824	21,527	26,804	25,613	23,088
<i>På brännvinsmagasinen:</i>					
brännvin och sprit (i poster om minst 0.25 kannor)	659,334	644,311	459,459	675,907	771,752
Summa	1,499,112	1,472,703	1,116,493	1,297,846	1,427,442

Bolagets nettovinst utgjorde kr.:

Försäljningsår.	Å bolagets egna försäljningsställen.	Af afgifterna för öfverlåtna rättigheter.	Summa kronor.
$\frac{1}{10}$ 1880— $\frac{1}{10}$ 1881	1,130,279.38	252,853.00	1,383,132.38
$\frac{1}{10}$ 1881— $\frac{1}{10}$ 1882	1,148,707.46	264,666.94	1,413,374.40
$\frac{1}{10}$ 1882— $\frac{1}{10}$ 1883	596,345.58	270,921.00	867,266.58
$\frac{1}{10}$ 1883— $\frac{1}{10}$ 1884	737,680.63	279,366.32	1,017,046.95
$\frac{1}{10}$ 1884— $\frac{1}{10}$ 1885	902,822.07	279,599.21	1,182,421.28
Summa	4,515,835.12	1,347,406.47	5,863,241.59

Dessa vinstbelopp hafva af bolaget blifvit aflemnade till stadens kassa. Till denna hafva ytterligare ingått försäljningsafgifter för de till bolaget upplåtna rättigheterna, hvilka afgifter årligen uppgått till 123,000 kronor eller sammanlagdt för de fem åren 615,000 kronor. På samma gång vinstmedlen ökas med dessa belopp, böra de emellertid minskas med de från stadskassan utgående lifstidsunderhållen å innehafvare af gamla utskänkningsrättigheter, hvilka uppgått till nedan angifna summor, hvarefter slutliga vinsten blifver, som följer:

Försäljningsår.	Lifstidsunderhåll, kronor.	Slutliga vinsten, kronor.
1880—81	124,466.68	1,381,665.70
1881—82	118,591.67	1,417,782.73
1882—83	113,500.00	876,766.58
1883—84	110,308.34	1,029,738.61
1884—85	98,808.35	1,206,612.93
Summa	565,675.04	5,912,566.55

Under de tre första åren af bolagets verksamhet ($\frac{1}{10}$ 1877— $\frac{1}{10}$ 1880) utgjorde, enligt hvad i föregående femårsberättelse meddelas, bolagets nettovinst:

	Kronor.
På bolagets egna försäljningsställen	1,832,360.24
Å de öfverlåtna rättigheterna	741,955.75
Summa	2,574,315.99.

Om härtill läggas försäljningsavgifterna för de till bolaget upplåtna rättigheterna 404,040 kronor, men summan minskas med lifstidsunderhållen åt innehafvare af gamla utskänkningsrättigheter (413,469 kr. 18 öre), blir stadens verkliga vinst för de tre åren 2,564,886 kr. 81 öre.

Från bolagsrörelsens begynnelse och intill den 1 oktober 1885, eller under åtta år, hafva alltså nettotinkomsterna sammanlagdt uppgått till följande belopp:

	Kronor.
Nettovinst å bolagets försäljningsställen	6,348,195.36
Do å de öfverlåtna rättigheterna	2,089,362.22
Bolagets försäljningsavgifter till staden	1,019,040.00
Summa	9,456,597.58
Afgå: lifstidsunderhållen	979,144.22
Återstå	8,477,453.36.

E. Kommunikationsanstalter.

a) **Karlberg—Värta-banan.** Frågan om framdragande af en jernväg från Stockholms Centralstation till Lilla Värtan daterar sig från den framställning, som Kungl. Styrelsen öfver Statens Jernvägstrafik den 23 maj 1876 aflät till stadsfullmäktige rörande anordnandet af en hamnanläggning vid nämnda fjärd, och står i afseende å såväl förberedande åtgärder som planens utförande i nära samband med denna hamnanläggning. Då redogörelsen för sistnämnda arbete af förut angifna skäl tillhör nästa femårsberättelse, har Öfverståthållarembetet ansett det utförligare omnämmandet af ifrågavarande jernväg lämpligast böra ske i sammanhang med denna redogörelse, hvadan Öfverståthållarembetet nu inskränker sig till följande kortfattade omnämmande.

Linien Karlberg—Värtan öppnades den 15 maj 1882 för regelbunden trafik från och till följande vid densamma befintliga stationer:

Norrull, belägen 3 km. från Stockholms centralstation	
Albano, " 5 " " " "	"
Värtan, " 8 " " " "	"

Vid liniens vestra ändpunkt Karlberg, 2 km. från Stockholm, hvilken redan förut såsom hållplats begagnats för persontrafik, har efter den nya banans tillkomst trafiken blifvit så tillvida utvidgad, att derstädes från den 3 november ofvannämnda år jemväl expedieras paket och ilgods.

Utom vid Karlberg står linien i förbindelse med Norra Stambanan genom ett grenspår, utgående från den 3 km. från Stockholm vid föreningspunkten för Norra Stambanan och Stockholm—Vesterås—Bergslags-banan belägna hållplatsen Tomtebodå, hvarest en s. k. rangeringsstation är anordnad för afställande och ordnande af vagnar, som skola öfvergå från en till en annan af dessa banor.

b) **Stockholm—Rimbo-banan.** Samfärdseln mellan Stockholm och dess omnejd har till de tre särskilda jernvägar, hvarigenom den, förutom af lifliga sjöförbindelser, varit förmedlad, erhållit en ny kommunikationslinie uti den jernväg, som under perioden kommit till stånd mellan hufvudstaden och Rimbo station å Norrtelge—Länna-jernvägen. Genom denna jernväg, som på en sträcka af fem mil genomlöper Rö, Kårsta, Frösunda, Orkesta, Vallentuna, Täby och Danderyds socknar, samt vidare öfver vattendragen vid Stocksund och Ålkistan öfver Djurgårdens skogsmark inkommer till stationsplats vid Valhalla-vägen, har hufvudstaden blifvit satt i förbindelse med delar af Roslagen, hvilkas befolkning, med undantag af de trakter, från hvilka sommartiden ångbatslägenheter kunna begagnas, på ett afstånd af ända till 6 å 9 mil för sin samfärd med hufvudstaden uteslutande varit hänvisad till att färdas landvägen.

Att denna nya kommunikationsled skulle i många afseenden och icke minst i fråga om tillförsel af allehanda lefnadsförmödenheter, särskildt till den rikt befolkade stadsdel, som förut saknat den direkta tillförseln å en jernvägsstation, blifva af stor betydelse för hufvudstaden, var att förutse. Stockholm—Rimbo jernvägsaktiebolag, hvilket bildades den 2 februari 1882, ansåg sig därför ega anledning att af Stockholms stad påräkna teckning af bidrag till jernvägsanläggningen. Efter att hafva till Eders Kungl. Maj:t ingifvit underdånig ansökan om koncession å jernvägsanläggningen och fastställelse af bolagsordningen, anhöll bolagets styrelse i skrifvelse till stadsfullmäktige den 20 mars sistnämnda år, att stadsfullmäktige ville besluta att för Stockholms stad i bolaget teckna aktier till ett belopp af 200,000 kronor, att inbetalas i enlighet med bolagsordningen. Sedan styrelsen uti en senare skrifvelse upplyst, att kostnaderna för jernvägen, hvilken skulle blifva smalspårig och ursprungligen beräknats skola uppgå till 1,674,000 kronor, af Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen sedermera beräknats komma att uppgå till 1,754,000 kronor, blef denna framställning den 5 maj 1882 på så sätt bifallen, att stadsfullmäktige förbundo staden att i bolaget teckna aktier till ett belopp af 100,000 kronor med ökning till 200,000 kronor, om banan bygdes med samma spårvidd som statsbanorna, dock att dessa aktier icke komme att betalas, förrän jernvägen blifvit färdigbygd och afsynad. Tillika förbehöllo sig stadsfullmäktige, att, derest bangården eller någon del af banan komme att läggas inom stadens planlagda område, detta icke finge ske annorstädes, än fullmäktige bestämde, och att stadens aktieteckning icke blefve bindande, derest icke jernvägen vore färdigbygd och afsynad vid utgången af år 1886. Med anledning af detta beslut, och sedan det blifvit bestämdt, att banan skulle byggas smalspårig samt att arbetet skulle fullbordas under år 1885, beslöto stadsfullmäktige den 20 december 1884 att i förstnämnda års stat upptaga 100,000 kronor, motsvarande den aktieteckning, hvartill staden under förutsättning af banans smalspårighet förbundit sig.

Enär, enligt hvad Öfverståthållarembetet inhemtat, den af Eders Kungl. Maj:t i Stockholms län afgifna femårsberättelse innehåller en fullständig redogörelse för denna jernvägsanläggning i öfrigt, anser sig Öfverståthållarembetet här endast böra återopå sagda redogörelses innehåll.

c) **Stockholm—Vesterås—Bergslagens jernväg.** Med hänsyn till det nära intresse, trafikens utveckling å denna bana eger

för Stockholms stad såsom räntegarant, torde få meddelas följande kortfattade öfversigt af rörelsens omfattning sedan första året af banans fullständiga trafikerande, eller år 1877:

	Tågkilometer.	Resande.	Fraktkods, deciton (å 100 kg.).
År 1877	387,669	240,525	1,019,280
” 1878	363,255	308,699	1,139,800
” 1879	340,220	321,608	1,222,810
” 1880	354,640	366,841	1,623,340
År 1881	349,549	352,672	1,593,090
” 1882	367,246	387,801	1,679,370
” 1883	371,004	407,925	1,620,710
” 1884	378,222	450,263	1,687,630
” 1885	373,975	481,772	1,620,380

Det finansiella resultatet framgår af följande data:

	Byggnadskostnad vid årets slut.	Inkomster.	Utgifter.
År 1877	11,460,924	729,481	516,072
” 1878	11,528,059	783,818	445,547
” 1879	11,580,139	766,200	381,056
” 1880	11,597,264	924,068	397,809
År 1881	11,624,656	949,894	488,619
” 1882	11,686,716	966,731	467,806
” 1883	11,717,265	1,016,532	511,232
” 1884	11,742,833	1,071,469	532,696
” 1885	11,775,221	1,075,475	520,178

Trafiken ombesörjes fortfarande af Trafikaktiebolaget, hvilket utom denna bana trafikerar jemväl Sala—Tillberga, Norbergs samt Klackbergs jernvägar, hvilkas trafik emellertid icke ingår i ofvan anförda tal. Bergslags-banans rullande materiel utgjordes vid 1885 års slut af 16 lokomotiv, 47 personvagnar, 4 postvagnar samt 380 godsvagnar; godsvagnarnes sammanlagda bärighet uppgick till 37,430 deciton.

d) **Spårvägar.** Stockholms nya spårvägsaktiebolag har fortfarande under denna period uteslutande bedrifvit spårvagnstrafiken inom hufvudstaden. För de under nyssnämnda tid tillkomna nya eller utsträckta spårvägsförbindelser samt spårvägstrafikens utvidgning i öfrigt lemnas här följande redogörelse.

Efter af stadsfullmäktige genom beslut den 1 augusti 1881 meddeladt tillstånd anlades under hösten samma år en linie från Norrmalmsgatan (Biblioteksgatan) genom Sturegatan och Norra Humlegårdsgatan (Karlavägen) till Nybrogatan, och öppnades för trafik den 1 december 1881. Denna linie trafikerades emellan Nybrogatan och Karl XII:s torg till en början såsom eget betalningsdistrikt, men för att undvika den trängsel, som uppstod vid trafik med dubbla vagnar å Norrmalmsgatan, derigenom att en af dem skulle åtfölja en Ringlinievagn från södra ändan af Sturegatan till Karl XII:s torg, vidtogs den förändring, att vagnarne å denna linie från den 4 april 1882 fingo sin utgångspunkt vid norra ändan af Norrmalmsgatan i stället för Karl XII:s torg. Som denna linie, utgörande i längd blott 775 meter, var för kort för ett betalningsdistrikt, ställdes densamma i korrespondens med Ringlinien, med rätt tillsvidare för passagerare

att utan erläggande af ny afgift öfvergå från den ena till den andra linien.

Linien Gustaf Adolfstorg—Kungsholmstorg förlängdes under våren 1882 i Handtverkaregatan från Kungsholmstorg till Pilgatan, hvilken förlängning började trafikeras den 11 maj 1882.

I spårvägstrafiken till Kungl. Djurgården har från den 1 januari 1883 vidtagits den förändring att vagnarne vända vid Norrmalmstorg i stället för vid Norrbrö.

För åstadkommande af en spårvägsförbindelse mellan stadens centrala delar och de mera aflägsna delarne af Norrmalm anhöll bolagets styrelse den 22 april 1885 om stadsfullmäktiges koncession att anlägga och trafikera spårväg dels från Klara Strandgatan (Vasagatan) genom Norra Bantorget, Dalagatan, Odingatan, Norrtullsgatan och landsvägen fram till Nya Kyrkogården och dels från Trebackarlånggatan genom Stora Badstugatan och Odingatan till Norrtullsgatan, der den skulle sammanfalla med förutnämnda linie längs denna gata och landsvägen fram till Nya Kyrkogården. Denna framställning bifölls den 3 november samma år af stadsfullmäktige, med skyldighet för bolaget att anlägga och trafikera spårväg i Torsgatan och Odingatan fram till Dalagatan, intill dess denna gata, och i Sveavägen norr om Odingatan samt Surbrunnsgatan vester om Sveavägen, intill dess Odingatan emellan Sveavägen och Norrtullsgatan, kunde hinna upplåtas för allmänna rörelsen. Stadsfullmäktiges beslut är af Öfverståthållareembetet fastställt.

Spårlinierna voro vid 1885 års utgång:

Ringlinien (Slussen—Norrmalm).....	5,790 meter
Östermalmslinien (Norrmalmsgatan—Nybrogatan).....	775 ”
Kungsholmslinien (Gustaf Adolfs torg—Pilgatan).....	1,790 ”
Djurgårdslinien (Norrmalmstorg—Allmänna gränd)....	2,180 ”
Summa	10,535 meter.

För färd i hvar och en af ofvanstående linier såväl för hvarje passagerare, som för hvarje på främre platformen stäld korg eller paket erlägges i *afgift 10 öre*, med undantag af Östermalmslinien, hvilken är stäld i förbindelse med Ringlinien, så att passagerare, som erlagt afgift på ena linien, eger för samma afgift omedelbart fortsätta färden på den andra.

Den utsträckning, trafiken å bolagets spårvägar vunnit sedan rörelsens begynnande den 10 juli 1877, framgår af efterföljande data:

Liniernas längd, som vid 1877 års slut utgjorde 6,480 meter, hade vid 1880 års slut ökats till 9,076 meter, vid 1881 års slut till 9,700, samt år 1882 till 10,535 meter, hvarutöfver under återstoden af perioden icke någon utsträckning förekommit.

Antalet vagnkilometer och hästkilometer har utgjort:

Åren.	Vagnkilometer.	Hästkilometer.
1877—80	?	2,675,235
1881—85	5,644,098	9,171,308

Under åren 1877—80 var antalet vagnkilometer i det närmaste lika stort som antalet hästkilometer, emedan under denna tid endast undantagsvis, nemligen vid stigningar, användes tvenne hästar för vagn; under perioden 1881—85 har antalet hästkilometer högst betydligt stigit genom införandet af de större vagnarne med två hästar för hvarje. Antalet vagnkilometer, körda med resp. slag af vagnar, utgjorde:

År.	Större vagnar (två hästar).	Mindre vagnar.
1881	190,602	847,184
1882	404,897	747,991
1883	686,155	454,688
1884	823,616	328,402
1885	824,484	336,079
Summa	2,929,754	2,714,344

Antalet *resande* utgjorde:

År 1877 ¹⁾	1,193,078	År 1881	4,669,853
” 1878	2,371,401	” 1882	5,374,870
” 1879	2,384,626	” 1883	5,850,243
” 1880	3,715,805	” 1884	6,135,392
Summa	9,664,910	” 1885	6,260,552
		Summa	28,290,910

Sedan trafikens öppnande hafva alltså intill 1885 ars slut befordrats 37,955,820 resande, eller nära 38 millioner.

På de särskilda linierna fördelade sig under perioden 1881—85 antalet vagnkilometer samt resande sålunda:

	Vagnkilometer.	Resande.
Ringlinien	3,798,220	20,551,393
Östermalmslinien	439,985	1,891,089
Kungsholmslinien	673,252	2,367,334
Djurgårdslinien	732,641	3,481,094
Summa	5,644,098	28,290,910

Bolagets inkomster och utgifter hafva utgjort: kronor

År.	Inkomster.	Utgifter.	Behållning.
1877	121,929.93	101,629.07	20,300.86
1878	244,840.17	234,266.15	10,574.02
1879	243,450.78	231,587.22	11,863.56
1880	376,331.48	311,940.34	64,391.14
1881	471,635.77	398,128.86	73,506.91
1882	544,194.54	435,171.03	109,023.51
1883	591,191.66	470,735.43	120,456.23
1884	625,523.68	510,059.70	115,463.98
1885	635,825.26	510,880.48	124,944.78
1877—80	986,552.36	879,422.78	107,129.58
1881—85	2,868,370.91	2,324,975.50	543,395.41
Summa	3,854,923.27	3,204,398.28	650,524.99

Spårvägarne sammanlagda bokförda värde utgjorde vid slutet af

År.	Kronor.
1880	604,169.34
1885	857,451.87

Vid sistnämnda års slut utgjorde underhållsfondens storlek kronor 422,952.12.

Trafiken har alla dagar obehindradt pagatt med undantag af 2, under år 1881, da den vid starkt yrväder maste inställas.

Materielen utgjordes vid 1885 ars utgång af: 23 st. stora täckta vagnar, 35 st. små d:o d:o, 18 stora öppna d:o, 8 täckta slädar, 2 snöplogar, 2 saltvattenvagnar och 282 hästar.

¹⁾ Från d. 10 juli.

e) **Ångslupstrafiken.** De till persontrafik i Stockholm och dess omgifningar använda ångsluparne antal och storlek utgjorde:

År.	Antal.	Hästkrafter.	Tillåtet Passagerare-antal.
1865	59	315	3,762
1870	59	368	4,398
1875	54	316	3,871
1880	62	387	4,890
1885	61	418	5,116

Ångslupstrafiken har alltså under de sista tjugu åren icke synnerligen mycket förökats sig, hvilket lätteligen förklaras genom tillkomsten under denna tid af spårvägarne och andra konkurrerande samfärdsmedel inom staden.

Bruttoinkomsten för de båda ångslupsbolagen har utgjort: kronor

År.	Stockholms Ångslups-Aktiebolag.	Nya Ångslupsbolaget.	Summa.
1881	340,161.66	44,877.63	385,039.29
1882	398,905.64	61,288.39	460,194.03
1883	353,326.29	55,710.79	409,037.08
1884	375,519.40	56,963.96	432,483.36
1885	376,077.23	60,731.69	436,808.92
Summa	1,843,990.22	279,572.46	2,123,562.68

Under antagande att medelavgiften pr resande uppginge till 10 öre, skulle alltså Stockholms ångslupar numera arligen transportera mer än 4 millioner menniskor.

f) **Hissar.** Behovet af en lättnad i samfärdseln mellan Södermalm och Stockholms öfriga stadsdelar har sedan länge varit föremål för uppmärksamhet. Till afhjelpande af detta behof upptog den af stadsfullmäktige Eders Kungl. Maj:t underställda stadsplan för Södermalm tvenne tunnlar, den ena från Stadsgården vid Peder Myndes backe snedt upp till Götgatan vid nedfarten till Södra bangården och den andra utmed Timmermanegatan från Strandgatan längs Mälarens södra sida (Södra Mälarstrand) till Besvärgsgatan. I dessa delar lemnades dock planen af Eders Kungl. Maj:t tillsvidare utan nådig fastställelse. Frågan om att på annat sätt än genom förstnämnda tunnel astadkomma en uppfartsväg till östra delen af Södermalm har under perioden ej bringats närmare sin lösning, hvaremot beträffande den vestra delen beslut fattats om den af Eders Kungl. Maj:t den 20 mars 1885 fastställda och af Öfverstathallarembetet förut i denna berättelse omnämnda ändring i stadsplanen, hvarigenom uppfartsvägen i stället för att gå genom en tunnel lagts i öppen skärning. Under det att Södermalm sålunda i fråga om körtrafiken varit hänvisadt till de förut befintliga trafiklederna, hafva för gangtrafiken gena och bekväma förbindelser med staden mellan broarna blifvit beredda genom gångbroar med hissar, hvilka under perioden blifvit af enskilda bolag anlagda och hvilka Öfverstathallarembetet anser vara af den allmännyttiga beskaffenhet att här böra omnämnas.

Katarina-hissen. På ansökan af kaptenen Knut Lindmark förklarade stadsfullmäktige den 8 mars 1881 hinder ej möta att, i enlighet med ett till fullmäktige ingifvet utkast, från Stadsgårdshamnen till Mosebacketorg under vissa villkor anlägga en gångbro af jern med hiss samt för gangbrons begagnande uppbära en viss bestämd afgift, som icke finge öfverstiga fem öre af hvarje person.

Bland villkoren för koncession ingick, att gångbron skulle beräknas för en tillfällig belastning af 900 skålpund för hvarje längdfot; att staden kostnadsfritt skulle upplåta den mark i Stadsgårdshamnen och å planteringarne å ömse sidor om Clevegränd, som fordrades för brons landfästen och pelare; samt att, derest efter tjugu år från det gångbron öppnats för allmänna rörelsen, stadsfullmäktige funne för ändamålet upplåta mark behöfvas för annat vigtigare allmännyttigt ändamål, staden skulle ega att inlösa bron med tillbehör efter värdering, som dock icke finge sättas högre än den ursprungliga anläggningskostnaden, som, innan bron finge öppnas för allmänna rörelsen, skulle styrkas genom företeende af fullständiga verifikationer. Sedan för detta företag ett aktiebolag under benämning Mosebacke-gångbro-aktiebolag med ett kapital af 180,000 kronor bildats, börjades arbetena på hösten samma år, hvarefter bron den 19 mars 1883 öppnades för allmän trafik, sedan bolaget till fullgörande af nyssnämnda koncessionsvilkor behöfven styrkt, att byggnads-kostnaderna uppgått till 177,000 kronor.

Bron är utförd af smidjern och uppbäres af 4 pelare af samma material, hvilka dela densamma i lika många spann. Dess hela längd är 154 meter och det längsta spannet är 83 meter, samt höjden från Stadsgården till brons gångbana omkring 35 meter. Vigten af det i bron använda jernet uppgår till 212,000 kgm (= 212 ton). De tvenne hisskorgarne drivas af hydropneumatiska maskiner, hvilkas sammanlagda kraft är uppskattad till 30 effektiva hästkrafter.

Jemlikt Öfverståthållareembetets kungörelse den 17 mars 1883 är afgiften för färd från Stadsgården upp till Mosebacketorg bestämd till 5 öre och för färden ned till 3 öre.

Antalet passagerare i hvarje hisskorg bestämdes vid gångbrons öppnande till 10, konduktören inberäknad, men detta antal har enligt Öfverståthållareembetets protokoll den 18 mars 1884 höjts till 12, likaledes med inberäkning af konduktören.

Antalet med denna hiss beförade passagerare utgjorde:

År 1883.....	1,510,079
» 1884.....	1,638,787
» 1885.....	1,667,345
Summa	4,816,211

Maria-hissen. Den 28 maj 1884 beviljade stadsfullmäktige tillstånd för revisorn Alb. Herlitz att från Söder Mälarstrand, vester om Bellmansgatan, till Tavastgatan anlägga en gångbro med hiss, under enahanda förbehåll i afseende å afgiften för dess begagnande, som, enligt hvad nyss är nämnt, gjordes vid koncessionen för Katarina-hissen. För denna anläggning erfordrades inköp af tre, vester om Bellmansgatan belägna fastigheter, för att, sedan derå befintliga stenhus nedrifvits, öfver egen mark framdraga gångbron, hvarjemte gångbrons läge nödvändiggjorde uppförandet vid Söder Mälarstrand af en större byggnad för hissens inrymmande. Den staden tillhöriga mark af omkring 8,056 qv.-fot, som erfordrades för uppförande af hissen och dermed i sammband ställda inrättning, upplåts med derå befintliga byggnader för en årlig hyra af 10 öre för hvarje kvadratfot, hvaremot sökanden ej mindre till staden kostnadsfritt afstod 450 kvadratfot af de intill Bellmansgatan gränsande tomtdelar, hvilka erfordrades för denna gatas reglering, än äfven till staden öfverlät besittningsrätten till den del, omkring 7,920 kvadratfot, af den strandtomt, å hvars södra del hissbyggnaden skulle uppföras;

och skulle arbetet ej få börjas förr, än sökanden styrkt sig hafva förvärfvat all den för anläggningen behöfliga mark, som då ännu icke var i stadens ego eller besittning. Vidare förbehöll sig staden rätt att efter 20 år efter värdering, som icke finge öfverstiga anläggningskostnaden, till sig lösa gångbron jemte den del af byggnaden m. m., som erfordrades för hissens och gångbrons skötsel och begagnande; att efter 40 år få begagna sig af denna lösningsrätt mot endast hälften af värderingssumman; samt att efter 75 år utan ersättning erhålla eganderätten till hela anläggningen, inbegripet de för magasin och andra lokaler afsedda delar af byggnaden. Till betryggande af stadens rätt i detta afseende skulle, innan hissen finge för rörelsen upplåtas, den mark, hvarå hissbyggnaden komme att uppföras, vara i gravationsfritt skick öfverlemnad till staden, samt anläggningskostnaden styrkas genom företeende af fullständiga verifikationer.

I oktober månad 1884 bildades härpå ett aktiebolag, som under benämning Maria-hiss- och magasinsaktiebolag, och med ett kapital af 450,000 kronor, började arbetet i januari månad 1885. Kostsamma sprängningsarbeten måste här föregå byggnadsarbetet, som vidtog på sommaren samma år, då hissbyggnaden uppfördes. Denna byggnad, som är hållen i gotisk stil, innehåller 11 bottnar, hufvudsakligen afsedda till magasin och affärslokaler. I midtelpartiet befinner sig hisstornet med tvenne hisskorgar. Såväl dessa som varuhissarne för magasinen drivas af hydropneumatiska maskiner. Gångbron är af smidjern och delad i 4 spann. Elektrisk belysning är anordnad inom och utom byggnaden, och värmeledningar dragna från maskineriet till en del lokaler i byggnaden.

I samtrafik med hissen stå tvenne ångfärjor, hvilka hafva sin tillägsplats vid Mälaretorgskajens norra ändpunkt. Afgiften för öfverfarten öfver Riddarefjärden och uppfart med hissen är 6 öre, i motsatt riktning 5 öre; för endast hissens begagnande 5 öre upp och 3 öre ned.

Sedan bolaget hos drätselnämnden uppgifvit, att anläggningskostnaden uppgått till omkring 300,000 kronor, öppnades anläggningen för allmän trafik den 23 mars 1886. Sjelfva byggnaden blef i sin helhet färdig under hösten samma år. Med inberäkning af värdet å de till staden öfverlåtna tomtdelar belöper sig hela anläggningskostnaden till omkring 650,000 kronor.

g) Telefoner. Ut i Öfverståthållareembetets förra femårsberättelse är vid redogörelsen för de under då gångna femårsperiod tillkomna enskilda bolag m. m. omnämndt äfven det då nyss bildade Stockholms Bell-telefon-aktiebolag. Den stora utsträckning, som telefonväsendet i hufvudstaden sedan dess ernått såväl genom detta bolag som det numera bildade Stockholms Allmänna Telefonaktiebolag, föranleder Öfverståthållareembetet att åt detta ämne lemna en något utförligare redogörelse, dervid Öfverståthållareembetet för det erforderliga sammanhanget anser nödigt att jemväl beröra den del af Belltelefon-bolagets utveckling, som faller inom tiden före början af den period, denna berättelse omfattar.

Stockholms Belltelefon-aktiebolag. Sedan år 1879 en enskild firma här i staden erhållit ej mindre Kungl. Telegrafstyrelsens och Öfverståthållareembetets förklarande att från dessa myndigheters sida hinder ej mötte för anläggande af telefonnät i hufvudstaden, i ungefärlig öfverensstämmelse med dylika anläggningar i utlandet, bildade innehafvarne af nämnda firma i början af år

1880 Stockholms Telefonbolag, hvilket bolag inköptes af Stockholms Belltelefon-aktiebolag, som den 30 augusti samma år å sin bolagsordning erhållit Eders Kungl. Maj:ts nådiga fastställelse.

Som telefonanläggningen i Stockholm var en af de första i Europa, och erfarenheten om detaljanordningarna vid dylika anläggningar i följd deraf ännu icke kunnat här förvärfvas, hade det äldre bolaget, sedan arbetet med anläggningarna någon tid fortgått, satt sig i förbindelse med det stora i Amerika bildade bolaget »The International Bell Telephone Company of New York», i ändamål dels att få arbetena utförda på enklaste och bästa sätt, samt på möjligast korta tid, dels ock att för Stockholm genast kunna förvärfva de då allmänt erkända bästa telefonapparaterna, nemligen Blake-Bells mikrofon-telefoner. Framgångsrika försök hade väl blifvit gjorda att på svenska verkstäder tillverka goda apparater af ungefär liknande konstruktion som de amerikanska, men då tiden för leverering af dylika skulle blifvit allt för långt framskjuten och priset betydligt högre, måste det svenska bolaget vända sig till utlandet, för att snart kunna få nätet till stånd och för ett billigare pris. Kontrakt uppgjordes derför under sommaren med det förenämnda amerikanska bolaget, som åtog sig att till en början anlägga centralstation och 300 fullständiga abonnentstationer jemte nödigt antal ledningar. Fyra amerikanske ingenjörer blefvo omedelbart deretter hitsända, och arbetet bedrefs med sådan raskhet, att bolaget redan den 1 september 1880 kunde öppna sin centralstation i huset N:o 16 vid Vesterlånggatan. Sagde dag voro till centralstationen intagne 121 abonnenter, hvilket antal hastigt ökades, så att inkopplade ledningar vid samma års slut utgjorde 218.

Af ofvannämnda antal abonnenter hade de fleste sina stationer i Staden inom broarna och endast ett fåtal på Malmarne. Som emellertid tilloppet af abonnenter jemväl inom andra stadsdelar tillväxte och svårigheter mötte — icke minst i följd af de många vattendragen — att kunna emellan centralstationen och desse abonnenter framdraga ledningar, såg bolaget sig nödsakadt att gå i författning om anläggande af filialstationer med förbindelsestrådar till centralstationen i staden. En dylik filialstation blef redan den 22 oktober 1880 inrättad i huset N:o 6 Södermalmstorg för samtliga abonnenter på Södermalm, och den 1 juli 1881 öppnades en ny filialstation i huset N:o 34 Norra Smedjegatan, uti hvilken intogos samtliga abonnenter, som tillhörde andra stadsdelar än Staden inom broarna och Södermalm.

Arbetena vid bolagets anläggningar bedrefvos under 1881 till största delen af de amerikanske ingenjörerna, men sedan bolaget antagit svenske ingenjörer, och såsnart desse hunnit förvärfva nödiga praktiska insigter, öfvertog det svenska bolaget helt och hållet anläggningarna den 15 januari 1882. Under sistnämnda år började bolaget anlägga s. k. allmänna telefonstationer för allmänhetens betjenande. Antalet af sålunda genom bolagets försorg inrättade allmänna telefonstationer utgjorde till en början 10, men ökades sedermera småningom till omkring 20, och afgiften för begagnande af dylika telefoner blef af Öfverståthållarembetet faststald till 10 öre för disposition af telefonen i högst 5 minuter, med tillägg af 10 öre för hvarje fem minuter derutöfver. Som emellertid en del af de personer, hos hvilka dylika telefonstationer voro inrättade, sedermera gjorde framställning om att själfva mot vanlig abonnentsafgift få öfvertaga stationerna och detta af bolaget medgafs, nedsjönk antalet af bolagets allmänna stationer till endast 6.

Redan under 1881 och 1882 hade åtskilliga platser i hufvudstadens omedelbara närhet blifvit satta i förbindelse med telefonnätet, och på hösten sistnämnda år började anläggningen till mera aflägsna platser. Sålunda utsträcktes telefonnätet under 1883 till Sundbyberg, Lidingö, Vermdö, Ulriksdal, Skuru, Nacka, Experimentalfältet, Södertelge, Värtan, Åkersberg, Östanå, Drottningholm;

1884 till Stocksund, Blackeberg, Tumba, Fittja, Huddinge, Grödinge, Sorunda, Vaxholm, Nynäs m. fl.;

1885 till Vesterhaninge, Ösmo och Österhaninge socknar med utsträckning till Sandemar och Dalarö, Sköndalsbro och Jakobsberg i Brännkyrka socken, samt Rindö och Tenö m. fl. ställen, äfvensom till Strengnäs och Eskilstuna. Samtliga ledningar äro satta i förbindelse med bolagets nät. För att häfva de svårigheter, som i mån af abonnentalets tillväxt uppstodo vid att på ett säkert, snabbt och i öfrigt tillfredsställande sätt kunna sammanvexla tvenne abonnenter, har bolaget tillgodogjort sig det under 1884 i Amerika uppfunna s. k. multipelsystemet, hvilken uppfinning afser att säkert och hastigt kunna sammanvexla två abonnentledningar, utan att den ena telefonisten på ringaste sätt är beroende af den andra, och hvarigenom en icke ringa personalbesparing vinnes. Detta system erfordrar emellertid, för att kunna arbeta fullt tillfredsställande, att alla telefonledningar, hörande till ett och samma nät, sammanföras till en enda centralstation. För detta ändamål anskaffade bolaget i början af år 1885 fem s. k. multipelbord, hvardera innehållande plats för 200 abonnenter. Sedan borden blifvit uppsatta, erfordrade likväl sammansättningen och förbindningen af de tusentals ledningarna ett arbete på flere månader, så att borden först den 1 september 1885 voro fullt monterade. Samtidigt vidtogos anstalter för samtliga liniers centralisering och redan den 1 februari 1885 kunde södra filialstationens ledningar införas till centralstationen i staden, hvadan samtidigt förstnämnda station indrogs. Då emellertid äfven efter den 1 september nyssnämnda år flertalet af ledningarna till filialstationen å Norrmalm ännu icke voro införda till centralstationen, måste flere multipelbord anskaffas, och omfattande anordningar vidtagas för norra liniernas ombyggnad och införande till Staden inom broarna, hvilket arbete vid periodens slut pågick.

Under första tiden af bolagets verksamhet utgjorde årsafgiften 160 kronor för abonnent i Staden inom broarna och 240 kronor för abonnent på Malmarne, med undantag för de mest aflägsna, för hvilka priset utgjorde 280 kronor. Sedermera nedsattes afgifterna för samtliga abonnenter på Malmarne till 240 kronor samt slutligen den 1 oktober 1884 till 125 kronor för alla abonnenter inom Stockholms tullar, oberoende af afståndet. Då tvenne abonnenter förena sig om en automatisk vaxel och en linie till centralstationen, utgör årsafgiften med en apparat hos hvardera abonnenten 85 kronor för hvardera.

För abonnenter utom Stockholm, af hvilka i allmänhet flere förena sig om endast en hufvudlinie till centralstationerna, är priset lägre, varierande i mån af hufvudliniens längd emellan 65 och 90 kronor.

Tjenstgöringstiden vid centralstationen var i början emellan kl. 9 f. m. och 10 e. m., men utsträcktes i mars månad 1881 till tiden emellan kl. 8 f. m. och 10 e. m. Från och med den 15 maj 1883 infördes natt-tjänst, hvadan sedan denna tid telefonering kan ske, hvilken tid på dygnet som helst.

Under dagarne bestrides telefonvexlingen af fruntimmer, med en medeltjenstgöring af 6 timmar pr dag. Emellan kl. 9 e. m. och 8 f. m. skötes vexlingen af 4 manliga biträden.

Förutom de för vexlingen erforderliga manliga och qvinliga biträden voro vid periodens slut vid bolaget anställda 47 personer, inberäknade kontorspersonal, ingenjörer, verkmästare och arbetsförmän.

Angående rörelsens omfattning vid bolagets telefoner meddelas följande uppgifter:

År.	Abonnenter vid årets slut.	Samtal under året.	Samtal pr		Telefonister.
			dag.	dag och medlem.	
1880 ¹⁾	121	42,565	409	—	8
1881.....	564	496,923	1,618	2·8	17
1882.....	860	1,442,139	4,697	5·4	32
1883.....	1,305	2,489,503	8,109	6·7	58
1884.....	1,476	2,675,142	8,713	6·5	64
1885.....	1,787	2,399,580	7,816	4·7	45

Längden af bolagets trådar utgjorde vid periodens slut 1,449·79 km. inom staden samt 641·054 km. å landsbygden; summa 2,090·844 km.

Stockholms Allmänna Telefonaktiebolag. Detta bolag konstituerades den 13 april 1883 med ändamål, enligt bolagsordningens § 1, att på så billiga villkor, som med bolagets säkra bestånd äro förenliga, anbringa och uppehålla telefonförbindelse inom Stockholm samt med andra orter.

Att för detta ändamål åstadkomma en förening der, i likhet med hvad i de flesta landsortsstäder eger rum, hvarje abonnent tillika är delegare för sin linie låg här nära till hands, då derigenom kostnaden kunde nedbringas till den minsta möjliga. Då likväl den enhet, som i en sådan förening måste finnas, ansågs äfventyras, om, såsom här, ett större flertal med vidt skilda intressen skulle ega direkt bestämmande rätt, och detta gjorde en förening efter småstädernas mönster omöjlig, beslöts att utfärda inbjudning med rätt för delegare till allenast begränsad utdelning för deras i bolaget insatta kapital. Utdelningens begränsning bestämmes genom § 25 i bolagsordningen sålunda, att till aktieegare får utdelas högst 8 procent af deras inbetalda aktiebelopp, samt vidare att, när reservfonden uppgått till 50 % af aktiekapitalet, skall hvad af årsvinsten återstår, sedan till aktieegarne utdelats 8 % af aktiekapitalet, lika fördelas mellan aktieegarne och dem, som till bolaget minst ett år förut betalat och fortfarande betala telefoneringsavgift.

Allmänna telefonbolaget har bringat till användning de af fabriksfirman L. M. Ericsson & k: i härstädes tillverkade apparater och har derigenom erhållit förmånen af lätt tillgång på goda telefonapparater, som med framgång upptaga täflan med de utländska. För att kunna skapa ett billigare pris, än det som apparat med egen linie till stationen måste betinga, konstruerades af bolagets verkställande direktör i förening med innehafvarne af nyssnämnda firma en femliniers automatisk vaxel, hvilken möjliggör användandet af endast en tråd till stationen för till och med 5 olika abonnenter. Denna anordning, som mycket

bidragit till att göra nätet lämpligt för den stora allmänheten, har följts såväl i Stockholm af Belltelefonbolaget som äfven å andra platser. Sedermera hafva derjemte vaxlar för 2 linier införts.

Abonnentspriset beräknades, under antagande att nätet erhöi cirka 1,000 abonnenter, till 100 kronor pr år för apparat med egen linie, hvarsomhelst inom tullarna. Detta antal abonnenter erhöi med en hastighet, som ej förutsetts, och dermed inträdde ett förhållande i prisfrågan, hvilket visserligen motsetts, men hvars inträdande man ej så snart förväntat. Då telefonistaföljningen är en väsentlig post i driftkostnaden, måste, när antalet abonnenter steg öfver en viss gräns, äfven abonnentspriset höjas. För att emellertid detta ej skulle ske hastigt och oförberedt, fingo de abonnenter, som anmälde sig efter de första 1,000, teckna sig med villkor, att om abonnentantalet komme att öfverstiga 1,500 de skulle erlägga sin abonnentsavgift med 125 kronor pr år. Denna afgift erlägga äfven alla de, som sedermera tecknat sig. Med tillhjälp af ofvannämnda 5-liniers vaxlar har dock bolaget kunnat nedsätta abonnentspriset för apparater, hvilka mindre lifligt korrespondera, till 80 kronor pr år. En medelväg mellan dessa pris, 125 kronor och 80 kronor, är det pris 100 kronor pr år, som betingas för apparat i 2-linier vaxel.

Omedelbart efter det bolaget konstituerat sig, börjades förberedande arbeten för anläggningen af telefontätnätet. För sådant ändamål förhyrdes lokaler för 3 stationer, nemligen å Norr i N:o 27 Malmiskilnadsgatan, i Staden mellan broarna i N:o 6 Svartmangatan och å Söder i N:o 9 Urvädersgränd. Under loppet af 1883 gjordes första anläggningen å Norr- och Södermalm, och dervid bygdes i allmänhet knippen med omkring 100 trådar i hvarje, hvilka från stationerna utgrenade sig. Sedermera hafva dock nästan alla dess knippen måst utvidgas, de gamla ställningarna utbytas mot större och nya knippen anläggas. I Staden mellan broarna kunde man emellertid svårigen följa samma system, dels enär större delen der belägna hus äro täckta med tegeltak, hvarpå en trådställning blott med större svårighet och kostnad kan fästas, och dels emedan Belltelefonbolaget redan upptagit platsen närmast öfver taken, så att flere korsande knippen knappast kunde uppdragas. Af dessa skäl anbringades å stationen i staden en 60 fot hög ställning, hvarifrån trådarna direkt eller med allenast ett eller annat stöd kunde komma ned till huset, der abonnenten bodde. Genom försenad jernleverans blef dock denna ställning ej färdig förr än i början af 1884, så att stationen i Staden inom broarna ej kunde öppnas förr än den 1 mars samma år, eller senare än båda öfriga stationerna, af hvilka den på Norr öppnades den 31 oktober och den på Söder den 1 november, allt 1883. Intill den 1 maj 1884 voro stationerna öppna från kl. 8 f. m. till 10 e. m. Telefonering sker numera hela dygnet. Bolagets nät omfattade vid slutet af nedanstående år km.:

År.	I staden.	På landsbygden.	Summa.
1883.....	1,414	214	1,628
1884.....	2,461	801	3,262
1885.....	3,068	1,181	4,249

Af dessa 4,249 km. egde dock föreningar och privatpersoner 433 km.

I ofvanstående uppgifter äro ej de ledningar eller abonnenter, som genom Kungl. Telegrafverkets telefonstationer stå i förbindelse med nätet, inberäknade.

¹⁾ Antalet abonnenter afser tidpunkten för rörelsens öppnande, öfriga uppgifter tiden 1 september—31 december.

Det stora tilloppet af abonnenter i bolaget hade redan tidigt väckt bekymmer i fråga om att kunna ordentligen uppehålla expeditionen. Ehuru den norra stationen från början tilltagits för 1,200 linier, visade sig dock snart, att stationen var otillräcklig. Då emellertid genom uppfinning kort härpå af det s. k. multipelbordet möjligheten att anordna stora stationer var gifven, vidtog bolaget denna nya anordning, och arbetet dermed bedrefs med synnerlig raskhet, så att redan den 20 maj 1884 det första multipelbordet var uppställt å stationen i Staden inom broarna. Under loppet af samma år blefvo derefter såväl denna station som stationen å Söder försedda med multipelbord. Under det omändringen af de mindre stationerna egde rum, hade äfven planen att ändra norra stationen blifvit uppgjord, men för att fördelen af det nya systemet skulle till fullo göra sig gällande, borde alla ledningarna indragas på en enda station. Detta kunde dock ej genomföras i den lokal, bolaget vid denna tid disponerade, dels emedan utrymmet var knappt, och dels emedan byggnaden ej erbjöd tillräcklig styrka för fäste af erforderligt antal trådar.

Af dessa skäl inköpte bolaget i oktober 1884 tomten N:o 14 i kvarteret Åkslaget med adress N:o 30 Malmskilnadsgatan, der uppförandet af en för bolagets behof lämplig byggnad genast började, men ännu ej är afslutadt. Denna byggnad skall inrymma, utom administrationslokaler, materialförråd och verkstäder samt några lägenheter, hvilka äro afsedda att uthyras, en mera än 100 fot lång apparatsal, der multipelbord af nyaste konstruktion uppsättas. Stationen blir obetingadt den största af detta slag som finnes. Genom hela huset gå massiva murpelare förbundna med järnstag, hvarigenom säkert fäste är beredt åt ställning för trådarnes fästande.

Förutom de härofvan nämnda båda telefonbolagens ledningar finnes inom hufvudstaden ännu ett tredje telefonnät, som år 1881 anlades af telegrafverket och hufvudsakligast är afsedt för statsdepartementen och hufvudstadens embetsverk. Detta nät, som den 1 september nyssnämnda år första gången uppläts till begagnande, står numera i förbindelse såväl med Belltelefon-bolagets som Allmänna telefonbolagets nät.

Omfattningen af rörelsen vid det Allmänna telefonbolagets telefoner under den tid af perioden densamma pågått, utvisas af följande tabell:

År.	Abonnenter vid årets slut.	Samtal under året.	Samtal pr		Telefonister.
			dag.	dag och abonnent.	
1883 (nov.—dec.).....	1,159	77,676	1,415	2,43	23
1884.....	2,380	2,332,082	7,284	4,50	63
1885.....	3,191	4,772,760	14,995	5,46	83

Telefonväsendets totala utveckling i hufvudstaden under perioden framgår af följande tal, hvilka inbegripa begge telefonbolagen i en summa:

År.	Abonnenter vid årets slut.	Samtal.	Telefonister.
1880 (sept.—dec.)...	121	42,565	8
1881.....	564	496,923	17
1882.....	860	1,442,139	32
1883.....	2,364	2,567,179	81
1884.....	3,856	5,007,224	127
1885.....	4,978	7,172,340	128

¹⁾ Den 31 oktober utgjorde antalet 851.

Vid femårsperiodens slut egde begge bolagen sammanlagdt ej mindre än 6,340 km. trådar, hvaraf 4,518 km. inom staden och 1,822 km. å landsbygden.

Stockholm är den stad, som hvad antalet telefoner beträffar, står främst bland alla världens städer, ej endast relativt, utan äfven absolut, hvilket förhållande utvisas af nedanstående öfversigt, upptagande 12 af Europas hufvudstäder, samt några städer i Nord-Amerikas Förenta Stater, der telefonväsendet är mest utveckladt.

	Folkmängd.	Telefonapparater.	Pr 10,000 inv.
Stockholm	215,000	4,978	232
Berlin med omgifningar..	1,280,000	4,248	33
London	4,765,000	4,193	9
Paris med omgifningar...	2,800,000	4,054	14
Rom	300,000	2,054	68
Köpenhamn	274,000	1,336	49
Amsterdam.....	335,000	1,195	36
Petersburg	850,000	1,100	13
Wien	1,200,000	946	8
Bruxelles.....	380,000	803	21
Helsingfors	46,000	575	125
Madrid	478,000	270	6
New York	1,500,000	3,700	25
Chicago.....	600,000	3,500	58
Brooklyn.....	650,000	2,375	37

F) Hamn- och vattenbyggnader.

Vid afgifvandet af Öfverståthållareembetets förra femårsberättelse pågingo trenne till detta slag af byggnader hänförliga storartade byggnadsföretag, nemligen arbetena med Stadsgårdshamnens ordnande, den nya bron öfver Barnhusviken (Kungebron) samt hamnanläggningen vid Lilla Värtan. Af dessa hafva de tvenne förstnämnda under denna period nått sin fullbordan, och Öfverståthållareembetet har derfor att lemna en kortfattad redogörelse för gången af dessa arbeten, hvaremot hamnanläggningen vid Lilla Värtan, som först efter periodens slut blifvit till fullo afslutad, äfvensom den i sammanhang dermed anlagda nya bron mellan Ropsten och Torsvik, lämpligast torde göras till föremål för omnämnande i Öfverståthållareembetets nästa femårsberättelse.

a) Stadsgårdshamnens ordnande. Alltsedan sammanbindningsbanan genom Stockholm fullbordades och jernvägsspar med anledning deraf nedlades i Stadsgården, har frågan om ordnande af denna för staden synnerligen viktiga hamn stått på dagordningen. Att lösa denna uppgift på ett för såväl sjötrafiken som jernvägsrörelsen och gatuförhållandena fullt ändamålsenligt sätt var förenadt med ej ringa svårigheter. Vid den smala strandremsan låg å ena sidan Saltsjön, som ej långt från stranden nådde ett djup af ända till 120 fot, och å andra sidan berget, som från samma strand med branta lutningar uppsteg till en höjd, varierande mellan 80 och 113 fot. Dessutom hade ett enskildt bolag uppfört ett storartadt magasin mellan strandlinien och bergväggen samt stod i begrepp att uppföra ytterligare en magasinbyggnad, för hvilken icke obetydliga sprängningar blifvit utförda, grunden lagd och murningen påbörjad. Det kunde således

sättas i fråga, huruvida för erhållande af det nödiga området utvidgningen borde ske *framför* detta magasin medelst utfyllning i sjön, hvilket förordades af särskildt utsedde komiterade och af Kungl. styrelsen öfver statens jernvägstrafik, eller *bakom* magasinsbyggnaden medelst insprängning i berget, enligt förslag af stadens byggnadschef. I fråga om ordnandet af det område, man sökte på nyssnämnda sätt vinna, voro förslagen i det närmaste öfverensstämmande. Stadsfullmäktige beslöt sig för byggnadschefens förslag, hufvudsakligen af den anledning, att derigenom skulle för kaj, magasin, kranar m. m. vinnas säkrare grund än som kunde ernås å en utfyllning; att strömmen skulle under vissa förhållanden komma att skada en utfyllning; att plats borde beredas för en blifvande större sluss, samt att ett dyrbart hamnutrymme ej borde inskränkas. Enligt detta beslut, som af Öfverståthållarembetet fastställdes den 26 juni 1875, skulle anordningarna vara följande:

Från kajen räknadt skulle reserveras en bredd af 22 fot, med bock-kranar enligt engelskt mönster. Derefter skulle följa en bredd af 60 fot, hvilken plats till en början skulle begagnas till upplagsplats, men efter behof bebyggas med packhus, skjul eller magasin i flere våningar. Vidare borde beredas plats för 4 jernvägsspår, af hvilka tre skulle utläggas genast, men det fjärde sedan en ökad trafik visat behof af detsamma. Derefter skulle följa en gångbana på 12 fots bredd och till slut en 32 fot bred gata. Berget, som med nära lodrät vägg här möter, ansågs kunna göras nyttigt genom att i detsamma inspränga källare. Emellan Östra Slussgatan och magasinsbolagets byggnad deremot skulle endast en sådan utfyllning ske, att kajlinien komme uti rät linie. Kajlinien skulle tillsvidare förses med strandskoning af trä, hvarefter å det sålunda erhållna området nödigt antal rangerings-spår skulle utläggas i gatans plan och stensättning verkställas, så att nedanför uppfartsvägen öfverkörning å plan kunde ske hvar som helst.

Dels genom godvillig öfverenskommelse och dels genom expropriation förvärfvade staden det erforderliga området för en kostnad i allt af 568,372 kronor 13 öre.

I oktober månad 1875 började arbetena. Enligt den fastställda arbetsplanen skulle sprängningen under vintermanaderna verkställas för att bereda utrymme för den genomgående trafiken i hamnen. Stenen från sprängningen skulle utfyllas efter den godkända linien emellan magasinsbolagets byggnad och Östra Slussgatan på så sätt, att fyllningen började vid nuvarande afstjelpningsbryggan och fortgick från öster till vester. För att under arbetsåren sjötrafiken ej måtte försvåras genom inkräkning på det redan alltför knappa kajutrymmet, skulle kajbyggnadsarbetet under vintermanaderna så mycket som möjligt påskyndas och i den mån fyllningsarbetet fullbordades fortgå i samma riktning. Under den tid af året, då sjöfarten påginge och kajutrymme behöfdes, borde denna del af hamnarbetet så litet som möjligt bedrivas, för att efter sjöfartens slut åter fortsättas. Derigenom komme fartygen ej att beröfvas något utrymme på den befintliga kajsträckan. Under sommarmånaderna borde deremot byggnadsarbetet fortgå från magasinsbolagets hus åt öster, så att för hvarje år en utsträckning åt detta håll kunde ernås. Det ansågs nemligen vara af stor nytta ej blott i afseende å tillökningen i utrymmet för en tilltagande sjötrafik, utan äfven för sjelfva arbetets jemna gång, om hela sträckan mellan Östra Slussgatan och Söderbergs Trappor finge samtidigt bearbetas, så

att för hvarje år en del af kajen bygdes färdig såväl öster som vester om magasinsbolagets byggnad.

Efter denna plan fortgick arbetet, så att i maj månad 1879 hamnplanet vester om byggnaden var fylldt och planerat samt träkajen, 1,320 fot i längd, framdragen till Östra Slussgatan, utan att under tiden sjöfarten af det pågående arbetet haft någon olägenhet. Bergsprängningen bakom och öster om magasinsbyggnaden fortgick oafbrutet och derunder uttogos tillsammans 7,230 kubikstänger berg. Flere svårigheter voro vid detta sprängningsarbete att öfvervinna. Den nästan lodräta bergväggen med en höjd af öfver 100 fot skulle sparas, kringliggande hus, deribland den stora alldeles intill sprängningen belägna magasinsbyggnaden skonas, och den genomgående trafiken ej hämmas, hvilket allt lyckades. Af den till 250 å 300 man uppgående arbetsstyrka, som dagligen var vid detta arbete sysselsatt, blef icke mer än en enda allvarsammare skadad.

Samtidigt med bergsprängningsarbetena fortgick kajbyggnaden af sten, för hvilken grund bereddes genom sprängning och afjemning af bergbotten, hvarå placerades timrade kistor, som fyllda med beton och mindre sten bildade grundmur för kajen. Inalles äro 1,553 l. fot träkaj och 513 l. fot stenkaj uppförda. Hamnplatsen har blifvit planerad och en godsplattform med 462 fots längd, 60 fots bredd och 3·2 fots höjd öfver skenorna anlagd. Alla erforderliga jernvägsspår med undantag af ett lastspår invid nyssnämnda plattform hafva bekostats af Kungl. Trafikstyrelsen. En rörlig lyftkran för 35 ctr uppsattes slutligen å dertill särskildt utlagdt spår utmed stenkajen.

Kostnaden för detta arbete i dess helhet har uppgått till 1,612,849 kronor 63 öre.

Sedan denna del af Stadsgårdshamnen sålunda ordnats, hafva åtskilliga egendomar blifvit inköpta för hamnens vidare utvidgning öster om Söderbergs Trappor. Så inlöstes år 1881 tomten N:r 1 i kvarteret Stenbodarne Större för 115,000 kronor och dervarande magasinsbyggnad undergick följande år en större ombyggnad, som medförde en kostnad af 30,654 kronor. År 1883 inköptes egendomarne N:ris 5, 6, 8 och 9 i kvarteret Stenbodarne Större för 380,000 kronor och N:r 4 i kvarteret Stenbodarne Mindre, hvarjemte genom utbyte af mark förvärfvades erforderligt område af tomten N:r 1 i kvarteret Ersta. År 1884 inköptes egendomen N:r 2 i kvarteret Stenbodarne Mindre och underhandlingar öppnades med egarne till tomterna N:r 1 i kvarteret Stenbodarne Mindre och N:r 7 i kvarteret Stenbodarne Större om förvärfvande af dessa fastigheter.

I sammanhang härmed torde böra omnämnas, att tillstånd blifvit beviljadt enskildt bolag att på vissa vilkor få, i öfverensstämmelse med den uppgjorda planen för hamnens ordnande, inspränga tvenne magasinshvalf i bergväggen öster om magasinsbolagets oftanämnda byggnad, hvilket arbete enligt kontrakt skall vara påbörjad senast år 1886.

b) **Kungsbron.** Då förutom det med denna bro afsedda ändamål att ersätta den gamla och bristfälliga Kungsholmsbron med en rörlig bro, som tilläte mastade fartygs genomgång från Klara-sjö till inre delen af Barnhusviken, afsigten med densamma jemväl var att vinna en öfvergång öfver Barnhusviken i fortsättning af den nya gatan från Hötorget öfver jernvägen, torde sistnämnda kommunikationsled här böra med några ord omnämnas.

Den lifliga och alltmer tilltagande trafiken å Gamla Kungsholmsbrogatan kunde i längden icke vara tillfredsställd med att en god del af dagen vara uppehållen af jernvägens rörelse, hvarför behovet af en af denna rörelse oberoende trafikled bredvid gatan flere gånger varit föremål för Stadsfullmäktiges och Kungl. Trafikstyrelsens öfverläggningar. Redan år 1874 hade Stadsfullmäktige beslutat att från Klara Strandgata till Barnhusviken genom kvarteret Lagerbärsträdet och den öppna platsen i kvarteret Blekholmen Norra skulle anläggas en ny 90 fot bred gata med en 60 fot bred öfvergång öfver jernvägen, hvilken gata skulle med sin norra gräns komma i rät linie med Hötorgsgatans norra gränslinie. Sedan detta beslut blifvit med vissa ändringar den 4 november 1876 af Eders Kungl. Maj:t fastställt, skreds till öfverenskommelse dels med styrelsen för Stockholms—Vesterås trafikaktiebolag om utbyte af mark och dels med Kungl. Styrelsen öfver Statens jernvägstrafik, som förband sig att på sin bekostnad uti den nya gatans medellinie uppföra en 60 fot bred viadukt af jern med landfästen af sten öfver såväl jernvägen som de å hvardera sidan derom liggande områden af 40 fots bredd, hvar-jemte Styrelsen medgaf, att Gamla Kungsholmsbrogatan, jemväl sedan den nya trafikleden kommit till stånd, skulle hållas öppen för gatutrafiken, när sådant icke åstadkomme hinder eller uppehåll för jernvägsrörelsen. Häremot förband sig staden ej mindre att anskaffa den mark, som för den nya gatan erfordrades å ömse sidor om jernvägens område såväl österut till Klara Strandgatas beslutade förlängning som vesterut till stadens öppna plats i kvarteret Blekholmen Norra, än äfven att samtidigt med viaduktens uppförande anlägga den nya gatan med uppfartsvägar till viadukten å ömse sidor om denna till Klara Strandgata genom kvarteret Lagerbärsträdet till Barnhusträdgårdsgatan samt i stället för Gamla Kungsholmsbron anlägga en ny bro öfver Barnhusviken till Kungsholmen i den nya gatans förlängning, äfvensom att fortfarande bereda lämplig förbindelse vester om jernvägen emellan Gamla Kungsholmsbrogatan och den nya gatan. Vidare beslöts att arbetena med viadukten skulle så bedrivas, att densamma kunde upplåtas för allmän trafik den 1 mars 1878 samt att staden skulle sedan viadukten fullbordats, ombesörja och bekosta underhållet af jernöfverbyggnaden, kör- och gångbanorna samt belysningen.

Sedan den erforderliga marken af staden förvärfvats, påbörjades arbetena, dervid sprängstensmurar anlades till stöd för fyllningen å ömse sidor af gatan, hvilka murar i anseende till markens lösa beskaffenhet måste uppföras på plankbädd, hvilande å vissa ställen på pålar. Viadukten öfver jernvägen fullbordades inom föreskrifven tid, men arbetet med uppfartsvägarne fördröjdes något och de blefvo först samtidigt med Kungsbron färdiga och till allmänheten upplåtna. Hela kostnaden, utom hvad som erfordrats för inlösen af mark, har uppgått till 63,620 kronor 52 öre.

För Kungsgatans vidare framdragande österut från Klara Strandgata till Hötorget skedde inköp af södra delen af tomten N:o 1 i kvarteret Skotten (Piel'ska huset), genom hvilket köp staden, som förut var egare till såväl den egendom, som behöfdes för genombrytningen emellan Klara Norra Kyrkogata och Mälaregränden, som ock den egendom, som erfordrades för Hötorgsgatans utvidgning till 18 meter, var oförhindrad att utlägga gatan ända till Hötorget. Sedan detta köp blifvit af Öfverstatshållarembetet fastställt, påbörjades arbetena med genombryt-

ningen samt planering, grusning och trottoiranläggning och afslutades år 1883. — Kostnaden för dessa arbeten har uppgått till omkring 10,000 kronor.

Arbetena med sjelfva brobyggnaden togo sin början den 5 maj 1878. Östra landfästet och svängbropiren stå på pålar, vestra landfästet delvis på betonkistor och delvis på pålar. Bron, som har två öppningar om 35 fot hvardera och i hvars landfästen äro murade hvalf för vattnets genomsläppande, är försedd med en mekanik för uppsvängning, som med lätthet skötes af 2 man och erfordrar en tid af endast 3½ minuter.

Samtidigt med brobyggnadsarbetena anlades uppfartsvägen till bron från hamnen, och sedan tillstötande vägar blifvit planerade, kunde bron upplåtas för allmän trafik den 24 juni 1881.

Hela broarbetet jemte uppfartsvägar har medfört en kostnad af 389,039 kronor 62 öre.

Slutligen har Gamla Kungsholmsbron blifvit nedrifven, segelrännan derstädes upprensad till 10 fots vattendjup och ångbåtsbrygga anordnad vid det gamla östra landfästet.

c) **Mindre byggnader.** Omedelbart efter det ofvannämnda broarbetet blifvit fullbordadt, företogs uppmuddring af Klaraviken mellan Kungsbron och Nya Kungsholmsbron. Den dervid upptagna leran, utgörande 475 kub.-stänger, är till största delen transporterad till Långholmsbergen, der den blifvit utbredd såsom underlag för de planteringar, med hvilka början der blifvit gjord.

Träkajen utmed Klara strand från Gasverket till Nya Kungsholmsbron har blifvit ombygd och utflyttad till den fastställda gatulinien, dels för att derigenom bereda ökad utrymme för upplag vid gasverket, som fått sig upplåtna 32,000 kvadratfot af den nya hamnplatsen, dels för att göra denna lastageplats lämpligare för mindre farkoster, för hvilket ändamål planet blifvit nedsänkt. — Kostnaden för detta arbete har hittills uppgått till 105,633 kronor 36 öre.

En del af sprängstenen från Stadsgårdshamnen transporterades till Ragvaldsbro, för att med användande af densamma såsom fyllning bilda en sammanhängande *strandgata utmed Södra Mälarstranden* nedanför Skinnarviksbergen. Efter ytterligare fyllnadsarbeten derstädes har kajbyggnad påbörjats och fortgått under åren 1883 och 1884, hvarigenom erhållits 1,132 l.fot tilläggsplats för fartyg och en 100 fot bred genomgående gata, hvilket allt föranlett en kostnad af 99,766 kronor 69 öre. Under år 1885 hafva arbetena med gatans dränering och stensättning pågått och afslutats, medförande en kostnad af 22,710 kronor 24 öre.

Ny flottbro mellan Ragvaldsbro och Mälarhamnen öfver Riddarfjärden utlades första gången den 16 november 1884. Denna bro är bygd i likhet med stadens flottbro till Kungl. Djurgården.

Reglering af Riddarholmens stränder har under perioden blifvit påbörjad, i det att under år 1884 sträckan från jernvägsbron till den gamla kajen, utgörande 540 fot, blifvit iordningställd medelst fyllning och strandskoning af trä, hvarigenom vunnits en välbehöflig tillökning i hamnutrymmet af omkring 34,000 qv.-fot. Detta område har under år 1885 blifvit planerat och stensatt. — Kostnaderna för arbetet hafva uppgått till 57,393 kronor 86 öre. Regleringen har under år 1885 fortsatts på en längd af 460 fot.

I stödmuren å norra sidan af Helgeandsholmen inträffade i juni månad 1879 ett ras, dervid massor af sten och grus nedföll i Norrström och hindrade vattnets fria aflopp. Efter det vid uppkommen tvist, om hvem underhållet af muren ålåg, Eders Kungl. Maj:t förklarar Stockholms stad ega rätt att för de kostnader, som reparation af muren kunde medföra, af kronan erhålla ersättning med ett belopp, motsvarande hvad af arbetet kronan kunde af domstol förklaras skyldig att verkställa, åtog sig Stockholms kommun att verkställa upprensning af strömmen och att *provisoriskt återställa strandskoningen*, hvilket arbete afslutades i december månad 1882.

Norra trappmuren vid Norrbro har under åren 1881—82 blifvit ombyggt.

Djurgårdsbrunnskanalen. Efter att under åren 1832—34 hafva blifvit uppgräfd till 4 fots vattendjup, hade denna kanal så igenslammats och uppgrundats, att ej ens mindre farkoster der kunde passera. Behovet af en farled, som minskade afståndet från stadens inre hamnar till Lilla Värtan samt de sanitära vädorna af kanalens förfallna skick gjorde en upprensning af kanalen nödvändig, och arbetet härmed fortgick under åren 1883—84, derunder kanalen upprensades till 337 fots vattenbredd och 6.75 å 7.75 fots vattendjup. I sammanhang härmed har bron vid Djurgårdsbrunn blifvit ombyggt och förändrad till svängbro. Broöppningen är lika med kanalens vattenbredd och brobanan 22 fot. Uti kostnaden för hela kanalarbetet, uppgående till 205,793 kronor 14 öre, har staten bidragit med 70,000 kronor.

d) **Sim- och badinrättningen i Norrström.** Det länge kända behovet af kallvattenbadinrättningar föranledde i september månad 1881 ett sammanträde af för saken intresserade personer, hvilka utsågo en komité för att verkställa erforderliga undersökningar och afgifva förslag till behovets afhjelpande. Komiténs förslag, som afgafs i maj månad påföljande år, innehöll, bland annat, att om behovet för den närmaste framtiden skulle fullt tillgodoses, borde efter en ungefärlig beräkning af befolkningens dåvarande storlek och sannolika tillväxt, badhus anordnas för den centrala stadsdelen med minst 20,000 qv.-fots bassinarea, för den östra med 7,000 och för den södra med 7,000 qv.-fot, hvarjemte komitén aflemnade ritningar och förslag till det nya centrala badhuset, som ansågs böra förläggas i Norrström, vester om Strömsborg.

Efter framställning hos Stadsfullmäktige om anslag till det föreslagna badhuset, beslöto Stadsfullmäktige den 1 december 1882 att, med godkännande i hufvudsak af komiterades förslag, bevilja det begärda anslaget. Omedelbart derpå började arbetet, som den 23 juni 1883 framskridit så langt, att den norra delen då kunde till allmänt bruk upplåtas och under hela sommaren användas. Den öfriga delen af badhuset blef färdig i maj månad 1884, da hela inrättningen upplåts och vid simuppvisning i augusti månad högtidligen invigdes.

Inrättningen utgöres, förutom af ekonomibyggnaden, af öppna bassiner och afklädningsrum, fördelade i tre afdelningar. Två af dessa ligga symmetriskt bredvid hvarandra, men skiljas genom korridorer och spåntväggar och äro afsedda, den ena för skolynglingar och icke simkunnige, och den andra för fruntimmer. Hvardera afdelningen innehåller en större grund bassin, 64 fot lång och 40 fot bred, och en djup om 86.75 fots längd och 47

fots bredd, omkring hvilka äro belägna i fruntimmersafdelningen 51 och i manliga afdelningen 45 afklädningshytter. Den tredje afdelningen, som utgöres af en enda stor och djup bassin, 131.5 fot lång och 57 fot bred, är afsedd uteslutande för simkunnige män och försedd med 54 afklädningshytter. Rundt omkring dessa afdelningar äro de enskilda bassinerna förlagda, nemligen på fruntimmersidan 23 och på den manliga 19.

Anstalten kan, enligt beräkning, på en gång inrymma 400 badande. Under år 1884 begagnades badanstalten för 349,800 bad och år 1885 med en jämförelsevis kall sommar för 240,260. Förbindelsen med gångbron utmed jernvägen, hvilken bro staden i juni månad 1883 inköpt och sedermera reparerat, åstadkommes genom en nedgångstrappa af jern, hvarifrån en passage, äfven af jern, leder under bron.

Sim- och badinrättningen jemte nödiga inventarier har kostat 215,044 kronor 92 öre och nedgångstrappan jemte gångbron 14,999 kronor 75 öre. Anstalten är sedan den 24 mars 1884 upplåten till enskild person för ett årligt arrendebelopp af 10,000 kronor.

(G) Hamnväsendet.

a) **Utsträckning af hamnområdet.** Sedan Bergsunds mekaniska verkstads aktiebolag sasom egare till Finboda f. d. becksbruk hos Stadsfullmäktige anhållit, att vattnet vid egendomen måtte få anses tillhöra Stockholms hamnområde och att i likhet med hvad för öfriga vatten, som genom Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref till Öfverståthållarembetet den 27 september 1878 blifvit lagda under stadens hamnområde, vore gällande, varor, som under loppet af tio år inkomme till och lossades vid egendomen, måtte vara fria från hamnavgifter, samt hamnkaptenen i sammanhang dermed fäst uppmärksamheten derpå, att en del af hamnområdets östra gräns, som skulle utgöras af en rät linie, från ostligaste udden af Hästholmen till vestligaste udden af Ängsholmen och å den vid hamnområdets bestämmande begagnade karta angifvits ligga 300 fot öster om Blockhusudden, i verkligheten berörde landet ett stycke in på Blockhusudden, hvarigenom fartyg vid gång emellan den inre hamnen och hamnen vid Lilla Värtan måste passera utom hamnområdet, hvilket förhållande af chefen för Kungl. Sjökartverket jemväl vitsordades, gjorde Stadsfullmäktige i skrifvelse den 1 februari 1881 hos Eders Kungl. Maj:t underdånig framställning dels om den ändring i hufvudstadens genom ofvannämnda nådiga bref fastställda hamnområde, att å Salt-sjösidan gränsen för hamnen skall anses dragen efter strandlinien så långt, som Bergsunds mekaniska verkstads aktiebolags mark da sträckte sig, derifrån midt öfver sundet till Hästholmen och vidare utefter vestra och norra stranden af denna holme till dess ostligaste udde, derefter i rät linie till sydöstra udden af stora Fjäderholmen och omkring Fjäderholmarnes östra till deras norra udde, vidare från denna riktning mot Louddens yttersta punkt, till dess linien träffar en från Ängsholmens vestra udde till södra udden af Tranholmen dragen linie, derefter längs sistnämnda linie till Tranholmen och slutligen från denna holme till den punkt å norra stranden af kanalen vid Älkistan, der denna utmynnar i saltsjön; dels ock derom att de i ofvan berörda nådiga bref stadgade bestämmelser måtte förklaras vara gällande för Bergsunds mekaniska verkstads aktiebolag.

Denna Stadsfullmäktiges hemställan blef af Eders Kungl. Maj:t jemlikt nådigt bref till Öfverståthallareembetet den 15 juli 1881 godkänd, med föreskrift derjemte *dels* att de genom ändringen till hamnområdet hänföra nya vatten med dervid anlagda lastningsbryggor skola, i hvad vidkommer tillämpning af hamnordningen och öfriga för hamnen gällande ordningsföreskrifter, lyda under stadens myndighet, *dels* ock att varor, som intill den 22 september 1888 inkomma till hamnområdet och lossas vid någon invid samma nya vatten befintlig, utanför stadens område belägen industriell inrättning, lossnings- eller upplagsplats, skola vara fria från hamnafgift, hvaremot dylik afgift under samma tid skall erläggas för varor, som derifrån sjöledes införas till stadens område och der lossas.

Kungörelse härom utfärdades af Öfverståthallareembetet den 4 augusti 1881.

b) **Ändring i hamnordningen.** Uti den genom Öfverståthallareembetets kungörelse den 6 februari 1877 utfärdade hamnordning för Stockholms stad, var i § 12 mom. 5 stadgad förbud att å fartyg, liggande vid upplagsplats för eldfarlig olja, beck eller tjära, begagna eld. Da nämnda förbud i väsentlig mån bidrog till minskning i omsättningen af tjära och beck vid Tjärhofvet, ity att, da såväl hitforslingen som utskeppningen af tjära och beck så godt som uteslutande ombesörjdes af ångare, men dessa i följd af förbudet icke fingo med egen maskinkraft förflytta sig till Tjärhofvet eller der med hjälp af ånga förrätta lossning och lastning, nästan all tjära, som vid Tjärhofvet behandlades, komme att fördyras med dubbla lossnings- och lastnings- samt prämnings- och andra transportkostnader, ingick styrelsen för Tjärhofvet till Öfverståthallareembetet med en skrift, deruti styrelsen, med framhållande, hurusom tjärhandeln fortfarande måste anses icke sakna betydelse för hufvudstaden, anhöll om sådan förändring af gällande bestämmelser, att ångare medgäfvos under lossning eller lastning vid Tjärhofvet begagna eld ombord.

Sedan i anledning häraf Öfverståthallareembetet, efter hamnkaptensens hörande, hos Stadsfullmäktige gjort framställning om upphäfvande af nämnda förbud i så matto, att ångare, som låge vid Tjärhofvet för lossning eller lastning derunder finge begagna ånga, samt Stadsfullmäktige godkänt den af Öfverståthallareembetet i sådant afseende föreslagna förändring i § 12 mom. 5 af hamnordningen, blef genom Öfverståthallareembetets kungörelse den 2 juli 1885 sagda förändrade moment till efterrättelse kungjort, så lydande:

»Å fartyg, liggande vid upplagsplats för eldfarlig olja, beck eller tjära, må eld ej begagnas; dock vare under lossning eller lastning från ångfartyg vid Tjärhofvet eldning i ångmaskin tillåten.»

Öppenhållande af segelleden under vintermånaderna mellan hufvudstaden och Sandhamns inloppsstation. Med hänsyn till vigten för hufvudstaden att såvidt möjligt under vintermånaderna hålla en segelränna öppen i Stockholms skärgård, beslöt Stadsfullmäktige den 1 december 1879 bemyndiga drätselnämnden att med medel från anslaget till oförutsedda utgifter bestrida halfva kostnaden, dock icke mer än 5,000 kronor, för öppenhållande under då instundande vinter af farvattnet mellan Stockholm och Sandhamn, under vilkor att den andra hälften af dessa kostnader intill nämnda belopp bestredes af statsmedel. Efter det

Eders Kungl. Maj:t på underdanig framställning af Öfverståthallareembetet jemlikt nådigt bref den 19 december 1879 såtillvida bifallit begäran om ett statsanslag, att ett belopp af högst 5,000 kronor ställes till Öfverståthallareembetets förfogande, dock under vilkor att detta anslag icke finge tagas i anspråk, förrän det af Stadsfullmäktige för samma ändamål beviljade belopp blifvit till fullo använt, hafva genom drätselnämndens försorg isbrytande ångare årligen varit använda, att sedan farvattnet blifvit isbelagdt hålla detsamma trafikabelt för vanliga lastångare af jern. Kostnaderna härför hafva bestridits *dels* med ett för hvarje år af Stadsfullmäktige anvisadt belopp af 5,000 kronor, *dels* ock med ett af Eders Kungl. Maj:t likaledes årligen beviljadt anslag till samma belopp, att utgå under enahanda vilkor, som det år 1879 beviljade anslaget.

Under de sex vintrar (åren 1879—1885) denna anordning varat och särskildt ångfartyg varit förhyrdt för isbrytning, har finska ångaren Express med stor framgång försökt att uppehålla reguliera veckoturer mellan Hangö och Stockholm, och samfärdseln har under denna tid varit afbruten endast en gång, nemligen emellan den 18 januari och 7 maj 1881, då på grund af den rådande kölden isen erhöi den styrka, att alla försök att genombryta den måste uppgifvas.

Kostnaderna för segelrännans öppenhållande, som för vintern 1879—1880 uppgingo till 4,275 kronor, hafva under periodens särskilda år uppgått till följande belopp:

1880—1881	kr. 6,243—
1881—1882	” 8,694 49
1882—1883	” 4,318 35
1883—1884	” 9,141 39
1884—1885	” 11,108 95

För att i någon mån minska de olägenheter, som för skärgårdsbefolkningen uppkommer genom segelrännans öppenhållande, hafva på stadens bekostnad färjor underhållits å Södra Vaxholmsfjärden och i Lindalssundet, hvarjemte staden under vintern 1884—1885 med 150 kronor bidragit till underhåll af färjan vid Gålnö.

I sammanhang härmed torde böra nämnas, att Stadsfullmäktige årligen meddelat befrielse från hamnafgifter för finska ångfartyg, som underhålla förbindelsen mellan Hangö och Stockholm.

Kanholmsfyren. Denna fyrrättning, som underhållits på stadens bekostnad, indrogs år 1885, sedan staten åtagit sig att bekosta behöfliga ledfyar vid landets inomskärsleder.

Omkring 30 linsvexelfyror hafva genom Kungl. Lotsstyrelsens försorg blifvit under perioden uppförda vid de till hufvudstaden förande inomskärsleder.

Hamnpolisen har under femårsperioden blifvit förstärkt med en hamnbetjening vid Värtahamnen, två brovaktare vid Kungsholmsbroarna och en kanalvaktare vid Djurgårdskanalen.

H) Gatureglings-, byggnads- och bostadsförhållanden.

a) **Gatureglering.**¹⁾ *Tillägg till stadsplan för Ladugårdslandet.* Till de under förra femårsperioden af Eders Kungl.

¹⁾ Ehorn de nya och förändrade gatunamnen, som, enligt hvad här nedan oförmäles, blifvit af Stadsfullmäktige beslutade, icke kommit till användning under perioden, har Öfverståthallareembetet likväl ansett lämpligt att i redogörelsen för gaturegleringen begagna de nya gatunamnen och vid sidan af de äldre namnen upptaga gatornas benämning efter förändringen.

Maj:t fastställda och i nådiga breffen den 10 mars 1876, den 16 juli 1877 och den 17 oktober 1879 omförmälda regleringsplaner för Ladugårdslandet har under denna period tillkommit en plan till reglering af hittills oreglerade delar af denna stadsdel på sträckningen mellan Stora Surbrunnsgatan och Jungfrugatan jemte derintill beläget område af Kungl. Djurgården. Då denna reglering är af synnerligen stor betydelse, såväl derigenom att densamma åstadkom en värdig afslutning af den nya stadsdelen på Ladugårdslandet, som ock derutinnan att i sammanhang dermed vanns åt staden ett för framtiden från allt bebyggande skyddadt gränsområde mellan staden och Djurgården, anser sig Öfverståthållareembetet böra åt gången af detta ärende egna en något utförligare redogörelse.

Vid pröfning af stadsplanen för Norrmalm och Ladugårdslandet hade Eders Kungl. Maj:t ofvannämde den 17 oktober 1879 förklarar, att från fastställelse för det dåvarande och i afbidan på vederbörandes yttranden skulle undantagas, bland annat, Stadsfullmäktiges beslut om gränsen mellan Ladugårdslandet och Kungl. Djurgården, hvad anginge yttersta förbindelsen från den punkt, der den 30 meter breda gatan från Rörstrandsvägen skulle utmynna, och vidare österut mellan de till denna gräns ledande gator samt deras utdragning; hvarjemte Eders Kungl. Maj:t den 19 november 1880 från fastställelse för tillfället undantagit beslutet om Rådmansgatans utdragning på andra sidan Kungl. Djurgårdens dåvarande gräns. Det blef i anledning häraf nödvändigt att för dessa trakter erhålla en regleringsplan.

Enligt denna af Stadsfullmäktige den 15 november 1882 antagna plan skall, bland annat, på sträckan från och med Stora Surbrunnsgatan till och med Jungfrugatan stadsplanen afslutas sålunda, att utefter de till Kungl. Djurgården närmast belägna byggnadsqvarter, hvilka genom samma beslut blifvit till sina områden förslagsvis bestämda, läggas en grängata till en bredd af 18 meter, hvilken gata kommer att utgöra yttersta förbindelsen emellan förstnämnda gator och de emellan dessa mot Kungl. Djurgården utmynnande öfriga gator. Denna grängata skall till 15 meters bredd närmast huslinien inrättas till körbana med omgifvande gångbanor. Den återstående 3 meter breda delen förses på hela sträckan med en rad af träd. Norr om grängatan, emellan Stora Surbrunnsgatan och Artillerikasernens sydvestra hörn, anordnas ett öppet område till sådan bredd, att det jemte grängatan håller 65 meter (218⁹/₂ fot). Den närmast intill grängatan belägna del af detta område till 32 meters bredd planteras med tre rader träd, hvadan utefter kör- och gångbanorna skall komma att finnas på sträckan mellan Stora Surbrunnsgatan och Artillerikasernen en esplanad med fyra trädader. Det återstående nordligaste stycket af 15 meters bredd, som motsvarar kör- och gångbanorna på södra sidan om esplanaden, skall ordnas antingen i öfverensstämmelse med dessa eller ock tillsvidare endast såsom plantering. På sträckan framför Artillerikasernen till och med Sibyllegatans mynning, på hvilken sträcka till Artillerikasernen disponerad mark lägger hinder i vägen för en fullständigare anordning enligt samma plan, blifver trädradernas antal inskränkt till tre; kommande från Sibyllegatans mynning till och med Jungfrugatan stadsplanen att afslutas allenast genom framdragande af förenämnda grängata, försedd med kör- och gångbana samt en trädad.

För att denna plan skulle kunna verkställas och för att i sammanhang dermed den af Stadsfullmäktige antagna regleringen af de närmast intill grängatan belägna byggnadsqvarter och yttersta sträckningarna af de till grängatan ledande gatorna skulle kunna genomföras, måste en del, Kungl. Djurgården tillhörig mark tagas i anspråk, och Stadsfullmäktige anhöllo derför uti underdånig skrifvelse ofvannämde den 15 november 1882:

att för verkställigheten af regleringsplanen och ordnande af egogränsen emellan Stockholms stad och kronan, åt staden måtte upplåtas eganderätten till den kronan tillhöriga mark, som dels erfordrades till omförmälda 18 meter breda grängata på hela dess sträckning från och med Stora Surbrunnsgatan till och med Jungfrugatan och dels i söder grängade intill samma gata, mot det att staden till kronan afstode eganderätten till den staden tillhöriga mark, som i norr fölle utanför nämnda grängata, samt dessutom lemnade kronan godtgörelse för den till staden afträdda mark, som ej betäcktes genom hvad staden till kronan afstode; samt

att det öfriga gränsområdet mellan Stora Surbrunnsgatan och Artillerikasernen, hvilket område fortfarande skulle vara kronans egendom, finge af staden på dess bekostnad ordnas i hufvudsaklig öfverensstämmelse med den underställda planen, mot skyldighet för staden att fortfarande på sin bekostnad underhålla anläggningen.

I sammanhang härmed tillförbundo Stadsfullmäktige Stockholms stad, derest förberörda framställning bifölles, såväl att till de Kungl. Djurgårdens tjenstemän, hvilka för tillfället såsom löneförmåner innehade jord eller byggnader å det område, staden skulle från kronan tillvinna sig, äfvensom å det öfriga område, som skulle enligt planen ordnas, under deras återstående tjenstetid utgifva godtgörelse för den förlust af inkomster och förmåner, som Eders Kungl. Maj:t kunde finna dem komma att lida genom den ifrågasatta anordningen, som ock att, der Eders Kungl. Maj:t funne sådant nödigt, flytta å ifrågavarande område befintliga byggnader till annan plats, som af Eders Kungl. Maj:t bestämdes, äfvensom att, der sådant af planens genomförande föranleddes, på sin bekostnad uppföra och för framtiden underhålla stängsel och grindar mot Djurgården.

Enligt approximativ beräkning angående arealen af det område, som vore i fråga, erfordrades af den Kungl. Djurgården tilltydande mark för grängatan 165,000 kvadratfot för utdragning fram till denna af Vestra Humlegårdsgatan, Rådmansgatan, Sibyllegatan och Jungfrugatan, äfvensom för ett mindre, trekantigt, till park afsedt område mellan förstnämnda två gator 32,900 kvadratfot, samt för reglering af vissa utefter grängatan belägna byggnadsqvarter 114,900 kvadratfot, till hvilken mark, utgörande tillsammans 302,800 kvadratfot, staden önskade förvärfva eganderätt. Den Kungl. Djurgården tillhörande mark, öfver hvilken staden anhölle att få förfoga för anordnande af det öppna området utefter grängatans norra sida, utan att dock staden dertill ville förskaffa sig eganderätt, utgjorde 584,300 kvadratfot. I utbyte skulle staden till kronan afstå 39,700 kvadratfot.

Efter vederbörandes hörande aflät Eders Kungl. Maj:t till Riksdagen nådig proposition angående upplåtande till staden af ifrågavarande område, hvarvid Eders Kungl. Maj:t med anledning deraf att bangården vid Stockholm för Stockholm—Rimbo jernvägsaktiebolags jernväg sådan den blifvit af bolaget föreslagen syntes böra förläggas så, att en omläggning af Drottning Kri-

stinas väg blefve nödig för beredande af erforderligt utrymme, fäste uppmärksamheten på att Stockholms stad borde, på sätt bolaget jemväl yrkat och Stadsfullmäktige medgifvit, bekosta denna anläggning.

Uti underdånig skrifvelse den 9 april 1884 tillkännagaf Riksdagen, att Riksdagen för sin del bifallit hvad Eders Kungl. Maj:t föreslagit, med de ändringar och tillägg:

att derest det upplåtne område, som icke skulle erhållas med eganderätt, blefve till större eller mindre del för statsändamål erforderligt, detsamma skulle till Eders Kungl. Maj:t och Kronan återlemnas;

att lösen för den mark, till hvilken staden undfinge eganderätt, skulle ingå till Statskontoret för att derstädes förvaltas såsom särskild fond, hvilken årliga ränta öfverlemnades till Djurgårdskassan, att för kassans ändamål användas;

att stadens ersättning till Djurgårdskassan och boställshafvare för minskad afkastning och skada samt intrång i öfrigt skulle bestämmas att utgå årligen, så länge staden bibehölle dispositionsrätten öfver det öppna området utefter grängsgatan; samt

att likaledes skyldigheten till stängsels och grindars underhåll skulle gälla så länge staden bibehölle dispositionsrätten öfver ifrågavarande område.

Sedan, med anledning af den sålunda beslutade jemkningen i vilkoren, frågan hänskjutits till Stadsfullmäktige, som förklarade sig godkänna de vilkor och förbehåll, Riksdagen för sin del stadgat för den medgifna upplåtelsen af jord från Djurgården till staden, föreslog Öfverståthållareembetet att tillträdet för staden skulle bestämmas till den 1 april 1885 för en del af hoffjägarbostället Träskporten (Lill-Jans) samt delar af Djursborg, och den 1 oktober 1884 för den öfriga marken, såväl med egande- som dispositionsrätt.

Vid ärendets slutliga pröfning den 10 juli 1884 beslöt Eders Kungl. Maj:t att med godkännande af Riksdagens beslut upplåta de ifrågasatta områdena å Djurgården till Stockholms stad på de i Riksdagens skrifvelse omförmälda vilkor, att af staden tillträddas på de af Öfverståthållareembetet föreslagna tider och med skyldighet för staden att senast den 1 april 1885 hafva öfverlemnadt till Kungl. Djurgården den mark, som skulle af staden afträddas. På samma gång fastställdes den underställda regleringsplanen i öfverensstämmelse med de ingifna planritningarne, med iakttagande deraf att genom planens utförande enskild rätt icke finge förnärmas, hvarjemte Eders Kungl. Maj:t uppdrog åt Riksmarskalksambetet att föra kronans talan beträffande lösen och ersättning samt andra med upplåtelsen sammanhängande frågor, äfvensom vidtaga de åtgärder i öfrigt, som deraf föranleddes.

Slutligen förordnades att, da för beredande af utrymme vid den samma dag fastställda planen för Stockholm—Rimbobanans station vid Stockholm omläggning af Drottning Kristinas väg på viss sträcka blefve nödvändig, staden skulle vidkännas kostnaden derför, och att, derest öfverenskommelse angående beloppet af ersättningen för denna kostnad icke kunde träffas, jernvägsbolaget och staden skulle vara underkastade de bestämmelser derom, som Eders Kungl. Maj:t i sådant fall ville på anmälan meddela.

Härförutom har regleringsplanen för denna stadsdel genom den under perioden beslutade försäljningen till byggnadstomter af en del af gardesregementenas kasernområden erhållit ett till-

lägg, för hvars tillkomst i dess sammanhang med detta beslut Öfverståthållareembetet skall i korthet redogöra.

Sedan Stadsfullmäktige den 2 oktober 1882 beslutat, att den från en rund plats i närheten af Ladugårdslands tull (Karla-planen) till Ladugårdslands Strandgata (Strandvägen) i närheten af Djurgårdsbron ifrågasatta nya gatan, som Stadsfullmäktige vid uppgörande af regleringsplanen för vissa delar af Ladugårdslandet och det öfriga Norrmalm upptagit med en bredd af 24 meter (80:8 fot) jemte förgårdar af 12 meters (40:4 fot) bredd på vardera sidan, men hvilken gata Eders Kungl. Maj:t vid planens pröfning den 17 oktober 1879 från fastställelse undantagit, skulle erhålla en bredd af 48 meter (161:6 fot) eller, om detta icke kunde af Eders Kungl. Maj:t medgifvas, å stycket från den runda platsen till Gumshornsgatan, samt hos Eders Kungl. Maj:t anhållit att beslutet om denna gata efter det ena eller andra af de för nedre stycket ifrågasatta alternativen måtte fastställas eller, derest hinder fortfarande mötte för gatans fastställande i afseende å den sträcka, som ginge öfver kronans mark, att fastställelsen måtte lemnas åtminstone i afseende å den del, som låge mellan den runda platsen och Gumshornsgatan, hade efter erhållet uppdrag chefen för Lifgardesbrigaden år 1883 till Eders Kungl. Maj:t inkommit med utlåtande och förslag, huru ändamålsenliga kasernetablissemang för gardesregementena skulle på fördelaktigast sätt kunna erhållas genom försäljning till byggnadstomter af delar utaf de nuvarande kasernområdena. Efter det Arméförvaltningen och chefen för Fortifikationen deröfver afgifvit yttranden, uppdrog Eders Kungl. Maj:t åt den senare att, med anledning af hvad i afseende å de uppgjorda förslagen blifvit erinradt, låta omarbета samma förslag med iakttagande af vissa af Eders Kungl. Maj:t angifna rättelser. Det sålunda omarbetade förslaget öfverlemnades till Stadsfullmäktige, på det de skulle komma i tillfälle att för sin del fatta det beslut, hvartill förslaget, såvidt det afsåge anläggande af nya eller förändring af äldre stadsqvarter samt vidtagande af gaturegleringar, kunde finnas föranleda.

I anledning häraf och under vilkor att på staden utan ersättning öfverlättes eganderätten till såväl marken för nedannämnda nya gator eller gatudelar som den kronan tillhöriga mark för ofvan omförmälda 48 meter breda esplanad, från Ladugårdslands tullgata till Strandgatan, samt att staden icke drabbades af någon kostnad för nämnda nya gators eller gatudelars fullständiga ordnande med afpopsledning och tuktad sten i både kör- och gångbanor, de senare inom huggna kant- och rännstenar, beslöt Stadsfullmäktige den 8 november 1884 det tillägg till stadsplanen för Ladugårdslandet att

1:o) Gref-Magnigatan vidgas på östra sidan till 18 meters (60:6 fots) bredd;

2:o) en ny, 30 meter (101 fot) bred gata (Torstensongatan) upptages midt för Lifgardets till häst kasern från Ladugårdslands Strandgata (Strandvägen) till Storgatan öster om och jemnlöpande med Gref-Magnigatan;

3:o) en ny, 18 meter bred gata (Banérgatan) öster om föregående nya gata upptages från Ladugårdslands Strandgata (Strandvägen) till Norra Humlegårdsgatans (Karlavägens) nedannämnda förlängning åt öster;

4:o) en ny, 18 meter bred gata (Fredrikshofsgatan) upptages från Storgatan till Linnégatans nedannämnda förlängning åt öster;

5:o) en ny, 18 meter bred med Ladugårdslands Strandgata (Strandvägen) jemnlöpande gata upptages i bruten fortsättning af Riddaregatan österut till gatan mellan runda platsen vid Ladugårdslands tull (Karlplanen) och Strandvägen (Narvavägen);

6:o) Storgatan vidgas på södra sidan till 18 meter mellan Gref-Magnigatan och vägen till Lilla Blåporten;

7:o) Linnégatan fortsättes österut med 18 meters bredd förbi de föreslagna nya kasernerna; och

8:o) Norra Humlegårdsgatan (Karlavägen) fortsättes, med en bredd af 140 fot, i rät riktning österut från platsen vid Ladugårdslands tull (Karlplanen) till den i punkten 3:o omnämnda nya gata (Banérgatan);

hvarjemte Stadsfullmäktige åtog sig att, sedan förenämnda villkor för stadsplanens antagande blifvit fullgjorda, för framtiden underhålla och belysa dessa nya gator och gatudelar samt Narvavägen.

Efter inhemtande af detta Stadsfullmäktiges beslut aflät Eders Kungl. Maj:t vid 1885 års Riksdag proposition angående försäljning af gardesregementenas mark samt beredande af nya kasernetablissemment för Svea Lifgarde och Andra Lifgardet m. m., deruti föreslogs, att till gata skulle under eganderätt åt staden kostnadsfritt upplåtas den mark, som enligt regleringsplanen var afsedd till gator och gatudelar, med iakttagande jemväl att för den föreslagna esplanaden, der den komme att framgå genom kronans mark, bereddes en bredd af 48 meter; hvarefter Riksdagen beslöt, att, på de villkor Eders Kungl. Maj:t egde att bestämma, skulle till gata upplåtas åt Stockholms stad under eganderätt den mark, som kunde komma att till gata eller gatudelar afses.

Efter mottagande af Riksdagens skrivelse i ärendet, hörde chefen för Fortifikationen, hvilken med anledning af att uti Riksdagens skrivelse framhållits, att äfven Lifgardets till häst kasern borde afyttras och upplåtas till byggnadsplatser, uttalade den åsigt, att den enda ändring i afseende å tomtindelningen af den till försäljning medgifna marken, som behöfde vidtagas på grund af Lifgardets till häst kasernområdes indelning i byggnadstomter, var, att bredden å gatan mellan Strandvägen och Storgatan midt för denna kasern (Torstensongatan) borde minskas från 30 till 24 meter genom att utflytta den föreslagna östra gatulinien.

Vid ärendets slutliga föredragning den 25 september 1885 behagade Eders Kungl. Maj:t med denna ändring fastställa den af Stadsfullmäktige beslutade planen, dock att densamma icke skulle träda i verket annorledes, än i den mån sådant kunde ske utan all inskränkning i Kronans eller enskilds rätt, eller i de af Stadsfullmäktige den 8 november 1884 fästa villkor och förbehåll; hvarefter Eders Kungl. Maj:t genom beslut den 2 oktober 1885 godkände de af Stadsfullmäktige uppställda villkor, att staden icke skulle drabbas af någon kostnad för ordnandet af de nya gator och gatudelar, som Stadsfullmäktige för sin del den 8 november 1884 beslutat; och bemyndigades Arméförvaltningens Fortifikations-Departement att å kronans vägnar till staden under eganderätt upplåta den kronans mark, som fordrades för sagda gator och gatudelar, enligt planen sådan den blifvit af Eders Kungl. Maj:t fastställd, vid hvilken upplåtelse skulle bestämmas, att marken finge af staden tillträdas i den mån, Fortifikations-Departementet med hänsyn till förhandenvarande förhållanden funne hinder derför ej möta.

Ändringar i regleringsplanen. Ut i de af Eders Kungl. Maj:t under förra perioden fastställda regleringsplaner för olika delar af hufvudstaden hafva i den mån, som sådant i sammanhang med genomförandet af dessa planer befunnits nödigt eller gynnande tillfällen dertill erbjudit sig, Stadsfullmäktige beslutat följande ändringar, hvilka blifvit af Eders Kungl. Maj:t godkända.

Ladugårdslandet. Då Styrmansgatan, som enligt stadsplanen skall på sträckan norr om Storgatan utdragas med 18 meters bredd, kunde i sammanhang med försäljning af stadens egendom N:o 3 i kvarteret Edelmannen större, utvidgas till samma bredd söder om Riddargatan, så att östra gatulinien olika delar å omförmälda sträckningar komma i rät fortsättning af hvarandra, beslöto Stadsfullmäktige den 14 december 1880, att Styrmansgatan skulle å sträckan mellan Ladugårdslands Strandgata och Riddargatan utvidgas till 18 meter på östra sidan. Detta tillägg till stadsplanen blef den 25 februari 1881 af Eders Kungl. Maj:t godkänt.

På framställning af stadens byggnadsnämnd beslöto Stadsfullmäktige den 17 mars 1884 den ändring i regleringsplanen, att Biblioteksgatan å ömse sidor skulle föreses med femton fot breda förgårdar, som icke finge bebyggas, dock att de utsprång, som funnes å en del der redan uppförda byggnader finge bibehållas. Jemlikt nädigt bref till Öfverståthållare-Embetet den 6 juni nyssnämnda år fann Eders Kungl. Maj:t skäligt fastställa den sålunda beslutade ändringen i regleringsplanen att tjena till efterrättelse, i den mån sadant utan förnärmande af någons lagliga rätt kunde ske.

Norrmalm. Den 13 juni 1881 beslöto Stadsfullmäktige det tillägg till regleringsplanen, att den nya 18 meter breda gatan (Kungsgatan) mellan Klara Strandgata (Vasagatan) och Klara Norra Kyrkogata skulle med oförändrad bredd framdragas till Hötorget med norra gränslinien på sista stycket sammanfallande med Hötorgsgatans norra linie; och blef beslutet den 12 augusti samma år af Eders Kungl. Maj:t godkänt.

Enär det i enlighet med stadsplanen nybildade, emellan Norrtullsgatan, Parisgränden (Observatoriegatan), Stora Gråbergsgatan (Uplandsgatan) och tvåresplanaden belägna kvarteret Karlavagnen ansetts, sedan dess östra sida blifvit till större delen bebyggd, icke kunna indelas till lämpliga tomter annorledes, än derigenom att en ny gata upptages mellan Parisgränden (Observatoriegatan) och tvåresplanaden, parallel med Stora Gråbergsgatan och på ett afstånd från denna af 170 fot, beslöto Stadsfullmäktige den 14 juni 1882, att en ny gata om 14:25 meters (48 fots) bredd skulle i stadsplanen upptagas mellan Parisgränden (Observatoriegatan) och den nya gatan från Rörstrandsvägen till Djurgården (Vegagatan), hvilket beslut Eders Kungl. Maj:t den 1 september samma år godkände; hvarjemte Eders Kungl. Maj:t samma dag meddelade nädlig fastställelse å Stadsfullmäktiges den 1 förutgångne juni fattade beslut, dels att Trebackarlånggatan (Tegnérsgatan) skulle på sträckan mellan Holländare- och Drottninggatan utvidgas på norra sidan genom att utdraga den för gatan öster om Saltmätaregatan i stadsplanen fastställda norra gatulinien, dels ock att Holländaregatan skulle på sträckan emellan Trebackarlång- (Tegnér-) och Rådmansgatorna på vestra sidan utvidgas till 46 fot.

Jemlikt nädigt bref den 28 september 1883 har Eders Kungl. Maj:t godkänt Stadsfullmäktiges den 14 förutgångne juni fattade beslut att Holländaregatan skulle på sträckan mellan Kam-

makaregatan och Trebackarlånggatan (Tegnérsgatan) utvidgas till 45 fots bredd genom utdragande söderut af gatans fastställda vestra linie utmed kvarteret Kungsbacken.

Genom Stadsfullmäktiges den 28 november 1883 fattade och af Eders Kungl. Maj:t den 1 februari 1884 fastställda beslut har stadsplanen vidare undergått den förändring att *dels* den i planen upptagna nya gatan i Trebackarlånggatans (Tegnérsgatans) förlängning vester om parken i kvarteret Vingräen erhållit ändrad ritning, så att gatan kommit i rät fortsättning af den vidgade Trebackarlånggatan (Tegnérsgatan), *dels ock* Marquardsgatan, i stället för att igenläggas, skall på södra sidan vidgas till 12 meters (40·4 fots) bredd.

Den 2 maj 1884 har Eders Kungl. Maj:t godkänt Stadsfullmäktiges den 1 förutgångne februari fattade beslut, att det vestligaste stycket af den med N:ris 53—54 i plankartan be-tecknade gatan från den runda platsen vid Ormräsket förbi Bomsjön till stadens gräns vid Karlberg samt det nordligaste stycket af den vidgade Rörstrandsvägen skall utgå ur stadsplanen och i denna i stället, under de förbehåll, som i nädigt bref den 17 oktober 1879 finnas bestämda för denna stadsplan i öfrigt, upptagas en 18 meter (60·6 fot) bred gata längs inre sidan af jernvägen till Lilla Värtan.

Ett af Stadsfullmäktige den 1 april 1884 fattadt beslut om sådant tillägg i stadsplanen, att Gåsgränden skall på stycket vester om Norrtullsgatan igenläggas, har den 13 juni samma år blifvit af Eders Kungl. Maj:t godkänt.

Sedan Stadsfullmäktige den 17 juni 1884 beslutat upptagande i stadsplanen ej mindre af en ny 18 meter bred gata mellan Roslagstullsgatan och den nya gatan från Roslagstorg till Roslagstull än äfven en tresidig öppen plats norr om sistnämnda nya 18 meter breda gata, har Eders Kungl. Maj:t jemlikt nädigt bref den 15 påföljande augusti gillat detta beslut.

Kungsholmen. Ut i den för denna stadsdel fastställda nya stadsplan har under perioden annan ändring ej skett än att i fråga om Stora Kungsholmsgatan, hvilken enligt stadsplanen skolat utefter hela sin längd utvidgas, Stadsfullmäktige den 14 juni 1883 beslutat, att den norra linien för den vester om Vestra Qvarngränden utvidgade gatan skall utdragas rätt österut till midt för mynningen af Kaplansbacken, samt att gatan derifrån vidare österut på norra sidan skall bibehållas sådan hon var före regleringen. Beslutet är den 27 juli nyssnämnda år af Eders Kungl. Maj:t fastställt.

Södermalm. Genom Stadsfullmäktiges beslut den 13 december 1882, af Eders Kungl. Maj:t fastställt den 16 februari 1883, bestämdes, att Ragvaldsgatan skulle på sträckan mellan Besvärsgatan (Brännkyrkagatan) och den beslutade Strandgatan (Södra Mälarstrand) vidgas utefter vestra sidan till en bredd af 52·3 fot.

Utvidgning af Krukmakaregatans södra sida på dess sträckning öster om Stora Skinnarviksgatan till en bredd af 18 meter blef af Stadsfullmäktige den 16 januari 1884 beslutad och beslutet den 7 påföljande mars af Eders Kungl. Maj:t godkänt.

Vid sammanträde den 28 maj 1884 beslöt Stadsfullmäktige i sammanhang med förklarande att hinder under vissa vilkor ej mötte för revisorn A. Herlitz att från Strandgatan nedanför Skinnarviksbergen vester om Bellmansgatan till Tavastgatan anlägga en gångbro med hiss, att, under förutsättning att nämnda byggnadsföretag komme till stånd, stadsplanen skulle i afseende

å den deri intagna parken å Skinnarviksbergen undergå ändring enligt uppgjord ritning, å hvilket beslut Eders Kungl. Maj:t den 25 juli samma år meddelade godkännande.

Genom beslut den 20 mars 1885 godkände Eders Kungl. Maj:t följande af Stadsfullmäktige i januari samma år beslutade ändringar i stadsplanen, nemligen *dels* att Strandgatan nedanför Skinnarviksbergen (Södra Mälarstrand) utflyttades, *dels ock* att Stora Skinnarviksgatan på stycket mellan Strandgatan (Södra Mälarstrand) och Lilla Skinnarviksgatan (Lundagatan) vidgades hufvudsakligen på vestra sidan till en bredd af 34—37 meter och derifrån utdrages till en början med 37 och sedermera med 18 meters bredd nästan vinkelrätt mot Strandgatan (Södra Mälarstrand) samt slutligen på en 18 meter bred, längs sistnämnda gata, lagd gata dit nedfördes.

Stadens utgifter för gaturregleringar, hvilka utgifter till största delen bestrids med lånta medel, utgjorde:

År 1881	2,557,438·12 kronor
» 1882	1,533,914·32 »
» 1883	2,568,624·74 »
» 1884	3,087,142·02 »
» 1885 (endast inköp)	4,572,841·85 »
Åren 1881—85	14,319,961·05 kronor.

Af de för gaturregleringens genomförande förvärfvade fastigheter försålles, efter fränstyckning af erforderliga gatuområden:

År 1881	4 stycken, värda tillhopa	112,726·54 kronor
» 1882	8 » » »	319,288·25 »
» 1883	1 » » »	321,501·67 »
» 1884	6 » » »	715,382·22 »
» 1885	4 » » »	918,055·53 »
Åren 1881—85	23 stycken, värda tillhopa	2,386,954·21 kronor.

Af de för gaturregleringens genomförande förvärfvade fastigheter utlades till gator eller öppna platser:

År 1881	13 stycken, värda tillhopa	236,040·30 kronor
» 1882	12 » » »	189,147·77 »
» 1883	6 » » »	281,477·94 »
» 1884	2 » » »	346,128·59 »
» 1885	2 » » »	117,930·01 »
Åren 1881—85	35 stycken, värda tillhopa	1,170,724·61 kronor.

Oberäknadt nyss angifna värdebelopp, som blifvit å fastigheterna afskrifna, utgjorde kostnaderna för nya gators och gatu-delars utläggning samt förberedande arbeten för deras iordningställande:

År 1881	9,730·48 kronor
» 1882	85,338·30 »
» 1883	47,900·64 »
» 1884	45,316·14 »
» 1885	452,073·08 »
Åren 1881—85	640,358·64 kronor.

Af de fastigheter, staden förvärfvat för gaturregleringens genomförande, hade den kvar:

Vid 1881 års slut: 153 stycken, värda tillhopa	4,892,970·77 kronor
» 1882 » » 173 » » »	5,724,455·58 »
» 1883 » » 209 » » »	7,885,906·94 »
» 1884 » » 257 » » »	10,209,334·29 »
» 1885 » » 306 » » »	13,048,916·88 »

Ifrågavarande fastigheters afkastning har lemnat staden en nettovinst, som, beräknad i procent af fastigheternas medelvärden vid årens början och slut, uppgick till:

År 1881.....	4 35
» 1882.....	4 09
» 1883.....	3 82
» 1884.....	3 28
» 1885.....	3 12

Från och med år 1874 intill slutet af år 1885 utgjorde värdet af fastigheter, som afskrifvits för att utläggas till gator, 1,983,309 kronor 86 öre. Kostnaderna för gatornas utläggning och förberedande arbeten för deras iordningställande utgjorde sammanlagdt 765,703 kronor 99 öre. Kommunens hela kostnad under denna tidrymd för åstadkommande af nya gator har alltså uppgått till 2,749,013 kronor 85 öre eller i rundt tal 2³/₄ millioner kronor.

Utom de fastigheter, som sålunda afskrifvits för att användas till gata, egde kommunen qvar vid 1885 års slut, af de fastigheter, som inköpts för gaturegleringen, sådana till ett värde af 13,048,916 kronor 88 öre. Under den ifrågavarande tidrymden hade staden emellertid genom försäljning åter afhändt sig sådana fastigheter till ett värde af 2,386,954 kronor 21 öre.

Kommunens kostnader för dessa fastigheter, utöfver köpesumman, utgjorde för tiden intill 1884 års slut 1,278,092 kronor 52 öre.

b) Nya och förändrade gatunamn. Sedan de i stadsplanen upptagna nya gator och gatudelar under perioden börjat att i stor skala bebyggas, funno Stadsfullmäktige tiden vara inne att gifva namn åt dessa gator, i sammanhang hvarmed ansågs lämpligt att företaga en allmän revision af stadens gatunamn. I det förslag till nya eller ändrade gatunamn, som i anledning häraf uppgjordes och som vid slutlig pröfning den 16 juni 1885 af Stadsfullmäktige antogs, har i allmänhet den regeln följts, att en sammanhängande trafikled fått ett enda namn, vanligen ett bland dem, som redan användts för någon bland delarne. Vidare har namnförändring skett, när sådant påkallats af namnligheter, såsom de båda Pilgatorna, Repslagaregatorna, eller namn, som ljuda lika, eller eljest lätt förblandas, såsom Norrmalms- och Norrlandsgatan, samt de många gator, som erhållit sina benämningar efter den församlings kyrka, invid hvilken de ligga, och slutligen hafva benämningarne Stora, Lilla, Södra, Norra o. s. v. framför gatunamnen i allmänhet borttagits i de fall, då de icke fortfarande behöfts, för att skilja gator ifrån hvarandra.

Stadsfullmäktiges ofvannämnda beslut blef den 1 augusti 1885 i hufvudsakliga delar fastställt af Öfverståthållareembetet, som samma dag derom utfärdade kungörelse.

c) Ändringar i byggnadsordningen. Då gränsen såväl mellan gammal och ny stadsdel som för det område, der enligt gällande föreskrifter i byggnadsordningen trähus må uppföras, borde, när sådant lät sig göra, gå i gatorna och följaktligen, sedan stadsplanen i sin helhet faststälts, flyttas till nya gator, der den förut gått öfver tomter eller i en till igenläggning beslutad gata, beslöto Stadsfullmäktige den 4 april 1883, dels att gränsen mellan gammal och ny stadsdel skulle å Södermalm flyttas från den till igenläggning bestämda Fatbursgatan till den nya gatan

mellan Adolf-Fredrikstorg och sammanbindningsbanan, hvilket beslut den 29 juni samma år vann Eders Kungl. Maj:ts nådiga fastställelse, dels ock att gränsen för det område, der trähus få uppföras, skulle flyttas.

Sistnämnda beslut fastställdes af Öfverståthållareembetet, som den 22 november 1883 utfärdade kungörelse om den nya lydelsen i byggnadsordningens dithörande paragrafer.

Sedan den af Öfverståthållareembetet tillsatta komité för afgifvande af förslag angående åtgärder för att betrygga hufvudstadens teatrar mot eldfara m. m. till Öfverståthållareembetet inkommit med ett förslag i ämnet, innefattande, bland annat, bestämmelser rörande byggnad och inredning af teater och annan dermed jemförlig lokal, samt byggnadsnämnden, till hvars yttrande ärendet blifvit utställt, till Öfverståthållareembetet inkommit med förslag till de ändringar i byggnadsordningen, som nämnden funnit af komiterades förslag betingas, blef detta byggnadsnämndens förslag öfverlemnadt till Stadsfullmäktige, hvilka i anledning deraf den 7 november 1883 beslöto, att 50 § 4 mom. i byggnadsordningen, som handlar om detta ämne, skulle erhålla ny lydelse. Beslutet fastställdes af Öfverståthållareembetet och kungörelse om de förändrade bestämmelserna utfärdades af Öfverståthållareembetet den 22 november nyssnämnda år.

Genom Stadsfullmäktiges beslut den 13 mars 1885 erhöll ofvannämnda 50 § i byggnadsordningen ett femte moment, innefattande bestämmelser om afstånd från gata af byggnad, afsedd till större samlingsrum, och blef detta moment den 4 april samma år af Öfverståthållareembetet till efterrättelse kungjordt.

d) Bostadsföreningarne. Vid afgifvande af förra femårsberättelsen omförmälde Öfverståthållareembetet, att Stockholms Stads Brandförsäkringskontor, med afseende derå att för de i hufvudstaden under de senare åren uppkomna s. k. bostadsföreningarne gällande lagstiftning angående bolag icke syntes tillämplig, hemställt att Öfverståthållareembetet måtte hos Eders Kungl. Maj:t i underdånighet göra framställning om vidtagande af sådana åtgärder, som vore erforderliga för vinnande af lagliga bestämmelser angående formen för ifrågavarande föreningars tillvaro samt sättet och gränserna för deras verksamhet. I anledning häraf aflät Öfverståthållareembetet den 31 januari 1882 underdanig skrifvelse, deruti Öfverståthållareembetet framhöll, att, i betraktande af de arbetande klassernas alltjemt växande bemödanden att tillvinna sig en mera betryggad ekonomisk ställning, högst sannolikt vore, att inom en ingalunda affägsen framtid dylika föreningar till allt större mängd och omfattning komme att uppstå och att många förvecklingar kunde uppkomma, derest icke dessa föreningar och deras rättsförhållanden i tid ordnades genom en för dem särskild afpassad lagstiftning, samt hemställde, att Eders Kungl. Maj:t måtte i nåder uppdraga åt en komité af sakkunnige män att taga denna fråga i hela dess omfattning under ompröfning och afgifva förslag till lagstiftning i ämnet. Denna underdåniga framställning öfverlemnades af Eders Kungl. Maj:t åt den komité, som fått i uppdrag att utarbete erforderliga författningsförslag angående de rättsförhållanden, som uppkomma vid genomförande af gators, torgs eller allmänna platsters reglering.

Ett viktigt steg till ordnande af bostadsföreningarnes rättsförhållanden har emellertid numera blifvit taget, i det att de flesta under perioden tillkomna föreningar af detta slag, äfvensom en del äldre sådana, grundats på aktier med begränsad ansva-

rihet i öfverensstämmelse med Kungl. Förordningen den 6 oktober 1848 samt fått sina bolagsordningar af Eders Kungl. Maj:t fastställda. I samtliga dessa bolag äro aktierna fördelade i serier och teckningen af aktier får ej omfatta mer eller mindre än en hel serie. Aktietecknaren erhåller rätt till andel, i förhållande till det af honom tecknade aktiebelopp, uti bolagets alla tillhörigheter samt till ständig besittning af den lägenhet i bolagets fasta egendom, som enligt den deröfver upprättade, vid aktieteckningen tillgängliga karta och beskrifning är betecknad med samma litera, som den aktieserie, för hvilken han tecknat sig, med skyldighet för honom att för lägenheten till bolaget erlägga årlig afgift, bestämd till vissa procent å lägenhetens beräknade värde, som utgöres af aktiebeloppet i den serie, han tecknat.

Vid femårsperiodens slut egdes af byggnads- och bostadsföreningar samt bolag af nyssnämnda slag 64 fastigheter till ett taxeringsvärde af 9,933,200 kronor. Af dessa fastigheter voro belägna i:

F ö r s a m l i n g.	Antal.	Taxeringsvärde.
		Kronor.
Nikolai församling.....	—	—
Klara ".....	1	90,000
Kungsholms ".....	6	978,700
Jakobs ".....	—	—
Johannes ".....	4	634,000
Ladugårdslands ".....	21	2,946,000
Adolf Fredriks ".....	17	3,197,200
Katarina ".....	4	717,500
Maria ".....	11	1,369,800
Summa.....	64	9,933,200

e) **Stadens och andra offentliga byggnader.** Såväl nybyggnadsarbetet å *Johannes kyrka* som tornbyggnadsarbetena å *Klara kyrka* och *Tyska kyrkan* hafva under perioden påbörjats och pågingo ännu vid dess slut. Öfverståthållarembetet finner väl dessa, hvart i sitt slag, märkliga arbeten påkalla en fullständig redogörelse, men då sammanhanget i en sådan skulle i hög grad förryckas genom redogörelsens sonderdelande periodvis, har Öfverståthållarembetet ansett densamma rättast böra erhålla sin plats i berättelsen öfver den femårsperiod, under hvilken arbetena komma att afslutas, i följd hvaraf desamma här icke blifvit gjorda till föremål för något utförligare omnämnande.

Husbyggnadsarbeten. Under denna benämning sammanfattas såväl de under perioden tillkomna nybyggnader, hvilka äro afsedda för något stadens ändamål, som ock viktigare arbeten för befintliga dylika byggnaders utvidgande eller förändring; och upptager redogörelsen härnadan för stadens husbyggnadsarbeten jemväl sådana byggnader, som af en eller annan anledning blifvit å annat ställe i denna berättelse omnämnda.

Under åren 1881 och 1882 hafva af ofvannämnda slags arbeten följande blifvit fullbordade, nemligen: ny saluhall å Hötorget, ombyggnad af Jakobs läroverk, utvidgning af Stockholms stads arbetsinrättning, för hvilket ändamål två nya logementsbyggnader samt administrationsbyggnad blifvit uppförda samt ångpannehuset tillbyggt och nytt likhus uppfördt m. m., tillbyggnad af södra barnbördshuset, ombyggnads- och större förändringsarbeten inom sjukhuset i N:r 82 vid Hornsgatan, nya

gymnastikbyggnader å Södermalm och vid Norra kasern, ny stallbyggnad för renhållningsverket inom egendomen N:r 2 vid Stora Surbrunnsgatan och anordnande af logement derstädes, provisoriskt därhus anordnad inom egendomen N:r 27 vid Wolmar Yxkullsgatan, nya köttbesigningsbyråer anordnade inom egendomen N:r 4 vid Repslagaregatan samt uti ett af stadens hus vid Vestra Slussgatan, nytt tvätt- och torkhus vid stadens arbetsinrättning samt nytt saluskjul å Norra Bantorget.

Till dessa arbeten hafva under åren 1883 och 1884 kommit följande: ny brandstation och rotmanslokal samt nytt polisvaktkontor i stadens egendom N:r 25 Sibyllegatan, nytt stall för skjutsstationen i huset N:r 2 och 4 vid Adolf Fredriks Södra Kyrkogata, ny sjukpaviljong inom egendomen N:r 27 Wolmar Yxkullsgatan, ny trähusbyggnad uppförd för renhållningsverkets kasern i egendomen N:r 2 Stora Surbrunnsgatan, nytt begravningskapell och likrum anordnad vid Sabbatsbergs fattighus samt nya sjukbaracker vid Bellevue och i Stadshagen.

Under år 1885 hafva de förut i denna berättelse omnämnda ändrings- och ombyggnadsarbetena inom polislokalerna i huset N:r 4 vid Myntgatan blifvit verkställda.

Saluhallen å Hötorget. Denna ståtliga byggnad intager bland de här ofvan omnämnda ett framstående rum såväl på grund af de stora och dyrbara arbeten, hvarmed dess uppförande varit förenadt, som genom dess prydighet och ändamålsenliga inredning, hvarigenom byggnaden kan täfla med dylika i utlandet.

Beslutet om saluhallens uppförande samt om anslag dertill fattades af Stadsfullmäktige den 3 december 1879, och sedan ritningarna till byggnaden blifvit den 1 juni 1880 godkända, verkställdes under sistnämnda år sprängningar för grunden, hvilka voro mycket omfattande, enär den rymliga källaren under saluhallen till störste delen måste sprängas ur klippan. Förutom bergsprängning och grundgräfnings verkställdes under samma år murning af grunden och pelarne för källarnes hvalfsystem. Torgets och i följd deraf golfytans lutning förorsakade dervid stora svårigheter och gjorde stor noggrannhet vid hvalfvens uppförande nödvändig. Alla dessa arbeten utfördes genom stadens försorg, hvaremot det erforderliga jernarbetet utbjöds på entreprenad och öfvertogs af aktiebolaget Atlas för en summa af 59,350 kronor. Sistnämnda arbete var färdigt den 21 maj 1882, hvarefter återstående inrednings- och öfriga arbeten fullbordades under påföljande sommar, så att byggnaden, hvars uppförande kostat 293,519 kronor 21 öre, den 1 oktober samma år kunde upplåtas för sitt ändamål.

Saluhallen har en längd af 166 fot och håller i bredd 102 fot. Dess största höjd är 41 å 46 fot efter torgets lutning, och höjden till takfoten respektive 20 å 25 fot. Taket, som uppbäres af smäckra jernspant, består af galvaniserad jernplåt. Genom 2 större och 8 mindre portar kommer man in i hallen, som genomskäres af 4 gångar om 9 fots bredd på längden och af en 20 fots gång på bredden. Fyra med jernstaket omgifna trappor leda ned i de rymliga källarne, der nederlagsplatser blifvit inredda för hvarje särskildt salustånd i hallen. Golfven i såväl hallen som källarne äro belagda med asfalt. Etablissemmentet erhåller under dagen ett behagligt ljus genom blå persienner, som insatts i stället för hela glastrutor och upplyses på aftnarne med gas. I hallen voro ursprungligen inredda 118 saluplatser, deraf 104 om 56 och 14 om 112 kvadratfots golfyta. Af dessa platser voro 40 afsedda för handel med kött, 19 för

fisk, 18 för grönsaker, 14 för smör och ost, 18 för bröd och 9 för diverse artiklar. I köttlokalerna äro borden försedda med marmorskifvor, i de öfriga med ekskifvor. Vatten är inledt i hvarje saluplats.

Efter en mindre förändring i platsernas antal samt de åsatta hyrorna, innehåller saluhallen för närvarande 120 platser, som tillsammans inbringa ett årligt hyresbelopp af 67,400 kronor.

Linnémonumentet. Förslaget att i Stockholm resa en minnesstod åt Linné har utgått ifrån Kungl. Vetenskapsakademien, som den 5 april 1872 utfärdade ett upprop till den svenska allmänheten att teckna bidrag härtill. I detta upprop uttalade akademien den önskan att stoden kunde blifva färdig till den 10 januari 1878, då hundraårsdagen af den store naturforskarens död inföll, hvarjemte tillkännagafs, att akademien utsett en komité, bestående af dess preses, sekreterare och kamrerare samt åtta valde akademiens ledamöter, att leda företaget. Såsom ledamot af komitén inträdde sedermera Professor Frithiof Kjellberg, med hvilken aftal träffades om stodens modellering.

Iusamlingen af medel fortskred så, att akademien i början af år 1876 ansåg sig kunna skrida till uppgörande af en definitiv plan för effektuerande af stoden, hvilken akademien då tänkte sig böra bestå helt enkelt af Linnés ståndbild på en enkel fotställning af granit. För detta ändamål ingick akademien den 9 februari sistnämnda år till Eders Kungl. Maj:t med underdånig hemställan om upplåtande af plats för stoden inom norra delen af Karl XIII:s torg. Då denna plats af Öfverintendentens-Embetet afstyrktes, anhöll akademien i underdånig skrifvelse den 10 januari 1877, att plats för stoden måtte upplåtas a Adolf Fredriks Vestra Kyrkogata framför akademiens der belägna hus. Denna framställning remitterades till yttrande af Stadsfullmäktige. Under det frågan här förelåg till behandling, hade emellertid ett antal af 30 personer utfärdat inbjudning till tecknande af 30,000 kronor, för att genom detta tillskott bereda möjlighet att förverkliga en af professor Kjellberg framställd plan till en vida större och prydligare Linné-stod, bestående af Linnés ståndbild, omgifven af fyra allegoriska figurer, föreställande de Linnéanska vetenskaperna, botanik, zoologi, mineralogi och medicin. Såsom vilkor för denna nya teckning uppställdes, att denna större plan skulle bringas till verkställighet, samt att kommunen skulle bekosta stodens grundläggning, fotställning och uppsättning. Då frågan härpå förekom till afgörande, beslöto Stadsfullmäktige den 19 juni 1877, att under förutsättning att stoden utfördes enligt det större förslaget och finge sin plats i Humlegården, kommunen åtog sig att bekosta stodens grundläggning, fotställning och uppsättning, hvarjemte Stadsfullmäktige med anmälan om detta sitt beslut förklarade sig icke kunna biträda förslaget om minnesstodens resande å det af akademien föreslagna ställe. Efter akademiens hörande behagade Eders Kungl. Maj:t meddela stadfästelse å förslaget om stodens plats i Humlegården.

Då genom dessa beslut såväl stodens beskaffenhet som plats blifvit bestämda, kunde akademien nu skrida till definitiva åtgärder för monumentets uppförande och uppdrog åt professor Kjellberg att till en början förfärdiga en modell deraf i liten skala. Sedan ett af de många utkast, som under år 1878 af professor Kjellberg uppgjordes, blifvit af akademien godkänt och antaget, kunde akademien under våren 1879 med honom afsluta kontrakt om stodens modellering efter den antagna modellen,

äfvensom med gjuterfirman Åbom, Faustman och Östberg (sedermera Faustman och Östberg) uppgöra aftal om stodens gjutande i brons och eiselering.

Genom ofvannämnda underhandlingar rörande platsen för monumentet och detsamma beskaffenhet, blef akademiens ursprungliga afsigt att få stoden färdig till 100:de årsdagen af Linnés död omintetgjord. Ett ytterligare dröjsmål med stodens fullbordande förorsakades af professor Kjellbergs sjukdom, som under mera än ett år afbröt allt arbete med modelleringen. Mot slutet af år 1884 voro dock alla stodens bronsdelar så nära färdiga, att monumentets aftäckning kunde med säkerhet utsättas till någon passande dag under våren 1885, helst den af stadsfullmäktige beslutade fotställningen för monumentet redan sedan två år tillbaka stått färdig. Sedan Hans Maj:t Konungen behagat bestämma den 13 maj, Linnés födelsedag, till dag för monumentets aftäckning, försiggick sagde dag denna högtidlighet i närvaro af Hans Maj:t konungen samt DD. KK. HH. kronprinsen och kronprinsessan, Statsrådets ledamöter, högre embets- och tjänstemän i hufvudstaden, diplomatiska kårens medlemmar, Stockholms stadsfullmäktige, delegationer från universiteten i Upsala och Lund samt från flere andra lärda korporationer, med flere.

Kostnaderna för detta monument hafva uppgått till 129,161 kronor 46 öre. Af detta belopp har vetenskapsakademien utgifvit för monumentets bronsdelar, aftäckning m. m. 87,201 kronor 10 öre samt staden bekostat grundläggning och uppsättning med 41,960 kronor 36 öre.

Kavallerietablisementet å Ladugårdsgärdet. Det etablissement för inrymmande af Lifregementets Dragonkårs exercisskvadron, befälsmöte och förberedande underbefälsskola samt hela kavalleriets volontär- och underbefälsskolor, hvartill 1877 års riksdag på Eders Kungl. Maj:ts nådiga framställning beviljade anslag, har under denna period fullbordats, i det byggnaderna, hvilka utstakning påbörjades i slutet af år 1879, under januari månad 1881 afsynades, hvarefter etablissementet i mars månad samma år mottog sin första exercisskvadron.

Etablissementet, beläget å norra stranden af Djurgårdsbrunnsviken midtemot Rosendal, består af 3 kaserner, benämnda befäls-, underbefäls- och manskapsaviljongen, 1 sjukhus, 2 stall för friska hästar och 1 sjukstall, 1 ridhus, 1 vaktstuga samt 3 uthus. Dessa byggnader äro sa grupperade, att emellan desamma finnes ett 200,000 qvadratfot stort gårdsutrymme för ridöfningar.

Uti etablissementets kaserner och stall finnes utrymme för

befäl och vederlikar	32
underbefäl och d:o	26
manskap	180
officersdrängar	21
köksbetjening	8 267
hästar	281

Då Lifregementets Dragonkårs gamla lägerplats nära Tegelludden mast i följd af hamnanläggningen vid Värtan öfvergifvas, har en ny lägerplats för kåren blifvit beredd å en liten invid etablissementet belägen höjd, Viksbergsbacken, och hafva efter afsprängningar och planeringar af denna höjd kårens barackstall

blifvit dit förflyttade, hvarjemte en nedanför belägen kärrig äng blifvit dränerad, för att tjena till uppställningsplats.

Allmänna Barnhusets nybyggnader. Under lång tid hade i fråga om det gamla vid Drottninggatan belägna barnhuset bland sakkunnige endast rådt en mening, den nemligen att det icke motsvarade tidens fordringar, utan börde ersättas med ett nytt. Ett förslag att anlägga nybyggnader på en inköpt tomt å Kungsholmen öfvergafs, och i stället beslöt Kungl. Barnhusdirektionen den 13 mars 1879 att, under förutsättning af Eders Kungl. Maj:ts godkännande af aftalet, för en köpesumma af 112,000 kronor, inköpa tomten N:o 1 i kvarteret Pukslagaren med adress N:o 14 vid Norrtullsgatan, hållande i areal 330,503 kvadratfot.

Enligt nädig skrifvelse den 16 juni 1879 blef Kungl. Direktionens underdåniga framställning om Eders Kungl. Maj:ts godkännande af detta köpeaftal i nader bifallen. Sedermera har, på grund af ett mellan Kungl. Direktionen och Stockholms stad uppgjort bytesaftal, hvilket blifvit af Eders Kungl. Maj:ts den 30 april 1880 godkändt, barnhusinrättningen dels af ofvannämnda fastighet till staden afstått tvenne områden, i areal innehållande tillsammans 68,270 kvadratfot, som erfordrades för utläggning af gator och byggnadsqvarter, dels för 30,000 kronor försält fastigheten N:o 13 i kvarteret Vingräen, som likaledes erfordrades till utläggning af allmän plats, och dels betalt 20,000 kronor, som staden utfäst i mellangift till egaren af den tomten i norr angränsande fastigheten N:o 2 i kvarteret Skallmejlåsåren Större, men deremot af staden bekommit af sistnämnda fastighet ett område af 71,730 kvadratfot och dessutom en mellan barnhusinrättningens tomt och fastigheten N:o 3 i kvarteret Skallmejlåsåren Större belägen, staden tillhörig gränddessein, i areal innehållande 6,844 kvadratfot. Den sålunda förändrade tomten har blifvit, med utstrykning af tomtnummern 1 i kvarteret Pukslagaren, fördelad till två särskilda tomter, den ena å hvilken barnhusets nybyggnader äro uppförda, under N:o 1 inom det nya kvarteret Mimer och innehållande i areal 275,850 kvadratfot, samt den andra under N:o 1 i det nya kvarteret Riddarsporren och innehållande i areal 65,690 kvadratfot.

Det första utkastet till byggnaderna uppgjordes af barnhusets nuvarande öfverläkare, professor O. Medin. Denna plan utarbetades af honom jemte dåvarande slottsintendenten E. Jacobsson. Sedan derefter professor Medin företagit en längre resa, för att bese utländska anstalter af samma art, omarbetades planen af honom och professor F. G. A. Dahl, som af Kungl. direktionen fick i uppdrag att utföra dess närmare detaljer och såsom arkitekt leda arbetet, hvilket utförts af byggmästaren A. G. Sällström.

Den 11 juni 1883 lade Hans Maj:ts konungen grundstenen till nybyggnaden och den 17 december 1885 kunde Hans Maj:ts förklara densamma öppnad för dess ändamål, hvarefter det nya barnhuset den 19 i samma månad togs i besittning af det gamlas innewanare, som nu utbytte de gamla bofälliga lokalerna mot höga, ljusa och väl anordnade salar.

Belägenheten af och anordningarna i det nya barnhusets byggnader äro följande:

Med fasad mot Norrtullsgatan reser sig den ståtliga administrationsbyggnaden af brunrött tegel, hvilken hvilar på en hög sockel af finhuggen granit och innehåller två våningar. Denna

byggnad innehåller i bottenvåningen till venster om ingången bostad för portvakten samt arkiv- och förrådsrum, och till höger polikliniken, der mottagning för sjuka barn samt ambesigtning och vaccination äro anordnade. I bottenvåningen finnes rum för direktionen, intendentsexpedition, kamrerarekontor och underläkarens bostad, och en trappa upp hafva intendenten och husmodern sina bostäder. Från nedra våningens korridor leda dörrar utåt gården, en stor öppen plats, på alla sidor omgifven af vackra i enkel stil hållna byggnader af ungefär samma höjd och utseende. Den förnämsta af dessa eller amsalshuset begränsar gården mot söder och vester med sin fasad åt Frejgatan; i vester ligger den ofvannämnda administrationsbyggnaden och i norr koltbarnhuset, alla tre förenade genom öfvertäckta gångar, hvilka fortsättas af ljusa och höga korridorer, som löpa genom samtliga husen. Östra sidan af gården upptages af ett sjukhus och den nordöstra af en köksbyggnad. Slutligen finnas norr om sistnämnda byggnad ett tvätthus, ett isoleringssjukhus samt ett obduktions- och likhus.

Amsalshuset inrymmer den s. k. dibarnsafdelningen, hvilken, afsedd för 242 dibarn med 153 ammor, upptager båda våningarna. Hvardera af dessa är på midten delad itu, så att härigenom 4 symmetriska afdelningar finnas. Hvarje sådan afdelning innehåller fyra stora och ljusa salar med hvardera 3 höga fönster mot söder. Hvarje sal är afsedd för tolf barn och åtta ammor samt är försedd med vattenkastare för kallt och varmt vatten och ett sinnrikt inrättadt badkar på rörlig fot, som möjliggör alla tider på dagen de späda barnens badning. Till hvar och en af de fyra afdelningarna höra ett sköterskerum, två toaletterum för ammorna m. m., samt två s. k. tekök, der man förmedelst gaskokapparater kan uppvärma mjölk och dylikt för barnens behof.

Koltbarnhuset är afsedd för äldre barn mellan 1 och 6 samt mellan 6 och 14 år. I bottenvåningen finnes en afdelning för äldre flickor (af 6—14 år), afsedd för 12 barn och försedd med sofrum, toaletterum, dagrum samt sköterskerum, samt vid sidan deraf den motsvarande afdelningen för äldre gossar 38 st. (af 6—14 år) med sina sof- och dagrum m. m. samt sköterskerum. En trappa upp ligger en stor och ljus skolsal för 50 barn, samt vidare den s. k. koltbarnsafdelningen för 50 barn mellan 1—6 år.

Under hela den byggnadskomplex, som består af administrations- samt amsals- och koltbarnhusen löper den med granit kantade jordvåningen, hvilken at gårdssidan endast gifver sig tillkänna medelst de i närheten af gårdsplanen anbragta gluggarna, men åt utsidorna innehåller höga rum, hvilka användas till bostads- och förrådsrum. Genom hela huset går en korridor, som ifrån amsalshusets östra ända fortsättes under jorden till sjukhuset och köksbyggnaden.

I den sistnämnda finnas i suterrängen maskiner för den elektriska belysningen. I bottenvåningen ligger köket med 3 ångkokapparater samt matsalar för ammor och äldre barn, äfvensom för sköterskorna. Vidare finnas i detta hus en badafdelning för varma och kalla bad, finsk badstu, duschrum, badbassäng m. m. för hela den tjenstgörande personalen, sköterskor ammor samt barn.

Sjukhusbyggnaden för barn af 1—14 år är afsedd för 45 individer och isoleringssjukhuset är, med 3 skilda afdelningar, inrättadt för 18 barn.

Såväl amsalarne som de öfriga rummen i det nya barnhuset — med undantag af intendentens och husmoderns bostadsrum, de enda, der kakelugnar finnas, samt köks- och tvätthusbyggnaderna, der uppvärmning sker medelst angkaminer — uppvärmas genom apparater, konstruerade af professor Cederblom, hvilkens system går ut på införande af varm luft från s. k. varmkamrar och den skämda luftens utförande genom afloppskanaler, som från den vid golfvet anbragta galleröppningen utmynna i en större sugskorsten. I samma system ingår äfven en sinnrikt inrättad kontrollapparat, medelst hvilken eldaren eller maskinisten kan reglera värmen i de ofvanför liggande rummen, utan att behöfva göra ett besök i desamma för att afläsa termometern.

Hela barnhuset upplyses med elektricitet. I maskinrummet, beläget i jordvåningen af köksbyggnaden, äro anbringade tre angpannor, två ångmaskiner och tre dynamomaskiner. Hvarje ångmaskin har tillräcklig kraft för drifvande af en dynamomaskin, och hvarje sådan är mäktig att åstadkomma elektrisk ström för hälften af de uppsatta lamporna. Vid full belysning finnas alltså i reserv en ångpanna och en dynamomaskin färdiga att genast användas och således kan något afbrott i belysningen, till följd af en uppkommande felaktighet i maskinerna, icke vara att befara. Denna elektriska belysningsanläggning, den största, som hittills blifvit gjord i hufvudstaden, har utförts af Elektriska aktiebolaget i Stockholm. För den inre och yttre belysningen användas tillsammans 630 glödlampor af 8, 10, 16 och 32 normalljus' styrka.

Kostnaderna för det nya barnhuset, som af fackmän sättes främst bland de i Europa för närvarande befintliga, uppgingo enligt 1886 års bokslut till 1,830,353 kronor 54 öre.

f) **Byggnadsverksamheten.** Sasom redan flere gånger i det föregående varit tillfälle att anföras, har den nu gångna femarsperioden karakteriserats af en byggnadsverksamhet, hvars like i omfattning hufvudstaden säkerligen aldrig förut skadat. En öfverblick af förhållandet mellan folkmängden och bostadstillgången under senare år torde lättast ådagalägga denna byggnadsverksamhets betydelse.

Med full exakthet kan denna jemförelse visserligen icke uppdragas. Vid tvenne tillfällen har en systematisk undersökning af Stockholms bostadsförhållanden verkstälts, nemligen vid folkräkningarna af 1868 och 1880; men resultaten äro icke fullt jemförliga med hvarandra, emedan vid den första undersökningen gränsen icke med bestämdhet uppdrogs emellan rum, afsedda till bostäder, samt sadana, som användas till fabriks- eller verkstads-lägenheter, tamburer, serveringsrum o. d. För vinnande af kännedom om verkliga antalet boningsrum under äldre år har man därför att utgå från 1880 års räkning och minska det då funna antalet rum med antalet under resp. år anmälda nya. Något afseende måste emellertid fästas äfven vid de nedrifna rummen, hvilkas antal är okänt, äfvensom vid det förhållandet att en del anmälda byggnader aldrig komma till uppförande. En undersökning särskildt beträffande kökens antal, hvilket endast i obetydlig man kan vara för högt upptaget år 1868, visar att de nedrifna samt de ej till uppförande komna bostäderna torde kunna skattas till ungefär 15 % af de anmälda. Verkställs detta afdrag, finner man, med utgångspunkt från år 1880, antalet rum och kök vid nedanstående års slut hafva utgjort, i jemförelse med folkmängden:

År.	Folkmängd.	Antal rum och kök.	Rum och kök pr 1,000 invånare.
1870.....	133,597	101,180	757
1871.....	136,932	101,610	742
1872.....	139,896	102,100	730
1873.....	141,251	102,890	728
1874.....	143,307	104,030	726
1875.....	144,974	105,260	726
1876.....	147,522	106,320	721
1877.....	153,528	108,510	707
1878.....	161,722	111,100	687
1879.....	163,040	113,418	696
1880.....	167,868	118,534	706
1881.....	174,702	125,660	719
1882.....	182,358	133,721	733
1883.....	190,842	140,805	738
1884.....	200,781	150,272	748
1885.....	211,139	160,222	759

Under de tre femarsperioderna har alltså tillväxten utgjort:

Åren.	I absoluta tal.		I relativa tal.	
	Folkmängd.	Rum och kök.	Folkmängd.	Rum och kök.
1871—75.....	11,377	4,080	8.5 %	4.0 %
1876—80.....	22,894	13,274	15.8 "	12.6 "
1881—85.....	43,271	41,688	25.8 "	35.2 "

För hvarje period har alltså den absoluta folkökningen ungefär fördubblats mot närmast föregående period, men tillväxten i bostäder tredubblats. — Under de tio senaste åren har hufvudstadens folkmängd ökats med nära 46 % och bostadstillgången med 52 %. Proportionen mellan folkmängd och bostadstillgång är åter densamma som år 1870, och härmed är i siffror uttryckt, att den en gång så fruktansvärda *bostadsbristen* nu har upphört.

Antalet *anmälda* nya hus samt rum och kök har utgjort:

Åren.	Hus.	Rum och kök.	Rum och kök pr hus.
1871—75.....	265	5,528	20.9
1876—80.....	662	22,298	33.7
1881—85.....	1,209	57,208	47.0
1881.....	183	8,318	45.5
1882.....	220	10,136	46.1
1883.....	216	10,104	46.8
1884.....	307	14,218	46.3
1885.....	283	14,432	51.0

Husen hafva således under de senare perioderna bygts betydligt större än förut; af de sista fem åren framstår året 1885 med en plötslig höjning af rumantalet pr hus med ej mindre än 10 %. — Lägenheternas medelstorlek framgår af följande tal:

Åren.	Anmälde nya		Rum pr kök.
	rum.	kök.	
1871—75.....	4,600	928	4.96
1876—80.....	17,081	5,217	3.28
1881—85.....	40,759	16,449	2.48
1881.....	6,232	2,086	2.99
1882.....	7,358	2,778	2.65
1883.....	7,052	3,052	2.31
1884.....	10,010	4,208	2.38
1885.....	10,107	4,325	2.34

Under perioden 1871—75 kommo alltså i medeltal fem rum på hvarje kök, men under åren 1881—85 endast $2\frac{1}{2}$. Dessa tal ådagalägga otvetydigt, hurusom den stora byggnadsverksamheten i första rummet afsett att skaffa mindre lägenheter, alltså bostäder för de mindre bemedlade samhällsklasserna. Det var ock i själfva verket just behovet här af, som under bostadsbristens dagar mest framträdde.

Allt större hus med allt mindre lägenheter har alltså varit ett utmärkande drag inom byggnadsverksamheten i Stockholm. Skarpast framträdde detta drag vid den tidpunkt, som kan betecknas såsom spekulationens höjdpunkt, eller våren år 1885. Under april månad detta år anmälades till uppförande 43 hus om 1,879 rum och 838 kök; medelantalet rum och kök pr hus alltså ej mindre än 63.2, men antalet rum pr kök blott 2.24. Stora arbetarekaserner är tydligen den rätta beteckningen för flertalet af de byggnader, som förbereddes vid denna tid. Detta system har, såsom bekant, åtskilliga olägenheter i följe; men i allmänhet torde en jämförelse, mellan den fattigare befolkningens bostäder nu och för ett årtionde sedan, vittna jemväl om väsentliga förbättringar.

Då spekulationen inom husbyggnadsindustrien under perioden varit af en bestämmande inverkan på hufvudstadens flesta öfriga näringar, torde en månatlig öfversigt öfver dessa förhållanden icke vara utan intresse. Antalet anmälda nya rum och kök utgjorde:

Månad.	1881.	1882.	1883.	1884.	1885.
Januari.....	718	700	485	1,032	781
Februari.....	942	1,177	452	1,022	1,500
Mars.....	1,024	1,589	852	1,669	2,372
April.....	772	496	787	761	2,717
Maj.....	999	867	476	1,199	2,257
Juni.....	300	702	1,041	738	1,138
Juli.....	358	955	747	1,080	669
Augusti.....	1,221	566	858	857	584
September.....	1,096	1,499	806	1,939	528
Oktober.....	290	449	1,263	1,834	426
November.....	208	675	1,726	1,019	458
December.....	390	461	611	1,068	1,002
Hela året	8,318	10,136	10,104	14,218	14,432

Det var, såsom synes, egentligen under hösten 1884 och våren 1885, som spekulationen nådde sin höjdpunkt. Under

endast de tre månaderna mars—maj sistnämnda år anmälades till uppförande hus med sammanlagdt ej mindre än 7,346 rum och kök, ett antal bostäder, som enligt vanliga Stockholmska förhållanden lemnar utrymme åt ungefär ett tiotusental menniskor. Skulle ett sådant byggnadsraseri fortgått ett helt år, skulle man alltså på en så kort tid kunnat bereda nya bostäder åt 40,000 menniskor, eller en femtedel af hufvudstadens hela befolkning.

På sommaren 1885 började följderna af denna öfverspekulation framträda och ledde ännu samma år till den *byggnadskris*, hvars tillvaro tydligen gifver sig tillkänna uti sänkningen af antalet nybyggnader under årets senare del.¹⁾

Antalet *afsynade* nya hus är ingalunda så stort som antalet anmälda. En stor del af de anmälda byggnadsföretagen komma icke till utförande; dessutom uppstå förskjutningar i talen, derigenom att hus, som anmälas det ena året, blifva färdiga att afsynas först ett annat. Endast för de senaste åren gifvas uppgifter om de afsynade rummens antal. Förhållandet har gestaltat sig sålunda:

År.	Nya rum och kök	
	anmälda.	afsynade.
1880.....	8,739	5,291
1881.....	8,318	7,601
1882.....	10,136	9,389
1883.....	10,104	7,961
1884.....	14,218	10,549
1885.....	14,432	10,784

Antalet afsynade nya hus äfvensom de nya lägenheternas medelstorlek framgår af följande tal:

År.	Nya hus.	Rum.	Kök.	Rum pr kök.
1881.....	196	5,704	1,897	3.01
1882.....	195	7,062	2,327	3.03
1883.....	169	5,718	2,243	2.55
1884.....	227	7,387	3,162	2.34
1885.....	216	7,710	3,074	2.51
Summa	1,003	33,581	12,703	2.64

Under samma tid har anmälts, att nedanstående antal hus, innehållande uppgifna antalet rum och kök, *neddrifits*, nemligen:

År.	Hus.	Rum.	Kök.	Rum och kök pr hus.
1881.....	49	350	125	9.7
1882.....	103	1,018	310	12.9
1883.....	89	655	222	9.9
1884.....	84	820	262	12.9
1885.....	59	638	196	14.2
Summa	384	3,481	1,115	12.0

¹⁾ Att emellertid denna kris icke ledde till ett tvärt afbrott uti byggnadsverksamheten, visar sig uti den åter höga siffran för årets sista månad. Om än uti mindre skala än förut har ock en jämförelsevis ganska liflig byggnadsverksamhet fortgått jemväl under det år (1886), som förfutit sedan dess.

Medelantalet rum och kök uti de nya, afsynade husen var alltså 46, men uti de nedrifna endast 12. Med begagnande af ofvanstående siffror och med utgångspunkt från 1880 års räkning, skulle hela antalet hus i hufvudstaden hafva utgjort:

År.	Hus.	Rum och kök.	Rum och kök pr hus.	Invanare pr hus.
1880.....	7,215	118,534	16.4	23.3
1885.....	7,834	160,222	20.5	27.0

Medelantalet rum och kök pr hus har alltså under perioden stigit med jemnt 25 %. År 1880 funnos 26,199 kök, eller 3.6 pr hus, år 1885 deremot 37,787 eller 4.8 pr hus; detta tal har alltså stigit med 33 %. Redan af dessa tal framgår, att kökens antal förökats i utomordentlig grad; ännu tydligare framgår detta vid en direkt jämförelse mellan antalet befintliga rum och kök:

År.	Rum.	Kök.	Rum pr kök.
1870.....	78,840	22,340	3.53
1871.....	79,180	22,430	3.53
1872.....	79,560	22,540	3.53
1873.....	80,230	22,660	3.54
1874.....	81,170	22,860	3.55
1875.....	82,210	23,050	3.57
1876.....	83,100	23,220	3.58
1877.....	84,830	23,680	3.58
1878.....	86,820	24,280	3.58
1879.....	88,607	24,811	3.57
1880.....	92,335	26,199	3.52
1881.....	97,689	27,971	3.49
1882.....	103,733	29,988	3.46
1883.....	108,796	32,009	3.40
1884.....	115,363	34,909	3.30
1885.....	122,435	37,787	3.24

Under senast gångna femårsperiod har alltså lägenheternas medelstorlek gjort det betydliga fallet från mer än 3½ till knäp-
past 3¼ rum pr kök. Mot hvarje hundratal invanare svarade nedanstående antal kök:

År 1870	16.7
” 1875	15.9
” 1880	15.6
” 1885	17.9

Den betydande tillväxt, som det senaste året utvisar, eller en stigning sedan år 1880 från 15½ till nära 18 kök för hvarje hundratal innebyggare, innebär vittnesbörd om en väsentlig förbättring uti bostadsförhållandena, i hvad rymlighet och bekvämlighet angår.

Den byggnadskostnad, som de under perioden nyuppförda husen representera, kan naturligtvis endast ungefärligt beräknas.

Enligt meddelanden i »Stockholms hyreslista» uthyrdes genom dess förmedling under åren 1883—85 sammanlagt 5,934 lägenheter om i allt 20,567 rum; hyresbeloppet härför utgjorde 4,959,975 kronor, eller 241 kronor pr rum. Efter relativt lika hög hyra skulle beloppet för de under perioden nytillkomna 33,581 rummen uppgå till 8,093,021 kronor. Detta hyresbelopp utgör kapitaliseradt:

efter 7 %	115,614,586 kronor
” 7½ %	107,906,947 ”
” 8 %	101,162,763 ”

I rundt tal synas därför nybyggnaderna kunna uppskattas till åtminstone 100 millioner kronors värde. Taxeringsvärdet af fast egendom i Stockholm utgjorde:

År 1880	261,883,620 kronor
” 1885	402,674,450 ”

Tillväxt alltså i rundt tal 140 millioner kronor, hvare emellertid ingår jemväl tomtvärdets förhöjning.

Såsom redan är omnämndt, utgjorde antalet afsynade nya hus 1,003. För den händelse ofvanstående värdering är någorlunda riktig, skulle alltså medelkostnaden pr hus i rundt tal uppgå till omkring 100,000 kronor.

I dagligt tal plägar hufvudstaden indelas uti Staden mellan broarna, Norr-, Öster- och Södermalm samt Kungsholmen. Norrmalm plägar vanligen delas uti Nedre och Öfre; till Nedre Norrmalm kunna räknas Klara och Jakobs församlingar, till det Öfre alltså Johannes och Adolf Fredriks. Med denna fördelning befinnes först hufvudstadens *folkmängd* hafva utgjort:

	År 1855.	År 1875.	År 1880.	År 1885.
Staden inom broarna	12,993	12,767	13,348	12,422
Nedre Norrmalm ¹⁾	24,192	31,234	33,338	34,363
Östermalm	15,307	24,863	31,955	41,575
Öfre Norrmalm ¹⁾	12,134	22,005	25,539	39,815
Kungsholmen	4,129	10,093	13,697	20,154
Södermalm	29,197	44,012	50,144	62,810
Hela staden	97,952	144,974	168,021	211,139

Dessa tal utvisa tydligt, hvilken stark utflyttning under tidernas lopp fortgått mot stadens periferi; de båda centrala stadsdelarna, »Staden» och Nedre Norrmalm, hafva under de tretio åren ökat sin folkmängd blott från omkring 37,000 till ej fullt 47,000, eller med mindre än en tredjedel, medan de öfriga stadsdelarne vuxit från ej fullt 61,000 till 164,000 eller långt mer än fördubblats. Ännu skarpare framträder detta förhållande under den femårsperiod, som nu särskildt afses, under hvilken de båda centrala stadsdelarnas folkmängd varit fullkomligt stillastående (1880 och 1885 resp. 46,686 och 46,785), men de yttre stadsdelarnes vuxit från 121,335 till 164,354 eller med öfver 35 %.

¹⁾ Folkmängden i Johannes församling är för 1855 antagen till 3,700 personer.

Speciellt utmärkande för femårsperioden är den kolossala folkökningen å Öfre Norrmalm (från 25,539 till 39,815 eller med 56 %) samt å Kungsholmen (från 13,697 till 20,154 eller med 47 %). Och utföres den närmare undersökning, hvartill *tabell Litt. H* lemnar material, finner man, att äfven här den största tillväxten faller på just de yttersta delarne af resp. stadsdelar, i det att på Öfre Norrmalm folkmängden uti Adolf Fredriks norra rote vuxit från 8,854 till 17,749 eller fullt fördubblats, och på Kungsholmen uti dess vestra rote vuxit från 6,909 till 11,257 eller med 63 %. — Äfven uti en af Södermalms yttre delar finner man ett dylikt exempel, uti Katarina sydöstra rote, som ökat sin folkmängd från 7,197 personer till 13,006, hvilket är en tillväxt på mer än 80 %.

I motsats härtill har folkmängden inom fyra rotar *aftagit*, nemligen Storkyrkoroten. Klara församlings båda rotar samt den södra uti Jakobs.

I % af hufvudstadens hela folkmängd upptog

	År 1880.	År 1885.
Storkyrkoförsamlingen	7.9 %	5.9 %
Klara församling	11.4 "	8.9 "
Jakobs "	8.5 "	7.4 "
Ladugårdslands "	19.0 "	19.7 "
Johannes "	4.1 "	4.6 "
Adolf Fredriks "	11.1 "	14.3 "
Kungsholms "	8.1 "	9.5 "
Katarina "	15.8 "	16.0 "
Maria "	14.1 "	13.7 "
Summa	100.0 %	100.0 %

Tabell Litt. H.

Bostadstillgången och byggnadsverksamheten åren 1881—1885.

Område.	Folkmängd.		Rum och kök.		Tillväxt, %.		Rum och kök pr 100 inv.		År 1880.			År 1885.		
	1880.	1885.	1880.	1885.	Folk- mängd.	Bostä- der.	1880.	1885.	Rum.	Kök.	Rum pr kök.	Rum.	Kök.	Rum pr kök.
<i>Församlingar.</i>														
Storkyrkoförsamlingen	13,348	12,422	10,619	10,714	—7	1	80	86	8,474	2,145	3.95	8,548	2,166	3.95
Klara	19,178	18,682	18,224	19,800	—5	9	95	106	14,909	3,315	4.50	16,264	3,536	4.60
Jakobs	14,160	15,681	14,592	15,660	11	7	103	100	12,141	2,451	4.95	13,056	2,604	5.01
Ladugårdslands	31,955	41,575	23,795	35,139	30	48	74	85	18,472	5,323	3.47	27,493	7,646	3.60
Johannes'	6,936	9,699	3,945	6,994	44	77	57	72	2,882	1,063	2.71	4,934	2,060	2.40
Adolf Fredriks	18,603	30,116	11,398	21,295	62	87	61	71	8,626	2,772	3.11	15,735	5,560	2.83
Katarina	26,396	33,726	14,258	19,621	28	38	54	58	10,552	3,706	2.85	13,890	5,731	2.42
Maria	23,748	29,084	14,927	19,348	22	30	63	66	11,242	3,685	3.05	14,115	5,233	2.70
Kungsholms	13,697	20,154	6,776	11,651	47	72	49	58	5,037	1,739	2.90	8,400	3,251	2.58
<i>Rotar.</i>														
I. Storkyrkoroten	13,348	12,422	10,619	10,714	—7	1	80	86	8,474	2,145	3.95	8,548	2,166	3.95
II. Klara södra	9,867	9,475	10,425	10,793	—4	4	106	114	8,643	1,782	4.85	8,981	1,812	4.96
III. Klara norra	9,311	9,207	7,799	9,007	—1	15	84	98	6,266	1,533	4.09	7,283	1,724	4.22
VII. Jakobs södra	12,773	12,645	13,648	14,541	—1	7	107	115	11,421	2,227	5.13	12,207	2,334	5.23
IX. Östermalms vestra	8,510	12,862	8,000	13,573	51	70	94	106	6,280	1,720	3.65	10,841	2,732	3.97
X. Östermalms mellersta	10,413	14,098	7,502	11,213	35	49	72	80	5,726	1,776	3.22	8,599	2,614	3.29
XI. Östermalms östra	13,032	14,615	8,293	10,353	12	25	64	71	6,466	1,827	3.54	8,053	2,300	3.50
VIII. Jakobs norra med Johannes	8,323	12,735	4,889	8,113	53	66	59	64	3,602	1,287	2.80	5,783	2,330	2.50
V. Adolf Fredriks södra	9,749	12,367	7,121	9,594	27	35	73	78	5,480	1,641	3.34	7,375	2,219	3.32
VI. Adolf Fredriks norra	8,854	17,749	4,277	11,701	100	174	48	66	3,146	1,131	2.78	8,360	3,341	2.50
XII. Katarina sydöstra	7,197	13,006	3,200	6,451	81	102	44	50	2,288	912	2.51	4,252	2,199	1.93
XIII. Katarina norra	10,023	10,054	6,553	7,167	1	9	65	71	4,976	1,577	3.16	5,398	1,769	3.05
XIV. Katarina sydvestra	9,176	10,666	4,505	6,003	16	33	49	56	3,288	1,217	2.70	4,240	1,763	2.40
XV. Maria östra	13,150	15,100	9,220	11,285	15	22	70	75	7,021	2,199	3.19	8,365	2,920	2.86
XVI. Maria vestra	10,598	13,984	5,707	8,063	32	41	54	58	4,221	1,486	2.84	5,750	2,313	2.49
IV och XVII. Kungsholmen ¹⁾	13,697	20,154	6,776	11,651	47	72	49	58	5,037	1,739	2.90	8,400	3,251	2.58
<i>Hela staden</i>	165,021	211,139	118,534	160,222	26	35	71	76	92,335	26,199	3.52	122,435	37,787	3.24

¹⁾ Folkmängden utgjorde i nuvarande fjärde (östra) roten 6,788 år 1880, samt 8,897 år 1885: ökning 31 %; i nuvarande sjundonde (vestra) roten resp. 6,909 och 11,257: ökning 63 %.

Ann. Antalet befintliga rum och kök år 1880 har endast approximativt kunnat angifvas för de rotar, hvilkas gränser undergått förändring. Osäkrast äro beräkningarna härutinnan för de tre rotarne å Östermalm.

Folkökningen har naturligtvis motsvarats af byggnadsverksamheten. Antalet befintliga rum och kök utgjorde i

	År 1880.	År 1885.	Tillväxt.
Staden inom broarna.....	10,619	10,714	1 %
Nedre Norrmalm.....	32,816	35,460	8 "
Östermalm.....	23,795	35,139	48 "
Öfre Norrmalm.....	15,343	28,289	84 "
Kungsholmen.....	6,776	11,651	72 "
Södermalm.....	29,185	38,969	34 "
Hela staden	118,534	160,222	35 %

Beträffande först Nedre Norrmalm, kan det synas underligt, att vid stillastående folkmängd bostadstillgången ökats med 8 %. Till en del torde detta vara en följd af ökade anspråk på utrymme inom dessa alltmåra uteslutande af förmöget folk bebodda trakter; möjligt är dock att en del får skrivas på räkningen af

att 1885 års siffra sannolikt är något för hög, då man icke kunnat fränräkna det antal rum, som under perioden afpassats till handelslägenheter. Å Kungsholmen finnes nu bostadstillgången under dessa fem år hafva ökats med 72 och å Öfre Norrmalm med 84 %. Särskildt uti Adolf Fredriks norra rote beräknas det befintliga antalet rum och kök vid resp. års slut hafva utgjort:

År 1880.....	4,277 rum och kök
" 1881.....	5,509 " " "
" 1882.....	6,402 " " "
" 1883.....	7,388 " " "
" 1884.....	8,541 " " "
" 1885.....	11,701 " " "

Under det enda året 1885 ökades alltså bostadstillgången inom denna rote med mer än 3,000 rum, eller med 37 %.

Äfven uti Katarina sydöstra rote har antalet bostäder under perioden mer än fördubblats.

Tabell Litt. H. (Forts.)

Bostadstillgången och byggnadsverksamheten åren 1881—1885.

Område.	Under åren 1881—85 afsynade nya					Under åren 1881—85 anmälda bortrifna				Mot 10 nya hus svara bort-rifna.	Afsynade nya rum och kök.					
	Hus.	Rum.	Kök.	Rum o. kök pr hus.	Rum pr kök.	Hus.	Rum.	Kök.	Rum o. kök pr hus.		1881.	1882.	1883.	1884.	1885.	1881—1885.
Församlingar.																
Storkyrkoförsamlingen	3	84	23	35.7	3.65	—	10	2	—	—	26	58	7	6	10	107
Klara	47	1,967	392	50.2	5.02	42	612	171	18.6	9	259	386	678	570	466	2,359
Jakobs	38	1,457	276	45.6	5.28	31	542	123	21.5	8	417	577	217	312	210	1,733
Ladugårdslands	235	9,766	2,586	52.6	3.78	90	745	263	11.2	4	2,994	3,374	1,957	1,898	2,129	12,352
Johannes	66	2,258	1,070	50.4	2.11	26	206	73	10.7	4	558	358	442	1,178	792	3,328
Adolf Fredriks	238	7,619	2,966	44.5	2.57	69	510	178	10.0	3	1,669	1,515	1,498	2,000	3,903	10,585
Katarina	144	3,641	2,134	40.1	1.71	51	303	109	8.1	4	460	470	1,547	2,037	1,261	5,775
Maria	127	3,261	1,660	38.7	1.96	51	388	112	9.8	4	638	1,942	820	652	869	4,921
Kungsholms	105	3,528	1,596	48.8	2.21	24	165	84	10.4	2	580	709	795	1,896	1,144	5,124
Rotar.																
I. Storkyrkoroten	3	84	23	35.7	3.65	—	10	2	—	—	26	58	7	6	10	107
II. Klara södra	15	619	109	48.5	5.68	14	281	79	25.7	9	109	13	250	155	201	728
III. Klara norra	32	1,348	283	51.0	4.76	28	331	92	15.1	9	150	373	428	415	265	1,631
VII. Jakobs södra	29	1,281	214	51.6	5.99	25	495	107	24.1	8	366	533	167	219	210	1,495
IX. Östermalms vestra	101	4,764	1,098	58.0	4.34	30	203	86	9.6	3	1,946	1,546	1,143	810	417	5,862
X. Östermalms mellersta	78	3,228	946	53.5	3.41	32	355	108	14.5	4	885	1,256	606	707	720	4,174
XI. Östermalms östra	56	1,774	542	41.4	3.27	28	187	69	9.1	5	163	572	208	381	992	2,316
VIII. Jakobs norra m. Johannes	75	2,434	1,132	47.5	2.15	32	253	89	10.7	4	609	402	492	1,271	792	3,566
V. Adolf Fredriks södra	76	2,298	715	39.6	3.21	52	403	137	10.4	7	426	594	512	797	684	3,013
VI. Adolf Fredriks norra	162	5,321	2,351	46.7	2.36	17	107	41	8.7	1	1,243	921	986	1,203	3,219	7,572
XII. Katarina sydöstra	78	2,021	1,308	42.7	1.55	11	57	21	7.1	1	65	233	809	1,574	648	3,329
XIII. Katarina norra	23	583	244	36.0	2.39	27	161	52	7.9	12	225	144	286	53	119	827
XIV. Katarina sydvestra	43	1,037	582	37.7	1.78	13	85	36	9.3	3	170	93	452	410	494	1,619
XV. Maria östra	65	1,613	795	37.0	2.03	33	269	74	10.4	5	205	671	478	396	658	2,408
XVI. Maria vestra	62	1,648	865	40.5	1.91	18	119	38	9.3	3	433	1,271	342	256	211	2,513
IV. Kungsholms östra	46	2,006	654	57.8	3.07	15	71	38	7.3	3	456	508	40	990	666	2,660
XVII. Kungsholms vestra	59	1,522	942	41.8	1.62	9	94	46	15.8	2	124	201	755	906	478	2,464
Hela staden	1,003	33,581	12,703	46.1	2.64	384	3,481	1,115	12.0	4	7,601	9,389	7,981	10,549	10,784	46,284

Antalet afsynade *nya hus*, jemfördt med antalet bortrifna, har under femårsperioden utgjort:

	Nya hus.	Bortrifna.	Bortrifna mot tio nya.
Staden inom broarna.....	3	—	—
Nedre Norrmalm.....	85	73	9
Östermalm.....	235	90	4
Öfre Norrmalm.....	304	95	3
Kungsholmen.....	105	24	2
Södermalm.....	271	102	4
Hela staden	1.003	384	4

Å Nedre Norrmalm har således de nedrifna husens antal varit nästan lika stort som de nyuppförda (i en rote å Södermalm, nemligen Katarina norra, omkring Stadsgården har till och med de bortrifna husens antal varit öfvervägande). Ut i Adolf Fredriks norra rote deremot hafva mot 162 nytillkomna hus endast 17 nedrifvits, hvilket tydligen ådagalägger, hurusom här en ny stadsdel vuxit upp på förut öde mark. Ungefär liknande har förhållandet varit uti Katarina sydöstra rote samt i Kungsholms vestra. De nya husen äro naturligtvis i allmänhet betydligt större än de nedrifna. Medelantalet rum och kök pr hus var bland de

	Nya.	Bortrifna.
Staden inom broarna.....	35.7	—
Nedre Norrmalm.....	48.1	19.8
Östermalm.....	52.6	11.2
Öfre Norrmalm.....	45.8	10.2
Kungsholmen.....	48.8	10.4
Södermalm.....	39.5	8.0
Hela staden	46.1	12.0

Huru stora dessa nya hus äro, i jemförelse mot hvad man hittills i Stockholm varit van vid, framgår af nedanstående jemförelse:

Medelantalet rum och kök pr hus.

	Befintliga hus år 1880.	Nya hus 1881—1885.	Befintliga hus år 1885.
Staden inom broarna.....	19.8	35.7	19.8
Nedre Norrmalm.....	26.2	48.1	28.0
Östermalm.....	15.4	52.6	20.8
Öfre Norrmalm.....	15.0	45.8	23.0
Kungsholmen.....	14.2	48.8	20.9
Södermalm.....	12.2	39.5	15.3
Hela staden	16.4	46.1	20.5

På Öfre Norrmalm var år 1880 medelstorleken af ett hus 15 rum och kök, men år 1885 deremot 23.

Det befintliga antalet bostäder har på följande sätt fördelat sig mellan rum och kök:

	Rum		Kök	
	år 1880.	år 1885.	år 1880.	år 1885.
Staden inom broarna.....	8,474	8,548	2,145	2,166
Nedre Norrmalm.....	27,050	29,320	5,766	6,140
Östermalm.....	18,472	27,493	5,323	7,646
Öfre Norrmalm.....	11,508	20,669	3,835	7,620
Kungsholmen.....	5,037	8,400	1,739	3,251
Södermalm.....	21,794	28,005	7,391	10,964
Hela staden	92,335	122,435	26,199	37,787

Tillväxten i kökens antal har, sasom ock redan är omnämndt, i allmänhet varit betydligt högre än uti antalet af rum. Medelantalet rum pr kök finnes hafva utgjort i

	Befintliga hus år 1880.	Nya hus 1881—1885.	Befintliga hus år 1885.
Staden inom broarna.....	3.95	3.65	3.95
Nedre Norrmalm.....	4.69	5.13	4.78
Östermalm.....	3.47	3.78	3.60
Öfre Norrmalm.....	3.00	2.45	2.71
Kungsholmen.....	2.90	2.21	2.58
Södermalm.....	2.95	1.62	2.55
Hela staden	3.52	2.64	3.24

På Nedre Norrmalm och Östermalm har alltså våningarnas medelstorlek ökats, men på Öfre Norrmalm, på Kungsholmen samt på Södermalm har den starkt aftagit, till följd af en i stor skala drifven byggnadsverksamhet, som särskildt afsedt beredande af bostäder åt den mindre bemedlade befolkningen. De trakter af hufvudstaden, der detta förhållande skarpast framträd, äro följande:

Medelantal rum pr kök uti

Rote.	Befintliga hus år 1880.	Nya hus 1881—1885.	Befintliga hus år 1885.
Katarina sydöstra.....	2.51	1.55	1.93
Katarina sydvestra.....	2.70	1.78	2.40
Maria vestra.....	2.84	1.91	2.49
Kungsholms vestra.....	1) :	1.62	1) :

Uti dessa fyra rotar hafva under perioden sammanlagdt afsynats 242 nya hus, innehållande 6,228 rum och 3,697 kök, eller i medeltal blott 1.68 rum pr kök. Stora byggnader af liknande slag äro ock uppförda mångenstädes å Öfre Norrmalm.

Den förnämsta olägenheten vid ett sådant byggnadssätt är naturligtvis hopandet i ett och samma hus af en stor mängd familjer, hvarom mera här nedan.

Sammanfattas det resultat, till hvilket förestaende undersökning ledd, torde fa anföras följande:

¹⁾ Såsom redan omnämnts, kan det befintliga antalet rum och kök ej fördelas å de båda rotar, i hvilka församlingen numera är delad.

Under perioden i fråga har uti stadens alla delar — med undantag naturligtvis af Staden inom broarna — fortgått en ytterst liflig byggnadsverksamhet, hvilken visserligen nått sin största utsträckning uti stadens periferiska trakter, der hela nya stadsdelar uppstått, men tydligen kan förmärkas jemväl uti de centralare. De nyuppförda husen hafva i allmänhet varit af en storlek, som vida öfvergått det förut i hufvudstaden vanliga måttet. Uti de centralare stadsdelarne hafva de i allmänhet inredds till stora våningar, men uti stadens utkanter hafva uppförts massor af »arbetarekaserner», innehållande hvardera ett stort antal lägenheter af endast ett å två rum med kök. Alla klasser af samhället hafva med detta husbyggande afsetts: de förmögnaste genom nya palatslika hus uti Jakobs, Klara och Östermalms församlingar; medelklassen hufvudsakligen inom Adolf Fredriks (Vasastaden) och Johannes församlingar samt östra delen af Kungsholmen; den fattigare befolkningen uti de nordligare delarne af Johannes och Adolf Fredriks, den vestliga delen af Kungsholmens, vestra delen af Maria samt södra (isynnerhet sydöstra) delen af Katarina församling.

Den förbättring uti bostadsförhållandena, som salunda vunnits, mätes icke allenast af det inom alla rotarne utan undantag höjda antalet bostäder pr hundratal invanare (se tabellen); man måste dervid ytterligare ihågkomma öfverlägsenheten af de nya rummen i jämförelse med de gamla i fråga om utrymme, snygghet, belysning, bekvämlighet o. d.

Men allt har sina skuggsidor; byggnadsverksamheten i Stockholm under dessa år har äfven sina. Den har i många fall icke hvilat på tillräckligt solid ekonomisk grundval, hvilket slutat med att draga obestånd öfver en mängd af dess idkare och medelbart äfven öfver andra; och den har i några enskilda fall urartat till ett oförsvarligt slarf och vårdslöshet, som ett par gånger ledt till beklagliga olyckshändelser genom husras. Men förnämligast från hygienisk synpunkt hafva allvarliga anmärkningar blifvit gjorda, hvilka här skola uti sin största allmänhet sammanfattas.

De hufvudsakligaste anmärkningarna, som blifvit framställda, äro, dels att de nya husen äro afsedda att rymma hvar för sig ett för stort antal familjer, dels att inflyttningarna ske för tidigt, medan husen ännu, till följd af fukt, äro såsom bostäder skadliga, dels systemet att hysa s. k. »inneboende». Beträffande den första anmärkningen, torde dess berättigande framgå temligen tydligt af efterföljande tal, utvisande

Medeltantalet kök (d. ä. lägenheter) pr hus uti de

Stadsdel.	Beäntliga husen år 1880.	Nya husen 1881—85.	Beäntliga husen år 1885.
Staden inom broarna.....	4.0	7.7	4.0
Nedre Norrmalm.....	4.6	7.9	4.9
Östermalm.....	3.4	11.0	4.5
Öfre Norrmalm.....	3.8	13.3	6.2
Kungsholmen.....	3.6	15.2	5.8
Södermalm.....	3.1	14.0	4.3
Hela staden	3.6	12.7	4.8

Å Kungsholmen äro altså de nya husen ämnade att rymma i medeltal ända till mer än femton familjer hvarterdera; i

Katarina sydöstra röte hinne medeltalet till och med nära nog till sjutton.

En distriktsläkare skriver i sin embetsberättelse:

»De nybyggda stora palatsen eller kasernerna äro för ögat särdeles prydligt utsirade med målningar i tak, trappgångar, förstugor och rum, men deras inredning och beskaftenhet för öfrigt lemna mycket öfrigt att önska. Från förstugan kommer man in uti en lång korridor, der det är så mörkt, att man måste trefva sig fram, och uti hvilken 10—12 dörrar myna från nästan lika många rum och lägenheter; ur sanitär synpunkt måste en sådan inredning vara afgjordt förkastlig, såsom erbjudande den svåra skuggsidan, att epidemiska sjukdomar lätt kunna spridas genom de gemensamma korridorerna och trappgångarna, hvilka utgöra en lekstuga för barnen, som vanligtvis finnas i riklig mängd».

En annan distriktsläkare skriver:

»Angående de fattiges bostäder har visserligen skenbart en förändring till det bättre inträdt under de senare åren. Allt flere nya hus hafva uppförts, till stor del eller uteslutande byggda för arbetsklassen; man finner här i allmänhet stora och luftiga förstugor, vackra trappuppgångar och stora, luftiga rum, dock på flere ställen synnerligen fuktiga. Jag har flerstades på grund af fukt sett hela familjer insjukna i hufvudvärk och däsighet, barnen i bröst- och ögonåkommor. Hyrorna i dessa bostäder äro i allmänhet höga, vanligen 250 kronor för rum, och därför måste en del af hyressumman fäs in på det sätt, att s. k. inneboende få bidraga till dess erläggande. Gör man nattetid ett sjukbesök i en sådan arbetarefamilj, så skall man finna, huru förderfvad luften är. När då dertill kommer, att tvättstuga vanligen ej finnes, och det orena linnet tvättas i boningsrummet och upphänges der till torkning, kan man göra sig ett begrepp om, hvilken atmosfär bestås barnen, de små barnen i första rummet, som ej kunna komma ut. De handverkare, som hafva sitt arbete hemma och som arbeta för egen räkning, såsom skräddare, skonakare m. fl., hafva oftast ytterst usla bostäder. Man finner vanligtvis ett enda rum, tjänande på samma gång som kök, bostad, tvättstuga och arbetslokal».

En annan distriktsläkare skriver:

»De gamla träucklena hafva nu mestadels försvunnit. En mängd nya hus äro uppförda och komma nog framdeles att lemna goda bostäder, men för närvarande lemna möjligha och rinnande väggur i rummen i flere af dem vittnesbörd, att inflyttningen skett vida tidigare än krafvet på en sund bostad medgifver. Att denna olägenhet i främsta rummet drabbar den fattiga befolkningen, som ej har råd att taga så mycket annat i betraktande än sin kassa, säger sig sjelft. De fattige användas icke heller så sällan såsom uttorkningsmedel i de nya husen, och sedan de uppfyllt sitt ändamål, flytta deras lyckligare lottade likar in. Så har förhållandet, för att blott nämna ett exempel, varit i huset N:r..... vidgatan (ett speciellt hus anføres). Detta hus är inredt till större våningar, men när huset var halffärdigt, flyttade utfattiga personer dit, till hvilka man fick vada genom de ännu utan färdigt golf varande, men af stora spån- och grushögar täckta korridorerna, för att sedan inkomma i ett halffärdigt rum med luften öfvermåttad af vattenångor. Öfver en sådan bostads inflytande på helsan göra betraktelserna sig sjelfva».

Ytterligare en annan distriktsläkare skriver:

»En natt kallades jag till det nya huset N:r..... vidgatan, 1 trappa upp. I ett kök af 900 kub.-fots rymd bodde värdfolket i lägenheten, hvars två öfriga stora rum voro öfverlemnade åt inneboende arbetare. Familjen bestod af fyra personer, hvilka, som sagdt, bodde i köket. Men detta tjänade dessutom till skomakareverkstad, och genom möbler var utrymmet så inkräktadt, att ett af barnen hade sin bädd i spiseln. En annan gång gälde det en lägenhet på ett rum och kök två trappor upp, N:r..... vidgatan. Det ganska stora rummet var upplåtet åt oskyldige logerare: i köket bodde värdinnan sjelf jemte två barn och tre fosterbarn och dessutom två inneboende. Således åtta personer i ett kök af 1,386 kub.-fot, hvilket utgör 173 $\frac{1}{4}$ kub.-fot på hvar och en».

Med afseende å det öfverklagade förhållandet, att husen vid ett tidigare stadium besväras af fukt, har byggnadsnämnden, i svar å en framställning af helsovårdsnämnden, uttalat sasom sin åsigt, att botemedel härför vore: 1) utfärdande af förbud för byggande af boningshus af sten, då luftens temperatur nedgått under 0° C.; 2) bestämmande af att *inre* putsning af boningshus ej finge börja förr än tre månader efter det byggnadsarbetet blifvit enligt 73 § 4 mom. byggnadsordningen efterbesigtigadt och godkändt; — dock med eftergift af denna bestämmelse i händelse af särskilda åtgärders vidtagande för murarnes torkning; 3) att *yttre* rappning icke skulle få verkställas förr än under sommaren året näst efter det då huset blifvit till sina yttermurar uppfördt, dock icke före den 1 juli och i intet fall förr än sex månader efter det huset kommit under tak.

Frågan har emellertid vid fortsatt behandling visat sig så svårlöst, att man ännu icke lyckats förena sig om några åtgärders vidtagande.

Systemet med »inneboende» är djupt rotadt bland Stockholms mindre bemedlade befolkning. Dess olägenheter äro icke svåra att inse; mindre i öppen dag ligga dess fördelar, hvilka dock af dem det vederbör, först de inneboende sjelfve, torde många gånger uppskattas ganska högt. Det utgör för den inneboende en, låt vara mycket ringa, ersättning för saknaden af familjelif, och han känner sig tryggad vid tanken på att i händelse af t. ex. sjukdom dock ega någon människa omkring sig, som i någon mån kan känna sig förpligtad att taga sig an honom. För värdfolket kunna fördelarne icke vara några andra än »hjelpen till hyran»; men vid de fortfarande höga hyrorna uti hufvudstaden är en sådan hjälp för tusendtals familjer en oefftergiftig nödvändighet. Det gifves således ytterst ringa utsigter till att detta system under den närmaste framtiden skall upphöra eller ens inskränkas.

Att med alla de nu anmärkta bristerna de nya boningshusen dock måste anses bättre än de gamla, — på samma gång de, sasom ock i ett af de föregående citaten är anmärkt, i framtiden komma att af sig sjelfva förlora en del af sina lyten, — detta ligger tydligen medgifvet jemväl uti följande skrifvelse af distriktsläkaren uti Katarina södra distrikt, hvilken torde böra anföras, emedan den belyser ytterligare ett för perioden karakteristiskt förhållande. Han skrifver: »Det tyckes som den nu ökade byggnadslusten skulle i någon mån minskat bostadsbristen; dock torde detta vara mera skenbart än verkligt, ty de nybyggda husen upptagas i allmänhet af personer från de norra stadsdelarne, hvilka af den der rådande bristen på små lägenheter förmåtts att lemna dessa. Distriktets stam, d. v. s. invanarne före denna invasion, förblifver i samma miserabla förhållanden som förut; då den till följd af försummad betalning af hyran å ett ställe blir vräkt eller måste flytta, tager den sin tillflykt till en annan lika usel lokal som den förra, hyrer derstädes ett rum eller inhyser sig i ett redan överbefolkadt sadant, och så sker det i en evig kretsgång».

Det här påpekade faktum att de södra församlingarna begynt öfversvämmas af den fattigare befolkningen från norr, hvilken drager sig ifrån denna alltmåra uteslutande af bättre, och således dyrare lägenheter upptagna stadsdel, har under perioden redan begynt förorsaka bekymmer inom de salunda hemsökta stadsdelarna. I främsta rummet torde denna ström få anses röra sig mot Katarina församling.

Såsom en beaktansvärd ljuspunkt uti arbetsklassens bostadsförhållanden torde till sist böra anföras hvad uti helsovårdsnämndens berättelse yttras om de nyuppförda arbetarebostäderna vid ett af hufvudstadens största industriella etablissemang, nemligen den Ekman'ska snickerifabriken å Kungsholmen. Härom säges:

»Dessa bostäder äro belägna ungefär vid midten af Reparebansgatan (numera Fleminggatan) på en sakta sluttning mellan tvenne projekterade gator och bilda en liten stadsdel för sig i form af en reguljär parallelogram med f. n. tolf färdiga och sex ännu blott grundlagda hus. Hvarje hus har två våningar och innehåller fyra lägenheter, hvardera bestående af tambur, ett rum och kök, vedbod och garderob. Rummens storlek växlar något, men i allmänhet mäta de 12—15 fot i längd och bredd samt 9 i höjd. Den förträffliga anordningen är vidtagen, att hvarje lägenhet har sin särskilda ingång, hvilket utan tvifvel befordrar trefnad och grannsämja, på samma gång faran för spridandet af smittosamma sjukdomar är betydligt mindre än uti de stora kasernlika arbetarebostäderna.

Alla husen äro af trä, särdeles nött och prydligt utförda i schweizisk eller sydtysk fantasistil, utvändigt rödmalade med gula lister och paneler, invändigt fernissade och omalade. De fem mot Reparebansgatan vinkelräta mellangatorna äro dränerade, men som intet underjordiskt aflopp hittills funnits å nämnda gata, hafva rören der mynnat ut i ett dike, der vattenstationen stundom varit betydlig, så att till och med ett par af de nedersta husen varit besvärade af fukt, ett missförhållande, som dock nu är på god väg att afhjelpas, i det att afloppsledningsarbetet på Reparebansgatan snart hunnit fram till anläggningen i fråga.

Mellan hvarje hus på de två tvärgatorna äro ovala blomster-rabatter och på de tre fria sidorna omkring hela kolonien små trädgårdsland och gräsmattor anlagda. Längre fram skola äfven träd planteras vid hvarje husknut.

Hyran för hvarje lägenhet varierar mellan 200 och 220 kronor. Önskligt vore, om flere arbetsgifvare vidtog lika bra anordningar att sitt folk; då skulle mangeln af sjukdom och mycket elände undvikas».

Det yttre skick och utseende, hufvudstaden erbjuder, har naturligtvis genom den nu skildrade byggnadsverksamheten undergått en mycket stor förändring. Statliga husrader möta ögat öfverallt; här och der hafva verkliga storstadsavenyer uppstått, sasom t. ex. Kungsgatan å Norr- och Karlavägen å Östermalm. Detta i förening med den i hög grad lättade samfärdseln, den större rörelsen på gatorna och det rastlösare arbetet, hafva bidragit att i betydlig mån närma Stockholm till utseendet af kontinentens storstäder. Den lifliga byggnadsverksamheten har dock under perioden varit ännu mera för hufvudstaden: den har varit en stor del af befolkningens förmåsta inkomstkälla och utan tvifvel den förmåsta anledningen till att den ifrågarörande perioden speciellt från hufvudstadens synpunkt måste betraktas sasom en i ekonomiskt afseende ganska gynsam tid. Stadens befolkning har på fem år ökat med fullt en fjerdedel, och dock hafva under denna tid inga allmänna svårigheter mött att tillhandahålla de arbetssökande arbete, ett förhållande som i våra dagar är att räkna sasom ett sällsynt undantagsfall.

1) Afloppstrummor, gatuläggning, lyshållning, vattenledning, renhållning, planteringar m. m.

a) **Afloppstrummor.** Da Öfverståthallareembetet i föregående femårsberättelse lemnat en fullständig framställning rörande ej mindre tillämpningen af det nya system för vattnets afledande från gator, tomter och hus, som inträdde med användningen af afloppstrummor, än öfver detta systems utveckling och dermed sammanhängande åtgärder för tiden intill början af förevarande femårsperiod, har Öfverståthallareembetet här endast att redogöra för den utsträckning, som dräneringen under denna period nått, äfvensom för de dermed förenade arbeten.

Bland de under perioden utförda större trumbyggnader torde då följande förtjena att särskildt framhållas, nemligen: utsträckning af hufvudtrumman i Roslagsgatan från Roslagstorg till Inge-marsgatan, i Kommendörsgatan från Gref-Ture- till Grefgatan och i Fleminggatan från Schéele- till S:t Eriksgatan; påbörjandet af en hufvudtrumma i Odengatan österut från S:t Eriksplan samt nyanläggning af hufvudtrumma i Nytorget med fortsättning genom Vermdögatan till Hammarbysjö.

Det i jernvägstunneln sprängda diket, som tjenar till aflopp för ett större område af Södermalm, har blifvit beklädt med gjutjernsrännor i botten, samt vid sidorna afjennats med cementbruk.

De a Djurgårdsslätten och i dess närmaste grannskap förutvarande slaskvattensförande diken ha hafva ersatts med underjordiska afloppsledningar, och hafva till dessa arbetens utförande Riksmarskalks-embetet samt några af tomtägarna bidragit med ett belopp af 11,000 kronor.

Oberäknadt sidoledningar till tomter och ränstensbrunnar, funnos vid femårsperiodens utgång:

12,755 meter trummor af huggen granit	
660 " " " sprängsten	
56,462 " ledningar " glaceradt lergods	
Summa 69,877 meter för en anläggningskostnad af 3,303,176 kronor.	

Häraf nedlades under femårsperioden:

2,982 meter trummor af huggen granit och	
36,077 " ledningar " glaceradt lergods	
Summa 39,059 meter för en anläggningskostnad af 1,058,315 kronor.	

Antalet tomter, som genom senast omförmälda utsträckning af trumsystemet erhållit underjordiska afloppsledningar, har uppgått till:

År 1881	411
" 1882	387
" 1883	270
" 1884	298
" 1885	259
Summa 1,625	

b) **Gators planering och beläggning m. m.** Da under perioden byggnadsverksamheten inom nya stadsdelar varit särdeles liflig, hafva i följd häraf atskilliga gatuarbeten, särskildt planeringar, mast verkställas vid utkanterna af staden.

De förnämligaste af dessa gatuarbeten hafva omfattat:

A *Norrmalm och Östermalm:* Ett flertal nya gator inom den s. k. Vasastaden; nya gator inom forna Ingemarshof och

kringliggande område, samt trakten af Humlegården jemte Karlavägen och vid dennes östra del belägna äldre och nya gatudel-
delar;

å *Kungsholmen:* Fleming-, Bergs- och Parmmätaregatorna; samt

å *Södermalm:* nya och utvidgade gatudel-
delar i trakten af Hornstull, Söder Mälarstrand och uppfartsvägen derifrån, Kata-
rina Bangata i närheten af Götgatan, Bonde- och Åsögatorna.

Betydliga massor af berg och jord hafva sålunda blifvit bortschaktade för reglering af vissa gatudel-
delar, hvaremot andra blifvit påfyllda dels med de massor, som erhållits genom de förras af-
schaktning, och dels med sådan fyllning, som erhållits från grund-
gräfningsarbeten. Af nedan anförda sifferdata synes, att den för gaturegleringar verkställda bergsprängningen har uppgått till 195,247 kub.m. och jordschaktningen till 137,102 kub.m. eller sammanlagdt 332,349 kub.meter. Fyllningsmassorna deremot, hvilka användts för gatuplaneringar under samma period, hafva uppgått till 769,870 kub.meter, eller i rundt tal till 29½ millioner kub.-
fot. Ett tydligare begrepp om hvad detta vill säga erhålles, då man erinrar sig att, om hela Kungsträdgården, inberäknadt den tvärförvägande Arsenalsgatan, påfylldes med denna massa, så skulle densamma uppgå till en höjd af mer än 60 fot och således komma i jemnhöjd med takfoten till femvaningshusen. En pyramid med Gustaf Adolfs torg till bas, skulle, för att kunna rymma denna massa, hafva en höjd af omkring 950 fot. Spetsen af denna pyramid komme 980 fot öfver vattenytan, eller nära tre gånger högre än korset på Katarina kyrktorn.

Nya trafikleder. Genom planeringsarbeten, samt ett mer eller mindre fullständigt ordnande i öfrigt, hafva följande nya gatudel-
delar kunnat upplatas för trafik:

å *Norrmalm:* 1) Dalagatan mellan Kungstens- och Odengatorna; 2) Vestmannagatan mellan Kungstens- och Odengatorna; 3) Uplandsgatan mellan Observatorii- och Odengatorna; 4) Kungstengsgatan mellan Drottning- och Uplandsgatorna; 5) Teknologgatan; 6) Kungsgatan mellan Vasa- och Drottninggatorna; 7) Östra Jernvägsgatan; 8) Döbelnsgatan mellan Surbrunn- och Frejgatorna samt 9) Thulegatan mellan Tegnérs- och Rådmansgatorna;

å *Östermalm:* 1) Engelbrekts-
gatan till hela sin längd; 2) Floragatan ett stycke norr om Östermalmsgatan; 3) Sturegatan ett stycke norr om Östermalmsgatan samt söder om Humlegårdsgatan, inberäknadt vestra delen af Stureplan; 4) Gref-Turegatan ett stycke norr om Östermalmsgatan; 5) Östermalmsgatan mellan Sture- och Gref-Turegatorna; 6) Karlavägen, vidgning och utsträckning mellan Engelbrekts- och Artillerigatorna; 7) Kommendörsgatan mellan Gref-Ture- och Jungfrugatorna; samt 8) Kardellgatan;

å *Södermalm:* 1) Hornsgatan mellan Långholmsgatan och Arsta Strand; 2) Långholmsgatan mellan Brännkyrka- och Hornsgatorna; 3) Söder Mälarstrand mellan jernvägen och Bellmansgatan; 4) Stadsgårdshamnen mellan Lokattens trappor och Renstjernas gata; 5) Åsögatan mellan Nytorgs- och Renstjernas gatorna.

Gatulägningsarbeten. Förutom tuktad sten, som hittills varit den vanliga, da det varit fråga om en bättre beläggning, hafva på senare åren äfven försök blifvit gjorda med naturlig asfalt samt träkubb, nemligen den förra i gångbanor och den

senare för körbanor. — Gangbanornas beläggning med naturlig asfalt börjades redan under föregående femårsperiod, eller år 1877, då ett mindre stycke på försök anlades i Stora Nygatan. Den utsträckning, hvori detta belägningsämne sedan dess blifvit användt, framgår af de i det följande meddelade sifferdata.

Träbeläggning af körbanor har sedan länge i större eller mindre mån varit använd i utlandet på de senare åren, och, sedan metoden nått en större fulländning, har denna art af beläggning inom vissa städer, särskildt London, skattats högst af alla gatubeläggningar. Som emellertid en träbeläggning blifver omkring 33 procent dyrare, än tuktad sten, och dess varaktighet jemförd med sistnämnda beläggning kan uppskattas till omkring en tredjedel, torde den endast undantagsvis komma till användning i Stockholm. Under femårsperioden har likväl funnits anledning att använda träbeläggning i körbanorna af tvenne broar, nemligen år 1881 i Kungsgatans viadukt och 1882 a Vasabron, förnämligast af det skäl att denna jemförelsevis lätta beläggning bäst lämpade sig för dessa broars konstruktion, men äfven för att komma till jemförelse mellan denna och andra beläggningar. Med hänsyn till trågatans förmåga att dämpa bullret torde den framdeles kunna få sin användning framför sjukhus eller andra inrättningar, der en bullrande trafik verkar störande.

Tabell Litt. I. De olika belägningsämnena areal i % af hela gatutytan.

Stadsdel.	Tuktad och huggen sten m. m. ¹⁾	Fältsten.	Gruvning.
<i>Staden inom broarna:</i>			
År 1871	42.02	57.07	0.91
” 1875	55.21	43.88	0.91
” 1880	66.38	32.71	0.91
” 1885	74.79	22.80	2.41
<i>Norr- och Östermalm:</i>			
År 1871	17.81	46.95	35.24
” 1875	28.95	39.15	31.90
” 1880	39.21	31.15	29.64
” 1885	44.92	25.19	29.89
<i>Kungsholmen:</i>			
År 1871	6.60	30.91	62.49
” 1875	12.22	27.80	59.98
” 1880	17.17	22.13	60.70
” 1885	18.16	19.77	62.07
<i>Södermalm:</i>			
År 1871	9.70	55.70	34.60
” 1875	12.78	52.99	34.25
” 1880	21.62	45.13	33.25
” 1885	27.21	40.45	32.34
Hela staden:			
År 1871	17.35	49.95	32.70
” 1875	25.88	43.28	30.84
” 1880	35.50	35.00	29.50
” 1885	41.22	29.07	29.71

¹⁾ Hit räknas alla bearbetade eller konstgjorda belägningsämnen, såsom tuktad sten, makadam, asfalt och träkubb, samt huggen kant- och ränsten.

Tuktad sten. En stor del nyanläggningar hafva utförts med detta materiell. Sasom af *tabell Litt. I* framgår, har den med tuktad sten o. d. belagda ytan under femårsperioden stigit från 35¹/₂ till mer än 41 procent af hela gatutytan.

Omfattningen af under senare tider utförda arbeten i och för gators planering m. m. framgår af efterföljande tal:

Omfattning i kubikmeter.

Åren.	Bergsprängning.	Åtschaktning.	Fyllning.	Stenmur.
1861—65	4,789	22,480	—	413
1866—70	4,916	15,473	—	2,709
1871—75	3,024	2,754	—	1,449
1876—80	18,705	21,949	125,066	4,013
1881—85	195,247	137,102	769,872	5,884

och framstar under nästan hvarje rubrik den nu senast gangna femårsperioden genom en omfattning af dessa arbeten, som vida öfvergar måttet af föregående tidens.

Utförda belägningsarbeten hafva fördelat sig salunda med afseende a olika slag af belägningsämnen:

Qvadratmeter.

Åren.	Tuktad sten.	Fältsten.	Asfalt.	Makadamisering.
1861—65	54,069	93,296	520	—
1866—70	84,995	92,780	3,248	7,447
1871—75	128,926	84,895	—	16,697
1876—80	114,877	23,870	4,551	40,351
1881—85	109,172	51,453	6,213	18,227

Till hvilken relativ utsträckning gatutytan inom olika stadsdelar och vid olika tidpunkter varit belagd med de särskilda slagen af belägningsämnen, framgår af *tabell Litt. I*.

Gaternas längd samt längden af huggen ränsten utgjorde inom de särskilda stadsdelarna:

Stadsdel.	Gaternas längd, m.		Längd af huggen ränsten, m.		D:o i % af dubbla gatulängden.	
	1880.	1885.	1880.	1885.	1880.	1885.
Staden inom broarna.....	8,789	8,789	15,205	16,092	86.5	91.5
Norr- och Östermalm.....	57,526	60,554	44,649	64,283	38.8	53.1
Kungsholmen.....	8,251	8,251	3,528	3,693	21.4	22.4
Södermalm.....	41,189	42,257	18,332	27,891	22.3	33.0
Hela staden	115,755	119,851	81,714	111,959	35.3	46.7

Kostnaderna för gatu- och trumbyggnadsarbetena hafva utgjort:

Åren.	Kronor.	År.	Kronor.
1861—65	944,300	1881	772,949.46
1866—70	1,717,503	1882	929,108.95
1871—75	2,393,309	1883	881,498.09
1876—80	3,985,933	1884	735,359.84
1881—85	4,804,954	1885	1,486,037.71
1861—85	13,845,899		

c) **Gatubelysning.** *Gasverkets öfvertagande af staden.* I det kontrakt, som den 4 juni 1853 upprättades mellan dåvarande administrationen för en förbättrad gatubelysning i hufvudstaden och det då bildade gaslysningsaktiebolaget i Stockholm, föreskrefs, att kontraktstiden skulle vara i 30 år, räknade från början af det lysningsår, då kontraktet om gatubelysningens verkställande medelst rörledd gas trädde i verksamhet. Då detta inträffade under det lysningsår, som började den 1 juni 1854, skulle i följd häraf kontraktstiden den 1 juni 1884 vara tilländalupen. Härjemte föreskref kontraktet, att två år innan kontraktstidens utgång hufvudstadens invånare, eller vederbörande, som å deras vägnar egde att besluta, skulle höras, huruvida staden ville på ytterligare tid af minst 10 år kontrahera med bolaget om belysningen, eller om staden vore villig att till sig lösa gasverket.

För att den viktiga frågan, huru med gaslysningen i Stockholm skulle förfaras efter den 1 juni 1884, måtte vinna noggrann utredning, väcktes redan den 2 augusti 1880 hos Stadsfullmäktige förslag om tillsättande för detta ändamål af en komité. I anledning af detta förslag beslöt Stadsfullmäktige den 1 februari 1881 anmoda drätselnämnden att låta genom en komité verkställa utredning *dels* angående kostnaderna för anläggning af ett nytt gasverk, lämpligaste platsen för ett sådant, samt öfriga frågor, som i sammanhang med anläggningen borde tagas i öfvervägande, *dels* ock alla de omständigheter, som borde komma i betraktande för bedömmande af det värde, hvartill gasverket med alla byggnader, rörledningar, apparater, lyktor och allt hvad af inventarier i öfrigt dertill hörde, äfvensom gasmätare och reservgasklockor kunde den 1 juni 1884 skäligen uppskattas; hvarjemte drätselnämnden, hvilken skulle ega att vidtaga de åtgärder, som ärendets vidare behandling påfordrade, borde så skyndsamt som möjligt, sedan ärendet blifvit utredt, göra framställning till Stadsfullmäktige, huru med gaslysningen i staden skulle förhållas efter den 1 juni 1884.

Den komité, som på grund häraf tillsattes, aflemnade den 17 december 1881 sitt utlåtande, deruti komitén tillstyrkte, att staden måtte inlösa gasverket samt visade, att uppförandet vid Kaknäs af ett nytt gasverk, beräknadt för en tillverkning af omkring 400 millioner kubfot pr år, skulle uppgå till en kostnad af omkring 4,226,000 kronor.

För att hafva fullt fria händer vid fragans slutliga afgörande beslöt Stadsfullmäktige den 5 maj 1882, att kontraktet med gaslysningsaktiebolaget skulle uppsägas, samt förklarade staden villig att underkasta sig inlösandet af gasverket med tillbehör efter värdering i den ordning, ofvannämnda kontrakt den 4 juni 1853 bestämde.

Under tiden hade såväl från gaslysningsaktiebolaget i Stockholm som från »The Imperial Continental Gas Association» i London inkommit anbud att under en följd af år öfvertaga gaslysningen i Stockholm. Stadsfullmäktiges beredningsutskott uppdrog vid ärendets behandling den 25 maj 1882 åt tvenne komiterade att med biträde af sakkunniga personer uppgöra förslag med kostnadsberäkning till de åtgärder, som borde vidtagas för att efter den 1 juni 1884 kunna under några år bibehålla gasverket på dess nuvarande plats. Dessa komiterade utarbetade härpå i samråd med öfveringenjören vid gasverket en plan härtill jemte kostnadsförslag, slutande på ett belopp af 1,400,000 kronor, och sedan beredningsutskottet, med gillande af detta komiterades förslag, förordat gasverkets öfvertagande för kommu-

nens räkning, beslöt Stadsfullmäktige den 24 oktober 1882 att, med afslag å det af »The Imperial Continental Gas Association» gjorda anbud, kommunen skulle sjelf öfvertaga och genom en särskild styrelse handhafva bestyret med gastillverkningen i staden från och med den 1 juni 1884 samt för sådant ändamål till en början provisionellt utvidga gasverket, hvarjemte drätselnämnden erhöll uppdrag att inkomma med förslag till gasverkets provisoriska ordnande och nyssnämnda styrelsens organisation.

Såsom en följd af detta beslut antogo Stadsfullmäktige den 1 mars 1883 en instruktion för styrelsen öfver Stockholms gasverk, enligt hvilken denna styrelse skulle bestå af fem ledamöter och två suppleanter, utsedde af Stadsfullmäktige. Denna instruktion blef den 24 i samma månad af Eders Kungl. Maj:t fastställd, hvarefter val af styrelse den 4 nästpåföljande april egde rum. Sedan härpå utsetts gode män för gasverkets värdering och desse uppskattat värdet deraf till 2,047,793 kronor, blef denna summa den 31 maj 1884 utbetald till gaslysningsaktiebolaget, hvarefter gastillverkningen för stadens räkning vidtog med ingången af den 1 juni 1884.

Ny gasklocka vid Sabbatsberg. Den viktigaste uppgift, som förelåg för den nya gasverksstyrelsen, var att öka gasverkets produktionsförmåga medelst anläggande af en ny gasklocka. För detta ändamål uppdrog styrelsen åt öfveringenjören vid gasverket att uppgöra ritningar och kostnadsförslag till en sådan. Till byggnadsplats föreslogos *dels* en tomt i qvarteret Blekholmen, *dels* ock tvenne platser vid öfre och nedre Sabbatsberg. Klockans förläggning till sistnämnda plats tillstyrktes af såväl drätselnämnden som beredningsutskottet, hvarefter Stadsfullmäktige den 13 april 1883 beslöt, att en öfverbygd gasklocka skulle der uppföras för en beräknad kostnad af 728,300 kronor. Utförandet af gasklockan öfvertogs af den nya styrelsen och arbetet dermed tog sin början redan under påföljande maj månad. Sedan under år 1883 erforderliga gräfnings- och sprängningsarbeten blifvit utförda, murades klockkaret och anslutningsbyggnaden under påföljande år, hvarefter kupoltaket, levereradt af firman Belter & Schnevogel i Berlin, palades; sjelfva jernklockan, levererad af firman Th. Piggott & Co i Birmingham, uppsattes år 1885, tvenne flygelbyggnader uppfördes och rörledning af 30 tum diameter nedlades mellan klockan och gasverket. I augusti månad sistnämnda år var klockan så färdig, att gas kunde inläppas.

Hela arbetet har medfört en kostnad af 750,886 kronor 71 öre.

Bland öfriga utvidgningsarbeten, som under åren 1884 och 1885 företagits inom gasverket, må nämnas ett reningshus, ett kondensatorhus, tjäreistern, regenereringsskjul, 22 nya retortugnar, utvidgning af ammoniakfabriken m. m., för hvilka arbeten kostnaden uppgatt till 443,170 kronor 2 öre. Som platsen vid gasverket efter dess utvidgning ej medgaf upplag af större kolquantiteter, uppfördes vid Värtahamnen en större kolgård med ankranar för lossning af kolen för en kostnad af 41,660 kronor 99 öre. Kostnaden för gasverket i dess helhet utgjorde vid 1885 års slut 4,662,699 kronor 77 öre.

Gaspriset. Under år 1884 bibehölls det förutvarande gaspriset, men från 1885 års ingång nedsattes detsamma, så att för den offentliga belysningen nu betalas 15 öre pr kubm. för brännare, som konsumerar 150--500 liter i timmen, och 12 öre för brännare, som konsumerar mera än 500 liter i timmen. För all den gas, som förbrukas till belysningsändamål enligt mätare,

betalas 20 öre pr kbm., men för gas, som användes för kokning, eldning eller maskinkraft, betalas endast 15 öre pr kbm. At konsumenter som arligen förbruka

fr. 5,000—10,000 kbm. beviljas	5 % rabatt
» 10,000—25,000 » »	10 % »
» 25,000—75,000 » »	15 % »
» 75,000 och derutöfver » »	20 % »

Gasens ljusstyrka skall vara sådan, att 140 liter deraf förbrända i Suggs förbättrade London-argand-brännare skola lysa 15—16 gånger starkare än lågan af ett normalljus, som skall vara af engelska parlamentets standard spermacetiljus, 6 pa ett engelskt pound, med en förbränning af 7·8 gram i timmen.

För att bereda allmänheten tillfälle att inhenta kännedom om de olika apparater, som finnas för gasens tillgodogörande såsom bränsle och drifkraft, har gasverket anordnat en utställning af sådana apparater i huset N:o 7 Kungsgatan. Allmänheten har omfattat denna utställning med stort intresse och ganska allmänt börjat begagna sig af gas för nyssnämnda ändamal. Redan vid 1885 års slut voro 2,227 apparater för kokning med gas i bruk och 35 gasmaskiner, med tillsammans 75²/₃ hästkrafter. uppsatta.

Belysning med elektricitet. Genom drätselnämndens försorg har vid Slussen blifvit uppsatt en elektrisk anläggning för spisande af 10 elektriska bågglampor af Siemens system, hvilka lampor äro placerade dels vid Slussen och dels å Skeppsbron, och en anläggning med 12 bågglampor af Schalberts system har gjorts af ett engelskt bolag för belysning af Karlavägen. Gasverket har öfvertagit båda dessa anläggningar, den förra mot ett pris af 11,790 kronor och den senare för 8,000 kronor. Driftkostnaderna vid den förra anläggningen hafva debiterats staden med 60 öre pr lampa och vid den senare med 50 öre.

Tändningstiden har under perioden framflyttats från den 1 augusti till den 25 juli och utsträckt från den 15 till den 24 maj; hvarjemte lyshållning eger rum jemväl under de s. k. människensnätterna. — Oljelyktorna, hvilka förut alla släcktes klockan 12·15, brinna numera under samma tider som gaslyktorna.

Om gaslysningsväsendets utveckling i hufvudstaden torde följande sifferdata gifva en föreställning.

Rörledningens längd i meter utgjorde vid slutet af nedanstående år:

År.	Hela rörledningen	Deraf Hufvudrör.	Spisningsrör till gatulyktor.
1855.....	40,899	34,747	6,152
1860.....	73,451	63,407	10,044
1865.....	93,284	80,696	12,588
1870.....	98,969	85,648	13,321
1875.....	110,471	95,287	15,184
1880.....	134,995	113,640	21,355
1885.....	189,605	153,917	35,688

Under den senaste perioden har alltså rörledningen utsträckts med ungefär 40 procent. Under de tre åren 1881—83 utgjorde dock tillökningen endast 16,851 meter, men sedan år 1884 gasverket öfvertagits af staden, ökades rörledningarna pa tva år med ej mindre än 37,759 meter.

K. Majets Befallningshafvandes femårsberättelser 1881—1885. Stockholms stad.

Den af staden bekostade gatubelysningen omfattade under nedan angifna år nedanstående antal *lyktor* (som begagnats under resp. *hela* lysaren; — periodiska lyktor alltså ej inräknade):

År.	Gaslyktor.			Oljelyktor.		
	Med hel låga.	Med half låga.	Summa.	Stora.	Små.	Summa.
1860.....	1,548	292	1,840	310	205	515
1865.....	2,083	99	2,182	325	159	484
1870.....	2,200	88	2,288	346	153	499
1875.....	2,521	—	2,521	482	—	482
1880.....	3,150	—	3,150	410	—	410
1885.....	4,635	—	4,635	206	—	206

Antalet gaslyktor har sedan år 1880 ökat med nära 50 procent, af hvilken tillökning jemväl tva tredjedelar tillkommit efter år 1883. Oljelyktornas antal har nedgått till hälften.

Inom stadens olika delar utgjorde antalet lyktor, som begagnats under resp. *hela* lysaren 1880 och 1885:

Stadsdel.	Gaslyktor.		Oljelyktor.	
	1880.	1885.	1880.	1885.
Storkyrkoförsamlingen.....	535	617	—	—
Klara.....	490	605	—	—
Kungsholms.....	118	265	48	19
Adolf Fredriks.....	280	478	33	12
Jakobs.....	463	559	—	—
Skeppsholms.....	16	27	—	—
Johannes.....	124	190	21	7
Ladugårdslands.....	458	632	42	39
Djurgårdens.....	56	108	26	—
Katarina.....	368	671	141	104
Maria.....	242	483	99	25
Summa	3,150	4,635	410	206

De stadsdelar, som företrädesvis varit skådeplatsen för byggnadsverksamheten under perioden, framträda tydligt i ofvanstående tabell genom den starka tillökningen uti deras gatubelysning. Ensamt inom Katarina församling äro mer än 300 nya gaslyktor uppsatta, i Maria församling 240, i Adolf Fredriks omkring 200, pa Kungsholmen nära 150 o. s. v. Belysning med oljelyktor träffas numera i större skala endast inom vissa delar af Katarina församling.

Bland de 4,635 gaslyktor, som begagnats under hela lysåret 1885, funnos 37 s. k. intensivbrännare. Utom här upptagna gaslyktor funnos 26, som begagnats endast periodiskt. Samma var förhållandet med 41 oljelyktor (utom de ofvan upptagna 206).

Gaslägor för *enskild* förbrukning äfvensom antalet gasmätare utgjorde vid slutet af nedanstående år:

År.	Gaslägor.	Gasmätare.
1855.....	8,900	975
1860.....	25,000	3,281
1865.....	42,132	4,862
1870.....	48,385	4,996
1875.....	67,096	5,877
1880.....	80,518	6,894
1885.....	112,107	9,684

Hela förbrukningen af gas utgjorde:

Åren.	Hela förbrukningen. kubikmeter.	allmän.	Deraf enskild.
1856—60.....	6,759,420	1,811,910	4,947,510
1861—65.....	12,070,720	2,925,850	9,144,870
1866—70.....	13,625,210	3,334,530	10,290,680
1871—75.....	17,288,780	3,571,940	13,716,840
1876—80.....	25,114,410	4,299,710	20,814,700
1881—85.....	33,618,958	6,221,060	27,397,898
År 1881.....	5,744,420	1,030,810	4,713,610
” 1882.....	6,089,610	1,090,990	4,998,620
” 1883.....	6,412,720	1,127,230	5,285,490
” 1884.....	6,867,730	1,246,770	5,620,960
” 1885.....	8,504,478	1,725,260	6,779,218

Under år 1885 växte alltså den offentliga gasförbrukningen med nära 40 procent och den enskilda med öfver 20 procent. Uti den sistnämnda ingår detta år en förbrukning af 141,066 kubikmeter för kokning m. m. Medelförbrukningen (allmän och enskild) utgjorde pr inv. årligen:

Åren 1856—60.....	13.1 kubikmeter
” 1861—65.....	19.7 ”
” 1866—70.....	20.1 ”
” 1871—75.....	23.9 ”
” 1876—80.....	30.4 ”
” 1881—85.....	35.2 ”

Under år 1885 uppgick förbrukningen till mer än 40 kbm. pr inv.

De *afgifter*, som så länge gasbelysningen ombesörjdes af ett enskildt bolag, af staden till detta utbetalades för den allmänna belysningen, utgjorde:

Året 1854—55 ¹⁾	79,908.26 kronor
Åren 1855—60.....	429,632.23 ”
” 1860—65.....	563,012.35 ”
” 1865—70.....	611,006.19 ”
” 1870—75.....	658,028.42 ”
” 1875—80.....	828,644.17 ”
” 1880—84.....	823,997.17 ”
Summa 3,994,228.73 kronor.	

Ofvanstående summa utgör det belopp, som af staden utbetalats från det gasbolaget den 1 juni 1854 begynte sin verksamhet och tills rörelsen den 1 juni 1884 öfvertogs af staden, och utgjorde alltså detta belopp i det närmaste 4 millioner kronor.

Stadens utgifter för hela den offentliga belysningen medelst gas, olja och elektricitet uppgingo för tiden från den 1 juni 1884 till samma års slut till 148,876 kronor 93 öre samt för år 1885 till 278,477 kronor 52 öre.

d) **Vattenledning.** Under femårsperioden har vattenledningens rörnät årligen utvidgats med:

År 1881.....	6,011 meter
” 1882.....	3,857 ”
” 1883.....	5,441 ”
” 1884.....	6,299 ”
” 1885.....	5,085 ”
Åren 1881—1885.....	26,693 meter.

¹⁾ Talen afse *lysår* (1^a 1854—31^a 1855 o. s. v.).

Vid utgången af år 1885 hade vattenledningens rörnät en längd af 137,667 meter, hvarå funnos utsatta å gator och allmänna platser 1,115 brandposter samt 51 allmänna vattenkastare och dricksbrunnar, hvarifrån allmänheten eger rätt att afgiftsfritt hemta vatten.

År 1882 beviljade Stadsfullmäktige ett anslag af 722,920 kronor till ett nytt vattenverk, bestående af fyra filterbassiner, ett pumpverk jemte maskin- och ångpannehus, en pumpbrunn samt ny hufvudledning till staden, att uppföras å den invid vattenledningsverket belägna egendomen Eriksdal vid Årstaviken. Arbetet påbörjades år 1882 och fortgick så, att det nya pumpverket igångsattes den 30 augusti år 1884. Genom denna utvidgning har tillgången på vatten från vattenledningen ökat med 50 procent.

För att förbättra vattnets beskaffenhet anlades, enligt drätselnämndens beslut, år 1881 tvenne brunnar vid stranden af Årstaviken inom vattenledningens område. Brunnarne, som filtrera vattnet i Årstaviken och uppsamla grundvatten från grusåsen utom Skanstull, voro så rikhaltiga, att allt vatten för hufvudstadens behof kunde från och med den 1 januari 1882 under vintern ur dem erhållas. Under sommartiden deremot, då konsumtionen blef 50 procent större, måste en tredjedel af behofvet tagas ur Årstaviken.

År 1882 anlades två dylika brunnar och år 1884 ytterligare tre, så att antalet samlingsbrunnar, hvarur vattnet uppfordras för att sedan filtreras, utgör sju. Under år 1885 hade vattenförbrukningen så betydligt ökat, att af den erforderliga vattenmängden kunde endast 60 procent sommartiden och 90 procent vintertiden erhållas från brunnarne.

Efter skedd hemställan beslöt drätselnämnden i juli månad år 1881, att den i vattenledningsfrågor erkändt förfarne professor E. Frankland i London, hvilken under nästföregående år undersökt Stockholms vattenledningsvatten, skulle anmodas besöka vattenledningen för att meddela de upplysningar, som kunde vara till nytta i fråga om vattenledningens tilltänkta utvidgning. Efter att hafva inspekterat vattenledningen och gjort sig förtrogen med stadens afloppssystem, afgaf Frankland i december samma år ett till drätselnämnden stäldt utlåtande, hvari, bland annat, förekommer följande omdöme: »Stockholms vattenledningsverk är ändamålsenligt anordnadt, i utmärkt skick och skötes efter det erkändt bästa system». Vattenledningsverkets nuvarande läge anser Frankland särdeles väl valdt och skulle beklaga dess förflyttande till något annat ställe, samt tillägger: »Ehuru närvaron af Östersjöns vatten i Årstaviken icke synes i sanitärt hänseende inverka på Stockholms vattenförråd, vore det med hänsyn till stadens tillväxt och kloaknätets dermed följande utvidgning likväl önskvärdt att utestänga detta vatten», hvarför han skulle vilja föreslå att en damlucka inrättades vid Årstaviken.

För att utröna, huruvida föroreningarna i Årstaviksvattnet äro i till- eller aftagande, har drätselnämnden från och med 1 januari 1884 låtit uppsätta ett laboratorium och anställt en kemist, att utföra vattenanalyser enligt professor Franklands metod, hvilken för ifrågavarande fall anses lemna mera upplysande resultat än den hittills i landet använda syreförbrukningsmetoden.

Vattenförbrukningen har under tiden 1881—1885 årligen ökat. Den utgjorde:

År 1881.....	3,892,731	kubikmeter
” 1882.....	4,107,438	”
” 1883.....	4,444,509	”
” 1884.....	5,221,644	”
” 1885.....	5,725,792	”

Ökningen har skett i större proportion än folkmängden; så var vattenförbrukningen pr individ år 1881 i medeltal 61 liter pr dag och år 1885 uppgick motsvarande tal till 76 liter.

Antalet spisningsrör till egendomar uppgick vid femarsperiodens början till 3,442 och vid dess slut till 4,515.

Vattenledningens bokförda värde uppgick vid slutet af år 1880 till 3,657,165 kronor 01 öre och har under femarsperioden ökat till 5,296,184 kronor 76 öre.

Till betydande af vattenledningsväsendets utveckling, sedan ledningens öppnande den 1 juli 1861, torde få anföras följande data:

Vid slutet af år	Rörmätets längd, meter.	Antal		
		spisningsrör till egendomar.	allmänna brandposter.	afstängnings- luckor.
1861.....	31,027	85	288	181
1865.....	58,786	1,220	569	227
1870.....	73,808	2,156	707	283
1875.....	89,409	2,678	815	350
1880.....	110,974	3,442	942	509
1885.....	137,667	4,515	1,115	720

Vattenförbrukningen har utgjort:

Åren.	Kubikmeter.	Liter dagligen pr inv.
1861—65.....	2,324,533	10
1866—70.....	7,783,960	31
1871—75.....	11,500,582	43
1876—80.....	15,141,813	50
1881—85.....	23,392,114	67

Sedan vattenledningens anläggande har alltså intill 1885 års slut hela förbrukningen uppgatt till 60,143,002 kubikmeter.

Angående vattenledningens *ekonomiska resultat* äro följande data att anföras:

Utgifterna för vattenledningens astadkommande samt utsträckning hafva utgjort:

Åren.	Kronor.
1857—61.....	1,151,039.56
1862—65.....	357,832.39
1866—70.....	513,357.66
1871—75.....	762,537.54
1876—80.....	872,397.86
1881—85.....	1,639,019.75
Summa	5,296,184.76

hvilken summa också utgör vattenledningens bokförda värde vid 1885 års slut.

Inkomsterna af rörelsens drifvande äfvensom utgifterna derför och det vunna öfverskottet hafva utgjort, kronor:

Åren.	Inkomster.	Utgifter.	Öfverskott.
1861—65.....	562,082.02	478,700.96	83,381.06
1866—70.....	1,080,888.90	551,798.82	529,090.08
1871—75.....	1,274,469.92	905,370.05	369,099.87
1876—80.....	1,721,432.02	1,107,311.34	614,120.68
1881—85.....	2,374,635.08	1,340,056.63	1,034,578.45
Summa	7,013,507.94	4,383,237.80	2,630,270.14

Uti inkomsterna inga emellertid här jemväl bidrag från drätselnämndens första afdelning till ett belopp af:

Åren.	Kronor.
1861—65 ¹⁾	574.500
1866—70.....	241.500
1871 och 72.....	50,000
Summa	866,000

c) **Renhållningsväsendet.** Det oafvisliga behovet af ett ändamålsenligt ordnande af hufvudstadens renhållningsväsende har länge gjort sig gällande, och frågan härom har, i den mån man kommit till klar insigt om otillräckligheten och bristfälligheten af de härutinnan nu vidtagna anordningar, alltmer trätt i förgrunden.

Flere förslag till anordningar med upplagsplatser för orenligheten utom staden hade under förra femarsperioden blifvit gjorda, men mast öfvergifvas på grund af de stora kostnader, som deras bringande till verkställighet skulle hafva kräfft. På drätselnämndens föranstaltande hade olika försök inom renhållningsverket blifvit gjorda med latrins förvandling till ett torrt, och derigenom lättare säljbart gödningsämne. Resultaten af dessa försök hade dock icke utfallit så, att något af de dervid begagnade sätt ansetts kunna föreslas till användning i större skala. Vid detta förhållande och da Öfverstathallarembetet ansåg af största vikt att denna angelägenhet bragtes till skyndsamt slut, men utarbetandet af ett fullt tillfredsställande förslag i detta ämne kräffde så mycket arbete, att hvarken drätselnämnden eller helsovårdsnämnden syntes kunna vid sidan af sina öfriga mangartade göromål derät egna nödig tid, beslöt Öfverstathallarembetet den 2 oktober 1879 uppdraga åt en komité, bestående af sex ledamöter, tre utsedde af drätselnämnden och tre af helsovårdsnämnden jemte en af Öfverstathallarembetet förordnad ordförande, att till embetet afgifva förslag till ordnande af hufvudstadens renhållningsväsende i hela dess omfattning. Denna komité afgaf den 30 mars 1882 ett förslag, hvilket Öfverstathallarembetet i skrifvelse den 22 april samma år öfverlemnade till Stadsfullmäktige.

Uti detta betänkande hade komitén efter att hafva framställt de grunder, på hvilka renhållningsväsendet i hufvudstaden enligt komiténs åsigt skulle kunna på ett nagorlunda tillfredsställande sätt ordnas, fäst uppmärksamheten på att man i England med framgång tillämpade ett sätt att medelst förbränning förstöra eller till en del tillgodogöra gatsopor och affall samt till och med latrinämnen, samt föreslagit, att en eller ett par sakkunniga personer måtte utsändas för att, innan renhållningsfrågans behandling och afgörande företogs, på stället inhemta fullständig kännedom om hela systemet och möjligheten att använda det samma äfven i Stockholm. Drätselnämnden, till hvars yttrande

¹⁾ Till och med år 1860 hade desutom lemnats kronor 163,500.

komiténs betänkande hänvisats, fann sistnämnda förslag välbetänkt och utsände i slutet af 1882 en tekniskt bildad person att taga närmare kännedom om der begagnade sätt för förbränning af sopor och torkning af exkrement. Den af honom afgifna berättelse var, bland annat, åtföljd af ritningar och beskrifningar å en dylik anordning, och utarbetades med ledning deraf å stadens byggnadskontor ett förslag till uppförande af en latrin- och sopugn för en beräknad kostnad af 200,000 kronor. Då emellertid tvekan uppstått rörande dels lämpligheten för förhållandena härstädes af det i England begagnade förfaringssättet, dels huruvida förslaget uppgjorts i enlighet med den enklaste och billigaste metoden, hade nämnden ansett lämpligt, att en under nämnden lydande ingenjör erhöles uppdrag att på platsen söka erhålla detaljerad kännedom om anordningarna för latrintorkning, för att efter hemkomsten kunna ej mindre afgifva förslag till en sådan anstalt, än äfven, derest den blefve beslutad, förestå arbetena med dess uppförande, men förklarade sig drätsel-nämnden vid öfverlemnandet af förslag till nämndens utgifts- och inkomststat för år 1884, icke vara i tillfälle att framlägga något bestämdt förslag. Nämnden ansåg dock, att medel borde vara att tillgå, så att Stadsfullmäktige vore oförhindrade att redan påföljande år besluta vidtagande af de anordningar i förvarande hänseende, som kunde prövas nödiga, hvadan nämnden, under framhållande af nödvändigheten att anskaffa en utom staden i närheten af sjö och jernväg belägen upplagsplats, hvarifrån sopor och afskräden, i stället för att hopas inom staden, kunde i form af gödningsämnen tillhandahållas landtbrukare, föreslog att i staten måtte till påbörjande af renhållningsväsendets ordnande uppföras ett belopp af 300,000 kronor, att af låne-medel utgå.

Då emellertid endast förberedande åtgärder för att skaffa nödiga upplysningar vore för den närmaste tiden ifrågasatta, och det vore för tidigt att, innan det system, som skulle följas, blifvit bestämdt, vidtaga åtgärder för inköp af nagon egendom, hvarast upplagsplats kunde anordnas, enär dennas storlek måste lämpas efter systemet, beslöto Stadsfullmäktige, att ofvannämnda af drätsel-nämnden föreslagna belopp icke skulle i staten upptagas.

Under de öfverläggningar i ämnet, som inom drätsel-nämnden derefter egde rum, hade likväl frågan om tillfälle till aflägsnande af orenligheten från särskilda laststationer å Malmarne till lämplig plats utom hufvudstaden alltmer trädt i förgrunden. Att erhålla en sådan var dock förenadt med stora svårigheter. För att orenligheten med lätthet skulle kunna under hvarje årstid forslas till en upplagsplats och derifrån i form af gödningsämnen tillhandahållas landtbrukare, borde den ligga nära sjö och jernväg samt erbjuda tillräckligt utrymme ej allenast för de byggnader och anordningar i öfrigt, som genast behöfdes, utan äfven för framtida utvidgningar. Vidare måste tillses att platsen hade sådant läge, att ej dit förlagdt upplag med skäl kunde bortklagas af kommuner och enskilda personer, och detta senare villkor gjorde att platsen ej kunde sökas straxt utom staden, der stränderna äro bebyggda med tätt intill hvarandra belägna landtställen och villor. Att från vestra och norra stambanan eller Värtabanan komma till någon närbelägen, för ändamålet lämplig plats vid sjöstrand, visade sig icke heller möjligt, utan måste de genom byggnadskontoret verkställda detaljundersökningarna hufvudsakligen omfatta Mälarens stränder från trakten midtför Lofön till Stäkesön. Under dessa undersökningar visade det sig vara lätt

att framdraga en 7 kilometer lång bibana från Spånga station å Stockholm—Vesterås—Bergslagens jernväg till Riddersvik och att der, utefter stranden mellan Riddersvik och Löfsta, erhålla fullt tillräckliga upplagsplatser, hvarifrån gödningsämnen sedan kunde sjöledes bortföras. Härförutom hade undersökningar skett för bibanor till sjön både från Jakobsbergs station och Kungsängens station. Vid förra stället medgäfvos ej terrängförhållandena jernvägs framdragande till strand, och vid båda ställena befunnos de platser, som kunde ifrågasättas, alltför tränga och olämpliga. Riddersvik deremot visade sig komma att uppfylla ofvan angifna villkor, för såvidt staden inköpte hela egendomen och sålunda finge fritt disponera ej allenast öfver den mark, som för ändamålet oundgängligen erfordrades, utan äfven omgifningarna. Upplagen, som här komme att ligga mellan höga skogbevuxna berg, skulle ej vara till olägenhet för några grannar.

Beträffande lastningsplatser inom staden hade byggnadskontoret uppgjort förslag till två dylika, den ena å Södermalm i närheten af södra bangården och den andra å Norrmalm vid Värtabanan mellan Karlberg och Norrtull. För östra delen af Norrmalm ansågs en lastningsplats kunna beredas i närheten af Rimbobanans station, sedan spår ditförts från statens jernvägar. Den för forslingen af sopor och latrin behöfliga materiel skulle anskaffas af staden, men sjelfva transporten verkställas af statens jernvägsstrafik till och från norra stationen och derifrån till och från Riddersvik af Stockholm—Bergslagens trafikaktiebolag. Enligt af byggnadskontoret uppgjorda beräkningar skulle kostnaderna för anläggning af laststationer å Norr- och Södermalm, jernväg mellan Spånga station och Riddersvik, samt upplagsplats derstädes, äfvensom uppköp af jernvägsvagnar uppgå till sammanlagdt 872,000 kronor. Driftkostnaden upptogs till 267,435 kronor.

Då af den utaf byggnadskontoret åstadkomna utredning sålunda framginge, att egendomen Riddersvik vore för ändamålet synnerligen lämplig, ansåg sig drätsel-nämnden, som beträffande de föreslagna anordningarna i öfrigt icke hade något att påminna, böra till en början vidtaga åtgärder för egendomens förvärfvande åt staden, hvadan nämnden den 10 februari 1885 träffade villkorligt aftal angående förvärfvande åt staden af Riddersvik för en med hänsyn till nyss anförda förhållande skälig ansedd köpeskilling af 165,000 kronor, hvilket aftal nämnden i skrifvelse nyssnämnde dag understälde Stadsfullmäktiges godkännande.

Vid ärendets behandling den 13 mars 1885 beslöto Stadsfullmäktige att godkänna det af drätsel-nämnden slutade aftal om köp af Riddersvik jemte frälsehemmanen Löfsta Nr:is 1, 2, 3 och 4 med tillhörande torp och lägenheter, samt att lemna afdelningen i uppdrag att betala köpeskillingen med dertill afsedda lånemedel och vidtaga öfriga åtgärder, som fordrades för att bringa aftalet till verkställighet.

Emot detta beslut anfördes hos Öfverståthallareembetet besvär af åtskillige medlemmar af Stockholms kommun, hvilka dervid hufvudsakligen anförde, att beslutet icke tillfredsstälde Stockholms innevänares billiga anspråk på ett väl ordnad renhållningsväsende, att det derjemte innebure kränkning af många personers rätt i egenskap af strandegare och innehafvare af landt-egendomar och lägenheter invid Mälaren i närheten af Riddersvik, att det sålunda hvilade på orättvis grund och tillika i viss mån öfverskrede deras befogenhet, som beslutet fattat, samt att frågan

icke blifvit före beslutets fattande vederbörligen utredd och att priset vore för högt.

Genom resolution den 13 juni 1885 fann Öfverstathallare-embetet på anförda skäl besvären icke förtjena afseende, hvar efter klagandena i underdånigt besvär hos Eders Kungl. Maj:t fullföljde yrkandet om beslutets upphäfvande; men förklarade Eders Kungl. Maj:t genom nådig resolution den 30 oktober samma år klagandena icke hafva anført skäl, som kunde verka ändring i Öfverstathallareembetets beslut.

Under det nyssberörda underdåniga besvär ännu voro på Eders Kungl. Maj:ts nådiga pröfning beroende, hade drätsel-nämnden i skrivelse till Stadsfullmäktige den 11 augusti 1885 underställt Stadsfullmäktiges pröfning ett af ritningar och kostnads-förslag åtföljdt förslag till anläggande af jernväg till Riddersvik samt beredande af lastningsstationer inom staden och nödiga anordningar vid ändstationerna; hvarjemte nämnden hemställt, att, för den händelse de af nämnden sålunda föreslagna anordningar gillades, begäran måtte hos Eders Kungl. Maj:t framställas om nådigt tillstånd till jernvägsanläggningen för expropriation af dertill behöflig mark, som ej egdes af staden. Da fortgången af frågan om denna jernvägsanläggning emellertid faller utom tiden för denna femårsberättelse, har Öfverstathallare-embetet rörande hvad som under denna period blifvit för ordnandet af renhållningsväsendet ytterligare atgjordt endast att tillägga, att för arbetena dermed blifvit i staten för år 1886 upptaget ett belopp af 500,000 kronor.

f) **Planteringar.** Hufvudstadens förskönande medelst planteringar har under denna femårsperiod fortgått i en storartad utsträckning, som tagit i anspråk vidlyftiga arbeten och dryga kostnader. Bland nyanläggningar, som under perioden tillkommit, må nämnas följande: under år 1881 planteringen *norr om rådhuset*; under år 1883 planteringen å *Karlavägen* öster om Sibyllegatan och väster om Sturegatan samt planteringen i vestra hörnet af *Humlegården*; under år 1884 planteringen å *Karlavägen* mellan Sture- och Sibyllegatorna samt plantering af 1,600 träd å *Långholmsbergen*, dit för ändamålet omkring 470 kub.st:gr lera, som samma år uppmuddrades ur Klaraviken blifvit transporterade; samt under år 1885 blomsteranordningar omkring *Linnémonumentet*.

Härjemte hafva förberedande arbeten pågått med försling af matjord m. m. för anläggning af de beslutade parkerna i Tantolunden, Tegnérslunden, Vanadislunden och Kronoberget.

Genom tillkomsten under de tvenne sista femårsperioderna af de nya planteringarne i Humlegården och å Karlavägen hafva kostnaderna för underhåll af hufvudstadens planteringar årligen ökats, hvilket föranlett förhöjning från och med 1884 af det för detta ändamål beviljade anslag. Till dessa arbeten höra ej blott planteringarnas underhåll med buskar och träd, anläggning och isäning af gräsplaner samt nyanläggning och förändring af blomsteranordningar, utan jemväl inköp och anbringande af jerngaller och skyddstrummor af jern till skydd för yngre och äldre träd, nyanskaffning och underhåll af hvilosoffor m. m. Härtill komma nödiga växthus, öfvervintringskaster och drifbänkar. Växthusen äro till ett antal af sex inrättade inom stadens egendomar N:ris 34 och 44 vid Döbelnsgatan och N:r 10 vid Surbrunnsgatan.

Antalet af de i växthusen och öfvervintringskasterne förvarade krukväxter utgjorde år 1881 20,000 till ett värde af

19,400 kronor och 1885 68,400, uppskattade till ett värde af 40,183 kronor. Om mängden af de plantor, som årligen uppdragas i drifbänkarne, erhalles en föreställning genom omnämmandet att dessa drifbänkar erfordra omkring 500 bänkfönster.

Samtliga kostnaderna för stadens planteringar, som för perioden 1876—80 uppgingo till 272,352 kronor 11 öre, hafva under denna period utgjort för nyanläggningar och underhåll tillsammans 341,241 kronor 49 öre. I underhållskostnader har staten årligen deltagit med 5,500 kronor, af hvilket belopp 5,000 kronor äro anslagna till underhåll af Kungsträdgården och 500 kronor utgöra bidrag till underhåll af planteringen vid Nationalmuseum.

Förhållandet mellan kostnaderna för nyanläggningar och underhåll samt statens och stadens bidrag till de senare för periodens olika år framgar af följande tabell:

År.	Ny-anläggning.	Underhåll.	Statens bidrag till underhåll.	Stadens kostnad för underhåll.
	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.
1881.....	13,900 ²⁶	35,816 ⁶⁵	5,500 —	30,316 ⁶⁵
1882.....	8,707 ⁸⁰	44,238 ⁷³	5,500 —	38,738 ⁷³
1883.....	51,823 ⁹⁶	42,712 —	5,500 —	37,212 —
1884.....	12,278 ⁷⁴	48,777 ⁴⁰	5,500 —	43,277 ⁴⁰
1885.....	31,309 ⁷⁹	51,676 ¹⁶	5,500 —	46,176 ¹⁶
Summa	118,020 ⁵⁵	223,220 ⁹⁴	27,500 —	195,720 ⁹⁴

Uti kostnaderna för nyanläggningar ingå jemväl utgifterna för den trädskola, som under år 1882 blifvit anlagd inom stadens egendom Stora Blecktornet, för uppdragande af större park- och allé-träd — och hvarst för närvarande äro utplanterade 1,360 lindar och 700 andra träd.

K) Enskilda bolag, föreningar och inrättningar.

Bland de under perioden tillkomna nya enskilda bolag, föreningar och inrättningar, angående hvilka någon redogörelse icke lemnats på andra ställen i denna berättelse, torde följande böra omnämnas:

Försäkringsaktiebolaget Fylgia. Enligt den af Eders Kungl. Maj:t genom resolution den 1 juni 1881 fastställda bolagsordning, har detta bolag till ändamål att meddela olycksfallsförsäkring, försäkring emot förlust genom sadant afbräck i personlig arbetsförmåga, som uppkommit annorledes än genom olycksfall, samt glasförsäkring. Bolagets verksamhet började den 7 november ofvannämnda år.

Lifförsäkringsaktiebolaget Victoria. Detta bolags verksamhet omfattar de grenar af försäkringsrörelsen, som kunna hänföras till lifförsäkring samt ränte- och kapitalförsäkring. Bolagsordningen är af Eders Kungl. Maj:t fastställd den 22 september 1882.

Sjöförsäkringsaktiebolaget Vega, hvars bolagsordning af Eders Kungl. Maj:t fastställdes den 10 november 1882, har till ändamål att emot skador, som inträffa vid transporter på haf, sjöar, floder, kanaler, i hamnar och till lands, meddela försäkringar.

Svenska glasförsäkringsaktiebolaget har enligt bolagsordning, som af Eders Kungl. Maj:t fastställdes den 15 januari 1884, till

ändamal att såväl inom som utom Sverige bedriva försäkring af fönster och spegelglas.

Återförsäkringsaktiebolaget Holmia, med bolagsordning af den 31 oktober 1884, meddelar återförsäkring a alla slag af försäkringar.

En tabellarisk öfversigt af dessa äfvensom äldre i hufvudstaden befintliga försäkringsinrättningar lemnas i tabellafdelningen.

Aktiebolaget Arbetareringens bank. Såsom förut i denna berättelse är omnämndt, ingick i den s. k. ringrörelsens program jemväl bildandet af en bank. Denna bank skulle, på samma gång som den emottog arbetarnes besparingar, bidraga till nedläggande af kostnaden för deras lifsförnödenheter derigenom, att hvarje egare af aktie i banken blefve berättigad till rabatt på de varor, som köptes i de af banken förlagda butiker, hvilka genom bankens försorg skulle gemensamt och till lägsta pris inom och utom landet inköpa sina varubehof. Uti inbjudningen till aktieteckning, som utfärdades den 22 juni 1883, bestämdes hvarje aktie till 25 kronor, att med 50 öre i veckan inbetalas under 50 veckor från bankens konstituerande. Detta skedde, såsom förut blifvit omnämndt, den 2 september 1883, hvarefter tiden för början af aktieteckningen bestämdes till den 1 derpå följande november. Den 31 december nyssnämnda år utgjorde grundfondskapitalets kredit 90,024 kronor 25 öre.

Den af Eders Kungl. Maj:t den 5 oktober 1883 fastställda bolagsordning för denna bank innehåller bland annat, att grundfonden skall utgöra minst 500,000 kronor och högst 10,000,000 kronor, att utaf behallet inkomstbelopp minst tio procent skola afsättas för bildande af reservfond, samt att bolagets upplösning endast kan ifrågakomma, da genom inträffade förluster eller annorledes ej blott reservfonden, utan äfven en tiondedel af aktiekapitalet gått förlorade. På grund af sistnämnda stadgande har under år 1885 yrkande om bankens upplösande blifvit framställt, men vid bolagsstämman samma år afslaget.

Bankens bokslut för år 1885 i kortaste sammandrag upptager följande hufvudposter:

Tillgångar:

Kassa och obligationer	kr. 56,767.45
Utlåning, diskontering, kreditivfordringar	» 580,005.04
Intjenade räntor	» 8,655.86
Organisation och inventarier	» 8,045.24
Diverse	» 505.29
Förlust	» 9,955.17
	kr. 663,934.05

Skulder:

Å grundfondsräkningen	kr. 342,140.40
Inlåning af enskilde	» 190,907.45
» » banker	» 127,353.16
Ränteskuld	» 3,533.04
	kr. 663,934.05

Antalet enskilda banker i hufvudstaden, som vid förra femårsperiodens slut utgjorde sju, hade oakadt tillkomsten af nyssnämnda bank, vid 1885 ars slut ej undergått nagon förändring, i det **Aktiebolaget Stockholms Handtverksbank** da upphört med sin verksamhet, sedan banken den 23 november nyssnämnda år inställt sina betalningar. Anledningen härtill var att bankens

verkställande direktör, hvilken, efter hvad sedermera blifvit känt, utan styrelsens vetskap invecklat sig i tomtspekulationer och en mängd privata affärer, den 17 i samma månad afvikit från sin post i banken samt att underrättelsen härom framkallat oro och misstroende bland allmänheten samt rykten om bankens obestånd, hvilket hade till följd, att uttagningar på räkningar i banken samt uppsägningar af insatta medel under de närmaste dagarne efter bankdirektörens försvinnande oupphörligen växte. Då härtill kom att bankens kassatillgång vid nämnde tidpunkt var hardt anlitad samt de af styrelsen gjorda försök att erhålla hjälp för betryggande af bankens fortsatta verksamhet icke kröntes med framgång och bankens kassa ofvannämnde den 23 november nedgått till omkring 200,000 kronor, under det allmänhetens fordringar ensamt på upp- och afskrifningsräkning utgjorde ett vida större belopp, instälde sig styrelsen hos chefen för Finansdepartementet och anmälde bankens irakade obestånd, hvarefter denne samma dag lät meddela styrelsen tillsägelse om bankens stängning.

I sammanhang med denna åtgärd utsågos af chefen för Finansdepartementet tvenne förtroendemän att jemte bankinspektören genomgå och granska bankens värdehandlingar, hvilken granskning började samma dag, sedan kassa- och värdehandlingar omhändertagits af granskningsmännen. Resultatet af detta granskningsarbete delgafs vid ett möte å börsen den 2 på följande december bankens fordringsegare, hvilka för sin del beslöt, att bankens affärer skulle afvecklas medelst administration, samt valde en af tjugufem personer sammansatt förtroendenämnd att, bland annat, utse administratorer. Detta beslut blef vid extra bolagsstämma den 22 i nyssnämnde månad gilladt af bankens aktieegare, och utsågos dervid två af styrelsens ledamöter att biträda de fem af förtroendemännen utsedde administratorerne med råd och upplysningar samt i öfrigt bevaka aktieegarnes intressen.

Stiftelsen »Hem för de elända», som har till ändamål, att taga kristlig vård om och söka bereda arbetsförtjenst åt från fängelset frigifne eller eljest afsigkomne nödstälde manspersoner, för att rädda dem från andlig och lekamlig undergång och söka att återgifva dem åt samhället såsom förbättrade och arbetssamma meniskor, fick den 17 februari 1882 sina stadgar af Eders Kungl. Maj:t fastställda och tillträdde den 1 april samma år egendomen N:o 57 (numera 73) Hornsgatan, till stiftelsen genom gåfvobref öfverlemnad af f. d. maskinisten J. P. Johansson, samt öfvertog vid samma tid det der befintliga »hemmet för de elända».

Antalet af de från fängelser samt straff- och tvångsarbetsanstalter frigifne eller eljest afsigkomne manspersoner, hvilka, sedan hemmet öppnades, der erhållit vård och sysselsättning, utgjorde:

År 1882	21
» 1883	28
» 1884	33
» 1885	45

För att bereda nödig sysselsättning åt såväl hemmets skyddslingar, som åt de husville, för hvilka stiftelsen inom ofvannämnda egendom inrättat det af Öfverståthallarembetet förut i denna berättelse omnämnda nattherberge, utöfvar stiftelsen en ganska omfattande affärsverksamhet. Så t. ex. utförde stiftelsen under år 1885 sprängnings- och grundgräfningsarbeten åt staden

och enskilda personer för tillhopa 167,060 kronor 13 öre samt omsatte ved för 38,911 kronor.

Såsom bidrag till de från fängelser frigifnes underhåll för år 1885 har Kungl. Fångvårdsstyrelsen upå derom gjord framställning beviljat ett bidrag af 1,800 kronor.

Stiftelsen för gamla tjenarinnor. Denna stiftelse, som tillkommit uteslutande genom enskild välgörenhet, har, enligt de den 1 juni 1883 för föreningen antagna stadgar, till mål att åt trogna qvinliga tjenare, tillhörande Stockholms kommun, på deras ålderdom bereda antingen fri bostad eller pension. Pensionerna bestämmas till 100 kronor, hvilket belopp, i händelse af stort behof, kan höjas till 150 kronor. Äfven de, som erhålla inträde i hemmet, kunna af samma anledning erhålla ett extra understödsbelopp af 50 kronor. De, som vilja bereda sin tjenarinna den ena eller andra fördelen, kunna donera ett kapital till stiftelsen, hvars ränta å 5 procent svarar mot den årliga pensionen eller kostnaden för intagande i hemmet. Äro andra villkor i särskild donation bestämda, skola dessa gälla för de understöd, som från dylik donation utgå. Belopp, som skänkas med uttryckligt villkor att användas till pensioner eller hem, upptagas och bokföras i särskild räkning, och afkomsten deraf skall uteslutande användas för det uppgifna ändamålet. För att komma i åtnjutande af understöd från stiftelsen fordras, att den sökande

a) är för sin bergning i behof af dylik hjälp;

b) är till lefvernet årlig och i öfrigt, enligt erhållna orlofs-sedlar af vederbörande husbönder, väl vitsordad;

c) med trohet tjänat minst i tio år inom Stockholms kommun och deraf åtminstone fem år hos samma husbondefolk; och

d) uppnått femtiosex års ålder, eller genom långvarig sjuklighet eller olycksfall blifvit i saknad af nödig arbetsförmåga.

Undantag från ofvanstående villkor kunna göras, derest synnerligen ömmande omständigheter förekomma.

Samaritföreningen. Närmast efter mönstret af den förening, som under detta namn år 1881 i Kiel bildats af den frejdade tyske kirurgen, generalläkaren Esmarek, stiftades genom Svenska Föreningen för frivillig vård af sårade och sjuka i fält denna förening den 11 december 1883. Föreningen har till uppgift att, genom inrättande af samaritundervisningskurser, bland allmänheten utbreda kännedom om den hjälp, som vid plötsliga olycksfall i första hand erfordras samt att i öfrigt främja samaritväsendets utveckling.

Samaritundervisning meddelas i främsta rummet åt personer, tillhörande de yrken, inom hvilka olycksfall oftast inträffa, såsom vid järnvägarne, handelsflottan, brandväsendet, fabriker o. s. v. anställda personer, men undervisning meddelas äfven åt en hvar, som önskar förvärfva kännedom om sätten att hjälpa medmenniskor, hvilka drabbats af olyckshändelser.

Samaritföreningens verksamhet handhafves af Föreningen för frivillig sjukvård i fält, hvars verkställande utskott närmast ombestyr Samaritföreningens angelägenheter och inom sig utser en särskild föredragande för desamma samt utser personer lämpliga att meddela nödig undervisning och anskaffar för densamma erforderlig materiel, såsom modeller, planscher, böcker, förbands- och instrumentutredning m. m. En hvar, man eller kvinna, som önskar vinna inträde i föreningen, eger att derom göra anmälan, antingen hos lärare i samaritkurs eller hos verkställande utskottets sekreterare i Stockholm. Aktiva ledamöter genomgå fullständig samaritkurs, efter hvars afslutande de derom erhålla

intyg, samt hafva till alligande att vid inträffande olycksfall, innan läkarehjälp hunnit erhållas, utan ersättning gifva det biträde, som erfordras och af dem kan lemnas. Passiva ledamöter befordra föreningens verksamhet genom bidrag till densamma.

Efter nödiga förberedelser och sedan på frivilliga sjukvårdsföreningens bekostnad från Kiel införskrifvits Esmareks undervisningsmateriel, började med januari månads ingång 1884 Svenska Samaritföreningen sin verksamhet. Första samaritkursen tog sin början den 9 januari sistnämnda år i Gymnastiska Centralinstitutets hörsal inför den Kungl. familjen. Sedan dess hafva fortgaende samaritkurser hallits såväl i hufvudstaden som i landsorten, och allmänheten, såväl män som kvinnor, synes hafva med särdeles intresse omfattat både de teoretiska och de praktiska delarna af kursen.

Hemmet för sjuksköterskor. Genom H. M. Drottningens menniskovänliga omsorger har under denna benämning bildats en anstalt för utbildande af dugliga och insigtsfulla sjuksköterskor. Detta hem är ämnadt att bereda en såväl teoretisk som praktisk utbildning af sjuksköterskor för den enskilda och allmänna sjukvården. Anstalten, hvilken omhänderhafves af en styrelse med H. M. Drottningen sasom ordförande och H. K. H. Kronprinsessan som vice ordförande, började sin verksamhet den 1 januari 1884, sedan å Sabbatsbergs sjukhus upplåtits en sjuk-sal, inom hvilken sjukskötseln bestreds af sjukhemmets föreståndarinna och de fyra elever, som då antagits till genomgående af den första lärokursen.

Sjelfva sjuksköterskehemmet är inrymdt uti huset N:o 24 vid Uplandsgatan och kostnaderna för dess uppsättning och inredning hafva bestridits med de medel, H. M. Drottningen för detta ändamål skänkt, samt genom gåfvor af allehanda för hemmet erforderliga förnödenheter, skänkta af H. K. H. Kronprinsessan och enskilda personer, hvarjemte H. M. Drottningen bestridt alla kostnaderna för hemmet under första året af dess verksamhet.

För att antagas till elev vid hemmet fordras i regeln att hafva fyllt 21 år men icke vara öfver 35 år. Vidare att ega en på sann gudsfruktan bygd håg för sjuksköterskans kall, att ega god helsa och att hafva åtnjutit nöjaktigt skolundervisning. Hvarje elev betalar vid inträdet 150 kronor och förbinder sig att i två år utöfver den egentliga kursen stadna i hemmets tjänst. För att såväl läkaren som föreståndarinnan skola komma i tillfälle att bilda sig ett begrepp om elevens fallenhet och krafter, genomgår eleven en s. k. profmanad dels på den medicinska och dels på den kirurgiska qvinliga afdelningen å Sabbatsbergs sjukhus, der två af sjuksalarne numera förestas af hemmet tillhöriga sköterskor. Godkännes eleven härvid, börjar för henne den egentliga kursen af fyra månader på den medicinska och sex månader på den kirurgiska afdelningen, en månad å febersalen m. m. samt slutligen en månad i sjelfva hemmet.

Vid sidan af denna praktiska utveckling, derunder eleven vissa timmar deltagar i apotekets göromål, är närvarande vid de kirurgiska mottagningarna o. s. v., fortgår en föreläsningkurs, hvilken omfattar de enklaste begreppen i kemi, anatomi, fysiologi, patologi och helsolära. Derjemte deltaga eleverna i öbduktioner.

De, som vid årskursens slut godkännas, antagas till sköterskor med 250 kronor i årlig lön och användas efter föreståndarinnans föreskrift att tjänstgöra vid sjukhusinrättningar eller

till enskild sjukvård. De afgifter, som härför erläggas, ingå till hemmets kassa.

Antalet elever vid sjuksköterskehemmet utgjorde under år 1885 sju.

Sedan maj månad sistnämnda år hyser hemmet äfven ett hem för *sjuka* med fem platser, hvilken afdelning flitigt varit besökt uteslutande af personer, som undergått kirurgisk behandling.

Fredrika-Bremer-förbundet. I syfte att åstadkomma en närmare sammanslutning mellan alla dem, som vilja deltaga i arbetet för kvinnans framåtskridande, och dem, hvilka närmast skola draga nytta af detta arbete, bildades hösten 1884 af redaktionen för »Tidskrift för hemmet» jemte några andra personer en komité, hvilken nagon tid derefter utfärdade en inbjudning till dem, som ansågos vara för frågan intresserade, att sammanträda för öfverläggningar. Vid det möte, som på grund af denna inbjudning hölls den 22 november 1884, beslöts att, för vinnande af det åsyftade ändamålet, bilda en förening, som erhöll namnet Fredrika-Bremer-förbundet.

Enligt de stadgar, som vid sammanträde den 3 december ofvannämnda år antogos, har förbundet till ändamål att under kraftig samverkan af erfarna kvinnor och män, inom så vida kretsar af vårt land som möjligt, verka för en sund och lugn utveckling af arbetet för kvinnans höjande i sedligt och intellektuellt såväl som i socialt och ekonomiskt hänseende. För vinnande af dessa syften har förbundet sedan början af maj månad 1885 inrättat en s. k. förbundsbyrå, hvilken förmedlar beröringen mellan arbetsgifvare och qvinliga arbetssökande inom undervisningens, skrifgöromålens och sjukvårdens områden. För detta ändamål finnes å byrån inskrifningsbok samt tillhandahållas skrifter, författningar, skolprogram m. m. till vägledning för tjenstsökande eller kunskapsökande kvinnor. Byrån anskaffar tillika, enligt vissa regler, råd i juridiska och ekonomiska angelägenheter, lemnar upplysningar om utöfvande af kvinnors lagliga rättigheter, samt besvarar förfrågningar rörande helsovård m. m. Bland öfriga uppgifter, för hvilka förbundsbyrån redan arbetar eller kommer att verka, må nämnas ett system för hemstudier med kurser för olika behof och ändamål, en sjukhjelpskassa för lärarinnor och med dem likställda arbetande kvinnor, samt bildandet af en fond för yrkes- och studiistipendier för flickor, för underlättande af deras framtida själförsörjning.

Under tiden från förbundsbyråns öppnande till 1885 års slut hade å byrån anmält sig 98 radsökande i ekonomiska ärenden, samt rätts-, helsovårds- och öfriga frågor, 75 arbetsgifvare och 296 arbetssökande.

L) Allmän helso- och sjukvård.

Sedan, på sätt i föregående femårsberättelse omnämnas, Kungl. Maj:ts nådiga helsovårdsstadga af den 25 september 1874 från och med 1878 års början blifvit gällande jemväl för Stockholm, tillkommer närmaste inseendet öfver och befattningen med allmänna helsovården den enligt nämnda stadgas föreskrift sammansätta

Helsovårdsnämnden. Denna nämnd utgöres af polismästaren och förste stadsläkaren samt en medlem vald af magistraten och fyra valde af Stadsfullmäktige. De valde ledamöterna utses för fyra

år i sänder, och vid uppkommande ledighet anställas fyllnadsval endast för den tid, som återstår af den afgångnes tjenstgöring. För de valde ledamöterna utses suppleanter till lika stort antal.

Under perioden i fråga hafva förts till slut förhandlingarna för åstadkommande af ett öfverflyttande från Kungl. Maj:ts till kommunens myndigheter af rättigheten att tillsätta de båda stadsläkaretjensterna. Genom K. brefvet till Öfverståthållareembetet af den 17 juni 1881 förordnades, att stadsläkare i Stockholm skall tillsättas af en valnämnd, bestående af a) öfverståthållaren (ordförande); b) sex af Stadsfullmäktige särskildt för hvarje gång bland sig utsedde ledamöter; samt c) helsovårdsnämndens ledamöter utom förste stadsläkaren eller den som i hans ställe tjenstgör uti helsovårdsnämnden. Denna valnämnd antager stadsläkare bland de af Medicinalstyrelsen för kompetente förklarade sökandena; hvarefter fullmakt för honom utfärdas af Öfverståthållareembetet.

Enligt samma K. bref skulle instruktioner för de båda stadsläkarna uppsättas och utfärdas i den ordning, som uti § 24 af helsovårdsstadgan föreskrifves. I öfverensstämmelse härmed uppgjorde helsovårdsnämnden förslag till dylika instruktioner, hvilket med några smärre förändringar af Stadsfullmäktige antogs och af Öfverståthållareembetet fastställdes den 3 december 1881. Hufvudinnehållet af de båda instruktionerna, hvilka fullständigt meddelas uti Helsovårdsnämndens berättelse till Kungl. Medicinalstyrelsen för nämnda år, är följande:

Förste stadsläkaren åligger att egna sorgfällig uppmärksamhet at allt, som kan inverka på sundheten och allmänna helsotillståndet i hufvudstaden och särskildt i de fattigas bostäder samt i härstädes befintliga skolor, fabriker, verkstäder, välgörenhetsinrättningar och fängelser. Förste stadsläkaren skall vara chef för personalen vid den helsoopolis, som lyder under helsovårdsnämnden.

Yppar sig i staden smittosam sjukdom, skall förste stadsläkaren derom ofördröjligen underrätta helsovårdsnämnden samt skyndsamt vidtaga de i gällande författningar föreskrifna åtgärder till förekommande af sjukdomens spridning. Om farsot utbryter eller hotar att utbryta, skall han ordna och öfvervaka den särskilda sjukvård, som helsovårdsnämnden kan komma att föreskrifva. Han skall ock öfvervaka skyddskoppypningen samt hafva uppsigt öfver andra under nämnden stående inrättningar för smittosamma sjukdomars förekommande eller bekämpande.

Förste stadsläkaren skall hafva tillsyn öfver stadens allmänna sjukvård och eger i följd häraf att hålla sammanträden med distriktsläkarne, besöka stadens sjukvårdsinrättningar och öfvervara sammanträdena hos dessa inrättningars styrelser med rätt att deltaga i öfverläggningarna.

Förste stadsläkaren är förman för andre stadsläkaren och distriktsläkarne samt har inseende öfver i staden praktiserande fältskärer, tandläkare och barnmorskor.

I öfrigt har han att ställa sig till efterrättelse de särskilda föreskrifter, helsovårdsnämnden i och för utöfvande af dess verksamhet kan komma att meddela honom. — Skulle farsot utbryta under förste stadsläkarens semester eller annan tjenstledighet, skall han så fort ske kan inställa sig till tjenstgöring.

Andre stadsläkaren är Stockholms rättsläkare. Honom åligger bland annat att på förordnande af Öfverståthållareembetet eller rådshufvurätten verkställa inom staden och dess område förekommande rättsmedicinska besigtningar och liköppningar;

att meddela läkarebetyg för inträde på arbets- och försörjningsinrättningar; att besörja sjukvården inom stadens fängelser; hafva närmaste tillsynen öfver fältskärsstugorna i staden; samt i öfrigt ställa sig till efterrättelse Öfverstathallarembetets särskilda föreskrifter i tjensten, äfvensom lemna det tjänstebiträde, som helsovårds- och fattigvårdsnämnderna af honom äska till fullgörande af hvad honom enligt instruktionen aligger.

Såväl förste som andre stadsläkaren må icke innehafva eller förestå annan tjänstebefattning.

Den 20 januari 1882 blef förste stadsläkaretjensten besatt under iakttagande af de bestämmelser, som här ofvan omnämnts, sedan under afvaktan på de förändringars genomförande, för hvilka redogjorts, densamma i nära två år stått obesatt.

Helsovårdsnämnden har under perioden haft 135 sammanträden, eller i medeltal 27 sammanträden årligen.

De Stockholms stads helso- och sjukvårdsinrättningar, hvilka höra under helsovårdsnämndens förvaltning, äro följande:

A. **Helsovården.** Ärenden, som angå stadens allmänna helsovård, föredragas inför nämnden af förste stadsläkaren. I helsovårdens intresse tjena: 1) Helsopolisen; 2) Köttbesigtningssbyråerna; 3) Vaccinatörerna; 4) Prostitutionsbyråns medicinska afdelning; 5) Desinfektionsanstalten; samt 6) Laboratoriet;

B. **Sjukvården.** Äfven hit hänförliga ärenden föredragas i nämnden af förste stadsläkaren. Underordnad personal samt inrättningar äro: 1) Andre Stadsläkaren; 2) Distriktsläkarna; 3) Sabbatsbergs sjukhus; 4) Katarina sjukhus; 5) Maria sjukhus; 6) Epidemisjukhuset; 7) Södra Barnbördshuset; 8) Asyler för hastigt insjuknade; samt 9) Helsovårdsnämndens förråd af sjukvårdspersedlar för opåräknade behof.

Sjukvårdsanstalter inom staden, hvilka icke stå under helsovårdsnämndens öfverinseende äro: 1) Serafimerlasarettet; 2) Allmänna Garnisonssjukhuset; 3) Diakoniss-sjukhuset; 4) Stockholms sjukhem; 5) Hospitalet för sinnessjuka å Konradsberg; 6) Stockholms stads och läns Kurhus; 7) Allmänna Barnbördshuset; 8) Kungl. Sällskapets Pro Patria barnbörds- och barnhus; samt 9) Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt för sjuka barn.

För de viktigaste förändringar, som dessa inrättningar under perioden genomgått, äfvensom för hufvuddragen af deras verksamhet redogöres här i största korthet.

Helsopolisen. I föregående femårsberättelse omnämnas, hurusom, sedan behovet af en särskild personal för helsopolisens handhafvande alltmer gjort sig kämbart, år 1878 en sådan polispersonal anställdes och detta år begynte sin verksamhet. Sedan denna först för vinnande af nödig erfarenhet under ett par år varit ordnad på provisorisk fot, utfärdades den 8 oktober 1880 af helsovårdsnämnden en instruktion, för hvars hufvudsakligaste innehåll äfvenledes redogöres i föregående femårsberättelse.

Helsopolisen utgjordes vid periodens början af en sundhetsinspektör (läkare) sasom chef, en veterinär, en kommissarie och 8 tillsyningsmän. Under år 1883 förstärktes densamma ytterligare med 2 tillsyningsmän, och samma år anställdes genom helsovårdsnämndens beslut af den 14 december en biträdande veterinär att tjänstgöra vid södra köttbesigtningssbyrån. Af de numera 10 tillsyningsmännen hafva 8, förutom den dagliga tjänstgöringen på saluplatserne för lifsmedel, haft sig anförtrord den närmaste sundhetspolisen uti hufvudstadens territorialförsamlingar, hvaremot de två återstående användts vid tillfälliga, oftast mer än de vanliga maktpåliggande uppdrag.

Helsopolisens verksamhet har bland annat omfattat:

a) *Besigtningar*, nemligen af bostadslägenheter (i allt under femårsperioden 460 fall), af gårdar (ej mindre än 246,693 fall), afträden (192,001 fall), afstjelningsplatser (91), afloppstrummor och diken (331), grafkor (348), slagterier och korffabriker (2,826), svinhus (2,172), fähus (3,961), stall (43,466), lumpupplag o. s. v. (2,095), fabriker (228, deraf 186 ensamt år 1881), salutorg (16,608), bondqvarter och jernvägsstationer (18,780), fartyg, hvaras födoämnen hållits till salu (24,222) och ändtligen af salubodar för födoämnen (38,151, hvaraf 11,726 år 1885). Som nu antalet uti staden befintliga

	År 1880.	År 1885.
Afträden utgjorde	35,447	53,367
Svinhus "	72	50
Ladugårdar "	104	101
Stall "	904	1,260

så framgår häraf, att hvarje afträde i medeltal besigtigats nära en gang om året, hvarje svinhus 7 gånger, hvarje ladugård 8 ganger samt hvarje stall likaledes 8 gånger årligen. --- I 1,806 fall har anmälan om bristande renhallning gjorts till allmänna polisen, och i 9,380 fall hafva anmärkningar rörande samma sak framställts till vederbörande husegar.

b) Vidare har helsopolisen utöfvat ett omfattande inseende öfver till salu utbudna *födoämnen*. I 4,215 fall hafva inköp gjorts af mjölk och grädde till undersökning och i 147 fall af andra varor; 2,811 beslag hafva gjorts, i 830 fall till följd af förskämning eller dålig beredning, 1,415 gånger till följd af sjukliga förändringar inom de slagtrade djurens organ, samt 566 gånger till följd af trikin-, dynt- och andra parasitsjukdomar. I 893 fall har säljaren af den beslagtagna varan varit bosatt uti Stockholm, i 518 fall uti hufvudstadens närmaste omnejd, i 1,175 fall annorstädes i landsorten samt i 225 fall i utlandet, en siffra, som vore att anse sasom mycket hög i betraktande af det jemförelsevis ringa antalet säljare från utlandet, som här förekommer, om icke uti en del af dessa fall, särskildt i fråga om trikinhaltigt (amerikanskt) fläsk, endast varans ursprungsort varit det främmande landet, medan säljaren varit svensk.

c) Genom helsopolisens försorg har i 563 fall verkställts *desinfektion* af bostäder.

För åtskilliga andra helsopolisens åtgöranden redogöres i annat sammanhang här nedan; öfvervakandet af bostadsförhållandena är anmärkt vid behandlingen af byggnadsverksamheten.

En gren af helsopolisens verksamhet, som under perioden väckt särskild uppmärksamhet, är tillsynen öfver *slagterierna* och *korftillverkningen* i hufvudstadens närhet. Den 21 oktober 1881 afgaf sundhetsinspektören till helsovårdsnämnden ett tjänstememorial, hvaruti lemnades en framställning af den förfärande osynghet, som ofta rådde i de lokaler, hvilka i socknarna både norr och söder om Stockholm flerstädes äro inrättade för yrkesmessig tillverkning af korf och sylta till afsättning i hufvudstaden, samt öfver den häpnadsväckande samvetslöshet, hvarmed skämda, ja ruttnande djurdelar vid denna tillverkning användas. Helsovårdsnämnden, som delade de uti skrifvelsen vidare uttalade farhågorna för följderna af detta missbruk, vände sig till Konungens Befallningshafvande i Stockholms län med anhållan om åtgärders vidtagande för ofogets stälfjande. Denna myndighet alade med anledning häraf vederbörande kommunalnämnder, att

föranstalta kontroll öfver de öfverklagade anstalterna och antogos år 1883 med anledning häraf inom Brännkyrka, Sicklaö, Solna och Spånga socknar af länsstyrelsen föreslagna särskilda ordningsstadgar för utfölvande af ifrågavarande yrke, hvarjemte kommunalnämnderna i dessa socknar anmodade Stockholms helsopolis att biträda vid uppsigten öfver dessa ordningsstadgars efterlevande, en anordning hvartill helsovårdsnämnden lemnat sitt bifall, då hon derigenom trott sig bäst gagna stadens intressen.

I sin årsberättelse framhåller helsovårdsnämnden olägenheterna af och svårigheterna vid kontrollen öfver de *enskilda slagterierna* i staden, hvilka endast genom införande af slagttvång uti ett offentligt slagthus torde kunna afhjelpas. Ett förslag till ordnande af slagteriväsendet och marknadshandeln med kreatur i Stockholm, utarbetadt af en utaf Öfverståthållarembetet den 31 juli 1877 tillsatt komité, öfverlemnades den 19 oktober 1882 till Stockholms Stadsfullmäktige. Frågan är dock ännu oafgjord.

Mjölkmagasinen i Stockholm undergingo en förnyad systematisk undersökning under senare delen af 1881. De befunnos då vid årets slut utgöra till antalet 794. På dem såldes dagligen i medeltal, enligt uppgifter lemnade på ställena, 2,975 kannor nysilad, 7,208 kannor skummad och 560 kannor kernmjölk. Deras tillstånd befanns i fattigare stadsdelar fortfarande lemna mycket öfrigt att önska. Snyggheten var ej sådan den borde vara, och genom det samtida begagnandet till bostad hade tvifvelsutän manget mjölkmagasin bidragit till smittosamma sjukdomars spridande. — Fortsatta undersökningar under senare år ledde till samma resultat; det förslag till förändrade bestämmelser angående mjölkhandeln, som med anledning häraf utarbetades af helsovårdsnämnden, torde emellertid, då de nya bestämmelserna fastställes först den 24 april 1886, tillhöra nästa femårsberättelse att behandla.

Köttbesigtningssbyråerna äro afsedde för besigtning af svinkött, med afseende å förekomsten af trikiner, samt af alla utaf helsopolisen anhållna matvaror, med afseende å deras sundhet i allmänhet. De äro till antalet tvenne, belägna den ena i närheten af Hötorget och den andra på Södermalm, strax söder om Slussen. Besigtningar med afseende å trikiners förekomst hafva under perioden gjorts uti 228,730 fall, deraf under åren 1882—85, för hvilka mera detaljerade uppgifter föreligga, 187,369. Af dessa voro

		Under- sökta.	Trikin- haltiga befunna.	Ö:o pr 1,000 undersökta.
Svenskt	fläsk.....	179,738	84	0.5
Amerikanskt	»	1,605	23	14.3
Annat utländskt	»	6,026	37	6.1
Summa		187,369	144	0.8

Det svinkött, som här kallats »annat utländskt», torde i de flesta fall utgöras af amerikanskt sådant, som blott bytt om egare i Danmark och derstädes blifvit omsaltadt och afyttradt till Sverige. — I fråga om det svinkött, som införes från hufvudstadens närmaste omgifningar, har man funnit en relativ minskning uti antalet trikinfall, och har man förklarat detta derigenom, att några svinogare, bland hvilka kreatur trikinsjukdom flere ar eller i ansenlig mängd förekommit, hafva ställt sig till efterrättelse de råd och varningar, de erhållit, att egna mera omsorg af svinens skötsel och i synnerhet deras utfodring.

Nya ordningsregler för köttbesigtningssbyråerna antogos af helsovårdsnämnden den 11 januari 1884.

De svårigheter, som länge funnits vara förenade med kontrollen öfver matvaruhandeln, blefvo år 1883 föremål för behandling vid Riksdagen. De ändringar uti helsovårdsstadgans § 15, som till följd häraf under år 1885 genomfördes, anses uti väsentlig mån hafva undanröjt hindren för en verksamare kontroll.

Vaccinationen. Staden aflönar fyra läkare, som hafva till skyldighet att hålla mottagningar för kostnadsfri vaccination af personer inom resp. vaccinationsdistrikt, hvilka för ändamålet hos dem inställa sig, eller inställas. Under hela perioden har helsovårdsnämnden genom nominativa uppgifter från rotemännen inhämtat upplysning om antalet två år gamla barn, som icke voro antecknade som vaccinerade. Denna undersökning utföll så, att sammanlagt 10,433 barn af två års ålder angäfvos såsom ovaccinerade. Af dem befunnos dock 4,740 vara vaccinerade, ehuru anteckning derom i mantalsböckerna saknats. Af de återstående blefvo nu 4,428 vaccinerade, eller alla som icke redan genom döden afgått (284), genom afflyttning från staden eller af annan orsak icke kunde anträffas (846) eller genom sjukdom voro förhindrade att infinna sig (135). — Efter dessa omfattande åtgärder anser helsovårdsnämnden att, inom dessa fem årskullar, antalet ovaccinerade ej kan uppgå till högre antal än 3 å 4 %. I allt hafva under perioden veterligen 15,776 personer blifvit vaccinerade, hvilket i jämförelse med föregående tider är ett högt tal.

Prostitutionsbyråns medicinska afdelning. Trenne läkare hafva varit anställda för besigtning af prostituerade, som på grund af en särskild polisförordning inställa sig på en för ändamålet inrättad byrå. Under perioden hafva 101,376 besigtningar verkstälts, hvilka föranlett 2,560 remisser till kurhuset.

Desinfektion af bostäder medelst svafvelrökning och efterföljande noggrann rengöring har genom helsopolisens försorg verkstälts uti 563 lägenheter.¹⁾ Nyttan af de sålunda verkställda desinfektionerna erkändes redan samma år af distriktsläkarna på Kungsholmen och Östermalm, hvilka deruti sågo en af anledningarna till att de under året gängse sjukdomarna skarlakansfeber och difteri icke vunno större utbredning än som skedde.

Länge har behovet gjort sig kännbart af en särskild lägenhet, der man kunde inhysa friska personer, hvilka kläder och bostäder till följd af bland samboende inträffade fall af smittosamma sjukdomar behöfde undergå desinfektion. Till ett sådant desinfektionsherberge lät helsovårdsnämnden år 1882 inreda ett litet, staden tillhörigt hus, beläget vid Besvärsgatan på Södermalm, hvilket förut under den svåra bostadsbristens dagar var upplåtet åt Skyddsföreningen för beredande af bostad åt fattiga, husvilla personer. Sålunda finnas numera fyra snygga rum för ifrågavarande ändamål, jemte badrum och bostad för en uppsyningsman, som tillika sköter en desinfektionsugn. Under början af år 1883 erhöi herberget en fullständig utredning, så att det från och med april månad kunde användas för det afsedda ändamålet. Det har sedan vid flerfaldiga tillfällen visat sig vara af en ovärderlig nytta. Från den 19 april 1883 till periodens slut hafva derstädes 336 personer varit intagna under sammanlagt 1,046 dagar, förutom att 9 personer derstädes isolerats för smittosam sjukdom i hemmen under sammanlagt 221 dagar.

¹⁾ Antalet är ej känt för år 1881.

Den med desinfektionsherberget förenade *desinfektionsugnen* har äfvenledes varit flitigt anlitad. Sedan juli månad 1883, da noggrannare anteckningar började att föras, och intill periodens slut hafva 585 enskilda personer på eget initiativ eller på helsepolisens uppmaning latit der befria kläder och annat från smittämne, utom att alla kläder från det närbelägna epidemisjukhuset här blifvit desinfekterade.

I fråga om **Sjukvården** torde få hänvisas till de berättelser, som härom arligen aflemnas från resp. sjukvårdsinrättningar. Nagra hufvuddata torde dock få anses vara af det allmänna intresse, att de här må meddelas.

Af *distriktsläkarne* besörjes fattigsjukvården i staden. Sedan deras antal under år 1883 ökades med en, äro tretton sadana läkare anstälde. De antagas på tre år i sänder. Af stadens församlingar utgöra Storkyrkoförsamlingen, Klara, Jakobs och Kungsholms hvar sitt distrikt, hvaremot Adolf Fredriks, Ladugårdslands och Maria församlingar hvardera äro delade i två distrikt, samt Katarina församling i tre. Johannes församling tillhör Adolf Fredriks östra distrikt.

Omfattningen af distriktsläkarnes verksamhet framgår deraf, att under femårsperioden de i hemmen vårdade sjukes antal uppgatt till 81,697, eller årligen omkring 9 % af hela folkmängden. Af dessa hafva 4,581 affidit, eller 5.61 %.

Utgifterna för medicin, som på stadens bekostnad genom distriktsläkarne utskrifvits från apoteken åt de fattige, hafva under perioden sammanlagdt utgjort: 77,279.33 kronor.

Sjukvårdsinrättningar under helsovårdsnämndens inseende. Omfattningen af dessas verksamhet framgår efter följande tal, som utgöra summor för samtliga åren 1881—85:

Inrättning.	Inkomne patienter.	Utgångne såsom friska eller förbättrade.	Utgångne såsom obotade.	Affidne.
Sabbatsbergs sjukhus.....	12,694	10,871	669	1,160
Katarina	5,369	4,744	132	532
Maria	5,273	4,423	274	618
Epidemisjukhuset	1,313	1,106	2	196
Summa	24,649	21,144	1,077	2,506
På Sabbatsbergs Medicinska afdelning.....	7,406	6,216	341	849
Kirurgiska d:o.....	4,265	3,818	201	245
Gynekologiska d:o.....	1,023	837	127	66

Antalet underhållsdagar har utgjort:

Å Sabbatsbergs sjukhus	469,053
» Katarina	197,563
» Maria	154,977
Summa	821,593

För epidemisjukhuset är antalet underhållsdagar ej känt.

Angående under helsovårdsnämnden icke stående sjukvårdsinrättningar, hvilka äro uppräknade å sid. 113, torde få hänvisas till de derifrån afgifna årsberättelserna.

Helsotillståndet. Jemte den stora byggnadsverksamheten kan det ovanligt goda helsotillståndet uti hufvudstaden under åren 1881—85 angifvas såsom ett utmärkande drag för perioden i

fråga. Under så lyckliga förhållanden torde det icke vara ur vägen att denna gång egna denna fråga en något utförligare framställning, under jämförelse med tillståndet under närmast föregående femårsperioder.

Beräffande den för helsotillståndet så viktiga *väderleken* gifver nedanstående tabell en framställning af periodens temperaturförhållanden.

Enligt denna tabell har under perioden i dess helhet medeltemperaturen varit något (0.06°) högre än normalt. Varmare än vanligt hafva i synnerhet varit månaderna augusti och september äfvensom maj och oktober; vidare äfven, ehuru i mindre grad, månaderna januari, juni och november. Kallare än vanligt hafva varit månaderna februari, mars och april samt i ringa mån juli och december.

Medeltemperaturen utgjorde, grader Celsius:

Månad.	Nor-malt.	Medel-tal 1881—85.	1881.	1882.	1883.	1884.	1885.
Januari	—4.0	—3.0	—7.6	1.1	—3.1	—1.3	—4.0
Februari	—1.1	—2.3	—7.8	—1.0	—0.8	—1.0	—1.1
Mars	—0.7	—1.8	—5.9	1.5	—4.2	0.5	—0.7
April	3.7	2.5	0.5	3.6	2.5	2.1	3.7
Maj	6.7	8.2	8.0	9.6	8.9	8.0	6.7
Juni	13.2	13.5	12.6	14.1	14.9	12.5	13.2
Juli	16.7	16.5	15.6	16.7	16.7	16.6	16.7
Augusti	12.5	14.4	13.6	17.0	14.9	14.2	12.5
September	9.7	11.7	10.7	12.7	11.5	13.8	9.7
Oktober	4.6	5.8	4.0	7.0	6.2	7.2	4.6
November	0.5	1.2	2.7	—0.4	4.2	—1.0	0.5
December	—1.2	—1.5	0.8	—4.0	—1.4	—1.8	—1.2
Hela året	5.37	5.43	3.93	6.49	5.86	5.82	5.05

Af klimatförhållandenas näst temperaturen viktigaste faktor, eller nederbörden, lemnas en öfersigt uti efterföljande tabell.

Nederbörden i millimeter.

Månad.	Nor-malt.	Medel-tal 1881—85.	1881.	1882.	1883.	1884.	1885.
Januari	19.9	20.1	14.8	17.1	13.7	20.1	34.7
Februari	17.1	19.6	29.9	26.4	8.7	11.5	21.5
Mars	18.5	20.8	18.5	30.8	18.8	23.0	12.9
April	20.1	16.2	24.6	24.5	7.4	6.3	18.0
Maj	35.4	43.7	41.4	54.5	16.9	53.1	52.7
Juni	40.9	44.7	33.2	33.3	35.5	83.6	37.9
Juli	54.8	76.7	46.2	94.8	106.8	95.8	40.0
Augusti	61.3	68.9	40.9	91.6	92.6	12.6	107.0
September	45.1	58.0	123.2	22.4	79.5	16.6	48.2
Oktober	51.0	67.1	31.5	47.2	34.9	78.2	143.5
November	37.1	46.7	36.2	56.8	99.4	10.7	30.4
December	26.4	31.8	26.3	37.6	14.2	53.2	27.8
Hela året	427.9	514.3	466.7	537.0	525.4	464.7	571.6

Perioden har i allmänhet varit utomordentligt rik på nederbörd. Alla dessa fem år hafva nemligen hvar för sig varit regn-

rikare än vanligt, och i medeltal hafva de lemnat 20 % mera regn och snö än normalt. Alla de särskilda manaderna stå äfven öfver medeltalet, med undantag blott af april. I oktober 1885 nådde regnmängden den ovanligt höga siffran af 144 m. m.

Beträffande naturförhållandenas inverkan på helsotillståndet har man under perioden funnit, att vattenhöjdens sjunkande i Mälaren under eftersommaren och hösten, särskildt i förening med hög temperatur, städse åtföljts af ett ökad antal fall af vissa sjukdomar (såsom diarréer och tarmsyfus). Så var förhållandet år 1882. Det oaktadt har dessa sjukdomars utbredning i väsentlig mån aftagit. Det städse fortgående aftagandet af särskildt tyfoidfeberns frekvens i staden, samtidigt med aflopps-

ledningsnätets utveckling, har man äfven ansett till fulla bekräfta den stora vigten från sundhetsvårdens synpunkt af ett väl ordnad torrlägnings- och afloppssystem.

Antalet *aflidne* inom hufvudstaden har utgjort, i jämförelse med förhållandet uti landsortsstäderna och på landsbygden:

Åren.	Hela antalet i hufvudstaden aflidne.	Årligen på 1,000 af medelfolkmängden.		
		Stockholm.	Landsortsstäderna.	Landsbygden.
1861—65	21,022	34.2	23.0	18.9
1866—70	20,616	30.1	24.9	19.7
1871—75	25,418	35.1	22.5	17.1
1876—80	21,544	26.1	21.5	17.5
1881—85	23,195	24.3	19.6	16.9

Tabell Litt. K.

Dödsorsakerna åren 1861—1885, enligt Statistiska Centralbyråns.¹⁾

Åren.	Medelfolk-mängd.	Hela antalet dödsfall.	Dödsorak.				Särskilda slag af farsoter.										
			Våda, sjelfmord, brott. ²⁾	Farsoter. ³⁾	Andra orsaker.	Farsoter utom diarré.	Smittkoppot.	Mässl.	Skarlakansfeber.	Elakartad hals-sjuka (difteri).	Stryp-sjuka.	Kikhosta.	Nerv- och hjernfeber.	Rödsot.	Asiatisk kolera.	Diarré.	Barnsängsfeber.
1861—65	122,395	21,022	749	3,466	16,807	3,021	383	294	353	330	363	92	526	146	—	445	416
1866—70	135,836	20,616	830	3,800	15,986	3,118	302	197	628	125	162	89	545	25	655	682	343
1871—75	144,848	25,418	834	7,855	16,729	4,391	1,558	163	396	129	183	174	1,398	13	—	3,464	323
1876—80	165,287	21,544	898	5,646	15,000	2,357	10	140	912	216	200	238	345	3	—	3,289	246
1881—85	190,780	23,195	983	5,727	16,485	2,840	3	396	622	690	355	233	231	4	—	2,887	127

Tabell Litt. L.

Dödsorsakerna åldersvis 1881—1885, enligt Helsevårdsnämndens berättelser.¹⁾

Ålder.	Medelfolk-mängd. ⁵⁾	Hela antalet dödsfall.		Sjukdomar i andredräftsorganen.			Sjukdomar i matsmältningsorganen.			Farsoter, (utom diarré och tarmkatarr).			Våda, sjelfmord, brott.			Andra dödsorsaker.		
		Aboluta antalet.	Årligen på 1,000 inv.	Antalet dödsfall.	Årligen på 1,000 invånare.	% af samt-lige. ⁶⁾	Antalet dödsfall.	Årligen på 1,000 invånare.	% af samt-lige. ⁶⁾	Antalet dödsfall.	Årligen på 1,000 invånare.	% af samt-lige. ⁶⁾	Antalet dödsfall.	Årligen på 1,000 invånare.	% af samt-lige. ⁶⁾	Antalet dödsfall.	Årligen på 1,000 invånare.	% af samt-lige. ⁶⁾
0—1 år ...	4,900	6,002	245.0	1,428	58.3	24	2,332	94.8	39	536	21.9	9	34	1.4	1	1,682	68.6	27
1—5 " ...	14,400	3,361	46.7	1,075	14.9	32	283	3.9	8	1,220	16.9	36	33	0.5	1	750	10.5	23
5—10 " ...	13,900	787	11.3	183	2.6	23	22	0.3	3	341	4.9	43	27	0.4	3	214	3.1	28
10—20 " ...	27,800	696	5.0	265	1.9	38	29	0.2	4	131	0.9	19	66	0.5	9	205	1.5	30
20—40 " ...	76,400	3,433	9.0	1,821	4.7	53	210	0.5	6	276	0.7	8	316	0.8	9	810	2.3	24
40—60 " ...	39,900	3,923	19.7	1,701	8.5	43	470	2.4	12	96	0.5	2	234	1.2	6	1,422	7.1	37
60—80 " ...	12,700	3,100	48.8	965	15.2	31	461	7.3	15	26	0.4	1	61	1.0	2	1,587	24.9	51
Öfv. 80 " ...	780	684	175.0	110	28.0	16	41	11.0	6	—	—	—	4	1.0	1	529	135.0	77
Okänd	—	92	—	14	—	—	6	—	—	—	—	—	57	—	—	15	—	—
Summa	190,780	22,078	23.14	7,562	7.93	34	3,854	4.03	17	2,626	2.75	12	832	0.87	4	7,214	7.56	33

¹⁾ I Statistiska Centralbyråns berättelser upptagas, såsom Stockholm tillhöriga, dödsfallen inom stadens *rättsliga* folkmängd, vare sig de timat å orten eller icke; Helsevårdsnämndens berättelser åter afse dödsfallen inom stadens *faktiska* folkmängd.

²⁾ I denna kolumn ingår jemväl det ringa antalet afrättningar.

³⁾ För åren 1861—69 afse talen i fråga om diarré endast äldre personer, ej barn; jfr tabellens näst sista kolumn.

⁴⁾ För åren 1861—69 endast äldre personer, ej barn.

⁵⁾ Medelfolkmängden inom de särskilda åldrarna är beräknad på grund af de i Helsevårdsnämndens berättelser intagna uppgifterna, med proportionel förhöjning för erhållande af den i det föregående använda hela medelfolkmängden för perioden (190,780).

⁶⁾ Procent af samtliga dödsfall inom resp. åldrar.

Under perioden 1861—65 var altså hufvudstadens dödstal 49 % högre än landsortsstädernas och, sorgligt att säga, ej mindre än 81 % högre än i landsbygden; under den farsotsrika perioden 1871—75 voro förhållandena ännu sämre, men under åren 1881—85 har öfvervigten varit blott 24 % i jämförelse med landsortsstäderna och 44 % i jämförelse med landsbygden.

Bland dödsorsakerna tilldraga sig i främsta rummet de s. k. farsoterna den offentliga sundhetsvårdens uppmärksamhet. Här framträder det märkliga faktum, att under hela tjuguårsperioden 1861—80 dödsfallen uti hufvudstaden varit relativt fåtaligare än i landsortsstäderna af följande farsoter: *skarlakansfeber*, *strypsjuka*, *difteri*, *mässling* och *kikhosta*. Sammanlagdt hafva dessa sjukdomar i landsortsstäderna under nämnda tidrymd arligen kräft nära 26 offer för hvarje tiotusental af folkmängden; i hufvudstaden åter utgjorde motsvarande tal endast 19. För samtliga tjugu åren representerar detta förhållande en besparing af 2,000 människolif. Två af dessa farsoter, difteri och kikhosta, hafva till och med förekommit fataligare än på *landsbygden*. — sammanlagdt på landsbygden 5.74 fall pr tio tusen invånare, mot i Stockholm endast 4.91. De närmare detaljerna härutinnan framgå af nedanstående tabell.

Större frekvens i hufvudstaden än i landsorten visa deremot följande farsoter: *nerv- och hjernfeber*, *smittkoppor* samt *barnsängsfeber*. Beträffande den sistnämnda farsoten intog hufvudstaden länge en synnerligen olycklig ställning, men förhållandena hafva, såsom af *tabell Litt. K* framgår, stadigt förbättrats för hvarje period. I fråga om smittkoporna är det egentligen den svåra epidemien under år 1874 och närmast förutgående år, som höjt siffran till mer än dubbelt mot för landsortsstäderna och mer än fyradubbelt mot landsbygden. Under perioden 1881—85 deremot hafva smittkoppor nästan alldeles icke förekommit i hufvudstaden.

Arliga antalet dödsfall bland 10,000 invånare:

Farsot.	Åren 1861—1880 ¹⁾ .			Åren 1881—1885.		
	Landsbygden.	Landsortsstäderna.	Stockholm.	Landsbygden.	Landsortsstäderna.	Stockholm.
Nerv- och hjernfeber.....	4.35	8.83	9.90	2.58	3.84	2.42
Skarlakansfeber.....	7.19	9.95	8.05	5.45	7.12	6.52
Smittkoppor.....	1.80	3.10	7.93	0.25	0.55	0.03
Strypsjuka.....	2.04	4.93	3.19	1.18	3.17	3.72
Difteri.....	3.44	3.73	2.82	7.24	4.72	7.23
Mässling.....	2.62	4.04	2.79	1.83	3.61	4.15
Kikhosta.....	2.30	3.15	2.09	1.69	3.03	2.45
Barnsängsfeber.....	0.48	1.53	4.67	0.53	1.04	1.33
Öfriga (utom diarré).....	1.22	3.37	3.90	0.44	2.19	1.92
Summa	25.44	42.63	45.34	21.19	29.27	29.77
Diarré ¹⁾	0.31	18.35	43.55	0.64	16.62	30.27

Medelfolkmängden utgjorde:

	Åren 1861—80.	Åren 1881—85.
Landsbygden.....	3,676,994	3,861,443
Landsortsstäderna.....	414,008	552,501
Stockholm.....	142,091	190,780

¹⁾ Talen för diarrésjukdomarna i de tre första kolumnerna afse blott åren 1871—80.

Gent emot den såsom allmänt jämförelseled valda längre perioden 1861—80 aftecknar sig för hela vårt land den nu senast gångna femårsperioden 1881—85 genom sin sällsynt lyckliga frihet från svarare farsoter. Detta gäller dock i högre grad städerna än landsbygden, och i högsta grad Stockholm. Af de i tabellen upptagna farsoterna hafva i hufvudstaden blott strypsjuka, difteri, mässling och kikhosta visat högre tal än åren 1861—80, och sammanlagdt visa dödsfallen af farsoter ett fall från 45 till endast 30 pr tio tusen inv. eller en minskning af fullt en tredjedel. I fråga om halfva antalet farsoter stod hufvudstaden bättre än landsortsstäderna, och i fråga om nervfeber och smittkoppor till och med bättre än landsbygden. Neppeligen har Stockholm någonsin förut genomgått en femårsperiod med så ringa farsotsfrekvens.

Det samma gäller sannolikt ock om den i det föregående ej medtagna farsoten *diarré* samt tarmkatarr. Denna, som hufvudsakligen kräver sina offer inom den spädaste aldern, borttrycker i Stockholm vanligen lika många personer som alla andra farsoter tillsammans. Äfven fränsedt talen för landsbygden, hvilka äro alldeles ofullständiga, intager Stockholm härutinnan en ganska ofördelaktig ställning. Frekvensen är ända till dubbelt högre än uti rikets öfriga städer. Äfven här framstar perioden 1881—85 med ett ovanligt lyckligt resultat, eller endast 30 dödsfall årligen pr tio tusen inv. mot 44 under perioden 1871—80.

Såsom ett allmänt omdöme torde alltså kunna sägas, att hufvudstaden under de gångna fem åren varit ovanligt lindrigt hemsökt af farsoter. Da den höga temperaturen under sensommaren, hvarför perioden i allmänhet varit utmärkt, plägar åtföljas af en hög frekvens af farsoter, och särskildt diarréer, torde äfven detta förhållande fa anses innebära ett glädjande intyg om den förbättring i helsotillståndet, som vunnits genom bättre bostads- och afloppsförhållanden, samt genom en ändamalsenligare sundhetsvård.

För dödlighetens belopp i det hela spela emellertid farsoterna en ganska ringa rol. Af större vikt äro utan tvifvel atskilliga andra dödsorsaker. Enligt de uti *tab. Litt. L* samlade uppgifterna ur helsovårdsnämndens berättelser skulle samtliga farsoter vallat sammanlagdt blott 12 % af dödsfallen åren 1881—85, eller med inräkning af diarré och tarmkatarr ungefär 25 %. Sjukdomar i andedrägtsorganen vallade deremot ej mindre än 34 % af dödsfallen, och de i tabellen ej specificerade dödsorsakerna 33 %. Dessa förhållanden äro i tabellen i fråga framställda ålder för ålder. Först genom en jämförelse med motsvarande tal för andra orter, i främsta rummet för rikets öfriga städer, erhålla emellertid här omhandlade fakta sin fulla betydelse.

M) Allmän fattigvård. Fromma stiftelser.

a) **Fattigvården.** Fattigvårdsväsendet i Stockholm star under öfverinseende af *Fattigvårdsnämnden*. I och för fattigvården är hufvudstaden indelad i 8 *distrikt*, sammanfallande med de åtta territorialförsamlingarna. Särskilda *inrättningar* för fattigvården äro numera nemligen:

a) 3 Fattighus, — ett gemensamt för hela staden a Sablatsberg, samt ett inom hvardera af Maria och Katarina församlingar;

b) Allmänna Försörjningsinrättningen, belägen a Kungsholmen, („Grubbens gärde“);

c) Arbetsinrättningen, belägen vid Stora Glasbruksgatan, (»Dillströmska inrättningen»);

d) 2 Uppfostringsanstalter, en för gossar (Tjärhofsgatan 12) och en för flickor (Barnängstvägränd 7 B);

e) 2 Barnhem, kallade N:o 1 (Radmansgatan 33) och N:o 2 (Luntmakaregatan 66), begge under perioden inrättade, nemligen det förstnämnda år 1883, det andra år 1885; samt

f) en Asyl för fattiga barnsängs kvinnor, hvilken begynte sin verksamhet — ännu i ganska ringa omfattning — mot slutet af år 1885.

Fattigvårdsstyrelsernas antal är 13, nemligen de 8 församlingsstyrelserna samt 5 styrelser för de ofvan uppräknade inrättningarna (en styrelse för de under hvar och en af litera a—e upptagna; Asylen — lit. f — står omedelbart under fattigvårdsnämnden).

Pa grund af dels befintligheten af nu nämnda institutioner, dels fattigvårdsförordningens föreskrifter, kunna kommunens understödstagare fördelas uti följande sju klasser:

1) Fattighushjonen: å Sabbatsberg, samt i Maria och Katarina fattighus. Dessa åtnjuta fri bostad och underhåll (dock med någon hjälp af anhöriga) äfvensom sjukpengar. Det ojemförligt stora flertalet utgöres af kvinnor;

2) Hjonen å Allmänna Försörjningsinrättningen. Å denna intagas i allmänhet gamla, orkeslösa eller sjukliga personer (äfven främmande kommuner tillhöriga, i hvilket fall ersättning lemnas af vederbörande kommun). Derjemte remitteras hit från fattighusen personer, som derstädes iakttagit ett mindre ordentligt uppförande. Å försörjningsinrättningen intagna personer erhålla full försörjning, men få i mån af förmåga arbeta för inrättningens räkning;

3) Hjonen å Stockholms stads Arbetsinrättning. Här emottagas ej gerna annat än kommunens egna medlemmar och ej heller annat än arbetsföra personer. De intagna arbeta för inrättningens räkning och erhålla full försörjning;

4) Barn å stadens uppfostringsanstalter: föräldralösa eller annars värlösa, för hvilka plats å dessa inrättningar kan beredas;

5) Barnen å stadens barnhem, likaledes värlösa barn, företrädesvis hemmahörande i Stockholm;

6) Å stadens Asyl intagna barnsängs kvinnor — obemedlade sådana, hvilka efter utskrifning från barnbördshuset under en kortare tid erhålla försörjning för vinnande af tid att förvärfva tjänst eller arbete;

7) Understödstagare, som icke äro intagna å någon af fattigvårdsinrättningarna. Dessa bo i sina hem men åtnjuta, efter ansökan hos församlingarnas fattigvårdsstyrelser, understöd in natura, såsom ved under vintertiden, matportioner å de inom hvarje distrikt förefintliga soppkokningsanstalterna, äfvensom å Försörjningsinrättningen, — hyreshjelp med 1 krona å 1 krona 50 öre i månaden, m. m. Enhvar i behöfvande omständigheter stadd kommunens medlem med hemortsrätt kan hos sin församlings fattigvårdsstyrelse anhålla om understöd af detta slag.

Äfven barn (personer under 15 år) erhålla dylikt understöd, hvilket då vanligen i form af månatligt uppfostringsbidrag (6 å 18 kronor) lemnas till deras fosterföräldrar eller mödrar.

Hela antalet af understödstagarne (hemmavarande minderåriga barn inräknade) utgjorde i jämförelse med stadens hela inbyggartal:

År.	Folkmängd.	Understöds- tagare.	Understöds- tagare pr 1,000 inv.
1865.....	126,180	9,002	71.3
1870.....	133,597	¹⁾ 10,703	¹⁾ 80.1
1875.....	141,974	9,732	67.1
1880.....	167,868	10,556	62.9
1885.....	211,139	12,857	60.9

Åf ofvan uppgifna antal voro hemmavarande minderåriga barn år 1875: 1,861, år 1880: 1,887, samt år 1885: 2,660.

För hvart och ett af den senaste periodens år voro förhållandena följande:

År.	Folkmängd.	Understöds- tagare.	Understöds- tagare pr 1,000 inv.
1880.....	167,868	10,556	62.9
1881.....	174,702	11,053	63.3
1882.....	182,358	10,910	59.8
1883.....	190,842	11,231	58.9
1884.....	200,781	11,868	59.1
1885.....	211,139	12,857	60.9

Talen under den sista rubriken torde ganska väl uttrycka vexlingarna inom befolkningens ekonomiska välstånd.

Inom hvar och en af de i det föregående särskilda klasserna af understödstagare utgjorde antalet:

Understöds- tagare	År 1875.	År 1880.	År 1885.
Å fattighusen	1,403	1,454	1,415
» försörjningsinrättningen	2,005	1,846	2,079
» arbetsinrättningen	1,008	1,413	1,053
» uppfostringsanstalterna	175	178	175
» barnhemmen	—	—	55
» asyl för barnsängs kvinnor.....	—	—	3
» Utom hus» äldre.....	1,793	1,900	2,613
Do do yngre.....	1,487	1,878	2,804
Summa »direkta»	7,871	8,669	10,197
Tillhörande barn	1,861	1,887	2,660
Summa	9,732	10,556	12,857

Sedan 1875 hafva alltså stadens fattigvårdsinrättningar endast i ringa mån utvidgats. Tillväxten uti understödstagarnes antal faller därför nästan helt och hållet på gruppen »understöds- tagare utom hus», synnerligast de yngre.

Procenten af (direkta) understödstagare inom hvarje ålders- grupp af folkmängden vid 1880 års folkräkning meddelas uti tab. Litt. M. Bland männen finnes procenten vara lägst uti åldrarna 15—30 år, der endast 1.3 å 1.8 % af befolkningen mot-

¹⁾ Dessa tal äro något för höga, enär i vissa fall dubbelräkning ej kunnat undvikas.

taga understöd, derefter stiger siffran i allmänhet ålder för ålder intill 19 % i åldrarna 65—75 år. Beträffande kvinnorna finnas fyra femårsgrupper med mindre än 1 % understödstagare (åldrarna 15—35 år); efter det 65:te året äro deremot kvinnörens siffror högre än mankönets, och af de kvinnor, som nått 80 års ålder, vore ej mindre än 40 % fattighjon.

Utgifterna för den offentliga fattigvården hafva utgjort:

Åren.	Brutto kronor.	Netto kronor.	Netto årligen pr inv. kronor.
1861—65.....	?	2,318,191	3.79
1866—70.....	?	omkring 2,386,000	3.51
1871—75.....	3,765,490	2,600,000	3.59
1876—80.....	3,926,448	2,857,000	3.46
1881—85.....	4,364,016	3,404,467	3.57
År 1881.....	909,316	657,500	3.69
” 1882.....	846,025	668,957	3.67
” 1883.....	850,053	678,859	3.56
” 1884.....	874,497	696,251	3.47
” 1885.....	884,125	702,900	3.33

Skilnaden mellan brutto- och nettokostnaden utgöres af den inkomst, som lemnas af fattighjonens arbete.

Såsom synes, har den relativa fattigvårdskostnaden under de senare åren befunnit sig uti ett ej alldeles obetydligt sjunkande.

Tab. Litt. M. De direkta understödstagarnes fördelning efter ålder, år 1880, jemfördt med folkmängden.

Ålder.	Mankön.			Kvinkön.		
	Folk- mängd.	Under- stöds- tagare.	%.	Folk- mängd.	Under- stöds- tagare.	%.
0—5 år.....	8,035	371	4.6	8,325	440	5.3
5—10 ”.....	5,633	244	4.3	5,800	253	4.4
10—15 ”.....	5,565	361	6.5	5,671	357	6.3
15—20 ”.....	6,847	115	1.7	7,352	34	0.5
20—25 ”.....	9,660	127	1.3	10,150	58	0.6
25—30 ”.....	9,031	162	1.8	9,492	50	0.5
30—35 ”.....	6,964	207	3.0	8,295	78	0.9
35—40 ”.....	5,975	301	5.0	7,630	142	1.9
40—45 ”.....	5,086	338	6.6	6,765	193	2.9
45—50 ”.....	4,175	397	9.5	5,969	246	4.1
50—55 ”.....	2,882	314	10.9	4,887	301	6.2
55—60 ”.....	2,368	334	14	4,367	431	9.9
60—65 ”.....	1,498	255	17	3,230	559	17
65—70 ”.....	806	153	19	2,520	656	26
70—75 ”.....	408	76	19	1,520	475	31
75—80 ”.....	190	29	15	986	364	37
Öfver 80 år.....	92	9	10	595	235	40
Summa ¹⁾	75,216	3,795	5.0	93,559	4,874	5.2

¹⁾ I summorna ingå: i folkmängden 1 man och 5 kvinnor i okänd ålder; bland understödstagarne 2 af hvardera könet d:o.

Utgifternas fördelning å särskilda utgiftsposter framgår af följande tabell:

U t g i f t e r f ö r	Åren 1876—80.	Åren 1881—85.
Fastigheternas vård och onera.....	131,829.83	129,508.82
Inventariers underhåll.....	48,909.38	42,838.22
Tvätt och renhållning.....	60,471.04	83,784.45
Bränsle och lyshållning.....	146,612.67	151,883.11
Kosthåll.....	1,178,659.86	1,231,760.64
Understöd i ved, m. m. ¹⁾	997,941.14	1,411,140.14
Sjukvård och begravningar.....	89,276.52	97,856.00
Löner och arvoden.....	392,958.04	429,141.07
Skrif- och tryckkostnader.....	20,848.38	21,109.83
Afskrifningar å inventarier.....	168,829.71	191,515.13
Räntor och diverse.....	104,397.84	131,324.32
Summa ²⁾	3,340,734.41	3,921,961.73

Omfattningen af de särskilda fattigvårdsinrättningarnas verksamhet äfvensom å hvardera belöpande nettokostnader (ränta å fastighets- och inventariervärdet icke inräknad) framgår af följande öfversigt:

Inrättning.	Underhållsdagar		Kostnaden (netto)	
	1876—80.	1881—85.	1876—80.	1881—85.
Allmänna försörjningsinrätt. ³⁾	1,916,842	2,044,532	635,793	646,393
Sabbatsbergs fattighus.....	1,679,821	1,765,810	483,877	543,567
Arbetsinrättningen.....	1,023,926	1,067,463	306,030	313,268
Maria o. Katarina fattighus.....	546,019	545,560	173,615	172,924
Uppfostringsanst. för gossar.....	164,079	161,270	147,134	147,786
D:o ” flickor.....	90,636	90,258	72,313	71,997
Barnhemmen ⁴⁾	—	27,796	—	19,058
Summa	5,421,323	5,702,659	1,818,762	1,914,993

Pr underhållsdag utgjorde alltså kommunens nettokostnad å:

	Åren 1876—80.	Åren 1881—85.
Allmänna försörjningsinrättningen.....	33 öre	32 öre
Sabbatsbergs fattighus.....	29 ”	31 ”
Arbetsinrättningen.....	30 ”	29 ”
Maria och Katarina fattighus.....	32 ”	32 ”
Uppfostringsanstalten för gossar.....	90 ”	92 ”
D:o ” flickor.....	80 ”	80 ”
Barnhemmen.....	—	69 ”
Allmänt medeltal	34 öre.	34 öre.

¹⁾ Ved, kläder, hyreshjelp och öfriga kontanta bidrag.

²⁾ Fyllnaden uti å föregående spalt meddelade bruttosummor utgöres af inköpskostnaden för arbetsmaterialier o. d.

³⁾ För åren 1876—78 ingå här talen för Militär-försörjningsinrättningen (100,614 underhållsdagar, 60,819 kronor), hvars hjon år 1879 öfverflyttades till Allmänna försörjningsinrättningen.

⁴⁾ No 1 begynte sin verksamhet under år 1882 och No 2 år 1885.

b) **Fromma stiftelser.** Uti tab. N:o 8 äro sammanförda de insamlade uppgifterna angående i hufvudstaden befintliga fromma stiftelser, stipendiifonder, pensionsanstalter, sjukkassor och dermed jämförliga inrättningar. Den betydliga tillökningen i slutsumman för kapitalet, jämförd med motsvarande summa

för föregående femårsberättelse, förklaras af den större fullständighet, Öfverstathållareembetet lyckats att denna gång gifva ifrågavarande ämne. En öfversigt af samtliga stiftelserna, fördelade uti hufvudgrupper efter dermed afsedda ändamål, lemnas uti tab. N:o 8.

Stockholm i Öfverstathållareembetets Kansli den 31 december 1887.

G U S T. A F U G G L A S.

J. Berlin.

Tab. N:o 1.

FOLKMÄNGDEN I STOCKHOLMS STAD ÅREN 1881—1885.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
År.	Den 31 december, enligt presternas uppgifter.			Enligt de mantalslängder, som upprättats vid slutet af motstående år. ¹⁾						Bevärings- manskap af alla 5 klass. enligt form. H. i nåd. förord. d. 9 febr. 1861.	Enligt årets monster- rullor ap- proberade beväringss- pliktige.
				Hela folkmängden af			Deraf frie från mantals- penningar.				
	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.		
1881.....	79,352	97,393	176,745	78,120	96,586	174,706	28,598	27,642	56,240	7,659	2,414
1882.....	83,543	101,782	185,325	81,721	100,637	182,358	29,650	28,800	58,450	7,932	2,450
1883.....	88,153	106,316	194,469	85,748	105,094	190,842	31,035	30,060	61,095	8,184	2,397
1884.....	93,573	111,556	205,129	90,661	110,120	200,781	32,623	31,558	64,181	8,142	2,850
1885.....	99,047	116,641	215,688	95,624	115,515	211,139	34,307	33,193	67,500	9,069	3,375
¹⁾ Eller: i början af nästföljande år.											

Tab. N:o 2.

ALLMÄNNA VÄGAR OCH SKJUTSNING I STOCKHOLMS STAD ÅREN 1881—1885.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Särskilda slag af vägar.	Längd af hvarje vägslag vid 1885 års slut.	Deraf under åren 1881—1885		Kostnad för under åren 1881—1885				Längd af indelade, med skjuts- anstalter försedda vägar vid 1885 års slut.	Skjutsanstalter (vid 1885 års slut)		
		fulländade och afsy- nade nya vägar.	omlagda eller be- tydligt för- bättrade väg- sträckor.	fulländade nya vägar.		omlagda eller betyd- ligt förbättrade väg- sträckor.			med entreprenad.		utan entreprenad.
				Af stats- medel.	Af kom- munens medel.	Af stats- medel.	Af kom- munens medel.		Gästgif- verier.	Skjuts- stationer.	
I staden	Mil.	Mil.	Mil.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Mil.	Antal.	Antal.	Antal.
	2.32	—	0.05	—	—	—	21,209.18	—	—	—	—
								Kungs- och krono- skjuts.			
Antal utgångna hästar under år 1881								29	—	—	409
" " " " 1882								171	—	—	286
" " " " 1883								30	—	—	200
" " " " 1884								—	—	—	140
" " " " 1885								123	—	—	163
Summa (hästar)								333	—	—	1,198

Tab. N:o 3.

TOMTER M. M. I STOCKHOLMS STAD ÅR 1885.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
	Hela antalet nybygda boningshus, 1881—1885.	Mautal.		Amtal landerier, jordlotter eller andra bruksdelar.	Tomter.		Befintliga boningshus 1885.	Verk och inrättningar.	Kyrkor och andra offentliga byggnader.	Taxeringsvärdet	
		Oförmedlade.	Nuvarande.		Bebygda.	Obebygda.				å jordar.	å hus och tomter.
Stockholms stad.											
Storkyrkoförsamlingen	—	—	—	—	486	—	—	—	—	—	50,524,400
Klara "	—	—	—	—	433	8	—	—	—	—	70,620,150
Jakobs-Johannis "	—	—	—	—	575	123	—	—	—	—	73,981,300
Ladugårdslands "	—	—	—	—	844	160	—	—	—	60,000	89,639,800
Adolf Fredriks "	—	—	—	—	566	357	—	—	—	—	54,813,000
Kungsholms "	—	—	—	—	308	89	—	—	—	195,000	25,371,400
Katarina "	—	—	—	—	898	181	—	—	—	—	38,913,700
Maria "	—	—	—	—	641	81	—	—	—	—	39,548,600
Summa	—	—	—	—	4,751	999	7,834	?	?	255,000	443,412,350
Deraf fri från bevilning	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	40,992,900

Tab. N:o 4.

FIDEIKOMMISSSEGENDOMAR JEMTE DERAS INNEHAFVARE I STOCKHOLMS STAD, ÅR 1885.

Fideikommissets namn och belägenhet.	Innehafvare af fideikommisset.	Fideikommissets taxeringsvärde.
Stockholms stad:		Kronor.
Huset N:o 12 i kvarteret Riddaren	Grefve von Engeström, L. S. B. B.	45,000
Huset N:o 4 i kvarteret Lejonet	Friherre Adelsvärd, A. R. A.	100,000
Huset N:o 2 i kvarteret Rosenbad	" Bonde, C. J.	220,000
Huset N:o 8 i kvarteret Spektern	" De Geer af Leufsta, L.	280,000
Huset N:o 5 i kvarteret Spektern	(Adl.) Ankarerona, S. W. T.	175,000
Huset N:o 2 i kvarteret Vinstocken	" Celsing, T. F.	380,000
Huset N:o 1 i kvarteret Aurora	" af Petersens, H. M.	310,000
Huset N:o 1 i kvarteret Charon	" von Schinckel, C. D.	200,000
Huset N:o 2 i kvarteret Cerberus	" D:o.	145,000
Huset N:o 5 i kvarteret Fyrkatan större och N:o 1 i quart. Elefanten	" Stockenström, C. R. P.	120,000
Huset N:o 40 i kvarteret Blasieholmen	f. d. Löjtnanten A. Westerberg	300,000
Summa		2,275,000

Tab. N:o 5.

EGENDOMAR TILLHÖRANDE INHEMSKA AKTIEBOLAG I STOCKHOLMS STAD ÅR 1885.

Nya nummer, kvarter.		Bolagets namn.		Taxeringsvärdet (i kronor)			
		å jord- bruks- fastighet.	å annan fastighet.				
Storkyrkoförsamlingen.							
Nr 1 Neptunus större	Försäkringsaktiebolaget Skandia	—	125,000	Nr 18 Göken	Aktiebolaget Palmerantz & Co.	—	300,000
" 2 " "	Do do	—	125,000	" 4 Grinden	Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner	—	32,000
" 3 " "	Do do	—	70,000	" 13 Roddaren	Aktiebolaget Kungsholms Tvättinrättning	88,000	40,000
Nr 7, 8 Cassiopea	Stockholms Pantaktiebänk	—	142,600	" 8 Mälaren	Tomtaktiebolaget »Hornsberg»	—	40,000
Nr 1 Phaeton	Sjöförsäkringsaktiebolaget Agir	—	250,000	" 13 "	Aktiebolaget Nya Tändsticksfabriken	—	55,000
" 5 Glaucus	Aktiebolaget Carlsson & Stenberg	—	75,000	" 13 "	Byggnads-aktiebolaget »St Erik»	—	36,000
Nr 6, 7 Pyramus	Wallbergs fabriksaktiebolag	—	188,000	" 1 Marieberg	Nya Angslupsaktiebolaget i Stockholm	—	30,000
Nr 1 Icarus	Aftonbladets aktiebolag	—	183,700	Adolf Fredriks församling.			
Nr 1, 2, 10, 11 Mercurius	Skandinaviska kreditaktiebolaget	—	450,000	Nr 9 Flygaren	Rostads-aktiebolaget »Balder»	—	185,000
" 6, 7 "	Liförsäkringsaktiebolaget Thule	—	365,700	" 10 "	" »Svithiod»	—	175,000
" 9, 13, 14 Riddarholmen	Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner	—	605,000	" 20 Jägaren	" »Jägaren»	—	115,200
Klara församling.				" 19 Röda berget	Stockholms Utskänningsaktiebolag	—	35,000
Nr 3 Tigern	Liförsäkringsaktiebolaget Nordstjärnan	—	550,000	Nr 8, 9, 23, 40, 47 och 49 Röda berget	Aktiebolaget Atlas	—	1,200,000
Nr 4, 5 Skotten	Do do	—	1,000,000	Nr 48 "	Do do	—	60,000
Nr 1 Johannes större	Stockholms Inteckningsgarantiaktiebolag	—	950,000	Nr 1, 2, 3 Porstinsbruket	Rörstrands aktiebolag	—	1,167,200
" 1 Brunkhufvudet	Stockholms Badhusaktiebolag	—	465,000	Nr 37 Röda berget	Do do; tax. med ofvannst.	—	—
" 6 Loen	Brand- och Liförsäkringsaktiebolaget Svea	—	190,000	" 1 Jätten	Do do; " "	—	—
" 11 "	Do do	—	100,000	" 1 Gjutaren	Do do; " "	—	—
Nr 9, 10 Uggleborg	Normans, A. L., Boktryckeriaktiebolag	—	418,500	" 1 Kadetten	Do do; " "	—	—
Nr 1 Sköldpaddan	Do do	—	324,000	Nr 1 o. 3 Läkaren	Stockholms Mjölkförsäljnings-aktiebolag	—	254,500
" 3 "	Stockholms Dagblads aktiebolag	—	200,000	Nr 6 Adlern mindre	Byggnads-aktiebolaget »St Erik»	—	73,000
" 9 Riddaren	Stockholms Ridhusförening	—	128,000	" 10 "	Do do	—	75,000
Nr 11 Bräven	Stockholms Pantaktiebänk	—	75,000	" 11 "	Do do	—	70,000
" 4 Kajan	W. B. Byggnads-aktiebolag	—	677,000	Nr 2, 3 Dragaren	Stockholms Porterbryggeri-aktiebolag	—	260,000
" 7 Gösen	J. & C. G. Bolinders Mekaniska Verkstads-aktiebolag	—	69,000	" 1, 2 Palusträdet	Bryggeri-aktiebolaget Föreningen	—	300,000
" 7, 8 Håsthufvudet	Aktiebolaget Providentia	—	90,000	Nr 17 Killingen	Frögrens, P. W., Slakteri-aktiebolag	—	131,400
Kungsholms församling.				Jakobs församling.			
Nr 7 Pilträdet	Bolinders, J. & C. G., aktiebolag	—	360,000	Nr 6 Jakob mindre	Försäkringsaktiebolaget Skandia	—	100,000
" 1 Bergsklippan mindre	Do do	—	200,000	" 2 Norrström	Bazarbyggnads-aktiebolaget	—	450,000
" 2 " "	Do do	—	320,000	" 4 Thorviggen	Aktiebolaget Hotell Kung Carl	—	240,000
" 3 " "	Do do	—	115,000	" 4 Kungl. Trädgården	Atelierbyggnads-aktiebolaget	—	150,000
" 7 Bergsklippan större	Do do	—	30,000	" 6 "	Aktiebolaget Nya Casino	—	164,000
" 8 " "	Do do	—	38,000	" 14 Åskslaget	Stockholms Allm. Telefon-aktiebolag	—	10,500
Nr 16, 17, 18 " "	Do do	—	15,000	" 15 Torsken	Guldsmeds-aktiebolaget	—	280,000
" 20, 21 " "	Do do	—	28,000	Nr 1, 3, 17, 19 Jericho	Wennberg & Ramstedts Angvarns-aktiebolag	—	300,000
Nr 22 " "	Do do	—	8,000	Nr 2, 18 "	Do do	—	200,000
Nr 23, 24 " "	Do do	—	11,000	Nr 4 "	Do do	—	70,000
Nr 37 " "	Do do	—	8,000	" 16 "	Do do	—	160,000
" 38 " "	Do do	—	32,000	" 21 Bocken	Do do	—	120,000
" 39 " "	Do do	—	40,000	" 26 Blasieholmen	Aktiebolaget Blasieholmen	—	400,000
" 7 Timstenen	Do do	—	25,000	Nr 38, 39 "	Höganäs Stenkols-aktiebolag	—	55,000
Nr 2 " "	Do do	—	22,000	Nr 18 Polacken	Isaac Marcus' Boktryckeri-aktiebolag	—	205,000
" 3 " "	Do do	—	7,000	Johannes församling.			
" 6 Vattunormen	Söllscher & Co aktiebolag	—	120,000	Nr 8 Österbotten	Aktiebolaget för arbetarebostäder i Stockholm	—	77,000
" 3 Traktören	A. Mobergs aktiebolag	—	80,000	Nr 1, 2, 15, 16 Vitan	Aktiebolaget »S:t Rigitta»	—	172,500
Nr 1, 4 Asplunden	St Eriks Bryggeriaktiebolag	—	680,000	Nr 3 Vitan	Do do	—	59,000
Nr 20 Tegelslagaren	Gundbergska fabriken aktiebolag	—	350,000	" 4 "	Do do	—	62,000
Nr 6, 7, 10 "	Ekmans Mek. Snickerifabriks aktiebolag	—	500,000	Nr 26, 27 Hägerberget	Wennberg & Ramstedts Angvarns-aktiebolag	—	61,000
Nr 10 Åkermannen	Do do	—	217,700	Nr 1 Spärvagnen	Stockholms Nya Spärvägs-aktiebolag	—	225,000
Nr 1, 4 Pärnträdet	Åkerlindska Kakelfabriken aktiebolag	—	210,000	" 9 Vintervägen	Do do	—	85,000
Nr 5 " "	Do do	—	108,000				

Tab. N:o 5. (Forts.) EGENDOMAR TILLHÖRANDE INHEMSKA AKTIEBOLAG I STOCKHOLMS STAD ÅR 1885.

Nya nummer, kvarter.	Bolagets namn.	Taxeringsvärdet (i kronor)		Nya nummer, kvarter.	Bolagets namn.	Taxeringsvärdet (i kronor)	
		å jord- bruks- fastighet.	å annan fastighet.			å jord- bruks- fastighet.	å annan fastighet.
Nr 12 Geten.....	Bostads-aktiebolaget »Unionen».....	—	123,000	Nr 4 Barnängen större.....	{Stockholms Bomullsspinneri- och Väfveri- aktiebolag.....}	—	127,500
Nr 3, 7 Beckasinen.....	Stockholms Nya Tomt-aktiebolag.....	—	63,400	» 5 ».....	D:o d:o.....	—	205,900
» 9, 13 ».....	D:o d:o Tax. med 3—7.....	—	—	» 1 Vintertullen yttersta.....	D:o d:o.....	—	197,000
» 15, 16 ».....	D:o d:o d:o.....	—	—	Tranbodarna.....	Mosebacke Gångbro-aktiebolag.....	—	140,000
» 3, 6 Morkullan.....	D:o d:o.....	—	114,400	Nr 1, 2 Glasbruket mindre.....	Stockholms Magasins-aktiebolag.....	—	600,000
» 10, 12 ».....	D:o d:o Tax. med 3—6.....	—	—	Nr 1 Ornen mindre.....	Mosebacke Fastighets-aktiebolag.....	—	250,000
» 17, 19 ».....	D:o d:o d:o.....	—	—	» 18 Fiskaren större.....	Bostads-aktiebolaget »Tessin».....	—	202,000
Nr 23 ».....	D:o d:o d:o.....	—	—	» 11 Pelarebacken mindre.....	Stockholms Pantaktiebank.....	—	52,000
Nr 4, 8 Staren.....	D:o d:o.....	—	62,800	Nr 8, 10 Gräberget.....	Stockholms Södra Jästfabriks-aktiebolag.....	—	155,000
» 10, 15 ».....	D:o d:o Tax. med 4—8.....	—	—	Nr 8 Bryggaren.....	{Stockholms Södra Ångqvarns- och Vedsägeri- aktiebolag.....}	—	85,000
Nr 9 Ingemar.....	D:o d:o.....	—	23,000	» 7 Fatbursholmen mindre.....	Slakteri-aktiebolaget i Stockholm.....	—	106,000
Nr 16, 17 Trasten.....	D:o d:o.....	—	28,000	Nr 5, 6 » större.....	Spaaks Bryggeri-aktiebolag.....	—	119,500
Ladugårdslands församling.				Nr 4 Tjurberget större.....	D:o d:o.....	—	13,000
Nr 32 Sperlingens backe.....	Stockholms Badhus-aktiebolag.....	—	300,000	» 8 Vågaren.....	Borstbinderi-aktiebolaget.....	—	38,000
» 23 ».....	Aktiebolaget Anderssons Mek. Stenhuggeri.....	—	200,000	Nr 6, 8 Båtsmannen större.....	{Gatuhållnings-aktiebolaget i staden inom broarna.....}	—	53,000
» 2 Trasten.....	Stockholms Nya Tomt-aktiebolag.....	—	37,100	» 2, 3 Soldaten.....	J. E. Erikssons Mek. Verkstads-aktiebolag.....	—	89,500
» 4 ».....	D:o d:o.....	—	33,000	Nr 1 Bondetorp större.....	Björholms Bryggeri-aktiebolag.....	—	245,000
Perlan.....	Stockholms Spärvägs-aktiebolag.....	—	2,000	» 2 ».....	D:o d:o.....	—	87,200
» ».....	D:o d:o.....	—	40,000	» 7 Harven.....	D:o d:o.....	—	127,000
Nr 8 Bäfvern.....	Bostads-aktiebolaget »Bäfvern».....	—	233,000	» 4 Hammarbysjön.....	Korkfabriks-aktiebolaget i Stockholm.....	—	10,200
» 3 Näktergalen.....	D:o »Patrioten».....	—	177,000	» 4 Stadsträdgården.....	Byggnads-aktiebolaget »S:t Erik».....	—	179,000
» 19 Hjorten.....	D:o »Hjorten».....	—	152,000	Maria församling.			
» 20 ».....	D:o »Sture».....	—	107,000	Nr 1 Mälaren.....	Stockholms Sockerbruks-aktiebolag.....	—	410,000
» 21 ».....	D:o »Eaplanaden».....	—	242,000	» 1 Lappskon mindre.....	{Aktiebolaget Södermalms Tvätt- och Bad- inrättning.....}	—	165,000
» 14 Renen.....	Aktiebolaget Söllscher & Co.....	—	165,000	» 12 Draken.....	Bostads-aktiebolaget »Draken».....	—	80,000
Nr 10, 11 Riddaren.....	Stockholms Ridhus-aktiebolag.....	—	120,000	» 18 ».....	Bockholms Sättra aktiebolag.....	—	66,000
Nr 1 Skrafvelberget mindre.....	Stockholms Pantaktiebank.....	—	170,000	» 7 Rosendal större.....	Stockholms Bageri-aktiebolag.....	—	110,000
» 2 Guldfläskan.....	Apotekarnes Mineralvatten-aktiebolag.....	—	133,000	» 5 ».....	{Aktiebolaget J. O. Wengströms Mekaniska Snickerifabrik.....}	—	150,000
» 11 Djurgårdsbacken.....	Tyskbagarbergens aktiebolag.....	—	—	» 9 ».....	D:o d:o.....	—	11,000
» 8 Falken.....	Aktiebolaget för arbetarebostäder i Stockholm.....	—	23,000	Nr 7, 8 Tanto mindre.....	D:o d:o.....	—	115,000
Nr 18, 19 Styrmannen.....	Göranssonss Mekaniska Verkstads aktiebolag.....	—	72,000	Nr 3, 4 Kattan mindre.....	Maria Hiss- och Magasins-aktiebolag.....	—	18,700
Djurgården.				Nr 1 Bössan.....	D:o d:o.....	—	10,000
Nr 5, 6 Halsen.....	{Stockholms Ångslups-aktiebolag.....}	—	55,000	» 2 ».....	D:o d:o.....	—	13,200
» 1, 2 Grönland.....	{.....}	—	200,000	Nr 1, 5, 7, 8, 14 Skinnar- viksberget mindre.....	{Ludvigsbergs Verkstads aktiebolag.....}	—	148,500
Djurgårdens landsförsamling.				» 1 Skinnarviken.....	D:o d:o.....	—	36,300
—.....	»Nya aktiebolaget Tivoli» (Tivoli).....	—	90,000	» 1 » större.....	D:o d:o.....	—	81,400
—.....	Stockholms Norra Jäst-aktiebolag (Kräftriket).....	—	140,000	» 1 » yttersta.....	Münchens Bryggeri-aktiebolag.....	—	377,300
Katarina församling.				Nr 6 Skinnarviksberget mindre.....	D:o d:o.....	—	20,000
Nr 1 Tegelviken större.....	Lindbergs, W. Aktiebolag.....	—	97,000	» 1 Viggen.....	Stockholms Pantaktiebank.....	—	38,500
» 2 ».....	D:o d:o.....	—	91,000	» 20 Ufven större.....	Bostads-aktiebolaget »Idog».....	—	212,300
Nr 6, 19 Tjårhofvet mindre.....	D:o d:o.....	—	1,500	Nr 7 Krukomakaren större.....	Stockholms Vaddfabriks-aktiebolag.....	—	72,800
Nr 7 ».....	D:o d:o.....	—	1,500	Nr 6, 7 Hagen.....	Bostads-aktiebolaget »Neptunus».....	—	206,800
Nr 20, 21, 22 ».....	D:o d:o.....	—	800	» 1, 2 Årsta.....	Tanto aktiebolag.....	—	530,500
Nr 3 Tegelviken mindre.....	Liljeholmens Stearinfabriksaktiebolag.....	—	27,000	» 4, 5 Tanto mindre.....	D:o.....	—	1,000
Nr 1, 3 Danviken.....	D:o d:o.....	—	189,000	» 7 Rosendal mindre.....	D:o.....	—	66,000
Nr 1 Kyrkogården.....	D:o d:o med 3, qv. Dan- viken.....	—	—	Nr 1 Tången.....	Ligna Nya Snickeri-aktiebolag.....	—	75,000
» 2 ».....	D:o d:o.....	—	2,200	» 2 Släggan.....	Bostads-aktiebolaget »Jakobsberg».....	—	128,000
Nr 1, 3, 4, 5, 6 Barnängs- backen mindre.....	D:o d:o.....	—	60,000	Nr 2, 6, 7, 8 Tobakspinneriet.....	Bergsunds Mekaniska Verkstadsaktiebolag.....	—	440,000
Nr 2 ».....	D:o d:o.....	—	10,000	» 6, 9, 11 Långholmsbron.....	D:o d:o.....	—	36,300
Nr 1 Oljan.....	Aktiebolaget Barnängens Tekniska fabrik.....	—	182,000	» 8, 11 Mullvadsberget.....	Byggnads-aktiebolaget »S:t Erik».....	—	30,000
Nr 4, 9 ».....	D:o d:o.....	—	30,000	» 2 Småland.....	Bostads-aktiebolaget »Bellman».....	—	160,000
» 3, 4 Jernet.....	D:o d:o.....	—	10,000	Summa		88,000	30,425,600
Nr 3 Barnängen större.....	Södermalms Byggnads-aktiebolag.....	—	105,000				

Tab. N:o 6.

EGENDOMAR TILLHÖRANDE FRÄMMANDE MAGTERS UNDERSÅTAR I STOCKHOLMS STAD ÅR 1885.

(Uppgift kan ej lemnas.)

Tab. N:o 7.

BRAND-, SJÖ-, OLYCKSFALLS- OCH LIFFÖRSÄKRINGS-INRÄTTNINGARNA I STOCKHOLMS STAD ÅREN 1881—1885.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.		9.	10.					11.		12.
Inrättningens namn och verksamhets- område.	År, då verk- sam- heten börjat.	Influtna försäkrings- avgifter (eller utdebiterade belopp).	Öfriga inkomster.	Utbetalda brandskade- ersättningar.	Öfriga utgifter.	Befintliga fonder eller tillgångar vid slutet af	Försäkringsbelopp		Utdebiteringsgrund. Utdebiterade öre för hvarje 100 kr. ansvarighetsbelopp.						Eldsåador, för hvilka under 1881—1885 utbetalts ersättning	Anmärkningar.	
							tecknad under loppet af	qvar- stående vid slutet af		1881.	1882.	1883.	1884.	1885.	endast för fast eller endast för lös egen- dom.		både för fast och lös egen- dom.
		1881—1885.	1881—1885.	1881—1885.	1881—1885.	år 1885.	år 1885.	år 1885.	år 1885.	1881.	1882.	1883.	1884.	1885.	Amtal.	Amtal.	
Brandförsäkringsinrätt- ningarna.		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Öre.	Öre.	Öre.	Öre.	Öre.	Amtal.	Amtal.		
Stockholms stads brand- försäkringskontor	1746	2,205,582	3,297,256	112,554	1,505,453	17,056,496	11,804,893	287,380,080	—	—	—	—	—	103	—		
Allmänna Brandförsäk- ringsverket för bygg- nader ä landet	1782	902,812	1,083,634	622,911	571,532	7,222,592	1,637,371	71,301,799	—	—	—	—	—	157	—	1)	
Städernas Allmänna Brandstodsbolag	1828	2,755,296	342,776	1,411,219	344,833	2,555,764	8,473,120	248,424,779	—	—	—	—	—	372	—	2)	
Stockholms stads Brand- stodsbolag till försäkring af löseegendom	1844	496,323	277,279	72,235	212,877	1,449,861	9,252,950	94,666,900	—	—	—	—	—	111	—	3)	
Försäk- ringsaktie- bolaget Skandia.	I Sverige:	för egen risk	4,893,584	—	2,240,526	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
		" återförs.	4,584,754	—	2,897,601	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
		Summa	9,478,338	—	5,138,127	—	—	597,279,295	373,624,017	—	—	—	—	—	—	903	
		Utrikes:	för egen risk	2,428,518	—	1,614,699	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
			" återförs.	1,237,522	—	1,088,655	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Summa	3,666,040	—	2,703,354	—	—	375,242,617	—	—	—	—	—	—	—	—	4)	
Tillsam- mans:	Hela verksamheten	för egen risk	7,322,102	—	3,855,225	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
		" återförs.	5,822,276	—	3,986,256	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
		13,144,378	288,456	7,841,481	1,328,454	1,480,107	972,521,912	373,624,017	—	—	—	—	—	—	903		
Brandförsäkringsaktiebo- laget Sverige	1873	för egen risk	1,116,026	—	742,476	—	87,132,518	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
		" återförs.	1,316,870	—	691,070	—	—	82,246,168	—	—	—	—	—	—	—	—	
		Summa	2,432,896	227,505	1,433,546	461,084	3,257,149	169,378,686	139,685,800	—	—	—	—	—	—	418	
Samtliga brandförsäkringsinrättningar		21,937,287	5,516,906	11,493,946	4,424,233	33,021,969	1,173,068,932	1,215,083,375	—	—	—	—	—	743	1,381		

Tab. No 7. (Forts.) BRAND-, SJÖ-, OLYCKSFALLS- OCH LIFFÖRSÄKRINGSINRÄTTNINGARNA I STOCKHOLMS STAD
ÅREN 1881—1885.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.		9.	10.					11.		12.
Inrättningens namn och verksamhets- område.	År, då verk- sam- het- en börjat.	Influtna försäkrings- avgifter (eller utdebiterade belopp)	Öfriga inkomster.	Utbetalda skadeersätt- ningar.	Öfriga utgifter.	Beräknade fonder eller tillgångar vid slutet af	Försäkringsbelopp		Utdebiteringsgrund. Utdebiterade öre för hvarje 100 kr. ansvarighetsbelopp.						Antal fall, för hvilka åren 1881—1885 utbetalts ersättning		Anmärkingar.
							tecknad under loppet af	qvarstående vid slutet af		1881.	1882.	1883.	1884.	1885.	endast för fast eller endast för lös egen- dom.	både för fast och lös egen- dom.	
		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Öre.	Öre.	Öre.	Öre.	Öre.	Antal.	Antal.		
Sjöförsäkringsinrätt- ningarna.																	
Stockholms Sjöför- säkringsaktiebolag.	Fartyg och last.	1867	2,650,924	687,964	1,653,416	1,408,256	1,583,491	31,710,105	27,304,386	—	—	—	—	—	—	1,490	
Sjöförsäk- ringsaktie- bolaget	I Sæ- rige:	Casco	1,028,474	—	—	—	—	1,821,466	561,150	—	—	426	—	—	—	—	
		Varor, frakt etc.	2,142,807	—	—	—	—	74,516,885	—	—	—	60	—	—	—	—	
		Summa	3,171,281	—	2,379,885	—	—	76,338,351	561,150	—	—	—	—	—	—	—	
	Ut- rikes:	Casco	710,023	—	—	—	—	3,596,564	1,001,231	—	—	535	—	—	—	—	
		Varor, frakt etc.	771,160	—	—	—	—	27,002,549	—	—	—	69	—	—	—	—	
		Summa	1,481,183	—	1,195,707	—	—	30,599,113	1,001,231	—	—	—	—	—	—	—	
	Till- sam- mans:	Casco	1,738,497	—	—	—	—	5,418,030	1,562,381	—	—	464	—	—	—	—	
		Varor, frakt etc.	2,913,967	—	—	—	—	101,519,434	—	—	—	63	—	—	—	—	
		Hela verksamheten	4,652,464	2,577,462	3,575,592	3,172,698	1,918,635	106,937,464	1,562,381	—	—	—	—	—	—	1,951	
	Ägir	Casco	813,265	—	—	—	—	3,614,317	1,076,369	—	—	529	—	—	—	—	
		Varor, frakt etc.	1,567,637	—	—	—	—	63,702,578	—	—	—	61	—	—	—	—	
		Summa	2,380,902	208,509	1,206,630	901,136	1,918,635	67,316,895	1,076,369	—	—	—	—	—	—	1,951	
Sjöförsäkringsaktie- bolaget Vega	Äterförsäkrings- aktiebolaget Hol- min	Casco	925,232	—	—	—	—	1,803,713	486,012	—	—	420	—	—	—	—	
		Varor, frakt etc.	1,346,330	—	—	—	—	37,816,856	—	—	—	64	—	—	—	—	
		Summa	2,271,562	—	2,368,953	2,271,562	—	39,620,569	486,012	—	—	—	—	—	—	—	
Samtliga sjöförsäkringsinrättningar		1883	1,105,464	142,590	148,479	860,568	1,164,884	17,126,892	48,854	—	—	—	—	—	—	159	
		1885	87,440	4,110	24,030	25,770	545,658	17,053,722	48,854	—	—	—	—	—	—	37	
Samtliga sjöförsäkringsinrättningar			8,406,202	3,412,126	5,401,517	5,407,292	5,212,668	172,828,183	28,964,475	—	—	—	—	—	—	3,637	
Olycksfallsförsäkrings- inrättningarna.																	
Försäkringsaktiebo- laget Fylgia	för egen risk..... för återförsäk- Summa	1881	813,231	—	118,502	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
		1881	106,197	—	55,733	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
		Summa	919,428	46,454	474,235	246,287	317,894	45,701,180	104,323,155	—	—	—	—	—	—	2,765	
Svenska Glasförsäkringsaktiebolaget		1884	20,728	568	1,361	—	3,500	354,473	—	—	—	—	—	—	—	109	
Sveriges Hästförsäkringsaktiebolag		1876	250,238	14,898	165,387	88,477	86,410	1,762,310	1,762,310	—	—	—	—	—	—	—	
Samtliga olycksfallsförsäkringsinrättningar			1,190,394	61,920	643,986	334,764	407,804	47,817,963	106,085,465	—	—	—	—	—	—	2,874	

Liförsäkringsinrättningarna.

Försäkringsaktiebo- laget Skandia.....	(Lif-, lifränte- o. kapitalförsäkr.)	1855	6,372,653	3,134,268	3,206,925	1,571,178	26,568,247	6,654,351	35,072,014	--	--	--	--	--	--	12)
Liförsäkringsaktiebolag. Nordstjernan		1872	7,067,553	1,532,583	1,704,040	6,119,248	12,541,070	55,153,987	52,077,668	--	--	--	--	--	--	13)
Liförsäkringsaktie- bolaget Thule.....	Liförsäkring..... Kapital- och lif- ränteförsäkring	1873	3,199,682	---	722,554	---	---	---	25,022,068	--	--	--	--	--	--	14)
			102,591	---	21,228	---	---	---	---	--	--	--	--	--	--	
	Summa		3,302,273	538,330	743,782	2,647,210	4,151,703	4,641,700	25,022,068	--	--	--	--	--	126	
Liförsäkringsaktie- bolaget Victoria.....	För egen risk... För återförsäkr.	1883	503,706	---	60,500	---	---	2,891,200	7,493,600	--	--	--	--	--	--	
			85,581	---	1,000	---	---	437,000	1,177,500	--	--	--	--	--	--	
	Summa		589,287	66,592	61,500	254,800	2,393,326	3,328,200	8,671,100	--	--	--	--	--	--	
Samtliga liförsäkringsinrättningar			17,331,766	3,271,773	5,716,247	10,592,535	45,654,346	69,778,238	120,842,850	--	--	--	--	--	126	

A n m ä r k n i n g a r.

¹⁾ Kol. 10. Utdebiteringen har utgjort från 75 öre t. o. m. 11 kr. pro mille allt efter riskens större eller mindre eldärlighet. — ²⁾ Försäkringsåret sammanfaller med kalenderåret. Värde af den försäkrade egendomen har ej kunnat uppgifvas; summan i kol. 9 utgör bolagets ansvarighetsbelopp. Utdebiteringen utgöres dels af inträdesavgift, som erlägges med oförändrat belopp i 3 på hvarandra följande år och beräknas enl. den genom K. Kungörelsen den 8 sept. 1876 fastställda tariffen, dels af årsavgift, som från och med det 1de försäkringsåret årligen utgår med en femtedel af inträdesavgiftens belopp vid årets början. Återförsäkring förekommer icke. — ³⁾ Perioden omfattar tiden 1 okt. 1880—30 sept. 1885. — ⁴⁾ Fast och lös egendom kan ej åtskiljas. — Bolaget idkar afven lif-, lifränte- och kapitalförsäkringsrörelse (jfr liförsäkringsinrättningarna). — ⁵⁾ Uppgifterna afse endast rörelsen i Sverige. — ⁶⁾ »Casco» — fartyg och last. — Kol. 4. 1 summan 2,577,162 ingår försäkringsfonden från år 1880 med 54,770 kr. samt reassuradorernes bidrag till skadeersättningar med 2,368,953 kr. Försäkringsfonden från år 1880 (54,770 kr.) ingår äfven i summan 208,509. Kol. 5. Skadeersättningarna kunna ej uppgifvas särskildt för casco och särskildt för varor, frakt etc., enär haverierna i bolagets statistik foras tillbaka till de år, då riskerna tecknats, och oreglerade haverier ännu förekomma för åren 1884 och 1885. Kol. 6. Summan 2,271,562 kr. utgör reassuranspremier. — Kol. 7. Härifrån afgår försäkringsfonden till år 1886 med 103,313 kr. — Kol. 11. Deraf 197 totalförloster. ⁷⁾ Kol. 5. Skadeersättningarna hafva inalles uppgått till 406,124 kr., hvartill reassuradorerne bidragit med 257,645 kr. — Kol. 6. Inklus. reassuranspremier. — Kol. 8. Hela det under året tecknade beloppet utgjorde 46,973,757 kr., hvaraf belöpte sig

på återförsäkring 29,846,865 kr. — Kol. 9. Hela det vid årets slut kvarstående beloppet utgjorde 139,654 kr., hvaraf på återförsäkring kom 90,800 kr. — Uppgifter hafva icke kunnat lemnas särskildt för fartyg och särskildt för last. — ⁸⁾ Försäkringsåret sammanfaller med kalenderåret. Uppgifter hafva icke kunnat lemnas särskildt för fartyg och särskildt för last. — Kol. 11. Deraf för fartyg 10, för last 27. — ⁹⁾ Kol. 4. Räntor. — Kol. 5. Inel. oreglerade, enligt uppskattning. — Verksamheten i Norge ingår här, men är af ringa omfång. — ¹⁰⁾ Kol. 4. Influtna räntor. — Kol. 7. Reservfond. — ¹¹⁾ Kol. 3. Endast influtna försäkringsavgifter. — Kol. 11. Utdebiteringen har verkställt enl. särskild tariff. — ¹²⁾ Kol. 3. Hertil kommer återförsäkr. till belopp af 503,753 kr. — Kol. 4. Här ingår ett för bolagets hela rörelse gemensamt inkomstbelopp af 1,692,625 kr. — Kol. 5. Deraf lif- och kapitalförsäkringar 2,515,048 kr. och lifräntor 691,877 kr. — Kol. 6. Här ingår ett för bolagets hela rörelse gemensamt utgiftsbelopp af 628,279 kr. — Kol. 7. Här ingår grundfonden med 3,000,000, garantifonden med 12,000,000, reservfonden med 1,500,000, dispositionsfonden med 1,633,049 samt lif-, lifränte- och kapitalförsäkringsfonden med 8,375,198 kr. — Bolaget idkar afven brandförsäkringsrörelse (jfr brandförsäkringsinrättningarna). — ¹³⁾ Kol. 7. Endast fonder. — Bolaget idkar afven lifränterörelse. — ¹⁴⁾ Kol. 6. Hertil kommer för återförsäkring ett utgiftsbelopp af 229,471 kr. — Kol. 7. Här ingår liförsäkringsfonden med 2,655,439, kapital- och lifränteförsäkringsfonden med 137,329, garanti- och grundfonden med 1,000,000 samt reservfonden med 358,935 kr. — Kol. 8. Hertil komma återförsäkringar till belopp af 1,453,483 kr.

Tab. N:o 8.

FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSALTAL, SJUKKASSOR OCH DERMED JEMFÖRLIGA
INRÄTTNINGAR I STOCKHOLMS STAD, ÅR 1885.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning år 1885 till antal personer.	af nedan- stående hela belopp. Kronor.	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1885. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkn.
I. Af kyrkliga och församlingarnas styrelser förvaltade, för olika ändamål afsedda fonder.								
Georgiska fonden.	Understöd åt fattiga enkor.	Obe Kant.	—	—	40	889	Stockholms stads konsistorium.	
Jungbladska d:o.	D:o åt fattiga prestenkor.	Prosten B. Jungblad.	1832 6/5	3	180	3,295	D:o.	
Bergstenska d:o.	D:o åt enkor och döttrar efter komministrar, adjunkter, rektorer och kolleger.	Enkefru M. L. Bergsten, f. Nortun.	1826 12/11	3	213 75	4,043	D:o.	
Lagus' fond.	Pension åt två kyrkoherdeenkor.	Enkan K. U. Lagus.	1851 23/7	1	300	6,000	D:o.	
Possiethska fonden.	Stipendier åt stud. vid Uppsala universitet.	Kyrkoherden J. Possieth.	1728 9/2	10	1,000	23,696 75	D:o.	
Soopiska d:o.	Understöd åt fattiga och sjukliga qvinnor.	Grefvinnan A. M. Soop.	1734 8/2	8	971	30,053	D:o.	
Renströmska d:o.	Pension åt fattige, ofrälse civile tjenstemäns enkor.	Sekret. O. Renström.	1818 31/4	7	815	15,882	D:o.	
Sahlstedtska d:o.	Understöd åt ogift prestdotter.	Mamsell A. U. R. Sahlstedt.	1868 23/11	1	70 20	1,500	D:o.	
Häggmanska d:o.	D:o åt fattiga prestdöttrar.	Mamsell O. N. Häggman.	1870 28/9	3	150	3,000	D:o.	
Reuckners fond.	Pensionsutdelning.	Handelsbokh. N. G. Reuckner.	—	3	100	2,000	Nikolai kyrkoråd (gen. församls ensk. fattigvård).	
Beronii donationer.	D:o.	Handl. K. B. Beronius.	—	3	200	3,100	D:o (d:o).	
S. L. Norstedts fond.	Vård af värlösa barn, bidrag till barnkrubba och till s. k. syförening m. m.	Fröken C. Norstedt.	1878 11	—	299 50	5,321 75	D:o (d:o).	
Hebbes donation.	Bidrag till barnkrubba och församlingens diakonissas underhåll.	K. sekret. F. Hebbe.	1868 1/5	—	500	10,000	D:o (d:o).	
Arrhenii d:o.	Utdelning till församlingens hjon å Sabbatsb. fattighus.	F. klädeshandlanden A. W. Arrhenius.	—	161	322	6,000	D:o.	
F. d. Riddarholms församlings ensk. pensionskassa.	Pensioner åt fruntimmer.	—	—	5	125	3,282 06	D:o.	
Kollektmedelkassan för fattiga nattvårdsbarn.	Beklädnad.	—	—	—	280	3,415 80	D:o (d:o).	
Otterska fonden.	Pensionsutdelning.	Enkefru M. L. Otter.	1861 15/6	19	1,100	2,200	D:o (d:o).	
Boyeskad:o o. Wildts testamente.	D:o.	—	—	6	900	18,075	D:o (d:o).	
Söderströms fond.	Till fattiga folkskolebarn och andra fattiga.	Skomakaren C. U. Söderström.	—	—	200	4,000	D:o.	
Pfeils testamente.	Pensioner åt fruntimmer.	—	—	3	50	1,000	D:o.	
Rogstadli d:o.	D:o d:o.	—	—	6	25	500	D:o.	
Kreys d:o.	Pensionsutdelning.	—	—	2	118 12	2,362 50	D:o (d:o).	
Touténs d:o.	Till nödlidande.	—	—	4	27 80	556	D:o.	
Zetterstens d:o.	D:o.	—	—	1	2 50	50	D:o.	
Wadströms d:o.	D:o.	—	—	5	12 50	250	D:o.	
Michaelssons d:o.	Till fattiga.	Mamsell U. Wadström.	1789 16/10	—	25	500	D:o.	
Okänd gifvares d:o.	D:o.	Grosshandl. Michaelsson.	1825 1/8	—	30	600	D:o.	
Schewes d:o.	D:o.	Medlem af Storkyrkoförsaml.	—	—	30	750	D:o.	
Arfvedssons d:o.	D:o.	Grosshandl. R. F. Schewe.	1845 18/6	—	375	7,500	D:o.	
Metzgers d:o.	D:o.	Direktör K. Arfvedsson.	1856 29/3	—	175	3,500	D:o.	
Brogrens d:o.	Pensionsutdelning.	Handlanden F. Metzger.	1850 1/12	1	50	1,000	D:o.	
Kraftiska skolan.	Undervisning för fattiga borgarebarn.	Uppbördskom. C. Brogren.	—	30	2,953	62,073 37	Nikolai skolråd.	
Pinchards fond.	Beklädnad åt fattiga folkskolebarn.	Hoffstrum-makaren M. P. Kraft.	1807 19/10	1	27 63	500	D:o.	
Norstedts testamentsfond.	Till fattiga, företrädesvis boktryckare, deras enkor m. fl.	Grosshandl. A. Pinchard.	1821 7/11	9	461	10,078	Nikolai fattigvårdsstyrelse.	
Kumlings d:o.	Till fattiga inom församlingen.	C. Norstedt, boktryckare.	1860 17/12	2	72	1,500	D:o.	
Godu's d:o.	Till 2 älderstigna fruntimmer inom Riddarholms församling.	Mamsell G. C. Kumling.	1848 27/11	2	29 17	555 55	D:o.	
Holmbergs donationsfond.	Till å Sabbatsbergs fattighus intagna blinda fattighjon.	Segelm.-enkan C. Godu.	1801 29/5	7	67 50	1,300	D:o.	
Enkefru Geijers fond.	Till fattiga inom församlingen.	Kryddkrämaren N. Holmberg.	1853 28/5	2	67 50	1,500	D:o.	
Strähles testamentsfond.	Till 2 fattiga fruntimmer, företrädesvis släktingar.	Lagmanskan Geijer.	—	2	187 50	3,000	D:o.	
Edbergs lifräntefond.	Beklädnad åt fattige på Sabbatsberg.	Kamrerskan H. Strähle.	1829 28/3	30	30 37	675	D:o.	
Falks donationsfond.	Till å Sabbatsbergs fattighus intagna personer från Finland.	Fattighj. Wilhelm. Edberg.	—	10	36	800	D:o.	
Nikolai församlings barnkrubba.	Vård af minderåriga barn.	Enkefru M. M. Falk.	1860 28/12	16 barn dagligen.	2,419 51	14,767 50	En styrelse.	
„ „ kyrkofattigkassa.	Till fattiga i Nikolai församling.	—	—	126	2,580	24,063 88	Nikolai kyrkoråd.	2)

Sporrongs fond.	Den 20 ¹ till Klara församlings fattighjon vid Sabbatsberg.	Enkefru U. E. Sporrong.	1824 ¹⁸ / ₉	153	150	3,000	
Stråhles d.o.	1 januari till 2 tjänstemannanor.	Enkefru H. M. Stråhle.	1829 ²⁸ / ₃	2	150	3,000	
Meuniers d.o.	Halfårsvis till 2 gummor.	Mamsell S. M. Meunier.	1840 ⁴ / ₅	2	150	3,000	
Holmbergs d.o.	1 januari till Sabbatsbergs fattigvårdsstyrelse för bättre kost åt blinda fattighjon.	Handl. N. Holmberg.	1853 ²⁸ / ₅	—	75	1,500	
Hulphers d.o.	1 ¹² till 12 fattiga enkor.	Handl. J. W. Hulphers.	1812 ³⁰ / ₄	12	300	6,000	
Qvidings d.o.	2 till Klara församlings pauvres honteux, nemligen: 1,330 kr. 40 öre genom pastor och 160 kr. genom fattigvårdsstyrelsen.	Enkefru B. C. Qviding.	1859 ²⁴ / ₃	—	1,490 ⁴⁰	32,000	
Lindgrens d.o.	Årliga räntan 2 300 kr. till enka med de flesta barn; d:o 500 kr. till påskgåfva till Klara fattiga vid Sabbatsberg; d:o 500 kr. till middagsmåltid åt Klara fattigvårdsstyrelse.	Direktör E. Lindgren.	1802 ¹ / ₁₂	—	65	1,300	
Bolins d.o.	Till påsk åt Klara fattighjon vid Sabbatsberg.	Handlanden A. Bolin.	1796 ¹⁹ / ₄	—	32 ⁹⁰	658	
Fuhrmans d.o.	22 ⁰⁸ till Klara, 7 ⁷⁸ till Adolf Fredriks å Sabbatsbergs fattighus intagna hjon, påsktiden.	Källarmästaren P. H. Fuhrman.	1772 ²¹ / ₂	—	29 ⁸⁶	597 ²²	
Enärligmans d.o.	1 maj till det fattigaste hushåll i Klara med de flesta barnen.	»En ärlig man».	1785 ¹⁷ / ₃	1	30	600	
Tunell d.o.	Halfårsvis lika belopp åt 4 fattiga qvinnor.	Kryddkrämaren J. Tunelius.	1833 ²⁸ / ₆	4	300	6,000	
Godus d.o.	D:o till 2 gamla qvinnor.	Segelm.-enkan Godu.	1787 ¹⁴ / ₄	2	27 ⁷⁸	555 ⁵⁶	
Pihlgrens d.o.	D:o till 2 dygdiga flickor.	Mamsell U. E. Pihlgren.	1813 ⁹ / ₈	2	75	1,500	
Lundblads d.o.	1 juni till någon fattig familj med barn.	Hofslagaren J. Lundblad.	1843 ¹⁰ / ₄	1	17 ¹⁹	343 ⁷⁶	
Lieberts d.o.	1 af räntan utdelas midsommar och jul till Klara fattighjon på Sabbatsberg; 1 lägges till kapitalet.	Sejlaren J. F. Liebert.	1832 ¹⁸ / ₁₂	153	187 ⁵⁰	5,278 ⁴¹	
Enärligmans d.o.	Den 23 ⁴ till en ärbär flicka, som underhåller sina föräldrar.	»En ärlig man».	1782 ¹ / ₁₁	1	22 ⁵⁰	450	
Ugglas d.o.	1 oktober till 3 fattiga i församlingen.	Grefve af Ugglas.	1850 ²⁸ / ₂	3	100	2,000	
Berggrens d.o.	Till kläder åt Klara fattighjon på Sabbatsberg.	Hyrkusken M. Berggren.	1857 ¹⁴ / ₃	—	375	7,500	
Wiers d.o.	Den 9 ¹² 57 ¹¹ till Klara och 27 ⁰⁰ till Adolf Fredriks fattighjon på Sabbatsberg.	Bryggaren A. M. Wiers enka.	1783 ¹² / ₁₂	—	84 ¹¹	1,682 ²⁴	
Forsmans d.o.	Lifstidspension åt 2 borgarenkor med minderåriga barn.	Tapetseraren C. G. Forsman.	1858 ¹⁰ / ₂	2	75	1,500	
Bergqvists d.o.	1 december till dygdig dotter, som försörjer sin moder.	Mamsell M. C. Bergqvist.	1861 ² / ₅	1	50	1,000	
Sätherströms d.o.	1 december till fattig familj.	Karduanen S. Sätherström.	—	1	31 ⁵⁰	630	
F. d. kolerafond.	Till behöfvande inom församlingen.	—	—	6	40 ¹⁰	801 ⁹⁴	
Brobergers fond.	Lifränta till C. Broberg 6,500 kr. samt till M. L. Wahlberg 4,500 kr.; efter deras död till fattiga i församlingen.	Viktualiehandl. C. J. Broberg.	1845 ² / ₆	2	550	11,000	
Hoppenstedts lifräntefond för fattiga flickor.	Lifränta åt fattig flicka från Klara barnhem eller Tysta skolan.	Fru Adlersparre.	1870	1	15	376 ¹³	
Nordströms testamente (fond).	Lifränta till enkefru M. Nordström, sedan till 2 borgardöttrar i församlingen.	Enkefru M. Nordström.	1881 ²⁹ / ₆	1	92 ⁵⁰	2,000	
Isbergs fond.	Lifränta till C. G. Björkengren; sedan tillfaller räntan Klara fattighjon vid Sabbatsberg.	Presidenten M. G. Isberg.	1872 ¹⁰ / ₅	1	150	3,000	
Löwens d.o.	Halfva räntan till 12 och halfva räntan till 20 fattiga.	Presid. friherre J. Löwen.	1774 ¹⁹ / ₁₂	29	166 ⁶⁶	3,333 ³³	
Segererons d.o.	Till 12 enkor af pauvres honteuses i Klara.	Statsekt. E. C. Segererona.	1787 ¹⁷ / ₁₂	12	250	5,000	
Mörners d.o.	Till 3 sjuka enkor.	Fröken U. Mörner.	1810 ¹⁰ / ₁₀	3	75	1,500	
Stjerngranats d.o.	Till enkor och barn.	Enkefru Stjerngranat.	1819	3	240	4,800	
Hallgrens d.o.	Till tre sjuka personer.	Enkefru Hallgren.	1828	3	150	1,500	
Gother's d.o.	Till någon behöfvande.	Demoiselle Gothe.	1838 ¹⁷ / ₅	1	37 ⁵⁰	750	
Nordfors d.o.	Ingen föreskrift. Utdelas till någon behöfvande.	Enkefru Nordfors.	1842 ¹² / ₄	1	25	500	
Hallgrens d.o.	Till ett eller flere behöfvande fruntimmer, företrädesvis ofärdiga.	Mamsell M. Hallgren.	1841 ²⁵ / ₁₀	1	75	1,500	
Ekströms d.o.	Till behöfvande fruntimmer inom församlingen.	Grosshandl. H. Ekström.	1842 ¹⁶ / ₂	10	750	15,000	
Bagges d.o.	Till en behöfvande.	Demoiselle F. E. Bagge.	1833 ² / ₅	1	150	3,000	
Bernegaus d.o.	Räntan utdelas till af testator utsedd person, men efter dennes död till 4 tjenare.	Kamrer G. W. Bernegau.	1852 ⁴ / ₁	1	1,500	30,000	
Krutmeijers d.o.	Till af testator utsedd person, efter hvilkens död räntan i två lotter tilldelas embetsmäns enkor.	Enkefru Krutmeijer.	1854 ¹⁰ / ₁₁	1	300	8,000	
Wadströms m. fl. fond.	Vid julen genom pastor till fattiga.	Jungfru Wadström, Falk och handl. Bolin.	1791, 1802, 1810, 1812.	—	69 ²²	1,384 ⁵⁰	
Pukes fond.	Till pauvres honteuses i församlingen.	Grefvinnan Puke.	1860 ⁷ / ₆	1	50	1,000	
Cederschiölds d.o.	Till 4 enkor i församlingen.	Dep.-chefen Cederschiöld.	1862 ¹⁵ / ₅	4	100	2,000	
Öbergs d.o.	Till 5 eller 6 fattiga fruntimmer.	Mamsell C. Öberg.	1872 ¹⁰ / ₄	5	250	5,000	
Krutmeijers d.o.	Den 18 ¹¹ till de mest behöfvande inom församlingens fattighus.	Enkefru Krutmeijer.	1854 ²³ / ₁₂	—	141 ⁶²	2,832 ⁴¹	
Roos d.o.	Den 10 ¹¹ gratifikation till ett fruntimmer.	Enkefru U. Roos.	1876 ¹⁶ / ₁₁	1	52 ⁵⁰	1,050	
Rambachs donation.	Till behöfvande inom församlingen.	Enkefru E. Rambach.	1880 ¹⁵ / ₅	1	50	1,000	
Åhrbergs fond.	Tilldelas f. n. af testator utnämnd person, fördelas sedan åt 5 qvinliga tjenare.	Jungfru L. Åhrberg.	1858 ²⁷ / ₈	1	500	10,000	
Hanes d.o.	F. n. af testator utnämnd person; sedermera till 4 fruntimmer.	Mamsell U. Hane.	1874 ¹⁰ / ₆	1	200	4,000	

Klara fattigvårdsstyrelse.

Klara kyrkoråd.

Tab. N:o 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning år 1885 till antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1885. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkn.
Tvenne systrars testamente.	Räntan, 6 %, uppbäres f. n. af den kvarlevande system, sedan till andra uppgifna personer, och skall sist delas i 2:ne delar.	Fröknarna A. och E. Acrel.	1876 27/10	1	960	16,000	Klara kyrkoråd.	
Hoffmans fond.	F. n. till af testator utsedd person; derefter till andra uppgifna personer, och slutligen till å fattighus intagna från Klara.	Hofintend. J. Hoffman.	1872 2/11	1	1,110	22,200		
Barnhjelpsfonden.	Att bespisa och bekläda fattiga barn.	Grefve de Geer, m. fl.	1836 4/1	—	682 32	15,000		
Benedicks testamentsfond.	Till hjälp för fattiga.	Brukspatron E. O. Benedicks.	1876 26/1	5	120	2,000		
De Geers donationsfond.	Fortsättande af Jakobs arbetshus.	Frih. C. de Geer.	1796 17/5	—	125	2,500		
D:o d:o.	Till några fattiga utöfver antalet på Jakobs och Johannes fattighus.	Exc. grefve C. de Geer.	1850 2/4	12	720	15,150		
D:o d:o.	Till fattiga barn inom församlingen.	Densamme.	1859 10/7	14	555	7,500		
Ekhols testamentsfond.	Till enkor och barn, 30 kr. årligen.	Guldsmeden J. Ekholm.	1806 8/6	4	105	2,522 50		
Fuhrmans d:o.	Till undfägnad midsommaraften åt församlingens fattighushjon.	Hofkällarm. P. Fuhrman.	1772 22/2	—	19 17	383 33		
Godu's d:o.	Till 2 fruntimmer inom församlingen.	Segeln-enkan C. Godu.	1791 12/2	2	33 32	555 56		
Gyldenstolpes d:o.	Till sjuka, helst å församlingens fattighus.	Grefve A. Gyldenstolpe.	1855 30/11	4	90 24	1,800	Jakobs-Johannes fattigvårdsstyrelse.	
Hederhjelm testamentsfond.	Hvarje halfår till fattiga, födda inom Jakobs församling.	Kamm.-rev.-råd. Hederhjelm.	1797 22/2	2	50	1,000		
Helias donationsfond.	Till de å församlingens fattighus intagna.	Enkefru L. Helin.	1815 10/6	—	150	3,000		
Holmbergs testamentsfond.	Till förökande af kosten för blinda fattighjon.	Kryddkrämaren N. Holmberg.	1853 28/5	—	75	1,500		
Horns d:o.	Åt »pauvres honteux», helst lytta.	Grefve A. S. Horn.	1858 20/1	5	225	4,500		
Kihlströms d:o.	Den 12/12 till församlingens fattighushjon.	Slagtaren J. G. Kihlström.	1830 11/11	—	176 85	3,536 76		
Noréns pensionsfond.	Till tjenstemäns enkor och döttrar.	Kanslirådet J. E. Norén.	1803 6/12	117	2,884	52,500		
Normans testamentsfond.	Den 8/5 till församlingens fattighushjon.	Hush. B. M. Norman.	1811 27/12	—	75	1,500		
»En okänd gifvares donationsfond».	Till fattiga, vanlottade barn i församlingen.	Okänd.	1829 6/5	2	250	3,000		
P-s donationsfond.	Till en gifva åt de fattiga i församlingen.	Okänd.	1865 6/12	—	47 51	500		
Reinstdeds d:o.	Till 5 uppgifna personer och efter deras död helst till embetsmäns enkor och döttrar.	Testamentstagare efter enkefru M. Reinstdedt.	1846 1/10	5	412 50	8,250	Jakobs-Johannes kyrkoråd.	
Sandbergs testamentsfond.	Till ett fruntimmer inom församlingen.	Fröken C. Sandberg.	1812 18/5	1	63 75	1,275		
Schewes d:o.	Den 15/5 till församlingens fattighushjon.	Groshandl. R. P. Schewe.	1845 18/6	—	37 50	750		
Schultzes d:o.	Till några behöfvande.	Fröken C. Schultze.	1845 2/3	1	15	300		
Schwartzers d:o.	Till de fattiga vid jultiden.	Öfverste J. v. Schwartz.	1808 27/1	—	15	300		
Sundströms gifvomedel.	Den 31/12 till 3 obotligt sjuka handlande, handverkare m. fl.	Handl. C. E. Sundström.	1869 3/8	3	95	1,900		
Söderströms testamentsfond.	Den 15/5 till församlingens fattighushjon.	Mamsell S. Söderström.	—	—	49 40	988 12		
Wetterdahls d:o.	Till behöfvande inom församlingen.	Prosten E. C. Wetterdahl.	1860 25/3	1	15	300		
Wittings d:o.	Michaelsmessodagen till 3 enkor och 3 faderlösa barn i församlingen.	Enkefru M. B. Witting.	1782 23/12	6	21 52	430 52		
Åkerblads donationsfond.	Till jul- och nyårgåfvor åt fattighushjon.	Spegefabr. J. Åkerblad.	1777	—	4 17	83 33		
Reuckners testamentsfond.	Till en grafs underhåll samt till en lifränta af 200 kr.	Enkefru S. L. Reuckner.	1878 16/10	2	208	5,000	Jakobs-Johannes kyrkoråd.	
De Geers (Ribbings) donation.	Till 6 fruntimmer i församlingen.	Friherre C. de Geer.	1783 14/3	6	135	2,250		
Ziervogels donation.	Till embetsmäns döttrar och enkor.	Justitierådet C. Ziervogel.	1824 27/5	3	375	7,500		
Lundblads d:o.	Till en gosse och en flicka bland de fattigaste nattvårdsbarnen.	Mamsell K. Lundblad.	1865 22/5	2	60	1,000		
Vahlsgögs (stipend.) donation.	Till de minst bemedlade ynglingar i Jakob och Johannes, som studera till prest.	—	1818 13/4	1	300	6,000		
Fru Alms donation.	Till de fattiga i Jakobs församling.	Enkefru S. Alm.	1874 20/10	10	100	2,000		
Godlunds d:o.	1) Till fattiga folkskolebarns beklädnad. 2) Till fattiga i församlingen.	Direktör J. Godlund.	1868 21/4	—	480	8,000		
Behrens d:o.	Till skolmästarne i Jakob och Johannes.	Gördelmakaren J. F. Behrens.	Okändt	Lärarne i Jakobs allmänna läroverk.	42	700		
Sebaldis d:o.	Till embetsmäns enkor och döttrar m. m.	Fru U. E. Sebaldt.	1797 10/6	20	500	8,333 33		
Kyrkoskolans eller Hedrénska premiefonden.	Premier vid Jakobs allmänna läroverk.	Biskop Hedrén.	—	—	36	600		
Hillbergs stipendiefond.	Stipendium åt lärjunge vid d:o d:o.	Okänd gifvare.	1865 25/2	2	50	1,000	Jakobs-Johannes kyrkoråd.	
Noréns donation.	Till julen till 2 eller 4 enkor i församlingen.	Kamrer J. Norén.	1837 24/5	2	75	1,606 67		

Sebaldds donation.	Till 16 enkör, 2 ogifta döttrar, 2 fattiga gossar.	Justitiekanslerinnan Eleonora Sebaldt.	1797 ¹⁹ / ₈	20	500	8,333 ³³	Pastor och Jakobs-Johannes kyrkoråd.
Brandells d.o.	Till »fyra enkör samt två ogifta» boende inom församl.	Anna Brandell.	1795 ²⁹ / ₇	6	135	2,700	Jakobs-Johannes kyrkoråd.
Carlbohms d.o.	Till en borgarenska med flere små barn.	Direktör och fru Carlbohm.	1819 ¹⁶ / ₁₀	1	7 ¹²	125	
Lindgrens d.o.	Vid julexamen till 6 fattiga flickor i skolan.	Mamsell E. Lindgren.	1866 ²⁹ / ₁₀	6	60	1,000	
Zettersténs d.o.	Till kläder m. m. åt barn i församlingens fri- och fattigskola.	Kryddkr. G. Zetterstén.	1831 ²² / ₁₂	—	750	15,000	Jakobs-Johannes skolråd.
Nödhjelpsfonden för värnlösa flickors uppfostran.	Till uppfostran å Diakonissinrättningen för 3 flickor inom församlingen.	Dir. öfver Jakobs och Johannes frunt. skyddsörening.	1870 ¹³ / ₁	3	530	10,600	Jakobs-Johannes kyrkoråd.
Jakobs och Johannes församlingars folkskolebyggnads in- vigningsfond.	Till kläder och penningunderstöd åt folkskolebarn.	Fonden bildad genom insam- ling vid invigningen af nya folkskolehuset.	1879 ³¹ / ₁₂	—	28 ⁷⁵	575	
Syskolefonden.	Till undervisningsmaterialier och belöningar.	Lärarne vid folkskolan.	1870 ¹ / ₁	—	120	2,000	Jakobs-Johannes skolråd.
Lundbergs donation för barn- husbarn.	Till barnkrubbau i församlingen.	Kyrkoherden J. G. Lundberg.	1878 ²⁷ / ₆	—	200	4,000	
D:o d:o för hushållsskolan.	Till hushållsskolan i d:o.	Densamme.	1878 ²⁷ / ₆	—	200	4,000	Jakobs-Johannes kyrkoråd.
D:o d:o för folkskolan.	Till de flitigaste och ordentligaste folkskolebarnen.	Densamme.	1878 ²⁷ / ₆	—	200	4,000	
Axel och Sofia Alms donation.	Att uppmuntra flit, ordning m. m. hos de arbetande klasserna i hufvudstaden.	Byggmästaren A. Alm och hans hustru S. Alm.	1871 ¹⁸ / ₁₂	—	2,575	93,678 ⁸²	Pastor i Jakob jemte 2 andl.
Lejas välgörenhetsstiftelse för församlingens fattiga.	Till fattiga skolbarn i julhelgen och sådana fattiga som ej äro å välgörenhetsinrättning.	Hofoptikern B. Leja.	1864 ⁴ / ₁₀	—	1,000	20,000	En direktion med pastor i Jakob som ordförande. Särskild direktion.
Jakobs och Johannes fri- och fattigskola (Grewesmühlska skolan).	Till fattiga skolbarns beklädning och undervisning.	Grosshandlaren C. A. Grewes- mühl.	1812 ¹ / ₃	—	8,046 ⁰⁶	112,100	
Karells fond.	Till aflidne prestmäns fattiga barn.	Enkefru C. M. Karell.	1849 ²⁹ / ₆	10	500	10,000	Kyrkoherdarne i Klara och Jakob.
Wirrwachs fond.	Pensioner till 11 ofrälse mäns enkör.	Enkefru K. E. Wirrwach.	1788 ¹² / ₄	10	368 ⁷⁵	8,333 ³³	
Schweders d.o.	Till Svenska klädesgaruspiunerskör.	Rådmanen M. Schweder.	1772 ²² / ₂	3	60	ob.r. 1,600	ob.r. 1,600 3,000 1,666 ⁶⁷ utom r. 325
Strähles d.o.	Till 2 enkör inom församlingen.	Enkefru H. M. Strähle.	1829 ²⁹ / ₂	2	150	3,000	
Godus d.o.	Till 5 fruntimmer.	Enkefru C. Godu.	1791 ¹³ / ₂	4	66 ⁶⁷	1,666 ⁶⁷	
Fuhrmans d.o.	Fattighushjens förplägning midsommardagen.	Hofkällarmästaren P. Fuhr- man.	1772 ²¹ / ₂	—	—	—	
Gäfva af en okänd.	Köp och utdelning bland fattighushjens af »Arndts Paradis Lustgård».	Okända.	1796 ²⁰ / ₆	—	—	125	
Gösches fond.	Fattighjens förplägning å den regerande konungens fö- delsedag.	Grosshandlaren J. H. Gösche.	1781 ²² / ₁₀	157	82 ⁵⁰	1,500	
Sahlbergs d.o.	D:o d:o.	Stadsmäklaren J. Sahlberg.	1803 ¹¹ / ₂	157	21 ⁹⁹	485	
Östergrens d.o.	Till förplägning jultiden åt sjuka och blinda fattighu- s-hjon.	Hamnfogden L. E. Östergren.	1852 ²⁹ / ₃	24	25	500	
Petrefjus d.o.	Till 10 nödställda personer i församlingen.	Skeppsklareren P. Petrefjus.	1847 ²⁹ / ₄	10	75	1,500	
Grundbergs d.o.	Till behöfvande inom församlingen.	Grosshandlaren A. N. Grund- berg och enkefru C. E. Asplund.	1859 ¹⁹ / ₈	18	100	2,000	
Holmbergs d.o.	Dagliga kostens förökande för blinda i fattighuset.	Kryddkramhandl. N. Holm- berg.	1853 ²⁸ / ₅	4	75	1,500	Maria fattigvårdsstyrelse.
Törnemans och Wistrands d.o.	För behöfvande inom församlingen.	Assessor J. A. Törneman o. Prof. A. H. Wistrand.	1859 ² / ₂	—	—	400	
Wertmüllers fond N:r 1.	Uppfostringshjelp åt 2 värnlösa barn.	Ryttmästaren G. Wertmüller.	1864 ⁶ / ₈	2	160	2,000	
D:o d:o N:r 2.	Fattighjonens förplägning å testators födelsedag den 23 februari.	Densamme.	1864 ⁶ / ₈	157	128 ⁸⁴	2,000	
Rothoffs fond.	Församlingens fattiga.	Öfverstelöjtnant F. A. Rot- hoff.	1862 ⁶ / ₈	1	32	2,000	
Abrahamsons lifräntefond.	Insättning i Ränte- o. Kapitalförsäkr. för flickor i Prins Carls uppfostringsinrättning eller som bevista Philip- sonska skolan.	Badaremästaren J. O. Abra- hamson.	1870 ²⁶ / ₂ 1871 ³¹ / ₃	1	15	500	
Sandabls fond.	Fattiga inom församlingen.	Upphördskommissarien I. Sandahl.	1878 ²⁹ / ₄	5	100	2,000	
Tjugufemte junifonden.	Till behöfvande, helst Pauvres honteux.	Okända.	1885 ²³ / ₂	Obekant.	30	1,000	
Reuckners fond.	Behöfvande.	Enkefru S. L. Reuckner.	1878 ¹⁶ / ₁₀	15	150	3,000	
Beklädnadsfonden.	För fattiga nattvardsbarn.	Dels Maria fattigvårdsstyr- dels okända givare.	1882 ³¹ / ₅	4	40	2,000	
Östermans fond.	Till behöfvande i församlingen.	Valborg Österman.	1779 ³⁰ / ₁₁	4	406 ⁶⁴	9,036 ³¹	
Möllers d.o.	Till underhållstagare inom församlingen.	Jacob Möller.	1796 ¹⁹ / ₁₁	—	83 ³⁴	1,666 ⁶⁷	
Didrikssons d.o.	Till premier vid latinläroverket å Söder.	Helena Didriksson.	1812 ¹¹ / ₃	—	75	1,500	
Öhmans d.o.	Stipendium vid d:o d:o.	Hedvig Ohman.	1791 ¹⁶ / ₃	—	40	800	
Apelgrens d.o.	Till rektor vid d:o d:o för premier.	Sofia Lov. Apelgren.	1811 ¹⁴ / ₂	—	75	1,500	
Hallgrens d.o.	Till understödstagare i församlingen.	Maria S. Hallgren.	1811 ² / ₂	—	75	1,500	
Dahlqvists d.o.	D:o d:o.	Christina Dahlqvist.	1811 ² / ₁₀	—	13 ⁵¹	337 ⁸⁵	Maria kyrkoråd.
Vidmans d.o.	Till församlingens fattiga.	Peter U. Vidman.	1859 ²⁸ / ₅	—	55	1,000	
Hults d.o.	Till understödstagare i församlingen.	Anna Lena Hult.	1808 ²³ / ₅	—	55	1,100	
Körners d.o.	Till fattiga blinda i d:o.	—	1860 ¹⁶ / ₁₁	6	180	3,000	
Norbergs d.o.	Till understödstagare i d:o.	Anna M. Norberg.	1864 ²³ / ₅	—	75	1,500	
Femte-Mars-fonden.	Till behöfvande.	—	1876 ²⁹ / ₁₁	—	40	800	
Cabanis fond.	Till understödstagare i församlingen.	Albert Cabani.	1869 ⁶ / ₇	—	124	2,400	

Tab. N:o 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning år 1885 till antal personer.	af nedan- stående hela belopp. Kronor.	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1885. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkn.
1853-års kolerafond.	Till understödstagare i församlingen.	—	—	—	150	3,000	Maria kyrkoråd.	
Botins eller Schönborgs fond.	Till 4 behöfvande i d:o.	—	1831 ¹² / ₁₀	4	450	9,000		
1884-års fond för fattiga natt- vardsbarn.	Till fattiga nattvardsbarn.	—	1884 ⁹ / ₃	—	75	1,500		
Levins fond.	Till beklädnad åt fattiga skolbarn.	Johan P. Levin.	—	—	—	1,500	Maria skolråd.	
Netherwoods d:o.	Till uppmuntran åt ett fattigt skolbarn.	Wilh. Netherwood.	—	—	—	200		
Petrefjus' fond.	Till kläder åt fattiga skolbarn.	P. Petrefjus.	—	—	—	6,000		
Thörnebohms testamente.	Att efter godtfinnande användas af öfverstyrelsen.	G. Thörnebom.	—	—	—	3,000		
Gravallius' donation.	Till uppmuntran i handslöjd åt fattiga flickor.	C. O. Gravallius.	—	—	—	1,500		
Fuhrmans fond.	Åt fattighjon.	Hofkällarmästaren P. Fuhr- man.	1772 ²¹ / ₂	145	9'37	187'33		
Godus d:o.	Pension åt 4 fruntimmer.	Enkefru C. Godu.	1797 ¹² / ₂	4	66'67	1,333'33	Katarina fattigvårdsstyrelse.	
En okänd gifvares d:o.	Till fattighushjonen.	Okända.	1804 ²² / ₁₁	145	7'50	150		
Nyströms fond.	Ökad kost till fattighushjonen.	Rustmästaren C. Nyström.	1817 ¹⁰ / ₆	207	375	7,500		
Roos' d:o.	D:o d:o.	Handelsbokhållaren C. J. Roos.	1818 ¹⁵ / ₇	145	75	1,500		
Hedströms d:o.	Kontant utdelning till fattighjonen.	Sidenfabrikör. C. Hedström.	1822 ¹⁵ / ₂	205	150	3,000		
Ringqvists d:o.	Ökad kost till d:o.	Apotekaren J. F. Ringqvist.	1872 ¹⁴ / ₉	145	375	7,500		
Gäderins d:o.	Kontant utdelning till fattighus- o. försörjningshjonen.	Husgeräds-kammarbetjenten A. Gäderin.	1833 ²¹ / ₁₂	302	225	4,500		
Zetterstens d:o.	Ökad kost åt fattighushjonen.	Garfvaren J. H. Zettersten.	1836 ²² / ₄	145	45	750		
Lettströms d:o.	D:o d:o.	Fattigläkaren G. A. Lettström.	1873 ¹³ / ₃	145	150	3,000		
Steinmetz' d:o.	Undfägnad åt d:o.	Grosshandlaren J. F. Stein- metz.	1855 ¹³ / ₁	207	150	3,000		
Brooströms d:o.	Kontant utdelning till fattighus- o. försörjningshjonen.	Källarmästaren O. Brooström.	1844 ²¹ / ₁₂	302	100	2,000		
Holmbergs d:o.	D:o åt blinda d:o d:o.	Kryddkramhandl. N. Holm- berg.	1853 ²⁵ / ₃	5	90	1,500		
Bängs d:o.	Dels lifräntor, dels till fattiga skolbarns beklädnad.	Direktör G. Bäng.	1854 ⁷ / ₁₀	—	1,275	25,500	Katarina kyrkoråd.	
Östergrens d:o.	Kontant utdelning åt sjuka fattighushjon.	Hamnfogden L. E. Östergren.	1852 ²¹ / ₃	25	25	500		
Törnqvists d:o.	Till fattighushjonen.	Kamreraren C. Törnqvist.	1866 ³⁰ / ₄	207	730	14,600		
Tengströms d:o.	Pension åt 4 enkör och 4 tjenstehjon.	Kamreraren C. A. Tengström.	1868 ⁴ / ₁₀	7	505	10,100		
Godus d:o N:r 1.	Undfägnad åt fattighushjon.	Enkefru C. Godu.	1789 ²⁹ / ₁₀	145	9'67	150		
D:o N:r 2.	Pensioner.	Pensamma.	1797 ¹² / ₂	4	66	1,313'33		
Östbergs d:o.	Pension åt ett fattigt fruntimmer.	Öfvervägaren F. J. Östberg.	1813 ²⁷ / ₂	1	24	400		
Boman Easons d:o.	Inköp af ved åt fattiga, utom fattighuset boende.	Hökaren E. Boman Eson.	1822 ²⁵ / ₂	60	225	4,500		
Almgrens fond.	Pension åt 2 civile tjenstemäns enkör eller döttrar.	Advokattiskalen J. P. Alm- gren.	1821 ²¹ / ₄	2	52'50	1,050		
Strähles d:o.	Pension åt 2 civile tjenstemäns enkör.	Enkefru H. M. Strähle.	1828 ²⁸ / ₃	2	180	3,000		
Flobergs d:o.	Pension åt en fattig borgarenska.	Guldsmeden S. Floberg.	1820 ²¹ / ₁₀	—	—	—		
Osengius d:o.	Pensioner.	Enkefru B. C. Osengius.	1830 ²³ / ₇	2	75	1,500		
Stokoes d:o (Stenbergsska stiftelsen).	Gratualer åt 10 fattiga fruntimmer.	Enkefru K. C. Stokoe.	1853 ²⁶ / ₃	3	150	3,000		
Branders fond.	Pension åt fattiga tjenstevinnor, sedan 250 kr. utgått till lifräntor.	Mamsell J. F. Brander.	1872 ¹³ / ₅	7	500	15,000	Katarina skolråd.	
Ehrenpähles stipendiifond.	Åt fattiga barn i Katarina läroverk.	Kamreraren Aegidius o. hans hustru M. Ehrenpähle.	1721 ¹³ / ₆	—	15	250		
Gräbergs d:o.	Åt de i säng kunnigaste lärjungar vid d:o d:o.	Kantor E. Gräberg.	1813 ²¹ / ₁₂	—	30	500		
Godus testamentsfond.	Pensioner.	Enkefru C. Godu.	—	12	348'32	8,333'33		
Öfverströms d:o.	Lifränta och pensioner.	Kyrkoherden Öfverström.	—	14	980	20,273'32		
Spångbergsska d:o.	Kläder åt fattiga skolbarn.	Fabrikör Spångberg.	—	—	124'36	2,072'72		
Gjörckes donationsfond.	Åt 1 å 2 föräldralösa skolbarn.	Charlotta Gjörcke.	1874 ⁶ / ₁₁	2	100	2,000		
Holmbergs fond.	Folkskolans underhåll.	Nils Holmberg.	1860 ³⁴ / ₈	—	250	5,000		
En okänds donation.	Premier åt skolbarn.	Okända.	1828 ¹⁸ / ₁₂	—	—	500		
Richters d:o.	Folkskolans underhåll och pension.	Äldermannen H. C. Richter.	1825 ⁹ / ₁	—	225	4,500		
Törnebohms d:o.	D:o d:o.	Assessor E. Törnebohm.	1831 ¹⁶ / ₁₀	—	150	3,000		
Gjötman d:o.	D:o d:o.	P. Gjötman.	1818 ¹ / ₃	—	166'67	3,333'33		
Risholms d:o.	D:o d:o.	Handl. B. Risholm.	1816 ³⁰ / ₁₂	—	450	9,000		
Erikssons d:o.	D:o d:o.	Handl. E. Boman-Eriksson.	1814 ¹⁸ / ₆	—	450	9,000		
Richters d:o.	Till biblar åt fattiga skolbarn.	Äldermannen H. C. Richter.	1828 ⁸ / ₉	—	—	1,500		

Törnqvists donation. D:o d:o.	Premier åt skolbarn. D:o d:o.	Kamreraren C. Törnqvist. Densamme.	1861 ⁷ / ₂ 1827 ¹² / ₇	— —	— —	2,066 4,100	Katarina skolråd.
Erikssons fond.	Beklädnad af fattiga skolbarn D:o d:o.	Handl. E. Boman-Eriksson. Sidenfabrikör. C. Hedström.	1823 ¹² / ₇ 1822 ¹⁵ / ₁₂	Div. —	— —	6,000 9,000	
Hedströms d:o. Godus d:o. Möllers större d:o. D:o mindre d:o. von Torkens fond. Noréens d:o. Roos' d:o. Stagmans d:o.	Pensioner åt 3 fruntimmer. Till hjonen å fattighuset. D:o d:o. Till sjuka å d:o. För Kungsholms fattiga. För sjuka utom Kungsholms fattighus. För Kungsholms fattighus.	Enkefru C. Godu. Brukspatronen J. P. Möller. Densamme. Kaptenen von Torken. Kanslirådet J. E. Noréen. Handelsbetjenten J. C. Roos. Trädgårdsmästaren J. Stagman och hans hustru.	1791 ¹² / ₂ 1801 ¹⁷ / ₄ — Okändt. 1803 ⁶ / ₂ 1818 ¹⁵ / ₇ 1828 ⁸ / ₄	— 30 — — — — 70	65 50 25 60 45 134 ⁹⁸ 250	1,398 ⁰⁷ 1,000 508 ⁰⁴ 1,206 901 ²⁷ 2,839 ⁸¹ 5,000	
En okänd välgörares gåfva.	Till fattiga, värnlösa barns uppfostran.	— Gäfvobr. ej utfärdadt.	— 1818 ⁵ / ₃	3 —	60 ⁶⁰ 75	2,415 ⁴⁴ 1,549	Kungsholms fattigvårdsstyrelse.
Carlgrens fond. Möllers d:o. Tharmouths d:o. Holmbergs d:o.	Till utdelning åt fattighjon. Fattiga barns uppfostran. Till kläder åt fattighjon, helst tjenare. Till blinda fattighjon.	Sergeanten J. Carlgren. Brukspatronen S. Möller. Mamsell F. A. Tharmouth. Kryddkrämhandl. N. Holmberg.	1817 ⁹ / ₆ 1850 ²⁶ / ₂ 1853 ²⁵ / ₅	— 2 7 —	30 ²⁵ 60 47	1,525 ⁵² 2,184 ⁸⁴ 3,400	
Sjösteds testamentsfond.	Åt fattiga, isynnerhet af repslagareyrket. Åt fattiga fruntimmer. Åt 2 välfredade ålderstigne. Åt ståndspersoners eller borgares enkor. Åt sängliggande fattiga. Åt folkskolebarn. Åt fattiga.	Repslagareäldermannen O. Sjöstedt. Demoiselle M. S. Hallgren. Kammarskrifvaren E. Boman. Lifmedikus C. A. Lindblad. Handlanden J. Lagerman. Okända. Skräddaren Klerck och hans hustru.	1815 ¹⁹ / ₁₁ 1841 ²⁵ / ₁₀ 1817 ⁹ / ₆ 1822 ²² / ₁₁ 1780 ³ / ₇ — 1879 ¹⁵ / ₄	11 2 2 2 2 — 9	300 75 100 100 115 200 250	5,000 1,572 1,750 ⁷³ 2,035 ⁴² 2,552 ⁷¹ 4,700 5,250	
Hallgrens d:o. Bomans fond. Lindblads testamente. Lagermans testamentsfond. En okänd välgörares gåfva. Klercks fond.	Åt fattiga, isynnerhet af repslagareyrket. Åt fattiga fruntimmer. Åt 2 välfredade ålderstigne. Åt ståndspersoners eller borgares enkor. Åt sängliggande fattiga. Åt folkskolebarn. Åt fattiga.	Repslagareäldermannen O. Sjöstedt. Demoiselle M. S. Hallgren. Kammarskrifvaren E. Boman. Lifmedikus C. A. Lindblad. Handlanden J. Lagerman. Okända. Skräddaren Klerck och hans hustru.	1815 ¹⁹ / ₁₁ 1841 ²⁵ / ₁₀ 1817 ⁹ / ₆ 1822 ²² / ₁₁ 1780 ³ / ₇ — 1879 ¹⁵ / ₄	11 2 2 2 2 — 9	300 75 100 100 115 200 250	5,000 1,572 1,750 ⁷³ 2,035 ⁴² 2,552 ⁷¹ 4,700 5,250	
Rymans d:o. Asplunds d:o.	Inrättande af fattighus på Ladugårdslandet. D:o d:o.	Gulddragaren J. Ryman. Handlanden A. Asplund.	Okändt. D:o.	54 fattighushjonen.	355 40	4,887 ³⁹ 795 ²⁰	
Hellmans d:o. Bohmans d:o. Roselli d:o.	Jul- och nyårgåfva åt fattighushjonen. Åt fattiga utom fattighuset. Dito inom d:o.	Assessor Hellman. Handlanden E. Bohman. Repslagaren O. Roselius.	D:o. D:o. 1784 ²⁷ / ₃	D:o. D:o. fattighushjonen.	65 28 50	500 3,000 866 ⁶⁷	
Holmbergs d:o. Falks d:o. Godus d:o. Fuhrmans d:o.	Förbättrandet af blinda fattighushjons kost. Åt fattiga inom och utom fattighuset. D:o d:o. Förplägnung af fattighushjonen midsommardagen.	Handlanden N. Holmberg. Enkefru M. Falk. Enkefru C. Godu. Källarmästaren P. Fuhrman.	1853 ²⁵ / ₅ 1796 ¹⁹ / ₅ Okändt. D:o.	D:o. D:o. fattighushjonen. fattighushjonen.	100 13 75 10	1,500 1,000 850 183 ³³	
Hajjs d:o. Sporrongs d:o. Erikssons d:o. Hultgrens d:o. Beklädnadsfonden.	Förbättrande af fattighushjons kost under sjukdom. Understöd åt fattiga utom fattighuset. Till fattiga fruntimmer i församlingen. Utdelning efter fattigvårdsstyrelsens val. Till kläder åt fattiga barn.	Enkefrih. C. Hajj. Mamsell A. M. Sporrang. Enkefru L. C. C. Eriksson. Enkan A. B. Hultgren. Fonden överlemnades af kyrkorådet den 1/10 1869, och utgöres af flere donationer.	1859 ⁶ / ₇ 1862 ¹⁹ / ₃ 1866 ²⁴ / ₄ 1866 ¹ / ₄ —	D:o. 9 5 6 —	50 65 30 30 1,500	500 750 1,000 500 19,150	
Sätherströms fond.	Till behöfvande och sjuke män och kvinnor, föräldralösa barn m. fl.	Kardnansm. J. Sätherström.	1824 ³ / ₂	267	Församl. 2,780 samt till andra 300	57,000	
Qvidings testamente.	Till ett äldre fruntimmer bland paupes hontenses i församlingen. Åt behöfvande inom församlingen. Åt folkskolebarn.	Justitierådet C. Qviding. Mamsell A. S. Brandel. Källarmästaren C. L. Selenius.	1875 ³ / ₆ 1867 ¹⁵ / ₆ 1865 ¹¹ / ₁	1 3 Till skollofskoloni.	50 3,166 250	1,000 62,000 5,000	
Sjösteds d:o. Widings d:o. Folckers och Bareks d:o. Petterssons d:o. Lindsténs stipendiifond. Bethuns fond. Wadströms d:o. Enkefru Ferns d:o. Godus d:o. Falks d:o. Westmans d:o. Okänds d:o. Nordenstolpes d:o.	Åt församlingens småbarnsskola och barnkrubba. Pension åt enkor; premier åt skolbarn. Åt en fattig qvinna, som försörjer gamla föräldrar. Premier åt barn i Djurgårdens folkskola. Stipendium åt lärjungar vid Ladugårdslands läroverk. Julgåfvor åt fattiga fruntimmer. D:o d:o. D:o d:o. Pension åt 2 gamla enkor. Åt 10 fattiga i församlingen genom pastor. Åt inträdessökande till fattighus. Åt sjuka på fattighus. Till blinda på fattighuset.	Prosten N. J. Sjöstedt. Kyrkoherden L. P. Widning. Enkan K. C. Barek. Handlanden P. Pettersson. Kyrkoherden P. Lindstén. — — — Enkefru C. Godu. Enkan M. Falk. Ryttmästaren J. Westman. Okänd. Kammarrådet F. Nordenstolpe.	1856 ³ / ₆ 1814 ³¹ / ₈ 1867 ²⁵ / ₆ — 1879 ³ / ₄ — — — 1787 ¹⁴ / ₄ 1796 ¹⁵ / ₆ 1814 ³⁰ / ₃ 1805 ¹ / ₅ 1815 ²³ / ₄	— — 1 — — — — — 2 10 8 — —	450 336 ²⁵ 100 75 52 ⁵⁰ 120 15 25 33 30 144 10 45	9,000 6,800 2,000 1,500 1,050 2,400 300 500 560 500 2,700 200 900	
							Ladugårdslands kyrkoråd.
							Adolf Fredriks fattigvårdsstyrelse.

Tab. N:o 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning år 1885 till antal personer.	af nedan- stående hela belopp. Kronor.	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1885. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkn.
Filéens fond.	Pension åt fattiga enkör.	Kommerserådet P. E. Filén.	1822 ⁷ / ₉	17	862 50	17,704 62		
Timells d:o.	Till församlingens flickskola.	Mamsell U. Timell.	1831 ²⁴ / ₆	—	75	1,500		
Lieberts d:o.	3 af räntan till fattighushjonen.	Sejlaren Liebert.	1832 ⁸ / ₁₂	—	187 50	1,762 50		
Leijonhufvuds fond N:o 1.	Till 4 nödställda likar.	Kapten frih. A. Leijonhufvud.	1831 ⁵ / ₇	4	60	1,200		
D:o d:o N:o 2.	Till sjuka fattighushjon.	Densamme.	1841 ³ / ₇	—	15	300		
Bayards d:o N:o 1.	Pension till 3 embetsmäns- eller borgaredöttrar.	Kamrer D. Bayard.	1833 ³⁰ / ₈	3	225	5,097 55		
D:o d:o N:o 2.	Till sjuka fattighushjon.	Densamme.	1833 ³⁰ / ₄	—	75	1,500		
Undéns fond.	Pensioner å 50 kr. åt fattiga af ofrälse stånd.	Handlanden A. Undén.	1837 ²⁰ / ₂	2	175	2,899 01		
Holmbergs d:o.	Till blinda fattighushjon.	Handlanden N. Holmberg.	1853 ²⁴ / ₅	—	75	1,618		
Beklädnadsfond.	Till fattiga skolbarns beklädnad.	Åtskilliga donatorer.	—	—	120	2,400		
Bollins fond.	D:o d:o.	O. Bollins sterbhusdelegare.	1862 ¹ / ₁₁	—	150	3,000		
Berggrens d:o.	Till nödställda fattighushjon.	Hyrkusken M. Berggren.	1867 ¹⁴ / ₃	—	75	1,500		
Lundgrens d:o (v. Köhlers).	Pensioner åt 4 fattiga enkör.	Kammarjunkaren A. v. Köhler.	1857 ² / ₃	4	375	7,500		
Westfeldts d:o.	Till uppfostran af fattiga barn.	Fru M. Westfeldt.	1869 ¹⁰ / ₉	2	100	2,000		
Abelins d:o.	Åt gudfruktig, fattig familj.	Professor H. Abelin.	1873 ²⁶ / ₅	1	50	1,033 33		
Reinholds d:o.	Åt 2 behöfvande af borgerlig härkomst.	Bagaren E. Reinhold.	1876 ¹⁰ / ₂	2	75	1,547 92		
Focks d:o.	Beklädnad åt fattiga skolbarn.	Majoren frih. Fock.	1843 ²⁷ / ₂	—	25	500		
Ljunglöfs d:o.	D:o d:o.	Fabrikör J. F. Ljunglöf.	—	—	75	1,500		
Timells d:o.	Till församlingens flickskola.	Mamsell U. Timell.	1831 ²⁴ / ₆	—	75	1,500		
En okänds donation.	Åt sjuka fattighushjon.	?	1805 ¹ / ₅	—	10	200		
Nordströms fond.	Understöd åt uppgifven person.	Fru E. M. Nordström.	1882 ¹⁰ / ₁₀	1	45	1,000		
Hartmans testamentsfond.	Åt fattiga folkskolebarn.	Bryggaren N. Hartman.	1837 ² / ₃	—	75	2,315 50		
Wickholms stiftelse.	D:o faderlösa barn.	Lumphandl. P. A. Wickholm.	1850 ²⁴ / ₅	50	390	6,500		
Lindbergs donation.	D:o fattiga barn.	Enkefru Lindberg.	1859 ¹ / ₅	—	12	200		
Widboms d:o.	Åt paupes houteux.	Agneta Widbom.	1877 ¹¹ / ₇	1	50	1,000		
Stenbergs d:o.	Kläder och böcker åt fattiga barn.	Handlanden A. Stenberg.	1860 ⁷ / ₅	20	120	2,000		
Probsts d:o.	Pensioner till fattiga borgarensenkör.	Demoiselle C. W. Probst.	1867 ¹⁶ / ₄	3	350	7,000		
Beklädnadsfonden.	Fattiga barns beklädnad.	Adolf Fredriks församling.	1885 ²³ / ₄	9	48	800		
Adolf Fredr:s förs. kyrkoskola.	Belöning åt fattiga, flitiga skolbarn.	Okänd.	—	—	—	774		
D:o d:o barnkrubba.	Bidrag till barnkrubban.	Insamlade medel.	—	—	60	1,200		
Wallins donation.	Premier till fattiga barn i församlingens folkskola.	Handlanden M. F. Wallin.	1884 ¹ / ₄	—	100	2,000		
Wallinska barnhemsfonden.	Understöd af barnhem för flickor i församlingen.	E. och M. F. Wallin.	1879 ⁴ / ₄	—	—	20,000		
Ekdahls fond.	Premier åt slöjdskolans barn.	Kyrkoherden Ekdahl.	1883 ⁴ / ₁₁	—	13 50	300		
Bärrnhjelm:s d:o.	D:o d:o.	Kamrer H. G. Bärrnhjelm.	1875 ⁵ / ₉	—	50	1,000		
Meijerbergs d:o.	Till en fattig värlartad gosse i folkskolan.	Folksk.-insp. C. J. Meijerberg.	1875 ²³ / ₂	1	5	100		
Ruckmans d:o.	Kläder och böcker åt fattiga folkskolebarn.	Mamsell M. Ruckman.	1860 ²⁰ / ₂	—	30	500		
Schwartz' stiftelse.	Förbättring af undervisningen i flickskolan.	Kontrollören K. F. Schwartz.	1861 ¹⁸ / ₂	—	—	1,174 01		
Fischers testamente.	Till församlingens husfattiga.	Kapten J. J. Fischer.	1872 ¹⁴ / ₅	7	83 33	1,666		
Gühlstorffs d:o.	Till behöfvande sjömän eller deras enkör.	Kapten J. J. Gühlstorff.	1870 ⁷ / ₅	3	50	1,000		
Garvens donation.	Till behöfvande fruntimmer.	Fru J. C. Garven.	1872 ¹ / ₁₁	1	50	1,000		
Hebbes testamente.	Till fattige församlingsmedlemmar.	Brukspatron A. Hebbe.	1824 ¹⁴ / ₁₁	12	525	10,500		
D:o d:o.	Till församlingens fattige.	Kommerserådet S. B. Hebbe.	1803 ⁵ / ₁	10	150	3,000		
Kleinsorgs d:o.	Till obemedlade flickors uppfostran.	Fru M. E. Kleinsorg.	1785 ¹² / ₇	6	120	3,000		
Kellners d:o.	Till fattiga barns uppfostran.	Fru D. Kellner.	1748 ¹ / ₇	—	25	571		
Lieberts d:o.	Till Tyska skolan.	Sejlaren J. F. Liebert.	1832 ¹⁸ / ₁₂	—	90	1,500		
Lohe:s d:o.	D:o.	Adolf Lohe.	1759 ²⁷ / ₂	—	40	—		
Müllers d:o.	Till församlingens fattige.	Kommerserådet J. C. Müller.	1832 ⁶ / ₆	12	225	7,500		
Rothliebs d:o.	Till kyrkobetjening och deras enkör.	Kyrkoherden J. Rothlieb.	1864 ²¹ / ₁₂	2	60	1,000		
Reinholds d:o.	Till tvänne husfattige.	Bagaren E. Reinhold.	1876 ¹ / ₁₀	2	75	1,500		
v. Schewens d:o.	Till församlingens d:o.	J. B. von Schewen.	1755 ¹⁹ / ₉	—	44 66	970		
v. Schinkels d:o.	För behöfvande skolgossar.	Komm.-rådet D. v. Schinkel.	1807 ¹² / ₆	4	150	3,000		
v. Schwartzers d:o.	För församlingens fattige.	J. von Schwartz.	1811 ⁶ / ₆	1	15	300		
Scholtz' d:o.	För fattige studerande.	J. A. Scholtz.	1756 ²⁹ / ₇	—	—	600		
Starbus d:o.	Till församlingens fattige.	Fru L. D. Starbus.	1774 ³⁰ / ₆	6	63	1,260		
Wrangels d:o.	D:o d:o.	Fröken M. B. Wrangel.	1706 ¹⁸ / ₃	2	37 50	750		
Anonymt d:o.	4,000 kr. till prestenkefond; 1,000 kr. för hvars ränta beredes kyrkans stipendiatier »en glad dag».	Anonyma tills vidare.	1879 ¹⁶ / ₁₂	—	—	5,000		
Sturms fond.	F. n. lifränta till 2 släktingar; efter deras död till församlingens behöfvande handverkare.	Enkefru Sturm.	1877 ²⁶ / ₁₀	—	—	28,000		

Adolf Fredriks fattigvårdsstyrelse.

Adolf Fredriks kyrkoråd.

Adolf Fredriks skolråd.

Tyska församl:s föreståndare.

D:o och pastor.
D:o föreståndare.
D:o och pastor.
D:o föreståndare.
D:o och pastor.
D:o d:o.
D:o och pastor.
D:o föreståndare.

Tyska församl. och pastor.

Tyska församl:s föreståndare.

Tyska församl. och pastor.

Räntan utgår såsom lifränta åt testator.

Fuhrmans testamente. D:o d:o. Groths d:o. Gösches d:o. D:o d:o. Beskows d:o. Bängs d:o. Ehlerfs d:o. Knochs donation. Rambachs d:o. Höpfners testamente. S:t Gertruds skyddsförening.	Till kläder, skolafgift, skolmateriel åt 16 gossar. Till församlingens husfattige. Till 6 afsigkomne köpmän. Till 6 husfattige inom församlingen. Till 4 afsigkomne gamle borgare. Till skollärarne i församlingen. Till en studerande yngling. Räntan utgår till släktingar, sedan till fattige. För församlingens fattige. D:o d:o. D:o d:o. D:o d:o.	Hofkällarn. P. Fuhrman. Densamme. Grosshandl. J. H. Groth. Grosshandl. J. H. Gösche. Densamme. Brukspatron H. N. Beskow. Fru M. D. Bäng. Kapten H. Ehlerf och fru. Bagaren F. Knoch. Enkefru E. Rambach. Nicolaus Höpfner. Testamenten af Lohe, Kirch- ring, Hebbe, Holm, Schlott- hauer, Brenner, v. Stock, Schmidt, Scholtz, v. Yhlen. 1772 ²¹ / ₂ " 1785 ³¹ / ₁ 1781 ²⁰ / ₁₀ 1782 ¹⁰ / ₆ 1833 ⁴ / ₇ 1774 ²⁰ / ₇ 1857 ²⁸ / ₆ 1883 ¹⁰ / ₆ 1881 ¹ / ₈ 1696 ¹³ / ₁ 1758, 1755, 1792, 1804, 1751, 1752, 1806, 1751, 1756, 1755.	16 6 2 6 4 — — — 1 1 — — 4 15	4,000 62'50 150 75 112'50 450 12 — 12 50 1,600 444'24 — — —	31,000 1,250 12,500 1,500 2,250 7,500 240 1,000 300 1,000 7,500 8,985 —
--	--	---	--	---	---

Tab. N:o 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning år 1885 till antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1885. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkn.
Bergs testamente.	Pension åt borgarenskor och döttrar samt enkör och döttrar efter stadsmäklare i Stockholm.	Mamsell J. J. Berg.	1816 ²⁶ / ₁	12	1,800	35,000	Borgerskapets Enkehusdirektion.	
Zettersten P:sons d:o.	D:o d:o.	Kryddkramhandl. E. Zettersten P:son.	1836 ¹⁵ / ₃	10	750	15,000		
Säfbohns d:o.	Handpenningar åt snickarenskor, intagna å Borgerskapets Enkehus.	Snickaren D. Säfbohn.	—	6	38	750		
Thernbergs d:o.	Fonden tillfaller Borgerskapets Enkehus efter lifstids-pensionärernas död.	Kassör J. Thernberg.	1821 ¹⁹ / ₁₁	2	900	15,000	Borgerskapets Gubbhusdir. Kunglig direktion.	
F. d. skräddarembetets gifva. Borgerskapets Gubbhus.	Handpenningar till å Enkhuset intagna skräddarenskor. För älderstigne borgare i Stockholm.	F. d. skräddarembetet. Stockholms borgerskap.	1882 ⁴ / ₄ 1788 ⁵ / ₁₂	4 59	41 —	900 415,891		
Allmänna Barnhusinrättningen i Stockholm.	Vård om värlösa barn.	Drottning Kristina.	1637 ²⁴ / ₃	2,898	130,047	4,497,001		
Fond för barnhusbarn af qvinno-könet.	Insättning i Ränfte- och Kapitalförsäkringsanstalten för beredande af lifränta.	Statsrådet C. J. Malmsten, Frih. F. Wrede, Grossh. Frestadius m. fl.	1861	74	1,924	32,028	Barnhusdirektionen.	
Ljungerantz' testamentsfond.	Inlösen å barnhuset af fattiga barn tillhörande Stockholms kommun.	Tobakshandlaren P. Ljungerantz.	1875	7	2,800	91,273		
Frimurarebarnhuset å Kristineberg.	Att uppföstra och undervisa fattiga barn.	Frimurareorden.	1753 ⁸ / ₁₀	129	49,589	942,822	En af orden utsedd direktion.	
Prins Karls uppföstringsinrättning för fattiga värlösa barn i Stockholm.	D:o d:o från Stockholms kommun.	Biskopen J. O. Wallin och Understätt. O. af Wannqvist.	1833 ²³ / ₃	79	20,002 ⁶²	382,638 ⁶⁰	En styrelse.	
Föreningen för sinnesslöa barns vård.	Att inom fäderneslandet verka för sinnesslöa barns uppföstran till medvetna och nyttiga medlemmar af samhället.	Föreningen för sinnesslöa barns vård.	1869	40	21,566 ²⁹	t. bokfördt värde 85,907 ²⁵	D:o.	
Malmqvistska barnuppföstringsanstalten i Stockholm.	Kristlig undervisning åt fattiga flickor.	Klockaren J. Malmqvist och hans hustru.	1861 ³¹ / ₁₂	67	21,805 ⁵⁶	48,360 ⁸³	En styrelse bestående af 12 personer.	
Murbecks uppföstringsinrättning för flickor.	D:o d:o.	Kyrkoherden P. Murbeck.	1747 ¹¹ / ₉	41	11,212 ⁹¹	260,979 ⁵⁴	D:o d:o.	¹⁰⁾
Välgörande fruntimmerssällskapet.	Hjelp åt fattiga fruntimmer genom qvinliga uppföstringsanstalter, allt inom Stockholm.	Prinsessan Sofia Albertina.	1825	{ 61 pers. och 2 inrätt. }	2,250	17,764	En administrator.	
Femöresföreningen.	För barnhem i Svenska Lappmarken.	En komité.	1864 ⁸ / ₄		43	4,731 ⁶⁶	8,000	En styrelse.
III. Fonder för understöd åt barn.								
Sällskapet »De fattiges vänner».	Åt fattiga barn m. fl.	Borgare i hufvudstaden.	1826 ³ / ₅	192	2,639	36,350	En styrelse.	
Fattiga barns vänner.	Att årligen lemna kläder åt 32 barn samt betala inackordering för flickor.	Friherrinnan Cederström f. v. Cederwald.	1841 ²⁰ / ₁₁	53	2,401 ³³	10,500		
Prinsessans Lovisas minnesfond.	Två fria sjukplatser för katolska barn vid Prinsessan Lovisas vårdanstalt.	Kammarsångaren A. Ander.	1856 ⁸ / ₇	—	—	—	{ Fosterländska föreningens styrelse.	¹¹⁾
Dahlgrenska donationsfonden.	Premier till lifränteinsatser åt späda barn.	Apotekaren J. A. Dahlgren.	1876 ⁶ / ₁	—	—	6,770		
Axel och Sofia Ahns stiftelse.	Vård och uppföstran af vanvårdade och värlösa barn.	Enkefru S. Ahn.	1874 ³⁰ / ₁₀	6 anstalt. o. 6 pers. r.	9,700	899,735	En styrelse af 3 personer.	¹²⁾ ¹³⁾
Benedichs fond.	D:o d:o.	Kammarherre W. Benedichs.	1868 ⁵ / ₄	38	3,700 ³⁹	83,368 ⁹²	Styrelsen för Lotten Wennbergs fond.	
Sällskapet till uppmuntran af öm och sedlig modersvård.	Hjelp åt fattiga mödrar med 3 eller flere barn inom hufvudstaden.	Kronprinsessan Josefina.	1827 ²³ / ₈	1,147 barn.	5,690	115,135 ⁹⁰	Sällskapets kamrerare.	¹⁴⁾
IV. Fonder, tillhörande sjukvårds- o. d. anstalter, eller afsedda att bereda sjukvård.								
Willebrandska understödsfonden.	Understöd åt behöfvande.	Friherre U. Willebrand.	1860 ⁹ / ₂	19	4,233	88,500	{ K. Serafimerlasarettis-direktionen.	
Groens fattigförsörjningsinrättning.	D:o d:o.	Bergsrådet M. M. Groen.	1839 ²⁸ / ₅	23	3,337 ⁵⁰	134,103		
Gymnastiskt-ortopediska institutets fattigfond.	Kostnadsfri gymnastik och ortopedi åt fattiga.	Professor N. Åkerman m. fl.	—	—	—	11,456 ⁷⁵ vid 1883 års slut.	En direktion.	
Stockholms sjukhem.	Vård af obotligt eller långvarigt sjuka.	Professorerna Huss, Santesson, Malmsten, Medin samt Hofrättsr. J. Örbom.	1867	150	64,231	1,654,834	En styrelse.	¹⁵⁾

Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt för sjuka barn.	Sjukvård för barn.	Privilliga sammanskott.	—	—	—	661,448	En styrelse.	16)
Sabbatsbergs brunnslasarett.	Kostnadsfri bostad, föda och läkarevård för fattiga sjuka under brunnskur vid Sabbatsberg.	Professor E. Gadelius jemte brunnsstäder vid Sabbatsberg.	1807 $\frac{6}{10}$	60	1,526 ⁷⁸	39,339 ⁰⁸	D:o.	
Allmänna Barnbördshuset.	Att låta förlösa barnaföderskor.	—	1852 $\frac{3}{8}$	729	—	403,217 ²⁹	Kunglig direktion.	
Barnbördshuset »Pro Patria».	Vård åt barnaföderskor samt understöd åt några vid inrättningen födda barn.	Assessor K. Runnström.	1774	?	—	107,299 ⁶²	En direktion.	
Strandbergsska läkareinrättningen.	Fri läkarevård och fria medikament åt pauvres honteux i Stockholm.	Dr Z. Strandberg.	1793 $\frac{22}{8}$	—	5,360 ⁷⁴	202,185 ¹⁴	D:o.	
Sederholmska testamentsfonden.	Utvädning af serafimerlasarettet.	Expeditionssekreteraren H. F. Sederholm.	1847 $\frac{6}{3}$	—	—	290,564 ⁹⁸	K. Serafimerlasarettets direktion.	17)
Sjöstedska gåfvomedlen.	Kostnadsfri vård för e. o. tjänstemän.	Kontraktsposten N. J. Sjöstedt.	1858 $\frac{6}{10}$	—	—	6,000		18)
Antinariiska stiftelsen (för katoliker).	Till 4 frisångare å k. Serafimerlasarettet för 4 medlemmar af katolska församlingen.	Österr. ministern V. Antinari.	1760	37	—	—	Direktionen öfver Allmänna Barnbördshuset.	
Benedichska asylerna.	Understöd åt fattiga barnaföderskor.	Kammarh. Benedichs m. fl.	—	141	—	153,514 ²⁴		
Brunnska testamentsfonden.	Fria elektriska kurser för fattiga sjuka.	Stadsmäklaren J. C. Brunn.	1814 $\frac{5}{10}$	77	—	1,412 ¹⁰	Kgl. Medicinalstyrelsen.	
Rönnowska d:o.	Inköp af böcker.	Etatsrådet C. Rönnow.	1779 $\frac{8}{7}$	—	—	2,776 ³⁶		
Regnells fond.	Inrättande af klinik i barnsjukdomar vid Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt för sjuka barn.	Dr A. F. Regnell.	1877	—	932	19,929 ⁷⁵	Karolinska Institutets förvaltningsutskott.	
V. Af kommunala o. d. myndigheter förvaltade fonder samt kassor för understödjande af yrkesidkare, deras hustrur och barn.								
Helmfeldtska stipendiifonden.	Stipendier till fattige studerande vid Uppsala akademi.	Fältmarskalken S. Helmsfeldts enka, fru M. H. v. Parr.	1683 $\frac{3}{11}$	8	1,312 ⁵⁰	41,425 ⁹¹	Stockholms magistrat och en direktör.	
Flodinska stipendiirättningen.	Till studerande vid Uppsala och Linköpings högre elementarläroverk.	Borgmästaren i Stockholm S. C. Flodin.	1795 $\frac{28}{5}$	18	4,600	143,611		
Ahlöfska testamentsfonden.	Pension åt gamla sjuka personer.	—	1740 $\frac{9}{10}$	10	170	6,700	Stockholms magistrat.	
Ahlströmska d:o.	Understöd åt af testator utsedda personer m. fl.	Skeppare M. Ahlström.	1790	12	800	27,000		
Hochschilda fond.	Pension åt ogifta, behöfvande döttrar af litterate magistratspersoner i Stockholm.	Lagman J. H. Hochschild.	1819 $\frac{9}{3}$	2	450	12,587		
Hedströms d:o.	Åt behöfvande fruntimmer.	Sidenfabr. C. Hedström.	1832 $\frac{2}{10}$	3	150	3,684		
Winboms d:o.	D:o d:o.	Domprosten C. Winbom.	1821 $\frac{11}{10}$	2	180	3,000	Stockholms Förmyndarekammare.	
Hanssons d:o.	Stipendier åt skolynglingar.	Borgmästaren H. Hansson.	1863 $\frac{4}{4}$	—	18 ⁹⁶	379 ¹⁷		
Dybs d:o.	D:o d:o.	Rensnidaren G. Dyk.	1659 $\frac{1}{8}$	—	30	600		
Hedings d:o.	D:o åt studerande af Stockholms nation vid Uppsala akademi.	Margareta Heding.	1708 $\frac{28}{8}$	1	40	800		
Jakobssons och Mattssons fond.	D:o åt skolungdom.	Rådmannen C. Jakobsson o. hustru.	1644 $\frac{8}{11}$	—	54 ⁸⁷	1,087 ⁵⁰	Stockholms Förmyndarekammare.	
Ladous fond.	Åt fattiga barn i Tyska skolan.	Klockspelarens enka D. Ladou.	1748 $\frac{11}{7}$	—	25	500		
Sebaldts d:o.	Underhåll af fattiga barn.	Justitiekansleren C. F. Sebaldt.	1797 $\frac{10}{6}$	1	30	600		
Möllers d:o.	Stipendier åt studerande vid Uppsala universitet.	Kamrer J. Möller.	1798 $\frac{10}{4}$	2	100	2,200		
Wadströms d:o.	Pension åt behöfvande ogifta fruntimmer.	Jungfru U. Wadström.	1789 $\frac{16}{10}$	10	500	10,333	Direktionen för Stockholms undervisningsverk.	
Nordfors' d:o.	D:o militärenka.	Öfverstinnan W. Nordfors.	1838 $\frac{11}{12}$	1	45	1,000		
Noréns d:o.	D:o fattigt fruntimmer i hufvudstaden.	Enkefru L. F. Norén.	1850 $\frac{16}{12}$	1	66	1,500		
Thåströms d:o.	D:o åt enkor och döttrar af civile tjänstemän.	Sterbhusnotarieens enka Thåström.	1833 $\frac{12}{7}$	13	975	23,050		
Branders d:o.	Lifräntor, stipendier, pensioner.	Kamrer H. A. Brander.	1869 $\frac{6}{12}$	33	4,900	103,650	Direktionen för Stockholms undervisningsverk.	
Marius' d:o.	Pension åt ogifta fruntimmer.	Enkefru A. Marius.	1846 $\frac{8}{12}$	40	3,000	87,100		
Törnqvists d:o.	Stipendier och premier åt gossar i Katarina lägre elementarläroverk.	Kamrer K. Törnqvist.	1861 $\frac{8}{2}$	2	141	3,000		
v. Willebrands d:o.	Pensioner.	Frih. E. M. Willebrand.	1854 $\frac{31}{10}$	—	—	110,700.		
Flobergs d:o.	Pensioner åt civile embets- och tjänstemänsenkor.	Guldsmeden S. Floberg.	1820 $\frac{26}{10}$	—	—	3,000	Stockholms borgerskaps be-medlingskommission.	
Hanssons d:o.	Premier åt ynglingar vid Stockholms högre läroverk.	Borgmästaren H. Hansson.	1663 $\frac{4}{4}$	—	50	1,000		
Noréns d:o.	Pension åt behöfvande fruntimmer.	Enkefru L. F. Norén.	1850 $\frac{24}{12}$	13	650	17,700		
Jakobssons testamente.	Stipendier.	Rådman C. Jakobssons enka.	1644 $\frac{8}{11}$	—	54 ⁸⁷	1,087 ⁵⁰		
Törnebohms d:o.	Pension till borgarenskor i Stockholm, undantagande fabriksidkare.	Assessor E. Törnebohm.	1831 $\frac{16}{10}$	67	5,625	106,500	Stockholms borgerskaps be-medlingskommission.	
Sundins d:o.	Pension åt borgares enkor och döttrar.	Mamsell L. M. Sundin.	1879 $\frac{1}{2}$	17	1,235	24,700		
F. d. Tobakshandels-societetens pensionskassa.	D:o till enkor och döttrar efter tobakshandlare i Stockholm.	F. d. Tobakshandels-societeten.	1873 $\frac{24}{1}$	6	550	11,000		
Varodells pensionsfond.	D:o till borgare, deras enkor och barn i Stockholm.	Handl. L. J. Varodell.	1863 $\frac{20}{4}$	174	12,650	2 ⁵ af Bergstrahlska husets hyror.		
Vesterbergs testamente.	D:o till borgaredöttrar i Stockholm.	C. M. Vesterberg, traktörsdotter.	1840 $\frac{14}{8}$	23	1,150	20,175	Stockholms borgerskaps be-medlingskommission.	
Asplunds testamentsfond.	D:o till borgare, deras enkor och döttrar i d:o.	Daniel Asplund, grosshandl.	1804 $\frac{1}{2}$	81	6,095	124,500		
Borgerskapets egen disposition ad pios usus.	D:o åt medlemmar af borgarfamilj i d:o.	Stockholms borgerskap.	1749	102	7,406	150,000		
Ett anonymt testamente.	D:o till en fattig borgare i d:o.	Okänd.	1812 $\frac{9}{10}$	1	75	1,500		

Tab. N:o 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning år 1885 till antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1885. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkn.
Flobergs testamente.	Pension till borgarens enkor i Stockholm.	S. Floberg, guldsmed.	1837 $\frac{6}{2}$	2	165	3,000	Stockholms borgerskaps be- medlingskommission.	
F. d. Handelsföreningens öfver- skottsfond.	D:o till en minuthandlare i d:o.	Handelsföreningen i Stock- holm.	1865	1	100	2,000		
Hedströms testamente.	D:o till borgares enkor och barn i d:o.	Sidenfabrikör C. Hedström.	1832 $\frac{3}{10}$	2	180	3,000		
Ljungerantz d:o.	D:o till minuthandlare och döttrar i d:o.	P. Ljungerantz, f. d. handl.	1873 $\frac{12}{2}$	2	200	4,000		
Lunns d:o.	D:o till borgaredöttrar i d:o.	B. M. Lunn, perukmakare- dotter.	1840 $\frac{30}{11}$	1	87	1,740		
Nyströms d:o.	Gäfvor till fångar i guldstugan och häktena i d:o.	Grosshandl. C. M. Nyström.	1790 $\frac{9}{12}$	568	839	37,500	Grosshandels-societetens de- puterade.	
Scharps gäfv.	Pension till borgaredöttrar i d:o.	Grosshandl. C. A. Scharps arvingar.	1849 $\frac{3}{12}$	2	150	3,000		
F. d. siden- och klädeskram- handels-societetens pensions- kassa.	D:o till enkor och döttrar efter siden- och klädes- kramhandlare i Stockholm.	F. d. siden- och klädeskram- handlare-societeten.	1869 $\frac{29}{8}$	12	1,150	23,000		
Sundberg P:sons testamente.	D:o åt borgare och deras enkor i d:o.	Kramhandlanden J. Sundberg P:son.	1792 $\frac{12}{10}$	1	50	1,000		
Grosshandels-societetens pen- sionskassa.	D:o åt grosshandlare, enkor och barn; gratifikation åt handelsbokh., deras hustrur och barn i d:o.	Grosshandels-societeten.	1815 $\frac{22}{2}$	139	23,270	485,890		
Hagboms testamente.	D:o åt skeppsklarerarens enkor och döttrar i d:o.	Mansell U. C. Hagbom.	1833 $\frac{28}{6}$	6	900	18,000	Direktionen öfver fabriks- fattigkassan.	
Petrefi fond.	D:o D:o d:o.	Skeppsklareraren P. Petrefius.	1847 $\frac{24}{4}$	2	300	7,500		
Brobergers pensionsfond.	D:o till en grosshandlaredotter.	I. C. Broberg, grosshandlare- dotter.	1865 $\frac{25}{11}$	1	100	2,000		
Grosshandels-societetens och skeppsrederiernas deputera- des pensionskassa.	D:o åt sjökaptener; gratifikationer till sjökapteners enkor och döttrar.	Grosshandels-societetens de- puterade.	1854	34	1,940	32,065		
Fagerlundiska fonden.	Understöd åt fabriksarbetare af begge könen.	Enkefru M. C. Fagerlund.	1860 $\frac{12}{10}$	62	—	30,000		
Söderbergiska legatet.	D:o åt strumpfabriksarbetare.	Fabr. P. Söderberg.	1850 $\frac{30}{7}$	2	75	1,500	En styrelse af fem ledamöter. ²⁰⁾ D:o af 9 personer.	
Michaëlsenska fonden.	D:o åt Stockholms fabriksarbetare.	Fabr. J. Michaëlsen.	1860 $\frac{14}{5}$	1	750	15,000		
F. d. stämpelafgiftskassan.	D:o åt behöfvande f. d. fabriker i Stockholm, deras enkor och barn.	Stockholms fabriksidkare.	1770	12	1,950	58,185		
Fabriksfattigkassan.	D:o åt Stockholms behöfvande fabriksarbetare af begge könen.	D:o d:o.	1758 $\frac{17}{1}$	61	6,702.55	168,954.15		
Pauliska fonden.	D:o åt fattiga, sjuka yllefabriksarbetare.	Grosshandl. C. Pauli.	1759 $\frac{1}{12}$	3	83.25	2,782.31		
Törnebohmiska d:o.	D:o åt allidne fattige fabriksörers och fabriksar- betares barn.	Stämpelmästaren E. Törne- bohm.	1807 $\frac{29}{12}$	6	150	3,717	6 utsedde delegare, 6 förtro- endemen.	
Casparssons pensionsinrättning.	D:o till Stockholms sidenfabriksarbetare.	Sidenfabr. A. P. Casparsson.	1850 $\frac{31}{8}$	30	705	19,646		
Von der Ostenska fonden.	D:o till nödlidande döttrar eller enkor inom fa- briksindustrien.	Enkefru M. C. v. der Osten.	1834 $\frac{1}{7}$	3	425	8,000		
Bok- o. musikhandlarnes pen- sionsförening.	Pension till delegare, deras enkor och barn (från en gemensam fond).	Ett mindre antal bok- och musikförläggare.	1853 $\frac{18}{10}$	20	5,281.25	140,145.48		
Minuthandelsföreningens pen- sionskassa.	Pensioner och understöd.	Några köpmän.	1874 $\frac{1}{4}$	4	235	101,571.29		
Castelins fond.	D:o åt enkor och döttrar af kryddkramhandlare i Stockholm.	Kryddkramhandl. A. Castelin och hustru.	1836 $\frac{26}{10}$	8	800	15,317.19	6 kasavårdare. ²¹⁾ 6 utsedde delegare, 6 förtro- endemen. ²²⁾	
F. d. kryddkramhandels-socie- tetens pensionskassa.	D:o åt behöfvande medlemmar af societeten samt deras enkor och barn.	Kryddkramhandels-societe- ten i Stockholm.	1791 $\frac{20}{8}$	90	10,097.50	150,916.25		
Bergers stipendium.	För obemedlade söner af kryddkrämare i Stockholm till kunskapers inhemtande.	D:o d:o.	1829 $\frac{13}{2}$	2	125	10,139.40		
Handelsbokhållarnes pensions- förening.	Att ur gemensam fond bereda pensioner åt delegare.	12 köpmän.	1869 $\frac{30}{1}$	53	16,050	358,287		
F. d. Bryggareembetets i Stock- holm pensionskassa.	Pension åt delegare, deras enkor och barn.	F. d. Bryggareembetet i Stock- holm.	—	58	12,300	234,316		
F. d. Skräddareembetets begraf- nings-, pensions- och nöd- hjelpkassa.	Pensioner, begravnings- och nödhjelp.	Okändt.	—	14	459.44	2,977.41	En styrelse. ²³⁾ En styrelse. ²⁴⁾ Apotekaresocietetens direk- tion. ²⁵⁾	
F. d. Skomakareembetet, eller n. v. skomakareföreningen i Stockholm.	D:o d:o.	Skomakareembetet i Stock- holm.	—	117	15,333	236,514 egendom taxeringsv. 323,200		
Redingska fonden.	250 kr. lika delade till 3 behöfvande apotekare eller deras enkor.	Apotekaren I. Reding.	1871 $\frac{15}{3}$	2 apoteka- re, 1 enka.	250	5,000		
Collianders fond.	Till behöfvande apotekarenka.	Enkefru Colliander.	1850 $\frac{1}{2}$	1	30	600		
Hallengrenska fonden.	Till 3 studerande vid Farmaceutiska Institutet.	Apotekaren J. W. Hallengren.	1836 $\frac{20}{12}$	3	133.75	2,675		

Typografiska föreningen.	Sammanslutning af Stockholms typografer.	Typograferna H. V. Lindström, J. P. Thorsell, C. Lindal, J. O. G. Bonnier.	1846 ³ / ₁₀	161	533	10,807 ⁰²	En styrelse.	(26)
Konstförvandtskapets kassa (»boktryckerikonstförvandternes i Sverige sjuk- och begravningskassa», stiligjutarne d:o samt »Gutenbergska stiftelsen» sammanslagna).	Understöd åt i Sverige vistande arbetare vid boktryckerier och stiligjuterier; deras enkör och barn.	Enskilda personer och föreningar.	1754 1840	139	6,357 ⁵⁰	61,028 ¹⁴	D:o af 3 personer.	(27)
Stockholms gasverksarbetares sjuk- och begravningskassa.	Sjuk- och begravningshjelp.	Stockholms gasverksarbetare.	1879 ²² / ₁₂	76	2,031 ⁸⁸	5,779 ¹⁴	D:o af 5 personer.	(28)
Lykttändarnes sjuk- och begravningskassa.	D:o d:o.	Lykttändarne.	1870 ¹⁸ / ₁₂	16	890	2,585	D:o.	(29)
Totties pensionsfond.	Pensioner och understöd åt toruväktares enkör och barn samt åt personer, skadade vid släckning af eldsvådor.	Stockholms brandförsäkringskontor.	1847 ¹¹ / ₄	27	2,225	41,971 ⁷⁶	Stockholms stads brandförsäkringskontor.	(30)
Barnmorskornas i Stockholm pensionsförening.	Pensioner åt barnmorskor.	Barnmorskor i Stockholm.	1860 ²¹ / ₈	5	1,000	25,815	Enskild person.	(31)
Stockholms Nya Spärvägsaktiebolags pensionsinrättning.	Pension åt personalen vid Stockholms Nya Spärvägsaktiebolag.	Stockholms Nya Spärvägsaktiebolag.	1884 ¹⁵ / ₄	—	—	7,006 ⁴⁸	En styrelse.	(32)
Stockholms arbetareförenings sjuk- och begravningshjelpsfond.	Sjuk- och begravningshjelp.	Fanjunkaren C. J. Nilsson.	1869 ¹ / ₈	—	16,556	11,517	D:o af 17 personer.	(33)
Fagerbergs pensionsinrättning.	Pensioner och understöd.	Sadelmakaren J. Fagerberg.	1830 ³⁰ / ₉	236	16,595	194,269 ¹⁸	D:o af 3 vårdare.	(34)
Sjökaptenassocieteten i Stockholm, 60 ledamöter.	Pension åt medlemmar samt understöd åt behöfvande medlemmar, deras enkör och barn.	Sjökaptenar, som voro borgare i Stockholm.	1732 ¹² / ₈	44	2,600	69,006	Sjökaptenassocietetens deputerade.	(35)
Sjömannaföreningen i Stockholm.	Sjuk- och begravningshjelp, pension, möjligen beredande af plats.	B. A. Stenman m. fl. sjökaptenar.	1863 ¹⁹ / ₁	63	5,385 ⁵⁰	124,886 ⁹⁴	En styrelse.	(36)
Sjömannaföreningens nödhjelpskassa.	Julgäfvor åt nödstälde delegare, deras enkör och barn.	Sjömannaföreningens ledamöter.	1870 ¹⁹ / ₃	45	570	9,193 ²⁸	Sjömannafören:s styrelse.	(37)
Stockholms sjömanshuskassa.	Understöd åt fattige, orkeslöse sjömän, deras enkör och barn.	Stockholms sjömanshus.	1748 ³⁰ / ₃	omkr. 620	15,739	480,051 ⁹⁴	En direktion.	(38)
Stockholms nationalkassa.	Utrikes skeppsbrutet och sjukt svenskt sjöfolks hemskaffande; undervisning åt sjömän.	Handlande af Stockholms skeppsrederier.	1772 ²⁴ / ₁	omkr. 111	5,047 ⁸¹	139,137 ⁵²	D:o.	(39)
»Å. B. F.» (Ångbåtsbefälhufvareföreningen.)	Sjuk- och begravningshjelp samt understöd åt fattiga medlemmar och enkör.	C. J. Bohlin, underofficer, C. J. Gillberg, ångbåtsbefälhufvare.	1877 ¹⁰ / ₄	5 af 71 ledamöter.	232	3,108 ⁵⁸	En styrelse.	(40)
Handelsflottans pensionsanstalt.	Pension åt välfredadt svenskt sjöfolk.	K. M:t och Rikets Ständer.	1864 ²⁹ / ₁	987	92,749 ⁹⁷	624,837 ⁹⁹	3 direktörer utn. af K. M:t.	(41)
Vinskänksassocieteten.	Pension åt ledamöters enkör samt begravningshjelp åt delegare.	—	—	4	600	14,500	En styrelse af 5 personer.	(42)
Maskinistföreningen i Stockholm.	Understöd, sjuk- och begravningshjelp.	J. W. Sundblad, J. F. Borg.	1857 ² / ₂	50	2,588	22,824 ¹²	En styrelse.	(43)
Maskinistföreningens nödhjelpskassa.	D:o till allidne delegares enkör och barn.	C. E. Sederström, J. F. Borg.	1862 ⁴ / ₃	33	900	13,818 ³¹	Styrelsen för maskinistföreningen.	(44)
Viktualiehandlarnes pensionsinrättning.	Pension åt behöfvande hökare, enkör och barn.	—	1765 ³ / ₈	53	7,485	212,140 ⁰⁵	En direktion af 12 ledamöter.	(45)

VI. Fonder för frigifne fångars understödjande och förbättringskolonier.

Föreningen till minne af konung Oscar I och drott. Josefina.	Att i förbättringsanstalt upptaga vanartade gossar.	Drottning Josefina m. fl.	1879 ²⁹ / ₁₀	—	—	393,484	En styrelse.	(46)
Stockholms skyddsförening för frigifne.	Att skaffa arbetsanställning åt ur fängelset frigifne yngre personer, understöd till kläder, verktyg m. m.	På initiativ af fanjunkaren vid fängelset å Långholmen, C. J. Nilsson.	1879 ¹¹ / ₁₀	37	824 ⁸⁰	2,044	D:o af 9 personer.	(47)
Hemmet för frigifna kvinnor.	Vård och skydd åt kvinnor, hvilka, ehuru straffade för brott, lemna hopp om förbättring.	H. K. H. Hertiginnan af Östergöt., numera Drottningen.	1859 ¹ / ₁₂	26	4,425 ⁶⁷	80,796 ⁷⁴	En direktion af 3 damer och 3 herrar; ordförande: H. M:t Drottningen.	(48)

VII. Fonder för vetenskaplig forsknings samt undervisnings befrämjande; lärares samt deras enkors och barns pensionering.

Rosenadlerska pensionerna.	Donation till K. Vetenskapsakademien af ett kapital med vilkor att 3 pensioner å 50 kr. årligen utbetalas till A. Behms descendenter.	Presidenten C. A. Rosenadler.	1777 ¹ / ₃	3	150	—	K. Vetenskapsakademien.	(49)
von Möllers donation.	Lifstidsränta åt viss person, efter hvilkens död kapitalet tillfaller Vetenskapsakademien.	Ryttmästaren P. v. Möller.	1883 ¹² / ₆	1	1,000	22,000	D:o.	(50)
Lars Hiertas minne.	Understöd till vetenskapliga m. m. frågor, undervisning i slöjder och näringar m. m.	Enkefru W. Hierta.	1877 ¹¹ / ₁₂	8 anstalter och personer.	13,336	437,527 ²⁰	En styrelse af 7 personer.	(51)

Tab. N:o 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning år 1885		Stiftelsens storlek vid slutet af år 1885.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkn.
				till antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Kronor.		
Thunskas stipendiifonden.	Understöd åt torftige studerande.	Kammartjenaren A. Thun.	1731 $\frac{3}{3}$	3	1,650	58,638	K. förvaltningen af de under f. K. Öfre Borgrätten ställda medel.	
Petrejiska fonden.	Stipendier åt lärjungar vid Stockholms läroverk.	Skeppsklarer. P. Petrejus.	1847 $\frac{21}{4}$	—	75	1,675 ²²	Direktionen öfver stadens undervisningsverk.	
Wallinska d:o.	D:o d:o.	Pastor prim. J. O. Wallin.	1832 $\frac{7}{6}$	3	75	4,374 ⁷⁹		
Äleniska d:o.	Pensionsfyllnaden åt afskedade lärare vid Stockholms läroverk.	Prosten J. H. Älenius.	1822 $\frac{3}{10}$	5	3,100	102,386 ⁵¹		
Beskowska d:o.	Stipendier åt studerande vid Stockholms läroverk.	Hofmarsk. B. von Beskow.	—	2	500	11,340 ²³	Direktionen öfver stadens undervisningsverk.	
Lundbergiska d:o.	D:o d:o.	Kyrkoherden J. G. Lundberg.	1878 $\frac{27}{6}$	1	200	4,150 ⁸²		
Höglundska d:o.	Stipendier.	Kommissarien G. Höglund.	1870 $\frac{4}{6}$	1	lifr. 720	14,955 ⁶⁹		
Booströmska d:o.	D:o vid Stockholms läroverk.	V. presid. E. Boström.	1845 $\frac{12}{8}$	—	67 ⁵⁰	1,553	Vederbörande läroverkskollegium.	
Bergman-Millerska d:o.	Uppköp af böcker åt fattiga skolbarn vid Katarina allmänna läroverk.	Sjöfarande A. B. Miller.	1831 $\frac{12}{12}$	—	60	1,200		
Thams donation.	D:o åt fattige lärjungar vid flyttning till högre klass.	Enkefru C. Thams.	1865 $\frac{19}{2}$	—	—	138 ⁹⁹		
Ribblingska stipendiifonden.	$\frac{3}{8}$ af räntan; premium åt en fattig, flitig yngling efter examen; $\frac{1}{8}$ lägges till kapitalet.	Gustaf Ribbing.	1868 $\frac{6}{5}$	1	37 ⁵⁰	1,361 ⁵⁰	Vederbörande läroverkskollegium.	
Rabeska d:o.	Understöd åt behöfvande ynglingar vid Stockholms norra latinläroverk.	Bildad genom subskription samt donation af fru Thams.	—	1	40	6,202		
Wirénska d:o.	$\frac{1}{4}$ af årliga räntan till stipendier åt d:o.	Fabrikör A. G. Wirén.	1875 $\frac{7}{5}$	2	400	11,324 ²⁰		
Stipendium för sång och musik vid Nya Elementarskolan.	Ett stipendium för sång och musik vid Nya Elementarskolan.	Fonden bildad genom 2 konserter af skolans lärjungar.	1884 $\frac{23}{5}$	1	40 ⁵⁰	912	Rektor och kollegium vid Södra latinläroverket.	
Lefflerska stipendiet.	Åt fattige och flitige ynglingar vid Katarina allmänna läroverk.	Rektorsk. G. V. Leffler.	—	—	—	500		
Nymarkska fonden.	Till fattige gossar vid Maria kyrkskola.	Magister J. Nymark.	1763 $\frac{9}{5}$	1	4 ⁵⁰	100 ⁷⁹		
Frans Gustafs stipendiifond.	Årlig utdelning till en flitig, begåfvad och behöfvande yngling.	Okände.	1883 $\frac{12}{3}$	1	90	2,088 ⁶⁵	Rektor och kollegium vid Södra latinläroverket.	
1872 års gåfvofond.	Understöd och belöning åt 1 eller 2 behöfvande och flitiga lärjungar.	D:o.	—	2	47 ⁵⁰	1,006 ¹⁰		
Lille Johns premium.	Premium åt en högst två obemedlade, flitige, ordentliga gossar.	Stiftarne önska vara okände.	1877 $\frac{28}{2}$	1	30	611 ¹⁸		
Elmbladiska fonden.	Stipendium åt den lärjunge, som i mogenhetsexamen fått de bästa vitsord.	Lektor P. M. Elmblad.	1871 $\frac{26}{6}$	1	45	1,031 ⁵⁸	D:o vid Stockholms realläroverk.	
Semiskularfonden.	Inga särskilda bestämmelser.	Genom insamling vid Stockholms Gymnasti halfsekt-fest.	1872	1	22 ⁵⁰	544 ¹¹		
De fem brödernas fond.	Uppmuntran till någon vid läroverket studerande flitig yngling, helst tjenstemans son.	Okände.	1877 $\frac{2}{1}$	1	45	1,027 ⁶⁴		
Thams donation.	Understöd åt d:o d:o.	Enkefru M. C. Thams.	1865 $\frac{19}{2}$	1	5	102 ⁷⁰	D:o vid Stockholms realläroverk.	
Första stipendiifonden.	Årligen ett stipendium åt en lärjunge vid Realläroverket.	Okände.	1880 $\frac{29}{5}$	1	80	2,112 ²⁵		
			1881 $\frac{8}{11}$					
			1882 $\frac{16}{12}$					
			1883 $\frac{2}{5}$					
Mankellska d:o.	Icke skriftligen uppgjort, men antagligen till understöd åt flitige lärjungar.	Professor G. Mankell och hans hustru.	1871 $\frac{12}{6}$	4	85	1,000	Jakobs allmänna läroverks rektor och kollegium.	
Hübnerska d:o.	Understöd åt en vid läroverket studerande flitig och sedig yngling.	Kollega C. G. Widmark.	1868 $\frac{20}{1}$	2	60	1,000		
Lundbergiska d:o.	Räntan kontant eller i böcker till 2 eller flere fattige, kunnige ynglingar.	Kyrkoherden J. G. Lundberg.	1878 $\frac{27}{6}$	4	100	2,000		
Hartmansdorffska stipendiet.	Ett eller flere stipendier till medellöse, flitige lärjungar vid skolan.	Öfverskott på medel, samlade till ett porträtt af Hartmansdorff.	1861	1	50	1,000	Direktionen öfver Nya Elementarskolan.	
Elementarie- d:o.	Företrädesvis åt en från skolan utgången, vid universitetet studerande yngling.	Fonden bildad af forne lärjungar i skolan.	1865 $\frac{17}{2}$	1	50	1,000		
Hernmarckska d:o.	Utdelas hvarje år d. $\frac{29}{5}$ till en fattig, flitig yngling vid Nya Elementarskolan.	Professor A. Bulmerincq.	1874 $\frac{4}{7}$	1	145	3,000		
Jubelfest- d:o.	Gifves vårterminen åt fattige ynglingar i högsta klasserna, eller som undergått mogenhetsexamen.	Öfverskott på medel, som samlats dels till porträtt af general J. A. Hazellius, dels till bildande af en stipendiifond vid skolan.	1878 $\frac{8}{11}$	1	126	2,702	Rektor vid Stockholms realläroverk.	
Allm. premie- och stipendiifonden.	Årliga premier och stipendier till lärjungar vid Stockholms realläroverk.	—	K. Bref 1880 $\frac{17}{6}$	omkr. 50	368 ⁶⁰	8,269 ⁵⁶		

44)

Lärarnes vid elementarläro- verket enke- o. pupillkassa. Premie- och fattigkassa vid Stockholms Realläroverk. Lindbladskas stipendiifond. Michaelssons donation. Borgareståndets d:o.	Pensionering af elementarlärarens enkor och barn.	Konung och riksdag.	1878 ¹¹ / ₁₀	160	38,967 ⁹⁸	1,320,918 ⁴⁶	En af K. M:t förordnad di- rektion. Rektor vid Stockholms real- läroverk.
Hultqvists d:o. Samuel Owens stipendiifond. Regina Pallins minne.	Stipendier åt K. tekniska högskolans elever. D:o d:o.	Fabrikör J. Michaelsson. Borgareståndet vid 1866 års riksdag. Assessor C. J. Lindencrona. Allmän subskription. Regina Pallin, med anledn. af hennes 50-åriga minnes- fest den 14 ^o 1878.	1866 ²⁴ / ₁₁ 1866 ¹³ / ₆ 1874 ¹¹ / ₆ 1874 ⁷ / ₃ 1884 ¹⁰ / ₁₁	1 3 2 9 7 1	37 ⁵⁰ 330 210 800 870 100	780 ⁸⁷ 5,000 6,600 15,279 ⁵⁰ 14,658 2,951	Tekniskahögskolans styrelse. Direktionen öfver högre lä- rarinneseminarium.
Törners donation.	D:o och reseunderstöd åt k. tekniska högskolans elever.	Landtmätaren J. G. Törner.	1874 ¹³ / ₆	27	1,941	45,000	
Teknologiska Institutets elevers stipendiifond.	D:o till k. tekniska högskolans elever.	Subskription af Teknologiska Institutets forne elever.	1877 ⁷ / ₆	1	400	19,700	
Remy Schwartz' stipendiifond. Bergstedts d:o.	D:o d:o. D:o d:o fackskola för väg- och vattenbyggnadskonst.	Enkefru D. S. Schwartz. Ingeniör T. Bergstedt.	1878 ⁹ / ₆ 1881 ⁵ / ₆	1 —	50 —	4,890 5,000	Styrelsen för Tekniska hög- skolan.
Eggertz' d:o.	D:o till elever vid Stockholms bergsskola, med rätt för V. Eggertz att under sin lifstid använda rän- tan till svenska bergshandteringsens bästa.	F. d. elever till professor V. Eggertz.	1885 ¹⁰ / ₅	1	175 ⁵⁴	5,350	
Sjöstedtska fonden.	Bildaude af en särskild afdelning för flickors undervisn. i Svenska Slöjdföreningens skola.	Kyrkoherden N. J. Sjöstedt.	1856 ³ / ₆	—	—	55,207 ³⁵	
Wallmarkska d:o.	Understöd åt ynglingar; belöning för uppfinningar och förbättringar i slöjder.	Öfverdirektör L. J. Wallmark.	1847 ² / ₇	5	800	17,268 ⁷⁷	Svenska Slöjdföreningens sty- relse. D:o d:o.
Hamelmanns d:o.	D:o åt ynglingar, som genomgått slöjdskolan: till resor i utlandet.	Fabrikör J. C. Hamelmann.	1882 ¹⁹ / ₄	—	—	10,831 ⁴⁸	
Duboisiska d:o.	D:o åt behöfvande och förtjenta skolbarn.	Stenhuggaren P. G. Dubois.	1867 ¹ / ₄	omkr. 60	4,150 deraf en lifränta 2,480 ⁸⁰	62,090 ²⁵	Folkskoleöfverstyrelsen i Stockholm.
Filéenska testamentsfonden. Noréenska d:o.	Folkundervisningens befrämjande. Underhåll af elever vid K. Krigsskolan.	Kommerserådet P. E. Filéen. Kanslirådet J. E. Noréen.	1822 ⁷ / ₆ 1803 ⁶ / ₆ 1811 ²⁷ / ₁₂	— 1 3	47) 1,210 ⁰⁷ 960	25,239 20,695	K. Statskontoret. D:o.
Söderströmska d:o.	Pension åt 3 till pensionering reglementariskt oberätti- gade folkskolelärare.	Grosshandl. F. H. Söderström.	1875 ¹⁴ / ₄	3	750	15,000	K. direktionen öfver folk- skolelärarnes pensionsin- rättning.
Folkskolelärarnes pensions- kassa.	D:o åt ordinarie folkskolelärare.	Konung och riksdag.	1866 ³⁰ / ₁₁	878	344,520	4,862,907 ⁸⁸	
Folkskolelärarnes enke- och pupillkassa.	D:o åt aflidne folkskolelärarens enkor och barn.	D:o d:o.	1875 ¹⁶ / ₁₀	549	33,366 ⁸³	1,306,301 ⁴⁵	
Lindgrenska trasskolan. Svenska lärarinnornas pensions- förening.	Uppfostran af värlöse, för brott tilltalade gossar. Pension åt lärarinnor vid fyllda 55 år.	Skolförest. J. O. Lindgren. Svenska lärarinnor.	— 1855 ³⁰ / ₆	32 100	12,824 8,715 ⁰²	47,000 212,437 ³⁹	En styrelse af 7 personer. Nio delegare.
Beskowaka elementarskolan (sti- pendiifond). Nonnens stipendiifond.	Att öka skolans lärarinnors insats i rünteanstalt för be- redande af lifränta. Hvartannat år resestipendium åt från Ultuna eller Aln- arp utgången förtjent elev.	Fil. dr L. Lindroth. Fonden tillkommen genom bidrag till minnesvärd öf- ver E. Nonnen.	1884 ¹ / ₁ —	4 1	88 1,200	2,000 16,409 ²⁶	Rektor. Landtbruksakademien.
Stip. Nilson-Aschanianum.	Stipendium åt unge män, som egna sig åt landtbruket.	Bergsrådet J. L. Aschan.	1851 ¹⁹ / ₄	1	750	27,934 ⁸⁸	Sammakademis förvaltnings- komité.
Guillaumes testamentsfond.	Till sådana skrifter utgifvande, som bland allmogen befordra mild behandling af djuren.	Mamsell M. J. Guillaume.	1867 ¹¹ / ₆	—	200	7,691 ³⁴	Landtbruksakademien.
Philipsenska skolinrättningen.	Undervisning åt de fattigaste barn i Maria församling.	Grosshandl. N. T. Philipsen och hans hustru.	1811 ⁴ / ₁₁	—	—	128,000	En styrelse af 4 personer samt pastor i Maria.

VIII. Fonder för undervisning och understöd åt döfstumma och blinda.

Allm. Institutet för döfstumma.	Uppfostran af döfstumma barn.	Protokollsekr. P. A. Borg; beskyd.: Drottning Hedvig Elisabet Charlotta.	1810	135	81,202 ¹²	402,624 jemte fastig- hetsvärde 267,439	Kunglig direktion.
Arbetshemmet för blinda i Stockholm.	Arbetskackliga blindas sysselsättning.	D:o samt pr. E. Morin.	1870 ²⁶ / ₁₁	16	5,309 ³⁸	68,713	En styrelse af 9 personer.
Döfstumföreningen. K. Institutet för blinda.	Arbetsförtjenst och understöd åt döfstumma. Uppfostran af blinda barn.	— Protokollsekr. P. A. Borg; beskyd.: Drottning Hedv. Elisabet Charlotta.	1868 1810	— 58	1,089 47,228 ²³	32,462 179,208 ⁰³	D:o d:o. Direktion.
Tysta skolan.	D:o och undervisning af döfstumma barn.	Jeannette Berglind.	1860	16	13,143 ²⁷	170,455 ²³	En styrelse.

Tab. N:o 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning år 1885		Stiftelsens storlek vid slutet af år 1885. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkn.
				till antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.			
IX. Fonder för understöd åt konstidkare samt deras enkor och barn.								
Meijers donation.	Att användas af K. Akademien för de fria konsterna.	Öfverdirektör G. Meijer.	1775 ¹⁸ / ₁₂	—	—	Akademiens fastighets och lösörens brandförsäkr. värde 150,000	Akademien för de fria konsterna.	
Ribblings d.o.	Stipendium åt elev vid d.o.	Kanslirådet G. Ribbing.	1809 ²⁹ / ₃	1	300	6,000		
Pipers d.o.	Att användas af K. Akademien för de fria konsterna.	Hofintend. F. M. Piper.	1820 ⁷ / ₄	—	—	14,395 ⁹⁸		
Gahms d.o.	Belöningar å Akademiens högtidsdag till ynglingar, som vunnit pris.	Ritläraren P. G. Gahn.	1826 ²³ / ₆	1	150	3,000		
von Beskows d.o.	Stipendium åt konstnär.	Frih. B. von Beskow.	1864 ⁷ / ₇	1	500	10,000		
Söderbergs d.o.	Belöningar å Akademiens högtidsdag till lofvande elev vid Akademien.	Öfverintend. G. Söderberg.	1873 ⁷ / ₂	2	400	8,000		
Akademiens särskilda understödsfond.	Rese- och studiestipendier m. m. belöningar å d.o.	Grosshandl. B. E. Dahlgren.	1874 ¹⁸ / ₅	11	5,000	100,000		
Kinmansons fond.	Stipendium åt målare och bildhuggare.	Kammarrättsrådet C. L. Kinmansson.	1874 ¹ / ₆	1	1,200	32,301 ⁵¹		
Jenny Linds stipendiifond.	Resestipendium åt målare, bildhuggare eller arkitekt.	Fru J. Lind-Goldschmidt.	1876 ¹² / ₆	1	3,000	61,905 ⁰³		
Egron Lundgrens prismedel.	Guldmedalj åt framstående svenske aquarellmålare.	Bildad genom inkomsten för utställning af E. Lundgrens arbeten.	1876 ²² / ₁₂	—	—	2,875		
Troilis fond (Hellmans).	Stipendium åt elev.	Enkefru S. Hellman.	1880 ¹⁶ / ₁	2	180	4,000	Samma akademis pensionskassans styrelse.	83)
Boberghs donation.	Till uppmuntran åt elever vid akademien.	Grosshandl. O. G. Bobergh.	1880 ² / ₆	4	500	10,000		
Akademiens pensionskassa.	Pension till akademiens professorer, lärare och tjänstemän, deras enkor och barn.	Bildad genom infutna expositionsmedel.	1831 ¹³ / ₂	6	1,600	96,710 ⁴⁶		
Beskows stipendiifond.	Till resestipendium.	Baron B. von Beskow.	1864 ⁷ / ₇	1	2,000	20,148 ⁵⁰		
Hammarins d.o.	Befrämjande af framsteg i sång.	Enkefru E. Hammarin.	1872 ²⁹ / ₁₀	lifränta d.o. 1	340	6,814		
Händels d.o.	D:o d:o och harmonisk kunskap.	Musik. J. A. Josephson.	1865 —	d.o. 1	25	500		
Jenny Linds d.o.	Till resestipendium.	Fru Jenny Lind.	1876 ¹² / ₆	1	2,250	62,467 ⁰¹		
Nissen-Salomans d.o.	Befrämjande af framsteg i sång.	Musik. S. Saloman.	1880 ²⁷ / ₂	d.o. 1	500	10,500		
Akademiens d.o.	D:o d:o.	Akademien.	1856	Flera.	430	8,931		
Bergmans gåvofond.	D:o d:o.	Lärarinnan E. Bergman.	1880 ³¹ / ₅	1	150 ¹⁴	3,500		
Mazérs fond.	Upphållande af ett kvartettsällskap.	Grosshandl. J. Mazér.	1846 ⁹ / ₁₁	Hyra och lyshålln. d.o.	300	6,040	K. musikaliska akademien.	
Michaelssons d.o.	D:o d:o.	Grosshandl. A. Michaelsson.	1871 ¹⁰ / ₂	150	3,000			
Hebbes stipendiifond.	Befrämjande af organistbildningen.	K. sekret. F. Hebbe.	1852 ³¹ / ₁	2	120	3,000		
Bergs d.o.	D:o d:o.	Organist P. A. Berg.	1863 ¹ / ₁	6	75	1,500		
Kuhlaus d.o.	D:o af pianospelning.	Grosshandl. C. L. Kuhlau.	1860 ²⁹ / ₅	1	50	1,000		
Lindströms d.o.	D:o af violin- och violoncellspelning.	Grosshandl. E. E. Lindström.	1864 ²² / ₁	2	75	1,500		
van Booms d.o.	D:o af pianospelning.	Musikus J. v. Boom.	1861 ⁴ / ₄	1	50	1,000		
Kuhlaus arfvingars d.o.	D:o af violinspelning.	H. och A. Kuhlau, E. Feltenius.	1866 ¹⁷ / ₃	1	50	1,000		
Tamms och Widegrens d.o.	D:o af flöjtblåsning.	C. A. Tamm, brukspatron, G. Widegren, kassör.	1865 ²⁶ / ₁₂	1	200	2,063 ⁴²		
Netherwoods d.o.	D:o af violin- och violoncellspelning.	W. Netherwood, bankokomm.	1880 ⁸ / ₈	1	10	200		
Abrahamsons gåvofond.	Understöd åt sängelever.	Grosshandl. A. Abrahamson.	1867 ²⁸ / ₅	1	1,250	25,000		
Munkellska stipendiifonden.	Befrämjande af orgelspelning.	Professor G. Munkell.	1869 ¹ / ₁₀	1	93 ⁶⁵	1,000		
Berwaldska d.o.	D:o af flit och framsteg.	Enkefru H. Berwald.	1871 ¹² / ₁₀	2	200	4,050		
Stenhammarska d.o.	D:o af flit och framsteg i sång.	Genom bidrag.	1884 ²⁸ / ₂	F. n. lifr. ränta. d.o. 37	340	6,814		
K. Hofkapellet pensionsinrättning.	Pension åt äldre hofkapellister, deras enkor och barn.	H. M:t Konungen genom näddigt bref.	1816 ¹⁵ / ₁₀	20,897 ⁹²	322,024	En direktion, dels vald, dels af K. M:t utnämnd.	En styrelse. K. Teaterns direktör och kamrer.	84) 85)
Operakörens enskilda kassa.	F. n. lånekassa för delegarne och begravningshjelpkassa.	Hofkapellm. J. C. Nordqvist.	1876 ¹⁸ / ₈	—	2,200			
Kungl. teaterns arbetares och betjentes sjuk- och begravningskassa.	Sjuk- och begravningshjelp samt understöd i öfrigt åt de kgl. teaterns arbetare.	Frih. G. F. Åkerhjelm och öfverste S. P. Törner.	1823 ⁶ / ₆	261	2,115 ²⁵	75,337 ⁰⁸		
Artisternes och litteratörernas pensionsförening.	Pension åt äldre artister och litteratörer, samt deras enkor och barn.	—	1847 ¹ / ₃	36	7,262 ⁵⁰	174,580 ⁷⁴	En styrelse.	

Dramatiska och musikaliska artisternas pensionsförening.	Pension och begravningshjelp åt sceniska artister och musikidkare.	Teaterdir. Pierre Deland.	1857 $\frac{4}{7}$	9	2,700	197,618 kapital 24,578 fastighet 173,040	En direktion af ordförande och 8 ledamöter.	(60)
Publicisternes understödsförening.	Sjukhjelp, understöd och pensioner.	—	1882 $\frac{30}{3}$	3	180	39,766.74	En styrelse af 5 personer.	
K. teatrarne pensionsinrättning.	Pension och begravningshjelp åt f. d. aktörer, dansörer, korister, sångmästare och dekorationsmålare.	Grefve G. Löwenhielm.	1816	47	21,700	487,851.11	En direktion.	(57)

X. Fonder för understöd åt civile embets- och tjenstemän samt dermed jemförliga personer jemte deras enkör och barn.

Civilstatens enskilda enke- och pupillkassa.	Pensionering af civile embets- och tjenstemäns enkör och barn.	Offentlig inrättning.	1826 $\frac{16}{11}$	1,497	347,677.46	238,496.73	43,803.75	(58)
Härtill hör Haak'ska donationen.		V. presid. M. Haak.	1831 $\frac{25}{3}$					
Gåfva af en gammal tjensteman.	Försörjningshus för civile tjenstemäns enkör och barn.	Obekant.	1830 $\frac{26}{8}$	—	—	61,206.79		(59)
K. Göta Hofrätts pensionsfond.	Pension åt enkör och barn efter embets- och tjenstemän inom Göta Hofrätt.	K. Maj:t och Rikets Göta Hofrätt.	1831 $\frac{8}{10}$	6	519.83	10,811.89		
Langs pensionsfond.	Pension åt 4 fattiga fruntimmer.	Mamsell S. E. Lang.	1840 $\frac{30}{7}$	3	216.67	10,064.47		(60)
Elatedska d.o.	D:o åt enkör och barn efter civile embets- och tjenstemän.	Okänt.	1843 $\frac{1}{6}$	2	225	5,114.36		
Isbergs d.o.	D:o åt enkör och barn, samt uppfostringshjelp åt söner af ledamöter i Högsta Domstolen eller Sven Hofrätt.	Presid. C. E. Isberg.	1854 $\frac{15}{7}$	11	1,912.50	42,269.92	K. direktionen öfver Civilstatens pensionsinrättning.	(61)
v. Beskows d.o.	2 pensioner åt embetsmäns enkör eller oförsörjda döttrar.	Frih. B. von Beskow.	1864 $\frac{7}{7}$	2	250	5,655.26		(62)
Qvidings donationsfond.	Lifstidsgratifikation åt civil embetsmans enkör.	V. presid. B. C. Qviding.	1838 $\frac{21}{7}$	2	250	5,754.95		(63)
af Tunelds d.o.	Disponeras af civilstatens enskilda enke- och pupillkassa.	Statskomm. C. E. Tuneld.	1861 $\frac{3}{6}$	—	2,373.05	50,580.09		(64)
Törnqvists d.o.	D:o d.o.	Kamrer C. Törnqvist.	1861 $\frac{8}{2}$	1	730	28,459.73		(65)
Filéniska pensionsfonderne.	Pension och gratifikation åt fattige embets- och tjenstemän samt deras enkör och barn.	Kommerserådet P. Filén.	1822 $\frac{7}{9}$	56	6,790	146,440.30		
Civilstatens kapital- och lifränteförsäkringsanstalt.	Kapitalutbetalning eller lifränta åt delegares söner, hustrur och döttrar.	Civilstatens fullmäktige.	1866 $\frac{31}{8}$	56	31,098.68	1,212,621.05		(66)
Civilstatens pensionsinrättning.	Pension åt civile embets- och tjenstemän.	Offentlig inrättning.	1826 $\frac{16}{11}$	129	84,933.34	8,730,910.62		(67)
Civilstatens allmänna enke- och pupillfond.	D:o åt civile embets- och tjenstemäns enkör o. barn.	D:o d.o.	1798 $\frac{29}{6}$	971	51,085.50	ingen behållning.		(68)
Statens jernvägsstrafiks pensionsinrättning.	D:o åt ord. tjenstepersoner vid statens jernvägsstrafik.	—	1872 $\frac{5}{9}$	84	37,603.76	3,314,312.37		
Statens jernvägsstrafiks enke- och pupillkassa.	D:o åt enkör och barn efter d.o.	—	1872 $\frac{5}{12}$	168	67,719.86	3,083,689.50	Direktionen öfver statens jernvägsstrafiks pensionsinrättning.	(69)
Fränckelska understödsfonden.	Tillfälligt understöd åt d.o.	Maskindir. E. Fränckel.	1873 $\frac{10}{6}$	2	100	2,000		
Telegrafverkets pensionsinrättning.	Pension åt Telegrafverkets embets- och tjenstemän samt vaktbetjente.	Offentlig inrättning.	1874 $\frac{23}{10}$	11	14,144.88	2,005,745.29	En direktion.	(70)
Bromans donerade sjuk- och begravningskassa.	Till sjuk- och begravningshjelp.	Postdirektör S. A. Broman.	1862 $\frac{8}{6}$	Åren 1881—1885	5,370.78		En styrelse.	(71)
Telegrafverkets enke- och pupillkassa.	Pension åt enkör och barn efter Telegrafverkets embets- och tjenstemän samt vaktbetjente.	Offentlig inrättning.	1875 $\frac{21}{8}$	22	8,986.33	255,452.51	En direktion.	(72)
Svenska postmannaföreningen.	Understöd åt medlemmarne samt sjuk- o. begravningshjelp.	—	1877 $\frac{1}{4}$	14	944	6,641.44	En styrelse af 5 personer.	(73)
Tullstatens enskilda pensionsinrättning.	Pension åt delegarnes enkör och barn.	—	1805 $\frac{7}{5}$	1,013	86,063.89	297,793.20	En direktion.	(74)
Bankostatens enke- och pupillkassa.	D:o åt Riksbankens tjenstemäns och vaktbetjentes efterlemnade.	Kungligt bref af.....	1748 $\frac{29}{8}$	112	43,933.68	799,167.50	En styrelse; 12 af kassans delegare.	
Enke- o. pupillkassan vid riksbankens afdelningskontor och pappersbruk.	D:o åt enkör och barn efter tjenstemän och betjente vid f. d. Bankodiskonten, och sådana vid Riksbankens afdelningskontor och pappersbruk.	Rikets ständer.	1851 $\frac{22}{7}$	23	5,909.15	110,306.04	Fem personer, utsedde af delegarne.	
Riksgäldskontorets enke- och pupillkassa.	D:o åt enkör och barn efter tjenstemän och vaktmästare vid Riksgäldskontoret och f. d. Generalassistentkontoret.	—	1840	31	5,571.19	110,753	Tre kassaförvaltare.	(75)
Guthermuthska fonden.	Understöd åt ringare hofbetjentes fattiga barn.	Enkefru E. Guthermuth.	1726 $\frac{7}{7}$	12	570	13,906		
Humbleks testamentsfonden.	D:o åt enkör och barn efter betjente vid k. hofvet och Ulrikadals slott.	Eva Humble.	1787 $\frac{17}{12}$	5	100	2,400	K. förvaltningen af de under f. d. K. Öfre Borgärens vård ställda medel.	
Halvar Bergs d.o.	D:o åt Strömsholms slotts och stuteris fattiga.	Hofbetjenten H. Berg.	1709 $\frac{31}{7}$	17	102	2,680		
Platinska d.o.	D:o åt behöfvande i Hofförsamlingen och stipendier åt studerande af Smålands nation.	Enkefru A. M. Platin.	1819 $\frac{18}{6}$	6	600	12,975		
Spetzka fonden.	D:o d.o.	Slotts-förvaltaren P. Spetz.	—	16	320	6,900	En af K. M:t tillsatt styrelse.	
Kungl. Hofstatens gratialkassa.	Årliga understöd till i tjenst aflidne hofbetjentes enkör och barn.	Hofpredike J. G. Flodin o. C. W. Strang.	1787 $\frac{1}{11}$	59	3,714.50	70,850.23	En direktion (8 pers.), riksmarskalen ordförande.	
Enke- o. pupillkassan vid Stockholms stads embetsverk.	Pension åt enkör och barn efter embets- och tjenstemän i Stockholms embetsverk.	Stiftad af flere embets- och tjenstemän.	1852 $\frac{23}{11}$	100	53,180.55	529,632.21	En direktion af 2 magistratsledamöter o. 4 tjenstemän, utsedd af delegarne.	(76)
Polispersonalens i Stockholm pensionsinrättning.	Pension eller tillfälliga understöd åt afskedade polismän.	K. Maj:ts bref af.....	1854 $\frac{2}{2}$	55	20,743.88	906,535.90	En direktion under Öfverståthållareembetets inseende.	(77)

Tab. N:o 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning år 1885 till antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1885. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkn.
Stockholmspolispersonalsenke- och pupillkassa. Hebbes pensionsfond.	Pension och understöd åt enkor och barn efter afidne polismän. D:o åt döttrar efter afidne ofrälse tjenstemän och embetsmän.	»En vän till framlidne polis- mästaren C. A. Sundström.» Brukspatron A. Hebbe.	1875 1824 ¹⁴ / ₁	— 9	— 900	5,994 ⁷² 15,000	En direktion under Öfverståthållareembetets inseeende. Direktionen för Strandberg-ska läkareinrättningen.	⁷⁸⁾
Jernkontorets tjenstemäns och betjenings enke- och pupillkassa.	D:o åt jernkontorets tjenstemäns och betjentes enkor och barn.	Jernkontorets tjenstemän.	1813	7	3,000	192,947 ⁸⁰	En styrelse af 3 delegare.	⁷⁹⁾
Presterskapets enke- och pupillkassa.	D:o åt prestmäns enkor och barn.	Kgl. Maj:t.	1874 ⁶ / ₁₁	330	113,230 ⁰⁵	4,875,411 ⁹³	En direktion af 5 ledamöter.	⁸⁰⁾
XI. Fonder för understöd åt militärer samt deras enkor och barn.								
Arméns pensionskassa.	Pension åt arméns embets- och tjenstemän.	Krigsbefälet.	1756	1,499	564,068	3,747,794		⁸¹⁾
Statsanslag.	Fyllnadspensioner åt d:o.	—	—	1,280	939,201	Årl. anl. f. n. 900,000		
Arméns enke- och pupillkassa.	Pension åt enkor och barn efter d:o.	Krigsbefälet.	1817 ²⁰ / ₆	498	57,017	353,664		⁸²⁾
H. M:t Konungens ensk. fond.	D:o d:o.	—	1817	206	7,018	Årligt anslag 7,500	Direktionen öfver arméns pensionskassa.	⁸³⁾
Allmänna militärenkepensionsstaten.	D:o d:o.	—	—	1,117	49,537	Besparade medel för lediga tjänster vid armén.		⁸⁴⁾
Grefvinnan Horns stiftelse.	D:o d:o.	Grefvinnan A. S. Horn.	1858 ²⁰ / ₁	80	11,775	188,838		⁸⁵⁾
Drottningens hospital.	Understöd åt afskedadt, behöfvande underbefäl och manskap vid Svea Garde.	—	1871 ²⁶ / ₆	104	6,015	93,595 ⁷⁰	Svea Gardes regementskassa och direktion.	
Möllersvärds fond.	Nådegåfvor åt afskedade, behöfvande f. d. gardister från Svea Lifgarde.	Gen.-major C. H. Möllersvärd.	1871 ³⁰ / ₁₂	22	202	3,962 ⁸⁵		
K. Svea Lifgardes Barnhus- och kyrkobyggnadskassa.	Inlösen af gardistbarn å allmänna barnhuset, samt bestridande af kyrkliga utgifter.	—	1791 ¹ / ₁	—	335 ³³	37,473 ⁶⁹	Sekundchefen jemte en vid reg:tet utsedd direktion.	⁸⁶⁾
H. K. H. Prins Oscars hospitalsinrättning vid K. Lifgardet till häst.	Pension åt afskedadt underbefäl och manskap vid regementet samt deras enkor och barn.	Frivilliga gåfvor.	1816 ¹⁶ / ₇	100	2,535	37,440 ⁰¹	En direktion.	
Kungl. Lifgardets till häst pensionskassa.	D:o d:o efter fyllda 40 år.	Frivilligt samlat kapital, årsbidrag och afgifter.	1851 ¹⁰ / ₁₁	66	5,065 ⁴²	66,323 ³³	En direktion af 9 personer.	⁸⁷⁾
Officerskårens vid K. Svea artilleri-regemente pensionsföreningskassa.	D:o åt f. d. officerare vid Kgl. Svea Art.-reg:te.	Officerskåren vid K. Svea Artilleri-regemente.	1850	19	7,783 ³⁴	80,453 ⁶⁵		⁸⁸⁾
Pensions- och gratialkassa för underofficerare och manskap.	Understöd åt afskedade underofficerare, konstuplar, trumpetare och artillerister.	D:o d:o.	1850	106	1,883	24,007 ⁸⁰		
Soldatbarnhuskassa.	Fattiga soldatbarns underhåll; pension åt afskedadt manskap.	D:o d:o.	Kgl. bref 1872 ⁸ / ₁₁	—	1,364 ¹²	24,359 ⁶⁴	Direktionen för Svea Art.-reg:tes pensions- o. understödskassor.	⁸⁹⁾
Hygrels stipendiifond.	Premier åt skolbarn vid regementet.	General-adj. Hygrell o. hans hustru.	1833	4	52	—		⁹⁰⁾
Rudbeckska stiftelsen.	Pension åt enkor och barn efter underofficerare vid Svea artilleri.	Öfverste Rudbeck, samt batterichefen.	1860 ³¹ / ₁₂	10	900	7,373 ⁹²		
Marklinska fonden.	Understöd åt enkor eller döttrar efter officerare vid K. Svea artilleri.	Enkefru C. E. Marklin.	1851 ²³ / ₂	4	260 ⁵⁰	4,900		
Underofficerarnes vid K. Svea Lifgardes pensionskassa.	Pension och begrafningshjelp åt underofficerare samt deras enkor.	Regementets underofficerskär.	1860 ³⁰ / ₉	15	1,200	30,728 ⁵⁶	5 vid regementet anstälde underofficerare.	⁹¹⁾
Musikpersonalens vid K. Svea Artilleri-regemente enskilda kassa.	Begravningshjelp till delegares sterbhus, samt tillfälligt understöd.	Musikpersonalen vid K. Svea artilleri.	1875	—	—	9,297 ¹¹	Direktionen för K. Svea Art.-reg:tes pensions- o. understödskassor.	⁹²⁾
Vadstena krigsmanshuskassa.	Understöd åt orkeslöse soldater.	Konung Gustaf II Adolf.	—	11,578	337,101 ³⁹	4,470,059 ⁷¹		
Invalidhusfonden.	Pension och gratifikation åt militärer.	K. M:t och Rikets Ständer.	—	1,810	90,394 ⁷⁵	2,084,545 ⁰⁶	Kgl. Arméförvaltningen.	
Beväringsmanskapets Invalid- och pensionsfond.	D:o åt dem af bevärigen, som lidit svårare skada, samt åt enkor efter sådane, som stupat i krig.	D:o d:o.	1860 ¹³ / ₁₁	1	100	275,134 ⁴⁵		
Konungens hospital.	D:o åt afskedadt manskap vid armén m. fl.	Stockholms borgerskap och magistrat.	1796 ¹ / ₁₁	467	12,177	300,636 ⁹⁷	En direktion.	
Konungens militärhospitalsfond.	Årligt understöd åt behöfvande enkor och barn efter militärer.	Kronprins Carl Johan.	1814	449	20,172	268,000	En direktion af 3 ledamöter.	

Konungens medaljfond.	Pension åt underofficerare och gemenskap, som erhållit tapperhetsmedalj.	Densamme.	1814	1	50	130,000	En direktion af 3 ledamöter.	⁹³⁾
Föreningen för frivillig vård af sårade och sjuka i fält.	Att hos svenska folket väcka deltagande för vården af sjuka i fält m. m.	D. v. Hertigen af Östergötland m. fl.	1865 ²⁴ / ₅	—	—	37,254 ⁵⁵	Verkställande utskott.	⁹⁴⁾
Svenska Samaritföreningen.	Att utbreda kännedom om den hjälp, som vid plötsliga olycksfall fordras.	Föreningen för frivillig vård af sårade i fält.	1883 ¹¹ / ₁₂	—	—	1,787 ³²		⁹⁵⁾
Kronprinsessan Josefinas pensionsinrättning.	Pension åt afskedadt underbefäl och manskap samt understöd åt fattiga.	Frivilliga gåfvor af regementets officerskår m. fl.	1823 ²⁷ / ₁₂	149	4,731 ⁶⁶	114,809 ⁴⁰	Sekundchefs-embetet vid Andra Lifgardet.	
K. Svea Lifgardes Musikkårs pensionsfond.	Pension åt medlemmar af regementets musikkårs vid afgång ur tjensten.	Musikdirektör C. Preumayr jemte regtets musikkår.	1876 ²⁷ / ₁₂	2	1,000	46,592 ⁰⁹	En direktion.	⁹⁶⁾
K. Svea Lifgardes Musikkårs understödsfond.	Penningeunderstöd åt enkör och barn efter medlemmarne.	Musikkårens medlemmar.	1819 ¹ / ₈	3	450	17,232		
K. Svea Lifgardes Musikkårs fattig- och skolkassa.	Understöd åt regementets fattiga.	—	—	—	2,042 ⁶⁸	39,501 ⁷²	Regementspastorn; en direktion.	⁹⁷⁾
Underofficerskårens vid Kgl. Svea artilleri-reg. pensionsförening.	Pension åt underofficerare vid regementet.	Underofficerskåren vid Svea artilleriregemente.	1875	11	1,041 ⁶⁷	13,102 ⁹⁷	En direktion.	⁹⁸⁾
Arméns nya enke- o. pupillkassa.	Pension åt enkör och barn efter arméns embets- och tjenstemän.	Krigsbefälet.	1883 ¹⁴ / ₁₂	33	6,700	1,549,602	Direktionen öfver arméns pensionskassa.	⁹⁹⁾

XII. Fonder för undervisning och understöd åt läkare och veterinärer samt deras enkör och barn.

Ljungbergs stipendiefond.	Resestipendium åt en medicine doktor, ledamot af Svenska Läkaresällskapet.	Fältdokaren N. G. Ljungberg.	1866 ¹⁵ / ₁₀	—	—	44,293 ³⁵	Karolinska Institutets förvaltningsutskott.	¹⁰⁰⁾
Hiertas d.o.	Stipendium till qvinlig lärjunge å Karolinska Institutet, som aflagt med. fil. examen.	Fröken H. Hierta och Fru A. Retzius.	1873 ¹⁹ / ₂	1	500	9,958 ⁶⁹		
Kirurgiska d.o.	Stipendium till en eller två medicine studerande med flit och fallenhet för kirurgi.	En vän till Prof. C. J. Rosander.	1875 ²⁸ / ₁₀	2	500	10,209 ⁶²	Karolinska Institutets förvaltningsutskott.	¹⁰¹⁾
Karolinska Institutets reservfond.	Understöd för befrämjande af den medicinska forskningen m. m.	Med. dr A. F. Regnell.	1883 ²⁹ / ₆	—	—	21,912		
Malmstens fond.	Stipendium åt en med. licentiat.	Prof. P. H. Malmsten.	1876 ¹ / ₁₀	1	250	5,087 ⁰⁸	Karolinska Institutets förvaltningsutskott.	¹⁰²⁾
Akrelska fonden (Santessons).	D:o åt en eller två medicine studerande, som med utmärkelse aflagt med. licentiatexamen.	Prof. C. G. Santesson.	1879 ²¹ / ₁₂	2	500	10,153 ⁸⁴		
Altins fond.	Stipendium för medicine kandidater.	Dr L. M. Altin.	1877 ²⁰ / ₃	1	300	6,260 ⁴¹	K. Serafimerlasarettets direktion.	¹⁰³⁾
Kjellbergs stipendiefond.	D:o till studerande vid Karolinska Institutet.	Prof. A. Kjellberg.	1884 ¹ / ₁₀	—	—	10,381 ⁸³		
Benedichs d.o.	D:o d:o.	Brukspatronen W. A. Benedichs.	1861 ⁵ / ₁₂	6	1,500	30,000	Karolinska Institutets förvaltningsutskott.	¹⁰⁴⁾
Regnells d.o.	D:o för medicine kandidater.	Dr A. F. Regnell.	1863 ¹⁷ / ₅	—	—	10,000		
Retzii d.o.	D:o åt studerande vid Karolinska Institutet såsom belöning för utmärkta studier.	Subskription af Svenska Läkaresällskapet.	1864 ⁶ / ₁₂	3	1,800	31,927 ⁴⁰	Svenska Läkaresällskapet.	
Roos af Hjelmstätters d.o.	D:o d:o.	Kammarherren A. Roos af Hjelmstätter.	1862 ⁸ / ₃	1	150	5,167 ⁸⁷		
Huss d.o.	Stipendium åt någon vid Serafimerlasarettets klinik tjenstgörande med. studerande.	Insamling af forne lärjungar af Magnus Huss.	1863 ²⁵ / ₂	1	125	2,489 ³⁶	K. direktionen öfver Veterinär-Institutet.	
Schaumkellska understödsfonden.	Understöd åt enkör och barn efter aflidne legitimerade Sveiske läkare.	Assessor J. E. Schaumkell m. fl.	1833 ³ / ₄	55	3,200	80,831 ⁵⁴		
Läkare-nödhjelpsfonden.	Understöd åt Svenske läkare, deras enkör och barn.	Den upplösta pensionsinrättningen för Svenske läkare.	1855 ³⁰ / ₅	13	1,275	21,318 ⁴⁹	D:o genom Institutets föreståndare.	
Guillaumeskatestamentsfonden.	Anskaffande af lokaler vid Veterinär-Institutet för sjuka djur, som behöfva värmda rum.	M. J. Guillaume.	1867 ¹¹ / ₇	—	—	5,167 ⁷⁵		
Jacobiska d.o.	Resestipendium åt en ung veterinärläkare med akadem. bildning.	Veterinärläkaren L. Jacobi.	1869 ⁴ / ₃	1	1,800	14,265 ⁹²	Karolinska Institutets förvaltningsutskott.	
Abelinska stipendiet.	Stipendium åt studerande vid Karolinska Institutet.	Prof. H. Abelin.	1882 ²² / ₅	1	250	5,031 ³⁹		

XIII. Fonder för tjenstfolks understödjande och undervisning.

Sällskapet för dygdigt och troget tjenstfolks belöande.	Att genom belöningar lifva dygd m. m. hos tjenstfolket i Stockholm.	Excellensen C. Löwenhielm.	1829 ²⁷ / ₈	295	5,057 ⁵⁰	77,707 ¹⁴	En direktion, vald af sällskapet.	
---	---	----------------------------	-----------------------------------	-----	---------------------	----------------------	-----------------------------------	--

XIV. Ordnar och dylika sällskap tillhöriga fonder.

Timmermans-ordens hospital.	Husrum, ved, ljus m. m. åt fattiga.	—	1796	28	54,768 ⁹⁰	—	Ordens hus- och hospitalsdirektion.	¹⁰⁵⁾
Arla Coldinu-orden.	Bland annat välgörenhet.	—	—	—	2,187 ⁵⁰	153,586	Arla Coldinuorden.	¹⁰⁶⁾
Sällskapet K. B.	Att beklädn fattiga barn.	Flere personer.	1863	—	460	1,065	En styrelse.	
Svea ordens begravningskassa.	Begravningshjelp å 100 kr.	Ledamöter.	1867 ¹¹ / ₁₁	11	1,100	8,432 ¹¹		
Egerin-orden.	D:o åt aflidne ledamöter samt understöd åt deras enkör och barn.	Vinhandl. A. L. Helleberg.	1850 ² / ₂	16	1,630	6,018 ⁷⁴	En styrelse af 11 personer.	¹⁰⁷⁾

Tab. N:o 8. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning år 1885 till antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1885. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkn.
Sällskapet »Enighet och Frihet».	Bistånd åt delegare vid sjukdoms- och dödsfall.	12 arbetare inom olika yrken.	1855 ²² / ₄	173	8,026	10,000	En styrelse af 11 personer.	(108)
Samfundet Ljnssets bröder.	Sjuk- och begravningshjälp till dess ledamöter.	—	1866 ⁹ / ₄	116	4,842	28,215 ²⁹		(109)
Vänskapsförbundet (V. F.)	Vänskap och välgörenhet, sjuk-, begravnings- och eukeshjälp.	11 stiftare, hvaribland G. W. Hedström, J. Lundberg.	1865 ¹ / ₁	227	9,354 ⁸⁴	42,988 ³³		(110)
Vänskapsbröderna (V. B.).	Sjuk- och begravningshjälp, pensioner och understöd.	—	1827 ⁹ / ₁₂	81	3,470	55,456 ¹⁰	En styrelse af 7 personer.	(111)
Samfundet Enighet och Vänskap.	D:o d:o	Förg. Froberg och snickaren Bergström m. fl.	1874 ⁹ / ₄	158	5,770 ⁸⁵	53,132 ⁶⁹		
Sällskapet Jultomtarne.	Att fullständigt kläda fattiga barn till Julen.	Handlanden L. E. Westin m. fl.	1873 ³⁰ / ₁₀	152	4,882 ⁷²	33,300	En direktion af 12 personer.	(112)
Sällskapet P. B:s pensions- och understödsfonder.	Nöje i förening med välgörenhet.	—	—	48	2,150	56,850	P. B:s stora konselj.	(113)
XV. Fonder för diverse ändamål.								
Allmänna enke- o. pupillkassan i Sverige.	Att åt svenska undersåter bereda tillfälle att förvärfva pension åt efterlevande.	—	1784 ²³ / ₂	363	241,351	9,042,172	En direktion.	(114)
Bohmans testamentsfond.	Understöd åt sjuka och medellösa barn efter delegare i allmänna enke- och pupillkassan.	Grosshandl. F. O. Bohman.	1767 ¹⁰ / ₇	28	5,500	151,960	Direktion öfver allmänna enke- och pupillkassan.	
Svans d:o.	Pension åt behöfvande enkör, helst beslägtade med stiftarinnan.	Enkefru A. M. Swan.	1763 ²⁹ / ₈	9	800	18,373		
Grisbackska d:o.	Pension åt behöfvande enkör, helst af stiftarinnans stånd.	Enkan S. M. Mannerheim.	1777 ¹ / ₁	6	300	6,817	Ett förvaltningsutskott.	(115)
Thernbergiska d:o.	Pension till enkör, helst sådana som åtnjuta otillräcklig pension från enke- och pupillkassan.	Grosshandl. J. Thernberg.	1821 ¹⁸ / ₁₁	3	270	5,419		
Sehmanska pensionsfonden.	Pension åt ärbara, fattiga ogifta kvinnor.	I. V. Sehman.	1879 ¹⁴ / ₁₂	3	300	7,332		
K. Patriotiska sällskapet.	Näringsarnes uppkomst; att genom belöningar för berömliga gerningar m. m. uppmuntra.	Presidenten E. Carleson m. fl.	1772 ¹² / ₂	—	—	131,093 ⁷³	Nödhjelpskassadirektionen.	(116)
Nödhjelpskassan i Stockholm.	Understöd till qvinnor bland »pauvres honteux» i Stockholm.	Prosten P. Norman, kyrkoherden Ahman m. fl.	1768 ¹ / ₆	336	20,158	427,243		
Törnebohms testamente.	Pension till enkör och barn efter fabriksidkare, samt efter civile tjänstemän vid juridiska verk.	Assessor E. Törnebohm.	1831 ¹⁶ / ₁₀	66	5,304	113,500		
Bängs fond.	Understöd till i Stockholm bosatta personer, ur stånd att försörja sig.	Brukspatronen J. A. Bång och hans hustru.	1881 ²² / ₁₂	6	450	10,000	Riddarhusdirektionen.	(117)
Under särskilda namn bokförda Riddarhus-fonder (55 st.).	—	—	—	605	84,413 ²⁹	2,282,060 ²¹		
Lotten Wennbergs fond.	Understöd åt fattiga, välfrejdade personer, som genom oförvårdad olycka äro i behof af tillfällig hjälp.	Drottning Lovisa.	1864 ¹⁰ / ₁₁	117	1,300	38,008 ⁵⁴	En styrelse af 7 damer.	(118)
Fosterländska föreningen.	Att minska fattigdomen hos de arbetande klasserna; framkalla sjelfhjelp.	Personer ur alla klasser på inbjudning af G. F. Almqvist.	1869 ¹⁵ / ₁₂	964	2,589 ⁵⁰	37,464 ⁷¹		
Dahlgrens fond.	Att genom insättningar i Ränte- och Kapitalförsäkringsanstalt åt fattiga barn väcka sparsamhet m. m.	Apotekaren J. A. Dahlgren.	1876 ⁹ / ₁	—	—	8,594 ³⁰		
Prinsessan Lovisas minnesfond.	Att genom premier hvarje år på prinsessans förmåningsdag öka insättningar i Ränte- och Kapitalförsäkringsanstalt i Stockholm och sålunda uppmuntra till sparsamhet m. m.	Personer ur alla klasser.	1869 ²⁸ / ₇	100	300	6,000	Fosterländska föreningens styrelse.	(119)
Långmans donationsfond.	Allmännyttiga ändamål.	Brukspatronen E. Långman.	1859 ²⁰ / ₁₂	—	—	1,338,807	Kungl. Statskontoret.	(120)
Kniperska pensionsinrättningen.	Pension åt gamla ogifta kvinnor.	Enkefru C. Kniper.	1780 ²⁰ / ₃	102	5,003	103,372	En direktion af 5 personer.	
Den svenska afdelningen af britiska och allm. federationen.	Sedlighetens befrämjande och den lagliga prostitutionens afskaffande.	Fru J. Buttler.	1875 ¹⁹ / ₃	—	—	—	En direktion.	(121)
Sällskapet för arbetsflitens befrämjande.	Att lindra arbetssacklige fattiges nöd.	Drottning Desideria.	1839	—	1,600	10,000	Sällskapets kassare.	
Svenska allmänna Djurskyddsföreningen.	Att framkalla en mild behandling af djuren.	—	—	—	—	10,479	En styrelse.	
Weners testamentsfond.	Att utdela gratifikation.	Lifmedikus Wener.	1813	—	300	5,171 ⁸²	K. Medicinalstyrelsen.	(122)
Cavallis d:o.	Stipendium till studerande vid Sveriges Farmaceutiska Institut.	Apotekaren J. G. Cavalli.	1868 ¹⁰ / ₁₂	3	300	3,519 ⁸²		
Barnmorskefattigkassa.	Understöd åt gamla, sjuka, nödställda barnmorskor i landet.	Af ålder befintlig.	—	29	805	12,158 ⁶¹		

Fru Wilh. Hiertas stipendii-fond.	Understöd åt obemedlade qvinnor, som egna sig åt tand-läkareyrket.	Stiftelsen »Lars Hiertas minne».	1885 ¹⁵ / ₁	—	—	5,316·41	K. Medicinalstyrelsen.	(114)
Samfundet »Pro fide et Christianismo».	Att främja kristlig tro och sedlighet genom skrifter spridning, genom skolor m. m.	Dr C. M. Wrangel.	1771 ²⁷ / ₃	—	—	31,308·34	En styrelse af ordförande o. 9 ledamöter.	
Stockholms allmänna skyddsförening.	Understöd åt hjälpbehöfvande, tillhörande Stockholms kommun.	Komiterade under skydd af Priuseassan Sofia.	1866 ¹⁷ / ₁₀	2,394	11,938	37,744	Stockholms allmänna skyddsförenings centralkomité.	
Tyska skyddsföreningen af 1876.	Att understödja behöfvande personer, födda i Tyska riket eller Tyska undersåtar.	—	1876 ²² / ₃	203	2,075	32,946·58	Ett förvaltningsutskott, bestående af ordförande och 9 manl. ledamöter.	(115)

Sammandrag.

	Utdelning under 1885.		Stiftelsens storlek vid slutet af 1885.
	Till antal personer.	Belopp. Kronor.	
I. Af kyrkliga och församlingarnas styrelser förvaltade, för olika ändamål afsedda fonder	5,303	102,214·55	2,277,741·51
II. Fonder, tillhörande fattighus och försörjningsinrättningar, barnhus m. fl. dylika asylor.....	4,028	313,230·47	9,371,291·75
III. Fonder för understöd åt barn.....	1,436	24,130·72	1,151,859·82
IV. Fonder, tillhörande sjukvårds- o. dyl. anstalter, eller afsedda att bereda sjukvård.....	1,236	79,621·02	3,776,590·26
V. Af kommunala o. dyl. myndigheter förvaltade fonder, samt kassor för understödjande af yrkesidkare m. fl.....	4,644	334,580·60	5,633,091·96
VI. Fonder för frigifna fångars understödjande och förbättringskolonier.....	63	5,250·47	476,324·74
VII. Fonder för vetenskaplig forsknings samt undervisnings befrämjande; lärares samt deras enkors och barns pension.....	1,975	484,693·54	8,972,322·24
VIII. Fonder för undervisning och understöd åt döfstumma och blinda	225	147,972	1,120,901·26
IX. Fonder för understöd åt konstidkare samt deras enkor och barn.....	447	76,344·46	1,008,593·58
X. Fonder för understöd åt civile embets- och tjenstemän m. fl. samt deras enkor och barn.....	4,890	999,849·15	27,218,655·28
XI. Fonder för understöd åt militärer samt deras enkor och barn	19,634	2,132,167·81	14,965,970·50
XII. Fonder för undervisning och understöd åt läkare och veterinärer samt deras enkor och barn.....	88	12,150	324,559·54
XIII. Fonder för tjenstfolks understödjande och undervisning	295	5,057·50	77,707·14
XIV. Ordnar och dylika sällskap tillhöriga fonder.....	1,010	48,642·81	449,044·26
XV. Fonder för diverse ändamål	5,337	385,056·79	13,877,861·07
Summa	50,611	5,149,967·89	91,662,474·89

Anmärkningar:

¹⁾ I kapitalet är inräknad fastighet (fattighus för hjonens herbergerande) till brandförsäkringsvärde af 9,000 kr. — ²⁾ Omfattar Buréns, Bylunds, Grans, Nyströms, Paulis, Rosell, Wahrendorffs och Widells testamenten. — ³⁾ Återstående räntan tillfaller kyrkokassan, så länge nuvarande innehafvaren af pensionen lever. — ⁴⁾ Ut behålln. (112,100) ingår flere senare donationer. — ⁵⁾ Utom lifrättagarne. — ⁶⁾ Delaktighet ej beroende af insättningar. — ⁷⁾ Minst 20 kr. årl. insätts, tills 500 kr. blifvit erlagda, hvarefter delegares insättningar upphöra. — ⁸⁾ I fonden ingår egendomen Aronsberg m. m. Årsafgift 5 kr. Åt fattiga trosförvandter lemnas sjuk- och begravningshjälp. — ⁹⁾ De, som icke åtnjuta s. k. »Frirum», betala årligen 50 kr. Af 1885 års pensionärer hafva 19 åtnjutit frirum. — ¹⁰⁾ Af stiftelsens fond betalades 1885, utom för barnens underhåll, lifrättor till belopp af 2,508:33. — ¹¹⁾ Delaktighet beroende af insättningar. — ¹²⁾ Utdelningen börjar år 1912. — ¹³⁾ Årliga afgifter till inrättningen erläggas f. n. icke. — ¹⁴⁾ Årsafgift för ledamot 4:50. — ¹⁵⁾ Stiftad genom donationer af åtskilliga personer. — ¹⁶⁾ Öppnad den 6/2 1854. I fonden ingår fast egendom till värde af 161,000 kr. — ¹⁷⁾ Ingår utan särskild bokföring i Serafimerlasarettets öfriga fonder. — ¹⁸⁾ Delaktighet icke beroende af insättningar. — ¹⁹⁾ Direktionen för Stockholms undervisningsverk utdelar räntan i form af premier åt skolbarn. — ²⁰⁾ 4½ proc. ränta å föreningens fond användes till årliga pensioner. — ²¹⁾ Ingen insättning för delaktighet. — ²²⁾ 25 rdr bero afg. efter 12 års tjänst hos kassans delegare, berättigar till pension. — ²³⁾ Insättningar och pensioner lika för alla. — ²⁴⁾ Inträdesafgift för manlig ledamot 150 kr., årsafgift 8; manliga och kvinnliga 10 kr., 6 kr., årsafgift 12 kr. — ²⁵⁾ Från societetens gemensamma kassa har under 1885 utdelats 1,220 kr. för 31 personer, alla äldre. — ²⁶⁾ Inbetalning af 50 öre i månaden. — ²⁷⁾ Insättning för män 8 gånger årligen 1:75, inträdesafgift 10 kr. Insättning för hustru 4 gånger årligen 1:25, inträdesafgift 4 kr. — ²⁸⁾ Inträdesafgift 2 kr., månadsafgift 50 öre. Årligt bidrag af kasverket: 500 kr. — ²⁹⁾ Årsafgift 10 kr. i 25 år. — ³⁰⁾ Pensionsbeloppet 60 % af aflöningen. Klass A. vid 60 år från 1:6 % till 3:2 % från 18 till 30 år. Klass B. vid 55 år från 2:6 % till 5:7 % från 18 till 30 år. — ³¹⁾ Årsafgift 11 kr. — ³²⁾ Ledamot bör vara borgare i Stockholm, hafva tagit sjökaptensexamen, fört befäl. För att få pension fordras att hafva betalt 500 kr. — ³³⁾ Inträdesafgift 5 kr., årlig afgift 10 kr. — ³⁴⁾ Kassan bildad genom gåvor och senare genom afgift af 2 kr. i 5 år. — ³⁵⁾ Kassans inkomster: tonsafgifter, hyresafgifter, kollektmedel och räntor. — ³⁶⁾ Kassans inkomster: räntor å kapital, samt afgifter från handelsfartyg. — ³⁷⁾ Inträdesafgift 5 kr., årsafgift 10 kr. — ³⁸⁾ Årsafgift 12 kr. — ³⁹⁾ Årsafgift 2 kr. — ⁴⁰⁾ Inträdesafgift 50 kr., årsafgift 3 kr. — ⁴¹⁾ Föreningen eger åkerbrukskolonien Hall i Ö. Telge socken. — ⁴²⁾ Arbetsanställning har skaffats åt 20 personer (ur fängelset frigifna). — ⁴³⁾ Fonden afser endast utdelning af stipendier och understöd till företag m. m. Insättningar förekomma ej. — ⁴⁴⁾ Gåfvobrevet undertecknad af H. W. Bredberg, N. J. Andersson, G. L. Löwenhielm, O. v. Seippel, V. Tempelman, Staaff, Wretman, Stuart, Hazellius. — ⁴⁵⁾ År 1885 användes 2,400 kr. till aflöning af lärare åt kvinnliga elever. — ⁴⁶⁾ Utdelningen af stipendier (2 å 250 kr.) börjar år 1887. — ⁴⁷⁾ Till utvidgning af folkskolelärarseminariets trädgård i Vexjö 5,076 kr. — ⁴⁸⁾ Minsta årliga insättningen 15 kr., högsta 500 kr. Lägsta räntan 7 %, högsta 9 %. — ⁴⁹⁾ Hvar och en bör i räntestalt insätta 25 kr. årligen. — ⁵⁰⁾ Beloppet = 12,000 kr. lemnades till Akademien 1/6 1864. — ⁵¹⁾ Årsafgift minst 3 kr. — ⁵²⁾ Årsafgift 3 kr., inträdesafgift 2 kr.

— ⁵³⁾ F. n. utgår lifrättan till två donators anhöriga. — ⁵⁴⁾ F. n. obestämdt, på grund af stadgarnes omarbetning. — ⁵⁵⁾ Delaktighet beroende på anställning vid K. teatrarne. — ⁵⁶⁾ Pension å 300 kr. utdelas efter 20 års inbetalning af 15 kr. pr år. — ⁵⁷⁾ Delaktighet i inrättningen beror af delegarnes insättningar: öfriga inkomster: intressemedel, statsmedel, pliktmedel. — ⁵⁸⁾ Delaktighet obligatorisk. Årliga insättningen 5 % å pensionsbeloppet. — ⁵⁹⁾ Beror ej på delaktighet i pensionsinrättningen. — ⁶⁰⁾ Öberoende af insättningar. Pröfningsrätten tillkommer K. M:t. — ⁶¹⁾ Delaktighet öberoende af insättning. — ⁶²⁾ Pensioneringen öberoende af insättning. — ⁶³⁾ Delaktighet öberoende af insättning. — ⁶⁴⁾ Genom K. Br. af 31/8 1866 skall donationen utgöra grundfond för räntestalt. — ⁶⁵⁾ Öberoende af insättu. Pröfningsrätten tillkommer K. M:t. — ⁶⁶⁾ Beror på insättningar m. m. — ⁶⁷⁾ Delaktighet obligatorisk. — ⁶⁸⁾ Delaktighet öberoende af insättu., årligt statsbidrag af 45,000 kr. — ⁶⁹⁾ Här ingår fast egendom, värderad till 561,921 kr. 39 öre. — ⁷⁰⁾ Delegarnes insättu. för 1885 28,834:49, bidrag af telegrafmedel 19,387:64. — ⁷¹⁾ Inträdesafgift 8 kr., årsafgift 10 kr. — ⁷²⁾ Delegarnes insättu. 1885 kr. 15,939:86. Bidrag af telegrafmedel 1885 kr. 5,000. Diverse andra bidrag 1885 kr. 670:50. — ⁷³⁾ Dels inträdesafgift, dels årlig afgift 12 kr. — ⁷⁴⁾ Delegarnes bidrag, årlig afgift efter 9 %. — ⁷⁵⁾ 2½ proc. å lön vid Riksgäldskontoret. — ⁷⁶⁾ Delaktighet beroende på årlig insättning. = 4:5 % af lönen. — ⁷⁷⁾ För delaktighet fordras månadsafgifter för kommissarie 1 kr., öfverkonstapel 75 öre, konstapel 50 öre. — ⁷⁸⁾ Om delaktighet skall bero af insättningar, är ännu icke bestämdt. — ⁷⁹⁾ För delaktighet betalas: befodringsafgift med 10 % å pension för enka, årlig afgift 2 %. — ⁸⁰⁾ Delegare bidraga till pensionen med 2 % årl. af beräknadt lönebelopp. — ⁸¹⁾ Stiftelsen eger fast egendom, värd 45,000 kr. För delaktighet afgift 4 %. — ⁸²⁾ Jemte erforderligt bidrag af besparade medel för lediga tjänster vid armén. Årlig afgift 2 % å pension för enka. — ⁸³⁾ Pensionärerna utses af H. M:t. — ⁸⁴⁾ Pensionsrätt grundas på behof af understöd. — ⁸⁵⁾ Fast egendom värd 100,000 kr.; pension åt fattiga enkor efter ryttmästare, kaptenen m. m. — ⁸⁶⁾ Delaktighet ej beroende på insättu. — ⁸⁷⁾ Underbefäl erlägger i 20 år årsafgift af 1:50, manskap d:o å 0:75. — ⁸⁸⁾ Årliga afgifter. — ⁸⁹⁾ Kapitalet ingår i soldatbarnhuskassan. — ⁹⁰⁾ Inträdes- och årsafgifter. — ⁹¹⁾ D:o d:o. — ⁹²⁾ Månadlig afgift. — ⁹³⁾ Räntesöfverskottet ingår till hospitalsfondens ränta. — ⁹⁴⁾ Vid Sabbatsbergs sjukhus hafva 8 sjuksköterskor utbildats. — ⁹⁵⁾ 40 samaritkurser, 1,500 samariter. — ⁹⁶⁾ Inga insättningar; fondens inkomster utgöras af räntor. — ⁹⁷⁾ Delaktighet öberoende af insättning. — ⁹⁸⁾ Inträdes- och månadsafgifter. — ⁹⁹⁾ Delaktighet för delegare i arméns pensionskassa. — ¹⁰⁰⁾ Icke utdeladt af brist på sökande. — ¹⁰¹⁾ Icke utdeladt under 1885. — ¹⁰²⁾ D:o d:o. — ¹⁰³⁾ Ingen stipendiat. — ¹⁰⁴⁾ Företrädesrätt för sökande, hvilka sjelfva genom man eller fader gjort inbetalning till pensionsinrättningen. — ¹⁰⁵⁾ Oberäknadt hyra. — ¹⁰⁶⁾ Deraf fastighet för 120,000 kr. — ¹⁰⁷⁾ Årsafgifter. Ledamöternas antal f. n. 365. — ¹⁰⁸⁾ Inträdes- och årsafgift. — ¹⁰⁹⁾ Inventarier 3,847:25. — ¹¹⁰⁾ Årsafgift 8 kr. — ¹¹¹⁾ Denna fond får ännu icke disponeras. — ¹¹²⁾ Årsafgift för ledamot 5 kr. — ¹¹³⁾ Till kassan skall hvarje barnmorska gifva 2:50. — ¹¹⁴⁾ Räntan lägges till kapitalet under de första 2 eller 3 åren. — ¹¹⁵⁾ Delaktighet öberoende af insättningar.